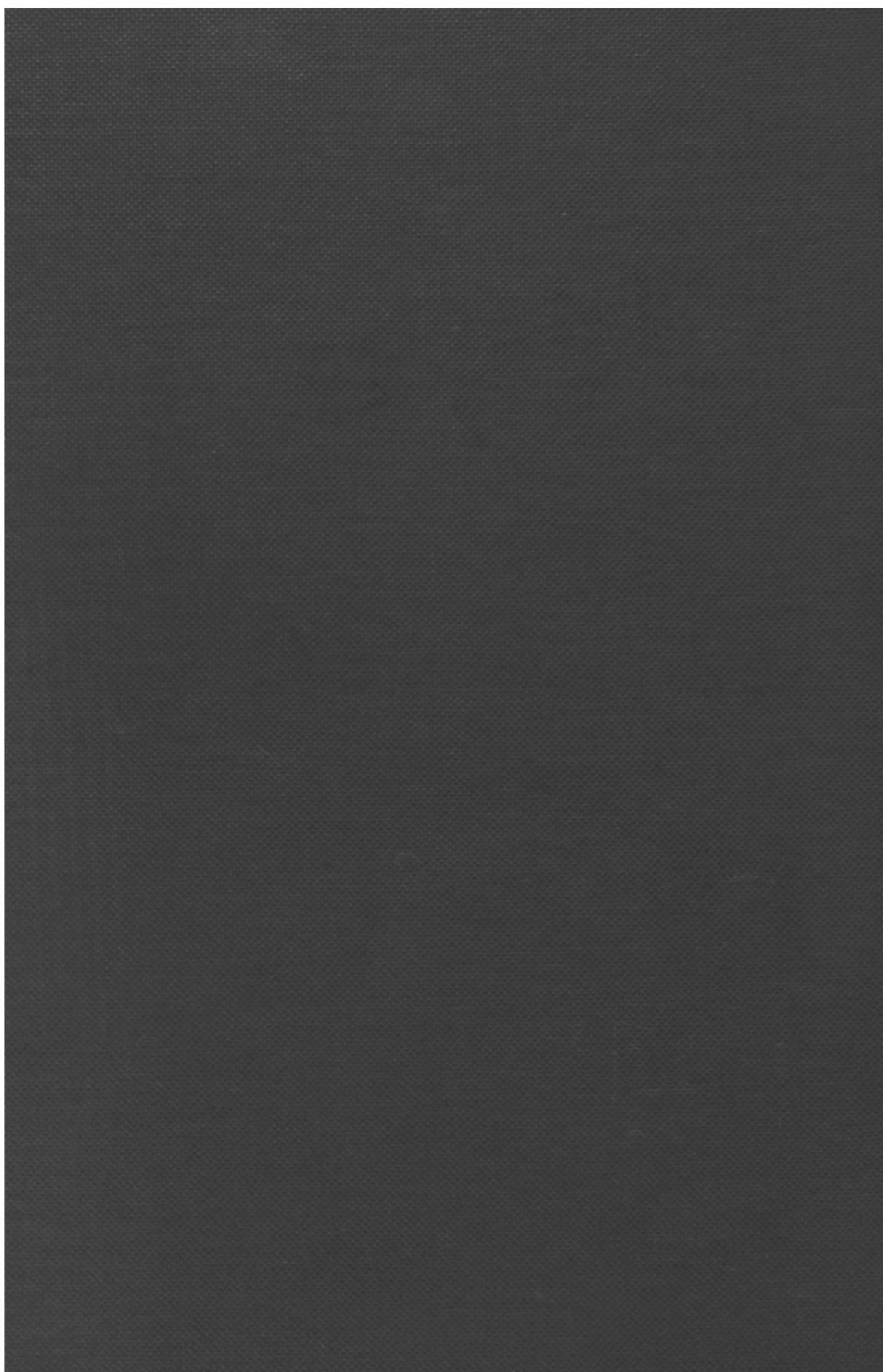

DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

TWAALFDE JAARGANG 1930/1931

DERTIENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1931

INHOUD VAN DEN TWAALFDEN JAARGANG

HET MERKWAARDIGE WARAU

DOOR

C. H. DE GOEJE

I

Zoo ver de overlevering en de geschreven geschiedenis teruggaan, wonen de Warau-Indianen, ten getale van vele duizenden, in en om de delta van de Orinoco, en hier en daar in de kuststreken van het tegenwoordige Britsch Guyana en het Westen van Suriname.

Met hun taal maakte ik kennis, toen mij voor meer dan twintig jaar bij het verzamelen van literatuur over de talen van Guyana, in handen kwam het boekje „Questions on the Apostle's Creed with other simple instruction for the Warau Indians at the Missions in Guiana."

In vrije oogenblikken heb ik getracht uit de 13 bladzijden Warau-tekst van dat boekje eenige taalregels te voorschijn te halen, doch dit werk bleef, toen ik kort daarop naar Oost-Indië ging, liggen, en ik heb het eerst weder opgevat op de reis met Hr. Ms. „Hertog Hendrik" naar West-Indië in 1927/28. Het schip zou namelijk Suriname aandoen, en ik wilde voorbereid zijn om bij eene eventueele ontmoeting met Waraus, mijne vragen over hun taal goed te kunnen stellen.

Nochtans was de kans op een dergelijke ontmoeting al heel gering, want slechts 15 dagen zouden wij te Paramaribo blijven, en de weinige Waraus in Suriname wonen heelemaal in het Westen der kolonie. Er zou dan ook wel niets van gekomen zijn, als niet op het uitstapje van de drie oud-expeditieleiders: Stahel, Käyser en ik, naar Gansee, het gesprek was beland op deze zaak. — Stahel ziet een mogelijkheid, en zoodra de tram te Kabelstation aan-

komt, telefoneert hij. Er wordt geseind naar Nickerie, en daar is men niet minder voortvarend. Het gevolg is, dat ik eenige dagen later in Stahels gastvrije woning zit tegenover twee echte Waraus, gekomen van Wasiabo aan den Corantijn: Philip Samuel en Charles Aban.

Beiden zijn op een Engelsche missie-school (?) geweest, en verstaan Engelsch; Samuel spreekt en schrijft het zelfs vrij goed.

De gewilligheid der Waraus is groot; alleen: na een paar uur vragen worden ze vermoeid. Dan gaan wij ons verpoozen op het balkon, kijken naar de wolken, naar de stroomende rivier, naar de krabben die bij laag water over de modder rennen, en dat geeft aanleiding tot weer nieuwe vragen. Als dan hun aandacht volkomen, en hopeloos, verflauwt, krijgen zij rust, en vervolg ik Arawaksch met Baptist.

— Veel te spoedig is de dag van het vertrek er. Afscheid van deze trouwe vrienden, en naar boord. — Iets later begint het aan den waterkant vol te stroomen van menschen, en terwijl het schip het anker licht en langzaam onder stoom gaat, onder hoera's van den wal en van boord, kijk ik door de binocle naar het huis van Stahel: en daar op het balkon staan naast hem de Indianen, vriendelijk wuivend.

Even later verdwijnt Paramaribo achter den hoek, en met zonsondergang passeeren wij het lichtschip en begint de oversteek naar de Kaap Verden. Amerika ligt achter ons.

— Weemoedig is zoo'n afscheid altijd. Doch er is werkelijk geen tijd om daarover sentimenteel te worden. Een groote hoeveelheid Arawaksche gegevens moet worden uitgezocht, en gereedgemaakt voor inlassching in mijn reeds ingediend werk over die taal. Nadat dit alles gereed is — ik zit inmiddels alweer in mijn kamer in Den Haag — is er nog ander dringend werk, en zoo vergaan er vele maanden eer ik kan beginnen met uitzoeken van den Warau-oogst: een 1500 woorden en zinnen, de verklaring van eenige duistere vormen in de „Questions", en twee mythen die Samuel mij opschreef, en die wij daarna gezamenlijk doorwerkten.

Dan komen de verrassingen:

In October kom ik te Parijs en bespreek de publicatie van mijn Warau-materiaal met Dr. Rivet, den secretaris der Société des Américanistes de Paris. En daar verneem ik, dat in het tijdschrift van het genootschap een uitvoerig artikel over de Waraus en hun taal zal verschijnen, van de hand van den Reverend James Williams. Het blijkt een uitmuntende samenvatting te zijn van al wat door verschillende onderzoekers is opgeteekend, en ook taalmateriaal te bevatten dat tot dusver niet gepubliceerd is geworden. Bovendien zie ik uit de toegevoegde literatuurlijst, dat de „Questions" reeds vroeger waren uitgeplozen door den beroemden Amerikanist Lucien Adam [1]).

Enkele maanden later meldt men mij dat zoo juist in Venezuela een Warau grammatica is verschenen, samengesteld door Pater B. Ma. de Olea, en vervolgens dat een Warau vocabularium uit de 18e eeuw, als manuscript aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek te Madrid, is uitgegeven [2]).

En nog meer komt voor den dag. Lucien Adam, die de „Questions" voor de taalwetenschap had ontdekt, had dergelijke boekjes gevonden in het Karaïbisch en in het Arawaksch, en een veel uitgebreidere uitgave in het Akawoio. In Mei '29 te Londen zijnde, vind ik bij de Society for Promoting Christian Knowledge die uitgebreidere uitgave ook in het Karaïbisch, en als de Revd. James Williams mij zijn boekenverzameling toont, blijkt het dat hij dit werkje in het Arawaksch bezit. Wij meenen dat er nu ook wel een uitgebreidere uitgave in het Warau zal bestaan, en gaan beiden op zoek. In den boekwinkel der S.P.C.K. verzekert men mij dat het nooit bestaan heeft, en ook in de bibliotheek der British and Foreign Bible Society is het niet te vinden. W. heeft echter meer geluk,

---

[1]) Lucien Adam, Esquisse Grammaticale et Vocabulaire de la Langue Guaraouno. Congreso Internacional de Americanistas. Actas de la undécima Reunión (1895). Mexico 1897.

[2]) Kort besproken in den W. I. Gids, 11e jaargang, 's Gravenhage 1929.

„hoewel", zoo schreef hij mij, „geheel bij toeval, want de winkel-assistente zeide mij dat ze geen exemplaar hiervan hadden, en zulks nadat zij mij twee hunner boekjes had gegeven, een waarvan juist het Warau-boekje was waarvan zij had gezegd dat het niet aanwezig was!" [1]).

— Een jaar tevoren was er zoo weinig bekend van het Warau, dat mijn materiaal veel nieuws zou brengen.

Nu zal het nog slechts de moeite loonen om daarvan eenige taalregelen en woorden te publiceeren die bij andere schrijvers ontbreken, en daarbij de beide mythen met interlineaire vertaling, omdat tot dusver nog geen langere origineele Warau-teksten zijn opgeteekend.

Bij de bewerking zijn evenwel allerlei samenhangen ontdekt, die een blik gunnen in het diepere wezen van deze taal, en ook wat leeren omtrent de wereldbeschouwing van den Warau. Dat zal dezer dagen in druk verschijnen [2]); hier wil ik er een en ander van mededeelen in verhaaltrant.

II

Een nieuwe taal ligt in geschreven afgietsel voor mij. Welke geheimen liggen daarin verborgen?

De eerste indruk van het Warau is: een taal eenigszins gelijkend op het Karaïbisch en Arawaksch, doch met een geheel anderen woordenschat, en niet rijk aan vormen.

Dan probeer ik of in het Warau evenals in het Arawaksch, [3]) de verschillende klinkers en medeklinkers elk

---

[1]) Simple Questions on the historical part of the Holy Bible for the instruction of the Warau Indians at the Missions in Guiana. London, S.P.C.K., vermoedelijk omstreeks 1850 verschenen, en samengesteld door den zendeling W. H. Brett; 52 blz., waarvan de laatste 13 de „Questions on the Apostles' Creed" etc. zijn.

Een grammatica van het Warau is door wijlen W. H. Brett niet nagelaten, wel een vocabularium van 550 woorden, waarvan mij in 1908 welwillend inzage werd verleend door de familie Brett te Lougborough.

[2]) The inner structure of the Warau language of Guiana, by C.H.d. G., Journal de la Société des Américanistes de Paris, Nouv. Série, XXI Fasc. 2, Paris 1930.

[3]) Zie Het merkwaardige Arawaksch, door C. H. d. G., W. I. Gids, 11e jaargang, 's Gravenhage 1929.

een eigen beteekenis hebben, en rangschik daartoe de woordwortels en toevoegsels naar hun klanken. En waarlijk! daar is lijn in te bespeuren: en gaandeweg wordt het duidelijk dat de meeste woorden geheel, of voor een deel, te verklaren zijn uit een bepaalde beteekenis der klanken, die ik hier laat volgen. Regelrechte tegenspraken zijn niet gevonden.

Warau klank	Waarde (bij benadering).
i	het punt-achtige intensieve; klein; vlug;
e	vermoedelijk = *ai* = verdwijnend, schimachtig wordend;
a	het gewone; de wereld tegenover mij in haar aspect van voortdurende verandering;
o	openstaand voor gevoelens; geen intensiteit, afmeting, beweging of tijd;
u (Ned. oe)	gevoelens van zeer levendigen aard;
w	macht die zich voordoet als niet-materieel of etherisch; wijkend;
h	bevestiging; emaneerend;
k	1° plotselinge emotie (verwondering of afschuw); 2° vasthoudend; 3° kracht, levendig;
n	inert; stil; laag;
r	beweging die weerstand ontmoet;
d	staande; gevestigd; vast; met een schok; hevig;
t	wijzende naar; bewegende naar (soms naar beneden gericht); meestal met activiteit en dikwijls met kracht;
s	spanning; gespannen; samengetrokken;
m	weerzin om naar buiten te komen; een neiging om te blijven plakken;
b	een rustige, zachte of aangename verschijning, waarvan geen energie uitgaat.

Dat is de eerste ontdekking: dat hier een taal is met

geheel eigen woordenschat, waarvan de woorden grootendeels of geheel klanksymbolen zijn, en dat de beteekenis der enkele klanken in die woorden, in groote trekken dezelfde is als reeds in andere talen werd gevonden.

— Hoe komt de mensch ertoe, zich uit te drukken in deze oerelementen?

— Ik herinner mij een tooneelstuk, naar ik meen van Fabricius, waarin een der personen, een Indo-Europeaan met sterk emotioneel karakter, een jacht beschrijft, en daarbij onwillekeurig het gebaar maakt, hoe hij schiet. Een bepaalde zieleroering werd daar tot het gebaar dat paste bij die zieleroering, dat er als het ware de projectie in ruimte en tijd van was.

Dat moet ook de oorsprong zijn van deze spraakklanken, die immers eveneens een soort gebaren zijn: gebaren van de spraakorganen, van de andere gebaren zich slechts onderscheidend doordien ze grootendeels onzichtbaar blijven, maar hoorbaar zijn.

Bij de allereenvoudigste reflexbewegingen, zooals het reageeren op een schrik, is elke snelle beweging van de spraakorganen passend, en wij moeten ons dan ook niet verwonderen als we in één taal *ka*!, in een andere *ma*! aantreffen als uitroep van schrik of plotselinge verwondering. Zoodra er echter in de zieleroering iets meer specifieks is, een bepááld gevoel, een bepáálde wilsstoot (idee die naar buiten dringt), dan wordt een keuze gedaan uit de verschillende gebaren der spraakorganen die mogelijk zijn. Die keuze geschiedt instinctief, en toch volgens een bepaald stelsel, dat naar ik vermoed, oer-menschelijk zal blijken te zijn, in de menschelijke natuur ligt.

Het verband tusschen een bepaalde zieleroering en de daarbij behoorende spanning, beweging of vorm der spraakorganen kunnen wij aan onszelve vrij goed nagaan. Bijvoorbeeld wordt het gevoel: willig en instaat om te bewegen, vrije beweging, uitgedrukt door de (in het Warau ontbrekende) *l*: de punt der tong snelt naar voren. Het gevoel: willende bewegen, maar daartoe niet instaat; beweging die belemmerd wordt, enz., wordt uitgedrukt door de *r*: de punt der tong maakt een achterwaartsche

beweging. Het gevoel: onbewegelijk, onverschillig, soms: verdrukking, door de *n*: de punt der tong ligt onbewegelijk en vlak tegen het harde verhemelte of de tanden.

En daar het zielegebeuren, als dat ontstaan is uit waarneming van een ding of gebeuren in de buitenwereld, hiermede verbonden is, behoeft het ons niet te verwonderen dat het gebaar der spraakorganen soms een zwakke gelijkenis toont met het ding of gebeuren, er als het ware een vernieuwde schepping van is [1]). Zoo'n gelijkenis is er bijv. tusschen het *n*-spraakgebaar (tong vlak en onbewegelijk tegen hard verhemelte of tanden) en den vlakken onbewegelijken aardbodem: Arawaksch *ona-bo*, laag, de grond, Karaïbisch *nono*, de grond, Warau *no-ika*, onder; misschien mogen ook daarbij worden gerekend de Nederlandsche woorden *onder* en *grond*. [2]) Enz.

— Nu kunnen wij innerlijk waarnemen, dat ons geheele zijn en doen van twee zijden uit bestuurd wordt. De eene zijde is die van ons zelfbewuste wilswezen, onze zelfstandige ik-kern. De andere zijde is die van het lichaam, of algemeener uitgedrukt, van de menschelijke natuur, door welke ook de buitenwereld, de groote natuur, met ons verbonden is.

Zonder twijfel is de hier besproken klanksymboliek voortgekomen uit de natuur, en lang geleden kan dat niet zijn, want hoewel woordwortels en voor- en achtervoegsels zich gestabiliseerd hebben, toonen ze hun herkomst nog zeer duidelijk.

Aan de taal is nu bovendien te bemerken, dat bij den Warau het besef van de tegenstelling tusschen ik en nietik of tusschen persoon en ding, minder sterk, of anders, is dan bij ons.

---

[1]) Voor de hier gevolgde beschouwingswijze is deze ruimtelijke gelijkenis in vorm en beweging niet essentieel. Een ander onderzoeker, Sir Richard A. S. Paget, Bart., ziet in vele woorden van verschillende talen een regelrechte pantomime. Zie zijn opstellen The Origin of Speech — A Hypothesis. Proc. Royal Society, A, Vol. 119, London 1928, en Human Speech. Nature, Febr. 1929.

[2]) Zie: Over den oorsprong der klanken in het Nederlandsch, door C. H. d. G., Donum natalicium Schrijnen, Nijmegen 1929.

III

Die mededeeling mag wel wat nader worden toegelicht. Doch misschien zijn er onder de lezers, die uit hun school- en examentijd een oude veete hebben tegen al wat naar grammatica riekt, en dezulken beveel ik aan om van dit hoofdstuk alleen het slot luchtigjes door te kijken.

— Laat ons uitgaan van een eenvoudig zinnetje: *tai ma-yehebu-ya* = hij roept mij, lett. die mij-roep-end.

Al dadelijk valt op, dat de persoon die de handeling ondergaat, vóór de handeling wordt genoemd: dit is een vaste regel, en de 1e pers. enk., 2e pers enk. en 1e pers. mrv. worden alsdan aangeduid door een persoonsprefix dat niet zelfstandig kan worden gebezigd: *ma-*, *hi-* en *ka-*. De volgende vormen wekken het vermoeden dat die persoonsprefixen niet aanduiden den persoon die de handeling ondergaat, doch de plaats waar de handeling eindigt: *ma-rani ma-moa-i aru*, mijne moeder gaf mij brood, lett. mij-moeder mij-gaf kassavebrood, *arokobo sanuka ma-mo-u*! geef mij een weinig brood! lett. broodbol weinig mij -geven-nadruk, *ine hi-moa-ya*, ik geef het aan jou, lett. ik jou-gevend.

Maar dezelfde persoonsprefixen worden op dezelfde wijze gebezigd in vormen die niet een handeling aanduiden, zooals: *ma-hanoko*, mijn huis ,*hi-hanoko*, jouw huis, *ma-kobe*, mijn hart, *ma-uka*, mijn zoon, *ma-kaika* met mij (mij-met), *ma-saba*, voor mij, *hi-kwari* bij jou.

De eenige verklaring die ons tenslotte kan bevredigen, is dat de persoonsprefixen aanduiden „plaats", d.w.z. een op bijzondere wijze aangevoelde plek in het wereldgebeuren.

In andere gevallen worden dezelfde personen aangeduid door *ine*, *ihi* en *oko* (of *hine*, *hihi*, *hoko*). Deze woordjes duiden aan den persoon van wien de handeling uitgaat, of die in een toestand verkeert, bijv. *tatika ine aba-nai*, ik heb het hier geplaatst, lett. hier ik geplaatst, *ine waba-ya*, ik ben ziek, lett. ik ziekend. Doch zij worden op dezelfde wijze als bepalingen van plaats, tijd, omstandigheden enz., al naar er de nadruk op moet vallen vóór of

achter het handeling- of toestandwoord uitgesproken, wat er ook al op duidt dat de persoon voor den Warau een omstandigheid is, een belangrijke omstandigheid zoo men wil, doch niet iets zoo primairs als hij voor ons is.

En nogmaals wijst daarop, dat de voornaamwoorden van den 3en persoon die op dezelfde wijze als *ine*, *ihi* en *oko* worden gebezigd, beduiden: *tamaha* = deze-hier, *tai* = deze verderaf. De 3e persoon wordt echter dikwijls in het geheel niet genoemd, en een persoonsprefix van den 3en persoon bestaat zelfs niet.

Het is eigenlijk net andersom als bij ons: wij fantaseeren er een 3en persoon bij, als we er geen kunnen aanwijzen, en zeggen „het regent". De Warau laat den 3en persoon weg als die wel aanwijsbaar is, en zegt voor: hij slaat mij, *ma-yewere-ya*, mij-slaande, en voor: „hij heeft een vrouw gedood" *tida-si na-ie*, vrouw-scherpe nadruk gedood.

Dat wijst erop dat handelingen die wij voelen als uitstralingen van een persoon, door den Warau gevoeld worden als een onpersoonlijk natuurgebeuren (of ál-persoonlijk gebeuren).

Voor onze werkwoorden „hebben" en „zijn", die zoo sterk verbonden zijn aan een persoons-gevoel, bezigt de Warau een onpersoonlijken vorm: *ha* is er is, bijv. ik heb weinig geld, *ine burata sanuka ha*, lett. ik geld gering er-is; hier is veel klei, *tamatika hoboto era ha*, lett. hier klei veel er-is; God was goed jegens Abel, *Kanonatu Abel sahba yakira-ha*, lett. God Abel jegens goed er-is.

Bovendien is er een werkwoord „bezitten" = *oraba* = *or*(*i*) zelf (*h*)*aba* blijven. *Or*(*i*) beduidt echter *o* niet veranderend *r*(*i*) beweging die belemmering ontmoet.

Voor ons „willen", dat de persoonlijke kracht en activiteit zélve is, bezigt de Warau *obono* = liefhebben, wenschen, en hoewel de innerlijke beteekenis van dit woord niet met zekerheid is vastgesteld, wijzen zijn klanken en drie lettergrepen allesbehalve op een gevoel van kracht en activiteit. Ook is *obonobu* = denken, hieraan verwant.

Een onderscheid tusschen actief en passief werkwoord bestaat niet in het Warau; wel kan een intransitief werk-

woord door voorvoeging van *i*- of *y*(*e*)-transitief worden gemaakt, doch waarschijnlijk duidt dit niet anders aan dan dat de verhouding tot het tevoren genoemde, of het verzwegen object eene is van spanning, en duidt de bij het zelfstandig naamwoord voorgevoegde *a* op een rustiger verhouding.

De volgorde in woorden en zinnen wijst erop, dat de Warau sterk emotioneel is, al blijft dit misschien, evenals bij andere Indianen, veelal verborgen achter uiterlijke kalmte. De normale volgorde is: 1 plaats of ding 2 eigenschap, toestand, verhouding of gebeuren; doch de volgorde kan ook omgekeerd worden als emoties in het spel komen, en vermoedelijk wordt alles tezamen gedekt door de formule: 1 emotie-uitdrukking; 2 bezinnings-uitdrukking. Een vorm als *tobe simo*, poema, zou dan ontstaan uit den kreet *tobe* !tijger! en de rustiger aanduiding *simo*, rood.

En verder vindt men bij het ontleden der woorden overal, dat de Warau zich op naïef-eenvoudige wijze uitdrukt, levendig, beknopt, en duidelijk.

Enige voorbeelden:

ii = tand, kies (*i* intens of klein); *hobi* = drinken of drank (*ho* water *b* rustig *i* even of een weinig); *na* = dooden of gedood worden (*n* onbewegelijk *a* gewone realiteit); *naka* = vallen (*na* onbewegelijk, naar beneden, *ka* plotseling geschieden), *nanaka* = afdalen (*na-na* herhaald naar beneden + *ka*); *naha* = regen (*na* naar beneden *ha* zijnde, of *aha* damp); *naba* = een groot water (*na* onbewegelijk of beneden *ba* rustige verschijning); *naba* = tapir (idem); *waba* = ziek zijn, sterven (*wa* wijkend, verdwijnend *ba* rustig); (*h*)*aba* = plaatsen (eigenlijk :blijven; *ha* zijnde *ba* rustig); *iaba* = verlaten (transitief blijven), -*sahba*, achterzetsel, bijv. *Kanonatu* (God) *tatuma* (deze, meervoud) *sahba* (tot) *dibu-nae* (sprak) = God sprak tot hen (*s* spanning, aandacht trekkend *haba* blijven); *habata* = schrijven (*haba* blijven *ta* aanbrengen); *hata* = schieten (*ha* zijn of uitstooting *ta* bewegend naar); *hatabu* = pijl (*hata* schieten *bu* levendige verschijning); *hataburau* = boog (*hatabu* pijl *rau, dau* hout, boom); *kaba* = hakken

(*ka* kracht, plotseling *ba* rustig); *baka* = lang en recht (*ba* rustig *ka* sterk); *dabodobaka* = speer (*dabo* mes *do* stoot *baka* lang en recht).

Het is alles onderstelling en kan hier en daar wel eens mis zijn, doch als geheel is het wel zeer waarschijnlijk juist.

IV

Zoo gaat het de geheele taal door. Als regel hebben de woorden van het Warau niet het karakter van willekeurig gekozen en door onderlinge afspraak bevestigde teekens, die als etiketten op de verschillende dingen, gebeurtenissen enz. zijn geplakt, doch zijn ze een soort herhaling in spraakgebaren van het ding of gebeuren zelve. De beginselen die daarbuiten in de groote natuur zijn en werken, vinden een onmiddellijken weerklank in de menschennatuur. En de persoonlijkheid leeft daarin, is niet in die mate als bij ons, zelfstandig.

Iets van denzelfden aard als dit laatste, is door den hoogleeraar Uhlenbeck gevonden in verschillende andere talen, en hij heeft het vermoeden uitgesproken dat dit eigen is aan een zekere phase van geestesontwikkeling, die wij reeds achter den rug hebben. [1]).

— Het is daarom niet te gewaagd om aan te nemen dat de Waraus een ouder menschentype vertegenwoordigen dan wij; niet minderwaardig, doch meer dan wij één met de groote natuur, en minder dan wij zelfstandig geestelijk wezen.

De verschijnselen der taal wijzen erop, dat de Arawakken iets dichter bij ons staan dan de Waraus.

---

[1]) Het passieve karakter van het verbum transitivum of van het verbum actionis in talen van Noord-Amerika, door C. C. Uhlenbeck. Versl. en Med. Kon. Ak. v. Wet. afd. Lett. 5e reeks deel II, Amsterdam 1916.

Vgl. daarmede wat Prof. A. Meillet (Parijs) heeft gezegd over de volken der Indo-Europeesche taalfamilie op het 1e Internationaal Linguisten Congres in Den Haag, 1928, (als ik het goed heb gehoord): „Een Indo-Europeaan, dat is een baas die er op gesteld is een baas te blijven en te regeeren over zichzelve (en over de anderen)."

— Deze inzichten in het wezen van den Warau vinden nu een zekere bevestiging en aanvulling in zijn opvattingen van de wereld, en het eigenaardig waarnemingsvermogen waarop dit berust. Voor zoover wij weten, komt dit in hoofdzaak overeen met hetgeen bij de Arawakken en Karaïben is aangetroffen, en bij deze is er een natuurlijke aanleg tot gewaarworden van bovenzinnelijke dingen. Gemakkelijk kan die aanleg zoo opgekweekt worden, dat men samenhangende waarnemingen krijgt van wezens, die zich o.a. kenbaar maken als het innerlijk van de natuur [1]).

Dat beleven vindt bij de inwijding plaats in een trancetoestand, dus wanneer de zelfbewuste wilspersoonlijkheid is uitgeschakeld, en dat wijst er duidelijk op dat dit soort helderzien (en -hooren) eenvoudig is het gewaarworden in de menschen-natuur van de beginselen die in de natuur zijn en werken [2]).

Ook deze dingen komen, in verschillende nuancen, algemeen voor bij primitieve volken en volken der oudheid.

Ongetwijfeld zijn vele mededeelingen hierover een napraten van wat door anderen is medegedeeld, rijkelijk aangevuld uit fantasie, waarbij ook politiek of eigenbelang wel eens in het spel zal komen. Maar mij dunkt, dat er geen sprake van kan zijn dat het uitsluitend verzinsels zouden wezen, of kinderlijke pogingen tot verklaring van natuurverschijnselen.

Hoezeer het den Warau hierbij ernst is, blijkt uit het woord voor medicijnman (ingewijde priester-dokter): *wisidatu* = *wi* verwijderen (*a*-)*sida* kwaad -*tu* persoon die doet of is.

---

[1]) Karaïben die dit zelve hebben doorgemaakt, hebben hun belevingen medegedeeld aan A. Ph. Penard, die dit nauwkeurig heeft beschreven in zijn opstel Het pujai-geheim der Surinaamsche Caraïben, Bijdr. T. L. en V. v. Ned. Indië, deel 84, 's Gravenhage 1928; uitvoerig besproken en nader toegelicht in den W.-I. Gids, 11e jaargang, 's Gravenhage 1929.

[2]) Bij het schrijven van mijn werk over het Arawaksch (The Arawak language of Guiana, Verh. Kon. Ak. v. Wet. afd. lett. nw. r. XXVIII no. 2, Amsterdam 1928) was het mij nog niet duidelijk dat de eigenaardige taalverschijnselen en de medicijnwetenschap van deze Indianen, loten van eenzelfden stam moeten zijn.

Van de levendigheid der waarnemingen getuigen de volgende woorden:

Hebu = natuurgeest; deze geesten werken in de natuur en toonen zich ook rechtstreeks in verschillende gedaanten; de mensch kan erdoor bezeten worden, wat zich dan openbaart als ziekte. Het woord drukt vrij zeker uit: *he* bleek *bu* levende verschijning.

(*A*-)*kahebu*, dat vermoedelijk uitdrukt: *ka* vasthoudend, kracht of levendig, *hebu* als voren. Het woord werd mij opgegeven als beteekenende menschelijke ziel, en ziel van een afgestorvene, en bovendien voor een schaduw en het beeld in een spiegel. De menschelijke ziel wordt overigens meestal (*a*-)*mehokohi* genoemd; P. de Olea geeft dit woord ook op voor schaduw en portret.

Een dergelijke overeenstemming tusschen de woorden voor ziel, schaduw en afbeelding, is ook aangetroffen bij de Arawakken en Karaïben, en de opvatting dat schaduw en afbeelding met het leven van den persoon zelve verbonden zijn, komt ook voor bij natuurvolken in andere werelddeelen.

Nog sterker: Nimuendajú, een wetenschappelijk onderzoeker die door Indianen in Brazilië tot lid van hun stam was aangenomen, vertelt hoe de dierlijke ziel van een man die gedood was geworden, als een kwade demon de menschen verontrustte. Men stelde zich in hinderlaag om den demon te vernietigen. De aanvoerder werd gewaar dat de demon naderde, en toen deze dicht genoeg bij was wees hij aan N. in welke richting hij hem waarnam. N. schoot in die richting, doch het schot was volgens de Indianen mis; het tweede schot had het gewenschte resultaat. [1]).

— De moeilijkheid om het kaf van het koren te scheiden, ligt daarin, dat wijzelve dit soort waarnemingsvermogen niet bezitten, en dus verstandelijk moeten beoordeelen wat ligt in een andere zielelaag dan die van ons denkend verstand.

[1]) C. Nimuendajú-Unkel, Die Sagen von der Erschaffung und Vernichtung der Welt als Grundlage der Religion der Apapocúva-Guaraní. Zeitschrift für Ethnologie, Berlin 1914.

Want er is een bepaald verschil tusschen ons waarnemen en logisch denken, en het beleven van den Indiaan. Dat blijkt o.m. daaruit, dat ons denken zich eerst recht thuisvoelt in alles wat vast en onveranderlijk is: ruimtelijke verhoudingen, materie, natuurwetten. En daarin verschilt het zeer van de Indiaansche opvattingen. De Indiaan let minder op het vaste ding als zoodanig; dit is hem voornamelijk drager van eigenschappen, en die eigenschappen hebben een karakter dat wij magisch noemen. Óf de zichtbare verschijning is hem de uitdrukkingsvorm van een wezen, dat zich kan metamorfoseeren in een andere verschijning.

In overeenstemming hiermede heeft de Warau voor water of vloeistof een oorspronkelijk woord, *ho*, doch eenige woorden voor het vaste doelen klaarblijkelijk slechts op bijzondere verschijningsvormen van *ho*, n.l. *hoyo* = rots, *hota* = aarde, *horo* = bast of schil.

Het reeds genoemde *ha* duidt aan „er is"; *ho* verschilt hiervan slechts door de *o* die meer het stille en gevoelsrijke uitdrukt. Doch in het Arawaksch, waar de klinkers ongeveer dezelfde waarden hebben als in het Warau, duiden de *o* en *u* ook aan de natuur, het vrouwelijke en het vochtig-vloeibare [1]). — De *o*-klank ontstaat als de spreker zijn mondholte maakt tot een groote ruimte, en het valt dus niet te verwonderen, dat de *o* in het Arawaksch wordt gebezigd in woorden als *oolai*, gat, *loko*, *roko*, in. Dat vindt men ook in Warau-woorden: *koho*, gat, *noko*, ontvangend, opneem-plaats (in tegenstelling met *hi* = punt, doorn, ei, en *ha* = er is, nest, hangmat). — En vgl. nu nog *hoko*, het nieuwe daglicht (*ho*-vermogen), *ho-duru-ya*, donder (*ho*-dondergeluid-gebeuren), *ho-bari-bari-ya*, bliksem, (*ho*-schitteren-gebeuren), *ho-a-rao-tu*, volgens de Olea een naam voor den medicijnman (*ho*-heer).

Misschien duidt *ho* eigenlijk aan: het levende wezen der wereld in dat aspect hetwelk zich vooral toont in het vloeibare.

[1]) The Arawak language of Guiana, §§ 119, 125, 190, 191. Het Warau heeft geen afzonderlijke grammaticale vormen voor verschillende geslachten.

Dit doet denken aan de philosophiën der oudheid: het *panta rei* (alles stroomt) van Heraclitus, en de opvattingen van het oerelement: het onbegrensde, vuur, lucht of water, die door verdichting en verdunning in elkaar overgaan, en waarmede ook de substantie der ziel wel wordt vergeleken. Een onderscheiding die misschien van denzelfden aard is lezen wij in Genesis I: eerst is er geest, dan wordt licht geschapen, vervolgens water en ten slotte aarde, waarna het leven ontstaat; daarna worden de hemellichten geschapen, de luchtdieren, de waterdieren, en het laatst de aardedieren.

Zulke graden van ijlheid en bewegelijkheid, zoowel in de buitenwereld als in de ziel, worden echter in het Warau en andere talen mede-uitgedrukt door de klinkers *i-e-a-o*, en wellicht niet geheel toevallig, in de volgende woorden:

hi	(in samenstellingen)	= het heete: *hokohi* = de zon als warmtegever (*hoko* = daglicht), *ihidya* = warm (*-dya* = sterk gevestigd);
behe		= licht, schijnsel;
ha	(in samenstellingen)	= het luchtachtige: *ahaka* = wind, wolk, *aha-n-* = ruiken, *aha* = tabak;
ho		= water.

— En de mensch? — Het lichaam is *teho*, vermoedelijk *tai* sterk *ho* vloeistof (materie). Bloed is *hoti*, vermoedelijk *ho* vloeistof *ti* takjes of fijne sterkte. De ziel is *mehokohi*, misschien *hokohi* zon (in) *me* het binnenste of de borst.

De gezamenlijke jonge mannen, ondergeschikt aan een hoofd, zijn *nebo*, vermoedelijk *ne* nederig *bo* verschijning; één man is *nebora*, vermoedelijk *nebo* het man-begrip *ra* geconcentreerd in een punt; één ondergeschikte is *neboratu*; *-tu* = persoon die is of doet. *Nepoio*, de naam van een Indianenstam die volgens oude berichten bij de monden der Orinoco en op Trinidad woonde, is wellicht het woord *nebo*. De vrouw is *tida*, misschien *ti* deze kleine *ida* machtige of rijke — bij de Waraus heerscht het matriarchaat.

Volk of familie duidt men aan door *a-rau*, kennelijk

hetzelfde als *dau*, boom (de *d* wordt dikwijls *r* na een klinker), en de Waraus zijn het *Wa*-volk. *Wa* drukt ongeveer uit: *w* de eigenschap van onvatbaar, wijkend, of etherisch, geestelijk (die zich toont in) *a* de gewone wereld, en het is mogelijk dat *wa-rau* zooiets beduidt als hemelingen, ook al omdat een mythe [1]) vertelt hoe oorspronkelijk de Waraus, die toen nog allen jong waren, in den hemel woonden. Een jonge Warau, *Okonorote* (vermoedelijk *hokona* dageraad *a-rao-tu* heer) ontdekte een gat en zag daardoor de aarde; hij was de eerste die afdaalde. De laatste die afdaalde was een dikke vrouw, die in het gat bleef steken, en dientengevolge kan men thans niet meer door het uitspansel zien. De vrouw is *Okonakura* = de morgenster (*hokona* dageraad *kura* ster). — In deze mythe (niet in de klanken der namen) verschijnt weder de tegenstelling: vlug en dun-mannelijk (actief), en stil en vochtig-zwellend-vrouwelijk (passief-receptief), die zoo schoon is geschilderd, zoo het heet door den grooten Lau Tze zelve, in het oud-Chineesche Boek der Puurheid [2]).

Zoo komen wij terug bij ons uitgangspunt: het volk der Waraus, welks hoofdmassa woont in en om de delta van de machtige rivier die de Arawakken noemen Wulinuku, de Europeanen Orinoco of Orenoque, terwijl Wyatt (reis van Dudley, 1594) vermeldt *werinóca*, the entring in of the ryver. *Noko* beduidt in het Warau ontvangend, opnemende plaats (bijv. in *ha-noko*, = huis, = verblijfplaats of hangmatplaats), en voorloopig mogen wij wel aannemen dat *Orinoco* een Warau-woord is, met de beteekenis van „eigen verblijf" (*ori* = zichzelf) of „aanlegplaats" (*were* = naderend, *se-weri-noko* = aanlegplaats) of „roei-ingang" (*wiri* = roeien).

---

[1]) Opgeteekend door Brett, ook vermeld door Roth en opgenomen in Indianermärchen aus Südamerika, herausgegeben von Th. Koch-Grünberg, Jena 1920.

[2]) Khing Kăng King. Sacred Books of the East, Vol. XL, Oxford 1891. Ned. vertaling achterin de Tau Teh Tsjing van Lau Tze door J. A. Blok, Amersfoort, 2e uitg. ± 1918.

NOG EENS DE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

Mejuffrouw L. SLOTHOUWER.

In den laatsten tijd is langzaam, maar zeker Holland's belangstelling gewekt voor deze drie vergeten stipjes in de Caraïbische Zee, waar toch ook de Hollandsche driekleur haar helder Rood, Wit en Blauw doet wapperen op den warmen tropenwind. In Curaçao heeft de Heer Beaujon een goed werk gedaan door in den Kolonialen Raad een pleidooi te houden voor deze eilanden, behoorend tot het gebiedsdeel Curaçao, hoewel dit hem niet veel gegeven heeft, daar op de begrooting 1930 geen extra posten voor de Bovenwinden zijn uitgetrokken.

Maar er moet meer komen dan belangstelling; die belangstelling moet omgezet worden in daden!

Heel gemakkelijk valt het te zeggen: „De Bovenwinden verkeeren in zulk een toestand van verval, dat het niet de moeite loont, er geld aan te besteden. Laat ze maar langzaam doodbloeden". Zal een moeder met een zwak, ziekelijk stumperdje van een kind verzuimen de hulp in te roepen van een dokter, omdat de maatschappij geen behoefte heeft aan dit zielige kindje? Is niet juist dit kind haar liefste schat?

Zal een dokter een patiënt in den steek laten, omdat deze ten doode is opgeschreven? Doet hij niet zijn uiterste best de smeulende levensvonk zoo lang mogelijk gloeiend te houden?

En onze mooie Bovenwinden liggen daar, lamgeslagen door de emigratie. En geen hulp zal baten, zoo lang niet de Bovenwinder terugkeeren kan. Niet uit verkiezing is deze een blijvende emigrant. Talloos zijn de gevallen, dat zij, die reeds jaren in den vreemde werken, hun spaarpen-

ningen gebruiken om op hun geboorte-eiland een huisje en een plekje grond te koopen, om er later in rust en kalmte te gaan leven, terwijl alles culmineert in het verlangen te midden van hun landgenooten te sterven. 't Nieuwe, 't onbekende moge hem lokken, de hoop op hooge loonen hem tot emigreeren bewegen, zijn hart trekt hem steeds weer naar zijn „dear old home".

Maar niet alleen bestaansvoorwaarden moeten hem geboden worden, hij moet ook iets vinden, dat hem schadeloos zal stellen voor het gemis van het woelige, drukke leven op Curaçao met zijn bioscopen en danshuizen. De Bovenwinder is een groot, eenvoudig kind en deze kinderhand is al heel gauw gevuld.

De krachten, op de eilanden achtergebleven, hoewel in vele opzichten minderwaardig, zijn zich van hun waarde bewust en eischen een zware betaling, als zij tenminste nog tot werken te krijgen zijn, want, zoolang zij nog één dollar in den zak hebben, gaan ze liever dobbelen en trekken pas weer aan den arbeid, als geldgebrek er hen toe dwingt.

Ter vergelijking een lijstje van werkloonen, uitbetaald in Mei 1929 op het katoen-eiland Montserrat, waar voldoende arbeiders zijn en een van St. Martin in dezelfde maand:

	Montserrat	St. Martin
timmerlieden:	ƒ 2,25	ƒ 5.— tot ƒ 6.—.
ploegers:	ƒ 0,90	ƒ 2,50
hoofd. karrenleiders:	ƒ 0,80	ƒ 1,50 tot ƒ 2.—.
gew. karrenleiders:	ƒ 0,70	ƒ 0,75 tot ƒ 1.—.
veldarbeiders:	ƒ 0,70	ƒ 1,25 tot ƒ 1.35.

Wat betreft het rapen van zout, betaalt Anguilla per barrel (1,05 H.L. of ± 124 K.G.) slechts 20 cts, terwijl aan de rapers op St. Martin ƒ 0,37 per barrel betaald moet worden.

Zoutindustrie.

Den laatsten tijd is er heel veel geschreven, heel veel gesproken en heel veel gemopperd over de zoutindustrie op St. Martin en in veel dier gevallen krijgen de exploi-

tanten de schuld, daar zij volgens deskundigen niet met hun tijd meegaan, (zie o.a. het artikel van den Heer F. S. Langemeijer C. I. Het Zoutbedrijf op St. Martin. Een onderzoek naar de middelen te zijner verbetering, in de West Indische Gids van September en October 1921). Volgens die deskundigen wordt het geheele bedrijf nog voortgezet op dezelfde wijze als vijftig jaar geleden en wordt de geheele moderne tijd met zijn nieuwste ontdekkingen en uitvindingen totaal geïgnoreerd.

Toegegeven, want waar deskundigen spreken, hoort de leek te zwijgen, maar een ouderwetsche methode is daarom nog niet altijd een slechte methode! En dan, hoe staan de exploitanten er voor?

De houders der concessies van de St. Martijnsche zoutpannen hebben het ontginnen ervan in handen gegeven van een exploitatiemaatschappij; deze concessies loopen tot 1939. De exploitanten zijn er dus nu volstrekt niet zeker van, dat zij ook na dien tijd met de exploitatie kunnen voortgaan. Dit vooruitzicht werkt nu juist niet het in gebruik stellen van dure werktuigen in de hand. En dan, als er geen winst wordt gemaakt, waar moet dan het geld vandaan komen voor het aanschaffen van die moderne middelen?

En schuilt werkelijk de fout van dit niet-rendeeren in de ouderwetsche methode of zijn er misschien andere oorzaken aan te wijzen?

Tot voor kort vond het St. Martijnsche zout een afzetgebied in:

Suriname
Porto-Rico en de Vereenigde Staten van N.-Amerika.
Canada
de Engelsche Westindische Eilanden
de Fransche Westindische Eilanden.

Wat Suriname betreft, moet St. Martin concurreeren met Bonaire en Curaçao, die zooveel dichter bij liggen.

Voor Porto Rico, de Vereenigde Staten en Canada is er concurrentie met Bonaire, Anguilla en Turks' Island.

Voor de Engelsche en Fransche Antillen moet er geconcurreerd worden met Anguilla.

Gedurende het tijdvak 1 Juli 1928 tot 1 Juli 1929 werd op St. Martin

geoogst	28633½	barrel
verkocht	12932½	barrel
over	15701	barrel.

't Raaploon bedroeg voor die 28633½ barrel ƒ 10598,49 wat dus voor de verkochte 12932½ barrel maakte

$\frac{12932\frac{1}{2}}{28633\frac{1}{2}} \times ƒ\ 10598,49 = ƒ\ 4786,87$ of ƒ 0,37140 per barrel

verschepingskosten	ƒ 0,225	per barrel.
totaal:	ƒ 0,59514	per barrel.

Hierbij zijn dan uitgeschakeld, andere onkosten, zooals commissieloon, uitvoerrechten, enz. die den totalen kostenden prijs opvoeren tot ƒ 0,94.

Voor Anguilla bedroeg dit:

raaploon	ƒ 0,20
verschepingskosten.	ƒ 0,12½
totaal	ƒ 0,32½

't Anguilla-zout kan dus, alleen reeds door voldoende arbeidskrachten een voordeel behalen van ƒ 0,59½ — ƒ 0,32½ = ƒ 0,27 per barrel.

Hierdoor worden dus van de markt voor St. Martin uitgesloten: Suriname, Porto Rico en de Vereenigde Staten, de Fransche Antillen.

Om het Engelsche zout te beschermen, wordt er op de Engelsche Antillen, de Bahamas, de Bermudas en in Canada slechts ƒ 2,40 per ton of ƒ 0,30 per barrel aan invoerrechten geheven, terwijl deze invoerrechten voor vreemd, dus ook voor St. Martijnsch zout ƒ 4,80 per ton of 0,60 per barrel bedragen.

Concurrentie met Anguilla op de Engelsche eilanden en in Canada is dus uitgesloten, niet alleen wat betreft de hoogere zoutprijzen, maar eveneens door de 't Anguilla-zout beschermende invoerrechten.

Turks' Island verkoopt meestal gemalen zout en wel tegen ƒ 0,90 per barrel, terwijl de kostende prijs voor ge-

malen zout op St.. Martin reeds komt op ƒ 0, 94 en nog ƒ 0,25 maalloon of op ƒ 1,19 per barrel.

De rapers verdienen in de St. Martijnsche zoutpannen van ƒ 4,25 tot ƒ 4,50 per dag. Hiervan betalen zij, zoo zij het zout niet zelf naar den zouthoop willen dragen, maar dit door vrouwen laten doen, aan elke vrouw ƒ 1.—.

Vroeger verdienden de rapers ƒ 0,15 per barrel, nu ƒ 0,37

Vroeger werden er 3000 tot 4000 barrels per dag geraapt, nu is dit ± 190 barrel per dag.

Vroeger rapers te kust en te keur! Nu is het mooi, als er 3 captains in de pannen gaan, elk met een crew van 3—5 menschen.

Katoen.

Door de hooge dagloonen staat ook de verbouw van katoen stil.

Wat heeft men daarentegen op de Engelsche eilanden gedaan om de ook daar dreigende emigratie tegen te gaan, want de hooge loonen op Curaçao beloofden niet alleen onzen Bovenwinders gouden bergen.

Op Montserrat, thans een welvarend katoen-eiland, werden van Gouvernementswege de arme planters in staat gesteld, katoen te blijven planten, toen dit eiland, tengevolge van de daling der prijzen, met ondergang werd bedreigd.

Op Dominica en Antigua wordt de lemoen-cultuur krachtig gesteund.

Op Anguilla het zout.

Op Nevis en St. Kitts de suikerriet-teelt.

Op de Virgin-eilanden eveneens, benevens de tabakscultuur.

Overal komt het Gouvernement, finantiëel steunend, de eilanden te hulp en landbouwkundigen worden aangesteld om zoowel den grooten als den kleinen planter van raad en voorlichting te dienen. Zoo wordt hier overal de kleine man, de backbone der economische welvaart, gesteund.

Op onze Bovenwindsche Eilanden is echter niet alleen finantiëele en technische hulp noodig, ook het product

moet beschermd worden. De katoen van St. Eustatius en St. Martin toch heeft haar goeden naam verloren, doordat de mooie, lange, zijdeachtige Sea-islanddraad vermengd werd met kortdradige, dus minderwaardige katoen.

Nu komt het vaak voor, dat de planter zijn eigen katoen, zijn eigen groenten, zijn eigen vruchten moet koopen van hen, die het gestolen hebben.

Veestapel.

De veestapel is vrij goed, doch er is aanvoer van nieuw stamvee van het Maas-, Rijn- en IJselveeslag noodig. Ongeveer acht jaar geleden werden door de goede zorgen van den toenmaligen landbouwkundige, den Heer Van der Plaats, ingevoerd twee stieren en drie vaarzen, waarvan nog één stier en één koe over zijn, n.l. Jan 5, stamboeknummer 18716 en Prinses, stamboeknummer 14637.

Om den veestapel op peil te houden, zou het nu in de eerste plaats wenschelijk zijn, een jongen stier in te voeren, die noch met Jan 5, noch met Prinses verwant is. Een roodbonte stier van het Maas- Rijn- en IJselslag, roodbont, vooral op den rug, daar de brandende zonnestralen op een witten rug spoedig blaren trekken.

Ook aan de geiten, deze koe der armen, is nieuw en goed bloed toegevoerd, doordat een paar particulieren exemplaren van het Schotsche en 't Hollandsche ras hebben ingevoerd.

Delfstoffen.

St. Martin heeft zeer veel manganese. Reeds waren twee Amerikaansche firma's, die zeer ingenomen waren met de gezonden inlichtingen en monsters, bereid, deze manganese te gaan ontginnen, maar het wachten was op de tariefherziening. Deze is echter tegengevallen en daarmee zal wel de kans verkeken zijn op dezen uitvoer.

Ook met de zwavelmijnen op Saba was iets dergelijks het geval. De mijnen zijn rijk, de zwavel is mooi, maar het vervoer naar de kust en het verschepen stuit op veel moeilijkheden en zal daardoor veel geld verslinden om het vervoeren mogelijk te maken.

Hoewel het aan den eenen kant een verblijdend feit zou

zijn, zoo Amerikaansche firma's tot de ontginning èn van manganese èn van zwavel besloten, zoo zouden toch de winsten niet blijvend de eilanden ten goede komen, maar naar Amerika wegvloeien. Nu blijft de hoop, dat Hollandsche ondernemingsgeest en Hollandsch kapitaal deze bronnen van inkomsten voor onze Bovenwinders zullen openen.

Sanatorium.

Saba met zijn mooie natuur en koel, zenuwsterkend klimaat is een ideaal oord om er een sanatorium op te richten voor rustbehoevenden uit den geheelen Antillen-archipel. Hier geen radio's, geen schetterende automobielhoorns, geen enerveerend geklingel van fietsbellen, geen zenuwachtig uitkijken van den voetganger om te zien of hij veilig de overzijde kan bereiken, hier geen schreeuwen en gillen van inlanders, hier geen lucht, bezwangerd met stof en walm, maar rust, weldadige rust en kalmte en koele, zuivere, van zon doortrokken lucht. Maar . . wil hier een sanatorium bloeien, dan moet men het eiland gemakkelijk en vlug kunnen bereiken, zonder zeeziekte als voor- en nagerecht.

Belastingen.

Velen zijn voor de afschaffing der belastingen, daar zij hierin een middel zien om de eilanden te helpen en waardoor industrieëlen en anderen aangelokt zullen worden een of ander werk op deze eilanden te beginnen. Anderen daarentegen en dezen vormen de groote meerderheid der bevolking, beschouwen deze afschaffing als een degradatie voor de inwoners, vooral, daar niets door hen op prijs gesteld wordt, wat zoo gemakkelijk verkregen wordt, hoogstens willen zij het drankaccijns zien verdwijnen, daar door de smokkelarij op groote schaal en die toch onmogelijk tegen te gaan is, deze belasting slechts op enkelen drukt. Er tegenover staat, dat dan de kwijnende handel met St. Thomas en Porto Rico, kwijnend door den geringen omzet, geheel zal stilstaan.

Maar daar Curaçao in zijn tegenwoordigen bloei deze gelden niet noodig heeft, zou misschien de oplossing van

beide meeningen in het midden kunnen liggen en wel, dat het Gouvernement voortgaat belastingen te heffen, doch dit geld kome geheel ten goede aan zaken van algemeen belang op de eilanden, zooals het onderhoud van wegen, bruggen, gebouwen, het bouwen van regenbakken, het graven van artesische putten, het uitdiepen van wellen en crabholes, enz. terwijl landbouw, veeteelt en andere bestaansmiddelen door voorschotten in staat worden gesteld, zich uit hun treurigen toestand op te heffen.

Samenwerking

Maar noch Curaçao, noch Holland zelfs, kunnen deze eilanden tot een wederopbloei van economische welvaart brengen, als niet de Bovenwinders zelf medewerken. Medewerken, niet alleen door al hun krachten in te spannen, maar, en dit vooral, door samen te werken.

Vergeten moeten worden groote en kleine grieven, groote en kleine geschillen tusschen de menschen van één eiland, tusschen de menschen van de eilanden onderling, Alles, wat nu verdeelt, moet terzijde gesteld worden om samen te streven naar één groot, gemeenschappelijk doel, opheffing der eilanden, die toch aan allen dierbaar zijn.

Onderlinge naijver verzwakt, getuige het volgende voorbeeld:

St. Martin stelt op Curaçao een agent aan, die zich belasten zal met den verkoop van de artikelen, uit St. Martin aangevoerd en daarvoor 5% commissieloon vraagt. Om de een of andere reden draagt deze agent niet de goedkeuring weg van de Statianen, die een anderen agent nemen, die echter 10% vraagt. Enfin, dit is in hun eigen nadeel. Maar wat is het gevolg? Een onderkruipen van elkaars prijzen, waarbij de kooper wel vaart, doch waarbij de verkooper zich in zijn winst belangrijk geschaad ziet.

Zeker geldt voor deze eilanden het woord, dat het oude Holland groot maakte:

Eendracht maakt macht,
Tweedracht breekt kracht.

KORTE UITEENZETTING VAN DE DESTIJDS DOOR DEN MIJNBOUWKUNDIGEN DIENST OPGESTELDE PLANNEN TOT WATERVOORZIENING VAN DE HAVEN VAN WILLEMSTAD EN VAN DIE STAD ZELVE OP HET EILAND CURAÇAO

DOOR

DR. IR. G. J. H. MOLENGRAAFF

A. *Het plan van voorziening van de schepen in de haven van Willemstad met ketelwater*

De levering van ketelwater aan schepen vereischt de winning van grondwater met een gering zoutgehalte. In hoofdstuk III van mijn proefschrift [1]) is uiteengezet, dat grondwater met een gering zoutgehalte voorkomt in de kleine neerslaggebieden en in de hooger liggende gedeelten van groote neerslaggebieden, die geheel uit diabaas bestaan.

Voor de winning van dit water was uitgekozen het hoog gelegen gedeelte van het complex Buena Vista. Het grondwater in dat gedeelte heeft een chlooriongehalte, dat kleiner is dan 90 mg. per liter. De carbonaathardheid is kleiner dan 12 D.G., de totale hardheid kleiner dan 8 D.G.

Het zoutgehalte van dit water is voornamelijk het gevolg van het daarin voorkomen van gedissocieerde calcium- en natrium-chloriden en hydrocarbonaten. Magnesiumion is weinig aanwezig, n.l. < 2 mg. per liter. SO_4'' < 30 mg. per liter.

De hygiënische betrouwbaarheid van het water kan worden verzekerd door het neerslaggebied af te sluiten

---

[1]) De geologie en geohydrologie van het eiland Curaçao 1929.

en bewoning daarvan te verbieden; het zou dàn ook voor drinkwater geschikt zijn.

Het plan voor de winning, het transport en de levering van het water luidde als volgt:

De winning geschiedt door het grondwater uit putten van ± 4 M. middellijn met behulp van windmolens op te pompen in een ingegraven laag-reservoir van ± 250 M^3 inhoud. Een krachtige windmolen pompt het water uit dit reservoir in een hoog-reservoir, ingegraven op den top van een heuvel van 27.50 M. hoogte ten oosten van het landhuis Buena Vista. De inhoud van het hoog-reservoir is 1600 M^3 en houdt verband met het aantal opeenvolgende windstille dagen, dat op Curaçao is waargenomen. Het water wordt uit het hoogreservoir door een buisleiding afgevoerd naar een steiger in het Schottegat. De aanvoer bedraagt 100 M^3 per uur. Een motortankboot met een tankinhoud van 80 M^3 brengt het water naar de schepen in de haven. De capaciteit van de pomp aan boord van de tankboot was bepaald op 80 ton per uur.

De zelfkosten van 1 M^3. water waren berekend op *f* 1.75 per ton bij een levering van 30.000 ton per jaar. De kosten voor aankoop van terreinen, aanleg van nieuwe dammen, verbetering van bestaande dammen, omheining van het terrein op het complex Buena Vista waren voor de helft op de begrooting van het kapitaal voor de watervoorziening van de schepen gebracht.

De verkoopprijs van 1 M^3. water was bepaald op *f* 2.50 per M^3, geleverd aan boord van het schip.

De prijs van 1 M^3 regenwater, geleverd aan boord in de haven van Willemstad, bedroeg destijds in het droge seizoen *f* 7.50 en die van grondwater *f* 5.00.

De vraag, of inderdaad de schepen per jaar 30.000 ton afnemen, is niet van belang, omdat, indien dit niet het geval mocht zijn, het water aan het groote reservoir van de stad op Rozendaal zou kunnen worden toegevoegd.

De levering door het gouvernement van ketelwater en hygiënisch betrouwbaar drinkwater aan de schepen zou bijdragen tot verhooging van de bruikbaarheid van de haven van Willemstad. Toen een tiental jaren geleden de

havenmond van Curaçao verbreed werd, was ook de tijd aangebroken voor het vaststellen van nieuwe richtlijnen voor de haven-exploitatie, voor de inrichting van de douane en de havenpolitie en voor het loodswezen. Dit is nagelaten, zelfs toen de havenbeweging in een snel tempo toenam. De haven van Willemstad is — wat de havenbeweging betreft — thans één van de grootste havens in West-Indië, maar helaas tevens één van de slechtst beheerde en geoutilleerde.

B. *Het plan van watervoorziening van Willemstad*

Het plan van de watervoorziening van Willemstad beoogde de levering van bronwater van Hato en van grondwater uit het complex de Savaan-Buena Vista, door middel van een waterleiding.

Het debiet van de bronnen en de hoeveelheid grondwater nemen tijdens een droge periode af. Gedurende een regentijd dient dus zoowel bron- als grondwater in een reservoir verzameld te worden. Verschillende overwegingen hebben ten slotte er toe geleid voor de plaats van het reservoir de plantage Rozendaal te kiezen. De inhoud van dit reservoir werd bepaald op 40.000 ton.

De winning van het bronwater zou geschieden volgens de regelen, die in mijn proefschrift genoemd zijn in hoofdstuk II over de geohydrologie der bronnen. Het bronwater zou uit de brongebouwtjes geleid worden naar een laagreservoir van 1000 ton ten noordwesten van het landhuis Hato. De bedoeling was het water uit dit reservoir op te pompen naar een hoog-reservoir van 425 M^3. inhoud op het hoogste terras van Hato en het water uit dit reservoir af te voeren naar een lager reservoir, van 425 M^3 inhoud, vóór de stad gelegen op het terras van Habaai. Een leiding was geprojecteerd van dit reservoir naar een nog lager reservoir, van 425 M^3. inhoud, achter de stad gelegen op Arrarat. De distributie van het water aan de inwoners zou plaats hebben door den aanleg van een waterleidingsnet.

Gedurende den regentijd leveren de bronnen meer water dan de stad verbruikt en wordt het overtollige

water in het laag-reservoir op Rozendaal verzameld.

Het grondwater uit het complex de Savaan-Buena Vista wordt door middel van windmolens uit putten opgepompt naar het zelfde reservoir.

Indien de bronnen minder water leveren dan de stad verbruikt, wordt met een pomp water uit het reservoir op Rozendaal geperst in de leiding van het hoog-reservoir op Hato naar het reservoir op Habaai.

Leveren de bronnen en de putten gedurende een *droge periode* minder water dan de stad noodig heeft, dan voorziet het reservoir op Rozendaal in het tekort. De inhoud van dit reservoir houdt dus verband met de suppletie, die gedurende een droge periode noodig is.

Het zou, zooals in hoofdstuk III van mijn proefschrift is aangetoond, noodig wezen het complex de Savaan-Buena Vista van dammen te voorzien, die in staat zijn al het tijdens een bui afloopend water te keeren en aan het grondwater toe te voegen. De ligging van deze dammen op het genoemde complex is op de kaart tegenover blz. 119 in mijn proefschrift aangegeven.

De dammen van den zoogen. systematischen damaanleg dienen geheel hersteld en de daarbij behoorende overlaten van beton aangelegd te worden.

Uit de samenstelling van het bronwater van Hato en van het grondwater van het complex de Savaan-Buena Vista volgt, dat het water voor drinkwater geschikt is.

Het water van de bronnen, die dicht bij den klifwand ontspringen, bevat minder dan 170 mg Cl' per liter en $\pm$ 4.6 mg. $Mg^{\cdot\cdot}$ per liter. De totale hardheid bedraagt 12 à 13, de carbonaathardheid 10 à 11 D.G. Het $Mg^{\cdot\cdot}$ gehalte is $\pm$ 4.6 mg per liter.

Het bronwater, dat op een afstand van den klifwand uit de schalies voor den dag komt, heeft een chloorion-gehalte tot 260 mg. per liter. De totale hardheid bedraagt 14 en de carbonaathardheid 12 D.G.

Hoe verder de bron van den klifwand ligt hoe hooger het $Mg^{\cdot\cdot}$ gehalte wordt. De uiterste waarden zijn 6.3 mg. tot 9.2 mg. per liter.

Het water van de bron Bak Ariba bevat 343 $\pm$ 20 mg.

Cl′ en 22.1 mg. Mg·· per liter. De totale hardheid is 22 D.G. en de carbonaathardheid 13 D.G. Hoewel de zouten in dit water niet te proeven zijn, wijs ik er op, dat het bronwater, dat aan de stad verstrekt zou worden, een mengsel is van het water, dat de bronnen leveren. De samenstelling van dit mengsel is aanmerkelijk beter dan dat van het water van de bron Bak Ariba.

In mijn proefschrift, hoofdstuk II over de geohydrologie der bronnen, heb ik uiteengezet, dat de samenstelling van het bronwater verbeterd kan worden door de bronnen zoo dicht mogelijk bij den klifwand te capteeren.

Het grondwater uit het complex de Savaan-Buena Vista bevat gem. ± 102 mg. Cl′ per liter. De totale hardheid is ± 10 D.G. en de carbonaathardheid ± 12 D.G.

De levering van 200 ton water per dag aan de stad acht ik gedurende *een droge periode* voldoende. Men bedenke dat de blanke bevolking nog niet 10% van de totale stadsbevolking uitmaakt. Indien een waterleiding tot stand komt, krijgt dit deel van de bevolking de beschikking over regenwater voor drinkwater en huishoudelijke doeleinden. De rest van de bevolking, de negerbevolking, gebruikt zeer weinig water. Bovendien werkt een groot gedeelte der negers op ondernemingen die water verstrekken. Tot nu toe is tijdens een droge periode, wanneer zelfs de regenbakken leeg zijn, nooit meer dan 150 ton water in de stad aangevoerd.

Wat de hygiëne van het bronwater van Hato en het grondwater van het complex der Savaan-Buena Vista betreft, verwijs ik naar de hoofdstukken II en III van mijn proefschrift.

De zelfkosten van het water werden begroot op *f* 1.75 per M^3., indien slechts 73.000 M^3. per jaar werd geleverd. De prijs van het water kan gesteld worden op *f* 1.00 per M^3. in den regentijd en *f* 2.50 per M^3. in den drogen tijd. De prijzen van het water in den drogen tijd bedroegen destijds te Willemstad voor regenwater *f* 40.— per M.^{3}, voor putwater *f* 4.— per M^3, voor ondrinkbaar water [1])

[1]) Dit water bevat 2010 mg. Cl′ per liter en heeft een totale hardheid van 63 D.G.

uit de leiding ƒ 4.— per M³. of bij een verbruik van 1 M³. of minder ƒ 5.00 per maand, te vermeerderen met ƒ 0.50 per maand voor meterhuur.

De rentabiliteit van het bedrijf zou reeds verzekerd zijn, wanneer de droge tijd niet langer duurde dan 8 maanden. De droge tijd duurt vaak langer, zoodat het plan, dat destijds door den Mijnbouwkundigen Dienst was opgesteld, een winstgevend bedrijf voor het gouvernement geworden zou zijn.

Er werd toen, niet ten onrechte, verlangd één soort water tegen lagen prijs aan de inwoners van Willemstad te verstrekken.

Het plan van den Mijnbouwkundigen Dienst, dat dit beoogde, is niet tot uitvoering gekomen. Een bespreking van de beweegredenen, die daartoe geleid hebben, valt buiten het kader van dit opstel, omdat zij geen verband hielden met de merites van dit plan, daar de personen, die de beoordeeling tot zich trokken, tegenover het watervoorzieningsvraagtuk van Willemstad en haven geen onafhankelijk standpunt innamen.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK III (*Vervolg*)

§ 8. Al gold het dan op onze eilanden veel en veel kleiner getallen, het overwicht was ook daar groot genoeg om slavenopstanden te doen verwachten. Ze zouden ook natuurlijk geweest zijn, zoo het getal daarbij den doorslag had moeten geven. Maar, gelijk wij vroeger zeiden, gebrekkige organisatie en uitrusting hebben ze doen mislukken, waar ze waren uitgebroken. Zoo op Curaçao die van 1750, de ernstigste die daar gewoed heeft. In Suriname, waar gelijk wij zagen, de behandeling der slaven barbaarscher was dan waar en wanneer ook, zijn ze herhaaldelijk uitgebroken, terwijl de geographische gesteldheid des lands het ontvluchten mogelijk maakte, waardoor de marrons ontstonden en de met deze boschnegers gevoerde oorlogen. Op onze eilanden weet ik van ernstige opstanden niet. In den strijd om het gezag in 1700 tusschen Doncker en van Beverhoudt waren sommigen bevreesd, dat de slaven de gelegenheid zouden aangrijpen om de blanken te overweldigen. Zij hebben haar echter verzuimd [1]).

Wel heeft St. Eustatius eenig aandeel gehad in de beteugeling van den slavenopstand in Berbice, Febr. 1763 tot Dec. 1764, een dier vreeselijke oproeren, waarop voor de zwarten altijd nog zwaarder ellende volgde, die ook den blanken schade toebrachten, zonder dat het stelsel zelf veranderde [2]). Zoo bleef ook na de dure les van dezen opstand de ongehoorde wreedheid jegens de slaven voortduren, gelijk zij er de oorzaak van was en het negeropperhoofd Coffy in een brief van 2 April aan gouverneur Hoogenheim

---

[1]) Zie blz. 362, elfde jg.

[2]) Hartsinck, *Beschrijving van Guiana*, begint het verhaal van den opstand I 368. Verder bij Netscher, *Geschied. van Essequebo* enz. en bij De Villiers, *Storm van 's-Gravesande.*

de ergste beulen bij name noemt [1]). Dat de opstand in den aanvang zoo snel om zich heen greep, had ook zijn oorzaak in de inhaligheid der Sociëteit in patria, die in het zenden van ook het noodigste schandelijk nalatig was geweest [2]).

Den 28sten Maart 1763 had kapitein Richard Robberts van het schip De Gezusters, door den gouverneur van Essequebo, Storm van 's Gravesande, naar patria gezonden, op reis van Essequebo naar Zeeland op St. Eustatius aan den toenmaligen commandeur Jan de Windt van den opstand verhaald. De Windt zond toen twee gewapende barken, De Zeven Provinciën en de St. Eustatius, met 88 en 66 soldaten behalve de matrozen, naar Demerary, om vandaar over land de mannen naar de Boven-Berbice te doen marcheeren; toen het echter bleek dat zij in Beneden-Berbice noodiger waren, wendden zij den steven, lieten 3 Mei 1763 voor de post St. Andries het anker vallen en zeilden de Berbice tot het fort de Dageraad op. Door hun hulp kon den 10den Mei een grooten aanval der slaven op dat fort worden afgeslagen — hun laatsten! Jammer, dat zware koortsen die hulptroepen teisterden, zoodat er 26 Augustus van de Zeven Provinciën al 54 soldaten gestorven waren en ergerlijk, dat zij aan niets anders dan rooven en plunderen dachten. Ook moest gouverneur Hoogenheim dagelijks veel „intolerabele insolentie" en ongehoorde taal van hen nochtans verdragen en aanhooren, omdat de omstandigheden het ongeraden maakten de kerels door strenge tucht te verbitteren. Intusschen hielp De Windt nog verder. Den 7den Juli kwam voor de Dageraad de bark Demerary's Welvaren, kapitein Salvolani, met provisie en 40 soldaten ten anker, door De Windt gezonden en juist toen er geen soldaat meer was om de wacht te betrekken.

De verdere geschiedenis van het bedwingen van den opstand en de daarop gevolgde ijselijke terechtstellingen in massa behoort hier niet. Wel moeten wij vermelden, dat De Windt zijne onkosten terug vroeg, waarop Bewindhebberen bij missive van 16 Mei 1764 eene nauwkeurig berekende opgave vroegen. Hij zond zijne rekening 25 Augustus d. a. v. in en Kamer Amsterdam stelde toen aan Directeuren der Sociëteit voor Berbice eene regeling der betaling op gemakkelijke termen voor, doch dezen (die vroeger voor de verdediging hunner kolonie geen man en geen cent gehad hadden) gaven er de voorkeur aan aanstonds 25.000 pesos te zenden en later de rest, terwijl zij, schreef de Kamer 3 Juli 1765 aan De Windt, over zijne hulp „hun uyterste contentement" te kennen hadden

[1]) Hartsinck *a. w.* I 376. Netscher *a. w.* blz. 211.

[2]) Netscher *a. w.* blz. 193 vlg. De Villiers *a. w.* blz. 221 vlgg.

gegeven. Dat hij zoo snel drie weltoegeruste schepen had kunnen zenden, getuigt duidelijk van de toenmalige welvaart des eilands.

De voortreffelijke Hoogenheim, met geschokte gezondheid, geheel uitgeput door zijn zwaar gouverneurschap en de eindelooze tegenwerking der Directeuren, verzocht zijn ontslag en verkreeg het 16 Augustus 1764. Bij zijn terugkeer schonken zij hem niet slechts geen belooning, maar weigerden bovendien stellig hem zijn overtocht en de bij den opstand geleden schade ad *f* 5375 te vergoeden! [1]) Het was eene openbaring van dien jammerlijken en onzaligen geest van uitgerekende schrielheid, die zoo vaak onze koloniale geschiedenis tot eene aanfluiting maakt, en die ook eenmaal Heeren XVII er toe had gebracht hunne afkeuring er over uit te spreken, dat.... Jan Pietersz. Coen op Compagnies kosten was ter aarde besteld! [2]) Hoogenheims opvolger werd de toen in Nederland vertoevende, maar op St. Eustatius geboren Joh. Heyliger Johsz.

§ 9. Van negers als oorlogsbuit heb ik gesproken; in 1706 namen de Franschen er van Nevis 5500 mede [3]); in 1709 verlieten zij het uitgeplunderd St. Eustatius met schepen „volgeladen met slaven" [4]); in 1711 ontving de admiraal-zeeschuimer Cassart zijne brandschattingen in geld, naturalia en slaven [5]). Men kan zich het lot van zulke naar de zeerooversschepen gejaagde en daar ingeladen negers en negerinnen voorstellen, maar bovendien blijkt er uit, hoe volstrekt onpersoonlijk zij waren, inderdaad een „stuk", niet meer. Dit blijkt ook uit het feit, dat slaven tot traktement of bezoldiging werden gerekend. Zoo ontving ds. I. C. L. Broëffel, die in 1779 als predikant naar de Holl. Geref. gemeente op St. Thomas, gelijk wij te zijner tijd zien zullen, beroepen werd, 700 pesos, vrije woning, twee negerinnen en een negerjongen [6]).

Dat zulke „voorwerpen", zelve rechtloos, ook in rechtsgedingen niet als getuigen konden optreden, is duidelijk. In het uitvoerig verweerschrift, dat Doncker in zijn bovengenoemd schandaalproces inleverde [7]), betoogde hij, dat het zeggen van zijn slaaf Adam naar rechten geen geloof verdiende, „vermits hij een slaaf en ongeloovige is", en hij beriep zich daarbij op „Petri Merulae Manier

---

[1]) 's Mans *Corte memorie* bij Netscher *a. w.* blz. 408.
[2]) De Haan, *Oud Batavia* I 87.
[3]) Zie blz. 380, elfde jg.
[4]) Zie blz. 385, elfde jg.
[5]) Zie blz. 422, elfde jg.
[6]) *Extract uit het kerkeboek van St. Thomas* op 17 Dec. 1778 en 8 April 1779, fol. 4*a* en *b*. Oud-class. archief Amst.
[7]) Zie blz. 539, elfde jg.

van procedeeren" [1]). Inderdaad staat in dat werk (niet van Petrus maar) van Paulus Merula, dat als getuige in een proces „gereprocheert" wordt een ongeloovige [2]). Hetzelfde betoogde hij ten opzichte van Maria Evis: zij was infaam, want zij had op Montserrat een negerbastaard gehad, zich dus vermengd met een heiden en mocht daarom niet getuigen, waarbij hij zich beriep weder op Merula en nu nog bovendien op Damhouder. Inderdaad staat bij den eersten, dat „aengaende de Schand-vlekke worden gereprocheerd luiden die eerloos en berucht zijn" en iemand, die „openbaarlijk in hoerdom leeft" [3]). En bij den tweeden iemand die „berucht en van eerloos leven" is [4]). In dit laatste geval is dus niet eigenlijk de slavernij, maar de eerloosheid de verhindering.

Werden slaven dus niet als getuigen voor de rechtbank toegelaten, in de straffen deelden zij ruimschoots, heel wat overvloediger dan de blanken. In Suriname was dit juist een der grootste gruwelen, dat b.v. een beul als Klaas Badouw, directeur van La Rencontre, die een slaaf vingers, teenen en ooren afgesneden en hem toen gedwongen had ze op te eten, er met verbanning naar patria af kwam [5]); of dat directeur Conijnenberg, die eene slavin had laten doodgeeselen, eene „reprimande" kreeg [6]); terwijl omgekeerd de slaven voor de lichtste vergrijpen de uitgezochtste martelingen moesten ondergaan. Ook dit vertoont zich op St. Eustatius in zachter vormen. Toch heeft men Donckers slaaf Amsterdam, terwijl zijn meester, gelijk wij zagen, alleen werd beboet, veroordeeld om „aan de justitiepaal binnen deze forteresse", wegens koppelarij, „wel dapper gegeeselt te worden" [7]). Bovendien had deze slaaf alleen gehandeld op bevel van zijn meester. Zoo was er op ons eiland een meesterknecht van de compagniesplantages, die wegens zijn streng toezicht gehaat was. In den nacht van 13 op 14 Mei 1738 wierp een jonge negerin vuur op het dak van zijn huis, het brandde tot den grond toe af, terwijl bovendien een snaphaan, dien de man boven zijn bed had hangen, afging en hem en zijn vrouw doodelijk wondde [8]). Ik weet niet, welke straf zij ontving; ook kan het

---

[1]) Port. no. 4 fol. 128v.

[2]) Paulus Merula, *Manier van procederen*, nieuwe uitg. door G. de Haas, Rotterd. 1750, lib. IV, tit. 78, cap. 4, no. 59, pag. 646.

[3]) Merula, *a. w.* lib. IV, tit. 78, cap. 4, no. 44 en 46, pag. 645.

[4]) Jod. Damhouder, *Praxis rerum civilium*, uitg. Nic. Thuldaenus, Antw. 1617, cap. CLXXXVI no. 30: Homicida, infamis vel improbae vitae, pag. 562*a*, met toelichting pag. 564*a*. Port. no. 4, fol. 129.

[5]) *Notulen Gouverneur en Raden* 27 Febr., 12 Sept. 1747.

[6]) *Aldaar* 11 Juli 1757. Wolbers *a. w.* blz. 131 vlg.

[7]) *Vonnis* van 7 Nov. 1731, port. no. 4, fol. 238.

[8]) Faesch aan X 21 Mei 1738, port. no. 5 fol. 121.

hier eene persoonlijke wraakneming geweest zijn; maar vermoedelijk was dit negermeisje toch een werktuig in de hand van ontevredenen geweest.

§ 10. Vóórdat wij overgaan tot de beantwoording der belangrijke vraag naar mogelijken bekeeringsarbeid onder deze „infame ongeloovigen", geven wij, als terloops, een lijstje van de voorkomende slavennamen. In den boedel van Lindesay zie ik Quakoe, Trompi, Mingo, Januari en Oranje. En de slavinnen Isabel, Roos, Clarinda, Adjouba, Anna, Philippa en klein Betje. Den Indiaan Jupiter en zijne vrouw Katita hebben wij genoemd [1]). In den rijken boedel van Isnard bevonden zich de slaven Goliath, Holofernes, Annibal (Zeeuwsch voor Hannibal?), Sako, weer een Quakoe en Amadis. De slavinnen Marianne met 5 kinderen, Roos met haar kind en nog zeven negerinnen [2]). De namen der oude compagniesslaven hebben wij genoemd [3]). Van Doncker ken ik nog de slaven Domburg een schoenmaker en Manjo een kuiper [4]). In een testament van George Leonard, gewezen commandeur van Anguilla, wonende op St. Maarten vermaakt hij zijnen zoon al zijne goederen, maar legateert aan zijne beminde huisvrouw Sara Leonard eene negervrouw Rose met haar kind, twee negerjongens Ibo Billy en Bristol met eene negerin Dora. Uit zijn plantagenegers nog twee mannen en een vrouw en nog een negermeid Nanny, „om voor haar affaires zorg te dragen" [5]). Andere namen zullen wij nog onder de bekeerden aantreffen. Tegen de Afrikaansche namen kan niemand bezwaar hebben, noch tegen de Hollandsche. Maar in Amadis of Hannibal of Oranje is iets zeer zieligs.

§ 11. Wij hooren verder weinig van de slaven; zoo min als van runderen of kabrieten was er reden om van hen opzettelijk melding te maken. Onpersoonlijk, rechtloos, wordt hij gevoed opdat hij kunne werken, gestraft met uitgezochte wreedheid vooral door de vrouwen en met zooveel ontzag voor zijn leven als het eigenbelang voorschreef. Wat van hun taal? Wat van „datgene, dat ook in die dagen hun gemeenschapsgevoel levendig hield, de oude riten, dansen en liederen, de nachten van religieuse wijding en dolle feestvreugde, volgend op dagen van bittere vernedering en dorre

---

[1]) Zie blz. 369, elfde jg. Port. 3 fol. 528v.

[2]) Port. no. 1 fol. 705r.

[3]) Zie blz. 567, elfde jg.

[4]) Port. no. 4 fol. 109.

[5]) *Testament* van 11 Aug. 1736, port. 5 fol. 102., 103v en copie van copie fol. 106, 107v. Verder een bed met toebehooren en een gezadeld en getuigd paard. De Gereformeerde Kerk kreeg 20 stukken van achten.

banaliteit?" [6]). Ja, en, daar zij steevast heidenen en ongeloovigen heeten, wat van pogingen, om hen tot het christelijk geloof te brengen? Korter omschreven, wat weten wij van christelijke zending onder de slaven in ons tijdperk op de Bovenwindsche eilanden?

De geschiedenis op dit punt onzer overige West-Indische koloniën spant onze verwachting niet hoog. In Suriname hebben noch de gereformeerde noch de luthersche predikanten iets gedaan. Ik maak eene uitzondering voor ds. J. W. Kals, predikant aan de Perica en Cottica, in Mei 1733 afgezet, die hart voor de slaven heeft getoond [2]). Maar voor het overige — niets. Classis Amsterdam drong soms op bekeeringswerk aan. Gouverneur Mauricius heeft eens voorgesteld om het vragenboekje van Borstius of het Onze Vader, het Geloof en de Tien Geboden in het Neger-engelsch te doen vertalen, waaruit dan de ingezetenen, „door een hunner bedienden", ten minste de kleine slavenkinderen zouden kunnen laten onderwijzen, opdat zij kennis mochten krijgen van „'t Goddelijk Weesen, 't Christendom en van den staat der ziele, alsmede belooning des goeds of quaedt nae dit leven". *In* dit leven bespeurden de voorschreven slavenkinderen van dat christendom alleen de volstrekte ontaarding, over den staat hunner ziel peinsden hunne meesters zelden, alleen over de belooning des kwaads behoefden zij niet in het onzekere te verkeeren. Doch zelfs tegen deze schuchtere poging des gouvereurs keerde zich het Hof [3]). Gouverneur P. A. van der Meer, sinds October 1754, heeft herhaaldelijk op zending aangedrongen en b.v. 18 December 1755 medegedeeld, hoe men in Oost Indië te werk ging. Maar men ontving zijne woorden met koelheid en kwam tot geen daden. Mauricius zag het zeer goed in: „het quaed exempel dat de meeste meesters aan hun slaven geven, zoodat de bekeering der zoogenaamde christenen in de kolonie diende vooraf te gaan, eer men van de bekeering der heidenen iets hoopen mogt [4])." Inderdaad, zoo men iemands geloof moet leeren kennen uit zijn werken, dan konden de slaven zich dat geloof hunner meesters niet te slecht denken: ook hier waren de christenen de grootste vijanden van het christendom.

---

[1]) Zie de gansche treffende passage bij J. P. B. de Josselin de Jong, *Het Negerhollandsch van St. Thomas* in *Medd. Kon. Ac. v. W.* deel 57, serie A, no. 3, blz. 16 vlg.

[2]) Zijne *Klagte over de bedorvene zeden der voorgangeren aan 't eerwaarde classis van Amtserdam* (sic) 1733 is ter Leidsche Univ. Bibl. Over hem A. A. van Schelven in *W. I. Gids* Juni 1922. Over Basseliers dez. in *Stemmen d. Tijds* III 283.

[3]) De jongste zoon van Mauricius, Andreas, heeft omstreeks 1750 zulk eene vertaling van de „vraagjes van Borstius" uitgegeven, *Encycl. W. Indië*, blz. 505*a*.

[4]) *De W. I. Klapper*, Bibl. Thys. III no. 6924. Wolbers, *a. w.* blz. 199.

Zelfs den gezegenden heldenarbeid der Hernhutters in Suriname hebben de predikanten tegengewerkt, maar gelukkig niet kunnen beletten. Van de zending der Moravische broeders onder Indianen, bosch- en plantagenegers kan ik in mijn bestek niet spreken (behalve zoo aanstonds op de bladzijden over St. Thomas), maar gun mij het voorrecht alleen deze woorden aan te halen: „De Hernhutters zijn de eenige christelijke, europeesche kerkgemeenschap geweest, die in Suriname zendings- en beschavingsarbeid heeft verricht. Dat de slaven, toen hun de vrijheid gegeven werd, niet als een volmaakt verwilderde en onopgevoede menigte in de maatschappij traden, is in de eerste plaats aan de Broedergemeente te danken" [1]).

Op Curaçao anders noch beter. De Compagnie had in art. 22 van hare Instructie voor de predikanten van 1638 wel voorgeschreven, dat zij ook de zwarten en de Indianen in de christelijke religie moesten onderwijzen; zij had in een brief van 4 Januari 1694 er wel op aangedrongen, dat „de arme en blinde heidenen op Curaçao tot de kennisse Gods en haare Saaligheyt" zouden gebracht worden [2]); maar van eenig zendingswerk door de predikanten blijkt niets. En de Compagnie, die zelve de negers niet hooger dan het vee schatte, maakte daardoor dien arbeid ook niet gemakkelijker. Wat er nog gebeurde, deden roomsche geestelijken [3]). Maar zóóver ging de rassen- en godsdiensthaat, dat, toen in 1770 twee burgers aanboden om muren om het kerkhof te doen bouwen, mits geen roomsche kleurlingen, al waren zij met blanken getrouwd, daar zouden mogen begraven worden, de Raad dat goedkeurde, en nog in 1826 de hervormde kerkeraad aan dat beginsel vast hield [4]).

§ 12. Wij varen thans naar St. Eustatius en zouden gaarne willen weten, of ds. Kowan zich met bekeeringswerk onder de slaven heeft ingelaten? Hij bezat er zelf. Op de bevolkingslijst van 1720 komt hij voor met 7 slaven, 4 slavinnen, 5 slavenjongens en 4 slavenmeisjes [5]). In 1722 was zijn levend bezit gedaald tot 5, 3, 3, 2 [6]). In elk geval een bewijs, dat hij voor huis- en plantagewerk slaven bezat [7]). Liet hij zich met hun geestelijk heil in? In zijne tallooze

---

[1]) M. van Blankensteyn, *Suriname*, blz. 316 vlg.

[2]) Hamelberg *a. w.* I 99.

[3]) W. van Nieuwenhoff, *Gepriviligiëerde priesters op Curaçao* 1704—1741 in *Studiën* LXVIII, 1907. Hamelberg *a. w.* I 100 vlg., 133 vlg. Doc. blz. 107 vlg., 155.

[4]) S. van Dissel, *Kerkh. Archief* 1859 blz. 360 vlg.

[5]) *Lijst* van 9 Jan. 1720, port. no. 1 fol. 373.

[6]) *Lijst* van 1722, port. no. 2 fol. 651r.

[7]) „Mijn af- en uytgeleefde antecessor had niet kunnen leven, wanneer hij niet van zijn eygen hadde toe te setten gehadt", ds. George van Essen aan X 20 Febr. 1742, port. no. 5 fol. 524r.

brieven spreekt hij er nooit van. Maar in zijne doopboeken is iets meer te vinden. Vooreerst vermeldt hij onder een afzonderlijk hoofd den doop van vrijgelatenen. „Volgen nu alle Vrije Luyden die tot het christengeloof zijn opgebragt en gedoopt door Dominei Anthony Kowan". En dan: 6 April 1723 een vrije negerman genaamd Frenk.

5 April 1724 een mulattin genaamd Jenneke, haar vrijbrief gezien hebbende gedat. 18 Juli 1719.

30 Juli 1725 vrije negerman genaamd Andries sijn vrijbrief gezien hebbende gedat. 16 Juli 1725 en alvoorens belijdenis sijns geloofs gedaan hebbende.

1 Aug. 1725 een vrije negerin genaamd Marjanna geboren alhier 28 Juli 1718, eerst gesien haar vrijbrief gedateerd 7 Augustus 172. De ouders Frenk (de bovengenoemde?) en Christina de negerin [1]).

Dit gaat ook na ds. Kowan aldus voort. Zijn opvolger George van Essen doopt:

26 Sept. 1745 een vrijen neger gedoopt en genaamd Alexander.

..Nov. 1748 een bejaarde frije negerin genaamd Johanna nademaal (nadat?) deselve was onderrecht van de noodigste puncten des christendoms.

28 Maart 1749 een vrij mulattenkind genaamd Elizabeth geboren 18 October 1748.

13 Aug. 1749 drie frije mulattin meyde sijnde drie susters genaamd Catharina, Elisabeth en Maria.

12 Febr. 1756 op verzoek van William Chapman als vader twee mulatten gedoopt van een vrij mulattin Anna, de eerste John 2 jaaren, het ander Thomas 4 jaaren [2]).

Het springt aanstonds in het oog dat er, zonder overlegging van den vrijbrief, geen doop is, dat men dus doopt wie geen slaven meer zijn. Ook daarom was het van belang, dat zulke vrijbrieven niet verloren gingen. Wij bezitten een merkwaardig getuigschrift van 1784, waarin een aantal aanzienlijke burgers van ons eiland verklaren, dat Mary de Windt, eene vrije mulattin, wel is waar haren vrijbrief niet meer kan vertoonen, maar dat zij bereid zijn te zweren, dat het meisje werkelijk is vrijgelaten [3]).

---

[1]) *Doopboek* St. Eustatius no. 247 R.A. op genoemde data, vergel. nog 26 Sept. 1729, 9 octob. 1731 en 23 Oct. 1732.

[2]) *Doopboek* no. 248 R.A. op genoemde data. De bladen dezer doopboeken, sterk gehavend, liggen bovendien chronologisch geheel dooréén.

[3]) We the undersigned hereby certify and attest to whomsoever the same doth, shall or may concern: That we have known and been well acquainted with the person of Mary Dewindt, a free mulatto woman (being most of us relations to the family in

§ 13. Toch komen er wel gedoopte slavenkinderen voor, zonder dat ik iets bespeur van de moeilijkheden, die dat elders gegeven heeft. Liever dan een vertoog daarover te geven, voer ik den lezer, door een stukje geschiedenis uit de Kaapkolonie, midden in de zaak.

Den 18den Augustus 1665 was Joh. van Arckel als haar eerste vaste predikant in de Kaapkolonie aangekomen, een man van groote beteekenis en een mild man. Ook op het punt van den doop van slavenkinderen, weldra een brandend vraagstuk, is hij nog ruim en zacht. Slavenkinders, door vrijluiden bij slavinnen verwekt, mogen gedoopt worden op de trouw van hun meesters of vrouwen, openlijk voor de gemeente beloofd (t. w. dat zij hen in den gereformeerden godsdienst zullen opvoeden). De slavenkinderen der Compagnie zal men ook tot den doop toelaten op getuigenis van den Raad of één lid ervan; de kinderen „uyt de thuyn" (bij het fort), grooter geworden, gaan ter school, en elken avond zijn zij met de volwassenen in dienzelfden tuin bij het gebed tegenwoordig [1]). Toen dit besluit in zijn geest werd genomen, was Van Arckel reeds (13 Januari 1666) overleden, maar zijn opvolger, Joh. de Vooght, doopte de slavenkinderen volgens diezelfde bepaling. Doch de bekende Philippus Baldaeus, die in Maart 1655, op reis naar Indië, reeds de Kaap had aangedaan [2]), kwam daar weer op zijn terugkeer naar patria, begin 1666, en protesteerde ernstig tegen deze opvatting. Niet met woorden alleen. Want toen hij een beurt vervulde en den doop zou bedienen „heeft hij het christenkind gedoopt, maar het slavenkind met goeden voorbedacht versmadelijker wijs van hem afgewezen". Men kan zich het onstichtelijk tooneel voorstellen! Doch de Kaapsche kerkeraad had er zijn standpunt niet om gewijzigd. Ds. Joh. Overney b.v., die 17

---

which she was born) and bearer hereof, from her infancy, and likewise know that she was manumitted by that family when very young, although we cannot say whether (by reason of the hurricane in the year 1772 which destroyed the secretary's office and a very great part of all the publick records of the island, a misfortune greatly aggraved by the capture of the same island in the year 1781, when what remained of those records was shamefully left to the discretion of a licentious soldiery and publicly trampled under foot) the original patent of her manumission is not to be found, but all that is certified above we are ready to verify and confirm by solemn oath. St. Eustatius this 12th day of July anno 1784. Jacobus de Windt. Elisabeth Lespier. Henrietta Cuviljé. Johanna M. Pieterson. Abr. S. Doncker. Theod. S. Doncker. Johannes Cuviljé. Uit oudste *registratieboek* fol. 287, copie in de papieren van Hamelberg, Kon. Bibl., port. 120 B 2. Catern I G. In het *testament* van John Hassell d.d. 2 Dec. 1797 schenkt hij de vrijheid aan zijne negerin Lucia en haar mulattenkind Sophia, St. Maarten, Secrt. acten, Archief no. 204.

[1]) 7 Mei 1666. Spoelstra, *Bouwstoffen* II 256 vlg., 265.

[2]) *Dagverhaal* I 459. *Bouwstoffen* I 6. Deze Baldaeus is de geleerde schrijver van o.a. *Afgoderij der Oostindische heidenen*, nieuwe uitg. door A. J. de Jong, 1916.

October 1678 aan de Kaap was aangekomen, verdedigde het nog eens opzettelijk. In een brief aan classis Amsterdam legde hij nog eens uit, dat zij alleen die slavenkinderen doopen, wier meesters beloven hen in de christelijke religie te zullen grootbrengen. Zij doen het daarom nog niet altijd, wat Overney afkeurt, „want al sijn het onse slaaven en lijfeigen, so sijn het evenwel menschen en behoorden door haer slavernie bij ons niet erger maer geluckiger gemaeckt te werden". Voorts doopte hij de slavenkinderen, van wie de ouders door de Portugeesche slavenhaalders gedoopt waren. Hij vroeg nu toch het oordeel der classis en legde een afschrift over van een resolutie, genomen in politieken Rade d.d. 22 Maart 1666. Daar was, na voorlezing van eene missive van G.G. en Rade van Indië, d.d. 25 Januari 1664, besloten tot den doop van slavenkinderen met veroordeeling van wat Baldaeus toen juist gedaan had [1]). De classis antwoordde met het zenden van een afschrift der resolutie van de Dordtsche synode, 19de zitting 3 December voorgelezen, 21ste zitting 5 December goedgekeurd, inhoudende, dat de kinderen der heidenen niet gedoopt mochten worden, tenzij zij in de christelijke leer onderwezen waren en belijdenis des geloofs hadden afgelegd. In geen geval mogen zij gedoopt worden voor zij tot jaren des onderscheids gekomen zijn [2]). De classis verzocht ds. Overney de kerkelijke orde ook in dezen te schikken op den vaderlandschen voet tot meerder eendracht en stichting. En zoo is geschied. Doop na onderwijs en belijdenis — het doopsgezind beginsel [3]).

§ 14. Op St. Eustatius blijkt niet, dat men het zich met deze kwestie moeilijk heeft gemaakt. Er zijn slavenkinderen gedoopt, en, wanneer men den dag der geboorte naast dien des doops zet, bespeurt men, dat zij vooraf bezwaarlijk in de christelijke leer konden onderwezen zijn.

16 December 1744 een negerkind Charles, de vader Joano, de moeder Begy byde neegerslaven. De peters en meters zijn de Heer Simon de Graaf en sijn huysvrouw Aletta Salomonsz, de Heer Abr. Heyliger en sijn huysvrouw juffrouw Judith Blaek en de juffrouw Catharina Pfeiffer. Deze peters moesten dus beloven, dat het kind in de christelijke religie zou opgevoed worden [4]).

---

[1]) De ongedateerde brief bij Spoelstra *a. w.* I 27—31. Hij was ter tafel van de synode te Gorinchem 1681, in uittreksel, *Acta*, uitg. Knuttel V 374 vlg.

[2]) *Acta des Nat. Synodi*, Dordr. Canin 1621 fol. 55. H. Kaajan, *De Pro-acta der D. Syn.*, blz. 221—259. Voor de goedkeuring in de 21ste zitting *aldaar* blz. 248 noot 3. H. J. Olthuis, *De Doopspraktijk* blz. 86 vlgg.

[3]) De insgelijks ongedagteekende brief bij Spoelstra *a. w.* II 9 vlgg.

[4]) Zulke aanzienlijke peters komen ook voor bij den doop van vrijgelatenen. Den

7 Juli 1755 op verzoek van Joh. Lewis Puech een mulattin gedoopt aan hem behoorende en is daarbij genoemt Mary geboren 10 Aug. 1754.

3 Januari 1754 een mulatjen gedoopt Jozef, geboren 29 Dec. 1753 en sulks op verzoek van den eygenaar Pieter de Buyck die ook als peeter daarover gestaan heeft.

13 September 1755 op schriftelijk verzoek van de juffrouw Aletta de Graaf een mulatjen gedoopt van een mulattin haar toebehoorende en genaemt Sally, geboren 22 Aug.

6 Maart 1758 een mulatjen Anna Maria, moeder de mulattin Maritjen. Sulks is gedaen op versoek en na vertoonde consent van Jac. Simonsz. Doncker.

24 October 1758 kind van de mulattin Helena toebehoorende aan de juffrouw Johanna Catharina Kowan [1]).

28 October 1766 Mozes, moeder Helena van Godet. 't Kind in onegt geprocreëert, zijnde de moeder een sambo [2]).

25 Februari 1767 Jaantje, moeder Fraza een negerin van den Gouverneur De Windt.

2 Februari 1768 Johannes, moeder Susanna van Heyliger, slavin van den gouverneur Heyliger [3]).

6 Juli 1779 Charles, zoon van Jan Louis behoorende aan juffr. Blake en van Rachel, negerin, behoorende aan de diakonie (meest vindt men den vader als onbekend niet genoemd).

19 Januari 1783 Maria mulattin. Moeder Chloë behoorende aan Mr. J. Verschuur [4]).

Dit alles schijnt dus te geschieden zonder in acht neming der Dordtsche besluiten. Bij volwassenen ging eenig onderricht aan den doop vooraf. Op 11 November 1783 doopte ds. R. Brill Johanne, mistiese, geboren 3 ditto en haar moeder Sara, mulattin

---

21sten Maart 1787 werd gedoopt „Florentina vrije mulatten dogter, moeder Maria Gratia toebehoorende den WelEd. Gestr. Heer en Mr. Herman Brouwer secretarius dezes eylands. Get. Derk Jan Brouwer en Sofia Florentina baronesse Voorst tot Avensbergen, *Doopboek* als *boven* no. 250 op datum.

1) *Doopboek* als *boven* no. 248 op de genoemde data.

2) Sambo is de afst. van een mulat en negerin.
Grief „ „ „ „ „ neger „ mulattin.
Mulat „ „ „ „ „ blanke „ negerin.
Mesties „ „ „ „ „ „ „ mulattin.
Kasties „ „ „ „ „ „ „ mestiezin.
Poesties „ „ „ „ „ „ „ kastiezin.
Liesties „ „ „ „ „ „ „ poestiezin.
Liplap „ „ „ „ „ „ „ liestiezin.
Al deze onderscheidingen hebben thans vrijwel afgedaan.

3) *Doopboek* als *boven* no. 249 op de genoemde data.

4) *Doopboek* als *boven* no. 250 op de genoemde data.

oud 20 jaar, „na voorafgaande beantwoording van eenige vragen den godsdienst betreffende" [1]). Maar dit bleef alles toch wel dicht aan de oppervlakte, van wezenlijken zendingsarbeid, ook van maar eenig pogen om den slaven eenige ontwikkeling aan te brengen hooren wij hier noch ergens. Een enkele maal blijkt er verzet te zijn geweest tegen dat doopen van slavenkinderen. Pieter Runnels richtte zich in 1753 tot classis Amsterdam, zich bezwaard ge voelend over den doop van zulke kinderen, terwijl de ouders ongedoopt waren, als strijdig met Gods Woord en de wetten der gereformeerde kerk. Daar zijn leeraar beweerde dat het geoorloofd was, vroeg hij het oordeel der classis [2]). Die leeraar was George van Essen, opvolger van ds. Kowan, die 20 November 1740 oud en der dagen zat was overleden. De classis vroeg hem, wat er van de zaak was en hij antwoordde dat die doop al vóór jaren was geschied en thans niet meer voorkwam [3]). Wat, zagen wij, niet juist was.

(Wordt vervolgd).

---

[1]) *Doopboek* als *boven* no. 250 op den genoemden datum.
[2]) Pieter Runnels aan classis d.d. St. Eust. 24 Nov. 1753, oud-class. archief Amst. bundel St. Eust. blz. 18. verg. *Ned. Arch. Kerkg.* XXIII 34 voor Berbice.
[3]) George van Essen aan classis d.d. St. Eust. 15 Febr. 1755 a. bundel blz. 19.

BOEKBESPREKING

Aardrijkskunde. De eilanden van Nederlandsch West-Indië. De overige eilanden van West-Indië. Venezuela en Columbia, door Fr. M. Realino. Onderwijzer aan het St. Thomas-College Curaçao. Uitgave van het St. Thomas-college. Curaçao. 1929.

Op dit boekje heb ik twee dingen tegen. Vooreerst dit, dat het mij de zekerheid heeft verschaft, dat mijn toch waarlijk niet kleine Curaçao-boekerij zelfs ten opzichte van de laatste jaren niet bij is. Op dit gebied bezat ik niet anders dan Nijmans *Beknopte aardrijkskunde* van 1909, en nu lees ik, dat Realino's boekje een tweede druk is van een in 1926 door Fr. M. Hermengild uitgegeven *Aardrijkskunde I. De kolonie Curaçao en de verdere West-Indische eilanden.* Frater Realino zal zich van dit verwijt weinig aantrekken. Waarschijnlijk zal hij ook het andere niet zwaar voelen. Het is dit, dat zijn boek op het buitenblad met kortweg *Aardrijkskunde* een verwachting opwekt van een wereld-aardrijkskunde, die niet bevredigd wordt. Deze fout wordt quantitatief geheel ingehaald hierdoor, dat de inhoud heel wat meer bevat dan een aardrijkskunde van West-Indië, Venezuela en Columbia, gelijk op het titelblad beloofd wordt.

Met groot genoegen heb ik met dit boekje, waarvan eigenlijk alleen maar goeds te vertellen is, kennis gemaakt. Ik heb mijn geheugen opgefrischt ten opzichte van niet onbekende dingen, maar vooral heb ik een schat van nieuwe gegevens gevonden, die zeer belangwekkend zijn. Frater Realino heeft van dit boekje een kleine encyclopaedie gemaakt, en ik meende aan een verzoek om eenige beknopte gegevens omtrent Curaçao, dat mij eenige uren na lezing van zijn werk bereikte, niet beter te kunnen voldoen dan door hiernaar te verwijzen.

Om eenige grepen te doen — behalve wat men in een aardrijkskundeboek verwacht, geeft de schrijver wat Curaçao betreft bij „Klimaat" een beschrijving van de Landswatervoorzieningsdienst, verderop een uitvoerige beschrijving van flora en fauna, nijverheid

indeeling in districten, beschrijving van Willemstad, mooie streken met aangeving van afstanden, bestuursinrichting enz. De overige eilanden en landen zijn mutatis mutandis op gelijke wijze behandeld, zij het minder uitvoerig.

Wat het werkje buitengewoon aantrekkelijk maakt, is een groote hoeveelheid foto's, waarvan ik de overgroote meerderheid nooit tevoren zag. Van Aruba bijv. met 7 foto's zijn er twee uit den allerjongsten tijd: het bedrijf van de „Arend" petroleummaatschappij en de St. Nicolaasbaai.

Het boekje, dat niet meer dan ƒ 1.25 kost, is hier te lande verkrijgbaar bij de Drukkerij R. K. Jongensweeshuis te Tilburg. Ieder, die in kort bestek veel van Curaçao en de omringende eilanden en landen wil weten — en hun aantal zal niet klein zijn in dezen tijd — schaffe het zich aan.

DE GAAY FORTMAN.

AANVAARDINGSREDE VAN GOUVERNEUR R. W. T. VAN SLOBBE IN DEN KOLONIALEN RAAD OP 20 FEBRUARI 1930

Na een rede van den Voorzitter van den Kolonialen Raad, den Heer Ed. S. Lansberg, houdt de Gouverneur de volgende rede:

Mijnheer de Voorzitter van den Kolonialen Raad.

Het zij mij vergund U met een kort woord te beantwoorden.

Door de overlegging van de bescheiden, door den Heer Griffier zoo juist voorgelezen, heb ik het Bestuur over dit gewest aanvaard.

Het is niet de eerste maal, dat een militair tot Gouverneur van Curaçao werd benoemd, doch, zooals de Voorzitter reeds heeft doen uitkomen, deze benoeming heeft ditmaal een eigenaardig karakter. Zij getuigt van den vasten wil om orde en rust in dit gebiedsdeel te waarborgen. Curaçao is door den loop der gebeurtenissen op het gebied van handel, nijverheid en politiek van internationale beteekenis geworden. Het Gewest mag geen speelbal worden van misdadige of avontuurlijke ondernemingen.

Het is mijn vaste wil om de orde en rust alhier te handhaven, doch niet minder vast is mijn wil om den bloei van het Gewest te bevorderen.

Mijne Heeren! Ik behoef de medewerking van den Kolonialen Raad daartoe niet in te roepen. Uw Voorzitter heeft mij deze reeds toegezegd.

Het is nu niet de tijd om de te volgen gedragslijn te bespreken, toch wil ik even naar voren brengen het U allen bekende feit, dat ook door den Voorzitter werd aangeroerd, dat Curaçao, verrast door de snelheid, waarmede de omstandigheden zich wijzigden, in den ontwikkelingsgang is achtergebleven. De moeilijkheden, waarvoor wij staan, zijn groot; de nooden dringen van vele zijden. Doch er is geen reden om daarvoor terug te schrikken. Integendeel, wij verheugen ons over hetgeen wij voor Curaçao kunnen en moeten doen. Omdat Curaçao ons dierbaar is. Dierbaar aan U. Natuurlijk! Dierbaar ook aan mij, die veel las en veel hoorde over Curaçao; die zich tot het Gewest met zijn lief en zijn leed voelt aangetrokken; die zijn krachten beschikbaar heeft gesteld voor het bestuur over Curaçao; die den eed heeft afgelegd zich in alles te zullen gedragen, zooals een goed en braaf Gouverneur betaamt.

Wanneer wij den wil hebben daartoe samen te werken, zullen wij, onder Gods onmisbaren zegen, er in slagen, den bloei en de welvaart van dit Gewest te bevorderen.

Ik dank U, Mijnheer de Voorzitter, hartelijk voor de woorden van welkom, die U, mede uit naam van de andere leden van den Kolonialen Raad, tot mij richtte. Zij ademen den geest, die ons moet bezielen, om tot daden te komen.

ACHT EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS (OVER 1929)

Zoo wel in de Nederlandsche als in de Surinaamsche Commissie traden in het verslagjaar geen wijzigingen op.

De eerste bestond uit:

Mr. Dr. C. F. Schoch, Voorzitter,

W. H. D. Baron van Asbeck,

Dr. H. D. Benjamins,

Prof. Dr. A. Pulle,

Prof. Dr. L. P. de Bussy, Secretaris-Penningmeester.

Baron van Asbeck vertoefde in het buitenland.

De samenstelling van de Surinaamsche Commissie was:

Prof. Dr. G. Stahel, Directeur van het Landbouwproefstation ex officio;

Dr. D. S. Fernandes, plantkundige aan het Landbouwproefstation;

J. W. van Dijk, landbouwscheikundige aan het Landbouwproefstation, Secretaris;

Mr. A. van Traa.

Evenmin als in 1928 werd in 1929 botanisch materiaal uit Suriname in Utrecht ontvangen.

Kon in 1929 nog geen begin gemaakt worden met het drukken van een Flora van Suriname, de werkzaamheden van de bewerking zijn intusschen zoover gevorderd, dat men de hoop mag koesteren, dat in 1930 de eerste resultaten ervan gepubliceerd zullen kunnen worden.

Een verzoek van de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming om steun voor haren arbeid heeft onze commissie door een jaarlijksche bijdrage toe te zeggen beantwoord.

Op 31 December 1929 bezat het van Eeden-Fonds aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	28 stuks
„ „ 47	7 „
Boldingh, Flora enz.	110 „

Gelden en Effecten:

Waarde effecten op 31 December 1929.	*f* 32.595,30
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	- 6.135,69
Kassaldo.	- 15,69

C. F. Schoch, *Voorzitter*.
L. P. de Bussy, *Secretaris*.

BIBLIOGRAPHIE

Erland Nordenskiöld. Modifications in Indian culture through inventions and loans. (Comparative ethnographical studies 8. Göteborg 1930).

Mijnwezen. Januari 1930. Een korte opmerking over de genese en de verspreiding van kopererts en op het eiland Curaçao. (Met afb.)

Tropisch Nederland, 24 Maart 1930. Een Surinaamsch Veteraan. Eene herinnering na den tachtigsten verjaardag van Dr. H. D. Benjamins, door C. K. Kesler. (Met portret).

Idem. 7 April 1930. „Nederland in de West", door C. K. Kesler.

Haagsch Maandblad, April 1930. Het Nederlandsche Rijk in Brazilië, door Mr. W. J. van Balen.

Politiek Economisch Weekblad, 19 Maart 1930. Meten met twee maten. (Inzake het gebeurde op Curaçao).

Idem. 26 Maart 1930. Oeconomische betrekkingen tusschen Suriname en Curaçao.

Idem. 2 April 1930. Nog eens: Meten met twee maten. (De zaak Fruytier). — Creolenbrief I, door Zorgvol.

Idem. 9 April 1930. Bravo, Eerste Kamer! (om haar houding in de zaak Fruytier).

Idem. 23 April 1930. Niet veel verschil. (Tusschen Suriname en Britsch-Guiana).

De Indische Post. 8 Februari 1930. Fruytier und kein Ende.

Idem. 8 en 15 Maart 1930. Lijdelijk beleid van Suriname op petroleumgebied.

Nederlandsch Fabrikaat in Nederlandsch Oost- en West-Indië. April 1930. Curaçao en hare belangrijkheid voor den Nederlandschen Handel en Industrie. (Lezing van den Ir. E. F. Suringar op 22 Januari 1930 voor de afdeeling 's-Gravenhage van de Vereeniging „Nederlandsch Fabrikaat").

Hollandsche Boeren of Boomkweekers naar Suriname. De Vruchtencultuur, door C. L. Tomson. (Overdruk uit „Het Vaderland" van 14 Maart 1930).

Neerlandia. April 1930. Surinaamsche Brieven VI. Stad en District.

Humfelds financier, 2 April 1930. Surinaamsche Varia. De ontdekking van Curaçao, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm.

Het Kinderhuis te Saron. Stichting der Evangel. Broedergemeente in Suriname. Jaarverslag over 1929.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Maart 1930. Weer thuis, door H. Bielke. — Een blik in het verleden. — De Stadszending te Paramaribo. (Met afbeelding).

Onze Missiën in Oost- en West-Indië, April 1930, Apostolisch Vicariaat van Curaçao. [Mededeelingen aangaande den status over 1929].

L. A. Bakhuis. 1855—11 April—1930; door L. F. van Gent. Geschreven voor het Jaarverslag van den Top. dienst in Ned.-Indië. (Met portret).

Nieuw Nederland, April 1930. — Hollandsche boeren naar Suriname. — Hoe een Surinaamsche plantage er uitziet. — Aan de jonge boeren van Nederland!, door W. M. Hartmann. — Plantmachine voor Suikerrietstukken. — Uit de Pers. (Surinaamsch handelsagentschap op Curaçao. — Naar de Tibiti, door E. Essed, B. Sc. Edinb. (Wordt vervolgd. Ontleend aan „De Periskoop").

De Economist, April 1930. Goudwisselstandaard in Suriname, door I. Bos.

Medische Nood! Orgaan van de Vereeniging Simavi. 1930. Eerste jaargang no. 1. Nieuwe koersen, door het Bestuur. — De uitbouw van Simavi, door Dr. G. Royer. — Twee vragen. — Lepra, door G. Royer. (Geïll.). — Een bezoek van Louis Couperus aan de leprozerie Laoe Si Momo. (Een van de reisbrieven van Couperus, overgenomen uit „Oostwaarts").

Surinaamsche Bankwet, 1928 en Statuten van de Surinaamsche Bank, n.v. te Amsterdam. Z. pl. en j.

Catalogus van de boekerij van het Departement van Koloniën. Achtste vervolg. 's-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij, 1930.

De Hollandcshe Revue, 1 April 1930. Onze West in Beeld en Woord. (Bespreking van het platenalbum van Oudschans Dentz en Jacobs).

Economisch-Statistische Berichten. 2 April 1930. Het Bankwezen in Suriname, door G. M. V(errijn) S(tuart).

De Indische Mercuur, 2 April 1930. Verslag van de West-Indische Suikercommissie.

Onze Vloot, April 1930. De gereedmaking der Oorlogschepen bestemd voor de overneming der West-Indische Koloniën in 1815, door Wintgens.

De Groene Amsterdammer, 19 April 1930. Negernummer. De Negers in onze West, door C. K. Kesler. (Geïll.). — De nieuwe Negertaal, door Lou Lichtveld. — Ebenhezer ziet de nieuwe mensch, door Albert Helman. (Geïll.).

EEN AFRIKAANSCH BIJGELOOF: SNĖTJI-KOTI

DOOR

LOU LICHTVELD

In Dr. H. D. Benjamins' artikel over „Sneki-koti" in de W.I. Gids van Maart j.l. worden eenige analogieën aangevoerd tusschen de Surinaamsche *koti* en beveiligingen tegen de slangenbeet bij Afrikaansche volkeren. Ik geloof echter dat er materiaal genoeg is om verder te gaan, en te kunnen bewijzen dat de Surinaamsche *koti* berust op een bijgeloof hetwelk rechtstreeks uit Afrika, tegelijk met de voorouders der conservators van dit bijgeloof in Amerika werd geimporteerd.

Het woord *koti* zelf brengt ons op het spoor hiervan. De Surinaamsche volksetymologie ziet in deze benaming het word *koti* „snede" < engelsch: cut, en brengt de naam in verband met slangenafweermiddelen welke in een daarvoor gemaakte huidsnede worden ingebracht. Doch ook poeders en dranken worden *koti* genoemd, en wel uitsluitend wanneer het over afweermiddelen gaat. Als ik mij niet vergis, bestaan er ook *koti* tegen andere gevaren.

Zoowel de aanduiding als het aangeduide nu, vinden wij bij de Ewe in West-Afrika terug, waar *akotia* volgens Spieth: Die Religion der Eweer in Süd-Togo 1911 (pag. 284) is: „Zauber gegen Schlangenbisz. In dem Zauber gehören 12 verschiedene Medizinen."

In dit verband spreekt een goed Soedan-kenner als Leo Tauxier over „Le fameux *korti* connu dans toute l'Afrique occidentale." In de Mandé-talen vinden wij het woord als *korti, korté, koroti, koroté,* met de meer veralgemeende beteekenis van: „Poison; maléfice très redouté." Bij de Bambara beteekent *korté* een kleine dosis, *kortéba* een groote.

De beteekenis van de *korti* dekt ongeveer die van de Surinaamsche *wisi*, en is zoowel bezweringsmiddel ten goede als ten kwade. Tauxier zegt: „moitié un poison magique, moitié un poison réel, quoique la façon dont on l'emploie doive évidemment lui enlever toute nocivité." Het is een poeder waarvan de bereiding diep geheim is, en waarvoor men duur geld betaalt (plm. 200 francs). Het middel wordt zoowel in- als uitwendig toegepast. Vgl. Tauxier: La religion Bambara, 1927 (p. 245 vlgg.).

In het „beschaafder" Suriname heeft men het bijgeloof willen rationaliseeren, en aan het toovermiddel een anti-toxische werking toegeschreven.

* * *

Dat speciaal deelen van een slang gebruikt worden voor de bereiding van *koti* berust niet alleen op de alomverbreide beginselen van homoeopathische geneeskunde en organo-therapie, maar veelmeer op een eigenaardige Afrikaansche aanschouwing. Weissenborn zegt in Tierkult in Afrika 1904 (pag. 28) over de bewoners van de Goud- en Ivoorkust het volgende: „Nach dem Glauben des Volkes werden alle Schmerzen geheilt, sobald man den leidenden Körperteil mit einer heiligen Schlange in Berührung bringt."

Volgens denzelfden auteur offeren de Mandingo tot verzoening van de wereldgeesten zoo nu en dan een slangenkop. Aan de slang wordt een bezwerende en helende kracht toegekend, in de meest uiteenliggende streken van Afrika. Op Madagaskar geldt de slang als symbool van de geneeskunde. Op Fernando Poo hangt men een slangenvel aan een paal bij het uitbreken van zweren en besmettelijke ziekten; het is een gebruik dat al te levendig herinnert aan de koperen slang door Mozes op een stang gesteld, om het volk van Israël te vrijwaren tegen de gevolgen van vurige slangenbeten. (Numeri 21). Ook van Nyendael vertelt in het verslag van zijn reis naar Benin (1702) dat hij daar in het paleis van den koning verschillende koperen slangen zag, die met de kop naar be-

neden hingen, terwijl de bekende verzamelaar van Benin-koper, Dr. F. N. Roth, het bestaan mededeelt van groote koperen slangenkoppen met open bek, waarin zorgvuldig afgewerkte tanden te zien zijn.

Dat de Joden juist op hun uittocht uit Egypte dit deden, en volgens de jongste onderzoekingen de West-Afrikaansche cultuur in direct verband staat met de Egyptische (de zgn. Atlantische) cultuur, is op zijn minst genomen een merkwaardige coïncidentie. De slang rondom de staf van Aesculaap is overigens ook even bekend als het Grieksche geloof in de tegen slangenbeten krachtige slangensteen. Bij hen gold ook de slang als het symbool van levensvernieuwing.

Fraser vertelt in „The Golden Bough" hoe ook op Engelsch Nieuw Guinea de slangendooders het reptiel verbranden en hun voeten met de verkregen asch insmeren; gedurende enkele dagen zal dan geen enkele slang in het woud hen bijten.

Om nu tot West-Afrika terug te keeren, het is bekend dat het grootste deel der Amerikaansche negers afkomstig is uit die streken waar juist een uitgebreide slangencultus heerschte, welke reeds door Bosman uitvoerig is beschreven. Bijna alle goede gaven werden aan de levende slangen in hun kwaliteit van totem-dieren toegekend, en niemand durfde ze kwaad te doen. Bij de Bamana vindt men een daarmee overeenstemmende aanschouwing; alleen vereert men daar inplaats van levende slangen een koperen slang met drie tanden, waarvan geloofd wordt dat de eene tand de dood, de tweede levenslang ongeluk, de derde echter onvoorwaardelijk welslagen veroorzaakt, wanneer men daarmee in aanraking komt. (Volgens Arcin: La Guinée Française p. 402 vlgg.).

De Goden of godssymbolen werden later gemakkelijk als zoenoffer gebruikt en in een later stadium als sacramenteele medicijn. Aldus is dan ook het slangen-bestanddeel van de *koti* in oorsprong op te vatten. Ook onder de Surinaamsche negers vond en vindt men slangenvereering; waarom zou dan geen latente, teruggedrongen

magie aanwezig geacht kunnen worden bij de aanwending van hun bezweringsmiddel?

* * *

Ook de Noord-Amerikaansche negers kennen zoowel de prophylactische als de therapeutische beveiliging tegen de gevolgen van een slangenbeet. Bij Puckett: Folk beliefs of the Southern Negro 1926, lezen wij over de plant „Devil's shoe string" (Coronilla varia) de aanwijzing „Carry a bit in your pocket, no snake will bite you." Maar als de slang toch gebeten heeft: „kill the viper and apply *his fat* to the bitten place." Daar kent men overigens allerlei andere middelen, waaronder ook: de gedoode slang om de voet heen binden. (pag. 378).

Tenslotte gaan ook de Afrikaansche negers niet alleen op de *koti* af. De Bambara-dokter heeft tegen slangenbeet het volgende recept: „Corne de vache râpée, malaxée avec du beurre. Frotter la partie malade, *en mettre un peu sur la langue du patient*. Le troisième jour le malade est sur pied." (Tauxier t.a.p. pag. 238).

Ook behandelingen met eenzelfde omhaal en geheimzinnigheid als die der Surinaamsche *koti*-dokters werden o.a. door Raffenel, Nouveau voyage dans le pays des nègres I, beschreven, en voor wat de Bantoe-negers betreft, door Hobley in „Bantu Beliefs and Magic".

Hun effectiviteit wordt echter zeer sceptisch beschouwd door Tauxier, (t.a.p.), die daarbij ongeveer dezelfde argumentatie gebruikt, als die waarmede dr. Benjamins afdoende de waardeloosheid der Surinaamsche *koti* aantoonde.

Amsterdam Maart 1930.

CURAÇAOSCHE TOESTANDEN

Naar aanleiding van het laatste Verslag van Bestuur en Staat

DOOR

W. R. MENKMAN

Wanneer er de laatste jaren hier te lande een verhoogde belangstelling valt te constateeren voor de Nederlandsche gebieden in Amerika, dan is dat, voor zoover Curaçao betreft ten minste, meer een van binnen uit gegroeide belangstelling bij het publiek in het moederland, dan een van daar ginds uit aangewakkerde.

De berichtgeving immers van Curaçao naar hier, journalistieke en ambtelijke, is noch bijzonder uitvoerig, noch bijzonder snel. Geheel in overeenstemming dus met de insulaire mentaliteit van het gewest en met zijn langdurig isolement.

Op Curaçao heeft men zich aangewend de kwesties van den dag onder elkander te bespreken, 's morgens aan den Waterkant, of later op de Societeit; vreemden hebben er niet mede te maken en van vreemden heeft de kleine blanke samenleving daarginds zich gedurende eeuwen omringd gezien. Zóó kan ook worden verklaard, dat een klein gebied als onze Benedenwindsche eilanden er een eigen, nergens elders gangbare taal op na houdt, ook als omgangstaal der ontwikkelden; de politieke, geographische en oeconomische situatie bracht mede, dat men zich van het Nederlandsch en andere „vreemde" talen moest kunnen bedienen, maar Papiamentoe sprekende voelde men zich onder elkaar.

Van die eigenaardige Curaçaosche geslotenheid tegenover de buitenwereld is wel op treffende wijze gebleken in verband met den beruchten overval van 8 Juni verleden jaar. Gesteld dat zoo iets ergens anders was voorgevallen, hoeveel meer zou er dan niet ter plaatse zelf dienaangaande zijn gepubliceerd.

Is het niet allermerkwaardigst dat eerst 8 maanden na dato en langs particulieren weg, als bij toeval hier te lande bekend moest worden, dat Rafel Simón Urbina op den dag van zijn optreden op Curaçao een proclamatie heeft uitgegeven, gericht niet alleen tot

de op het eiland vertoevende Venezolanen, maar ook tot de Curaçaoenaars?

Wat er staande is gebleven van hetgeen onze Regeering in de eerste dagen na de overrompeling heeft bekend gemaakt kon — niettegenstaande de ter beschikking staande telegraphische en radio-verbinding — hier te lande pas worden vastgesteld toen, volle vijf maanden na dato, het rapport Hoorweg-Bennewitz in druk was verschenen; en deze publicatie liet nog enkele punten onopgehelderd, welke ook daarna onopgehelderd zijn gebleven. Zoo b.v. hoe het mogelijk is geweest, dat Urbina, met wien de Curaçaosche autoriteiten reeds twee maal eerder te maken hadden gehad (in 1922 en in 1928) en die in zijn proclamatie beweerde op Curaçao vrienden te hebben, in 1929 onopgemerkt weder op het eiland kon landen en wanneer en onder welke omstandigheden hij is aangekomen. Verder hoe het precies is toegegaan met de oplichting uit de Curaçaosche gevangenis van Perez en andere veroordeelden. Voorwaar geen onbelangrijke punten in het incident van 8 Juni 1929.

Maar ook intern bestaat er op Curaçao een zekere geslotenheid, een gemis aan openbaarheid, een gebrek aan contact tusschen Overheid en bevolking — en tusschen de verschillende bevolkingselementen onderling — waardoor ook de bestuurstaak wordt verzwaard; veel te lang heeft men zich van deze eigenaardige gesteldheid bij de beoordeeling van Curaçaosche toestanden niet voldoende rekenschap gegeven.

Zoo verloor het Politiek-Economisch Weekblad van 23 November 1929 deze gesteldheid uit het oog, toen het de meening uitsprak dat onder een zeker vroeger regiem op politioneel gebied er ongetwijfeld wel te voren iets zou zijn uitgelekt van de Venezolaansche samenzwering; dat men in de dagen van bedoeld regiem zeker niet beter op de hoogte was van hetgeen er voorviel zou gemakkelijk kunnen worden aangetoond.

Een teekenend staaltje der Curaçaosche gereserveerdheid op het gebied van publiciteit is ook het uitblijven van eenigszins uitvoerige berichten aangaande de rechtszaak tegen een aantal op het eiland achtergebleven onbelangrijke bijfiguren uit het drama van 8 Juni 1929, die tot onbeduidende straffen zijn veroordeeld. Dat het justitieele onderzoek veel nieuws zal hebben opgeleverd is nauwelijks te verwachten, maar men had daarom toch wel gaarne de overwegingen des rechters vernomen.

Tot besluit zal er nu nog in het Verslag van Bestuur en Staat van Curaçao 1930 een passende formuleering moeten worden ge-

vonden voor § 1 der mededeelingen van algemeenen aard, in normale gevallen luidende „orde en rust werden in het verslagjaar niet verstoord". Dat die afwijkende formuleering voor 1929, wanneer het verslag — 2 à 2½ jaar na de gebeurtenis van verleden jaar — onder de oogen van het publiek zal komen, nog eenig nieuw licht zal doen opgaan, valt allerminst te verwachten.

Meer te betreuren is het intusschen, dat wij ook op andere gegevens betreffende het vorige jaar waarschijnlijk wel tot eind 1931 of begin 1932 zullen moeten wachten, want de „koloniale verslagen" hebben de neiging steeds later te verschijnen en andere publicaties geven minder uitvoerige inlichtingen.

Het reeds verschenen jaarverslag der Rotterdamsche Kamer van Koophandel en Fabrieken bevat mededeelingen aangaande handel en verkeer *met* Curaçao, maar niet zooals vroeger een overzicht van den toestand *in* Curaçao, zij het dan ook met incompleet cijfermateriaal. Wellicht dat het verslag der Amsterdamsche Kamer wederom uitvoerige gegevens zal brengen, maar deze zullen dan toch alleen maar betrekking hebben op oeconomische aangelegenheden en wellicht, wat de cijfers betreft, niet het geheele jaar omvatten. Daarna zullen wij tegemoet mogen zien het verslag der Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao, dat gewoonlijk in den zomer verschijnt, met zeer interessante gegevens, alleen betrekking hebbende evenwel op het „hoofdeiland" Voorts zal, in het najaar, het verslag der Curaçaosche Bank allerlei bijzonderheden bekendmaken aangaande het geheele gebied, maaı deze zullen van uitsluitend oeconomischen en financieelen aard zijn. Eindelijk zal, heel in het laatst van dit jaar, de Minister van Koloniën, ter voldoening aan art. 60 der Grondwet, aan de Staten-Generaal aanbieden het Verslag van Bestuur en Staat over 1929 (Nederlandsch Indië, Suriname en Curaçao), met de mededeeling dat slechts een deel gedrukt is en een deel nog niet ter bewerking ontvangen; het kan dan nog een jaar duren voordat het complete verslag ter Landsdrukkerij voor een ieder te verkrijgen zal zijn.

Hoezeer zijn de Amerikanen, met hun groote liefde voor documentatie, ons Nederlanders in dit opzicht vooruit! Voor Porto Rico b.v. (om bij West-Indië te blijven) eindigt het jaar waarover de Gouverneur rapport uitbrengt met 30 Juni; dit rapport wordt in Januari d.a.v. in druk uitgegeven en het dikke boek is dan direct voor een kleinigheid bij het Government Printing Office te Washington verkrijgbaar.

Hier in Nederland beschikken wij nu, begin 1930, over het

Verslag van Bestuur en Staat 1928, d.w.z. het verslag betreffende het jaar 1927.

De naar mijne meening meest belangrijke gedeelten van dit verslag hieronder categorisch behandelende, zal ik niet nalaten, telkens wanneer daartoe aanleiding bestaat, te wijzen op verbeteringen in de documentatie, vergeleken bij vorige verslagen.

Grondgebied. Ook thans weder ontbreekt deze paragraaf geheel en al en wij worden dus opnieuw in het duister gelaten aangaande de juiste grootte van het gebied der Nederlandsche Antillen, waar sedert bijkans 300 jaren met slechts korte onderbrekingen onze vlag heeft gewaaid.

Van het eiland Curaçao kan men de oppervlakte nauwkeurig vinden aangegeven in een verslag van ruim 20 jaar geleden van den Topographischen Dienst in Nederlandsch Indie; voor de overige eilanden is mij geen bron bekend, waaruit andere dan approximatieve cijfers te putten zijn.

Bevolking. Wat de sterkte der bevolking aangaat valt direct het groote verschil op met het jaar tevoren, volgens het onmiddellijk voorafgaande verslag.

Werd voor 1926 een vermindering geconstateerd van 769 zielen, niettegenstaande een geboorte-overschot van 207, voor 1927 viel er een toeneming te boeken van 3317, bij een geboorte-overschot van 778. Dat hier iets bijzonders aan de hand is spreekt van zelf.

De toelichting, dat in het totale bevolkingscijfer niet is begrepen dat betrekking hebbende op personen wier vestiging van zeer tijdelijken aard is, ontbreekt ditmaal en wij mogen dus aannemen dat getracht is het werkelijke aantal inwoners te schatten op 1 Januari 1928.

Welke mate van betrouwbaarheid aan de laatste schatting mag worden toegekend (het bevolkingsbureau werd eerst in het najaar van 1929 geopend) valt zonder nadere verklaring niet te beoordeelen, wat jammer is. Kan men nu veilig het totale cijfer (61479) en de cijfers betreffende de eilanden afzonderlijk (Curaçao alleen 41 014)als deeler gebruiken, wanneer men van bepaalde getallen het gemiddelde per hoofd der bevolking wil bepalen?

Van de 1023 zielen sterke bevolking van St. Eustatius woonden er 1000 ter hoofdplaats; op de andere eilanden was de bevolking nog overal overwegend landelijk. Op Curaçao en St. Maarten bedroeg de stadsbevolking resp. ruim 46% en bijna 40% van het totaal, op Saba, Aruba en Bonaire resp. ruim 29 %, bijna 20% en bijna 16%.

Behalve naar het geslacht wordt de bevolking in het verslag

gespecificeerd naar de geboorteplaatsen, naar kerkgenootschappen en naar beroepen, maar niet naar leeftijden. Wat dit laatste betreft is het dus minder volledig dan het Surinaamsche, maar Curaçao had nu eenmaal nog geen bevolkingsregister. Zal de bevolkings-boekhouding eenmaal in orde zijn (wanneer?) dan zullen, naar verwacht mag worden, aangaande den physieken, intellectueelen, socialen en oeconomischen toestand der Curaçaosche bevolking nauwkeuriger en uitvoeriger gegevens kunnen worden verstrekt dan tot nog toe mogelijk was.

Het aantal buitenechtelijke geboorten bedroeg ruim 37% van het totale geboortecijfer, dus maar heel weinig minder dan in Suriname in hetzelfde jaar (± 40%), wanneer men voor laatstgenoemd gebied buiten beschouwing laat boschnegers en indanen, alsmede die Aziatische immigranten, die niet wettelijk, maar naar eigen zeden en gewoonten gehuwd waren.

Hieronder volgt een staatje van de percentages der b. e. geboorten, met daarnaast de verdeeling der bevolking naar woonplaatsen en kerkgenootschappen.

	% der b. e. geb.	% der stads-bevolking	% Roomsch Katholieken
Curaçao	bijna 40%	ruim 46%	ruim 91%
Aruba	„ 21%	bijna 20%	bijna 97%
Bonaire	„ 40%	„ 16%	ruim 99%
St. Maarten . .	ruim 61%	„ 40%	„ 32%
St. Eustatius .	bijna 67%	„ 100%	„ 22%
Saba	ruim 30%	ruim 29%	„ 54%

De eenige van de 6 voogdijraden waarvan vermeld wordt, dat gevallen werden behandeld van moeders die ondersteuning wenschten te ontvangen in de opvoeding harer natuurlijke niet door de vaders erkende minderjarige kinderen, was de voogdijraad van Curaçao, het eiland waar in 1927 evenveel buitenechtelijke kinderen werden geboren als in de gemeente Amsterdam, resp. 477 en 480 n.l. Het aantal bedroeg twéé en die 2 moeders hebben van de vermoedelijke vaders der kinderen „eene ondersteuning" ontvangen, zegt het verslag.

Dat de mannen in den regel uit zich zelf voor hun gezinnen — wettige of niet wettige — voldoende zorgen, lijkt echter een te gewaagde conclusie, gegeven de beroepsstatistiek, welke voor het geheele gewest een aantal hoedenvlechtsters en kantwerksters geeft gelijk aan ruim 16% en een aantal huisbedienden,

keukenmeiden en waschvrouwen gelijk aan ruim 6% der totale bevolking, mannen, vrouwen en kinderen tezamen. Van het totale aantal personen dat volgens die statistiek een beroep uitoefende bedroeg dat betreffende de vrouwelijke beroepen ruim 45 %.

De sterftestatistiek is belangrijk verbeterd; niet alleen was het aantal overledenen van onbekenden leeftijd (in 1924 129, in 1925 99 en in 1926 15) thans nog maar 4, maar de leeftijdsklassen zijn nagenoeg gelijk gemaakt aan die der Nederlandsche statistiek. In 1927 was voor het geheele gewest de sterfte beneden 1 jaar procentsgewijze bijna twee maal zoo hoog als in hetzelfde jaar in Nederland en die voor de klasse 1—4 jaar eveneens twee maal zoo hoog; het aantal overledenen van 50 jaar en ouder was ongeveer 33% van het totaal, tegenover ongeveer 57% in Nederland. Vooralsnog geen zeer gunstige cijfers.

Er wordt in het verslag een poging aangewend om voor Curaçao en Aruba de toeneming te becijferen van het drankgebruik; de resultaten echter lijken niet van groote waarde, gegeven de min of meer in de lucht hangende bevolkingscijfers en het gebruik door bezoekers in transito. Van meer belang is de vermelding, dat op Curaçao van 1926 op 1927 het aantal drankgelegenheden met 50% is toegenomen, op Aruba met 20%; in totaal waren er in 1926 op de zes eilanden tezamen 122 zoodanige gelegenheden, in 1927 echter 152. Ware het aantal officieele vergunningen, in verhouding tot de sterkte der bevolking, een juiste maatstaf, dan zou dit laatste getal, vergeleken bij het aantal vergunningen in Nederland, niet overdreven mogen worden geacht; het ligt echter voor de hand dat deze vergelijking bij lange na niet opgaat.

Dat in 1927 het aantal alcoholische patienten in het krankzinnigen gesticht op Curaçao twee maal zoo groot was als in 1926 en dat het aantal opsluitingen (door de politie) wegens dronkenschap van 295 in 1926 steeg tot 531 in 1927 (zes eilanden tezamen) zijn ook al nieuwe gegevens in dit verslag. Merkwaardig is dat in beide jaren de cijfers der opsluitingen alleen betrekking hadden op Curaçao, Bonaire en St. Maarten. Zou men op de drie andere eilanden (waaronder n.b. Aruba) zich van het opsluiten van beschonkenen hebben onthouden, of daarvan geen aanteekening hebben gehouden?

Dat een goede, en goed toegepaste drankverordening voor Curaçao een zegen zou zijn, wordt blijkbaar wel ingezien, gegeven de toon waarop in het algemeen in dit verslag over drankmisbruik wordt gesproken; maar wanneer zal het daartoe komen? Toen verleden jaar, onder den „staat van beleg" na den overval, de

drankgelegenheden op Curaçao eenigen tijd gesloten waren geweest, werd al heel gauw door belanghebbenden bij import en verkoop van spiritualiën op heropening aangedrongen; direct of indirect hebben velen op Curaçao bij het drankgebruik van inheemschen en doortrekkenden groot belang.

Een stevige verhooging der thans abnormaal lage rechten, met het doel de openbare kas dezelfde inkomsten te laten behouden uit een belangrijk kleineren invoer, ware al vast een groote stap in de goede richting.

Aangaande den woningtoestand op Curaçao, te voren geen onderwerp waarover verslag werd uitgebracht, lezen we thans dat er verbetering komt, verder echter niets. Inderdaad, het volk besteedt een deel zijner thans ruime verdiensten aan het bouwen van nieuwe houten huisjes; aangaande den omvang van dezen bouwlust licht ook het verslag over 1927 ons echter niet in. Sedert is, verleden jaar, een overeenkomst aangegaan met een aannemersfirma tot het bouwen van een 100-tal woningen, een maatregel welke inderdaad in zekeren zin aan den woningnood zal tegemoet komen. De vraag is nu maar of men niet uitsluitend op het oog heeft den quantitatieven nood ontstaan door den grooten toevloed van meer gegoeden, van Europeesch personeel van ondernemingen.

In dezen nood zouden de ondernemingen in kwestie desnoods zelf kunnen voorzien; het opruimen echter van krotwoningen in nauwe steegjes, waar een deel der inheemsche bevolking leeft, tot schade aan gezondheid en zedelijkheid, is bij uitstek overheidstaak.

Onderwijs. Van hetgeen dienaangaande wordt gezegd, trekt vooral de aandacht het paragraafje „Uitkomsten van het onderwijs", waarvan echter onderdeel I „Algemeene opmerkingen" in het verslag over 1927 niet eens een heele kolom beslaat.

De conclusies van de meeste der plaatselijke schoolcommissies, dat de uitkomsten bevredigend zouden mogen worden genoemd, worden door den Inspecteur onder zoodanige reserves aanvaard, dat er eigenlijk geen reden tot tevredenheid overblijft. Dit is wel een ander geluid dan uit vroegere verslagen werd vernomen. Het veelal onvoldoend peil der leerkrachten aan den eenen kant en aan den anderen de neiging bij de leerlingen om de school ontijdig — d. w. z. voordat alle klassen doorloopen zijn — te verlaten, alsmede om de ochtendschooltijden te verzuimen, ziehier wat er volgens de inspectie — volgens het Gouvernement dus — aan het onderwijs hapert. Voorzeker geen onbeteekenende klachten; en die klachten worden niet gecompenseerd door den gunstigen in-

druk, welke het overzicht maakt van het aantal leerlingen der scholen (gemiddeld voor alle eilanden 15 % der totale bevolking), vooral niet wanneer men dan uit een ander overzicht gewaar wordt, dat alleen de 7 openbare en de 28 bijzondere scholen voor lager onderwijs — het eigenlijke volksonderwijs dus — aan de openbare kas hadden gekost, alleen aan bezoldigingen en bijslagen, onderhoud en leermiddelen, de ronde som van 3½ ton.

Eigenaardig doet de mededeeling aan dat, waar op verschillende scholen het lezen, het rekenen en het Nederlandsch in de vroege uren van den dag worden onderwezen, de laatkomers onder de leerlingen juist het belangrijkste deel van het onderwijs missen. Men vraagt zich af, wat er dan wel op de latere uren aan de kinderen uit de volksklasse wordt gedoceerd.

Gegeven den toestand, zooals die in het verslag wordt geschetst, valt het zeker te meer te betreuren dat, althans op de Benedenwindsche Eilanden, geen herhalings- en vervolgonderwijs worden gegeven.

Over de leerplichtkwestie laat dit verslag zich niet uit. In dat over 1925 werd gezegd, dat vooralsnog aan de invoering niet te denken viel, op grond van plaatselijke omstandigheden, zonder dat die omstandigheden nader werden omschreven. Eén zeer belangrijke omstandigheid zou inderdaad aan de invoering in den weg staan en wel deze dat er op Curaçao, buiten het stadsdistrict, geen enkele openbare school bestaat, op Aruba evenmin en op Bonaire op het geheele eiland niet. Men zou moeilijk de bevolking door een wet kunnen dwingen om de kinderen naar school te zenden, zonder een voldoend aantal voor iedereen bereikbare openbare scholen.

Aan handels- en zeevaartonderwijs werd ook in 1927 niets gedaan, wat zeker te betreuren is, gegeven de gewichtige rol welke handel en scheepvaart op bepaalde eilanden spelen in het oeconomisch leven.

Van het vak- en ambachtsonderwijs behandelt het verslag alleen de leergangen in stroovlechten, een bezigheid welke bij de zoozeer verhoogde welvaart veelal niet meer loonend wordt geacht. Deze beperking vindt haar grond waarschijnlijk hierin, dat Curaçao wel een ambachtsonderwijs-verordening heeft (van 1923) maar geen ambachtsonderwijs; met uitzondering dan van dat gegeven in het R.K. gesticht voor jongens, waarin weezen, voogdijkinderen en Regeeringskinderen worden opgenomen.

Er zijn ter hoofdplaats vier scholen voor M.U.L.O., twee openbare (1 voor jongens en 1 voor meisjes) en twee bijzondere (eveneens 1 voor jongens en 1 voor meisjes).

Met betrekking tot de openbare school voor M.U.L.O. voor jongens werd de hoop uitgesproken dat over eenige jaren de tijd voorbij zou zijn dat klachten over het onderwijs op deze school (de Hendrikschool) als maar al te gegrond niet konden worden teruggewezen. Intusschen is in 1929, bij de behandeling der begrooting voor 1930, nog niet de positieve verzekering kunnen worden gegeven dat het onderwijs op die school geheel op peil was gebracht.

Het openbare M.U.L.O. voor jongens is voor een belangrijk deel der inwoners van het eiland van het allergrootste belang, verdergaand onderwijs dan M.U.L.O. immers is er ter plaatse niet te bekomen.

Moet dit soort onderwijs voorzien in zuiver plaatselijke behoeften, of behoort het gericht te zijn op aansluiting bij het M.O. in Nederland? In beide gevallen behoort het op peil te staan; liefst beantwoorde het aan beide doeleinden.

Welvaart. Het petroleum —, annex scheepvaartbedrijf op Curaçao gaf eind 1927 werk aan ruim 550 employés en ruim 5000 arbeiders en schepelingen; sedert heeft nog aanzienlijke toeneming plaats gehad. Dit bedrijven-complex betaalde in 1927 ruim 11 miljoen gulden aan salarissen en loonen uit (in 1928 ongeveer 15 miljoen).

Aangaande de overige scheepvaartbedrijven op Curaçao, die toch zeker ook wel ongeveer een miljoen gulden onder de menschen zullen hebben gebracht, worden in het verslag over 1927 wederom geen cijfers genoemd, aangaande de werkgelegenheid etc op Aruba evenmin.

Bij de phosphaatwinning op Curaçao vonden in 1927 ruim 500 arbeiders emplooi, tegen de gewone (niet genoemde) loonen.

Noode worden ook thans weder gegevens gemist aangaande den loonstandaard en de kosten van eerste levensbehoeften, de huishuren en dienstbode-loonen.

Het aantal in bedrijf zijnde motorrijtuigen wordt niet vermeld.

Met betrekking tot het spaarwezen zijn wederom alleen te vinden de cijfers der Spaar- en Beleenbank (per 30 Juni 1927) en die van de Postspaarbank (per 31 December 1927), welke tezamen geen compleet beeld geven, en niet naar de eilanden zijn gespecificeerd.

Van de bevolking op Aruba wordt medegedeeld, dat zij nog niet voldoende spaart en dat het „misbruik" van het daar verdiende geld groot is, een meening welke verder niet wordt toegelicht.

Volksgezondheid. Het betreffende gedeelte van dit verslag geeft

wel blijk van een — zeer te waardeeren — streven om nu eens wat meer over deze uiterst gewichtige aangelegenheid mede te deelen dan vroeger gewoonte was.

Legt men dit verslag naast het Surinaamsche voor hetzelfde jaar, dan kan men zich niet onttrekken aan den indruk dat Curaçao, ten aanzien van de bestrijding van volksziekten, verloskundige hulp en zuigelingenzorg, zelfs bij Suriname achterstaat. En uit de meer recente gegevens (begrootingsstukken 1930) blijkt allerminst dat sedert iets van beteekenis zou zijn gedaan om verbetering te verkrijgen.

Volgens het verslag kwam in Curaçao het aantal sterfgevallen aan t.b.c. neer op 97.7 per 1000, maar weinig meer dus dan het Nederlandsche cijfer in hetzelfde jaar (92). Van meer belang is het echter te weten hoeveel personen aan t.b.c. stierven per 10.000 inwoners en dan komt men voor Curaçao op ongeveer 17, tegenover 9.4 in hetzelfde jaar in Nederland, wat een heel anderen kijk geeft op de zaak.

Het aantal verpleegden in het krankzinnigengesticht op Curaçao (127 op 1 Januari 1928) geeft een percentage van de sterkte der totale bevolking dat belangrijk hooger is dan in Suriname en belangrijk lager dan in Nederland; beschouwingen worden hieraan niet vastgeknoopt. Het verslag wijst op den — inderdaad hoogst onbevredigenden — toestand, dat de ziekeninrichting waar de landspatienten worden verpleegd en de zetel van den openbaren gezondheidsdienst (met laboratorium) op Curaçao gelegen zijn in twee verschillende stadsgedeelten, onderling verbonden door een brug, welke laatste gedurende een belangrijk gedeelte van den dag, in verband met het scheepvaartverkeer, meer open is dan dicht.

Dat de hoofdplaats op Curaçao eigenlijk den naam niet verdient van „a spotless town", haar vele jaren geleden eens door een oppervlakkig oordeelend vreemdeling gegeven, daarmede zullen alle meer bevoegden het wel eens zijn en ten overvloede wordt dat thans nog eens officieel bevestigd door wat in het verslag over 1927 wordt gezegd aangaande het faecale vraagstuk en den reinigingsdienst.

Tusschen erkenning van het verkeerde evenwel en het nemen van maatregelen tot verbetering ligt een lange weg, vooral in Curaçao.

Belastingen. De gebruikelijke staat der belastbare inkomens geeft voor het belastingjaar 1926/27 4334 aanslagen in de inkomstenbelasting van in het gewest wonende personen (waarvan 3920 op het eiland Curaçao); personen met een inkomen van *f* 2000.—

of meer — inkomens dus welke in den regel wel niet aan de aandacht van den fiscus zullen ontgaan — waren er totaal 2159, waarvan 2011 op het eiland Curaçao.

Van de ruim 1000 inwoners van St. Eustatius waren er 33 met een belastbaar inkomen, waaronder 9 met een inkomen van *f* 2000.— of meer; hoogste aanslag *f* 6800.—.

In Nederland waren in hetzelfde belastingjaar 226 personen per 1000 inwoners in de Rijksinkomstenbelasting aangeslagen, waarvan 69 met een inkomen van *f* 2000.— of meer; voor het gewest Curaçao komt men tot resp. 71 en 36 per 1000 inwoners.

Van de 10 in het gewest gevestigde lichamen met een belastbaar inkomen (alle op Curaçao) hadden slechts drie een eenigszins belangrijke winstuitdeeling gedeclareerd, t.w. één à *f* 100.000.—, één à *f* 225.000.— en één à *f* 600.000. —.Waar het Curaçaosche oliebedrijf in 1926 3.172.990 ten ruwe olie aanvoerde (en daarvan 2.673.200 ton verwerkte) en in 1927 4.733.480 ton (waarvan 3.973.939 ton verwerkt), lijkt het systeem om „dochtermaatschappijen" te belasten naar de uitdeelingen aan aandeelhouders voor den fiscus niet erg voordeelig.

Tegenover de bovenbedoelde 10 lichamen, met een gezamelijk belastbaar inkomen van *f* 975.400.—, stonden 26 buiten Curaçao wonende personen en buiten Curaçao gevestigde lichamen met een gezamelijk in Curaçao belastbaar inkomen van *f* 1.542.500, (waarvan 24 op het eiland Curaçao, met een totaal inkomen van *f* 1.537.200). De hoogste (alle op Curaçao) waren drie à *f* 150.000, één à *f* 231.400.— en één à *f* 1.110.500.—. Onder deze laatsten moet zich hebben bevonden het mijnbedrijf, dat in 1926 106.807 ton in 1907 108.881 ton phosphaat uitvoerde.

Mijnproducten van eigen bodem zijn in Curaçao aan rechten onderworpen (opbrengst uitvoerrecht phosphaat, in 1926 *f* 126.685.—, in 1927 *f* 129.444.—), terwijl van ruwe olie, een buitenlandsch product, geen enkel recht geheven wordt. Bedrijfs- of omzetbelastingen zijn in Curaçao onbekend, tenzij men als zoodanig zou willen beschouwen dat gedeelte der inkomstenbelasting dat betrekking heeft op buiten Curaçao gevestigden, die in Curaçao verzekeringen afsluiten; de petroleumraffinaderijbelasting dient uitsluitend om de openbare kas schadeloos te stellen voor gederfd invoerrecht.

In Aruba werden in het belastingjaar 1926/27 slechts in het gewest wonende natuurlijke personen in de inkomstenbelasting aangeslagen, zoodat het aldaar werkende uitheemsche oliebedrijf, dat niet raffineerde, blijkbaar niet belastbaar was.

In- uit- en doorvoer. Meer nog dan met sommige andere gegevens het geval is, valt het ten aanzien van de cijfers van in-, uit- en doorvoer te betreuren dat het „koloniaal verslag" met zoo enorme vertraging wordt uitgegeven.

Intusschen behouden de cijfers een zekere waarde en ditmaal zijn eenige verbeteringen aangebracht in de overzichtsstaten, welke niet anders dan met vreugde kunnen worden begroet. Wij weten thans, dat de waarde van den invoer berekend is zonder kosten, als verpakking, vracht en assurantie; verder geven de staten van invoer en uitvoer voor het eerst volledige specificatie naar de landen van herkomst en bestemming (de uitvoer-statistiek spreekt abusievelijk eveneens van landen van herkomst).

Jammer is, dat niet naar de landen van herkomst en bestemming is gerecapituleerd, behalve dan voor zoover betreft Nederland. Ook is in de invoerstatistiek het procent niet gespecificeerde goederen („alle andere goederen") nog veel te groot, waarde in 1927 bijna 6 miljoen, waarvan bijna 4½ miljoen betrekking heeft op den invoer op Curaçao; voor een niet onbelangrijk deel zijn het goederen uit Nederland, welke niet naar hun aard zijn omschreven.

Dat de totalen van invoer en uitvoer in zulke enorme cijfers loopen wordt natuurlijk hoofdzakelijk veroorzaakt door den invoer van ruwe olie en de verschepingen door het oliebedrijf naar het buitenland; de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao berekende „de plaatselijken omzet" van dat eiland, na aftrek dus van de „oliecijfers", voor zoover deze te berekenen vallen, voor 1927 op 28½ miljoen gulden invoer en 3¾ miljoen gulden uitvoer. Wat dan, rekening houdende met de bijkomende kosten op den invoer, zou neerkomen op een invoersaldo van zoowat 27½ miljoen gulden (ongeveer 600 gulden per hoofd der bevolking), een saldo dat niet voor een voldoend deel wordt verklaard door de bekende cijfers der salarissen en loonen in bedoeld jaar door olie- en scheepvaartbedrijven onder de bevolking gebracht.

In verband met de klacht, geuit in het Handelsadresboek voor Nederlandsch West-Indië 1929. als zouden te veel goederen worden ingevoerd uit vreemde landen, welke uit Nederland hadden kunnen worden betrokken, is het wel van belang den invoer uit het moederland in 1927 wat nader te beschouwen.

Ten eerste is er een reeks van goederen welke voor een overwegend deel uit Nederland werden geïmporteerd, t.w.:

Dakpannen . . . . voor 100%
Kaarsen . . . . voor ruim 91%

Bewerkt ijzer . . . . voor bijna 77%
Bier en maltzextract en jenever, tezamen . . „ ruim 74%
Diverse provisiën (aardappelen, azijn, boonen en erwten, boter, kaas, margarine, rijst, thee, uien en vruchtenjam) tezamen . . . . . . „ bijna 71%
Sigaren . . . . „ „ 70%
Cement . . . . „ ruim 60%
Bewerkt goud en zilver . . . . „ „ 56%
Lucifers . . . . „ bijna 56%
Lijnolie . . . . „ „ 56%
Machinerieën en materialen voor telephoon- en telegraaflijnen . . . . „ ruim 50%

Verder enkele artikelen, voor minder dan de helft uit Nederland afkomstig, maar toch voor een grooter deel dan uit eenig ander land, t.w.:

Glas en glaswerk, uit Nederland. . . . . bijna 47%
(uit Duitschland ruim 22%, uit de V. S. bijna 19%)
Rijwielen, uit Nederland . . . . „ 40%
(uit Engeland bijna 31%)

Voor Nederland interessante artikelen, in den invoer waarvan andere landen grootere aandeelen hadden dan Nederland, waren o.a.:

Aardewerk en porcelein, uit Nederland . . . . . . bijna 32%
(Duitschland ruim 43%)
Zeep, uit Nederland . . . . „ 32%
(Engeland bijna 57%)
Drogerijen en chemicaliën, uit Nederland . . . . . „ 31%
(Ver Staten bijna 88%)
Machineriëen en materialen voor petroleum-raffinaderijen, uit Nederland . . . . ruim 30%
(Ver. Staten ruim 40%)
Oliën, diverse soorten, uit Nederland. . . . . „ 30%
(V. S. ruim 40%), Engeland ruim 25%)
Suikerwerk en chocolade, uit Nederland . . . . . . bijna 28%
(V. S. ruim 43%)
Beschuit, fijne, uit Nederland. . . . . ruim 24%
(Engeland ruim 42%)
Meubelen, uit Nederland . . . . „ 23%
(V. S. ruim 58%, Duitschland bijna 28%)
Verfwaren, uit Nederland . . . . „ 20%
(Engeland bijna 58%, V. S. ruim 21%)
Verduurzaamde levensm., uit Nederland . . . . . . bijna 20%
(V. S. bijna 67%).

Reuzel, uit Nederland . . . . bijna 20%
(V. S. bijna 76%)
Geëm. ijzerwerk, uit Nederland . . . . ruim 15%
(Duitschland ruim 54%, V. S. bijna 24%)
Machinerieën en materialen voor electrische verlichting
uit Nederland . . . . ruim 13%
(V. S. bijna 67%)
Touw, uit Nederland . . . . minder dan 7%
(Engeland bijna 63%, V. S. bijna 29%)
Beschuit, gewone, uit Nederland . . . . ruim 5%
(V. S. bijna 88%)

Van de geïmporteerde schoenen was uit Nederland slechts afkomstig ruim 3%, van manufacturen ruim 2½%, van gemaakte kleeren minder dan 1%, van sigaretten dito, van witte suiker minder dan $^{1}/_{10}$%, van ledige zakken niets.

Dat Nederland in het algemeen een minder goede figuur maakte in de invoerstatistiek van het gewest Curaçao, kan niet worden beweerd, in aanmerking genomen dat geen preferentieele rechten worden geheven, dat de Vereenigde Staten zooveel dichter bij liggen en dat in laatstgenoemd land bepaalde landbouw- en veeteeltproducten overvloedig en dus goedkoop zijn.

Bij dit alles echter moet worden bedacht, dat de Curaçaosche invoerstatistiek alleen rekening houdt met de landen van herkomst, wat den aanvoer betreft, niet wat betreft den oorsprong, zoodat veel van hetgeen als uit Nederland afkomstig wordt geboekt niet in Nederland is geproduceerd. En zoo ook ziet natuurlijk de vrij aanzienlijke aanvoer in 1927 uit de Amerikaansche Antillen (voor ruim een miljoen gulden in het geheele gewest), waaronder vele niet tropische producten, ten deele op overscheping op Porto Rico.

Uit Suriname werden in 1927 in Curaçao ingevoerd rum en hardhout, maar geen mais en maismeel, bruine suiker of koffie, heel weinig rijst en nagenoeg geen versche vruchten.

Ook in 1927 werd een aanzienlijk grooter bedrag aan accijns op gedistilleerd ontvangen dan overeen zou stemmen met de ingevoerde hoeveelheid, zoodat er nog steeds wederuitvoer schijnt plaats te hebben zonder afschrijving van rechten (invloed der Amerikaansche drankwet); over de zes jaren 1922 t/m 1927 komt men tot een bedrag van ruim drie ton als totaal der op deze eigenaardige wijze verkregen bate voor de openbare kas.

Scheepvaart. Waar de cijfers betrekking hebbende op de scheepvaart allang bekend waren en sedert al weder belangrijk overtrof-

fen zijn, verdient de scheepvaartstatistiek over 1927 alleen nog eenige vermelding in verband met de inrichting. Als landen van herkomst en bestemming der schepen vermeldt men, jaar in en jaar uit en ook thans weder: Canada — maar ook Nova Scotia —, de Kanaal Zone — maar ook Panama —, de N. Amerikaansche Antillen — maar ook Porto Rico —, de Engelsche Antillen — maar ook St. Vincent —, wat een weinig zorgvuldige indeeling moet worden geacht. Erger nog is dat men onder die landen ook steeds aantreft het niet bestaande Britsch Cayenne; in een officieel verslag, waarvan de bewerking eenige jaren in beslag heeft genomen en dat de onderteekening draagt van den Minister van Koloniën, toch wel wat te bar.

De verzameling naar de vlaggen specifiseert niet tevens naar de eilanden, wat jammer is; de Nederlandsche vlag stond ook voor 1927 weder bovenaan, met bijna 50% der stoomschepen (bijna 40% der tonnage) en ruim 56% der zeilschepen (ruim 60% der tonnage).

Eerst uit de behandeling der begrooting voor 1929 (Memorie van Antwoord) bleek dat het Gouvernement meer aandacht wilde besteden aan de scheepvaartstatistiek; het is echter te hopen dat reeds voor 1928 de overzichten in het verslag verbeteringen zullen vertoonen.

Douanedienst. In 1927 waren de getallen der op Curaçao aangekomen en van daar vertrokken reizigers resp. 23384 en 20933; het aantal der transito-passagiers was 24866. Bovendien moeten nog ettelijke duizenden aldaar thuisbehoorende zeevarenden zijn afgemonsterd. En waar deze getallen sedert nog steeds grooter zijn geworden, kan worden aangenomen dat per jaar ongeveer 30.000 personen op Curaçao aankomen die bagage aan wal brengen, d.i. gemiddeld ruim 80 per dag.

Wil Curaçao geen vrijplaats worden voor ongerechtigheden, dan zal aan het toezicht op ontschepeing veel zorg moeten worden besteed, niet alleen wat betreft de toelaatbaarheid der personen, maar ook ten aanzien van hetgeen zij mede aan land brengen.

De invoer en (of) doorvoer van wapenen, verdoovende middelen en gemunt zilver,[1]) zijn verboden of aan permissie onderhevig, die van pornographische geschriften en afbeeldingen moet krachtens tractaat worden tegengegaan; dat alles zou eischen stellen waaraan de Curaçaosche douane voorshands wel niet zal voldoen. Men bedenke maar eens wat er alleen reeds noodig is om de belangen van den fiscus te beschermen en om toezicht te houden op de duizen-

[1]) Bij verordening van 4 Maart 1930 is de verordening op den invoer van gemunt zilver ingetrokken.

den schepen, met hunne bemanningen en transito-passagiers, die wel niet met bagage debarkeeren, maar toch wel eens aan den wal gaan. Dat de dienst aan de door den huidigen omvang van het verkeer gestelde eischen zou voldoen (M.v.A. IIe Kamer, begrooting Koloniën 1930) lijkt dan ook nogal aan den optimistischen kant, gegeven ook de gevallen van misbruik van vuurwapenen, het bestaan van opium-kitten en het vinden van voorraden verdoovende middelen, waarvan af en toe blijkt.

Rechtspraak. Dat het aantal strafzaken in 1927 door de zes kantongerechten behandeld bijna 25% hooger was dan het aantal van 1923 (burg. zaken bijna 50% hooger) bewijst wel dat de aanwas der bevolking en de toenemende bedrijvigheid ook de taak der rechterlijke macht verzwaart. Van het aantal zaken aan het einde des verslagjaars nog in behandeling wordt geen melding gemaakt; in het Surinaamsche verslag doet men dit wel, althans wat betreft de civiele zaken.

Niet één strafzaak is in aanmerking gekomen voor bijzondere vermelding in het Curaçaosche verslag; van den omvang der opgelegde straffen geeft het verslag geen overzicht. Uit de verhouding echter tusschen het aantal behandelde strafzaken en het getal der in den loop van het jaar in de strafgevangenissen en het huis van bewaring opgenomenen mag worden afgeleid, dat de groote meerderheid der straffen uit geldboeten moet hebben bestaan (aantal door de kantongerechten behandelde strafzaken 842, aantal beklaagden en aantal vrijgesprokenen onbekend, aantal opgeslotenen — behalve gijzeling en voorarrest — 210).

De moeilijke vraag, of een doodvonnis al dan niet moet worden ten uitvoer gelegd, heeft zich (sedert hoe lang reeds?) niet voorgedaan, om de eenvoudige reden dat er geen aanleiding bestond om de doodstraf over eenigen beklaagde uit te spreken.

Wat niet is echter kan komen; in Suriname werd, voor het eerst sedert een jaar of vijf, zes, in 1927 weder eens een beklaagde ter dood veroordeeld.

Hoewel het strafrecht volgens de Westindische Regeeringsreglementen „zooveel mogelijk in overeenkomst met de in Nederland bestaande wet'' behoort te worden geregeld, is nog steeds de doodstraf gehandhaafd gebleven; dat in dit opzicht gelijkheid met de moederlandsche rechtsbedeeling niet mogelijk zou zijn lijkt moeilijk vol te houden. Gesteld het ware met betrekking tot Suriname een steekhoudende argumenteering dat aldaar de bevolking voor een zoo groot deel uit Aziaten bestaat, voor het gewest Curaçao kan men uit de verdeeling der bevolking naar geboorteplaat-

sen en kerkgenootschappen geen eenigszins aannemelijk motief putten voor de afwijking van het Nederlandsche strafrecht, met betrekking tot de doodstraf.

In Suriname is wel eens beweerd, dat vrijheidsstraffen en dwangarbeid eigenlijk weinig indruk kunnen maken op contractarbeiders onder de P. S.; toch heeft men aldaar de lijfstraffen evenmin behouden als hier te lande.

Wanneer zullen er in Ned. West-Indië stemmen opgaan om met betrekking tot de doodstraf de strafwet verder te modernizeeren in Nederlandschen geest?

Politie. Dat de sterkte — niet alleen op Curaçao, maar ook op Aruba — onvoldoende was, is wel de meest belangrijke mededeeling, de politie betreffende, in het verslag over 1927. Van eenig ander middel om in het tekort te voorzien, dan het bij advertentie oproepen van sollicitanten, wordt niets vermeld. Dat zich geen voldoend aantal candidaten aanbood is waarschijnlijk het gevolg hiervan, zegt het verslag laconiek, dat de betaling niet aanlokkelijk genoeg was.

Hoezeer intusschen, alleen reeds op Curaçao, de taak der straatpolitie is verzwaard, kan blijken uit het aantal in het Fiscalaat aldaar „opgenomen" personen wegens desertie (schepelingen?) en het plegen van ongeregeldheden; dronkenschap wordt hierbij niet afzonderlijk genoemd.

Toen verleden zomer een onzer provinciale dagbladen de Curaçaosche toestanden behandelde, gaf dat blad blijk van die klanten van het fiscalaat voor veroordeelden aan te zien en ook vergiste het zich in de jaartallen en de cijfers, wel een bewijs dat bestudeering der verslagen tot verkeerde conclusies kan leiden.

Het feit echter is er niet minder sprekend om dat het aantal der door de politie opgeslotenen, in 1923 365, in 1927 niet minder dan 1222 bedroeg. Eenige verklaring van dit laatste abnormaal hooge cijfer (dat voor het onmiddellijk voorafgaande jaar was 571) wordt in het verslag niet gegeven.

Waar zoovele jaren achtereen de verslagen klachten hadden bevat over het gehalte van het politiepersoneel (in de Tweede Kamer haalde de Heer IJzerman op 10 December j.l. zoodanige klachten aan sedert 1919) constateert het verslag over 1927 eensklaps eenige verbetering met betrekking tot gedrag, ijver en bekwaamheid, om dan te besluiten met de mededeeling, dat op het einde van dat jaar bij K. B. de politiedienst aan de Troepen werd opgedragen. Wat er alzoo over deze overgang tot het systeem der M. P. is te doen geweest behoeft thans niet te worden opgehaald.

Die klachten, jaar in en jaar uit, in een officieel verslag, maakten den indruk dat de autoriteiten aan den eenen kant den treurigen toestand blootlegden om verantwoordelijkheid te ontgaan, maar daarbij meteen een achterdeurtje openhielden, door de klachten te uiten in den vorm van een aanloop tot het vermelden der aan politiebeambten opgelegde disciplinaire straffen. Werd men in gebreke gesteld wegens het onvoldoende der politie, dan kon men daartegen aanvoeren den waren toestand nimmer te hebben verzwegen en tegen het verwijt van een te pessimistisch oordeel kon men aanvoeren dat, zoolang er nog gestraft moet worden, het gehalte te wenschen overlaat. Algemeene ongunstige beoordeelingen intusschen, zooals het Curaçaosche verslag jaar op jaar bevatte en welke in haar continuïteit absurd zijn, komen in de verslagen van Suriname niet voor, hoewel ook aldaar natuurlijk bij de politie disciplinair gestraft wordt. Het Surinaamsche voorbeeld verdient ook in het belang van het prestige der politie navolging, zoolang er in Curaçao nog burgerpolitie zal dienst doen; van een geheel militair corps zullen de conduites uit den aard der zaak niet in de verslagen worden opgenomen.

Het Curaçaosche verslag bevat geen opgave van het aantal buitengewone agenten van politie, hetwelk in 1927 niet onaanzienlijk moet zijn geweest; ook de Regeeringsverklaringen naar aanleiding van den overval in 1929 maakten van deze hulpkrachten geen melding.

Gevangeniswezen. Bij de opgaven aangaande de bevolking der gevangenissen wordt gespecificeerd naar de eilanden; overigens bevat het verslag over 1927 slechts mededeelingen aangaande het gevangeniswezen op Curaçao. Op één plaats in dit verslag kan men lezen, dat de localiteiten en de daarin aanwezige meubelen behoorlijk werden onderhouden, op een andere dat de gevangenis niet aan hygiënische eischen voldeed, dat er gebrek was aan licht en lucht en dat onderzoek en behandeling van zieke gevangenen er niet op voldoende wijze kon plaats hebben. Klachten over verouderde en weinig doelmatige constructie werden „niet ongegrond" bevonden en de bouw van een nieuwe gevangenis werd dan ook (in 1927) „overwogen". Intusschen werden daartoe zelfs bij de begrooting voor 1930 nog geen gelden aangevraagd, hoewel bij de behandeling dier begrooting de klachten van de meest bevoegde zijde duidelijk werden omscheveen en zeer ernstig bleken.

Ook „zou" er in 1927 meer aandacht worden geschonken aan de bewaking der gevangenen; in dat jaar wisten er 5 te ontvluchten en in de sedert verloopen jaren is, ondanks die meerdere aandacht, het euvel der ontvluchtingen niet verdwenen.

Het gemiddeld aantal gevangenen op Curaçao bedroeg in de laatste 5 jaar 135; laagste cijfer, op 31 December 1924, 118, hoogste, op 31 December 1927, 178.

De in het openbaar te werk gestelden hielden in 1927 in de stad een gedeelte der straten en pleinen schoon, verder verrichtten aldaar gevangenen corvée-diensten buiten de gevangenis (in politiewachten en landskantoren en binnen de fortificatiën der militairen).

Langzamerhand zal men wel moeten inzien, dat openbare arbeid door gevangenen in een zóó drukke stad als die op Curaçao niet wenschelijk is en aan het verrichten van corvéediensten in het fort kunnen bezwaren verbonden zijn, zooals uit het incident van 8 Juni 1929 is gebleken. Om dan nog maar niet te spreken van de principieele bezwaren; uit de maatschappij verwijderden behooren geen contact met het publiek te hebben. Alleen met het bouwen van een nieuwe gevangenis zal men dus nog lang niet zijn waar men wezen moet.

Bovenwindsche Eilanden. Aangaande den toestand dezer eilanden, zoo wordt er op Curaçao gezegd, maakt men zich in Holland drukker dan wij hier. En zoo is het; ook het verslag over 1927 bevestigt dat oordeel.

Resumeerende wat er in het verslag nog is te vinden, buiten en behalve hetgeen op verschillende plaatsen hierboven al is aangehaald, krijgt men het volgende overzicht:

alle drie de eilanden: bevolking afgenomen (op 1 Januari 1928 tezamen nog 4791);

St. Maarten: oeconomische toestand laat nog te wenschen, maar emigratie naar andere eilanden wordt als een lichtpunt beschouwd; invoer, uitvoer en doorvoer achteruitgegaan;

St. Eustatius: oeconomische toestand verergerd; invoer en uitvoer achteruitgegaan;

Saba: oeconomische toestand niet slechter geworden; invoer iets vooruit, uitvoer iets achteruitgegaan.

Het bevolkingsvraagstuk is natuurlijk allerprecairst; het aantal inwoners bedroeg op 1 Januari 1863 7168, dus een vermindering met één derde in 64 jaren; de bevolking der drie Benedenwindsche eilanden nam in diezelfde periode met ruim 120% toe.

Zich te troosten met de gedachte dat tegenwoordig vele Bovenwinders op Curaçao en Aruba arbeid kunnen vinden en dat hun loon voor een deel aan de achtergeblevenen ten goede komt ware natuurlijk zelfbedrog. Er was in 1927 op elk der drie eilanden nog een geboorteoverschot (60 zielen voor alle drie tezamen), maar dat

kan niet zoo blijven wanneer de uittocht van mannen en vrouwen in den kracht des levens blijft aanhouden en ten slotte zouden er overblijven drie stukjes Nederlandsch grondgebied, op elk waarvan misschien nog onze vlag zou waaien, maar waar geen menschen meer zouden wonen.

Zijn er daarboven voor Gouvernementsrekening geen openbare werken te verrichten, waardoor arbeidsgelegenheid zou kunnen worden geschapen, in afwachting van verderstrekkende maatregelen, ter bevordering van het kleine landbouwbedrijf? Zelfs op Curaçao, waar klimaat en bodemgesteldheid zooveel ongunstiger zijn, gaat men zich volgens het verslag buiten meer toeleggen op het verbouwen van groenten en op den veeteelt, nu er in de stad zooveel afzet is te vinden; hulp aan de landbouwers op de Bovenwindsche eilanden lijkt dus wel bij uitstek een voor de hand liggende taak der overheid.

De koloniale verslagen geven in het algemeen slechts opsommingen van feiten en cijfers en laten meestal de conclusie aan den lezer over. Pas onlangs echter hebben wij van de zijde der Regeering kunnen vernemen, dat „de toestanden in Curaçao in menigerlei opzicht zeer veel te wenschen laten", wat voor belangstellenden zeker geen nieuws was.

Den nieuwen Gouverneur wacht dus wel een zeer moeilijke taak, te moeilijker waar voldoende hulpkrachten hem vooreerst wel zullen ontbreken.

Desniettemin een taak welke ieder man van initiatief en energie hem moge benijden.

Amsterdam, Februari 1930.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK III (*Vervolg*)

§ 15. Van zending door de Hernhutters heb ik op onze eilanden geen sporen gevonden. Wel heeft de graaf van Zinzendorf St. Eustatius bezocht. Hij was 26 December 1738 met het schip St. Maarten van Texel uitgevaren en 27 Januari 1739 op St. Thomas aangekomen. Nadat hij daar de belangen der Broedergemeente naar vermogen behartigd had, waarbij hij zich van de Nederlandsche taal bediende, voer hij 16 Februari 1739 over St. Kruis en St. Eustatius naar Europa terug [1]). Op ons eiland was toen commandeur Isaäc Faesch, dien wij natuurlijk nog ontmoeten zullen en die 29 December van dat jaar tot directeur van Curaçao zou benoemd worden, maar ik heb nergens in zijne brieven en rapporten van dat bezoek melding zien maken.

Doch van de geschiedenis der Hernhuttersche zending op de Deensche Antillen moeten wij toch eene bladzijde opslaan, omdat daarbij Nederlandsche predikanten betrokken zijn. Gelijk eigenlijk bij alles op St. Thomas het Nederlandsch betrokken is. Onze taal was daar nog heerschend op 't eind der 17de eeuw, in de middagkerk werd in die taal gepreekt, de Deensche overheid gebruikte haar voor officiëele bekendmakingen, wat tot ver in de 18de eeuw heeft geduurd. Het zijn — droevig spel der historie! — de vluchtelingen van ons St. Eustatius geweest, in 1781, die, zelven Engelsch sprekend, op St. Thomas het Nederlandsch hielpen verdringen. Maar het Negerhollandsch der Deensche Antillen is het duidelijkst bewijs van den overwegenden invloed, dien onze taal daar geoefend heeft, dat Negerhollandsch, waarin de Hernhutters

---

[1]) Oldendorp, *a. w.* II 583. 600. Westergaard *a. w.* blz. 159 noemt hem niet! Adolf Schulze, *Abrisz einer Geschichte der Brüdermission* 1901 S. 12. Von Dewitz, *In Dänish-West-Indien. Anfänge der Brüder Mission in St. Thomas*, 1899.

predikten en hun zendingslectuur drukten, waarin de Deensche regeering nog in 1818 een Nieuw Testament ter perse legde [1]).

Wij zullen later zien, dat de gereformeerde gemeenten door Nederlandsche predikanten bediend werden en dan ook van hare lotgevallen verhalen; thans is er ons aan gelegen te zien, hoe de verhouding was tot de slavenzending der Broeders. En dan vertoont zich hetzelfde droevige feit als in Suriname: zelven niets doende, werkten de Nederlandsche predikanten op St. Thomas de zending der Hernhutters tegen [2]).

§ 16. In 1739 stond daar Joh. Borm. Hij was de jonge missie zóó vijandig gezind, dat hij de bevolking telkens tegen de Broeders en de gekerstende slaven ophitste. Hij was de verklaarde vijand van de voortreffelijke Friedrich Martin, Mattheus Freundlich en zijn vrouw Rebekka, eene mulattin, die juist toen, ook door zijn aanstoken, in de gevangenis waren geworpen. Zinzendorf trachtte hem door brieven tot betere gedachten te brengen, ja bracht hem zelfs nog op den dag van zijn vertrek een persoonlijk bezoek — het mocht niet baten [3]). Toen heeft de macht des konings de woede des ijveraars getemd. Men weet, dat de gekerstende negers zich tot den koning, de negerinnen tot de koningin van Denemarken (Sofia Magdalena v. Brandenburg Kulmbach) in een treffend smeekschrift richtten en dat Z. M. daarop het volgend besluit nam d.d. Frederiksborg 13 Maart 1739: Wij Christiaan VI bij de genade Gods Koning van Denemarken, Noorwegen enz. Friedrich Martin is door den bisschop der Boheemsche Broeders David Nitschmann gewijd tot Christi zendeling tot de zwarten van St. Thomas en St. Croix. De gereformeerde predikant heeft zich daarover beklaagd bij den gouverneur. Maar nademaal zoowel onze als de gereformeerde predikanten niet verder beroepen zijn dan tot werk onder de ordentelijke gemeenten en niet onder de heidenen. En, nademaal wij tot hiertoe allergenadigst hebben getolereerd de Moravische en Boheemsche Broeders, willen wij ook dat deze leeraar daar getolereerd worde. De gouverneur zal zorg dragen, dat de predikanten zich niet bemoeien met deze Boheem-

---

[1]) Men zie vooral het reeds in den vorigen jaargang blz. 366 noot 2 genoemde boek van Hesseling, *Het Negerhollands*, 1905 en de studie van De Josselin de Jong over diezelfde creoolsche taal.

[2]) Een soortgelijk getuigenis van de Engelsche predikanten op Jamaica bij J. A. Froude, *The English in the West Indies*, pag. 205. Over den arbeid der Hernhutters oordeelt ook hij bijzonder gunstig, *t. a. p.* en pag. 220. Zoo doet ook Bryan Edwards *a. w.* I 487—495, die voor 1787 als door de Broeders bekeerde slaven opgeeft: Antigua 5465, St. Kitts 80, Barbados en Jamaica 100, Deensche Antillen 10.000, Suriname 400.

[3]) Oldendorp *a. w.* II. 588.

sche gemeenten of met de door haar bekeerde negers en Friedrich Martin niet met hen [1]).

Ds. Borm ontving 3 Juli een afschrift van dit allerkoninklijkste bevel en had voortaan zijn woede te beteugelen. Hij zond een copie ervan aan classis Amsterdam en troostte zich met de overweging, dat het werk dezer Hernhutters toch weinig vrucht droeg. Slechts wilde hij gaarne weten, wat hij moest denken van den doop dezer „zoogenaamde" Hernhutters? [2]) Het ware voor zijn eigen zieleheil beter geweest, zoo hij zijn leven gebeterd en zijn bijzit vroeger dan op zijn sterfbed getrouwd hadde [3]).

§ 17. Het schitterend voorbeeld der Hernhutters moest toch op den duur wel tot navolging prikkelen. Zoo deed het althans Henricus Müller, Nederlandsch hervormd predikant op St. Kruis. Zijne voorgangers zullen wij in ander verband noemen, hij stond er sinds 1774 [4]) en blijkt ook aan zending onder de negers veel te hebben gedaan. Zijne gemeente bestond uit 200 lidmaten, van wie ⅓ zwart. Toen hij op het eiland kwam, vond hij bij die negers weinig kennis, zij werden lidmaat na een klein boekje van weinig bladzijden uit het hoofd te hebben geleerd. Ook was veler levensgedrag in het oog loopend goddeloos. Hij trok zich hun betering aan en werd van meening, dat deze menschen niet liefderijk genoeg onderhouden en vermaand werden, maar in plaats van als broeders der gemeente als slaven behandeld. Daarom sloeg hij zijn kerkeraad voor om, met „toetrekking" der gemeente, uit de vrije negers ouderlingen te kiezen. Zoo geschiedde en sedert beterde de toestand merkelijk. Om hunne onkunde „af te helpen" schreef hij een klein boekje, „Kort en eenvoudig onderwijs voor een heyden, die zich tot den christelijken godsdienst begeven wil" en liet dat drukken. Hij gaf onderricht aan de mannen en jongens, zijne vrouw aan de „vrouwens" en jonge dochters. Maar dat ging langzaam, omdat hij dagelijks ook nog twee uren catechisatie voor blanken had. Daarom stelde hij nog een schoolmeester bepaaldelijk voor de negers aan, een lid van zijn kerkeraad, na examen benoemd en wel op zulk een salaris, dat hij de slaven om niet en de vrije negers voor weinig leeren kon. Bij de aanneming was dit voorts eene moeielijkheid, dat hun doop onzeker was. Velen van St. Thomas gekomen, vertelden aan ds. Müller, dat zij daar in hun

---

[1]) Oldendorp *a. w.* II 616 noemt het rescript ook gedagt. 13 Maart 1759, zegt dat het begin Juni op St. Thomas aankwam, maar noemt niet den inhoud.

[2]) Oud Class. Archief Amst. W. I. eilanden, afd. St. Thomas blz. 2. Joh. Borm en Kerkeraad aan classis 12 October 1739, aldaar blz. 2v.

[3]) J. P. Knox, *A historical account of S. Thomas*, 1852, p. 139.

[4]) *Naamregister der predikanten in de .... Bat. Republiek*, 's Grav. 1806, blz. 194.

jeugd door een roomschen priester gedoopt waren, die van eiland tot eiland reisde [1]) en zonder belijdenis doopte. Hoe moest men met zulke negers doen? Een doopbewijs konden zij hem niet toonen en hun ouders waren vaak nog heidenen. Aannemen of doopen? Ds. Müller was voor het laatste, ook omdat hij den doop der papisten niet voor wettig hield (op welk punt hij dus niet goed gereformeerd was). Hij had nog andere vragen, die alle getuigen van zijne belangstelling in de slavenbekeering. Wanneer een slaaf ter dood is veroordeeld, mag men hem dan in den kerker nog doopen? En, zoo hij reeds gedoopt is, hem het avondmaal toedienen? Is voor den doop van een vromen slaaf de toestemming van den eigenaar noodig? [2]) Hoe heerlijk, roept ds. Müller uit, zegent God het pogen der Deensche zendelingen in Oost-Indië! [3]) En hier der Moravische broeders! En zou dan de zuiverder leer der Hervormde Kerk minder aannemelijk voor de heidenen zijn? Aldus de voortreffelijke man, en hij vraagt de classis om raad, ofschoon hij als Deensch onderdaan zich zijne vrijheid tegenover haar voorbehoudt [4]).

§ 18. Twee maanden na dien brief deed hij met zulk een slavendoop eene smartelijke ondervinding op. Zekere slavin Marotte had hij gedoopt en den naam Anna Maria gegeven [5]). Hare meesteres had haar deswege bloedig doen geeselen. Wel onderzocht de Deensche gouverneur het geval en beloofde volgens de koninklijke wet zijne bescherming, maar intusschen was het arme schepsel door de tuchtiging krankzinnig geworden en aan den ketting gelegd. En haar meesteres zwoer, dat zij daarin sterven zou. „Ketenen en banden schijnen nog soms de belijdenis des evangeliums te volgen" [6]).

---

[1]) Aldus eenmaal ook Steven van der Haghen: „'t Is al de Portugisen-padres diese prisen, dat sulcken godvruchtige mannen waren, haer niet ontsagen vant eene eylandt aent ander te gaen...." d.d. Casteel van Amboina 14 Aug. 1617, Grothe, *Archief oud-holl. zending*. V 85 vlg. Doch predikanten als Heurnius en Wiltens bleven bij hen niet achter.

[2]) Ja, en op de Deensche Antillen ook van den gouverneur, Oldendorp *a. w.* II 521.

[3]) De door Frederik IV van Denemarken in 1705 gestichte zending in Trankebar aan de kust van Koromandel, waaraan vooral de namen van Heinrich Plütschau en Bartholomeüs Ziegenbalg verbonden zijn. Van des laatsten *Malabarisches Heidentum* bezorgde Caland eene uitgave, 1926. Voor de 19de eeuw Hans Gehring, *Land und Volk der Tamulen*, Gütersloh 1899. A. Gehring, *Das Tamulenland, seine Bewohner und die Mission*, Leipzig, 1927.

[4]) Henricus Müller aan classis Amsterdam d.d. Christianstadt, St. Kruis, 15 Jan. 1775, oud class. archief, W. I. eilanden, afd. St. Kruis, blz. 1.

[5]) Eene andere Marotte, maar onder de Hernhutters op St. Thomas, na haren doop Magdalena, 1739, bij Oldendorp *a. w.* II 589 en twee Anna Maria's *aldaar* register in voce.

[6]) Extract uit *Kerkel. Acte boek* St. Kruis 4 Maart 1775, oud class. archief, afd. St. Kruis blz. 2.

In dezen zelfden tijd bracht zekere Herman van Tiel op St. Kruis eene beschuldiging tegen ds. Müller en zijn kerkeraad, ouderling Joh. Rogiers en diakenen Pieter Rogiers en Jac. de Veer, in, als zou de gemeente in menig opzicht van de Nederlandsche gereformeerde kerkorde afwijken. Om dit geschil te onderzoeken kwamen toen ds. Joh. Wilh. Brand van St. Thomas met zijn kerkeraad naar St. Kruis over. Wij zullen daarover later nog moeten handelen. Thans vermelden wij slechts, dat bij het hooren der partijen weder Müllers goede gezindheid jegens slaven bleek. Dat men zich bij den predikant moest aanmelden, wanneer men ten avondmaal wilde gaan (een der bezwaren van Van Tiel), geschiedde omdat er soms negers kwamen, die men niet kende en dus moest onderzoeken. Maar het uitreiken van biljetten van toelating — zooals b.v. in de gereformeerde kerk te Kopenhagen geschiedde — had ds. Müller afgeschaft, op verzoek van negers, die daaraan aanstoot namen en „men moet ook den minste geen aanstoot geven" [1]).

§ 19. Deze predikant Brand van St. Thomas was op dit punt geen geestverwant van zijn jongen collega op St. Kruis. Classis Amsterdam had na den brief van Müller zijn gevoelen gevraagd. Hij schreef toen een lang en zwartgallig antwoord terug, waarin hij sterk afgaf op zijne blanke gemeente o.a. omdat zóóveel christenen zich in ontucht met heidenen verliepen, dat de bastaarden in groote menigte langs de huizen bedelden. Maar de negers achtte hij niet beter. De classis had op zending onder hen aangedrongen, doch ds. Brand had daar weinig oor naar. Een goddeloos geslacht, die negers, bevlekt met alle zonden, ook met tooverij. Zij zoeken het christendom alleen om met de blanken gelijke voorrechten te genieten, om ook voor de openbare rechtbanken te mogen verschijnen, maar zij zouden nog altijd alle blanken op de drie eilanden willen vermoorden, zooals zij dat op St. Jan hebben gedaan [2]), zoo het zwaard der overheid hen niet in bedwang hield. Brand deed wel zijn best hen tot de waarheid te brengen, maar hen tot lidmaten aannemen, ging niet, tenzij zij in wettig huwelijk wilden treden en grondige kennis bezaten. Er was op St. Kruis ook een Engelsche predikant, Matthew, die in Christianstadt eene negerschool had opgericht, maar Brand achtte dat eene schadelijke concurrentie voor den gewonen schoolmeester. Wel is waar had men

---

[1]) Kerkeraadszitting op St. Kruis 4 Maart 1777 en verslag daarvan oud class. archief, afd. St. Thomas blz. 3.

[2]) De groote slavenopstand op St. Jan, uitgelokt o.a. door de vreeselijke strafwet van Ph. Gardelin, gouverneur van St. Thomas, was eind November 1733 uitgebarsten. Er waren toen op St. Jan 109 plantages met 1087 slaven. 27 Mei 1734 was de opstand met Fransche hulp in bloed gesmoord, Westergaard *a. w.* pag. 166—175.

die negerschool aan 's mans zoon toevertrouwd, maar Brand vond dat een gevaarlijk experiment, vermits die jongeling daardoor bloot stond aan de verleiding der jonge negerinnen in dit heete klimaat. De classis had hem ook gewezen op den zendingsijver van ds. Müller. Brand voerde daartegen aan, dat zulk een negerschool ook bij zijne gemeente op St. Thomas op te richten onnoodig, bedenkelijk en nadeelig zou zijn. Onnoodig omdat zijn schoolmeester, de Leidenaar Adr. de Hoogh, zoowel blanke als zwarte kinderen in talen, wetenschappen en de grondwaarheden der religie bereids onderwijst, algemeen bemind is en, leed hij schade, stellig zijn ontslag zou vragen. Bedenkelijk, omdat het oprichten van zulk eene negerschool ds. Brand's gemeente tegen hem opstandig zou maken. En eindelijk nadeelig, omdat de negers daardoor in hun hoogmoed zouden gestijfd worden. Ds. Brand wilde den ijver van ds. Müller gaarne volgen ,voorzoover dat betamelijk was bij een leeraarsambt volgens de formulieren van het gereformeerd geloof, maar eene kerkregeering en -bediening als op St. Kruis wilde hij niet. Het was tegen zijn eed. Anderen (hij bedoelt natuurlijk ds. Müller!) mochten van onze gezette kerkwetten afgaan, het avondmaal van huis tot huis rondbrengen, hun dienst met koopmanschappen vermengen — dat was zijn doen niet. Intusschen verlieten de negers zijne catechisatie en gingen naar St. Kruis om daar aangenomen te worden. Zeer begrijpelijk zochten zij milder bejegening. Maar ds. Brand kwelde zich met de vraag, of hij hen bij hun terugkomst niet op nieuw onderzoeken moest[1]).

§ 20. De eigenlijke negerzending is op onze eilanden van de Wesleyaansche methodisten uitgegaan, onder voortdurende tegenwerking — het doet ons leed dat te moeten aantoonen — van het Nederlandsch bestuur. Het is waar, dat het vraagstuk uiterst moeilijk en samengesteld was.

John Wesley was een stellige vijand van alle slavernij en allen slavenhandel. Sterken indruk hadden op hem de boeken gemaakt van Anthony Benezet, de „Historical account of Guinea" en zijn „Caution to Great Britain" en, toen Wesley Woensdag 12 Februari 1772 een van deze beide gelezen had, was hij zeker van zijne houding tegen deze „execrable sum of all villanies, commonly called the slave trade". Hij bekende nooit iets dergelijks in de oude heidenwereld gelezen te hebben en oordeelde, dat het stelsel in barbaarschheid alles wat christelijke slaven in Moslimsche landen

---

[1]) Ds. J. W. Brand aan classis d.d. St. Thomas 17 Juni 1778, oud class. archief afd. St. Thomas blz. 16. Dit stuk is ongedagteekend en breekt af zonder onderteekening; het vervolg met opschrift ligt enkele bladzijden verder.

te lijden hadden nog verre overtrof [1]). Niet alle methodisten dachten zoo. George Whitefield, hun groote prediker, was volstrekt blind voor den gruwel der slavernij als slavernij; alleen de ruwheid van sommige meesters scheen hem zonde. Zijn bekende brief aan de Trustees van Georgië 1748 verdedigt de slavernij op voor ons pijnlijke wijze, ja hare invoering, waar zij nog niet bestond. In een lateren brief, aan Hervey, d.d. Maart 1751, beroept hij zich daarvoor, natuurlijk, op den Bijbel. Op Abraham die immers slaven had, en op de Gibeonieten die tot slaven werden gemaakt [2]). Daarentegen was een andere volgeling van John Wesley ook op dit punt zijn overtuigde geestverwant, en hij is het, dien wij op St. Eustatius gaan ontmoeten. Daarom spreken wij over hem wat uitvoeriger.

Thomas Coke is geboren in 1747 te Brecknock of Brecon, hoofdplaats van Brecknockshire in Wales, waar zijn vader burgemeester was [3]). Hij kwam 11 April 1764, gelijk zoovele andere „Welshmen", in Jesus College te Oxford, werd „doctor of civil law", maar ging als curate naar South Petherton in Somersetshire, nog onbekeerd. Zijne eerste ontmoeting met Wesley geschiedde Dinsdag 13 Augustus 1776. „Ik had een lang gesprek met hem", teekent Wesley aan, „het begin eener vereeniging, welke, naar ik vertrouw, nooit zal eindigen" [4]). En zoo is het ook gegaan. Methodist geworden, smadelijk uit zijn ambt ontslagen, sloot hij zich te nauwer bij Wesley aan, die hem, man van rang en fortuin, tot generaal inspector voor Amerika bestemde. Philip Embury had daar het methodisme georganiseerd, na hem hadden kapitein Webb [5]), Boardman, Pillmoor, Asbury door gearbeid. Den 2 September 1784 wijdde Wesley Coke tot bisschop voor den arbeid in Amerika [6]). Den 18den verliet hij Engeland en vond in Amerika het

[1]) John Wesley, *The Journal*, ed. Nehem. Curnock, Standard Ed. V 445 s. op Wed. 12 Febr. 1772. Robert Southey, *The life of Wesley* etc. ed M. H. Fitzgerald. Oxf., 1925 II 256.

[2]) James Paterson Gladstone, *Georg Whitefield M. A. Fieldpreacher*, N. Y. z. j. pag. 135. 254. 280.

[3]) Een foto van zijn geboortehuis te Brecon, een andere van hemzelven en een derde van zijn huis te Bristol als generaal superintendent in genoemd *Journal* VI tegenover pag. 120. Zie ook *Diction. Nat. Biogr.* XI in voce. Dit artikel noemt verscheiden Levens van Coke, door Crowthen, Drew, Etheridge, Moister en Sutcliffe. Van deze bezit en gebruikte ik J. W. Etheridge, *The life of the Rev. Thomas Coke*, Lond., Mason, 1860, met portret.

[4]) The *Journal* VI 120. Henry Moore, *Life of Wesley*, II 308 ss. Etheridge *a. w.* pag. 47.

[5]) „The captain is all life and fire; therefore, although he is not deep or regular, yet many who would not hear a better preacher flock together to hear him". *The Journal* V 497 op Dinsdag 2 Febr. 1773.

[6]) De plechtige bul van aanstelling als superintendent onder Wesleys hand en zegel o.a. bij Southey, *a. w.* II 249. H. M. van Nes, *John Wesley*, blz. 148 vlg.

methodisme in goede reuk, terwijl hij door zijn rang en beschaafde vormen nu ook vele aanzienlijken won. Op de conferentie te Baltimore constitueerde hij het methodisme als Episcopale Kerk met bisschoppen, oudsten en diakenen en wijdde Asbury tot bisschop [1]), terwijl hij 5 Juni 1785 Cokesbury College stichtte. Welnu, juist als Wesley (b.v. in zijn „Thoughts of slavery") was Coke van den aanvang af een fel bekamper van den slavenhandel, preekte er tegen en zond een petitie aan het Congres voor de vrijlating der negers, die hij en Asbury zelven aan Generaal Washington te Mount Vernon overhandigden. Zijn heftig, fanatiek optreden wekte natuurlijk den tegenstand der slavenhouders, doch bovendien (en dit moeten wij zoo aanstonds op St. Eustatius in het oog houden) waren velen sterk gekant tegen de methodistische, bekende oplevingen, de „revivals" met zinsverrukkingen, kramptrekkingen, luide roepen om een vollen Jezus, helle-angsten, verlammingen — gelijk wij die ten onzent b.v. bij de Nijkerksche beroerten kennen. Wat niet weg neemt, dat er in 1786 alleen in Zuid-Carolina 22 kapellen waren en 6600 leden.

§ 21. Nu had Wesley in 1758 te Wandsworth, Surrey, twee negerslaven en een mulat gedoopt van Nathanaël Gilbert, een afstammeling van Sir Humphrey Gilbert en „Speaker" van het „House of Assembly" op Antigua [2]). Zijn broeder Francis had hem voor het methodisme gewonnen. Nathanaël keerde naar Antigua terug, na tevergeefs John Fletscher te hebben verzocht hem te vergezellen, en vormde daar een negergemeente van 200 leden, na zijn dood in 1778 geleid door John Baxter [3]). Ook eene Engelsche vrouw hield daar samenkomsten met slaven en in 1786 wordt de gemeente op 2000 negerslaven geschat. Op zijn tweede reis naar Amerika in dat jaar kwam Coke voor de kust van dit eiland; hevige stormen hadden het schip ver uit de koers gebracht; bij een daarvan had de kapitein, geen vriend der methodisten, bijna den bisschop, als een andere Jona, over boord gezet. Kerstmis 1786 kwam het gezelschap aan wal. Coke preekte er aanstonds onder grooten toeloop en ook planters en kooplui vierden hem. Want het methodisme was daar in eere, overmits het (anders dan gewoonlijk, ook bij ons, gevreesd werd) een goeden invloed op de slaven

[1]) Het getuigschrift d.d. 27 Dec. 1784 bij Etheridge *a. w.* pag. 114.

[2]) *The Journal* op Dinsdag 17 Jan. 1758, IV 247 *s.* Wesley teekent aan: „Shall not His saving health be made known to all nations?"

[3]) Over dezen voortreffelijken methodistenprediker, scheepstimmerman op Antigua „Daddy Baxter", zooals de negers hem noemden, zie Findlay and Holdsworth, *The history of the Wesleyan methodist missionary Society*, Lond., 1921 II 32 *s.*

oefende en hen ijverig in hun werk maakte. Hij liet nu Warrenner op Antigua en bezocht zelf met Baxter en twee anderen Dominica, Nevis, St. Vincent, waar Clarke zich vestigde en St. Kitts, waar Hammet arbeiden zou [1]).

§ 22. Daarna kwam men op St. Eustatius, Januari 1787, toen daar gouverneur a. i. Johannes Runnels was. Deze had juist zekeren slaaf Harry, die in Amerika methodist geworden was, het prediken verboden, omdat hij „revivals" wekte. Toen Harry met preeken voortging had hij hem laten geeselen. Dit maakte de ontvangst niet hartelijker noch was het gunstig voor het verzoek, dat Coke van plan was te doen. Zaterdag 27 Januari 1787 „stonden met de translateurs in judicio binnen Thomas Coke doctor, hebbende noch twee personen bij hem, verzoekende Coke dat elk dier twee mogte toegelaten worden hunne leer alhier te prediken, gevende ten dien eynde hunne credentialen en geloofsarticulen den heer president over. In advies gehouden". De eerstvolgende dagen heeft Coke toen nog gepreekt, waar hij kon, totdat Vrijdag 2 Februari „staan in judicio binnen Doctor Thomas Coke en Hammet, verzoekende bij interpretatie van P. Ouckama (den secretaris) dat de laatste zijn leer alhier mag prediken; hem gezegd dat ampt eerst hier te leeren, (dan) zes weken na St. Kitts en na verloop van dien tijd bij dugtige bewijsen derselfs nuttigheid aan te toonen, om diena (daarna) nader te disponeeren, met probitie (sic) om voor die dispositie hier geen (sic) dienst te doen". [2]) Uit dit bargoensch schijnt te blijken, dat de gouverneur geen missie op het eiland wilde en het vervolg bevestigt dit vermoeden. Coke vatte het ook zoo op en schudde het stof van zijn voeten. Hij nam passage op een Hollandsch schip naar Charleston, door zijne zwarte vrienden uitgeleide gedaan en van alles voorzien. Hij prijst den kapitein, die de bemanning uit de Schrift placht voor te lezen, wat Coke hoorde dat op Hollandsche schepen niet ongewoon was.

§ 23. In 1788 deed Coke, deze Xaverius van het methodisme [3]), zijn derde reis naar de West-Indiën, preekte op Barbados, Dominique, overal met groot succes, maar stootte op St. Eustatius we-

---

[1]) Dit naar Findlay *a. w.* II 37—40 en Southey *a. w.* II 267—272, Etheridge *a. w.* pag. 159—167. Dominica, niet te verwarren met San Domingo, dat naar St. Dominicus heet, terwijl Dominica, tusschen Martinique en Guadeloupe, aldus door Columbus benoemd werd, omdat hij het op Zondag ontdekte.

[2]) *Extract uit notulen van den Raad van St. Eustatius* op beide data (ongepagineerd). R. A. De metgezel van den bisschop heet hier Amet, wat wel de (Zeeuwsche?) uitspraak en dus schrijfwijze voor den in den tekst genoemden Hammet zijn zal. Findlay *a. w.* II 40 *s.* Etheridge *a. w.* pag. 169.

[3]) Hij las op een zijner reizen met warme bewondering een Leven van St. Franc. Xaverius.

der het hoofd. Hij vond daar Harry niet meer. Die had toch samenkomsten met slaven gehouden en gouverneur Runnels had hem daarop weder laten geeselen en naar Amerika verkoopen [1]). Ook had hij bij plakkaat iederen blanke verboden gebedssamenkomsten met zwarten te houden op zware boeten en eindelijk verbanning voor den blanke, op geeseling reeds bij de eerste maal voor den slaaf. De bisschop vond dit vervolging tegen den godsdienst zelf. De Romeinen, zeide hij, vervolgden de christenen omdat zij vreemde goden invoerden; de roomschen de protestanten, omdat zij ketterijen leerden; maar hier gaat het tegen het gebed, dat immers voorwaarde is voor Gods zegeningen [2]). Toch was er op het eiland eene gemeente van 258 negers. Na een verblijf van slechts één nacht op het eiland vertrok Coke Donderdag 1 Jan. 1789. Doch de sloep, waarmede hij naar St. Kitts zou oversteken, kwam in aanvaring met een schip en moest terug. Onze zendeling zag daarin een teeken van de Voorzienigheid, besloot te blijven, huurde een groot vertrek en hield daar openlijke godsdienstoefening voor de negers. Maar „Hollandsche gouverneurs zijn er geen menschen naar om te lijden, dat men hun bevelen ongestraft in den wind slaat". Runnels liet hem aanzeggen, dat hij noch voor blanken noch voor zwarten preeken mocht op straffe van arbitraire correctie en daarna verbanning. „Wij antwoordden, dat wij zouden gehoorzamen, en niets meer op dat eiland van tirannie, onderdrukking en zonde te doen hebbende, keerden wij naar St. Kitts terug, God dankend voor een Britsche wetgeving en een Britsch bestuur" [3]).

Runnels had Harry's prediking niet geduld, ook omdat zij de hoorders tot vlagen van zinsverrukking bracht. Had Dr. Coke daarover van den aanvang af zijne afkeuring uitgesproken, dan ware er misschien niet zoo iets ergs gebeurd. Maar hij beschouwde ze als de uitwendige teekenen der inwendige genade, en de gouverneur, ziende, dat Coke Harry als mede-arbeider beschouwde, hield hen allen voor lastige dwepers en behandelde hen dienovereenkomstig. Nu had de bisschop een derden metgezel, Brazier, op St. Eustatius achtergelaten, natuurlijk met de bedoeling, dat hij toch prediken zou. De gouverneur ontdekte hem en vergenoegde zich met hem uit te wijzen. Een aanzienlijke eilander, „in wien iets van het godsdienstige van het oudhollandsch karakter was overgebleven" bracht hem naar Saba. Coke prijst dit eilandje om zijn

---

[1]) Coke vond hem daar later als vrijgelatene en ijverig prediker terug.
[2]) Findlay, *a. w.* II 45. Southey, *a. w.* II 274. Etheridge *a. w.* pag. 184.
[3]) Bij Southey, *a. w.* pag. 275. Etheridge *a. w.* pag. 185. Findlay *a. w.* II 46.

zuivere lucht en vruchtbaren grond. Er was daar voor 3000 bewoners, van wie ⅓ blanken, wel een kerkgebouw, maar geen predikant, en dat sinds 17 jaar [1]). De vice-commandeur, de raad en de burgerij drongen er sterk op aan, dat Brazier daar als hun voorganger blijven zou en boden hem huis en bezoldiging aan. Coke kwam daarop ook naar Saba, verheugde zich over dezen gang der dingen en gaf gaarne zijne toestemming. Maar toen gouverneur Runnels er van hoorde, beval hij aanstonds den man te verjagen tot groote smart der bevolking [2]).

§ 24. Den 10en December 1790 is de onvermoeide bisschop voor de derde maal op St. Eustatius geweest en heeft zijne opwachting gemaakt bij den nieuwen commandeur, Pieter Anthony Godin, in 1789 uit Holland gekomen. Ook nu was de ontvangst alweder onvriendelijk genoeg, maar het methodisme zelf bloeide er met niet minder dan 200 leden, onder wie ook vrije negers en acht vermaners. Zij onderhielden betrekkingen met de gemeente op St. Kitts. Coke, bevreesd het vuur der oude vijandschap weder feller te zullen doen ontbranden, waagde het niet er te preeken en stak aanstonds over naar Nevis [3]).

Twee jaren later, 1792, weder in December, kwam de moedige man ten vierden male naar ons eiland. Hij vond er niets verbeterd, de geest der vervolging was nog vaardig over de regeerders en de kleine methodistische slavengemeente hield zich met moeite staande ofschoon, zegt Coke, hare „meetings" de eenige eeredienst waren, die nog op het eiland bestond. De gouverneur (dat was toen weder dezelfde Joh. Runnels, die na Godin a. i. was opgetreden) ontving hem met „de gewone bitterheid". Erger, dat hij de methodisten bloedig vervolgde. Juist enkele dagen vroeger had hij twee negerinnen laten geeselen, omdat zij eene methodiste „meeting" hadden bijgewoond. Toen de zweep van den beul bloedende voren in haar ruggen sneed, riepen zij, dat zij deze martelingen boven al het goud en zilver der wereld verkozen en gaven zóóveel blijken van geduld en moed, dat sommige heeren, die er bijstonden, de strafoefening luide afkeurden. „Maar niets vermocht den gouverneur zachter te stemmen" [4]).

---

[1]) In 1755 was op Saba ds. Hugh Knox gekomen van de Presbyterianen en te New York geordend, G. van Essen aan cl. Amsterdam, dd.. St. Eust. 26 Febr. 1756, oud class. archief, W. Indië, afd. St. Eustatius, blz. 20. Knox zou dan tot 1771 moeten gebleven of toen overleden zijn.

[2]) Findlay *a w* II 46 s. Hij noemt den gouverneur telkens Rennels. De noot *aldaar* pag. 54 geeft Runnels.

[3]) Etheridge *a. w.* pag. 204 s.

[4]) *Aldaar* pag. 246. Findlay, *a. w.* II 54.

Wij schamen ons over dezen Hollandschen wreedaard. Hem moet de vrees gedreven hebben voor die genoemde „revivals", maar veel sterker nog die andere — en zij was de allesbeheerschende in de gansche toenmalige slavenhoudende wereld — dat de gekerstende, onderwezen, eenigszins ontwikkelde neger zijn slavernij als onduldbaar beschouwen en begeeren zou, om er aan te ontkomen. Vader Labat zeide reeds in zijn tijd, dat de Engelsche geestelijken op Jamaica geen zwarte kindertjes doopten, omdat christenen geen slaven konden zijn en men daarom slaven geen christenen moest maken [1]). Wij herinneren daar intusschen niet aan, om Runnels schoon te wasschen. Bovendien had hij moeten bedenken, dat op al de omliggende eilanden de ondervinding had geleerd, dat het methodisme den slaven juist arbeidzaamheid aanprees en men het daarom beter gezind werd.

Intusschen, ook voor St. Eustatius, „les idées marchent". In 1811 gaf de, toen Engelsche, gouverneur Barrow den methodisten, onder wie toen als zendeling Myles Coupland Dixon arbeidde, vrijheid van godsdienstoefening. Maar .... er mochten geen samenkomsten zijn, waardoor slaven aan hun arbeid werden onttrokken; de zendelingen mochten de slavenhouders geen aanstoot geven; slaven mochten niet ten avondmaal zonder vergunning hunner meesters; er moest gepredikt worden in een „orthodoxen en fatsoenlijken stijl, zonder de stuiptrekkende bewegingen thans bij hen in zwang" [2]). Dixon tartte de regeering, om één voorbeeld te noemen, dat bekeerde negers ongeschikt voor hun werk werden. In 1815 volgde Jonathan Raynar hem op. Op het oogenblik zijn, gelijk men weet, de protestantsche gemeenten op St. Maarten [3]) en St. Eustatius wesleyaansch methodist, bediend resp. door de zendelingen C. M. J. Darrell en C. Clark (op ƒ 1800!), terwijl op Saba de Anglikaansche geestelijke F. E. Prior arbeidt.

---

[1]) Vergel. J. A. Froude, *The English in the West-Indies*, 1888. pag. 205.

[2]) Ms. Hamelberg, K. Bibl, 120 B. 3, blz. 75. Opmerkelijk dat toen de dochter van Runnels eene ijverige methodiste klasleidster op St. Eustatius was! Findlay *a. w.* II 156 noot.

[3]) Op St. Maarten had John Hodge, een vrije kleurling van Anguilla, in 1817 het methodisme gebracht, eerst in het Fransche gedeelte, vanwaar het ook naar het Nederlandsche kwam. Onder zendelingen als Gilgrass, Cullingford steeg het aantal gemeenteleden er tot 409 (in 1829), onder wie ook vele blanken. Toen in 1849 de slavernij op Fransch St. Maarten ophield, vluchtten vele slaven van het Hollandsche gedeelte daarheen, maar onder hen geen van de honderden methodistè negers, Findlay *a. w.* II 170—172, 385.

DE VERRASSING VAN WILLEMSTAD

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

I

„Wij zouden eigenlijk niets liever doen dan een sluier werpen over 't oude jaar, zonder hem ooit weer op te lichten", schreef de Amigoe di Curaçao 4 Januari 1930 in een nieuwjaarsoverpeinzing. Deze geestesgesteldheid is niet onbegrijpelijk, maar lijkt mij toch de ware niet, zoolang uit het op 8 Juni 1929 gebeurde nog niet de practische lessen getrokken zijn, waartoe dit in zoo ruime mate gelegenheid geeft. Niettemin zal er een tijd komen, waarin die datum alleen nog maar geschiedkundige beteekenis heeft evenals de 1ste Januari 1807. Zoowel het een als het ander maakt het wenschelijk de geschiedenis van Urbina's overval zooveel mogelijk vast te leggen. Zooveel mogelijk, want noode mist men het getuigenis van den man, die blijkbaar de eenige is, die rekenschap kan geven van de voorbereiding, de beweegredenen en de uitvoering aan zijn zijde van het plan van aanval.

Dit opstel is in hoofdzaak bedoeld als documentatie, als weergeving van de uitingen van anderen, zoowel wat de feiten zelf als wat de beoordeeling daarvan betreft, zonder dat daarbij eigen opvatting zorgvuldig verzwegen wordt. Als zoodanig worde het ook gelezen.

Toen in den morgen van maandag 10 Juni 1929 H. M. de Koningin den korten afstand aflegde van haar paleis naar de Nieuwe kerk te Amsterdam, waar de huldiging der Koningin-Moeder zou plaats vinden, ventten op den Dam de krantenjongens luidkeels met de bijzondere uitgave van het dagblad De Telegraaf, dat in pakkend opschrift „Venezolaansche overval op Curaçao. Gouverneur en garnizoen van Willemstad gevangen. Op Ame-

rikaansch schip weggevoerd. Zondag weer vrijgelaten. Bij de botsing met de bandieten verscheidene manschappen gedood" het publiek, dat zich opmaakte, om zijn deel bij te dragen in de nationale hulde, kond te doen van de nationale schande, die op Curaçao over land en volk gekomen was. Ongelukkiger had het niet kunnen treffen.

Wat wist men in Nederland van Curaçao? Dat er ruim vijftien jaren geleden veel over te doen geweest was in verband met de opening van het Panama-kanaal, was men lang vergeten. De officieele mailverslagen, die destijds vrij geregeld althans eenige kennis omtrent dit gebiedsdeel verspreidden, waren, schier ongemerkt, al eenige jaren geleden uit de Nederlandsche pers verdwenen. Van Hr. Ms. scheepsmacht in de Caraïbische zee was het laatste stationsschip reeds geruimen tijd terug vertrokken, en als verzamelnaam bestond deze scheepsmacht alleen nog in legendarische herinnering. Dat Curaçao sinds korten tijd in verband gebracht moest worden met „petroleum", was misschien voor het oogenblik nog het meest bekend, maar nog niet zoo heel lang geleden was in het openbaar geschreven, alsof die petroleum op Curaçao gewonnen werd.

En nu stond Curaçao — althans het eiland van die naam — in het midden der belangstelling. Wie er iets van wist, kon in tram en trein een belangstellend en luisterend gehoor om zich verzamelen, en wie er wel eens geweest was, zij het misschien alleen als doortrekkend passagier van een mailschip, kon haast zeker zijn van een vraaggesprek met een dagbladschrijver van naam. Wat werden de encyclopaedieën — en nog niet eens altijd onze Nederlandsche encyclopaedie van West-Indië — ijverig geraadpleegd! welk een stof verschaften de altijd bij hun verschijnen reeds verouderde „Koloniale verslagen"! hoe tevreden was het krantenlezend publiek met al die elementaire kennis, zoo lang er omtrent het werkelijk gebeurde weinig of geen nieuws meer binnenkwam na de eerste telegrammen, die een voorstelling gaven, welke nu wel niemand meer voor zijn rekening zal willen nemen.

De eerste berichten kwamen hierop neer: Een gewapende bende, *vermoedelijk* uit Venezolanen bestaande, overrompelde en bezette het gedeelte van de hoofdplaats van Curaçao, Willemstad, *dat aan zee gelegen is* .... *De aanvallers wisten het gouverneurshuis binnen te dringen, maakten zich meester van den persoon van den gouverneur* .... en brachten hem, zoomede den plaatselijken commandant en verscheidene soldaten, aan boord van het Amerikaansche stoomschip *Maracaibo, dat zij reeds vóór hun overval*

op Willemstad hadden overrompeld. Zij presten den gezagvoerder ....hen zoomede hun gijzelaars naar open zee te brengen.... Honderden bewoners werden onverhoeds door geweerschoten *uit den slaap gewekt*. De overval werd tegelijk op het fort en op het *militaire kamp* geopend, *in welk laatste ongeveer 500 man* door de Venezolanen, *wier aantal nog lang niet vaststaat*, werden verrast. Ik onderstreepte een en ander, dat reeds aanstonds ongerijmd was, of dit later gebleken is.

Een telegram, dat de Koninklijke Nederlandsche stoombootmaatschappij zou hebben ontvangen, sprak van 200 man, die Zaterdagavonds uit Venezuela op Curaçao zouden gekomen zijn. Zelfs verhaalde de eerste officieele regeeringsinlichting, na een geheelen nacht van ongestoorde draadlooze verbinding met Curaçao, van een bende van „naar schatting 500 Venezolanen", die de militaire politiewacht had overvallen, het munitiemagazijn der kazerne geplunderd had, en den gezagvoerder van de *Maracaibo* zou hebben gedwongen, hen naar Venezuela te brengen, na erin te zijn geslaagd, den gouverneur en den commandant der politietroepen „bij verrassing op te lichten" en aan boord van dat schip te brengen. Bij de „petroleum" zou geen rustverstoring hebben plaats gehad.

Een V.D. bericht uit New-York verhaalde van de bezetting der gouvernementsgebouwen door de bende en van den dood van verscheidene politie-officieren. En Reuter seinde: de aanvallers landden plotseling aan het waterfront.... De stad was tijdelijk geheel in handen der aanvallers.

Het ligt voor de hand, dat de beschouwingen, die de pers naar aanleiding van al dit onbetrouwbare nieuws gaf, met plaatjes en kaartjes uit de oude doos, dikwijls niet meer waren dan fantastische veronderstellingen. Zoo waagde, om tot één voorbeeld mij te bepalen, De Residentiebode de opmerking, dat de „nationalistische filibusters", zooals een New-Yorksch telegram de indringers had genoemd, Curaçao wel niet aan de havenzijde zouden zijn binnengekomen, want daar lag het fort.... met de vuurmonden, en de *Maracaibo* zou, wanneer dit schip met eigen bemanning der Venezolanen de haven was uitgestoomd, zeker door de kanonnen van het fort naar den kelder geschoten zijn. — Mogelijk is, wat dit laatste betreft —, Urbina niet veel beter op de hoogte geweest.

Het wordt echter tijd, het gebied der verbeelding te verlaten, en te trachten, zooveel mogelijk te komen tot beantwoording der vraag, wat er dan nu eigenlijk wel gebeurd is.

Het zal wel niet mogelijk zijn, een nauwkeurig, betrouwbaar, relaas tot in bijzonderheden te geven van den overval zelf, hetgeen daaraan voorafgegaan is, en wat daarop gevolgd is. Er zijn officieele verslagen en verhalen van ooggetuigen; deze laatste in ongedacht groot aantal, ondanks des ministers verklaring, dat ieder, die niets met de herrie te maken had, zijn huis gesloten had, alleen op eigen veiligheid bedacht. Het lijkt mij het best, de officieele inlichtingen en het verslag van het weekblad Amigoe di Curaçao eerst te geven, en daarna het belangrijkste mee te deelen, uit hetgeen door de pers bekend geworden is van de verhalen van buitenstaanders, waaruit niet altijd duidelijk is, of zij alles, wat op hun naam staat, zelf hebben waargenomen, dan wel daaronder ook mededeelingen van anderen begrepen zijn.

De officieele inlichtingen. Het heeft lang geduurd voor in Nederland betrouwbare gegevens van dezen aard aanwezig waren. Het eerste wat deze deden vaststellen, was wel, dat er niet veel overbleef van de officieele inlichting, op 10 Juni 1929 door de regeering verstrekt, en evenmin van het vier dagen later in een persgesprek met den minister van Koloniën gedane relaas, gegrond op telegrafische gedachtenwisseling tusschen minister en gouverneur. De verslagen van gouverneur en troepencommandant, die in het begin van Augustus op het departement van Koloniën ontvangen werden, werden niet ter algemeene kennis gebracht. De regeering achtte openbaarmaking van deze bescheiden niet gewenscht, omdat zij zooveel leemten bevatten; zij werden ter griffie van de Tweede kamer ter kennisneming van de leden gelegd. Het groote publiek heeft zich moeten bepalen tot het uittreksel uit het eerste gedeelte van het verslag Hoorweg-Bennewitz, dat als bijlage bij de memorie van antwoord op het voorloopig verslag van hoofdstuk XI der staatsbegrooting voor 1930 is gegeven.

Ik begin thans met het regeeringsantwoord op de aanstonds door het Eerste-Kamerlid, den heer Colijn, gestelde schriftelijke vragen, waarbij in het bijzonder was aangedrongen op opheldering, waaraan het was toe te schrijven, dat een bende van 500 Venezolanen dermate gewapend kon zijn, dat de militaire politiemacht kon worden overmeesterd, en verwerk daarin tevens de bij de interpellatie-Colijn in de zitting der Eerste kamer van 19 Juni verstrekte inlichtingen.

Een en ander komt hierop neer.

Vrijdag 7 Juni 1929 is op Curaçao op gewone wijze een Venezolaansche schoener binnen gekomen met een groot aantal pas-

sagiers (de heer Colijn had ergens gelezen: 200, de minister meende: 50), allen van behoorlijke passen voorzien. Op andere plaatsen, volgens den minister in kreeken, die in groot aantal „de rotsige kust van dit tropische land breken" — bedoeld zullen zijn de baaien — waren nog een groot aantal Venezolanen geland, terwijl ook nog van de op Curaçao werkzame Venezolanen zich bij de bende gevoegd hadden. Urbina en eenige hoofdleiders waren kort te voren, misschien ook dien 7den, op het eiland aangekomen. De troep had zich daar georganiseerd, afzonderlijk in een aanvalstroep, versterking en afzettingsbenden, en was voorzien van wapenen, die ook al in de baaien binnen gesmokkeld waren, pistolen, automatische geweren, karabijnen en klewangs. In de stad waren talrijke handlangers verspreid, wachtende op de kern, die om half tien ten getale van 80 man in razende vaart in drie autobussen van buiten de stad naar het fort kwam gereden. De wacht van 6 man werd neergeslagen, het piket van 24 man werd omsingeld en het arsenaal bezet. In een kwartier uur tijds waren de opstandelingen de baas, en kwamen van alle kanten opdagen om zich te wapenen. De militairen, die zich verdedigen konden, hebben dit ook stevig met revolvers gedaan, nochtans is het gevolg hiervan niet bekend geworden, omdat de Venezolanen dooden en gewonden later meevoerden.

Waarschuwing van de in de stad verspreide politiesoldaten, die evenmin als die in het fort over geweren beschikten, was niet mogelijk; de militairen, die nog bereikt konden worden, snelden naar de kazerne, maar kwamen te laat, omdat de toegangen tot het centrum afgezet waren, en stuitten op de overmacht.

Kort na den overval kreeg de gouverneur van luitenant Berger telefonisch bericht, dat de Venezolanen de kazerne hadden aangevallen, en den raad, om alles te sluiten. Daarna kon de gouverneur geen telefonische verbinding met de politiewacht meer krijgen. Om half elf kwam kapitein Borren bij den gouverneur met de mededeeling, dat hij gevangen was — telefonisch op de hoogte gesteld, was hij met een auto naar het fort gekomen, en daar bij de wacht in de handen der opstandelingen gevallen —, dat de Venezolanen heer en meester waren en alle wapenen (later bleek: niet alle) genomen hadden. Zijn raad was: zorg, dat de bende, die gedreigd had bij tegenwerking de stad te zullen plunderen en de C.P.I.M. in brand te zullen steken, overeenkomstig haar wensch zoo spoedig mogelijk met de *Maracaibo* (een schip van de Amerikaansche Red D-lijn) kan vertrekken. Tusschen de eerste waarschuwing en half twaalf bleef de gouverneur thuis,

omdat hij niet wist, wat hem boven het hoofd hing, en omdat hij intact wilde blijven, om de leiding te houden. Van maatregelen, door wien ook genomen, tusschen 10 uur en half twaalf, werd den gouverneur niets bericht, en door de C. P. I. M. telefonisch geboden hulp van tien geweren en revolvers werd door den gouverneur als onvoldoende afgewezen. Om elf uur kwam luitenant Berger bij den gouverneur zonder gegevens voor maatregelen; hij kon de verspreide militairen niet verzamelen voor een tegenaanval. Tegen half twaalf werd de gouverneur weer bezocht door den commandant der troepen, nu vergezeld van Urbina en een groot aantal rebellen. De gouverneur was toen alleen, en moest zich, gedwongen door de overmacht, overgeven. Er werd gedreigd, dat, als de gouverneur niet den snellen aftocht der Venezolanen begunstigde, de stad en de bedrijven in den omtrek in brand gestoken zouden worden. Zoowel bij den agent der Red D lijn als bij den loods heeft de gouverneur toen het vertrek van de Venezolanen een 250-tal, met wapenen en munitie, op de *Maracaibo* bevorderd. Intusschen stond de gouverneur als gevangene onder bewaking op het gouvernementsplein. Met kapitein Borren werd hij aan boord meegenomen. Tusschen half drie en drie uur 's nachts was de overval afgeloopen.

Het verdient aanbeveling nu eerst het verslag van de A mi g o e van 15 Juni 1929, toen dus de staat van beleg nog bestond, te laten volgen.

Het blad begint zijn verhaal bij de binnenstorming op dien zaterdagavond te ongeveer kwart over negen van drie groote trucks met tachtig Venezolanen, gewapend met karabijnen en groote kapmessen, komende uit de richting van Pietermaai, in het fort. Een gedeelte der Venezolanen vloog op de hoofdwacht af, waar drie politiemilitairen waren, van welke de sergeant-majoor Vaas werd neergesabeld en twee Surinamers zware verwondingen opliepen. Op hetzelfde oogenblik vloog een tweede troep de eetzaal binnen, waar een paar man zaten te eten; hier werd den sergeant-majoor Marcusse de schedel gekloofd; den volgenden dag overleed deze. Een derde gedeelte der Venezolanen drong de slaapzaal in; de daar aanwezige militairen hebben met de anderen die zich achter de cantine hadden teruggetrokken voet voor voet het terrein verdedigd. Er werd zwaar gestreden, maar toen de patronen van de revolvers verschoten waren, was geen weerstand meer mogelijk, waarop verschillende soldaten zich in veiligheid stelden op het plein van de gevangenis, en anderen langs het strand ontkwamen, na zich van de fortmuur in zee te hebben laten

vallen. Een laatste groep der Venezolanen drong het munitiemagazijn binnen, en maakte zich daar meester van zoo goed als alle geweren en een deel der munitie.

De Venezolanen, die zelfs enkele repeteergeweren hadden, stonden onder bevel van generaal Rafael Simón Urbina en kolonel Machado; de eerste was in Augustus 1928 op Curaçao geïnterneerd geweest, de laatste had meermalen als tenniskampioen Curaçao bezocht. Urbina zou met enkele manschappen in het geheim of vermomd geland zijn.

Luitenant Berger ging op het schieten onmiddellijk naar het fort, doch vond alles reeds in handen der Venezolanen. Kapitein Borren werd opgebeld en kwam met zijn auto het fort in vliegende vaart binnen stormen tot midden onder een twintigtal zwaar gewapende Venezolanen, die zijn auto beschoten en met kapmessen bewerkten. Hij trachtte zich nog te verdedigen, maar gaf zich ten slotte gewonnen. Een sergeant ontkwam met een mitrailleur langs den zeekant, twee andere sergeants brachten een andere mitrailleur in veiligheid.

In ongeveer een kwartier had dit alles zich afgespeeld.

Spoedig na de eerste trucks kwamen er andere uit de buurt van Rust, en tegelijker tijd rukten troepen Venezolanen van Rooi Canario naar de stad, zoodat hun aantal tot vijf- of zeshonderd man aangroeide. De Breedestraat aan de Pundazijde, Schaarlo en de toegang tot de brug werden afgezet; burgers en militairen werden met revolvervuur in bedwang gehouden.

Kapitein Borren werd naar den gouverneur gezonden om den eisch der Venezolanen: zoo spoedig mogelijk met de *Maracaibo* te kunnen vertrekken, anders zou men de stad plunderen en de Isla in brand steken, kenbaar te maken De gouverneur verzocht daarop den agent, last te geven om dit schip, reeds door de Venezolanen bezet, te laten vertrekken [1]).

Daarop brachten Urbina, kapitein Borren en de Curaçaosche praktizijn Sutherland als tolk met zes gewapende Venezolanen een bezoek bij den gouverneur, om nogmaals op den eisch der opstandelingen aan te dringen. Bij deze gelegenheid zou Urbina gesproken hebben van wraak, die hij kwam nemen, omdat hij het vorige jaar een paar dagen op Aruba zonder eten gelaten was en geboeid naar Curaçao gebracht. Curaçao noemde hij den slaaf

[1]) In een persgesprek met den kapitein van de *Maracaibo*, dat El nuevo diario van 12 Juni 1929 geeft (zie Amigoe di Curaçao van 22 Juni 1929), wordt met geen woord van medewerking van den agent der Red D lijn tot dit vertrek gewaagd.

van Gomez. De gouverneur moest mee naar beneden, om te toonen, dat tegen het Curaçaosche volk niets kwaads bedoeld werd. Men ging naar het loodskantoor, waar de gouverneur naar boven ging, om een en ander betreffende het vertrek met den havenmeester te regelen. Emmastad bood nog wel hulp, maar de gouverneur oordeelde dit aanbod van een gering aantal wapenen doelloos.

In het kamp der Venezolanen bij de Isla werd na middernacht hevig gevochten; de politiewacht van Rooi Canario werd overrompeld en bijna geheel verwoest.

Teruggekeerd op het gouvernementsplein werd daar nog gesproken over het verhalen van de *Maracaibo* naar de Pundazijde, maar men is geëindigd met over de brug naar het schip te gaan: voorop een troep gewapende Venezolanen in gelid, daarachter de gouverneur, kapitein Borren en Machado en daarna weer enkele gewapende Venezolanen. Het was toen ongeveer half twee. De militairen moesten bij het inschepen van troepen, wapenen en munitie helpen. Gouverneur en commandant moesten mee aan boord, om te voorkomen, dat er bij het uitvaren op het schip zou worden geschoten. Met een 260 Venezolanen werden een achttal Nederlandsche militairen meegevoerd, een zekere Perez, een Venezolaansche moordenaar, en enkele andere Venezolaansche arrestanten, die men bevrijd had.

Zondagmorgen reden in allerijl trucks met gewapende Venezolanen langs Otrabanda en Pietermaai naar de buitendistricten. De Venezolaansche consul hield zich toen reeds geruimen tijd schuil. De ondervoorzitter van den Raad van bestuur nam het bewind in handen en belegde een raadsvergadering. Luitenant Berger verzamelde de manschappen in het Waterfort, wapende hen met de overgebleven wapenen, die nog ruim voldoende waren. Boven den ingang van het Waterfort werd een mitrailleur geplaatst, en een sterk gewapende patrouille ging met een tweede mitrailleur naar Rooi Canario. Om 7 uur dien avond kwam de *Maracaibo* met de gijzelaars terug. Geen gejuich steeg op uit de ontzaglijke menschenmassa.

En nu het relaas, dat bij de memorie van antwoord op de begrooting van Koloniën is overgelegd.

In het Waterfort waren 40 militairen aanwezig. *Twee* autobussen ,elk met ongeveer *twintig* Venezolanen stoven de poort van het Waterfort binnen. Bij het politieposthuis stopten deze auto's; de inzittenden, enkelen van vuurwapens en de overigen van lange kapmessen voorzien, stegen uit en de meesten hunner be-

stormden het posthuis. Drie van de vier aanwezige militairen werden overmand na verzet, waarbij de brigadecommandant sneuvelde, terwijl de vierde wist te ontkomen. De telefooninrichting werd vernield. Naar schatting *zeven* Venezolanen waren na het verlaten van de auto's naar het eetzaaltje voor de wachthebbenden gegaan, waar één militair werd neergeslagen, en de beide andere aanwezigen, gewond, wisten te ontkomen, één hunner naar een aan het fort grenzende luitenantswoning. Op deze wijze hadden de Venezolanen de beschikking gekregen over de pistolen der vier neergeslagenen en over 10 tot 12 geweren zonder munitie. In de cantine waren 13 militairen, die op het schieten naar de kazerne waren gesneld, waar ook 13 militairen waren. De Venezolanen rukten eerst naar de cantine op, die toen leeg was, en na eenigen tijd naar de kazerne, waar door de paniekstemming der uit de cantine gevluchten de grootste verwarring was gesticht. Vruchteloos waren individueele pogingen om de Venezolanen tot staan te brengen. Ieder der kazernebewoners zocht alras met medeneming van zijn pistool, een enkele ook van zijn geweer, een goed heenkomen.

Toen de zooeven genoemde militair in de luitenantswoning, waar beide luitenants aanwezig waren, zijn wedervaren had verteld, heeft een der luitenants telefonisch den troepencommandant meegedeeld, dat gewapende Venezolanen het fort hadden overvallen; daarna heeft hij den gouverneur op gelijke wijze meedeeling gedaan en de C.P.I.M. om hulp opgebeld. Met eenige in de woning aangekomen militairen hebben de officieren zich begeven naar een plat achter de woning, vanwaar men in het fort ziet, maar daar zij onder vuur genomen werden, trokken zij zich in de woning terug, waar zich geleidelijk meer militairen verzamelden. De volgorde dezer gebeurtenissen staat niet vast.

Na de in de slaapzalen der kazerne aanwezige wapens te hebben verzameld, hebben de Venezolanen het wapenmagazijn geplunderd en het munitiemagazijn.

Inmiddels was de troepencommandant in snelle vaart met zijn auto het fort binnengereden. Tot besef van den toestand kwam hij eerst, toen hij werd beschoten en een Venezolaan, die op de treeplank was geklommen, hem met zijn kapmes trachtte te verwonden. Doorgereden naar de kazerne, werd hij ook daar beschoten, en ten slotte bij het stappen uit zijn auto overmand. Hij werd bij Urbina gebracht, die hem door een tolk meedeelde, dat, indien men hem en zijn manschappen ongehinderd met de *Maracaibo* liet vertrekken met de wapens en munitie, er verder geen

ongeregeldheden zouden plaats vinden, terwijl hij anders last zou geven tot plundering van de stad en in brand steken van de inrichtingen der C.P.I.M.. Op spoed werd aangedrongen. De commandant bracht dit ultimatum aan den gouverneur over met den raad, het in te willigen, daar militaire tegenstand onmogelijk was. De gouverneur heeft dezen raad opgevolgd en zich telefonisch met den agent van de *Maracaibo* in verbinding gesteld ter zake van het tot vertrek gereed maken van dit schip.

Daarna is men van verschillende zijden op verzet bedacht geweest. De directeur van de C.P.I.M. bood een tiental geweren en een aantal revolvers aan, welk aanbod werd afgeslagen, omdat het te laat kwam.

Intusschen waren de twee autobussen het fort uitgereden en teruggekeerd vol Venezolanen, die van wapens en munitie voorzien werden. Gewapende posten werden uitgezet, meer auto's met Venezolanen kwamen het fort binnen, en ook gingen auto's met nu en dan schietende Venezolanen rondrijden langs de hoofdwegen in de stad en naar Rio Canario.

Afgewezen waren ook de verzoeken van militairen, die op de Isla wapens en munitie hoopten te krijgen. De beslissing van den gouverneur, aangevuld met de mededeeling, dat niet op de Venezolanen mocht worden geschoten, werd al spoedig in alle stadsdeelen bekend, waardoor de nog van verschillende zijden door militairen en ook door burgers beraamde pogingen om tegenaanvallen te organiseeren in de kiem werden gesmoord. Er waren buiten het fort ruim 100 militairen met ongeveer 40 pistolen en een gelijk aantal klewangs.

Elf militairen met een sergeant, die nog niet bekend waren met het verbod van verder verzet, deden de eerste poging tot een tegenaanval, maar de onderofficier zag van zijn voornemen af, toen hij enkele gewapende Venezolanen bij de fortpoort zag, en van den fortmuur geschoten werd.

In de gevangenis waren aan militairen, burgeragenten en gevangenisbewaarders dertig man bijeen met 12 pistolen, 1 jachtgeweer, minstens 7 klewangs en een mitrailleur. De daar aanwezige sergeant, die met den mitrailleur uit het fort ontkomen was, belde zijn luitenant op met de mededeeling, dat hij daar was met 17 man en een mitrailleur en dat de procureur-generaal op Otrabanda de militairen had verzameld; hij kreeg eerst last den mitrailleur naar het gouvernementshuis te brengen, maar deze was inmiddels door andere militairen meegenomen. Des sergeants aanbod om den tweeden mitrailleur uit de bergplaats in het fort te

gaan halen werd afgeslagen met bevel om voorloopig niet te schieten.

De procureur-generaal had 16 militairen onder een sergeant-majoor bijeengebracht met 6 pistolen en 12 klewangs, terwijl een autobus voor oogenblikkelijk gebruik beschikbaar was. Ook hij kreeg op zijn telefonisch aanbod ten antwoord, dat geen schot meer mocht worden gelost.

En de sergeant én de procureur-generaal kreeg den raad, de militairen in burgerkleeding te steken, om onaangenaamheden van de zijde der Venezolanen te vermijden, en in huis te blijven.

Van de zijde der burgerij heeft tegen 12 uur een groep, die over eenige vuurwapens beschikte, met toezegging van meer hulp, haar diensten aangeboden, en 50 Nederlanders van de C.P.I.M., die in de stad waren, alsmede 30 Curaçaoenaars hebben zich beschikbaar gesteld, om, na van wapenen te zijn voorzien, in actie te komen [1]).

Het leidend havenpersoneel heeft zoo lang mogelijk gedraald, om tijd te winnen, maar werd door den gouverneur, die met den commandant als gevangene op het gouvernementsplein stond, tot spoed aangemaand; en ten slotte zijn de leiders der Venezolanen met hun volgelingen, de geroofde wapens en munitie, die door gevangen militairen ingeladen werden, volkomen ongehinderd van Curaçao weggekomen. Om 12 uur 's nachts vertrok de *Maracaibo* met den gouverneur, den commandant der troepen, elf militairen, ongeveer 270 Venezolanen en een door Urbina uit de gevangenis opgeëischten Venezolaan.

Gewelddadigheden van grooten omvang zijn buiten den aanval op het fort niet begaan. Twee burgers zijn gewond door rondrijdende gewapenden, en de politiepost op Rio Canario is vernield. Twee mislukte pogingen zijn gedaan om zich in het bezit te stellen van het op de terreinen der C.P.I.M. aanwezige dynamiet. Het draadloos station is gedurende den overval bezet gehouden.

Tijdens den overtocht hebben zich geen incidenten voorgedaan. Om 7 uur 's avonds van den volgenden dag kwamen de gouverneur en de meegevoerde militairen terug.

De Nederlandsche pers had tot dezen tijd nagenoeg geen vertegenwoordigers in noch op Curaçao. De Nieuwe Rot-

---

[1]) De particuliere correspondent van de N. R. Ct., sprak ook nog van hulp door de Engelschen van Santa Barbara aangeboden.

terdamsche courant had in de laatste jaren meermalen brieven van een particulieren correspondent opgenomen, die getuigden van groote kennis van zaken en de dingen bij hun waren naam noemden, maar nu zweeg die correspondent den eersten tijd. De bladen waren dan ook aangewezen op brieven van menschen zonder journalistieke ervaring, welwillend rechtstreeks aangeboden, of door de ontvangers hier te lande ter beschikking der redacties gesteld. Ik wil uit alles, wat op die wijze onder de oogen van het publiek gebracht is, nog een en ander meedeelen, dat van belang is.

Het Volk wist te vertellen, dat de C.P.I.M. tevoren was gewaarschuwd door de Venezolanen, om zich buiten de zaak te houden op straffe van de lucht in te gaan.

Het Algemeen Handelsblad stelde het aantal der eerste aanvallers op 30 tot 40 man, allengs aangegroeid tot 250 of 300.

De Telegraaf had een brief van een ooggetuige, die kapitein Borren bezig zag met zijn aankomende manschappen bij de brug te manen, zich door de Venezolanen te laten ontwapenen. Hetzelfde blad bracht later, ook van een „ooggetuige" (sic!), de mededeeling, dat de loods van de Maracaibo den gouverneur zou hebben voorgesteld om den kabel van de schipbrug door te hakken, waardoor de opstandelingen zouden geïsoleerd zijn, en ook om het schip op de rotsen te laten loopen, waartoe de gouverneur zijn toestemming niet zou hebben willen geven.

Belangwekkend zijn bijzonderheden, die De Telegraaf van 8 Augustus 1929 van een „bijzonderen" briefschrijver ontving. Ten deele klopt dit verhaal met een mededeeling van de commissie Hoorweg-Bennewitz. Een sergeant had een mitrailleuse weten te redden en deze in een nis aan den binnenkant van het fort opgesteld; toen hij juist gereed was om te schieten zou de kapitein hem dit hebben belet. Daarna zou dezelfde sergeant het stuk elders hebben opgesteld, maar op een telefonische vraag aan den gouverneur ook van dezen bevel om niet te schieten hebben gekregen. Andere militairen hadden voor gelijken last moeten zwichten. Deze briefschrijver spreekt van communistische invloeden uit Mexico, die de hand in het spel hadden gehad, hetgeen uit gevonden brochures en pamfletten zou gebleken zijn. Als vermist worden opgegeven 200 geweren, 4 mitrailleuses, 1 veldkijker, 40 pistolen, 75 klewangs, 5000 patronen, 150 kardoezen, 4 sluitstukken der saluutbatterij (volgens de Amigoe in zee geworpen, om het schieten op de uitvarende Maracaibo te voorkomen),

kapmessen en ledergoed en bijna ƒ 4000.— uit de kas van den vreemdelingendienst [1]).

Omdat eigenlijk de komst van Urbina op Curaçao nooit opgehelderd is, verdient vermelding een mededeeling van een Portorico-er, Zalduondo, overgenomen in de A m i g o e, dat Urbina twee dagen op het eiland verborgen zou zijn geweest, en in dien tijd het plan zou hebben gesmeed [2]). Het verhaal, dat deze man overigens doet van zijn hulp, uit angst aan de Venezolanen verleend, en zijn ontkoming klinkt al heel weinig waarschijnlijk.

Nooit is ook het juiste gebleken omtrent verliezen door de Venezolanen geleden. Men heeft in het begin als min of meer vanzelfsprekend aangenomen, dat ook aan die zijde dooden en gewonden zouden gevallen zijn, maar omdat die niet gevonden zijn, nam men aan, dat die met de *Maracaibo* zouden meegenomen zijn. Bevestiging van dit vermoeden is uitgebleven. Integendeel — in een persgesprek van H e t V a d e r l a n d met Dr. Maal, die veel hulp aan gewonden verleend heeft, ook met medewerking van Urbina, wordt verhaald, dat op zijn vraag, of er ook gewonde Venezolanen waren, ontkennend werd geantwoord. Dr. Maal meent, dat er van Venezolaansche zijde geen reden tot wantrouwen, en dus mindere openhartigheid, jegens hem bestond, omdat een der Venezolanen hem als zijn huisdokter herkend had.

Ten slotte staat ter beschikking een uitlating van Urbina zelf aan een verslaggever van een blad, dat te Panama wordt uitgegeven, overgenomen in de Curaçaosche L a U n i o n. Wij laten het hier verkort volgen: In den avond van 8 Juni had een vijftigtal mannen, die in twee vrachtauto's waren komen aanrijden, het fort aangevallen, door bijlslagen de poort doen bezwijken, en het grootste deel van de 300 soldaten en politiemannen gevangen genomen, met geen andere wapenen dan 39 kapmessen, twee bijlen, een pistool, twee revolvers en een hakbijl, buiten hetgeen men in het fort buit maakte. In het geheel was de buit geweest 250 geweren met 900 patronen en 10000 oefenpatronen, of liever — van buit scheen Urbina niet te willen spreken — de geweren waren in ruil van kapmessen genomen. De

---

[1]) Merkwaardig is zeker, dat op den dag van den overval juist in de A m i g o e was opgenomen een rondschrijven van den procureur-generaal, bevattende de gedragslijn, die voor toelating op het eiland Curaçao zou gevolgd worden.

[2]) Later deelde de minister in de Tweede Kamer mee, dat Urbina waarschijnlijk een paar dagen te voren onder valschen naam als eersteklas passagier op Curaçao was gekomen.

ziel van de onderneming was kolonel Ramón Torres geweest, die ook alle voorbereidselen getroffen had, en in het gevecht bij La Vela de Coro gesneuveld was. Van de bevrijde gevangenen wordt gezegd, dat zij meerendeels partijgangers van Urbina waren, die wegens dronkenschap en straatschenderij veroordeeld waren.

Omtrent de beweegredenen van Urbina tast men nog in het duister. Misschien heeft de minister van Koloniën gelijk, dat de bedoeling van den leider is geweest, zich wapenen en schietvoorraad te verschaffen voor zijn aanval op Venezuela, waarbij mogelijk persoonlijke ontstemming over de behandeling, die hij van de zijde der Curaçaosche overheid heeft moeten ondergaan, in het spel geweest is. De minister heeft helaas moeten toegeven, dat, toen Urbina in 1928 eenige dagen op Aruba vertoefde, in diens voeding niet behoorlijk is voorzien geworden. In een proclamatie van Urbina, afgedrukt in het Koloniaal Weekblad van 27 Februari 1930, spreekt deze van de noodzakelijkheid, waarin hij verkeert, om zijn haat tegen de dwinglandij te verbinden met de ontevredenheid van het meerendeel zijner op Curaçao vertoevende landgenooten, „ten einde de misdaden te straffen der handlangers alhier van den Dictator en opnieuw het schandbewind te bestrijden, dat in Venezuela overheerscht". Hij vertelt verder, dat hij driemaal op Curaçao een toevlucht gezocht heeft, en telkens als een misdadiger behandeld is „uit dienstvaardigheid tegenover de handlangers van Gomez' consul". In November 1922 was hij gekerkerd, gehoond en met uitwijzing naar Venezuela bedreigd; door tusschenkomst van vrienden was hij toen naar Cuba ontkomen; in 1924 was hij uitgezet drie uren, nadat hij aan land gekomen was. „En in 1928", aldus gaat het stuk voort, „zocht ik een toevlucht op Aruba, ongewapend, een vluchteling, een door de tirannie ter dood veroordeelde. Na vier dagen van eenzame opsluiting werd ik, uitgeput van honger en dorst, tezamen met tien lotgenooten, naar Curaçao gevoerd, waarbij men ons geboeid beneden in het ruim van het SS. *Samson* overbracht; en geboeid vervoerde men ons naar de gevangenis, waar wij verhooren ondergingen, welke ons herinnerden aan de inquisiteurs der tirannie". Een werkstaking onder Venezolaansche en Dominicaansche arbeiders op Curaçao en Aruba en betoogingen van de zijde der Venezolaansche kolonie zouden de autoriteiten toen met schrik vervuld hebben, en geleid hebben tot zijn uitwijzing naar Columbia.

In De Telegraaf van 8 Augustus 1929, zoo even reeds genoemd, wordt nog meegedeeld, dat de raid in groote lijnen zou

zijn geleid door communisten uit Mexico, en dat na den overval gevonden vlugschriften en schotschriften zouden hebben bewezen, dat de communisten het niet alleen begrepen hadden op een bepaalde groep in hun eigen land, doch het wel degelijk ook tegen het Nederlandsche gezag op Curaçao gemunt hadden. Misschien dat dit den heer Wijnkoop in de Tweede kamer aanleiding gaf te spreken van „een tocht mede in dienst van het Hollandsch-Engelsche petroleum-kapitaal tegen Venezuela, waarmee men de belangen van dat petroleumkapitaal sterker wilde maken".

Het is wel merkwaardig, dat in de berichten uit Curaçao over dergelijke gevonden papieren nagenoeg niet gesproken wordt. De meegedeelde „proclamatie", die tot onderschrift draagt „Op Curaçao, den 8sten Juni 1929, in het hoofdkwartier van het revolutionnaire leger", dank ik aan de welwillendheid van ds. P. G. de Vey Mestdagh, die bij een verblijf op Curaçao kort na den overval in het belang der geestelijke verzorging van de marine het in het Spaansch gestelde, getypte, oorspronkelijke stuk in handen kreeg [1]).

De bovenvermelde opmerking van het kamerlid Wijnkoop was niet oorspronkelijk. Het Volk was er het eerst bij geweest, om de zaak in petroleumlicht te bezien. Het had eerst een bericht uit diplomatieke kringen der Zuid-Amerikaansche republieken gebracht, dat men daar van meening was, dat de incidenten in scène gezet waren; een Nederlandsche onderneming, die de Venezolaansche opstandelingen aan wapens en munitie hielp, door de Nederlandsche politie begunstigd, zou de hand in het spel gehad hebben, dat moest dienen, om te doen gelooven, dat de politie met dien handel niets uitstaande had. Maar op eigen gezag stelde Het Volk vast: bij Urbina's poging om het dictatoriaal gezag in Venezuela omver te werpen, beschermde Nederland „als oliewinnende mogendheid" de dictatuur.

Van gelijke waardij als deze veronderstellingen was die van Die Welt am Morgen (Berlijn) van 13 Juni 1929, dat van Amerikaansche zijde het vuurtje was aangestookt.

Het is hier de plaats, om te vermelden de namen van hen, die als slachtoffers van hun plichtsvervulling gevallen zijn. Gesneuveld is de sergeant-majoor L. Vaas, later zijn aan hun wonden overleden de sergeant J. Marcusse en de brigadier J. van Zuilen. Het voornemen bestaat op Curaçao op hun graf een ge-

[1]) De vertaling bezorgde mij welwillend de heer Menkman.

denksteen te plaatsen. Twee Surinaamsche politie-agenten Nelstein en Narain zijn door sabelhouwen aan het hoofd verwond; de Nederlandsche politiemilitair L. Jansen liep lichte verwondingen op, terwijl ten slotte twee burgers, de Curaçaoenaar Victor Martis en de Nederlandsche werkman J. Prins, door een kogel in de beenen getroffen werden met het gevolg, dat het eene been van den eerstgenoemde moest worden afgezet.

Men kan de eerste gemoedsuitingen tengevolge van de in Nederland ontvangen berichten het beste weergeven met deze woorden: verontwaardiging en spot. De verontwaardiging trof allereerst de Nederlandsche regeering, die blijkbaar ondanks herhaalde verzoeken om maatregelen, van verschillende zijden gedaan, Curaçao gelaten had in een toestand, die tot dergelijke gebeurtenissen, algemeen gevoeld als een smaad voor Nederland, konden leiden. Maar ook werd de draak gestoken met wat er gebeurd was, en de spot vond gereedelijk stof in de wijze van berichtgeving, ook van officieele zijde. Zoo was geseind, dat gouverneur en commandant des zondags „gezond en wel'' waren teruggekeerd op Curaçao alsof het persoonlijk welzijn dezer personen in de gegeven omstandigheden een factor van uitnemend gewicht was. Na het vertrek der Venezolanen, zoo werd verder meegedeeld, had de militaire politie de situatie weer in handen, en zondagochtend was alles rustig. De Telegraaf, die al dadelijk sprak van „de Operette van Willemstad'', schreef o.a. omtrent dit laatste: „Het telegram heeft alreeds alle oorzaken van die gelukkig weer ingetreden rust vermeld: wapenen weg, Venezuelisten weg, gouverneur weg, militaire commandant weg, soldaten weg.... wat bleef er ten slotte over om ruzie te maken?'' Drie dagen later kwam hetzelfde blad met een niet onverdienstelijke satire „De Prins van Persico, of: het eiland der onnoozelen'', waarin ook de spot gedreven werd met het gedrag der verantwoordelijke personen ginds.

In Indië waren de uitdrukkingen der pers, ook der inlandsche, niet minder scherp dan die in het moederland.

Men mag aannemen, dat overal, waar Nederlanders zich bevonden, beschaming hun deel geworden is. Slechts zij vermeld wat de wakkere Karakorum-reiziger als zijn gedachten neerschreef, nadat hij, die zooveel vreedzaam werk doet, ook tot grootere eer van de Nederlandsche vlag en van den Nederlandschen naam, de jobstijding ontvangen had. Ik ontleen het aan de Nieuwe Rotterdamsche courant van 7 September 1929 Av.:

„Merkwaardig, dat ik mij maar niet los kon maken van het bericht, dat de Radio ons tusschen zooveel goeds had gebracht; het bericht over Curaçao.... Ik was blij, dat niemand, vooral geen buitenlanders mij hadden gezien toen de ontstellende tijding door de telefoon tot mij kwam, want ik had gevoeld, dat ik door een vernederende schaamte rood was geworden. Het had mij toegeschenen of de vlag, die zoo fier boven ons kamp wapperde dagen lang had gerouwd; dagen lang ook had het bericht een schaduw geworpen over mijn werk. En nadat het langzamerhand was ondergezonken kwam het hier plotseling weer boven in zijn sarcastische werkzaamheid. Goed dat een de Ruyter, Tromp of Coen zoo iets niet meer hebben beleefd. Maar wie weet of zij zich niet in hun graf hebben omgekeerd. De stem door de Radio had niet gezegd of de roovers met ons prestige, met ons heele gezag tevens nog onze Vlag hadden weggegapt. Misschien dat ze deze dan ook wel hebben teruggezonden.... In ieder geval hoopte ik dat ons rood, wit en blauw er weer zal wapperen".

Inderdaad helaas, meldt een ooggetuige op de reis op de *Maracaibo* in de Amigoe di Curaçao van 22 Juni 1929: „De Nederlandsche vlag werd verscheurd en moest dienen tot geweerriem en werd ook als hoofddoek gebruikt".

Had zoo iets elders niet even goed kunnen gebeuren? was de vraag, die de meest optimistischen zich stelden. Mr. Westerman heeft haar in De Haagsche Post bevestigend beantwoord, en met name genoemd. St. Thomas, St. Christoffel, Antigua, St. Vincent, Martinique en Barbados. Ja zelfs meende hij, dat een bende van vijfhonderd vastberaden, gewapende vrijbuiters op een vrijen Zaterdagmiddag op het Plein in Den Haag een soortgelijk stukje zou kunnen uithalen. „Allemachtig vervelend!" en „een kwestie van pech!" noemde hij het gebeurde, waarover z.i. niet te hard geoordeeld moest worden. Allengs zijn berichten ingekomen, die alle waarde aan deze opmerkingen ontzeggen; mr. Westerman heeft zich wijselijk ervan onthouden de vraag onder de oogen te zien, of ook met vijftig man op alle genoemde plaatsen hetzelfde zou hebben kunnen gebeuren. Zoo gaarne had men ook van hem, beter ingelicht, het oordeel gehoord: Neen, zoo iets had bijna nergens kunnen gebeuren, en zeker op Curaçao niet moeten kunnen gebeuren! De ligging van Curaçao is geheel anders dan die der genoemde eilanden, anders ook dan bijvoorbeeld die onzer bovenwindsche eilanden. Op Curaçao zijn geheel bijzondere belangen, ook van vreemdelingen, te beschermen.

Zelfs Trinidad is genoemd. De gouverneur zou zich hebben uit-

gelaten, dat op dat eiland hetzelfde had kunnen voorkomen. De *Amigoe di Curaçao* heeft het blijkbaar gretig overgenomen, maar niet de tegenspraak, die in het *Algemeen Handelsblad* gevolgd is op de bewering van weerloosheid van het Engelsche eiland.

„Buitenlandsche zaken" beschouwde de zaak volgens het verslag van een persgesprek met minister Beelaerts van Blokland aanstonds als een „putsch" van „onverantwoordelijke menschen" of liever van revolutionnairen, voor wie de Venezolaansche regeering niet verantwoordelijk kon gesteld worden. Wel sprak eerst nog de + correspondent van het *Algemeen Handelsblad* van stappen, die onze regeering zou doen bij die van Venezuela, om bestraffing van de daders te verkrijgen, terwijl de secretaris van het Venezolaansche gezantschap in Den Haag zich beijverde, om Urbina zelfs als geen eigenlijk revolutionnair maar als dief en moordenaar voor te stellen, maar al spoedig bleek, dat de Nederlandsche regeering niet alleen er niet aan dacht, van Venezuela eenige rekenschap te vragen, maar zelfs zich gehaast had, geheel andere stappen bij die mogendheid te doen. De Nederlandsche zaakgelastigde richtte een nota tot de Venezolaansche regeering, waarin deelneming werd betuigd over de gevolgen van Urbina's daad, die op Venezolaansch grondgebied haar verdere ontwikkeling had gehad, en de verzekering werd gegeven, dat de Nederlandsche regeering den toestand meester was; voorts werd de overtuiging uitgesproken, dat beide staten zich vereenigen zouden in den strijd tegen gemeenschappelijke vijanden, die zichzelf buiten de wetten der beschaafde volken geplaatst hadden, en ten slotte werd leedwezen betuigd over het sneuvelen van den commandant van Coro bij het afweren van Urbina's aanval. Het antwoord van de Venezolaansche regeering klonk heel wat minder vriendelijk. Het sprak van een complot, op Nederlandsch grondgebied op touw gezet, en hoopte, dat het onderzoek der Curaçaosche autoriteiten de verantwoordelijkheden zou vast stellen; om mededeeling van den uitslag van het onderzoek werd gevraagd. Of deze hoop is verwezenlijkt en of aan dit verzoek is voldaan, is mij niet gebleken.

De verwondering — om het zacht te zeggen — over deze notawisseling waarschijnlijk gaf het ministerie van Buitenlandsche zaken een persmededeeling in de pen, dat de Nederlandsche regeering haar zaakgelastigde te Caracas geen andere opdracht ge-

geven had, dan om de Venezolaansche regeering in te lichten. Tegenover de openbaarmaking door De Telegraaf van den tekst der nota's deed deze samenvatting van de opdracht niet zeer aangenaam aan.

Te Madrid, waar de raad van den Volkenbond bijeen was, heeft de Nederlandsche gezant namens zijn regeering aan den secretaris-generaal mededeeling gedaan van het gebeurde, naar het Venezolaansche lid van den Volkenbondsraad in een persgesprek verklaarde, om uit te drukken, dat de uitnemende betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela er niet ten ongunste door beïnvloed zouden worden, waarmee zijn regeering instemde.

Tegenover de Vereenigde Staten stond de zaak anders dan tegenover Venezuela. Het Vaderland liet wel een waarschuwende stem hooren: Venezolaansche omwentelingen moeten niet op Nederlandsch gebied uitgebroed worden, maar tegenover onze zuiderburen hadden wij dan toch altijd nog de klacht, dat het Venezolanen waren, die ons aangevallen hadden. Tegenover de Vereenigde Staten was, om met den heer Colijn te spreken, geen verzachting voor het feit, dat een vaartuig onder Amerikaansche vlag in een Nederlandsche haven niet de bescherming had kunnen vinden, die het daar mocht verwachten. Intusschen schijnt men te Washington de zaak nogal heel nuchter opgenomen te hebben. Een der eerste berichten had vermeld, dat de Amerikaansche consul op Curaçao een dringend telegram had gezonden met verzoek om onverwijlde toezending van Amerikaansche oorlogsschepen uit de Kanaalzône en de Caraïbische zee naar Curaçao, en professor Gerretson deelde in een vergadering van de Nationale Unie op 28 Juni wel mee, dat de Amerikaansche regeering zich naar aanleiding van het gebeurde met een waarschuwing tot onze regeering zou hebben gewend, maar in ieder geval is aan het eerstgenoemde verzoek geen gevolg gegeven, en de mededeeling van den heer Gerretson is nadrukkelijk van bevoegde zijde tegengesproken. Het schijnt zeker, dat de Vereenigde Staten een groote mate van vergevensgezindheid hebben getoond. Het zal aan ieder, die niet geheel bekend is met de wegen der diplomatie, vreemd voorkomen, wanneer het Curaçaosche gouvernement zelfs geen vordering tot vergoeding der schade, veroorzaakt door bij den gedwongen tocht verstookte olie, gebruikte spijzen en dranken enz., heeft thuis gekregen.

Een van de eerste vragen, die gesteld werden, was deze: is de Nederlandsche regeering niet in verzuim geweest door Curaçao de noodige bescherming te onthouden? In de Staten-generaal is daarover ook, met name bij de interpellatie-Colijn, uitvoerig gesproken. Er waren genoeg feiten, om althans de vraag gegrond te doen zijn. Het laatste stationsschip was in 1913 uit West-Indië teruggekeerd en buiten den oorlogstijd niet vervangen; het garnizoen was opgeheven, vóór de militaire politie voldoende was, en toen de voorwaarden van dienstneming bij deze laatste zóó bleken, dat op genoegzame deelneming niet gerekend kon worden, was de zaak sleepende gehouden, daargelaten nog, dat men al bijna twintig jaren met het reorganiseeren der politie was bezig geweest, en de eerste uitdrukkelijke voorstellen tot invoering van een militaire politie, met naast zich als stationsschip een oorlogsschip in de wateren van Curaçao, dagteekenden van den tijd van gouverneur Helfrich. Daarbij komt, dat in den laatsten tijd meer dan één waarschuwing vernomen was, die tot opmerkzaamheid had moeten wekken. Op Aruba waren moeilijkheden geweest, waarbij Urbina zelf in het geding was geweest, evenals bij de op Curaçao daarna uitgebroken werkstaking onder de Venezolaansche werklieden bij de „Petroleum", die ten doel had, de uitlevering der uitgeweken revolutionnaire landgenooten te voorkomen. Venezuela, altijd een vulkaan, was èn in Augustus 1928 èn in Mei 1929 weer het tooneel van revolutionnaire woelingen geweest. De Koloniale raad had ook daarin aanleiding gevonden, om in zijn vergadering van 8 Augustus 1928 op de zending van een oorlogsschip aan te dringen. De Kamer van koophandel had hetzelfde gedaan. Het was alles tevergeefs geweest, althans zonder blijvend gevolg, want, wat wel het ergste scheen, de Kortenaer, in het najaar van 1928 naar de West gezonden, had in het voorjaar van 1929 moeten terugkeeren. Het leek zoo begrijpelijk, dat nagenoeg ieder, die zich uitliet, overtuigd scheen, dat de Nederlandsche regeering de hoofdschuldige was, door alles na te laten wat het gebeurde had kunnen voorkomen. De heer Colijn noodigde bij zijn interpellatie de regeering uit, om, als zij te kort geschoten was, dit maar ronduit te zeggen. Tot veler — om niet te zeggen: aller — verbazing is toen de regeering bij monde van den minister van Koloniën zoo nadrukkelijk mogelijk komen verklaren: de regeering is steeds diligent geweest en heeft in geen enkel opzicht een verzuim gepleegd. Overtuigend was het betoog niet, nochtans was het niet gebouwd op de eerst door dezen minister uitgesproken veronderstelling, die vooral in marinekringen nogal veront-

waardiging had gewekt, dat een oorlogsscheepje toch wel onder den voet geloopen zou zijn. Met veel omhaal van woorden, waarbij vooral des ministers eigen huis gebouwd werd, werd verteld wat er al zoo gedaan was met name op het gebied van het zenden van oorlogsbodems en van inrichting der militaire politie. De heer Colijn antwoordde hierop ter snede, dat het algemeen beleid der regeering ten opzichte van Curaçao op dat oogenblik niet in het geding was, en dat al die oorlogsschepen voor vlagvertoon waren uitgezonden en niet langer dan eenige weken — één iets meer dan een maand — in de Curaçaosche wateren vertoefd hadden, wat voor de bescherming van onze West zonder beteekenis was.

Ten opzichte van de terugroeping van de *Kortenaer* had de regeering, naar de minister meedeelde, in verband met de op handen zijnde presidentsverkiezing in Venezuela het gevoelen gevraagd van den Nederlandschen vertegenwoordiger in Caracas en van het gouvernement van Curaçao. Een verlenging van het verblijf van dit schip in de Caraibische zee of onmiddellijke zending van een ander werd door deze autoriteiten niet „urgent" geoordeeld; het was voldoende, wanneer in Nederland een oorlogsschip ter beschikking werd gehouden. En ziet: de *Kortenaer* had werkelijk dadelijk na den overval naar Curaçao kunnen vertrekken. Maar kwam te laat, zou ik hieraan willen toevoegen [1]). Er waren er intusschen, die meenden te kunnen meedeelen, dat het vertrek van de *Kortenaer* uit Curaçao van het begin af had vast gestaan (de heer Colijn scheen te meenen, dat het oordeel van de autoriteiten op Curaçao en in Caracas misschien in een rhetorische vraag verzocht was), en dat het alleen aan onverwachte omstandigheden was te danken, dat het schip in het begin van Juni 1929 zijn bestemming naar Oost-Indië nog niet gevolgd was.

Van meer dan een zijde is opgemerkt, dat de heer Colijn niet de aangewezen man was, om op dit punt de regeering in gebreke te stellen. Immers in 1913, toen de *Zeeland*, het laatste stationsschip, teruggeroepen werd, was hij wel als minister van marine reeds afgetreden, maar de gedachte was van hem afkomstig, en de opheffing van het garnizoen te Willemstad was een van zijn be-

[1]) Prof. Sleeswijk kwam in De Telegraaf nog meedeelen, dat ook gouverneur Fruytier een oorlogsschip in zijn gebiedsdeel gestationneerd „niet absoluut noodzakelijk achtte". Wat niet wegneemt, dat het zeer wel mogelijk is, dat deze gouverneur in het voorjaar van 1929 om een oorlogsschip kan hebben gevraagd, juist met het oog op de verkiezing in Venezuela. De heer Feber vroeg dit in de Tweede kamer, maar stelde zich zonder antwoord tevreden.

zuinigingsmaatregelen als minister van Financiën geweest. De Standaard van 25 October en die van 20 November 1929 hebben m.i. op deze opmerkingen een afdoend antwoord gebracht. Daar vindt men meegedeeld — en het wordt bevestigd door een mededeeling van minister Lambooy op 19 Juni 1929 in de Eerste kamer — dat de heer Colijn als minister van Marine destijds aan zijn ambtgenoot van Koloniën geschreven had, dat ter beveiliging van Curaçao tegen overrompeling door Venezolaansche vrijbuiters o.m. een oorlogsbodem van bepaalde soort aanwezig diende te zijn, en dat hij mitsdien voor de aanschaffing van een flottieljevaartuig van 1200 ton gelden op de begrooting voor 1914 zou aanvragen, op welk voornemen het kabinet-Cort van der Linden, dat daarna optrad, was terug gekomen. En wat de opheffing van het garnizoen betreft — deze was, gelijk de heer Colijn ook bij zijn interpellatie gezegd had in antwoord op een opmerking van den heer Van Embden, alleen overwogen in verband met gelijktijdige vervanging door een andere organisatie.

In verband met de hier aangeroerde kwesties, vooral in zake het ontblooten van Curaçao, verdient vermelding een opstel van den zeeofficier Putman Cramer, in 1922 tijdens de bloedige relletjes van 22 Juni commandant van de *Zeeland*, liggende in het Schottegat, die in Vragen des tijds van Juli 1929 kwam vertellen, dat destijds èn de bevolking èn de gouverneur van Curaçao de aanwezigheid van het oorlogsschip schenen te hebben vergeten, wat meer tegen de preventieve dan tegen de repressieve werking van de aanwezigheid van een oorlogsschip schijnt te bewijzen [1]. In ieder geval is een stelling, als de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam in de Tweede kamer uitsprak, dat, als er een oorlogsschip geweest was, en niets gebeurd zou zijn, niet zonder meer aanvaardbaar.

(Wordt vervolgd).

---

[1]) Het is wel opmerkelijk, dat de heer J. M. L. Maduro volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 12 Juni 1929 av. geheel anders vertelde, dat de *Zeeland* onmiddellijk naar de Handelskade was opgestoomd, en deze manoeuvre voldoende was geweest, om de bewogen gemoederen tot bedaren te brengen.

IETS UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE RIJST-CULTUUR IN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Wanneer rijst in Suriname is ingevoerd, is volgens de encyclopaedie van Ned. West-Indië [1]) niet met zekerheid te zeggen, maar moedelijk zou dit omstreeks 1780 zijn geweest, toen er uit Noord-Amerika (Louisiana) rijst werd ingevoerd voor de voeding der slaven. Volgens Teenstra, die in 1835 schreef, bepaalde de rijstbouw zich toen tot eenige grondjes in den omtrek van Paramaribo.

Het eerst dat ik van rijst in Suriname gewag zie gemaakt is in de publicatie van 22 December 1783 van Mr. Wolphart Jacob Beeldsnyder Matroos, Gouverneur Generaal ad Interim, der Colonie Surinaame, Rivieren en Districten van dien, mitsgaders Collonel over de Gezaamentlyke Militie deezer Landen. & & & en De Raaden van Politie en Crimineele Justitie der voorsz. Colonie & &.

Daarbij werden de prijzen der afgescheepte en nog onvoldane producten over den jare 1783 gereguleerd en in de lijst van Surinaamsche producten als suiker, cacao, katoen, koffie komt als laatste artikel voor: rijst met een prijs van *f* 2.—. Blijkbaar was er toen al rijst voor uitvoer.

In het oud-archief der Gouvernements Secretarie van Suriname lees ik in het register van uitgaande brieven aan het Departement van Koloniën [2]) dat in de sessie van Februari 1828 no. 49 een verzoek werd behandeld van A. H. Hiemcke, om eenige geldelijke ondersteuning ter uitvoering van een plan wegens verbetering van de wijze van het bearbeiden der landerijen binnen de kolonie. Hiemcke stelt daarin voor om:

I. Proeven te nemen om houwer en spade of schop door ploeg en egge te doen vervangen.

2. bevordering van de cultuur van rijst, etc.

---

[1]) Berbio.

[2]) R. A. no. 726.

Hij zegt daarbij dat „indien de kolonie met hongersnood bedreigd wierd, zoude het voorzeker een onderwerp van algemeen landsbelang zijn de cultuur van rijst te bevorderen." Daarbij wijst hij op:

a. wijlen J. Baak, die rijstgronden in de Vredenburgerkreek aanlegde en nu verlaten zijn.

b. aanmoediging van vrije personen tot het eigenhandig drijven van landbouw.

Hiemcke zond zijn verzoekschrift aan den Minister van Marine en Koloniën op 28 Juli 1826, die het daarna ter behandeling aan den Gouverneur van Suriname zond.

Albrecht Helmuth Hiemcke was 1ste Luitenant der Genie (Ingenieur) en kwam in 1790 in Suriname, waar hij tot zijn dood bleef. Hij was landmeter en rooimeester en was belast met toezicht op en de bijhouding der kaarten in het archief der Gouvernements-Secretarie. Hij overleed te Paramaribo op 16 April 1839 in den ouderdom van 69 jaren.

BIBLIOGRAPHIE

The Evolution of the Negro. Volume 11, which deals with the Civilization of the Africans before and during the time of their involuntary voyage to the Americas. By N. E. Cameron, M. A. (Cantab.). Principal of Guianese Academy. Printed by „The Argosy" Company, Limited. Georgetown, Demerara, 1929.

Fish Tales. Tropical and Otherwise. By Frank L. Pearce. Illustrated with plates. London. (Z. j.).

Vereeniging „Oranje Nassau Museum" gevestigd te 's-Gravenhage. Jaarverslag over 1929. 's-Gravenhage 1930. Aanbieding door Maurits Vorst van Nassau, van schilderijen aan Lodewijk XIV, door Jhr. L. C. van Panhuys. (Met portret van Johan Maurits van Nassau).

Die Koralle. Monatsheft für alle Freunde von Natur und Technik. Berlin, April 1930. Menschen ohne Sprache? Die Quruguá, Waldstämme auf niedrigsten Stufe in Ost-Bolivien. Von Prof. Dr. med. et phil. R. N. Wegner, Frankfurt a. M. Mit 5 Aufnahmen des Verfassers.

American Anthropologist. January-March 1930. The Negro in the New World: the statement of a problem, by Melville J. Herskovits.

Africa. Volume II. number I. Journal of the International Institute of African Languages and Culture. The culture areas of Africa, by Melville J. Herskovits.

Bulletin of Miscellaneous Information. Royal Botanic Gardens, Kew. No. I. 1930. Notes on wild cacao in Surinam and in British Guiana, by J. G. Myers. (Met 2 foto's).

Oedaya. April 1930. De eerste Indiër in de Koloniale Staten van Suriname.

Politiek Economisch Weekblad, 30 April 1930. Onze Koloniën op de Koloniale Wereldtentoonstelling te Antwerpen, door A. Kellenaars.

Idem. 7 Mei 1930. Conservatisme in Suriname. (Handelt over het verzet tegen de waterleiding voor Paramaribo). — De beteekenis van petroleum voor Aruba.

Idem. 21 Mei 1930. Vlagvertoon.

Idem. 28 Mei 1930. Creolenbrieven II, door Zorgvol.

Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. Deel XXIII, afl. 1. Eene bladzijde uit de kerkgeschiedenis van Essequebo, Berbice en Demerary, door Dr. L. Knappert.

Neerlandia. Mei 1930. Jaarverslag van het Hoofdbestuur over 1929. (Daarin ook over de groepen Nederlandsche Antillen en Suriname).

Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 74, 1e stuk, 1930. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië, door J. Rauws (October 1928—1929).

Statistisch overzicht der behandelde Zieken van de Koloniale Troepen (Nederl.-Indië, Suriname en Curaçao en Koloniale Reserve) over het jaar 1928. Weltevreden, 1929.

Wetboek van Strafrecht voor de kolonie Suriname. Geldende tekst, bijgewerkt tot Mei 1929, door J. A. Abendanon. Paramaribo 1929.

Tarieven Lands Radiodienst, Suriname. Uitgegeven door den Surinaamschen Lands-Radiodienst. November 1929 (Z. pl.).

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. 1 April 1930. — Bijdrage tot de kliniek der Beri-Beri. I. De bloeddruk, door Dr. W. C. Aalsmeer en E. Koch.

Facts about Sugar. 26 April 1930. Creating a new Empire of Sugar. (Mechaniseering van de cultuur).

Die Woche. Berlin, 10 Mei 1930. Heilung der Lepra? (Mededeeling omtrent een serum tegen de lepra van prof. Dr. Hermann Dostal te Weenen).

Bevordering van den houtuitvoer van Suriname. Rapport aangaande de wijze, waarop de Regeering in Nederland en het Gouvernement van Suriname in de toekomst werkzaam zullen kunnen zijn ter bevordering van den houtuitvoer van Suriname. Uitgebracht door Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer, naar aanleiding van een opdracht van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën. Met kaarten en afbeeldingen. ('s-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij), 1929.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Mei 1930. Het vernieuwde stadszendingsgebouw te Paramaribo. De inwijdingsavond. — Wat er hapert in onze West. — Kwaad gerucht, door G. J. Staal.

De Indische Post. 22 Maart 1930. Lijdelijk beleid van Suriname op petroleumgebied, III.

Landbouw en Veeteelt. 21 Maart 1930: De Mangga, door J. — Bladvlekziekten bij Orchideeën, door C. v. W.

Idem. 18 April 1930. Stanhopca Grandiflora Rchb. Tr. door C. v. W.

Onze Vloot. Mei 1930. De waarschuwende Stem van „Onze Vloot' (inzake Curaçao). — Uit- en Thuisreis door oorlogschepen naar en van West-Indië, 1815—1816, door Wintgens (Vervolg).

Het Koloniaal Weekblad. 8 Mei 1930. Onze Nationale Scheepvaart op Nederlandsch Oost- en West-Indië, door Mr. Drs. P. A. F. Blom, c. n. II. De vaart op West-Indië. — Aanteekeningen uit de geschiedenis van West-Indië, door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeelding van het fort Kijk-Overal).

Idem. 15 Mei 1930. Na den overval op Curaçao. Een primeur voor het K. W.! (Handelt over de strafvervolgingen in zake den overval). — Verslag van een lezing over Curaçao bij het Dépot Politietroepen te Nieuwersluis door Ds. de Veij Mesdagh.

Idem. 22 Mei 1930. Nogmaals Oost en West, door W. R. Menkman. (Naar aanleiding van het artikel van Mr. Drs. Blom in het nummer van 8 Mei).

Bijdrage tot de kennis der West-Indische volksgeneeskruiden. (Akademisch proefschrift Utrecht, 1930) door L. H. van Berk. Utrecht 1930

Indologenblad, Orgaan der Indologen Vereeniging te Leiden. April 1930. Opleiding en uitzending van Ambtenaren naar Ned. West-Indië, (Suriname en Curaçao) en hun werkkring aldaar, door Mr. F. G. Schalkwijk, Oud-recht. ambt. in Suriname en Curaçao.

Nieuw Nederland. Mei 1930. Hollandsche boeren naar Suriname. — Moderne kolonisatie van Ned. landbouwers in Suriname, door Tj. Pyttersen. — Naar de Tibiti, II, door E. Essed, B. Sc. Edinb.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Tweede reeks, dl. XLVII, No. 3, Mei 1930. Prof. Dr. G. A. F. Molengraaff, 1860—1930, door Prof. Dr. H. A. Brouwer. (Met portret). — Dr. H. D. Benjamins, 1850—25 Februari—1930, door Dr. H. F. C. ten Kate. (Met portret).

Koloniaal Tijdschrift. Mei 1930. Rechtspraak Overzee, door C. van Vollenhoven.

Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut". Amsterdam. Negentiende Jaarverslag 1929.

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle Série. Tome XXI. Fasc 2. Paris 1929. Le Šetá, un nouveau dialecte Tupi, par Čestmír Loukotka.

De Zending in Nederlandsch Oost en West-Indië. Toelichting op de Zendingskaart, door Prof. Dr. A. M. Brouwer. Met 26 afbeeldingen in den tekst en 2 kaartjes. Groningen 1930.

Die Katholischen Missionen. Mai 1930. Holländisch-Guyana oder Suriname (Aus der Zeitschrift P. Donders, 1929, S. 37 ff.), von G. L.

Petrus Donders. Mei 1930. Een terugblik (over de St. Gerardus-Majella Stichting, de R.K. Melaatschen inrichting in Suriname) door A. Nederveen. — Brief van den Zeer Eerw. Pater C. Verheyen. — Van Tamarin naar Albina, door H. de Groot-Tokoso.

De Indische Mercuur. 14 Mei 1930. Verslag betreffende den stand der cultuur in Suriname en den uitvoer der voornaamste producten in het vierde kwartaal van 1929, door Prof. Dr. G. Stahel.

Agricultural Journal, British, Guiana. III, No. 1 (1930). The question of a banana industry in British Guiana, by C. W. Wardlaw. (Over de mogelijkheden van een bananen-export, getoetst aan de lotgevallen van de Surinaamsche bacovencultuur voor export).

United Empire. The Journal of the Royal Empire Society. May 1930. British Guiana's forest roof (with illustrations), by Major R. W. G. Hingston.

Tijdschrift voor Economische Geographie. 14 Mei 1930. Nederlandsch West-Indië. Suriname, door Fred. Oudschantz Dentz. (Statistieken betreffende den finantieelen toestand).

Tropisch Nederland. 19 Mei 1930. Koffie in Suriname, door C. K. Kesler.

Economisch-Statistische berichten. 21 Mei 1930. Geldproblemen in Suriname, door Mr. A. van Traa, met naschrift van Prof. G. M. Verrijn Stuart.

Revue des deux Mondes. 15 April en 15 Mei 1930. Le visage de la Guyane, par H. Celarié. (A Suivre).

De Surinaamsche Bank, N. V. Verslag 1929.

Naamlooze Vennootschap Balata Compagnie „Suriname" te Rotterdam. Verslag over het boekjaar 1929.

De Economische toestand van Suriname in 1929. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo. (1930).

Reisebeschreibungen von Deutschen Beambten und Kriegsleuten im Dienst der Niederländischen West- und Oost-Indischen Kompanien. 1602—1797. Erster Band.

Johann Gregor Aldenburgk. Reise nach Brasiliën (1623—1626).

Ambrosius Richshoffer. Reise nach Brasilien (1629—1632).

Michael Hemmersam. Reise nach Guinea und Brasilien (1639—1645) Haag, Mart. Nijhoff 1930.

Korte handleiding tot de fabrikatie van suiker uit suikerriet op Java en in Suriname, door dr. H. C. Prinsen Geerligs, 5de herziene en vermeerderde druk. J. H. de Bussy, Amsterdam.

Harry L. Foster. Combing the Caribbees. John Lane, London.

De Britsch-Indiërs in Suriname. Een korte schets benevens een handleiding voor de beginselen van het Hindi, door Rev. Rudolf Karsten, met een voorwoord van Mr. F. G. Schalkwijk, oud kantonrechter van Paramaribo, rechter in de arrondissements-rechtbank te Rotterdam en Prof. Dr. J. Ph. Vogel, hoogleeraar te Leiden. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1930.

MERKWAARDIGE GEVELSTEENEN TE AMSTERDAM

DOOR

C. K. KESLER

Op de van 15 Maart tot 1 Mei in het Koloniaal Instituut gehouden Economisch-Historische Tentoonstelling, „Nederland in de West", die door de Afd. Amsterdam van het Algemeen Nederlandsch Verbond georganiseerd werd, was onder meer bezienswaardigs, ook een afbeelding van een ouden gevelsteen aanwezig. Zulke gevelsteenen treft men nog vele aan in de niet-moderne buurten der stad en het is zeer verklaarbaar, dat er daaronder vele zijn, die herinneren aan de gewesten, waaraan Amsterdam voor een goed deel zijn tegenwoordige positie te danken heeft, de overzeesche gebieden in Oost en West.

Uit den aard der zaak zijn de steenen, die naar onze Aziatische gebiedsdeelen verwijzen, het talrijkst. Enkele treft men er aan, en soms op plaatsen, waar men ze volstrekt niet zou verwachten, die aan de West herinneren. Zoo is b.v. in den gevel van een thans onbewoonbaar verklaarde woning in de St.-Nicolaasstraat, een verbindingssteegje tusschen Nieuwendijk en N.-Z. Voorburgwal, zulk een steen aanwezig, zonder jaartal en vertoonende, zooals het opschrift aanduidt „'T Sernaemse Koffyvat".

Dat men echter enkele van die steenen aantreft in het Oostelijke gedeelte der stad, het oude Joodsche kwartier, is niet te verwonderen, gezien de belangen, die vele Joodsche families in het byzonder in de West hadden.

De afbeelding, waarvan hierboven sprake was, is een teekening van Henri Misset, in het bezit van het Konink-

lijk Oudheidkundig Genootschap en stelt nauwkeurig den gevelsteen voor, die zich bevindt in het perceel Rapenburgerstraat 47. Deze draagt als opschrift „T Eylandt Curacou" en daarnaast A.O. 5483. De steenhouwer, die indertijd den gedenksteen vervaardigde, is blijkbaar afgegaan op eenige aanwijzingen, die hij van zijn opdrachtgever verkreeg. Het resultaat van zijn werkzaamheid is een straatje met eenigszins Amsterdamsch aandoende huizen en daarvoor een bassin met een drietal scheepjes. Er is heel wat fantasie voor noodig, om daaruit het eiland Curaçao te maken; goed, dat dit laatste erbij staat. Het jaartal 5438 volgens de Joodsche jaartelling komt overeen met 1723 of '24 volgens de Christelijke. In een dier beide jaren zal het huis dus gebouwd zijn.

Dit is inderdaad het geval en de naam van den bouwheer geeft tevens eenige aanwijzing, waarom hij in zijn huis dien steen liet aanbrengen. Op het Oud-Archief te Amsterdam zijn n.l. gegevens aanwezig, waaruit blijkt, dat het erf, waarop het bedoelde huis gebouwd werd, toebehoorde aan Aron Henriquez Moron en na 1734 gedurende 50 jaar, dus tot 1784 aan diens erven. Daarna ging het bij gedeelten in handen van andere eigenaars over. Genoemde Aron Henriquez Moron (Moron is een naam, die thans nog op Curaçao voortleeft) komt eveneens voor in de registers der huwelijken in het Archief der Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam, terwijl aankondiging van zijn voorgenomen huwelijk te vinden is in het „Inteekenboek van de Puy" [1]).

In het laatste vindt men op 22 Augustus 1710 de volgende aanteekening, waarvan een reproductie hierbij gevoegd wordt: Compareerden als vooren: Aron Henricus Maron van Curassou Coopman oud 36 jaren op de Heregraft ouders doot geass. met Jacob Laurense & Ester da Costa van Surinaamen wedue Abraham da Fonseka woont als vooren.

---

[1]) Volgens Rev. Joseph M. Çorcos *„A Synopsis of the History of the Jews of Curaçao from the day of their settlement to the present time"*, Curaçao 1897, behoorde Ishack Henriquez Morao tot de oudste kolonisten op Curaçao. Hij werd aldaar in 1673 begraven.

"T Sernaemse Koffivat" in den gevel van het perceel St.-Nicolaasstraat 58 te Amsterdam.

'T Eylant Curacou" in den gevel van het perceel Rapenburgerstraat 47 te Amsterdam.

Compareerden als voorn. Aron henriques maron van Curaçao Coopman oud 36 jaren op de heeregraft ouders doot geasst met Jacob Lanzende & Ester da Costa van Surinamen wedue Abraham da Fonseca woont als voorn

Versoekende hare drie Sondaagse uytroepingen, omme, naar de selve, de voorsz. trouwe te solemniseren, en in alles te voltrekken, so verre daar anders gene wettige verhinderinge voor en valle. En naar dien sy by waarheyd verklaarden, dat sy vrye Personen waren, en malkanderen in bloede niet en bestonden, waar door een Christelijk Huwelijk mochte verhinderd worden, zijn hun hare geboden verwilliget.

Aron Henriques Moron

ester dacosta

Reproductie van een inschrijving in het "Huwelijks-Inteekening Register van de Puy", 22 Augustus 1710.
(Doop-, Trouw- en Begrafenisregisters 707, fol. 158 v.) Oud Archief der Gemeente Amsterdam.

De bruidegom wordt daarin dus genoemd Maron, doch onderteekent zelf Moron. In de registers der Port. Isr. Gemeente komt zijn naam voor in den juisten vorm Morao. Portugeesche namen werden blijkbaar in een Spaansche omgeving, zooals Curaçao was, vaak min of meer verspaanscht, b.v. door den uitgang te veranderen. Zoo werden de in Suriname en op Curaçao thans nog bestaande familienamen Leao, Brandao e.a. veranderd in Leon, Brandon, enz. Dit geschiedde blijkbaar ook met den naam Morao.

Trouwens ook hier werd destijds alles behalve nauwkeurig met namen omgesprongen, die blijkbaar op het gehoor door den klerk werden opgeschreven. Henriquez spelde hij b.v. Henricus, zooals men ziet, en met den naam van den eersten echtgenoot der bruid wist hij vermoedelijk eerst geen raad, althans na een verbetering kwam hij tot de spelling Da Fonseka. In latere aanteekeningen treft men dezelfde moeilijkheden aan. Een kleinzoon van bovenvermelden Aron Henriquez Morao liet op 30 December 1761 aanteekening doen van zijn voorgenomen huwelijk met Rachel Massahod, weduwe Bocarra. De naam der bruid werd toen gespeld Raachel de Joseph Masaot.

In die ondertrouw-registers en in de huwelijksregisters van de Port. Isr. Gemeente treft men telkens, in Suriname en op Curaçao, welbekende namen aan. Wat de onderhavige familie betreft, het volgende:

Aron Henriquez Morao huwde op 36-jarigen leeftijd met Esther da Costa van Suriname. Vermoedelijk, daar destijds Joden gewoonlijk veel jonger huwden, zal dat zijn tweede huwelijk geweest zijn en zal hij op Curaçao zijn eerste echtgenoote verloren hebben. Hieromtrent waren echter geen bepaalde aanwijzingen te vinden.

De oudste zoon der echtgenooten Morao—Da Costa, Izaak huwde op 31-jarigen leeftijd — zijn ouders waren toen beiden overleden — met Esther Abarbanel Souza. Als getuigen traden bij de huwelijksinschrijving voor den bruidegom op Abraham da Veiga, zijn oom, en voor de bruid haar moeder Judith Machado.

De oudste zoon van dit echtpaar liet zich op 30 Decem-

ber 1761 inschrijven als voornemens te huwen met Rachel Massahod van Livorno. In het register vindt men de bijvoeging „bij vaders consent". De vader van den bruidegom, de hiervoorgenoemde Izaak Marao was n.l. destijds in Suriname.

Ten slotte zij nog vermeld, dat alle betrokkenen vermeld worden te wonen op de Heerengracht. De naam Rapenburgerstraat was destijds nog niet algemeen gebruikelijk. De buurt, die thans gevormd wordt door Nieuwe Heeren- en Keizersgracht, Rapenburgerstraat en -plein, enz., was geleidelijk ontstaan na de z.g. tweede vergrooting der stad in 1573. De straat wordt ook wel aangeduid als de Vinkenbuurt. De tegenwoordige Port. Isr. Synagoge in die buurt dateert van 1670—'71. Commelin vermeldt, dat deze gebouwd werd op een terrein, begrensd door Muidergracht en Breedstraat, Nieuwe Amstelstraat en Heerengracht.

Daaromheen woonde blijkbaar een belangrijke kolonie *Portugeesche Israelieten, waarvan velen belangen in de* West hadden. Een paar andere gevelsteenen op de tegenwoordige Nieuwe Keizersgracht wijzen daarop nog. Er zijn er nog twee, die de opschriften Curaçao en Portorico dragen, terwijl een derde steen, die het opschrift Hispaniola gedragen moet hebben, bij een gedeeltelijke verbouwing van den gevel verwijderd is. Deze huizen hebben toebehoord aan een familie Corcos, een naam, die eveneens op Curaçao bekend is.

Hierboven werd de opmerking gemaakt, dat men het met de spelling van familienamen destijds te Amsterdam niet zoo nauw nam. Daarentegen voegde men wel eens vrij overbodige vermeldingen aan de eene of andere inschrijving toe. Achter den naam van den bruidegom, den oudsten kleinzoon van den stichter van het huis in de Rapenburgerstraat, vindt men de opgave, jood, oud 32 jaar, en zijn bruid, Raachel de Joseph Masaod van Liveorno vermeldt de klerk als jodin. Op de namen afgaande zal niemand wel aan hun geloofsbelijdenis getwijfeld hebben.

En min of meer eigenaardig doet het daarbij aan, dat die inschrijving in het „Inteekenboek van de Puy" diende

om gelegenheid te geven, dat op drie achtereenvolgende Zondagen de trouwvoornemens bekend gemaakt werden, opdat men zich kon vergewissen, dat er geen beletselen tegen een „Christelijk huwelijk" bestonden.

Op Curaçao, waar men uit den aard der zaak met Spaansche en Portugeesche namen beter bekend zal geweest zijn, beter dan op de stadskantoren te Amsterdam, verhaspelde men ze al even erg [1]). Herhaaldelijk komen in verschillende registers namen voor, op allerlei wijzen gespeld, die blijkbaar denzelfden familienaam Morao moeten voorstellen.

In 1713 werd een taxatie opgemaakt van het aandeel, dat ieder der ingezetenen van Curaçao had bij te dragen in de som, waarvoor de plundering door Cassart werd afgekocht. In deze lijst, door Hamelberg gepubliceerd, treft men aan Abraham Henriquez Moraon voor 2000 Pesos. Daar de Peso destijds met ongeveer *f* 2.40 Hollandsch gelijk stond, was dit een belangrijk bedrag, wat nog meer in het oog valt, als men nagaat, dat onder de 311 posten die deze lijst telt, er slechts 17 van Ps. 2000 of meer voorkomen. Genoemde Abraham Henriquez Moraon, — vrij zeker een familielid der later te Amsterdam gevestigde Morao's behoorde dus destijds tot de rijkste inwoners van het eiland.

Er waren echter ook minder vermogenden van denzelfden naam. In dezelfde lijst komt n.l. ook voor de Wed. Jacob Henriq. Moraon als aangeslagen voor Ps. 30, terwijl ook vermeld wordt een zekere Jan Moron voor 60 Ps. Den laatsten naam vindt men ook onder de opgave der gekwetsten, die door de Cie's chirurgijns behandeld werden, n.l.

Jan Maron, in een schoot door de knie Ps. 8.—.

Of deze dezelfde is als bovengenoemde Jan Moron en, of hij tot de familie Morao behoorde, is niet na te gaan. Zijn voornaam Jan zou doen vermoeden, dat het laatste niet het geval was.

---

[1]) Op blz. 142 van het 1e Jaarlijksch Verslag van het Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap te Willemstad (Amsterdam 1897) maakt Hamelberg dezelfde opmerking.

Ten slotte zij nog vermeld, dat in de „lijst van familie en zwarte hoofdgelden" der ingezetenen van 18 October 1735 voorkomt Isaac van Jacob Henriquez Moron, aangeslagen voor een familiegeld van Ps. 2.—. Bijzonder welgesteld was deze niet, want er worden geen slaven van hem opgegeven. Het aantal slaven, waarvoor hoofdgeld verschuldigd was, was trouwens op Curaçao niet bijzonder groot. De hoogst-aangeslagene op deze lijst is de Wed. van Willem van Uyttrecht voor 120 slaven, terwijl achter 98 namen geen slaven vermeld worden.

Eindelijk treft men op een lijstje van slaven, die in 1751 ter dood veroordeeld werden wegens het deelnemen aan den opstand onder het bewind van den Directeur Isaac Faesch aan één neger, eigenaar Aron Henriquez Moron.

Hoewel gelijkluidend in naam was deze niet de bouwheer van het huis in de Rapenburgerstraat 47. Deze laatste toch stierf zooals boven vermeld werd in 1734.

Amsterdam, Mei 1930.

DE VERRASSING VAN WILLEMSTAD

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

II

Het is maar gelukkig, dat de regeering zich door het gevoelen, dat zij niet te kort geschoten was, niet heeft laten weerhouden, om toch nog te doen, wat al eerder had moeten gebeuren, of liever wat nooit verzuimd had mogen zijn. Curaçao werd van de noodige bescherming voorzien. Reeds den 11den Juni vertrok Hr. Ms. torpedojager *Kortenaer* onder bevel van den luitenant ter zee 1ste klasse J. Lagaay met 59 mariniers onder den 1sten luitenant J. van Gijn, en een paar dagen later volgde Hr. Ms. *Hertog Hendrik*, gecommandeerd door den kapitein ter zee J. Bosma, bemand met 347 koppen. In dit verband deed wel heel vreemd een vroegere verklaring van den minister van Koloniën, dat herhaling niet te vreezen zou zijn, omdat een gewaarschuwd man voor twee geldt, er maar drie dooden waren gevallen, en nog wapenen en munitie genoeg waren overgebleven. De heer Colijn, die dadelijk schriftelijk gevraagd had, of erop gerekend kon worden, dat de regeering maatregelen van blijvenden aard zou nemen, om een herhaling van zulke voor ons koloniaal gezag en internationale positie smadelijke gebeurtenissen te voorkomen [1]), was met de voorloopige maatregelen meer dan tevreden, zoodat hij vroeg, of het niet te veel was: een pantserschip, een torpedojager, mariniers, een detachement koloniale reserve [2]), en soldaten uit Suriname [3]),

---

[1]) De heer Colijn had het gebeurde ook nog als „blameerend" aangeduid. Daarom doet het vreemd aan, dat in de vragen van het kamerlid, den heer Boon, een wijziging werd aangebracht, waarbij hetzelfde woord geschrapt was.

[2]) Deze soldaten hebben goede politiediensten bewezen op Aruba, waar de sterk uitgebreide Amerikaansche bevolking zich moeilijk aan de handhaving der orde door de inlandsche politie schijnt te hebben kunnen onderwerpen.

[3]) Wat deze hulp uit Suriname betreft, is door de autoriteiten ter

Intusschen is daarna Hr. Ms. scheepsmacht in de Caraibische zee nog uitgebreid. De *Kortenaer* is tot Juli 1929 in de Curaçaosche wateren gebleven; de *Hertog Hendrik* was er nog, toen in Februari 1930 de *Arend*, een omgebouwd, voor de opiumregie in Oost-Indië bestemd recherchevaartuig kwam. Slechts eenige dagen na dit schip vertrok de *Van Galen* uit Nederland naar West-Indië, en 31 Maart 1930 de torpedojager *Witte de With* waarna de *Hertog Hendrik* in Mei terug kwam.

Met de *Van Galen* is afweergeschut voor vliegtuigen meegegeven, dat bij aankomst op een heuvel in de nabijheid van Rooi Canarie is opgesteld. Meegedeeld is, dat deze zending en de tijdelijke versterking onzer weermacht, gepaard met een vervroegd vertrek van den nieuwen gouverneur, den heer Van Slobbe, haar oorzaak vond in verontrustende berichten, die de vrees voor een nieuwen aanval van Urbina had doen geboren worden, een vrees, die men op het ministerie van Koloniën wel niet deelde, maar waaraan men toch blijkbaar wilde tegemoet komen, om zich niet mogelijk later iets te verwijten te hebben. In de Curaçaosche pers hebben omstreeks dezen tijd, gelijk later hier bekend werd, mededeelingen gestaan, waaruit bleek, dat bij de bevolking de genoemde vrees leefde. Het is niet onwaarschijnlijk, dat dit alles verband heeft gehouden met een werkelijk of slechts in de verbeelding bestaanden brief van de zijde van Urbina over de bestraffing der opstandelingen, waarover straks meer.

Het communistische Tweede-kamerlid, de heer L. de Visser heeft nog de schriftelijke vraag gesteld, of de regeering bereid was, de genomen maatregelen ongedaan te maken en te verklaren, dat zij de reactionnaire regeering van Venezuela in geen enkel opzicht ondersteunen zou, en tegenover de revolutionnaire, anti-imperialistische volksbeweging in dat land een houding van volkomen onzijdigheid zou in acht nemen. Deze vragen beantwoordde de regeering begrijpelijkerwijs ontkennend, overigens verwijzende naar de verstrekte inlichtingen.

Het spreekt vanzelf, dat ook de blijvende verdediging van Curaçao ter sprake is gekomen. De vereeniging „Onze Vloot", die kort na het gebeurde haar jaarvergadering hield te Rotterdam, zond aan den voorzitter van den ministerraad een telegram, waarin werd aangedrongen op voorziening in de klaarblijkelijke behoefte aan plaatselijke maritieme machtsmiddelen in West-In-

plaatse met behulp van de Bauxietmaatschappij kranig werk geleverd. Binnen 24 uur waren detachement en schip — helaas moest onder vreemde vlag de verscheping geschieden — tot vertrek gereed.

dië. De afdeeling „Batavia" dezer vereeniging wilde een nationale inschrijving, om de regeering een kruiser *Curaçao* aan te bieden. In de Eerste kamer meende de heer Colijn, dat noodig was, de politietroepen in Nederland met 200 of 250 man te versterken, die een paar jaar nu eens in Nederland dan weer in Curaçao dienst zouden moeten doen; daarnaast goede militaire politie ter zee, een behoorlijk bemand politievaartuig, een flottieljevaartuig van 1600 tot 1700 ton waterverplaatsing met een vaart van ongeveer 15 mijl. Zulk een vaartuig, voorzien van een voor dit doel berekende bemanning van iets meer dan honderd man, waarop men onder alle omstandigheden moest kunnen vertrouwen, zou een groote preventieve beteekenis hebben voor de veiligheid van het eilandengebied. Ook diende er geschut op Curaçao te komen, wanneer het er nog niet was, en enkele manschappen moesten in de bediening daarvan geoefend worden. In antwoord op de ontwikkeling dezer gedachten deelde de minister mee, dat er een interdepartementale commissie was voor dit vraagstuk, welker voorstellen, ook gaande in de richting van de aanschaffing van een flottieljevaartuig aan het oordeel van den gouverneur onderworpen waren. Toen later, bij de behandeling van hoofdstuk XI (Koloniën) der staatsbegrooting de noodzakelijkheid bepleit werd van een snelvarend politieschip, watervliegtuigen, een oorlogsschip en uitbreiding van de politie, verklaarde de regeering te willen afwachten het verslag van de commissie-Hoorweg-Bennewitz, die ook tot opdracht had voorstellen te doen over een herziening van de organisatie der machtsmiddelen in Curaçao. In Maart 1930 antwoordde de minister van Koloniën op vragen van den heer Van Kempen, lid der Tweede kamer, dat dit verslag was binnengekomen, maar niet aan de Kamer zou worden overgelegd. Wanneer de voorstellen dezer commissie zouden leiden tot wijziging in de samenstelling der landmacht in Curaçao, zou de Kamer daarin gekend worden [1]).

Soortgelijke verwijten, als aan de Nederlandsche regeering — ook door hem — gedaan zijn, deed de particuliere correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant in het blad van 21 Augustus 1929 aan de koloniale autoriteiten. Het was geen overval, schreef hij; „Wat Urbina gedaan heeft was niet veel meer dan een „frissche", „vroolijke" militaire wandeling of rij-

[1]) Bij een nog aanhangig wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk VIII der staatsbegrooting voor 1930 is voor West-Indië aangevraagd een flottieljevaartuig, ongeveer van de grootte van de *Flores* en *Soemba*, terwijl voor bekruisingsdiensten twee Z-booten zullen bestemd worden.

toer door de hoofdstraten van de stad naar het Waterfort, om dat fort te nemen". En verder: „men is hier blind en doof geweest voor teekenen en geluiden, luchthartig, zorgeloos en nalatig wat het nemen van voorzorgen en het organiseeren van eventueel noodzakelijke verdediging betreft. Waar men wist, dat het in Venezuela gistte en borrelde, dat overvallen als van het Waterfort in den laatsten tijd in bedoelde republiek aan de orde van den dag zijn, en dat er op Curaçao honderden Venezolaansche revolutionnairen rondliepen, slechts wachtende op een gunstige gelegenheid om het kanaal over te steken en zich bij hun strijdende makkers te voegen — daar had een verrassing van de hoofdwacht der militaire politie als heeft plaats gehad, niet mogelijk geweest moeten zijn; daar had men niet zoo onnoozel en naïef mogen zijn om te meenen -- en daarnaar te handelen —, dat de Venezolanen het „fort" toch niet zouden durven aanvallen; daar hadden Urbina en de zijnen het hoofd moeten stooten tegen een parate verdediging; daar hadden de mitrailleurs hun dienst moeten doen".

Ook het bestuur van Curaçao heeft dadelijk na het vertrek der Venezolanen eenige maatregelen genomen. Het werd daarbij gesteund door het Curaçaosch vrijwilligerskorps, waaraan nieuw leven werd ingeblazen. Een der eerste maatregelen, die genomen werden, was de afkondiging van den staat van beleg. Het pleit voor het bestuur, dat het dezen maatregel niet zelf verzonnen heeft. Volgens mededeeling van den minister van Koloniën is de raad daartoe van de regeering in Nederland afkomstig. Er zat waarschijnlijk niet veel anders op dan dien raad op te volgen. Bij Publicatieblad van 10 Juni 1929 no. 41 had de afkondiging plaats. De heer IJzerman heeft later in de Tweede kamer meegedeeld, dat dit besluit is genomen tegen den raad van den procureur-generaal en de militaire autoriteiten in, en dat het op Curaçao algemeen als een dwaasheid beschouwd werd. De zoo even aangehaalde particuliere correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche courant noemde het een „ietwat malle vertooning", en vertelde, dat de houding der bevolking noch de omstandigheden toepassing van dit oude recept wettigden. In het Koloniaal Weekblad van 11 Juli 1929 is met een beroep op art. 32 van het regeeringsreglement betoogd, dat het besluit in strijd met die bepaling is genomen, daar alleen in geval van oorlog of opstand de kolonie geheel of gedeeltelijk in staat van oorlog of beleg mag worden verklaard, welke gevallen zich niet voordeden. Men had zoonoodig art. 32bis kunnen toepassen, dat den gouverneur de bevoegdheid geeft, om in dringende om-

standigheden voor de geheele kolonie of bepaalde gedeelten daarvan onder nadere goedkeuring des Konings koninklijke besluiten en koloniale verordeningen, en, onder nadere bekrachtiging door de wet, wetten geheel of gedeeltelijk te schorsen.

Behalve met censuur — volgens den minister slechts bedoelende „op te letten, dat geen berichten worden verspreid of ontvangen, die sensatie kunnen wekken", ging de staat van beleg gepaard met een aantal maatregelen als sluiting van drankwinkels en restaurants, die volgens den zoo juist genoemden correspondent ontevredenheid en wrok bij de winkeliers en consumenten veroorzaakten en oneerbiedige woordspelingen en benamingen met betrekking tot de autoriteiten. De Koloniale raad maakte zich in zijn vergadering van 4 Juli 1929 tot tolk van de bezwaren, en vroeg den gouverneur schriftelijk, of er geen termen waren, om voornamelijk met het oog op de ook naar 's raads overtuiging ernstige geldelijke nadeelen daaruit voortvloeiende den staat van beleg en de sinds getroffen tijdelijke maatregelen op te heffen. Den 8sten Juli (Publicatieblad no. 59) volgde deze opheffing.

Intusschen had het bestuur bij beschikking van den 21sten Juni van den bijzonderen toestand gebruik gemaakt, om de oogenblikkelijke inbezitneming te gelasten van de plantagiën Rooy Canario en Suffisant, in de onmiddellijke nabijheid der C. P. I. M., waar veel vreemdelingen, daar werkzaam, woonden. In de Curaçaosche courant van 13 September 1929 werd een exploit opgenomen, gericht aan de gezamenlijke erfgenamen-nakomelingen van wijlen de echtelieden Andries Louis de Lannoy en Antonetta Arietta Ribbius, beiden op Curaçao gewoond hebbende en omstreeks 1830 overleden, blijkbaar de laatst bekende eigenaren dezer plantagiën, waarbij aan deze erfgenamen *f* 300.000.— als schadevergoeding aangeboden werd. Voor juristen een kluifje om te watertanden. In de Tweede Kamer werden daarover den minister van Koloniën eenige netelige, nog niet beantwoorde vragen gesteld.

De Koloniale raad had al eerder vergaderd, 13 Juni 1929, nadat in den morgen van den 10den voorzitter, ondervoorzitter en oudste lid den gouverneur met het gebeurde de deelneming van den raad hadden betuigd. Nu werd de gelegenheid aangegrepen, om er nog eens aan te herinneren, dat de raad in 1927 reeds erop had gewezen, dat een garnizoen, tevens met politiediensten belast, niet voldoende was ter verzekering van het gezag en de persoonlijke veiligheid, en dat in 1928 nog de wenschelijkheid betoogd was van het stationneeren van een oorlogsbodem. Nu werd de

laatste wensch herhaald, en, voor het onverhoopt geval dat vervulling van dezen wensch het moederland niet mogelijk zou zijn, aangedrongen op het vestigen van een voldoend sterk garnizoen naast de politietroepen.

Den 19den Juni 1929 gaf de gouverneur twee proclamaties uit: een, in het Nederlandsch en Papiamentsch, gericht aan de Curaçaosche bevolking, waarin dank werd gebracht voor de vergemakkelijking der handhaving van het gezag in de afgeloopen week en een beroep werd gedaan op voortgaande medewerking (Publicatieblad no. 48); de andere, in het Nederlandsch en Spaansch, gericht aan de te Curaçao vertoevende vreemdelingen, met een belofte, dat zij, die de voor het algemeen belang gegeven voorschriften trouw zouden opvolgen, ook voor de toekomst rustig aan den arbeid op Curaçao zouden kunnen deelnemen (Id. no. 49).

Dit laatste was misschien niet overbodig, in verband met eenige maatregelen, tegen Venezolanen genomen. Het stond vast, dat de met de *Maracaibo* vertrokkenen geringer in aantal waren, dan zij, die op eenigerlei wijze aan den aanval hadden deelgenomen, en ook zouden minder wapenen en munitie meegenomen zijn, dan uit de voorraden verdwenen waren. Aanvankelijk is tegen een dertigtal Venezolanen een instructie geopend. De nieuw aankomenden werden aan een scherp onderzoek onderworpen. Hoe dit geweest is, is niet in bijzonderheden bekend gemaakt. In den Kolonialen raad, en later ook in de Tweede kamer, is hierover echter geklaagd. Het raadslid de heer Winkel meende, dat er alle reden was, om voorzichtig tegenover de Venezolanen op te treden. Er moest geen nieuwe aanleiding tot een ontevredenheid gegeven worden, als Urbina en de zijnen tot hun aanval geleid had. Er bestonden betrekkingen van handel en vriendschap met Venezuela, en ten slotte had ook Urbina nog bewijs van een soort van vriendschap gegeven door zich niet aan meer buitensporigheden schuldig te maken. Op deze gronden pleitte de heer Winkel ervoor, om niet alle Venezolanen over een kam te scheren en slechts misdadigers, niet Venezolanen, te straffen, om ook den schijn van wraakneming te vermijden, en de vervolgden niet in de gevangenis maar in een geschikter verblijf onder te brengen en hun rechtsgeding te bespoedigen. Een antwoord hierop is niet gekomen, trouwens volgens de notulen zouden deze opmerkingen niet ter kennis van den gouverneur gebracht zijn. Het is echter duidelijk, dat onderscheid in behandeling van nieuw aangekomenen en van gevangenen moet worden gemaakt. Ten opzichte van de eersten was de opmerking van den heer Winkel niet misplaatst; de strafwet is voor allen gelijk.

Niet meer dan 12 Venezolanen hebben terechtgestaan; tegen zes werden straffen van 8 jaar geëischt, tegen zes anderen 9 maanden. Bij vonnis werden er 6 vrijgesproken en 5 werden tot 6 maanden gevangenisstraf veroordeeld, terwijl één 7 maanden kreeg. Men kan zich hierover verwonderen, zoowel wat het aantal vervolgden als wat het verschil tusschen eisch en uitspraak betreft, maar of daartoe, althans wat dit laatste betreft reden bestaat, zou men eerst kunnen uitmaken, als men wist, waarvoor zij terechtgestaan hebben, voor welk misdrijf straf geëischt is, en waarvoor zij veroordeeld zijn. De Curaçaosche pers is er niet naar, om over dergelijke belangrijke bijzonderheden het publiek in te lichten, de weinige correspondenten van Nederlandsche bladen schijnen hiervan ook het belang niet te beseffen, en de Staten-generaal hebben blijkbaar evenmin hun kennis op dit punt willen verrijken.

Wat hiervan bekend geworden is, is te danken aan het Koloniaal Weekblad dat in zijn nummer van 15 Mei ll. het volgende meegedeeld heeft:

„Twaalf personen hebben terecht gestaan. Zes waren gedagvaard primair wegens openlijke geweldpleging tegen personen en goederen, die den dood ten gevolge heeft gehad (de aanval op het fort), waarop art. 147 Sr. een maximum van 12 jaar gevangenisstraf stelt, subsidiair wegens deelneming aan een aanval of vechterij, waarin onderscheiden personen zijn gewikkeld, die iemands dood ten gevolge heeft (art. 319, max. 3 jaar). Deze personen werden allen vrijgesproken, zijnde het hun ten laste gelegde niet wettig en overtuigend bewezen.

Een zevende persoon heeft behalve voor dezelfde feiten, waarvan hij eveneens vrijgesproken is, terechtgestaan wegens het iemand door bedreiging met geweld dwingen iets te doen (art. 297, max. 9 maanden of ƒ 300.—). Hiervoor is hij tot 7 maanden gevangenisstraf veroordeeld. Deze persoon had met twee andere, onbekend gebleven personen, den machinist van de Emmabrug door bedreiging met pistolen gedwongen die brug te openen.

Ten slotte is een viertal personen vervolgd wegens 1ste openlijke geweldpleging tegen personen en goederen, althans deelneming aan een aanval of vechterij, waarvan zij, evenals de anderen, zijn vrijgesproken, en 2e wegens de bevrijding van Perez (art. 197, max. 2 jaar), althans medeplichtigheid daaraan, althans het iemand door bedreiging met geweld wederrechtelijk dwingen iets te dulden. Voor dit laatste feit, het dwingen der in de gevangenis aanwezige politieagenten, om te dulden, dat zij bij die gelegenheid

werden gefouilleerd en hun de wapens werden afgenomen, zijn deze personen veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf.

Het O.M. heeft in eenige gevallen de openlijke geweldpleging bewezen geacht en op dien grond 8 jaar gevangenisstraf geëischt".

Het schijnt, dat van vervolging van eenige personen ook is moeten worden afgezien, omdat men hun namen niet te weten kon komen.

In Het Volk en De Rotterdammer hebben nog berichten gestaan omtrent invloed, die van de zijde van Urbina, door bedreigingen met een nieuwen aanval zou zijn uitgeoefend op den afloop van dit geding. Men kan volstaan met te zeggen, dat er geen reden is, om aan te nemen, dat een poging in die richting, wanneer die gedaan is, eenig gevolg gehad heeft. Het laatste bericht is, dat niet alleen de veroordeelden hebben afgezien van hooger beroep, wat zeer begrijpelijk is, maar dat ook de procureur-generaal geen beroep ingesteld heeft. Daar blijkbaar het voorarrest nog in mindering gebracht is, konden de veroordeelden kort na het vonnis vrijuit gaan.

Over het algemeen moet gezegd worden, dat de Nederlandsche pers wel liet doorschemeren, weinig bewondering te hebben voor het gedrag der autoriteiten op Curaçao, met name dat van gouverneur en troepencommandant, maar over het algemeen begon zij met zich op het standpunt te stellen, dat nadere gegevens noodig waren, om hierover bepaaldelijk te kunnen oordeelen. Wel is van verschillende zijden al spoedig aangedrongen op het instellen van een onderzoek; sommigen wilden dat opdragen aan een bijzondere commissie, anderen, ook in de Staten-generaal, achtten het zenden van een regeerings-commissaris naar Curaçao gewenscht. De zaak schijnt niet zoo eenvoudig, als zij werd voorgesteld. In 1828 was het gemakkelijker, een regeerings-commissaris naar de West-Indische bezittingen te zenden. De koning had alleen met zichzelf te rade te gaan. Het opperbestuur berustte nog „bij uitsluiting" bij hem, en met name had hij geen rekening te houden met een bij de wet vastgesteld regeeringsreglement. Nu stelt dit laatste een gouverneur als des konings vertegenwoordiger aan het hoofd der „kolonie", en het is althans de vraag, of buiten de Staten-generaal om boven dien gouverneur een ander zou kunnen worden gesteld, zulks te meer, waar het ook al uitgesproken is, dat er allezins reden zou zijn, dezen commissaris-generaal in verband met geworden, en misschien verworden, toestanden, een ruimere opdracht te geven dan alleen tot onderzoek van het gebeurde op en om 8 Juni 1929.

Bij de interpellatie-Colijn werd een onderzoek toegezegd. De minister had te verstaan gegeven, dat dit onderzoek niet ook de gedraging van den gouverneur zou omvatten. De vrees, dat hiermee het gedrag van dezen bij voorbaat was goedgekeurd, is ongegrond gebleken; slechts heeft de regeering dit onderzoek ook in eersten aanleg in eigen hand willen houden. Trouwens uit de toen reeds door den gouverneur gedane voorwaardelijke terbeschikkingstelling van zijn „mandaat" mag worden afgeleid, dat de gouverneur zelf reden had, aan de goedkeuring van zijn beleid te twijfelen. Nu echter het aanvankelijk oordeel der regeering gepaard ging met een voorloopige handhaving van den gouverneur op zijn post, kon voor dit onderzoek moeilijk een andere vorm gekozen worden, dan geschiedde, nl. een ter beschikking van den gouverneur gestelde commissie, die aan dezen haar verslag zou uitbrengen. Ongeveer een maand na het gebeurde werden in commissie benoemd de heeren A. Hoorweg, oud-hoofd der algemeene politie in Nederlandsch Indië en A. H. Bennewitz, oud-kolonel en oud-militair commandant van Atjeh, met den inspecteur der Haagsche politie W. A. Rieken. Zij hadden in de eerste plaats tot taak het optreden van de militaire en politioneele autoriteiten tijdens den overval en de functionneering van den inlichtingendienst tot voorwerp van een administratief-technisch onderzoek te maken [1]).

Ook op Curaçao was aangedrongen op het instellen van een onderzoek. De ondervoorzitter van den raad van Bestuur, zijnde de gouvernementssecretaris, en de twee op dat oogenblik op Curaçao vertoevende leden van dit college verzochten aan de Koningin, om een onderzoek te doen instellen naar „gedrag en optreden vóór, gedurende en na den overval van alle civiele en militaire ambtenaren, deel uitmakende van of in verband staande met de politie op Curaçao". Hoewel men onder deze ambtenaren zeker ook den gouverneur kon begrijpen, lag dit toch blijkbaar niet in de bedoeling van dezen raad, immers in dat verzoek werd overwogen, „dat, te oordeelen *naar het resultaat* [2]), de Ondervoorzitter en Leden van den Raad van Bestuur als hun gevoelen uitspreken, dat de houding van den Gouverneur op den bewusten avond, nadat de geheele militaire macht zich geheel had overgegeven en de eer van de vlag niet meer te redden was, correct is geweest en Cu-

[1]) Na de inzending van het tweede deel van hun verslag werd de heer Hoorweg benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw en ontving de heer Bennewitz den titulairen rang van generaal-majoor.

[2]) Onderstreeping van mij, om de voorbarigheid en den lossen grond van 's raads oordeel aan te duiden.

raçao behoed heeft voor een groote ramp". Dit besluit werd genomen in de vergadering van 5 Juli 1929, nadat de gouverneur mededeeling had gedaan van de beschikbaarstelling van zijn mandaat, en telegrafisch aan de Koningin overgebracht. Ook den Koloniale raad werd van dezen stap kennis gegeven. Dit college nam daarop een heel wat voorzichtiger besluit, dat tot strekking had een omstandig en volledig onderzoek te verkrijgen naar het gebeurde, de daaraan voorafgegane en daarmede verband houdende feiten, „zoomede betreffende de handelingen en gedragingen van burgerlijke en militaire landsdienaren in dien nacht".

In de pers in Nederland zijn de beide verzoeken, dat van den raad van Bestuur en dat van den Kolonialen raad, verward. O.a. kon men in de Nieuwe Arnhemsche courant lezen, dat de Koloniale raad een motie van vertrouwen in den gouverneur had aangenomen. Dit is toen voor den voorzitter van dezen raad aanleiding geweest, om in de vergadering van 16 September 1929 uitdrukkelijk te verklaren, „dat de Raad zich vooralsnog in geen enkelen zin heeft uitgesproken over de houding van de Koloniale Autoriteiten bij voormelde gelegenheid". De voorzitter voegde hieraan toe, dat door het zenden van de commissie Hoorweg-Bennewitz aan het verzoek van den raad was voldaan.

Stelde men zich dus, als gezegd, in de Nederlandsche pers over het algemeen op het standpunt, dat de vraag, of de koloniale autoriteiten anders hadden moeten handelen, dan zij gedaan hadden, eerst zou kunnen worden beantwoord, wanneer meer bijzonderheden bekend waren, met name wanneer het verslag der uitgezonden commissie zou binnen gekomen zijn, — de dadelijk beantwoording eischende vraag, of de gouverneur kon worden gehandhaafd, werd bijna algemeen ontkennend beantwoord. Toen echter op Curaçao in Roomsche kringen, althans in deze pers, sterk werd aangedrongen op behoud van den gouverneur, waarbij zijn persoonlijk gedrag in de sterkste bewoordingen geprezen werd als daad van moed, van opoffering van eigen belangen, van wegcijfering van eigen wenschen, alles ten bate van de Curaçaosche maatschappij, is de Roomsche pers in Nederland min of meer in die richting gevolgd. Trouwens, voor terugroeping van den gouverneur had zij zich, voor zoover ik weet, ook nooit uitdrukkelijk uitgesproken; zij was het echter met allen eens geweest in de beoordeeling van het gebeurde als een smaad en schande voor Nederland. Het verwijt, daarna van die zijde gedaan, alsof het juist de liberale pers was, die gouverneurs-bloed wilde zien, was geheel ongegrond, Wel kan aan deze pers het verwijt gedaan worden, dat zij de onderwijsgelijkstel-

ling en het geloof van den gouverneur te onpas in het geding gebracht heeft. Echter is het De Standaard geweest, die zich het scherpst uitgelaten heeft en wel in deze bewoordingen: „Hoe een Gouverneur en vooral een militaire commandant zich zoo gemakkelijk laten vinden om hun verantwoordelijken post te verwisselen voor dien van gevangene van een troep vrijbuiters, is ons een zielkundig raadsel". Ook in de woorden van den heer Colijn bij zijn interpellatie in de Eerste kamer is meer dan een opmerking te lezen, die van het omgekeerde van bewondering voor het persoonlijk gedrag der beide genoemde mannen getuigt. Het scherpst liet hij zich uit over den commandant. Immers, doelende op de nota van onze regeering aan die van Venezuela ter zake van den aanval van Urbina en de zijnen op Coro, waarbij de militaire commandant van die plaats sneuvelde — welke nota De Standaard had verklaard op zichzelf „fatsoenlijk" te vinden en op prijs te stellen — zeide de heer Colijn: „Het is mij een oorzaak van dankbaarheid hier te gewagen van den bijzonderen tact, dien de Nederlandsche zaakgelastigde te Caracas heeft getoond door bij de Venezolaansche Regeering van dat vallen „als slachtoffer van zijn plichtsvervulling" van dien commandant gewag te maken". Bitterder had het moeilijk gezegd kunnen worden. Het was dan ook niet mis, wat die zaakgelastigde gezegd had, toen hij den Venezolaanschen minister kennis gaf van „het deel dat Nederland zal nemen, in de rouw van Venezuela, wanneer het hoort van den dood van dien dapperen militair en grooten patriot, generaal Gabriël Laclé" (Aanhaling uit de Amigoe di Curaçao van 22 Juni 1929).

Men heeft getracht ieder verwijt, tot de autoriteiten ginds gericht, af te snijden met de wedervraag: wat zoudt ge zelf gedaan hebben? De Haagsche Post, die later blijk gaf, het ook wel anders te kunnen, trok in beeld de heldhaftigheid der bedillers van anderer gedrag in twijfel en dreef daarmee danig den spot. Het antwoord op de gestelde vraag kan echter m.i. nimmer beslissend zijn voor de rechtmatigheid der beoordeeling van anderen, omdat het antwoord niet meer dan theoretische waarde kan hebben, en het verwijt van grootsprekerij bij een ander antwoord, dan de steller van de vraag verwacht, gereed ligt. Ongetwijfeld is er waarheid gelegen in de veronderstelling van den minister van Koloniën, later in de Tweede kamer uitgesproken, dat velen, wellicht de meesten, niet anders zouden hebben gehandeld dan de heer Fruytier. Daarom was het gelukkig, dat het de heer Colijn was, die zich zoo onomwonden uitsprak. Zijn verleden toch was een waarborg tegen ieder verwijt van zoodanige strekking. De

oprechtheid zijner verontwaardiging is dan ook door niemand in twijfel getrokken.

De heer Colijn liet den militairen commandant het recht wedervaren, dat hij hem zekeren moed niet ontzegde, om na het bericht van den aanval aanstonds naar het fort te gaan, maar vroeg, of dit beleidvol kon genoemd worden, en of de kapitein niet eerst in het westelijk stadsdeel, waarvandaan hij kwam, de daar aanwezige soldaten had moeten vergaderen. Bij de verschijning van het verslag der commissie Hoorweg-Bennewitz bleek, gelijk in het begin opgemerkt is, dat de procureur-generaal-„hoofd der politie" aldus gehandeld had, toen hij bericht van een en ander had gekregen.

Nog bij de interpellatie had de minister van Koloniën het gedrag der autoriteiten min of meer in bescherming genomen, meenende, dat hun vooralsnog geen verwijt kon gedaan worden, echter met één uitzondering, welke den luitenant Berger betrof, van wien de minister toen zei, dat hij, die niet gevangen genomen was, wellicht van zijn vrijheid niet het juiste gebruik gemaakt had.

De Haagsche Post van 15 Juni 1929 liet zich aldus uit: „*De gouverneur van een Nederlandsche kolonie mag zich niet laten gevangen nemen*, onder geen omstandigheden, en onder geen beding.... Het is niet noodig chauvinist te zijn, of aan Van Speyk te herinneren, om te meenen dat de heer Fruytier na zijn onvrijwillig bezoek aan Venezuela zich onmogelijk heeft gemaakt als landvoogd". Toch kwam hetzelfde blad met een spotprent „Eerbiedig opgedragen aan de nagedachtenis van Van Speyk", waaruit een vergelijking van het gedrag der beide bevelhebbers noodzakelijk gelezen moest worden.

Den 2den Juli 1929 kwam hier te lande het bericht, dat de gouverneur zijn mandaat, zooals het genoemd werd, telegrafisch ter beschikking had gesteld van de regeering, voor het geval het door hem gevoerde beleid niet werd goedgekeurd. „Voorwaardelijk en te laat" schreef het Algemeen Handelsblad erboven. Het ontslag had onmiddelijk gevraagd moeten worden na de terugkomst „gezond en wel" op Curaçao, en de voorwaarde was geheel overbodig, zoo werd gezegd. De Nieuwe Rotterdamsche courant was van hetzelfde gevoelen, en onderschreef de meening, dat wie in de bekleeding van zijn ambt goedschiks of kwaadschiks de bejegening had ondergaan, welke den heer Fruytier in den avond en nacht van 8 Juni 1929 was te beurt gevallen, in geen geval bewindsman kon blijven.

Behalve deze algemeene reden, voor terugroeping van den gou-

verneur aangevoerd, werden ook meer bepaald tegen zijn gedragingen bezwaren uitgesproken. Gewezen is op art. 17 van het regeeringsreglement, dat de gouverneur overtreden had, door zonder verlof van de Koningin de kolonie te verlaten. Men kan niet zonder meer zeggen, dat dit artikel niet geschreven is voor een geval als het onderhavige, want het lag ook niet in de bedoeling, den gouverneur te verbieden naar de bovenwindsche eilanden te gaan, wat zonder de kolonie te verlaten niet mogelijk is, en toch heeft men het met het oog op deze bepaling noodig gevonden, in 1919 een algemeene machtiging te geven, om voor dit doel buiten de kolonie te gaan. (Publicatieblad 1919 no. 31). Dat het hier geldt de verhouding van den gouverneur tegenover de Kroon, waarvan hij de vertegenwoordiger ginds is, doet zonder meer de vraag stellen: of wie zoo duidelijk, zij het gedwongen, in strijd handelt met een bepaling van het regeeringsreglement, kan gehandhaafd blijven op zijn post.

Ook is art. 33 van het regeeringsreglement genoemd: de gouverneur neemt alle vereischte maatregelen tot bescherming van de eer van den Staat en van de kolonie tegen aanranding van buiten. Drie dingen zijn hierbij naar voren te brengen: het nalaten van iedere handeling, die geacht kan worden tot deze „vereischte maatregelen" te hebben behoord, in den tijd vóór de gouverneur zijn woord aan Urbina gegeven had; het ingaan op den raad van den garnizoenscommandant, om zich over te geven en den vijand de behulpzame hand te bieden, ten einde zoo voordeelig mogelijk weg te komen; en ten slotte: het geven van bevelen, toen hij zich in des vijands macht bevond. Over elk dezer punten een enkel woord.

Het is niet gemakkelijk te zeggen als buitenstaander wat de gouverneur wèl had moeten doen. Maar het is de vraag, of niet afdoende is, dat de gouverneur niets gedaan heeft. Had niet van hem verlangd mogen worden, dat hij erop uit gegaan zou zijn, om zich op de hoogte van den stand van zaken te stellen? De bewoordingen, waarin de minister de reden van dit thuis blijven opgaf, geven reeds aanleiding tot bedenking. Nu beroofde de gouverneur zichzelf ook van de mogelijkheid, om de waarde te beoordeelen van den raad van den commandant, en vooral den grond van dien raad, nl. dat tegenstand nutteloos was. Had de gouverneur niet verbinding kunnen zoeken met de vele zijden, die hem later, toen hij zijn woord aan Urbina gegeven had, hulp aangeboden hebben? Meer dan vragen wil ik niet stellen. Niet gaarne zou ik bij zooveel dubia een veroordeelend vonnis uitspreken. Na het verslag-Hoorweg-Bennewitz drukte het Algemeen Handelsblad zijn

meening voorzichtig uit, zich geneigd verklarende tot de slotsom, dat de gouverneur niet alleen om hetgeen hij heeft moeten ondervinden, niet kon worden gehandhaafd.

Voor het geven van zijn raad is de garnizoenscommandant verantwoordelijk, voor het opvolgen daarvan de gouverneur. Een verwijt aan dezen, dat hij daarnà van alle verzet heeft afgezien, en geweigerd heeft de aangeboden hulp te aanvaarden, lijkt mij misplaatst. Dit punt is niet te beschouwen los van het zoo juist behandelde, en evenmin los van het volgende. Daarom thans alleen de vraag, die beider beleid raakt: mocht de bedreiging van Urbina als ernstig gemeend worden beschouwd? Het weekblad Nederland van 25 Juni 1929 helt over tot de meening, dat men met een loos dreigement te doen had. „Immers", zoo wordt gezegd, „men had ter zake niet met een hoop gespuis te maken, maar met een bekwamen doelbewusten aanvoerder, die er wel ter dege van moet zijn bewust geweest, dat plundering en brandstichting niet alleen als automatisch een, in elk geval te onpas komenden, wilden tegenstand op het Eiland verwekken zou, welke den natuurlijk beoogden snellen aftocht vertragen, bemoeilijken kon; maar die feitelijk den aanvankelijk zoo wel geslaagden overval zeker in een ontzettenden tegenslag moest doen verkeeren. De brand toch zou het sein geweest zijn, dat van alle kanten hulp voor Curaçao zou zijn komen opdagen. Wel verre van zich voor den strijd tegen Coro te hebben versterkt, zou Urbina binnen één of tweemaal 24 uren een aanval door superieure strijdkrachten tegen zichzelf hebben uitgelokt van de Mogendheden, wier nationalen door hem waren aangevallen, wier eigendom werd verwoest. Er in slagend in Venezuela terug te keeren, zou hij daar dadelijk tusschen twee vuren gekomen zijn". Neemt men aan, dat het dreigement wel ernstig mocht worden opgevat, dan, aldus hetzelfde blad, „zal moeten worden onderzocht: of de Gouverneur mocht of moest veronderstellen, of wel de wetenschap had, dat de Burgerwacht van de Bataafsche feitelijk weerloos was en de brandkluizen der Banken snel geforceerd konden worden?" Hiermee is men feitelijk weer terug op het gebied van de eerste vraag, de werkloosheid van den gouverneur van het tijdstip der eerste tijding af.

Het Algemeen Handelsblad van 30 Juli 1929 Av. ontving bericht, dat de „olieterreinen" inderdaad waren prijs gegeven, en men zich beperkte tot de verdediging van de woonwijk der employés. De Nieuwe Rotterdamsche courant las daarentegen in een particulieren brief: „De Isla was dadelijk in staat van verdediging gebracht; zandzakken, ijzeren

platen aan de uitgangen, enz". In De Telegraaf van 8 Augustus 1929 schreef een bijzondere correspondent, dat de Venezolanen wel in het dynamietmagazijn der C.P.I.M. zijn geweest, doch de opdracht om dynamiet weg te halen niet durfden volvoeren uit vrees zelf in de lucht te vliegen. Hoogstwaarschijnlijk zou het nooit gelukt zijn, de tanks te doen springen. „Ongetwijfeld", zoo wordt daar gezegd, „zou bij het bieden van tegenstand een zeer bloedig gevecht zijn ontstaan, terwijl de Venezolanen zeker een begin zouden hebben gemaakt met het plunderen der stad, doch velen gelooven, dat het onzen mannen wel gelukt zou zijn met de nog beschikbare verweermiddelen de rebellen weg te werken, zonder een zoo blameerend einde als thans".

Wat betreft de kluizen der banken — in het Handelsblad heeft de heer Zeilinga het uitgesproken: 's lands kas en de kluizen van de Curaçaosche bank kon men wel met een krommen spijker openen; alleen Maduro's bank en Curiels bank hebben daar moderne kluizen.

Het weekblad Nederland stelt ten slotte de vraag: „of onder de nu *gedachte* omstandigheden (dat Urbina zijn dreigement zou uitvoeren) de Nederlandsche gouverneur de *raiders* helpen mocht, door bevordering van hun aftocht, bij den in confesso zijnden voorgenomen aanval op een ander bevriend Gouvernement? Deze vraag *moet* zich aan een Gouverneur, die niet totaal het hoofd verloren had, hebben opgedrongen; en kon, naar ons gevoelen, niet anders dan onmiddellijk beslist ontkennend beantwoord worden". Ook ik meen, dat bij eenig nadenken des gouverneurs beslissing moeilijk anders had kunnen luiden dan weigerend. De verlangde hulp bestond vooral in de pressing van de *Maracaibo.* Ware er oorlog geweest en Urbina een vijand, het zou niet twijfelachtig geweest zijn, of art. 108 van het Curaçaosche strafwetboek had onbedriegelijk den weg gewezen, aan ieder, die tot hulpverleening aan den vijand werd aangezocht. Nu was er geen oorlog en Urbina was waarschijnlijk geen vijand in den zin dezer bepaling — analogische toepassing is in het strafrecht niet toegelaten — maar de norm dezer bepaling wees toch wat gevraagd werd als onbehoorlijk af.

Zoo ben ik gekomen tot het laatste punt, dat ik van meer nabij wilde beschouwen, het geven van bevelen door den gouverneur, terwijl hij zijn vrijheid miste. Uit art. 26 van het regeeringsreglement volgt m.i. duidelijk, dat dit den gouverneur verboden was. In dat artikel is geregeld wie als waarnemend gouverneur optreedt, wanneer de gouverneur buiten staat geraakt om zijn waar-

digheid uit te oefenen, zonder in de gelegenheid te zijn, om het dagelijksch beleid van zaken aan den bij het regeeringsreglement voor normale gevallen genoemden persoon over te dragen. Bij gebreke van een van 's Konings wege aangewezen persoon — welk geval zich hier wel zal hebben voorgedaan — moet alsdan de ondervoorzitter van den raad van Bestuur als gouverneur optreden. Wie lust heeft, leze er Bordewijk op na, en hij zal ontwaren, dat daarbij uitdrukkelijk gedacht is aan het geval van gevangenhouding van den gouverneur. Op grond hiervan kan men moeilijk anders zeggen dan dat de gouverneur door zich, zooals het van officieele zijde tezegd is, „als gevangene van Urbina" nog als gouverneur te gedragen, zich een bevoegdheid heeft aangematigd, die hij niet meer had. De tijd was aangebroken, dat de ondervoorzitter van den Raad van bestuur moest optreden. Als deze daarmee in gebreke gebleven is — volgens de berichten schijnt hij eerst opgetreden te zijn, toen de gouverneur het eiland verlaten had — raakt dit den gouverneur niet. Diens houding had van het oogenblik zijner onvrijheid af slechts passief mogen zijn. In dit verband mag de vraag worden gesteld, of de ondervoorzitter van den raad van bestuur, als hij inderdaad te laat als gouverneur het bewind in handen genomen heeft, de aangewezen persoon was, om het telegram van zijn college aan de Koningin mede te onderteekenen.

Wat de gouverneur betreft, komt nog ter sprake art. 22 van het regeeringsreglement. Daar is de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van den gouverneur geregeld op het voorbeeld van de ministerieele verantwoordelijkheid. Aan de procureur-generaal van den Hoogen raad staat het, tot zoodanige vervolging den eersten stap te doen. Aan de Nieuwe Rotterdamsche courant van 23 Maart 1930 ontleen ik uit de Haagsche Post: „Het is ons bekend, dat tusschen den procureur-generaal van den Hoogen Raad (nadat deze over de feiten was ingelicht door den procureur op Curaçao) en den minister van koloniën een briefwisseling is gevoerd over een al of niet vervolging van den heer Fruytier, op grond van het regeeringsreglement voor Curaçao. . . . en dat „in 's lands belang" besloten is, van deze vervolging af te zien". Het is voor buitenstaanders niet gemakkelijk, zich omtrent de juistheid van dergelijke berichten te vergewissen, en zij, die daartoe wel in de gelegenheid zijn — daartoe geroepen zijn — missen blijkbaar, ik zei het reeds, voldoende belangstelling voor de lotgevallen van ons West-Indië, zelfs wanneer die toch zoo nauw verbonden schijnen met Nederland.

Wat de houding der politie betreft en het verwijt van ondes-

kundige zijde gedaan, dat de recherche blijkbaar niet goed gewerkt had, is opgemerkt, dat dit verwijt althans de nieuw ingevoerde gewapende politie niet deren kan, omdat de voorbereiding van den tocht had plaats gevonden in het tweede district, waar deze politie nog niet was ingevoerd. Ik meen te mogen betwijfelen, of er over het geheel wel van een recherche, in den zin, waarin men in Nederland dit woord pleegt te gebruiken, op Curaçao kon worden gesproken. De minister van Koloniën maakte zich destijds in het eerste persgesprek van deze zaak wel wat heel gemakkelijk af, toen hij de verwonderde vragers antwoordde: de recherche was niet op de hoogte, want er was niets, waarvan men op de hoogte kon zijn. Dit had blijkbaar den heer Colijn niet bevredigd, die bij zijn interpellatie nog eens deed uitkomen, dat het haast ondenkbaar was, dat men in 24 uur niets van eenige voorbereiding had bemerkt. Toen kwam het misschien juistere antwoord: de gestie der politie was waarschijnlijk geheel gericht op de binnenlandsche orde en rust, en aan een overval van buiten af zal niet gedacht zijn. Het is echter achteraf de vraag, in hoever men inderdaad hier met een overval van buiten te doen gehad heeft.

Niet gaarne zou ik mij scharen aan de zijde van hen, die deze gelegenheid hebben aangegrepen om tegen de militaire politie stemming te maken. Geenzins is door het gebeurde de noodzakelijkheid van terugkeer tot een burgerpolitie aangetoond; integendeel ligt voor de hand een zoo spoedig mogelijke uitbreiding van het nieuwe korps over het geheele eiland en Aruba en in de toekomst over het geheele gewest, boven en beneden den wind.

Wel mag men vragen, of met de reorganisatie niet te hard van stapel is geloopen? Er waren blijkbaar te weinig krachten, maar desalniettemin breidde de politie haar taak uit. Naast straatpolitie en justitieele recherche scheen het alsof ook immigratie, vreemdelingendienst, uitzetting, vergunningen, dispensaties drankhandel, havenpolitie, alles onder den militairen chef moest komen, zooveel mogelijk met uitschakeling van het regeeringsreglementairen hoofd der politie, den procureur-generaal. En inmiddels werd het fort ontbloot — neen, de politiewacht werd daar onder gebracht, zoodat ieder, ook vreemdelingen, verstekelingen en geïnterneerden, er vrij konden rondkijken, waarvan Urbina een voor hem goed gebruik schijnt te hebben gemaakt. En de troepencommandant woonde niet meer in het fort Amsterdam met een achteruitgang in het Waterfort, maar op Plantersrust, aan gene zijde van de St. Annabaai.

Over het persoonlijk gedrag van de officieren oordeel ik niet;

dit oordeel is aan een commissie, volgens de wettelijke bepalingen aangewezen, gegeven [1]).

13 September kwam het officieele bericht, dat de gouverneur naar Nederland ontboden was tot het verstrekken van nadere inlichtingen, en den 9den November volgde zijn ontslag.

Daartusschen had de Roomsche pers getracht stemming te maken ten gunste van den gouverneur. Er was zelfs iemand, die een openbare huldiging wilde. Het Noorden wist te vertellen, dat nog vóór het einde van 1929 de gouverneur zou terugkeeren „met het volle vertrouwen der Regeering". Dit werd geschreven vóór het vertrek van den gouverneur uit Curaçao. Het Huisgezin bleek een beteren kijk te hebben, en bereidde zijn lezers wel voor op een ontslag, omdat het gebeurde, uit internationaal oogpunt bezien, zijn positie onhoudbaar gemaakt had, maar dan diende een rehabilitatie voor den heer Fruytier gevonden te worden in een regeeringsverklaring, een hooge onderscheiding en een benoeming tot een aanzienlijken post.

Toen het ontslag gevallen was, verscheen de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der Tweede kamer over hoofdstuk XI der staatsbegrooting (Koloniën) met het „Relaas betreffende den overval te Willemstad op 8/9 Juni 1929", samengesteld aan de hand van het eerste gedeelte van het verslag Hoorweg-Bennewitz, dat zelf ter kennis van de kamerleden werd gebracht. Bij de behandeling van dit hoofdstuk in de openbare zitting werd begrijpelijkerwijs het Urbina-incident met al wat daaromheen gebeurd was uitvoerig besproken. Daarbij zijn eenige vermeldenswaardige uitspraken door den minister gedaan. In de memorie van antwoord waren de vele vragers verwezen naar het zoo juist genoemde relaas en naar „de sedert gevallen beslissing, dat de troepencommandant in Curaçao en de beide aldaar geplaatste luitenants van hun detacheering zullen worden ontheven, terwijl den Heer Fruytier bereids bij Koninklijk besluit van 9 November j.l. op zijn verzoek eervol ontslag als Gouverneur van Curaçao is verleend". Ter verklaring van het een en van het ander mogen dienen deze mondelinge mededeelingen van de regeeringstafel: „Zoo als de omstandigheden in dien nacht zich voordeden, was zeker de militaire macht meer dan voldoende om aan de bende van Urbina het hoofd te bieden. De oorzaak, dat de loop van de gebeurtenissen een andere is geweest, moet wel inzonderheid wor-

[1]) Volgens een bericht, tijdens het ter perse zijn van dit stuk verschenen, is de kapitein-commandant naar het Hoog Militair Gerechtshof verwezen. Een afdoende reden, om thans het oordeel op te schorten.

den gezocht in gemis van leiding, bovendien in gemis van elke voorbereiding voor een incident als dit", en „Door plotseling zich voordoende omstandigheden van geheel bijzonderen aard.... is de heer Fruytier in een positie gekomen, die het voor hem noodzakelijk maakte zich terug te trekken uit het gouverneurschap".

Geen der kamerleden nam het voor den gouverneur en voor de officieren op. Algemeen was echter het oordeel over de laatsten ongunstiger dan dat over den heer Fruytier. Ik vermeld slechts dat van den heer Feber, die erkende, dat men het beleid van den gouverneur zou kunnen aanvechten, maar dit wilde beoordeeld zien in onverbrekelijk verband met de middelen, die hem ten dienste stonden, wat betreft afweermiddelen en recherche, ook in verband met het advies van den militairen commandant. Het is te verstaan, dat deze afgevaardigde van een oneervol ontslag niet wilde weten. Trouwens zoo was de stemming ook niet. De heer Van Kempen, wiens partijleider in de Eerste kamer, de oud-gouverneur en oud-gouverneur-generaal Mr. Fock, uitdrukkelijk instemming met het eervol gegeven ontslag betuigde, had dan ook blijkbaar meer bezwaar tegen de dankbetuiging voor bewezen diensten, waarmee het gepaard gegaan was. Hij had zich daarbij beroepen op het oordeel van De Standaard, die het „relaas" volkomen in overeenstemming met Colijns conclusie in de Eerste kamer vond, en daarvan in deze woorden rekenschap gaf: „De eindindruk.... is, dat de leiding op Curaçao uit stumperige sukkels heeft bestaan en dat ook in den troep blijkbaar niet de elementen aanwezig waren om, in dit geval volkomen geoorloofd, de leiding over te nemen. Het gedrag der bezetting, enkele minderen uitgezonderd, kan slechts smadelijk worden genoemd en den nu afgetreden gouverneur heeft elk begrip van den toestand ontbroken".

De dankbetuiging werd door den minister verdedigd op een wijze, die daaraan alle waarde ontnam, niet voor den heer Fruytier alleen, maar voor allen, die na dezen, ongevraagd natuurlijk, op die wijze hun eervol ontslag versierd zullen zien. Behalve de heer Fock kwam de antirevolutionnaire jhr. Van Citters in de Eerste kamer hiertegen op. Het beroep op de waarde „van alle gedurende de bekleeding van dat ambt bewezen diensten" lokte van den laatstgenoemde deze vraag uit: „of de verdiensten van den toenmaligen Landvoogd gedurende zijn niet langdurige ambtsvervulling zoo schitterend zijn geweest en zoo helder hebben gestraald, dat daardoor de zware schaduw — immers mede door zijn toedoen —, over de Nederlandsche vlag gebracht, door zijn verdiensten uit andere hoofde, althans te zijnen aanzien zijn verbleekt". On-

berispelijk Nederlandsch is het niet, maar de bedoeling was duidelijk, vooral door wat later eraan werd toegevoegd, dat de dankbetuiging geklonken had als een dissonant tegenover de ergernis en het diepgevoelde leed over hetgeen in Juni 1929 over het vaderland was gekomen. De minister van Binnenlandsche zaken wist niet veel beter doen te dan te spreken van „iets sacramenteels", waarbij „inderdaad" de wijze, waarop de dienst vervuld is, buiten beschouwing blijft, waardoor zeker de laatste overgebleven waardij eraan ontnomen was. Het is te begrijpen, dat mr. Fock in het gezegde aanleiding vond, om aan de regeering te vragen, haar standpunt ten aanzien van die dankbetuiging voor de toekomst nog eens te herzien. De minister vatte dit op, alsof beide afgevaardigden afschaffing van dit gebruik wilden. En inderdaad — op afschaffing van „het gebruik" zonder meer was aangedrongen maar met behoud der dankbetuiging, als er bijzondere redenen voor zouden zijn.

De Roomsche pers hier te lande en op Curaçao bleef den gouverneur welgezind. De Maasbode van 1 Augustus 1929 had gesproken van het weerzinwekkende, dat men zich liet verleiden, om „tegenover dezen strikt-rechtvaardigen gezagdrager de onrechtvaardigheid te begaan hem van lafheid te beschuldigen", en meende reeds toen, „dat wel duidelijk naar voren gekomen was dat het gouverneur Fruytier bij den overval allerminst aan persoonlijken moed heeft ontbroken". Toch achtte later dit blad het mogelijk te laken, dat de gouverneur, eenmaal in handen der vijanden, nog aan het verzoek tot bespoediging van het vertrek voldaan heeft. Ook wilde het blad wel gaarne worden ingelicht over „al hetgeen" door den gouverneur eigenlijk gedaan was van het oogenblik af, waarop hij bericht van den overval had gekregen.

De Curaçaosche La Cruz, die op het voorbeeld ook van De Residentiebode als grond voor het ontslag van den gouverneur aanvoerde het geven van bevelen aan ondergeschikten, toen hij in de macht van Urbina was, sprak van de zelfopoffering van den gouverneur tot redding van het volk: het was een daad van koelbloedigheid, om ongewapend midden onder de vijanden te gaan staan, om voort te gaan in het gezelschap van hen, die onze stad bedreigden, die twee-, driemaal hun woord braken, om mee de zee over te steken, overgeleverd aan het goedvinden dier kwaadgezinden, eenig en alleen om het volk te bevrijden van zijn gevaarlijke aanvallers, een daad, die aanspraak heeft op buitengewone dankbaarheid en hooge waardeering.

La Union las in het eervol ontslag met dankbetuiging een

goedkeuring door de regeering van des gouverneurs gedraging. Toch had het blad reeds eerder toegegeven, dat er ook op Curaçao waren, die deze gedraging afkeurden. Ondanks het adres van honderden inwoners van Curaçao aan de Koningin ten gunste van den gouverneur.

Tot tolk van die anderen maakte zich de bijzondere correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche courant, toen hij schreef: „Het vertrouwen van de bevolking in zijn autoriteiten is, zooals licht te begrijpen is, ten diepste geschokt. De eerbied voor het gezag is weg. Op straat worden hier en daar spelletjes gespeeld, waarbij de partij, die de Hollanders voorstelt, op de kreet „Venezolanan ta bini" („de Venezolanen komen") ter stond de handen moet opsteken".

Door middel van een telegram aan de Amigoe di Curaçao nam de gewezen gouverneur afscheid van de bevolking van Curaçao; in een brief aan den Kolonialen raad richtte hij zich in het bijzonder tot de leden van dit college met een woord van dank voor de ondervonden medewerking in het bestuur.

Nog op een punt moet ik wijzen. Het is het geval-Perez.

Perez was een gevangene op Curaçao, een Venezolaan, veroordeeld wegens doodslag. Door Urbina is deze landgenoot op de *Maracaibo* meegevoerd. Volgens een mededeeling in de Amigoe zou Perez na aankomst te Coro zijn doodgeschoten. Een later bericht in hetzelfde blad verhaalde, dat hij niet zou zijn gedood, maar had weten te ontvluchten, dank zij den snellen aanval der regeeringstroepen op Urbina.

Hoe kwam Urbina aan dezen gevangene, die onder het raadhuis opgesloten was? Het eerste verslag van den overval in het aangehaalde blad zegt alleen, dat „men" hem uit zijn cel gehaald had. Het verslag Hoorweg-Bennewitz noemt Perez „een door Urbina uit de gevangenis te Willemstad opgeëischten Venezolaan". Het is van het grootste belang, te weten wie hier de schuldige is. Het Curaçaosche strafwetboek stelt in art. 197 strafbaar hem, die opzettelijk iemand, op openbaar gezag of krachtens rechterlijke uitspraak of beschikking van de vrijheid beroofd, bevrijdt, en art. 291 doet hetzelfde met hem, die iemand van diens tijdelijk verblijf wegvoert met het oogmerk om hem wederrechtelijk onder zijne of eens anders macht te brengen of om hem in hulpeloozen toestand te verplaatsen. Een maximum van twee jaar gevangenisstraf staat op het eerste misdrijf, een van twaalf jaar op het tweede, het menschonteerende misdrijf van menschenroof, waarmee Nederland in den oorlog heeft kennis moeten maken. De omschrij-

ving van dit strafbaar feit in het Curaçaosche wetboek is destijds door plaatselijke omstandigheden anders moeten worden dan die van het Nederlandsche artikel 278. Intusschen is het best mogelijk, dat, wanneer Urbina niet persoonlijk deze strafbare feiten heeft gepleegd, de daders zich beroepen kunnen op omstandigheden, die volgens hetzelfde strafwetboek de strafbaarheid uitsluiten, op overmacht of ambtelijk bevel, maar men zal toegeven, dat het wenschelijk is, dat van dit alles meer bekend is. Dat was blijkbaar ook de meening van de Tweede kamer, die in het Voorloopig verslag op hoofdstuk XI de vraag stelde: Is het bericht juist, dat een zekere Perez, die te Willemstad gevangen zat, door de opstandelingen meegevoerd en later door hen vermoord is, en dat de gouverneur ertoe heeft meegewerkt, dat Perez in handen van de opstandelingen kwam? De Memorie van antwoord gaat deze vraag schijnbaar opzettelijk voorbij. Meer licht had ook het kamerlid Van Kempen noodig, die bij de openbare behandeling als een der vragen, die in verband met de gebeurtenissen van 8 Juni beantwoord moesten worden, deze stelde: Wie is aansprakelijk voor de overlevering van Perez, die door Urbina werd opgeëischt en, na medereis met de *Maracaibo* met Gouverneur en militair commandant, werd vervoerd (vermoord?)? Ook op deze vraag is geen antwoord gevolgd. Het valt moeilijk ook hier niet aan opzet te denken. Intusschen herhaalde de heer Van Kempen bij zijn repliek zijn vraag niet.

Eenige maanden later haalde de Nieuwe Rotterdamsche courant de zaak weer op in het Eerste-kameroverzicht van 1 Maart ll. naar aanleiding van den vorm, waarin den heer Fruytier ontslag verleend is. Over een gedeelte der gebeurtenissen van 8 Juni hangt nog altijd een sluier, schreef dit blad. „Zoo is één van de ons altijd zeer pijnlijk aangedaan hebbende quaestieuze punten, of een *onzer* gevangenen, de Venezolaan Perez, door Urbina opgeëischt, aan dat bendehoofd werd overgeleverd, ...waarna hij naar Venezuela is medegevoerd om bij de landing aldaar te worden doodgeschoten. Op de vraag van den heer Van Kempen, wie voor die overlevering van Perez aansprakelijk is, bleef de minister het antwoord schuldig. En toch, als het waar is, dat deze man door de Nederlandsche overheid aan zijn persoonlijken vijand is uitgeleverd, ...dan staat men als Nederlander wel beschaamd! Wij zouden het kortweg een gruwel vinden".

En nu kwam ook hier het Koloniaal Weekblad weer met een „primeur". Het blad van 15 Mei ll., reeds aangehaald, deelt mee, dat volgens de dagvaarding in de zaak tegen vijf beklaag-

den de bevrijding van Perez als volgt zou hebben plaats gevonden:

„Met geweren, pistolen, klewangs en kapmessen gewapend, hebben zich ongeveer 40 personen naar de gevangenis begeven, waar Perez vijftien jaar wegens doodslag te ondergaan had. Verscheidene van deze personen hebben Perez uit zijn cel bevrijd, of wel de gevangenbewaarders zijn onder den indruk van het machtsvertoon Perez uit zijn cel gaan halen en inmiddels hebben de overige kwaadwilligen de in de gevangenis aanwezige politieagenten in bedwang gehouden door geweren op hen te richten".

Met de redactie van dit blad vraag ik: wanneer deze zaak de omstandigheden in aanmerking genomen zoo simpel is, dat men gezwicht is voor de overmacht, waarom dan niet ronduit de ware toedracht meegedeeld, waarom dan gezwegen, toen spreken plicht was, waarom dan aan zoo ernstige verdenking voedsel gegeven?

Fruytier und kein Ende! Het is waarlijk niet de schuld van hen, die men van zekere zijde wel als belagers van de eer van den oudgouverneur heeft willen voorstellen, dat de heer Fruytier zoo lang in het midden der belangstelling gestaan heeft, en dat hij bij de behandeling van schier elk onderdeel der zaak van 8 Juni 1929 telkens weer naar voren kwam. Ik kan het niet anders zien, dan dat hier schuld is bij hemzelf en bij hen, die hebben gemeend hem zoo te moeten en te kunnen helpen, als zij deden. Had de gouverneur dadelijk zonder meer ontslag gevraagd, hij zou het, omdat hij — hoe dan ook — eenvoudig op die plaats niet te handhaven was, gekregen hebben, en ongetwijfeld een eervol ontslag, waarmee hij tevreden had kunnen zijn, en waarschijnlijk zou hij bij voorkomende gelegenheid zonder veel verzet ook de hem toegezegde plaats bij de arbeidsinspectie weer hebben kunnen innemen. Hij zou reeds toen „van het tooneel verdwenen" zijn. Door echter zijn ontslagaanvraag te binden aan de afkeuring van zijn beleid heeft hij dit laatste tot voorwerp van opzettelijk onderzoek gemaakt. Door te verklaren, gelijk hij deed bij de aanneming van het adres der 900 ingezetenen van Curaçao te zijnen gunste aan de Koningin, dat hij in gelijke omstandigheden niet anders zou handelen, is hij op dit onderzoek vooruitgeloopen. De dankbetuiging bij zijn ontslag heeft in de Staten-generaal tot hevige kritiek aanleiding gegeven, en het offer, van een ander geëischt bij des heeren Fruytiers herplaatsing bij de arbeidsinspectie, heeft aan die kritiek den scherpst denkbaren vorm gegeven. Over dit slotstuk nog een enkel woord.

Bij zijn benoeming tot gouverneur van Curaçao was, als gezegd, den heer Fruytier in geval van eervol ontslag toegezegd, dat hij

in zijn oude betrekking van hoofdinspecteur van den arbeid bij voorkomende vacature zou kunnen terugkomen, waarschijnlijk ook met toekenning van wachtgeld tot herplaatsing. Reeds over deze toezegging, eisch wellicht van den tegenwoordigen „democratischen" tijd, want zijn geval was niet het eerste van dien aard, is in de Eerste kamer terdege de staf gebroken. Zou nu de heer Fruytier de door hem reeds eerder begeerde plaatsing in Den Haag krijgen, dan was overplaatsing van den daar geplaatsten hoofdinspecteur noodig. Dit laatste wekte verontwaardiging. Menigeen moge bovendien gedacht hebben, dat de geheel nieuwe post in het leven was geroepen ter wille van den oud-gouverneur, de minister van arbeid is er zonder twijfel in geslaagd, aan te toonen, dat dit niet het geval is geweest. Minder gelukkig was de minister in zijn poging, tevens den indruk te vestigen, dat dienstbelangen zoodanige overplaatsingen noodig maakten, dat de heer Fruytier juist in Den Haag kwam. Ook buiten de Staten-generaal was daartoe meer dan een reden aangevoerd, niet alle even gelukkig voor den nieuwen hoofdinspecteur. Gesproken was van het prestige van den heer Fruytier, met het oog waarop Den Haag voor hem een beter geschikte standplaats moest worden geacht dan het kleine Maastricht, een argument, dat De Standaard de genadeslag voor zijn reputatie noemde. De minister had genoemd de oudere aanspraken van den heer Fruytier, en wees in de Kamer nog erop, dat het Haagsche district eenvoudiger was en minder complicaties bood.

Harde noten werden gekraakt. De heer Fock, sprekende namens de liberalen, meende, dat jegens den overgeplaatsten inspecteur een daad van onrechtvaardigheid was gepleegd; de heer Van Citters toonde aan, dat het ging om het beginsel van moraliteit in de politiek, en mr. Briët verklaarde ronduit, dat hij aan de „openbare prijsuitdeeling voor halfheid en slapheid" niet wenschte mee te doen.

Van liberale, christelijk-historische en antirevolutionnaire zijden werd, nog vóór de minister aan het woord geweest was, gedreigd met stemmen tegen de begrooting; niemand trad op ter verdediging van het gevolgde beleid. Toen de minister gesproken had, kwamen de heeren Slingenberg en Oudegeest met een motie, waarin de regeering werd uitgenoodigd aan haar voornemen tot herplaatsing van den heer Fruytier ten koste van de overplaatsing van een fungeerend hoofdinspecteur tegen diens zin geen gevolg te geven. De Kamer ging uiteen en de nacht bracht beraad.

Den volgenden morgen verklaarde de minister, dat hij, reke-

ning houdende met het door anderen gelegde verband tusschen de overplaatsing en het gebeurde op Curaçao, de overplaatsing ongedaan zou maken. Toen was het uit, en werden er nog slechts vriendelijke woorden aan het adres van den minister gesproken.

Buiten de Kamer was nog een andere zaak in het debat gebracht. Het werd namelijk juist in dezen tijd bekend, dat de uit Curaçao teruggekeerde officieren zich nog voor een commissie van onderzoek zouden hebben te verantwoorden. Enkele bladen vergeleken deze behandeling met die van den gewezen gouverneur. Het Politiek economisch weekblad sprak van het meten met twee maten, ook omdat toch de gouverneur opperbevelhebber der in de kolonie aanwezige krijgsmacht was geweest.

Volledigheidshalve verdient vermelding het vraagstuk der verantwoordelijkheid van de regeering voor het gebeurde tegenover de Staten-generaal, dat naar aanleiding van „de les van Curaçao" voornamelijk aan theoretische beschouwing onderworpen werd. Prof. Eigeman vooral heeft dit vraagstuk wetenschappelijk behandeld o.a. in de Nieuwe Rotterdamsche courant en in zijn geschrift *Indië en de ministerraad*. Hiermee samen hangt de kwestie van de door de laatste grondwetsherziening ver anderde positie van den gouverneur en van den minister van Koloniën. Het betoog van prof. Eigeman komt hierop neer, dat door den veranderden status der voormalige koloniën ook de gouverneur op hooger plan is gekomen, en, wat zijn algemeen beleid betreft, niet meer de gehoorzame dienaar van den minister van Koloniën is, die op zijn beurt ten opzichte van den gouverneur op een lager plan gebracht is. Verantwoordelijk voor het algemeene beleid in Curaçao is de ministerraad, in den persoon van zijn voorzitter.— Zij, die op de hoogte zijn van de wijze, waarop in de laatste jaren het bestuur ginds werd uitgeoefend, door een kamerlid destijds meer administreeren dan gouverneeren genoemd, zullen licht geneigd zijn te verdedigen, dat in de praktijk de grondwetsherziening van 1922 de positie van den gouverneur van Curaçao eer achter- dan vooruitgegaan is. En er waren nog geen aanwijzingen, dat dit onder den heer Fruytier anders was geworden. Ook bij de behandeling van deze zaak bleek niet, dat men voor de denkbeelden van prof. Eigeman veel gevoelde. De minister van Koloniën heeft bij de interpellatie-Colijn namens de regeering het gevoerde beleid, ten opzichte van Curaçao gevolgd, verdedigd. De minister van Defensie heeft ook het woord gevoerd, maar de ministerpresident, die wel tegenwoordig was, heeft zich in de gedachten-

wisseling niet gemengd. Ook bij de begrooting van hoofdstuk XI, waarbij het aan den gouverneur verleende ontslag ter sprake kwam, is het de minister van Koloniën geweest, die dit en de wijze, waarop het verleend werd, verdedigd heeft. Alleen, het zij hier nog even vastgelegd, hebben de bladen indertijd gemeld, dat de gouverneur Fruytier na zijn terugkomst hier te lande, ook bij den minister-president zijn opwachting gemaakt heeft.

De heer Colijn had in het begin van zijn interpellatie uitdrukkelijk voorgesteld, de besprekingen te houden buiten de politieke verschilpunten over de ontwapening, die juist in dien tijd in den verkiezingsstrijd herhaaldelijk ter sprake kwamen. Het lukte niet. De voorstanders van eenzijdige ontwapening hadden ondanks den heer Colijn te vreezen, dat uit den overval op Curaçao politieke munt zou worden geslagen, en bij voorbaat wilde met name het Eerste-kamerlid Van Embden daartegen opkomen. Hij deed dit met een beroep op de van vrijzinnig-democratische zijde voorgestane instelling van een politiemacht tot handhaving van de inwendige rust. Op velerlei wijze is daarna in de pers en in de meer rechtstreeksche verkiezingslectuur afgeweerd het Curaçaosche wapen tegen de eenzijdige ontwapening. De Vrijzinnig-democratische bond plaatste een advertentie met dit slot: „Ieder, die zich niet laat ophitsen door de Willemstadsche historie en kalm nadenkt, is en blijft voorstander van: NATIONALE ONTWAPENING en stemt op: Mr. MARCHANT no. 1 v. lijst 15". Deze advertentie lokte tegenspraak uit van het Centraal comité tot waarschuwing tegen eenzijdige ontwapening, waarin werd vastgesteld, dat de vrijzinnig-democraten met communisten en sociaal-democraten de grootste schuld droegen aan den ontzettend zwaren slag, die met het gebeurde in Curaçao aan Neerlands prestige was toegebracht.

De Vrijheidsbond plakte te Amsterdam deze aanbeveling van zijn candidaat aan:

> Wat Nationale ontwapening brengen zou
> Leert ons de overval op Curaçao
> Dr. I. H. J. Vos — Lijst 31.

Het was intusschen niet alleen de verkiezingspolitiek, die zich in dicht en ondicht van het gebeurde bediende. Het behoorde meermalen tot „De Daverende Dingen", waarvan Ton van Tast in de *Haagsche Post* verhaalde om zijn spotlust bot te vieren en tegelijk het fijne wapen der caricatuur te bezigen om te veroordeelen wat veroordeeling verdiende. Ik vermeldde reeds,

dat hij de grootsprekers, die zeker wisten, dat zij het zooveel beter zouden gedaan hebben dan de heer Fruytier aan de kaak stelde. Ook de voorgenomen benoeming van den gewezen gouverneur bij de arbeidsinspectie moest het ontgelden.

Kort na het gebeurde kwam „Den Bonten Winkel" in het Algemeen Handelsblad met een ongeposten brief van Uncle Sam aan Nederland, vol verwijten over de verwaarloozing der verdediging van Curaçao, aldus besluitende:

Die stand van zaken maakt mij bang;
Gij zijt te laksch te lauw,
En in ons wederzijdsch belang
Bezet 'k dus Curaçao.
Maak U gereed voor uw vertrek,
Er is niets aan te doen,
Maar 'k stel u schadeloos met een chèque
Van vier of vijf millioen! [1])

Het spreekt haast vanzelf, dat ook Thomasvaer en Pieternel in hun nieuwjaarswensch in den Amsterdamschen stadsschouwburg met een enkel woord Curaçao moesten vermelden. Het geschiedde in dezen vorm:

Thomasvaer: ...... — jawel! maar in Curaçao
Daar kreeg onze trots een geweldige knauw,
Want, hoe je 't beziet, het was wel een raar zakie,
Wij stonden daar toch min of meer in ons nakie.
Nu 't kalf verdronken is, dempt men den put,
Maar 't geeft toch geen pas voor een natie met fut.
Pieternel: Een natie met fut? Wat ben jij voor een vent?
Je schaamt je toch niet, dat je een Hollander bent?
Denk dan liever aan verkwikklijker dingen....

De Morgen herinnerde bij de jaarwisseling aldus „aan het epos van Fruytier", zooals het Handelsblad het noemde:

Toen heeft in Curaçao, in 't oude Willemstad
De inval der Venezolanen plaats gehad.
De gouverneur, hij heeft daarmee zeer wijs gehandeld,
Is met die schoffies toen heel netjes meegewandeld.
Zoo kostte het geen bloed, maar toch groef hij zijn graf,
Hij kwam naar Holland t'rug, men zette hem toen af....

Doet het niet denken aan „De klagende, doch weder moet grypende TUINMAAGD", die in 1781, „getroffen door het verooveren, van hare dierbare bezittingen St. Eustatius, St. Martin en Sa-

[1]) Overgenomen met vergunning van het Algemeen Handelsblad.

ba'' [1]) den gouverneur De Graaff aldus aansprak: „Maar Gij, Gij edeldenkende *de Graaf*, uw gehouden gedrag, verwerft U eene eeuwige eere. Weerloos, was het menschlievend, het bloed uwer landgenooten te sparen''?

In De groene Amsterdammer van 11 Januari 1930 moest de benoeming van den gewezen gouverneur bij de arbeidsinspectie het ontgelden in een telefoongesprek door cel 2.

De Leidsche studenten op hun diesfeest lieten ook den overval niet ongemoeid. Volgens een bericht in de pers hadden zij de aanduiding van hun voorstelling op last van hooger hand moeten vervangen door „Carnaval op Curaçao'', maar de foto, die het Handelsblad ervan gaf in zijn avondblad van 10 Februari 1930 wettigt het vermoeden, dat het bij die verandering gebleven is. Immers men ziet daarop naast de *Hertog Hendrik* met Nederlandsche matrozen de *Macaraibo* (sic!) in het klein met een heel grooten generaal en daarachter eenige lieden, die men moeilijk voor iets anders dan Venezolaansche bandieten houden kan.

In de weinig daarvoor aangewezen Amsterdamsche rechtszaal bij het proces-Liebermann kon mr. Duys blijkbaar den gouverneur niet ongemoeid laten.

In het Nederlandsche Juristenblad van 3 Mei 1930 wist een jur. cand. zelfs verband te leggen tusschen het geval-Fruytier en de geschiedenis met art. 40 van het Bezoldigingsbesluit.

Ten slotte — ook de handel wist den overval tot haar voordeel te gebruiken. Lips Slotenfabriek gaf een reclame met op den buitenkant de vraag: „Wat zal de Rapport-commissie van onderzoek „Curaçao'' voorstellen?'' en het antwoord op de binnenzijde: „Lips' sloten op alle deuren der vesting''. Het antwoord had misschien meer in de lijn kunnen liggen, wanneer men kennis genomen had van de reeds eerder vermelde opmerkingen van den heer Zeilinga in het Handelsblad over de kluizen der Curaçaosche bank. Trouwens — de memorie van toelichting bij de begrooting voor 1931 meldt, dat in 1929 is overgegaan tot aanschaffing van een Lips' kluisdeur voor die bank.

Maar de ernst van het geval is niet vergeten, en het mag een voorrecht zijn, om te eindigen met de vermelding, dat op 31 Januari 1930 te Nieuwersluis een gedenkteeken onthuld werd ter eere van de nagedachtenis van den op 8 Juni 1929 als slachtoffer van zijn plicht op Curaçao gevallen sergeant-majoor L. Vaas.

Amsterdam, 1 Juni 1930.

---

[1]) Pamflet Kon. Bibl. 19562

Dr. CONSTANTIN HERING EN CHRISTIAAN JOHANNES HERING [1])

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Het eeuwfeest der homoeopathische geneeswijze in Amerika, dat een bezoek van eenige honderden Amerikaansche homoeopathen in ons land ten gevolge had, deed de naam van Dr. Constantin Hering naar voren komen, den man, die wordt beschouwd als de grondlegger dezer geneeswijze in Amerika.

Dit feit zou op zich zelf geen aanleiding zijn om in een Westindisch tijdschrift over dezen merkwaardigen man te schrijven, ware het niet, dat hij een aantal jaren in Suriname woonde, een tijd waarin veel wetenschappelijke arbeid is verricht, die in de Nederlandsche literatuur nog weinig bekend is. Bovendien huwde hij voor de eerste maal in Suriname, waar zijn eenige aldaar geboren zoon de stamvader werd van het geslacht Hering, in Suriname nog voortlevend.

Aan beide Herings, vader en zoon, wordt deze schets gewijd, waarbij dankbaar gewag wordt gemaakt van de welwillend verstrekte inlichtingen, welke de familieleden Hering, zoowel in Suriname als in Nederlandsch-Indië, en de autoriteiten in Oschatz (geboorteplaats van Hering den oudere), door bemiddeling van den consul-generaal te Leipzig F. M. Knobel als andere personen in Nederland, en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika mij hebben verstrekt.

De familie Hering stamt uit Moravië. De naam werd oorspronkelijk Hrinka gespeld. Later woonden de Herings in Saksen en zij zijn bekend als scheepsbouwers, zeilmakers, bierbrouwers. De vader van den hoofdpersoon van deze schets, Christian Gottlieb Carl Hering, op 25 October 1766 te Schandau geboren, werd aanvankelijk voor predikant opgeleid, maar aanvaardde nimmer dit ambt, wijdde zijn leven aan onderwijs en muziek, werd in 1795

[1]) Wegens plaatgebrek kon dit artikel niet in het jubileumjaar geplaatst worden. Redactie W. I. G.

conrector en organist van de kerk te Oschatz met den titel van Magister, welke met dien van doctor in de philosophie gelijk staat, in 1811 hoofd van de openbare school te Oberlausitz en professor in de muziek aan het seminarie aldaar. Hij schreef tal van werken over de muziek en zijn kinderliederen zijn tot heden over de wereld bekend. Magister Hering was een alom bekend persoon te Oschatz, waar op nieuwjaarsdag van 1800 Constantin Hering werd geboren, een der kinderen van dit rijk gezegend huwelijk van 8 zoons en 5 dochters. De studie zoowel van de natuur als de wetenschap trok den jongen Constantin aan.

In 1817 werd hij voor de studie der geneeskunde naar Dresden gezonden en drie jaren later naar Leipzig, waar tegelijk vier zonen van den Magister Hering studeerden, die de „vier Heringen" werden genoemd. Ewald, die predikant werd, Karl Eduard, die zich aan de muziek wijdde, Julius de philoloog, die het leven verloor bij het redden van een vriend en Constantin wiens bijnaam als student „Der alte Wisent" was.

Op 23 Maart 1826 behaalde Constantin te Würtzburg met lof den titel van doctor in de geneeskunde met het proefschrift „De Medicina Futura", waarin hij met kracht en groote kennis de theorie van Hahnemann, den grondlegger van de homoeopathie verdedigde.

De aanleiding om de homoeopathische geneeswijze te verdedigen was uit een zeer bijzondere omstandigheid ontstaan. Een groote uitgever had hem nl. uitgenoodigd tegen Hahnemanns doctrine een boek te schrijven, doch de studie van diens toen weinig populaire geneeswijze bekeerde hem als een Saulus, die een Paulus werd. Van een doodelijken tegenstander werd hij een voorstander en verdediger, wiens naam onafscheidelijk als een der pioniers aan de homoeopathie is verbonden. Niet weinig droeg daartoe zijn eigen genezing bij, toen hij bij een lijksectie een doodelijke wond aan een zijner vingers had opgedaan, waartegen geen geneesmiddel hielp, en arsenicum hem redde, zoodat geen amputatie noodig was. „Hahnemann redde mijn vinger en ik geef hem mijn geheele hand, en aan de verbreiding zijner leerstellingen niet alleen mijn hand, maar mijn geheele persoon, ziel en lichaam" waren Herings woorden.

In Mei van datzelfde jaar, werd hij tot leeraar in de wiskunde en natuurwetenschappen aan het Blochmanns instituut te Dresden benoemd en kort daarna ontving hij van den koning van Saksen de vereerende uitnoodiging om als lid van een wetenschappelijke expeditie naar Suriname en Cayenne te vertrekken, waar hij en zijn vriend Weigel de flora en fauna zouden bestudeeren en een verzameling voor Saksen aanleggen.

Bronzen gedenkplaat onthuld op
24 Juli 1927 te Oschatz

In Paramaribo aangekomen kwam hij spoedig met de zendelingen der Moravische Broedergemeente in aanraking, in wier midden hij kwam te wonen en wier vriend en geneeskundige raadgever hij werd. Naast zijn wetenschappelijk werk in dienst van den koning kon hij zijn liefde voor de homoeopatische geneeswijze niet vergeten, waarvoor hij in de kolonie der Duitsche broeders volop gelegenheid had. Verschillende wetenschappelijke artikelen zond hij naar de Homoeopathische Archives, waaraan hij sedert 1825 medewerker was geweest. Tal van nieuwe en belangrijke specimina zond hij naar het Saksische museum en hij hielp zijn vriend Weigel in de bereiding van het herbarium-materiaal, waarvan drie duizend stuks naar Saksen werden gezonden.

Zijn arbeid voor de homoeopathische geneeswijze werd door vijanden onder de aandacht van den koning gebracht, waarop een streng bevel volgde om zijn werkzaamheden alleen te bepalen tot de hem gegeven wetenschappelijke opdracht, waarvoor hij was uitgezonden. Met de keerende post zond Hering verslag van zijn arbeid en diende daarbij tevens zijn ontslag in. Zijn zelfstandige natuur kon die censuur niet verdragen.

Nu had Hering gelegenheid zich volop te wijden aan de praktijk en zijn genezingen brachten hem vele volgelingen. Een hunner was de Moravische zendeling dr. George H. Bute, die hij van een doodelijke ziekte genas en die hij van patient tot een volgeling maakte. Hering kreeg een groote praktijk en had het vertrouwen van velen, waaronder dat van den Gouverneur, wiens dochter hij genas, nadat andere geneesheeren haar ongenezelijk hadden verklaard. Zijn talrijke proefnemingen beschreef hij in wetenschappelijke artikelen, welke hij naar zijn vriend Stapf ter publiceering zond. Hij bestudeerde de zeden en gewoonten van creolen, mulatten, negers, en Indianen (Arowakken) en in het tropische oerwoud deed hij op 28 Juli 1828 de ontdekking van de geneeskundige kracht van het gif der Ouroekoekoe slang en hij paste met persoonlijken moed tal van proefnemingen op zich zelf toe. Het door hem bereide slangengif werd als geneesmiddel in de Materia Medica opgenomen.

Over zijn proefnemingen met slangengif kunnen wij het volgende mededeelen. In het werk van Lenz [1]) lezen wij: op blz. 460 Auszug aus dem Archiv für die homöopathische Heilkunst, herausgegeben von Dr. Ernst Stapf, Band 10, Heft 2. Dr. C. Hering zu Paramaribo in Surinam über das Schlangengift:

„Es war daher, schon früher, ehe ich noch in den Süden gelan-

---

[1]) Schlangenkunde von Dr. Harald Othmar Lenz, Gotha 1832.

gen konnte, immer mein Wunsch, dieses berühmte Gift einst dynamisch untersuchen zu können".

Op blz. 463: „Endlich hatte ich denn das Vergnügen den 28 Juli 1828 des Mittags eine, durch den kühnen Jäger zwar halb erschlagene, aber doch noch brauchbare, grosze wirklich gräszliche Giftschlange zu erhalten. Es war Trigonocephălus Lachěsis, deren Bisz noch weit heftiger wirkt, als der Klapperschlange".

Hering beschrijft daarna de uitwerking op hem zelf van het gif dat hij uit de gifklieren van het dier had gedrukt en de symptomen bij verschillende proefnemingen op verschillende dagen.

Zijn dochter schrijft in haar Biographical Sketch of Dr. Constantin Hering [1]) dat hij aan het geneesmiddel den naam Lachesis had gegeven.

In Lenz' boek bovengenoemd, lezen wij [2]); „Der Kurukuku welche Linné Crotălus mutus, Shaw Colŭber Alĕcto, Prinz Maximilian von Neuwied Lachěsis rhombeāta genannt hat, bewohnt die heiszen Gegenden Süd Amerika's".

De naam Lachesis is die van een der drie schikgodinnen, afgeleid van een Grieksch werkwoord, dat zooveel beteekent als „iets door het lot verkrijgen [3]).

Ook volgens de biografische schets van Raue e.a. [4]), paste hij het gif op zichzelf toe.

Bij Schlegel lezen wij daarvan nog het volgende [5]):

. . . . „Ce venin est, a l'état frais, un fluide transparant" . . . . „Sa nature tient beaucoup de celle du mucus", ... „on peut même suivant Fontana, le prendre à l'intérieur, sans que se déclarent les moindres conséquences facheuses: cette observation cependant a été récemment contredite par les expériences que le Docteur Hering a fait à Surinam sur la nature du venin d'un Crotale muet. Ce voyageur, prenant à differentes reprises des doses diverses de ce poison mêlé avec de l'eau, en ressentait les effets pendant huit jours et plus: ils se manifestaient par des douleurs dans le larynx et dans d'autres parties du corps par une sécrétion multipliée de mucus dans les membranes du nez et de l'oesophage, par une

---

1) In Mitteilungen des Deutschen Pioniers-Verein von Philadelphia, Viertes Heft, 1907 blz. 7.

2) Blz. 460.

3) Zie het artikel van jhr. dr. W. C. van Heurn in de Tropische Natuur van Oct. 1929: Lachesis Puniceus Boie.

4) Biographical Sketch by Charles G. Raue M. D., Calvin B. Knerr, M. D., Charles Mohr. M. D., Rev. William H. Furness D. D.

5) H. Schlegel. Essai sur la physionomie des serpens. La Haye 1837, blz. 33 e. v.

Philos., Medic. et Chirurg. Doctor, ac Professor publicus ordinarius, etc. etc.

Joannes Lucas Schoenlein,

Gratiosi Medicorum Ordinis p. t. Decanus,

ad

Disputationem publicam

Praeside

Cajetano Textor,

Philos., Medic. et Chir. Doctore, Augustiss. Regi Bavariae a consiliis aulicis, ac Professore publico ordinario etc. etc.

pro

summis in Medicina, Chirurgia et Arte obstetricia honoribus rite obtinendis

a

praenobili, clarissimo et perdocto Viro ac Domino

Constantino Hering,

Saxoni,

die XXII. Martii MDCCCXXVI

hora nona matutina

habendam,

Prorectorem Academiae Magnificum,

Patres conscriptos, omnium ordinum professores, cives academicos, literatos denique et literarum fautores omni, qua par est, humanitate invitat.

Wirceburgi,

Typis Caroli Guilelmi Becker, Universitatis Typographi.

Constantin Hering

Onthulling gedenkplaat voor Constantin Hering
te Oschatz.

diarrhée fréquante, accompagnée de douleurs dans le rectum, à ces symptones s'en joignaient plusieurs autres assez curieux, dûs à l'influence que ce poison aurait, selon M. Hering, sur les facultés morales".

En verder onder het hoofd: Le crotale muet. C, Mutus [1]: „Ce grand reptile habite également Cayenne. Esséquébo et Surinam [2]) d'où M. Dieperink nous a envoyé plusieurs et très récemment un individu de 1,83 + 0,17 de longueur totale. Le docteur Hering qui a fait des expériences intéressantes sur le venin de ce Crotale, s'est servi à cette fin d'un individu long de dix pieds, pris vivant dans les environs de Paramaribo."

Dat de ziekte der melaatschheid Hering's aandacht had, zal geen verwondering baren; hij meende dat de homoeopathische geneeswijze daarvoor heilzaam kon zijn. Juist in dien tijd trad Hahnemann met zijn Psoratheorie op, die veel werd toegepast en ofschoon Hering erkende zijn leermeester niet geheel te kunnen volgen, gaf hij toe, dat de Psoramiddelen bij de behandeling van de lepra nuttig werkten. Hering deed wat hij kon om het lot der melaatschen, met wie hij diep medelijden had te verzachten.

In 1828 vatte hij het plan op in de voorstad Zeelandia een etablissement op te richten voor leprabehandeling en tot dit doel wendde hij zich om vergunning tot den Gouverneur. Het oorspronkelijke verzoekschrift hebben wij niet kunnen achterhalen. Drognat Landré zegt er van in zijn dissertatie: „verzoek van Dr. Hering om een etablissement tot genezing der in de kolonie heerschende onreine ziekten, als lepra, jas, enz. in de voorstad Zeelandia te mogen oprigten". In het verslag der extra ordinaire vergadering van het Hof van Justitie en Crimineele Justitie van 30 Januari 1828, waarin tegenwoordig waren Z. E. de Generaal Majoor Gouverneur A. de Veer als President, de Raad Fiscaal Mr. E. L. Baron van Heeckeren en de Raden F. Beudiker, C. Gollenstede, H. Klind, E. J. van den Bergh, S. M. Klein, G. C. Weissenbruch, Mr. A. G. van der Meer, R. van Rees Az. als secretaris, lezen wij:

De heer Raad Fiscaal dient vervolgens van Consideratien en advys op de Rekeste van den Medicinae Doctor en Chirurgyn Constantin Hering, bij margine dispositie van 23 dezer maand in handen gesteld en tendeerende dat aan hem vrijheid mogt worden verleend, tot het oprigten van een etablissement of hospitaal tot genezing der hier te

[1]) Ibidem blz. 571.

[2]) Marcgrav, voir Piso, p. 275, a déjà fait mention de cette espèce sous le nom de Çurucucu, q'uelle porte aussi dans tout le Brésil.

Lande heerschende onreine ziektens als Lepra, jas [1]), enz. in de nabijheid der stad, en wel in de voorstad Zeelandia, op het erf bekend sub. Litt. D. No. 23.

Waarop, na lecture van de voormelde consideratiën en advys, door Z. E. den Heer Gouverneur aan de vergadering is te kennen gegeven dat hoezeer Z. H. E. G. alleszins genegen is om aan het loffelijk doel van den suppliant bevorderlijk te zijn, Z. H. E. G. echter vermeend dat het daartoe bij Rekest aangeduide verblijf op Combe minder geschikt kan geacht worden dan 's Lands grond Kwatta, welke grond Z. H. E. G. te kennen gaf bereid te zijn om aan den Suppliant tot het bepaalde einde ten gebruike toe te staan, bij aldien hij hetzelve ter bereiking van zijn oogmerk geschikt zoude oordeelen. Gevende Zijne Excellentie verder te kennen, dat hij tot dat einde den Suppliant bij zich zoude ontbieden om denzelven de aangehaalde bedenkingen mede te deelen, ten einde hem in gelegenheid te stellen om 's Lands grond Kwatta te kunnen bezigtigen, waarna Zijne Excellentie op bekomen rapport van den Suppliant het Hof van het resultaat van dien bekend zoude maken.

Het welk gehoord zijnde is besloten hetzelve Rekest vooralsnog te houden in Advys.

Het verdere verloop hebben wij in de stukken aanwezig op het Rijksarchief niet kunnen aantreffen, maar dat Hering zich op de genezing van lepra heeft toegelegd, is buiten twijfel. Waardeering van zijn collega's kon hij niet steeds ondervinden, zooals blijkt uit het geschrift van den geneesheer A. van Hasselaar: Beschrijving der in de Kolonie Suriname voorkomende Elephantiasis en Lepra (Melaatschheid) [2]) waarin hij o. a. schrijft: „Voor eenige jaren verscheen zekere Doctor Hering (uit Saksen) in de Kolonie, belast met een verzameling uit het plantenrijk bijeen te brengen. De Lepra was al zeer schielijk het hoofdpunt zijner aandacht; hij voorspelde zeer vele mirakelen te zullen verrigten. Deze heeft onvermoeid al zijn homoeopatische geneesmiddelen in het werk gesteld, welke bij onfeilbaar dacht, deze ziekte te zullen genezen; hij heeft echter met zijn duizenddeelige geneeswijze even zoo veel uitgerigt, als zijn voorgangers".

Het was in Herings tijd, dat de Lepraverordening van 1830 tot stand kwam, welke met enkele wijzigingen tot 1929 van kracht is gebleven.

Drie jaren nadat Hering den Surinaamschen bodem betrad, sloot hij een huwelijk met Charlotte Kemper, dochter van Juriaan Kemper, die sergeant bij de Jagers in het district Saramacca was en later directeur van den houtgrond „Berg en Dal". Deze Kemper had in Nederland het diploma van apotheker behaald. Herings echtgenoote was 17 jaren oud en ontviel hem op 13 Juni

[1]) Jas = Jaws. (Framboesia).

[2]) Amsterdam, 1835, blz. 65.

1830, kort na de geboorte van hun zoon Christiaan Johannes op 28 Aug. 1829 die de stamvader werd van de Surinaamsche Herings.

Het verlies van zijn vrouw en de hoop om een grooter veld voor zijn homoeopathische geneeswijze te vinden deed hem besluiten, na een zesjarig verblijf Suriname te verlaten en het is niet wonderlijk, dat zijn blik zich naar het land der vrijheid richtte. Hering toch dweepte met persoonlijke vrijheid en vrijheid van woord en gedachte, welke in Suriname niet bevredigd werd. Te liever trok hij naar Amerika, nu zijn leerling Dr. Bute, te Philadelphia, zijn hulp inriep bij de aldaar heerschende cholera.

Zijn landgenooten, de Moravische broeders zagen hem ongaarne vertrekken en de gewoonte volgend riepen zij den Bijbel ter hulpe. De tekst welke werd opengeslagen luidde: [1]) Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht!.... ga in, in de vreugde uws Heeren. Ofschoon met bezwaard hart, geloofden zij in de voorbeschikking en hielpen zijn vertrek verhaasten. Bovendien gaven zij hem tal van voor de reis noodige zaken mede. Teneinde de zendelingen, die hem bij zijn proefnemingen zoo trouw ter zijde hadden gestaan een aandenken te laten, schreef hij, om in noodgevallen eerste hulp te kunnen verleenen zijn „Homoeopathischen Hausartzt", een boekje, dat alom verspreid werd en in 17 talen werd vertaald.

Hering vertrok in het begin van 1833 uit Suriname, zijn zoontje, als te jong zijnde, aan de hoede van de familie Kemper achterlatende en met het voornemen hem zoo spoedig hij zich te Philadelphia had gevestigd, te laten overkomen. Dit geschiedde in 1834; Christiaan Johannes was toen vijf jaren oud.

Het zeilschip, waarmede hij naar Amerika vertrok, was bestemd voor Salem (Mass.) maar moest om water in te nemen en eenige herstellingen te ondergaan, land aandoen op de kust van Rhode eiland, waar Hering na een stormachtige reis in Januari 1833 op den met sneeuw bedekten grond voet aan wal zette te Martha's Vineyard. Hij had geen geduld om per schip verder te reizen en vertrok over land naar Philadelphia, waar hij dr. Bute terugvond, die aldaar de Homoeopathie had bekend gemaakt. Spoedig kreeg Hering een uitgebreide en winstgevende practijk. Het jaar daarna, 1834, hertrouwde hij met Marianne Husmann, dochter van Johann Heinrich Husmann van Hannover in Duitschland, later een der pioniers der Homoeopathie in Missouri.

Een bloedverwant der Husmanns, dr. Wilhelm Husmann, die in Pensylvanië de homoeopathie beoefende, stelde Hering voor

[1]) Mattheüs 25 vers 21.

een school voor die geneeswijze te Allentown te stichten. Op Hahnemanns geboortedag, 10 April 1835 kwam „The North American Academy of the Homeopathic Healing Art". tot stand waarvan Hering president en voornaamste leeraar werd. De eerste steen voor het hoofdgebouw werd op 27 Mei 1835 gelegd, waarbij Hering een Duitsche inwijdingsrede hield, met als tekst Washingtons woorden: „there is but one right way to seek the truth and steadily pursue it".

Maar er kwam van de Allentown Academy niet veel terecht. De bankier die de fondsen beheerde, ging failliet en Hering toog naar Philadelphia terug om daar de praktijk te hervatten. Hij schreef tal van boeken, vertaalde andere, Duitsche, in het Engelsch. In 1840 ontviel hem zijn tweede echtgenoote. Een verzoek van Hahnemanns weduwe, om als opvolger van diens praktijk in Parijs te komen wonen, weigerde hij, evenals verzoeken om zich te Londen te vestigen. Zijn aangenomen vaderland had hij te lief.

Zijn gezondheid en de drang naar het oude vaderland en zijn familie bewogen hem in 1845 naar Duitschland te gaan, waar hij voor de derde maal huwde en wel met Therese Buchheim, dochter van Christian Friederich, officier van gezondheid te Bautzen in Saksen. De onverwachte dood van zijn zwager, die zijn praktijk waarnam, Dr. Hussmann, riep hem plotseling naar Philadelphia terug, waar hij van 1852 tot zijn dood bleef wonen. Hij leidde een ingespannen leven, had een groote praktijk, veel verantwoordelijkheid, en weinig rust, boeken schrijvende over zijn geneeswijze en onderwijzende aan het Hahnemann Medical College, hetwelk hij in 1848 stichtte. Maar ook veel anders had zijn aandacht. Hij schreef novellen, dichtte en componeerde en het gastvrije huis, door velen „Little Germany" genoemd, was dikwijls het middelpunt van Duitsche vrienden, Duitsche feesten en Duitsche muziek. Hering, de vader der Homoeopathie in Amerika, vierde den 23sten Maart 1876 onder groote belangstelling zijn gouden jubileum als geneesheer. Zijn schoonzoon, Dr. Calvin B. Knerr nam hij in zijn praktijk op, teneinde meer tijd te kunnen wijden aan anderen arbeid. Eenzijdig was hij niet. Op 70-jarigen leeftijd stichtte hij een chirurgisch instituut en met dezelfde bezieling stichtte hij ziekenhuizen voor geesteszieken. Hij was een man met groote wilskracht, doorzettingsvermogen en liefde voor den medemensch. De eenvoudige vrome en bescheiden man stierf op 23 Juli 1880, bezig aan de drukproeven van zijn laatste groote werk, het derde deel van „Guiding Symptons" in den ouderdom van meer dan 80 jaren. „Love the Truth because it is Truth and the Good because

it is Good" was zijn motto. Naar dezen regel had hij geleefd en toen de tijd van scheiden kwam, was hij gereed.

Ziehier hoe hij dacht:

Ideas rule the world.

All new ideas must be received like new born children and cherished tenderly, for on them depends the future.

The thoughts of man develop; premature negative proof, therefore, is harmful.

We must neither accept nor reject a thing without reason.

Houses, wards cities, counties, states! Is not our union built upon the Gothic plan?

Conclusions in science must be drawn consecutively. like links in a chain.

Has anything ever been done in the world without being carried to extremes?

What does not advance, recedes; nothing remains fixed.

The side that hates, loses.

If every physician pondered over his work as much as does a shoemaker over his, more people would get well.

In 1892, twaalf jaren na zijn dood werd in Chicago, het Hering Instituut gesticht. Op 24 Juni 1927 werd een bronzen gedenkplaat onthuld, geplaatst in het huis, waarin hij te Oschatz het levenslicht aanschouwde. Vele afstammelingen, zoowel uit Amerika als Duitschland, waren daarbij tegenwoordig.

* * *

Als tweede persoon in dit artikel volge Christiaan Johannes Hering, zoon van Dr. Constantin Hering, die op 28 Augustus 1829 te Paramaribo werd geboren, de eerste Surinaamsche Hering en stamvader van het tegenwoordig in Suriname en in Nederlandsch-Indië levende geslacht.

Hij had een veelbewogen leven en was rusteloos. Ofschoon hij een wetenschappelijke opleiding ontving, eindigde hij zijn ambtelijke loopbaan als belasting-ambtenaar. Hij was een man van veel aanleg, goede talenkennis, die zich voor Suriname zeker verdienstelijk heeft gemaakt.

Op vijfjarigen leeftijd verliet hij Suriname om zich bij zijn vader te voegen, die het jaar tevoren Suriname voor goed had verlaten. Zijn eerste schoolopleiding ontving hij op de Duitsche school te Philadelphia, later op de kostschool der Moravische Broeders te Liditz, om daarna weer naar Philadelphia terug te keeren, waar hij zijn verdere opleiding zoowel in Duitsch als in Engelsch genoot. In 1842 zond men hem naar de Worcester Academie (een

met de H. B. S. gelijkstaande school). Daar zijn vader hem gaarne tot geneesheer en natuurkundige zag opgeleid, kreeg hij privaatonderwijs in zoölogie en botanie. De wetenschap had zijn belangstelling; echter gevoelde hij zich in geenen deele tot de chirurgie aangetrokken. Toen zijn vader zich in 1844 naar Europa begaf, was het plan hem ter opleiding in de geneeskunde naar Duitschland te zenden, maar eerst zou hij op familiebezoek naar Suriname gaan, om vandaar naar Holland te reizen, waar zijn vader hem zou komen afhalen. Het lot heeft echter anders beslist. Zijn studie beëindigde hij nimmer en hij is voor goed in zijn geboorteland gebleven, is wel meermalen naar de Vereenigde Staten gegaan, maar steeds naar Suriname teruggekeerd.

In 1844 kwam hij met de schoener „Alpin" in Suriname aan, waar hij door zijn oom P. van Assen, luit. kwartiermeester der troepen, die met Elisabeth Margaretha Kemper, een zuster van zijn moeder was gehuwd, werd ontvangen. Na een oponthoud van 14 dagen vertrok hij naar den houtgrond „Berg en Dal", waar zijn grootvader Kemper directeur was. Van dezen, een liefhebber van natuurkunde, leerde hij het opzetten van dieren en zijn kennis bracht hij al spoedig in praktijk, toen hij in opdracht voor twee natuurkundigen een verzameling aanlegde van opgezette roofdieren, vogels, kapellen en vlinders, bestemd voor een museum in Frankrijk. Hering raakte grondig bekend met het planten- en dierenrijk van Suriname en kwam in aanraking met mannen als Kappler, mr. Focke enz., maar verzuimde gevolg te geven aan den wensch zijns vaders om naar Duitschland te gaan, teneinde zijn studie voort te zetten.

Na eenigen tijd stelde een vriend zijns vaders, de gouvernements-secretaris S. de Veer hem als surnumerair ter secretarie aan en hier leerde Hering Nederlandsch. Daar hij geen geschiktheid had voor kantoorarbeid en gouverneur Van Raders meer technische talenten in hem ontdekte, beval deze hem aan den inspecteur voor Landbouw, handel en nijverheid, den heer W. H. Lans aan, die hem in 1846 als élève-sucrier plaatste op de gouvernementsplantage „Catharina Sophia" in het district Beneden-Saramacca, waarvan de in de geschiedenis welbekende boschlooper Montecattini [1]) directeur was; deze leerde hem de eerste beginselen van suikerplanten en suikerkoken. Hier ving Hering zijn planterslooppbaan aan, hij kreeg verstand van de cultuur van suiker, koffie,

[1]) Montecatini, die zich met Kappler met een houtvelling en houthandel onledig hield op de etablissementen Montecatini's oord en Albina aan de Marowijne, vestigde zich in 1847 aan de Marowijne.

cacao, bananen en cochenille. In de rumstijlerij werd hij een meester. Zijn kennis uit Duitsche en Engelsche boeken, handelende over destillatie en fermentage, bracht hij in praktijk en op verscheidene plantages werd hij als deskundige geraadpleegd.

In 1848 riep zijn vader hem naar Amerika terug om zijn wetenschappelijke studiën voort te zetten en in Philadelphia maakte hij dan ook werkelijk daarmede een begin; maar hij zette niet door. Een rijke vriend zijns vaders stelde hem voor in den handel te gaan. Hij gaf de studie op, kocht een zaagmolen en een compleet toestel om rietsap te ontkleuren en was begin December 1849 in Paramaribo terug. Zijn handel leidde echter tot niets en op aanraden van den Amerikaanschen consul, Somer, die op den grond „Cayenne" nabij Paramaribo met rijstplanten was begonnen, kocht hij in 1851 de verlaten plantage „Abigaelslust" aan het Pad van Wanica voor dat zelfde doel en beplantte 50 akkers met rijst. Het jaar daarna gaf hij gevolg aan het verzoek van de heeren A. Dessé en W. Humphreys om op plantage „Kent" een stijlerij op te zetten. Tevens werd hij belast met suikerkoken en deed hij proeven voor het drogen van muscovade-suiker door middel van een centrifugaal apparaat.

Het duurde niet lang, of Hering begaf zich andermaal — in 1855 — naar Amerika, om zijn studien betreffende den tropischen landbouw voort te zetten. De academie van natuurwetenschappen benoemde hem tot lid. In dien tijd schreef hij zijn eerste werk: The Rum Distillers Manual, [1]) dat hij aan den heer Humphreys opdroeg. Aan het einde van datzelfde jaar keerde hij naar Suriname terug met een polarisatie-toestel, een compleet laboratorium en de noodige pullen zwavelzuur. Bij aankomst in Suriname benoemde gouverneur Schimpff hem op zeer gunstige voorwaarden tot destillateur op plantage „Catharina Sophia", waar hij met vrouw en kinderen eenige gelukkige jaren heeft gewoond en wetenschappelijken arbeid heeft kunnen verrichten. Hij was gehuwd met Carolina Rosaline von Rieben [2]), geb. op 15 Nov. 1833. Zijn proefneming, om met zwavelzuur het gisten van suikerhoudende stoffen te bespoedigen, had goed gevolg en bezorgde hem als blijk van tevredenheid van den Gouverneur een gratificatie van *f* 100. —. De hoogleeraar Mulder te Utrecht beoordeelde

[1]) The Rum Distillers Manual, Philadelphia, King and Baird, 1855.

[2]) Op 28 November 1788 huwde in Paramaribo George Ferdinand Ernst Baron von Rieben, jongman, Luthersch, oud 40 jaren, geboren te Schönhausen, Hertogdom Mecklenburg Strelitz met Carolina Phillippina Emelina Albertina de Borde de Jouy, jonge dochter, 21 jaren, geb. te Paramaribo.

zijn arbeid zeer gunstig en Hering, voelende het gemis van een boek over de suikercultuur in het Nederlandsch, zette zich aan den arbeid. Het werd gunstig door de professoren Bleekrode en Mulder beoordeeld, opgedragen aan gouverneur C. P. Schimpff en naar de firma W. Nijgh te Rotterdam gezonden om te worden uitgegeven. Om de kosten te bestrijden kreeg Hering een renteloos voorschot uit de koloniale kas van ƒ 1000.—. Het boek verscheen in 1858: De kultuur en de bewerking van suikerriet [1]). Bij zijn vertrek uit Suriname schonk de gouverneur hem ƒ 300 kwijt en kort daarna kwam de beslissing van den minister van koloniën, dat de schuld van ƒ700.—. hem eveneens werd kwijtgescholden.

Zijn volgende standplaats was plantage „Rustenburg", waarvan de gouverneur hem in 1861 tot directeur benoemde (ofschoon niet voorgedragen, maar vermoedelijk in opdracht van hooger hand). Hier zou hij zijn wetenschappelijk onderzoek practisch kunnen bevestigen.

Voor Hering was het noodlottig, dat het opperbestuur in 1863 alle gouvernementsplantages in het openbaar deed verkoopen en dat zijn beschermheer, kapitein E. J. Slengaarde, inspecteur der domeinen van de nijverheid en den landbouw, den dienst verliet. Deze verkoop hield verband met de afschaffing der slavernij in 1863. Een bod van Hering op Rustenburg van ƒ 36000 werd geweigerd, omdat de verkoop in het openbaar moest plaats hebben en zij bracht dan ook de zeer hooge som van ƒ 42000 [2]) op.

Hering kocht toen de verlaten plantage „De jonge Bijenkorf" en begon cacao en bananen te planten. Verder pachtte hij de suikerplantage „Vossenburg". Hier overleed zijn echtgenoote op 30 Augustus 1867. Na het verstrijken van de pacht, kocht hij de plantage „Molhoop" in Boven-Cottica voor ƒ 10.000. Het failliet gaan van de firma Soesman was voor Hering een groote ramp en hij moest zijn plantage verkoopen. Dit was het einde van zijn plantersloopbaan.

---

[1]) Gedrukt bij G. J. Thieme, Arnhem, 3 deelen.

[2]) In een oude potlood-aanteekening, voorkomende in een West-Indische Almanak zie ik :De navolgende Gouvernements plantages verkocht den 15 Sept. 1864 hebben opgebracht:

Catharina Sophia . . .	ƒ 131.000	kooper	E. Dessé
Rustenburg	ƒ 39.500	„	Arnaud en Dandleau
Zorg en Hoop	ƒ 35.000	„	H. Wright qq Pearson
Frederiksdorp	ƒ 29.500	„	J. P. A. Hoeffelman
Ephrata	ƒ 3.100	„	N. Nielson
St. Germain	ƒ 4.000	„	T. Noordberg
	ƒ 242.100		

ƒ 242.100 waarvan de venduemeesters I. Salomons, J. C. Gomperts en I. F. Faverey ieder ⅓ v. 4½ % kregen of ƒ 3461,50

Bij het inwerkingtreden van het Besluit van 23 Sept. 1871, ter uitvoering van de wet van 19 Juni 1871 Staatsblad no. 71 (Gouvernementsblad no. 10), waarbij eene belasting op het verbruik van gedestilleerd werd ingevoerd (G. B. no. 18), 1 Januari 1872 in werking getreden, bood het gouvernement aan Hering de betrekking van hoofdkommies aan, welke hij aannam. Hij verkocht plantage „Molhoop". In deze ambtelijke loopbaan heeft Hering verdienstelijk werk verricht. Met bezadigdheid en tact nam Hering zijn lang niet gemakkelijke betrekking gedurende 26 jaren waar, toen hij zijn pensioen nam. Ongeveer elf jaren daarvan bracht hij in het district Coronie door, alwaar hij in 1887 een maatschappij oprichtte tot de bereiding van kokosnootolie en vezelstoffen. Geholpen door zijn chef, den administrateur van Financiën, A. J. baron Schimmelpenninck van der Oye, die commissaris in deze maatschappij werd [1]), kocht hij de plantage „Burnside". Tegenspoed en gebrek aan deelnemers deden de zaak mislukken en zij werd geliquideerd. Hij hertrouwde in 1888 in Coronie met Antoinette Wilhelmina Smit, die nog in leven is en thans den hoogen leeftijd van 95 jaren heeft bereikt.

In 1900 keerde hij naar Paramaribo terug, waar hij voortging met schrijven. Op 77-jarigen leeftijd overleed hij aldaar op 30 Mei 1907, nalatende twee zoons, (een was geneesheer en een apotheker) en een ongetrouwde dochter, uit het gezin van 6 kinderen van zijn eerste huwelijk.

Behalve de reeds genoemde werken schreef Hering in 1901: Verhandeling over de voedingsmiddelen der kolonie Suriname, haar cultuur en hunne bereiding en over de Surinaamsche vruchten in betrekking tot handel en nijverheid. In 1902: Overzicht van de cultuurgewassen en boschproducten in verband met nijverheid en handel in de kolonie Suriname. In 1903 verscheen: Nuttige palmen der kolonie Suriname. In hetzelfde jaar gaf hij een korte levensbeschrijving van mr. H. Ch. Focke uit. Zijn artikel: De oudheden van Suriname verscheen in de Catalogus der Ned. W. I. Tentoonstelling te Haarlem, 1899. Voor het onderzoek naar de Indiaansche oudheden [2]), verricht met steun uit 's Rijks middelen, verwierf hij van Z. M. Willem III de zilveren medaille voor

[1]) Als commissarissen zien wij verder nog vermeld: John Fennely, J. M. de Vries, mr. Henry Benjamins, A. A. Samuels en C. J. Hering. Het kapitaal zou uit ƒ 100.000 moeten bestaan.

[2]) Hering teekende de afbeeldingen op de Timehri-rots in de Marowijne na. De teekeningen zijn in het Rijks Ethnografisch Museum. Zie Sporen van voorhistorische bewoners van Suriname, door J. W. Gonggrijp, W. I. Gids, dl. II, blz. 1. (1920).

verdiensten ten opzichte van 's Rijks verzamelingen van Wetenschap en Kunst. Zijn inzendingen aan de Internationale en Koloniale Uitvoerhandeltentoonstelling te Amsterdam (Mei-Oct. 1883) werden bekroond met de gouden medaille voor zijn inzending van Indiaansche voorwerpen, en met de zilveren medailles voor een Proeve tot een bibliographie der Kolonie Suriname en voor diagrammen, aantoonende het resultaat der meteorologische waarnemingen, gedaan in de kolonie Suriname en met een bronzen medaille voor zijn Schets van de Cultuur en Fabricage van het Suikerriet in de kolonie Suriname. Veertig jaren heeft Hering zijn weerkundige waarnemingen volgehouden (van 1856—1896) waarbij hij veel medewerking heeft ondervonden van dr. Dumontier, Chef van het Mil. Hospitaal, door wiens tusschenkomst Hering door prof. Buys Ballot aan het bestuur van Suriname werd aanbevolen om met meteorologische waarnemingen te worden belast en ofschoon dit besluit later werd ingetrokken, is Hering er eenvoudig mede doorgegaan. Zie Meteorologie in de Kolonie Suriname in de Goede Tijding nos. 91 en 92 van 1894. Ook de Encycl. v. Ned.- West.Indië, onder „klimaat"

Vele correspondentschappen vielen hem ten deel. Hij was correspondent van het Bureau Central Météorologique te Parijs, dat hem met een bronzen medaille vereerde, van het Smithsonian Institute te Washington, van het Burlington County Lyceum of History Science, van het Wagners Free Institution of Sciences te Philadelphia en lid van de Academy of Natural Science of Philadelphia, alsmede eerelid van de Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana.

Zijn studie was gewijd aan de belangen van het land, waar ook eenmaal zijn vader had gewerkt.

Literatuur, voor zoover niet genoemd: Mitteilungen des Deutschen Pionier-Vereins von Philadelphia, Viertes Heft, 1907.

The Hahnemannian Monthly, Philadelphia, August 1880, no. 8.

Leipziger Populäre Zeitschrift für Homöopathie, 60ste Jahrg. 1 Januar 1929, no 1.

Familie aanteekeningen.

December 1929.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK IV
1734—1743

§ 1. Johan Heyliger commandeur, 26 Febr. 1734. — § 2. Contract van onzijdigheid t. generaal Bochart en St. Maarten. — § 3. Engelsche kapers nemen daarop onze schepen. — § 4. Gezantschap naar generaal William Matthew, Sept. 1736. — § 5. John Philips comm. v. St. Maarten. Eerste moeielijkheden. — § 6. Philips bevordert de zout- en salpeter industrie. Het oude plan om Fransch St. Maarten te koopen. — § 7. Dood van Joh. Heyliger 10 Maart 1736. Verkiezingen. — § 8. Stadsuitbreiding op St. Eustatius noodig. — § 9. Isaäc Faesch commandeur, Oct. 1736. Door een Spaansch schip gevangen genomen. — § 10. De Republiek blijft buiten den Eng. Sp. oorlog. — § 11. Op St. Maarten stijgend verzet tegen Philips. Herstel van het oude Spaansche fort. — § 12. Het oproer. Philips van het eiland verjaagd, Juni 1736. — § 13. Philips naar patria. De rebellen onderwerpen zich. Philips weder commandeur, Juli 1737. — § 14. Faesch onderhandelt met Matthew. Engelsche gewelddaden. — § 15. Herstel van fort Oranje. — § 16. De stadsuitbreiding tegengewerkt. — § 17. Faesch wil Tabago weder bezetten. Vrije scheepvaart. — § 18. Oorlogspaniek. Spaansche geweldenarij. — § 19. Onrust op St. Maarten. Faesch contra Philips. — § 20. Immigratie op St. Eustatius. — § 21. Fort Amsterdam. Ds. Jos. Jacques op St. Maarten 1739. Overlijden van ds. Kowan 1740. — § 22. Faesch directeur van Suriname. Hendrik Coesvelt commandeur, Juli 1740. Personeel der Compagnie. — §23. Engelsche kapers. Dreigende hongersnood. — § 24. Proces tegen Simon de Graaf en Andr. Godfried. Algiersche passen. — § 25. Overlijden van Coesvelt Aug. 1741. Jasper Ellis a. i. — § 26. De Deensche schelling. — § 27. Proces tegen Alexander De Lavaux. — § 28. Het naspel op St. Eustatius. Andries Ravené. — § 29. Klachten over Philips. Huwelijk tusschen Alexander Wilson en Susanna Philips. — § 30. De predikant George van Essen. Moeielijkheden met Jasper Ellis. — § 31. Volkstelling. Ellis zendt Spaansche gevangenen naar hunne havens terug. Joh. Heyliger Pzn. wordt commandeur 22 Juni 1743. Benoeming van Jan de Windt tot secretaris, Andries Ravené tot commandant, Pieter Simonsz. tot vice-commandeur van Saba, Albert van Heyningen jr. tot secretaris van St. Maarten.

§ 1. Nadat dan commandeur Raecx 10 Februari 1733 overleden was trad Johan Heyliger 9 Maart a. i. op. Dat was reeds voor de vierde maal. Voor commandeur vond hij zichzelven te oud en het scheen hem beter „voort best van het lantje", dat de Heeren een „vaderlandsch subject" en getrouwd man benoemden, het eenige

middel om de oproerige gemoederen in vrede en rust te doen leven [1]). Naar gewoonte luisterden de Heeren niet naar dit advies en benoemden hemzelven 18 November 1733 tot commandeur, zonder tractement, maar met 1½% van de gelden van den slavenverkoop [2]). Den 26sten Februari 1734 ontving hij zijne benoeming en den volgenden dag bood de burgerij hem de gewone voordracht van tien personen aan, uit wie hij Joh. Markoe, Joh. Salomonsz., Lukas Doeke Groebe, Pieter Hassell en Simon de Graaf tot raadsleden koos. Charles Simonsz. bleef vice-commandeur op Saba, maar op St. Maarten, waar Mart. Meyer 10 Juni 1733 overleden was, benoemde hij Jac. Barry, den kaptein der burgerij, hetgeen de oorzaak van groote moeielijkheden blijken zou [3]). Meteen vroeg hij voor de verdediging van dat eiland wielen voor affuiten aan, maar Bewindhebberen achtten die affuiten zelve ook niet veel meer waard en zonden dus 5 roopaarden voor twaalf-, 3 voor drie- en 2 voor tweeponders. Eenige kanonnen met toebehooren volgden een paar jaren later [4]).

§ 2. Keurden de Heeren dit beleid goed, verkeerd vonden zij dat de commandeur zonder approbatie der Staten Generaal tractaten sloot met vreemde natiën. De Engelsche gezant in Den Haag had nl. geklaagd, dat de Franschen en Hollanders op St. Maarten een contract van neutraliteit hadden gesloten, waarin artikelen voorkwamen, die „de Engelsche koloniën in Amerika zeer praejudiceerden." [5]). Reeds den 23sten Maart 1734 hadden 92 opgezetenen van St. Eustatius aan den Raad gevraagd, of het, wegens den dreigenden oorlog [6]), niet raadzaam zou zijn, om van Z. Exc. den generaal der Fransche eilanden te verkrijgen, dat hij het eiland onder eene „neutraliteyt off contributie" stelde gedurende den oorlog, waarvoor dan de burgers het bedrag wilden opbrengen [7]). De Raad had dit verzoek aan Kamer Amsterdam door

[1]) Joh. Heyliger aan X 9 Maart 1733, port. no. 4 fol. 366.

[2]) *Instructieboek* als boven op datum.

[3]) Joh. Heyliger aan X 24 April 1734, port. no. 4 fol. 435. Brieven van Kam. Amsterdam 23 Nov. 1733, 21 April 1734, 341 W.I.C. 474.

[4]) Kam. Amsterdam aan Joh. Heyliger 30 April 1734, 1 Mei 1736. 341 W.I.C. 474. Roopaard, roepaard, van rampaard (rampardo?), laag en kort affuit voor scheepsgeschut, op wielen en met touwen voortgetrokken, *Woordenboek* XIII 1308 vlg. H. Smeeks, *Americaense zeeroovers*, 1678, blz. 95; dez., *Beschr. v. h. koningr. Krinke Kesmes*, 1776, blz. 154.

[5]) Kam. Amsterdam aan Joh. Heyliger 14 Juli 1735, 341 W.I.C. 474.

[6]) De Staten hadden 20 Febr. 1732 het Weener verdrag geteekend, waardoor Frankrijk alleen kwam te staan, Blok, *Gesch.*² III, 368. De Oostenrijksche successieoorlog is eerst 1742.

[7]) Burgerij aan Commandeur en Raden 23 Maart 1734, port. no. 4, fol. 441, 442. Ook weduwen teekenden, Catharina Benners, wed. Jos. Lindesay; Catharina Taerling, wed. Abr. Calwaert. Ook ongehuwde vrouwen, Catharina Raepzaat. Men vindt voorts: + dit is het merck van Rebecca de Buck, van John de Buck sen. Enzoovoort.

gezonden. Doch ook de burgers van St. Maarten hadden om een acte van neutraliteit gevraagd, en Heyliger had toen aan Nicolaas Salomonsz. volmacht gegeven om met den Franschen generaal te gaan onderhandelen. Deze had geantwoord d.d. Fort Royal de la Martinique 14 Juli 1734, dat het wel is waar beter geweest ware, zoo „le sieur Nicolas" volmacht van H.H. Mog. gehad hadde, gelijk hij van zijn koning, maar dat het jammer zou zijn wanneer dit de goede zaak vertraagde; dat hij daarover te liever heengestapt was, omdat hij zich overtuigd hield, dat Heyliger de belangen zijner onderdanen op het hart droeg en stellig geen tijd zou verliezen, om het verdrag door de Algemeene Staten te doen goedkeuren [1]). Het luidde aldus:

> Traité de neutralité de Lisle Saint Martin, fait entre haut et puissant seigneur Messire Jacques Charles Bochart, chevalier, seigneur de Champigny, Norroye, Poissy, marquis de Sainte Marie, chevalier de lordre Royale et militaire de Saint Louis, capitaine des vaisseaux du Roy, gouverneur et lieutenant général pour Sa Majesté très chrestienne des Isles de la Martinique, la Guadeloupe, la Desirade, Marie Galante, Tabac, la Grenade, Saint Martin, Saint Barthélemy, Saint Croix et autres isles adjacentes en Amérique.
>
> Et Mons. Nicolas Salomon conseiller au conseil Hollandois de Saint Martin au nom et comme chargé des pouvoirs à luy donné a cet effet par Messrs. Joh. Heyliger et Jacques Barry.

Volgden vijf artikelen.

1. In geval van oorlog tusschen Frankrijk en de Republiek zullen die van St. Maarten neutraal blijven. De beide commandeurs zullen ieder hun eigen kwartier regeeren en in geval van aanval elkander helpen.
2. Beide naties mogen ieder twee oorlogsschepen hebben, voorzien van commissie en paspoort.
3. Er zal vrije aanvoer en vaart zijn voor schepen der beide natiën, die niet mogen achterhaald worden.
4. Negers of andere zaken (effets) mogen in oorlogstijd niet ingevoerd worden tenzij voor vestiging. Onderling zullen de eilanders in vrede en oorlog de eendracht bewaren.
5. Dezelfde neutraliteit geldt voor St. Barthélemy.

Geteekend in duplo door partijen onder het zegel „de mon dit sieur de Champigny", 14 Juli 1734 [2]).

[1]) Bochart de Champigny aan Heyliger 14 Juli 1734, port. no. 4 fol. 487.

[2]) Prachtig geschreven copie port. no. 4 fol. 485—486r. Een dergelijke overeenkomst tusschen de beide gedeelten des eilands reeds van 17 Mei 1734 R.A. no. 289: zeer geschonden.

Aan de Heeren verzocht Heyliger het verdrag te willen goedkeuren [1].

§ 3. Het vierde artikel eerste gedeelte vonden de Engelschen bezwarend voor hun handel en namen aanstonds represaillemaatregelen. Zich beroepend op het edict van Codrington d.d. 8 December 1701, dat immers aan alle Engelsche ingezetenen den handel op vreemde eilanden verbood [2], deed nu William Matthew, Engelsch gouverneur op St. Kitts, zijn best den Hollandschen en Franschen handel te breken, liet alle schepen op Engelsch gebied onderzoeken, schoot er op, deed ze de vlag strijken en bracht ze op. Kwam dan de zaak voor den rechter der admiraliteit op Montserrat dan velde die partijdig vonnis. De schade was enorm en daarom wendden Joh. Markoe, commandeur a. i. (want Joh. Heyliger was, gelijk wij nog zien zullen, 10 Maart 1736 overleden) en Raden zich tot Heeren Bewindhebberen, op wie „onze eenige hoop is" [3]. Hun bewijsmateriaal was overtuigend genoeg! De Twee Zusters, schipper Jan Romein, afgeladen door koopman Jean Sagernan, op reis van St. Eustatius naar Guadeloupe, zeven mijlen in zee van Montserrat aangehaald en verbeurd verklaard [4]. De Fransche bark Catharine schipper Charles Chenie en de bark Anthony schipper Jan de Meyer, beide door denzelfden koopman bevracht, genomen: schade 2654 pesos [5]. De bark De drie vrienden schipper Dan. Mac Daniel met Dan. Mombrun en andere reizigers aan boord, op weg van Grande Terre (O. deel van Guadeloupe) naar St. Eustatius, 17 September avonds 8 à 9 uur door een Engelsch tweemastschip genomen [6]. Ja, het was gebeurd, dat een Engelsche kaper zijne goederen op St. Eustatius van de hand deed, en dan ging kruisen tegen den tijd dat ze vandaar werden uitgevoerd, en ze dan weer buit maakte als Engelsche goederen, om de bark te krijgen [7].

Markoe had zich eerst schriftelijk tot Matthew, „kapitein generaal over Z. M. van Groot Brittannië Caribise Eylanden" gewend en gevraagd, of dit alles op zijn orders geschiedde? Hij had geantwoord, dat hij allen handel breken zou tusschen Engelschen en Franschen en tusschen de Engelsche en de Hollandsche, Deensche of Fransche nederzettingen, dat hij elk schip zou doen on-

---

[1]) Heyliger aan X 20 Aug. 1734, port. no. 4 fol. 483 r.
[2]) *Boven* XI 376.
[3]) Joh. Markoe en Raden aan X 8 Oct. 1736, port. no. 4 fol. 698—699.
[4]) *Aldaar* fol. 700. Ook vermeld door Matthew bij Pitman *a.w.* pag. 282 noot 20.
[5]) *Aldaar* fol. 708 v. Ook vermeld door Matthew *t.a.p.*
[6]) Verklaring van Mombrun *aldaar* fol. 712 v.
[7]) *Aldaar*, fol 699.

derzoeken naar valsche paspoorten van zoogenaamde Hollandsche eigenaars van wezenlijk Fransche goederen, maar dat hij de wettige scheepvaart niet hinderen zou. Hij voegde er bij, dat hij op Antigua geen tolk bij de hand had en dat Markoe hem wel in het Engelsch had kunnen schrijven, daar heel Eustatius toch Engelsch sprak [1]). Dat het den Engelschen gouverneur ernst was, kon Robert Stuart, ook koopman op St. Eustatius, getuigen, want hij zelf had begin September generaal Matthew hooren zeggen, dat hij alle Fransche schepen, die Engelsche goederen in hadden, waar ook geladen, prijs zou maken [2]). Trouwens, hij had dat in een officieel stuk aan ieder bekend gemaakt [3]). En aan de opvatting van het gerechtshof behoefde men ook niet te twijfelen [4]).

§ 4. Toen de brief alzoo niet geholpen had, zond Markoe twee onderhandelaars, het raadslid Jasper Ellis en den secretaris Joh. Heyliger Pzn., naar den generaal. Zij voeren 21 September 1736 naar St. Christoffel, maar de generaal was daar niet. Den 23sten naar Montserrat, maar de generaal was daar niet, wel eene opgebrachte Statiaansche bark. Den 24sten naar Antigua, waar zij hem eindelijk vonden en hem den meegebrachten brief overhandigden, dien hij zeer „passieus" aannam, zeggende: „Ik weet niet wat daarmede te doen. Ik verstaan geen Duyts. Waarom mij niet in het Engelsch geschreven? Kan ik iemand krijgen om hem te lezen, dan zal ik antwoorden, maar het dunkt zeker aan uwen president of hoe zij hem noemen een kleinagting, om aan een Royal Captain in het Engelsch te schrijven? Wat is hij toch en wat zijn zijn meesters, de Compagnie? Een compagnie kooplieden. Wanneer hij nog door de Staten van Holland aangesteld ware!" Met wierp de generaal den brief op tafel roepend: „wij hebben niemant die hier duyts kan!" Ellis zeide toen: „Ons commandement is dependeerend van H.H. Mog. en wij kennen geen Engelsch op ons land, als een weinig om ons te behelpen." De generaal weer: „De menschen bij u kennen Engelsch genoeg om Engelsche

[1]) Markoe aan Matthew *aldaar* fol. 700. Matthew aan Markoe d.d. Antigua 14 Sept. 1736 *aldaar* fol. 702 (copie van den origineelen onder Markoe berustend.) Vertaling ervan *aldaar* fol. 704.

[2]) Verklaring van Stuart, *aldaar* fol. 710 v.

[3]) An act to prevent any trade with the French or any other foreign plantation by the inhabitants of His Majesties Carribbee Leward Islands in America, Engelsch en Nederlandsch, *aldaar* fol. 725r.—730 r. (Montserrat-Act).

[4]) Procedure for the High Court of Admirality in this island, Judge George Wyke Esq. in the tenth year of George II, Engelsch en Nederlandsch, *aldaar* fol. 713—724 r. Kolonel Samuel Martin van Antigua was in tweede huwelijk getrouwd met Sarah Wyke, dochter van Edward, den gouverneur van Montserrat, ± 1730, *Journal of a lady of quality*, ed. 1923 pag. 261.

en Fransche kolonies door hun smokkelhandel te ruïneeren, maar om aan mij te schrijven kennen zij geen Engelsch. Ik zal de negotie van St. Eustatius ruïneeren, ik zal commissies geven aan kapers, ik zal er drie om uw eiland kruisende houden om alle schepen te visiteeren en zoo noodig te nemen. Vind ik iemand, die naar St. Eustatius vleesch of meel brengt, ik zal hem laten condemneeren volgens mijn acte. Ik wil uwen handel breken alzoo uw commandeur te groote vrijheid geeft aan Rhode-eilandsvaarders om de kolonies van Engelschen en Franschen te ruïneeren" [1]). Daarop zeide Ellis: „Wij zijn vrije Nederlanders, verpligt de negotie te encourageeren". En de ander antwoordde: „Ja, alle duytse havens zijn vrij." Zoo eindigde het onderhoud [2]). Dit alles vond plaats in 1736, 45 jaren derhalve vóór de verovering door de Engelschen van 1781, maar deze en nog volgende moeielijkheden zijn als het voorspel der komende tragedie en helpen haar meteen verklaren.

§ 5. Wij moeten thans allereerst onze aandacht wijden aan de gebeurtenissen op St. Maarten onder dien John Philips, die zijn naam aan de hoofdstad van het eiland geven [3]) en voor zijn bloei van beteekenis worden zou. Reeds noemden wij de benoeming van Jacques Barry tot vice-commandeur van St. Maarten eene leelijke vergissing, omdat de Heeren datzelfde ambt aan Philips hadden beloofd als belooning voor zekere bewezen diensten [4]). Natuurlijk moest Mart. Meyer eerst overlijden en het ambt vacant maken. Maar Philips was alvast gegaan, herinnerde de Heeren aan de gedane toezegging en maakte het Mart. Meyer lastig door 's mans gezag niet te erkennen, hem te „auvanteeren" (affronteeren?) en 's nachts burengerucht te maken, ofschoon er vele zieken op het eiland waren [5]). Na den dood van Meyer, toen Jac. Barry zijn ambt aanvaard had, werd het geval nog inge-

---

[1]) In brieven van 26 Mei en 14 Juni 1737 aan den Board of trade zegt Matthew, dat jaarlijks wel 100 schepen van Rhode-Island naar St. Eustatius kwamen om Fransche rum en molasse. Als hun agenten noemt hij de ook in den tekst vermelde Sagernan en Stuart (of Steward). Wel onderschepte hij door zijne kustwachters het suikertransport van Martinique en Guadeloupe naar St. Eustatius voor Rhode Island, maar met dat al was de baai van ons eiland met hun schepen bezaaid, en men rekende dat in dat jaar 6000 ton suiker, als Engelsche okshoofden „vermomd", via Rhode Island op de Engelsche markten gekomen waren. Bij Pitman *a.w.* pag. 281—282.

[2]) Verslag van Jasper Ellis en Joh. Heyliger Pzn., port. no. 4 fol. 706—707 r.

[3]) In een brief van John Philips d.d. 3 Juni 1738 is sprake van „'t dorp Philipsburg", port. no. 5 fol. 150 en nog eens 26 Juli 1739, *aldaar* fol. 233 r.

[4]) *Boven* § 1.

[5]) John Philips in een brief van 12 Juli 1733 port no. 4 fol. 408. Mart. Meyer aan Heyliger, ongedateerd, maar de copie is van 23 Juli 1733, *aldaar* fol. 410—411 r. Dat nachtelijk alarm is van 2 Maart.

wikkelder, want toen liet hij een brief zien van Raecx d.d. Februari 1730, waarin stond, dat de Heeren hem den overledene zouden laten opvolgen. Barry vond dit terecht een moeielijk geval, vooral ook omdat Philips zeer zonderling deed, beweerde dat nu de tijd rijp was om onder St. Eustatius uit te komen en dat men zelf zijn bestuur moest kiezen [1]). Heeren Bewindhebberen namen toen het zelfs voor hen zonderling besluit, om Philips tot commandeur te benoemen, een nieuw ambt, en dus boven Barry te plaatsen. Het schijnt, dat Philips toen in Europa was, zoodat Barry het bewind voerde, want wij hebben een brief van hem aan X, over misgewas door den orkaan van 22 December, gedagteekend 7 Juni 1734 [2]). Doch toen moet Philips de terugreis reeds aanvaard hebben, want 16 Februari 1735 kwam hij via Schotland, waar hij lang ziek had gelegen, op St. Maarten aan. En aanstonds begonnen de moeielijkheden. Men bood hem een rekest aan, waarin enkele burgers op het ontslag van Barry aandrongen; waarom kan ik niet nagaan. Van St. Eustatius kwamen toen Markoe (op dat pas nog geen commandeur a. i.) en een ander raadslid om de rust te herstellen. Gevolg was, dat de Heeren Barry inderdaad ontsloegen, maar met verlof op St. Maarten te blijven wonen, terwijl zij Philips bevalen hem met rust te laten. Alsof zij met alle geweld kruit en lont bijéén wilden houden. De burgerij koos toen ook een nieuwen Raad, met de oude leden Pieter Hassell, William Heyliger en Robert Hanson en het nieuwe lid Willem van der Poelen. Volgens de telling van 28 Februari, 1 en 2 Maart van dit jaar woonden er op het eiland, Nederlandsch gedeelte, 532 blanken en 1110 slaven, wat op bloei wijst. Blanke meesterknechts op de plantages waren er 14 [3]).

§ 6. Philips, de beschuldigingen tegen wien wij natuurlijk niet verzwijgen zullen, was in elk geval een man van beteekenis. De vroeger genoemde plannen van Raecx voor de zoutindustrie op St. Maarten kregen een begin van uitvoering. De ingezetenen vroegen aan Philips concessie voor twee molens om de zoutpannen leeg te pompen en de Heeren verleenden die voor 20 jaar, mits.... een douceur aan de Compagnie. Die bloei van daareven was echter volgens den commandeur niet groot. Het eiland was maar dun bevolkt, tal van plantages waren alleen met potaten, yams en cassave beplant, terwijl toch suiker, katoen, gember, ca-

---

[1]) Jac. Barry aan Heyliger 15 en 16 Juli 1733, port. no. 4 fol. 413—415.

[2]) *Aldaar* fol. 456. Heeren X hadden de benoeming van Philips tot commandeur gemeld bij missive van 21 April, Heyliger aan X 6 Juli 1734, port. no. 4fol. 473 v.

[3]) Philips aan X 29 Maart 1735, W.I.C. 326, met bijlagen.

cao en koffie hier zeer goed gedijen zouden. Maar de menschen waren te arm, om op de profijten te kunnen wachten, terwijl b.v. de Guinea-yams in vier maanden rijp is [1]). Philips was voorts overtuigd, dat er zich volop salpeter op zijn eiland bevond en had drie okshoofden aarde naar patria gezonden ten onderzoek. De uitslag was wel negatief geweest, maar met dieper graven hoopte hij toch zijn doel te bereiken. Ja, hij hield zich verzekerd dat er zelfs mijn-exploitatie mogelijk zou blijken, koper, zilver, lood, tin. Het lag niet diep, men vond de erts 3 à 4 voet onder den grond, vooral op de plantage naast Point Blancq van de erven wijlen vice-commandeur Mart. Meyer. Kapitein Maxwell had er al eens iets van naar Holland meegenomen en men had er goed koper in gevonden. Wij zullen zoo aanstonds zien, dat de Spanjaarden dat ook al geweten hadden.

Wederom was het onze commandeur, die nog eens het oude plan opperde, om het Fransche gedeelte van St. Maarten aan te koopen, wat misschien een ƒ 15.000 zou kosten. In de geheele Fransche jurisdictie, waar Mons. Pymont commandeur was, woonden geen veertig man, volgens Philips een partij gemeen volk, arme menschen, terwijl de generaal De Champigny, de ons reeds bekende gouverneur der Fransche bezittingen, „niet veel aghting voor het eiland had". Daarentegen had de heer George Leonhard, gewezen commandeur van Anguilla, zich aangemeld, om met 60 slaven zich op Hollandsch St. Maarten te vestigen. Doch de Heeren vonden ƒ 15.000 een te grooten hap in hun financiën en lieten alzoo de kans voorbijgaan, om het gansche eiland onder onze vlag te brengen [2]).

Reeds aanstonds rezen er moeielijkheden met den Raad. Deze verzette zich tegen de recognitie van alle uitgevoerde goederen, omdat immers koopwaren, direct voor Amsterdam geladen, daaraan niet onderworpen waren? En daarin had de Raad gelijk. Doch nu verzochten de ingezetenen ook ontheffing van de hoofdgelden, vrijdom van recognitie voor uitgevoerde landsvruchten en vee, eindelijk verlof om hun slaven te koopen, waar zij die het best bekomen konden. Want aan slaven was altijd gebrek. Doch Philips wees er hen op, dat onderscheiden suiker- en katoenplantages reeds langer dan de tien jaren (waarin geen belasting werd

---

[1]) Vergel. Oldendorp *a.w.* I 180 f.

[2]) Comm. Joh. Heyliger Pietersz. zou d.d. 2 Dec. 1748 en 18 Sept. 1753 nog eens met hetzelfde plan komen, waarbij toen de Heeren alleen aanteekenden: voor notificatie. *Resolutiën* van Heeren X Martis 14 October 1749 fol. 139 v., Martis 18 Sept. 1753 fol. 44. In hoofdst. VI zullen wij daarover uitvoerig handelen.

geheven) in één hand waren geweest en de eigenaars derhalve het hoofdgeld betalen moesten, hetgeen zij ook zeer goed in staat waren te doen, gelijk de rechten op landsproducten en vee [1]).

Op. St. Eustatius was middelerwijl de secretaris Willem Stokvis 16 December 1733 overleden en Joh. Heyliger Pieterszoon provisioneel aangesteld [2]). De nieuwbenoemde secretaris Abr. van Loon stapte 17 Maart 1735 aan wal, maar overleed reeds den 25sten aan „fiemente koorts" [3]). Joh. Heyliger Pzn. volgde hem op. Dat secretaris-ambt was altijd samengegaan met dat van vendumeester, maar Jan de Windt, nog maar steeds op het eiland, bekleedde dien post reeds, waarom de Heeren thans bepaalden, dat, bij den dood van een der twee, beide betrekkingen weder zouden vereenigd worden [4]).

§ 7. Commandeur Joh. Heyliger overleed 10 Maart 1736 aan waterzucht en op den 12den trad Joh. Markoe, kapitein-luitenant en raadslid als commandeur a. i. op [5]). Er moest dus een nieuw lid in den Raad worden gekozen. Bij de eerste stemming verkreeg no. ! van het door de burgerij aangeboden tweetal, Jan Simonsz. Doncker, de meerderheid. Doch reeds vroeger, zagen wij, hadden de Heeren hem van openbare ambten buitengesloten. Toen verkoos men Jaspar Ellis. Hij was, zooals wij weten, een schoonzoon van Joh. Lindesay. Wel is waar hadden Bewindhebberen in 1734, als een soort gedeeltelijke amnestie, den man toegestaan voor een jaar naar St. Eustatius te komen, om.... te helpen bij de inning van compagniesschulden [6]) (wat hem wel was toevertrouwd!), maar Markoe had toch ook tegen die benoeming geprotesteerd. Doch deze maal had de burgerij doorgezet. Markoe zelf was nu 18 jaar kapitein der burgerij en zou nu gaarne eens commandeur worden [7]) Jan de Windt werd 14 Augustus 1736 raadslid in de plaats van Joh. Salomonsz [8]). De weduwe des overleden commandeurs, Elisabeth Jeems, zond bericht van zijn dood en „bad en smeekte" meteen de Heeren het stukje land, dat haar man van hen in gebruik had, zoolang te mogen houden totdat

---

[1]) Philips aan X 18 Mei, 8 Juni 1735 W.I.C. 326.

[2]) Heyliger aan X 20 Dec. 1733, port. no. 4 fol. 427.

[3]) Heyliger aan Kam. Amsterdam 18 April 1735. Kamer aan Heyliger 21 Juli 1735, 341 W.I.C. 474.

[4]) Kamer aan Heyliger 29 Octob. 1735.

[5]) Joh. Markoe aan X 6 April 1736, port. no. 4 fol. 592.

[6]) Heyliger aan X 6 Dec. 1734, port. no. 4 fol. 510.

[7]) Joh. Markoe aan X 7 April 1736, *aldaar* fol. 594. 627. Jan Simonsz. Doncker protesteerde 11 April 1736 tegen het „enorm affront" hem aangedaan en vroeg eerherstel, *aldaar* fol. 629.

[8]) Jan de Windt aan X 8 Juli 1737 port. no. 5 fol. 1.

de oogst rijp zou zijn [1]). Wijlen commandeur Raecx had er indertijd niet de minste verbetering aan aangebracht, maar er wel een huisje op gebouwd. De erven Heyliger hadden het laten afbreken, nadat het op 50 pesos getaxeerd was en betaalden dit bedrag aan de erven Raecx uit [2]). Elisabeth was achtergebleven met negen kinderen. Een zoon Pieter was konstabel op het fort, „waarvan eenigszins kon substeeren" en smeekte thans de Heeren „daarin te mogen continueeren" [3]). Een andere zoon Nicolaas was waagmeester, en deed eenzelfde verzoek [4]). Joh. Markoe ondersteunde het [5]).

§ 8. De secretaris Joh. Heyliger Pieterszoon, om zijne instructie verzoekende, gaf den Heeren meteen te kennen, dat hij gaarne commandeur zou worden. Mocht dat zijn geluk niet zijn, dan wenschte hij althans eene stem in de raadsvergadering, zooals ook Spieringh en Leever dat gehad hadden. Werd hij commandeur, dan zou hij gaarne een huis voor zich in het fort bouwen. De Comp. betaalde thans den commandeur 90 pesos voor huishuur en hij zou zulk een huis voor 500 pesos kunnen bouwen, voordeelig dus voor de Comp. [6]) Ook stelde hij voor om de Compagniessavane in gedeelten te verkoopen om daarop huizen te bouwen, hetgeen hij zeer noodig achtte voor de vergrooting van het dorp. Desgelijks achtte hij de compagnieskostplantage, waarop nu alleen maar een weinig suiker werd verbouwd, beter verkocht, terwijl dan de slaven de andere kostplantage heel achter den berg konden bezorgen [7]). De toenemende bevolking maakte stadsuitbreiding noodzakelijk en wij zullen zien, dat ook Faesch daaraan zijne aandacht wijdde. Intusschen had Jan Simonsz. Doncker de lucht van die plannen gekregen en deed een ander voorstel. Het land der Comp. dat, gelijk wij zagen, bij de weduwe Heyliger-Jeems in gebruik was, lag naast zijn suikerplantage in het Engelsche kwartier. Hij deed daarop een bod van 1400 pesos à 48 stuivers of ƒ 3360 Holl. courant en wilde het ook wel voor tien

[1]) Elis. Jeems aan X ongedagteekend port. no. 4 fol. 610. Goedgekeurd, *Resolutiën* van X Veneris 12 Oct. 1736, fol. 221 v.

[2]) Verklaring van Mevr. wed. comm. Heyliger en vier goede mannen 4 Sept. 1737, port. no. 5 fol. 29.

[3]) Pieter Heyliger Johsz. aan X 28 April 1736, port. no. 4 fol. 612.

[4]) Nic. Heyliger Johsz. aan X 28 April 1736, *aldaar* fol. 614.

[5]) Joh. Markoe aan X 28 April 1736, *aldaar* fol. 616.

[6]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 28 April 1736, port. no. 4 fol. 623.

[7]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 8 April 1736, port. no. 4 fol. 598. Bewindhebberen, wel inziende dat niemand toch voor hun gronden hart had, stonden den openbaren verkoop toe en bepaalden meteen, dat wie daarvoor nieuwe plantages aanlegden, tien jaren vrijdom van hoofdgeld zouden genieten. Kamer aan Faesch 21 Sept. 1737, 6 Mei 1738, 21 Nov. 1739, 108 W.I.C. 71.

jaar huren à 200 pesos per jaar. Ook de bovengenoemde compagniessavane achter het dorp bij het fort, een „Per Zeeland" (sic! lees: perceel land), thans verhuurd voor 60 p. en ook naast zijne landerijen gelegen, zou hij gaarne van de Heeren koopen [1]). Hij zegt er niet bij voor huizenbouw of beplanting; in elk geval voerde bevolkingsaanwas ook hier tot grondspeculatie.

§ 9. Joh. Heyliger Pzn. zou met zijn commandeurschap nog tot 1743 geduld moeten hebben. Thans, 17 October 1736, benoemden de Heeren Isaäc Faesch [2]). Deze vertrok aanstonds, maar ongelukkig juist op een dier schepen, die betrokken zouden worden in de geschillen tusschen Spanje en de Republiek. Het was altijd dezelfde geschiedenis. Ook op de Spaansche West-Indiën waren vaart en koophandel aan alle vreemdelingen strengelijk verboden. De met name Engelsche en Nederlandsche lorredraaiers stoorden zich aan dat verbod geenszins, de sluikhandel bloeide, Spaansche oorlogsschepen, die hem moesten beletten, namen dan echter ook vaak wederrechtelijk onschuldige schepen (naar het beweren der benadeelde kooplieden) wat voorts aanleiding gaf tot diplomatieke vertoogen over en weer. Den dertigsten van Wijnmaand 1739 zou Engeland om die geschillen aan Spanje den oorlog verklaren [3]). Tusschen ons en Spanje liep in deze jaren het geding vooral over vijf schepen, door Spaansche kustwachten genomen, waarvoor de Staten genoegdoening vroegen. Het vijfde was opgebracht „op de reize naar St. Eustatius" [4]) en het is dit schip, dat thans onze aandacht vraagt.

Isaäc Faesch dan scheepte zich in op de Oostwaart, kapitein Roelof Alders, en met hem ging aan boord John Philips. Waarom deze ons reeds welbekende commandeur van St. Maarten naar patria was gekomen en thans naar zijn post terugkeerde, is een lang verhaal, dat wij te zijner tijd zullen doen. Thans hebben wij te vermelden, dat een Spaansch schip de Oostwaart, reeds dicht bij St. Eustatius gekomen, aan boord kwam. De kapitein beroofde de beide conmandeurs van al hun bezittingen, zelfs van de horloges in hun zak, brak hun koffers open en hield hen twee dagen op zijn schip. Daarna deed hij hen overgaan op het fregat Triomphant kapitein Don Lopes d'Aviles, die hen na twee weken aan land zette op Espanola (Haïti), dertig mijlen van San Domingo, met geen anderen leeftocht dan één flesch wijn en drie

[1]) Jan Simonsz. Doncker aan X 2 Aug. 1736, port. no. 4 fol. 686 r., 687 r.
[2]) Kamer aan Joh. Markoe 17 Oct. 1736, 108 W.I.C. 71.
[3]) Wagenaar, *Vaderl. Historie* XIX, 247—266. Blok, *Geschied.*[2], III 423 vlg.
[4]) Wagenaar, *a. w.* XIX, 257.

beschuiten, hun zelfs geen schoon hemd latende, terwijl de Spaansche matrozen in het gestolen linnengoed rondliepen. Faesch kwam aldus aan land in hemd en linnen broek, zonder schoenen, Philips in eene oude jas (surtout). Zoo kwamen zij te San Domingo aan, waar de gouverneur Don Alfonso de Castro y Maza hen toch nog door kolonel Don Lopes Ossorio liet fouilleeren, maar hun althans ieder een schoon hemd gaf. Zoodra de Staten van het geval hoorden, deden zij hun ernstig beklag bij den Spaanschen gezant in Den Haag, den markgraaf de Saint Gilles, als gevolg waarvan men te San Domingo de heeren vrij liet. Via St. Kitts kwamen zij 24 Juni 1737 op St. Eustatius aan. Men ontving Faesch met blijdschap en installeerde hem nog denzelfden dag [1]). Den 27sten berichtte hij zijn aankomst en vroeg meteen vergoeding voor de geleden schade [2]). Een dergelijk verzoek, wij zullen het nog zien,zou Philips den 8sten Augustus tot Bewindhebberen richten.

§ 10. Om het verhaal van de Oostwaart meteen ten einde te brengen, het gebeurde met dit schip en de vier andere verscherpte de wrijving met Spanje; in Juli 1738 vreesde men op St. Eustatius dat de Republiek in den dreigenden oorlog tusschen Engeland en Spanje zou betrokken worden, maar hoopte dat, zoo dit geschiedde, het eiland er met een accoord over eene brandschatting aan den vijand zou afkomen [3]). Men weet, dat het bij een papieren oorlog gebleven is; de Republiek, ofschoon wel aangezocht zich bij Engeland te voegen, hield het voor voordeeliger voor haren handel op Spanje om buiten den oorlog te blijven. In de West-Indiën zelve beschouwde men dat kapen van schepen als iets zoo natuurlijks en onvermijdelijks, dat de persoonlijke verhoudingen er niet onder behoefden te lijden. Hoe anders te verklaren, dat dezelfde gouverneur De Castro y Maza een jaar na het gebeurde aan Faesch een brief schreef vol vriendschapsbetuigingen. Hij bracht de groeten over van zijne vrouw Doña Petronila, die uit zedigheid, harer sekse eigen, zelve niet schrijft en geeft nog bovendien de zijne mede met den Heer Mameiro, die naar St. Eustatius gaat. Vóór dat hij naricht van Faesch' gezondheid zal bekomen hebben, zal hij niet gerust zijn. Hij verzoekt dat zijne bark, terugkeerende, voor hem moge medebrengen vier dozijn bouteilles oprechte, witte, zoete canarische malbassia en een fleschje groene

[1]) Jan de Windt aan X 8 Juli 1737, port. no. 5 fol. 1. Het gebeurde met de Oostwaart ontleen ik aan de *Weerlegging* door Faesch van de memorie van De Saint Gilles ter zake ingebracht, d.d. 10 Febr. 1739. port. no. 5 fol. 186—187.

[2]) Aldus in zijn brief van .. Juli 1737 aan X, port. no. 4 fol. 776r.

[3]) Faesch aan X 28 Juli 1738, port. no. 5 fol. 165.

thee of thekoe, die te San Domingo niet te krijgen zijn. Als tegenbeleefdheid zendt hij aan Faesch een pot goede tabak [1]). Eindelijk, Wagenaar vertelt dat het Spaansche Hof, vergenoegd over onze onzijdigheid, besloot twee schepen terug te geven, na acht maanden nog twee, in geval ze onschuldig bleken, „maar voor 't vijfde schip, welk reeds voor veele jaren verkogt was, kwam geene vergoeding". Inderdaad had Faesch gemeld dat de Oostwaart goede prijs verklaard was en dat, wat niet gestolen was, was verkocht [2]).

§ 11. Wij moeten thans een paar jaren in den tijd terug gaan om de geschiedenis van Philips op St. Maarten te vervolgen, waar wij haar gelaten hebben [3]). Begrijpelijkerwijze was het daar van kwaad tot erger gegaan. Volgens Philips hadden de families Heyliger en Meyer op St. Eustatius de menschen tegen hem opgestookt. Om de vele klachten o.a. van John en William Richardt over door Barry gepleegd onrecht had hij dezen een proces moeten aandoen, waarop Barry naar St. Eustatius en vandaar naar Holland gegaan was, om zich schoon te wasschen [4]). „Laet", schrijft Philips, „de vice-commandeur, alle Heyligers, alle Meyers schrijven wat zij willen, zoo kunnen zij met grondt der waarheyt niets tegen mijn persoon of gouvernement hebben, en het is blijkelijk dat (ik) niet anders gedogt hebbe te observeeren dan de welvaart van het landt en de E. Compagnie. En zoude ik ook zoo zwart als de duyvel geschildert worden, zoo kan evenwel met een goede conscientie voor God Almagtig en voor alle menschen verantwoorden dat geen mens ter werelt hebbe geanimeert proces te voeren" [5]). Het is duidelijk dat Barry wrokte om zijn ontslag en dat op Philips verhaalde. Maar bovendien wekte deze verzet door maatregelen, die hij toch alleen als gehoorzaam dienaar der Compagnie uitvoerde. In hare „Acte van etablissement" had zij bepaald dat niemand meer dan één plantage mocht hebben. Philips hield zich daaraan. Van de gronden der genoemde erven-Meyer bij Pointblanc liet hij vier plantages uitmeten, desgelijks uit die van Jan Charles, van andere twee of drie. Natuurlijk zette dit kwaad bloed, en een zoon van den gewezen commandeur Lindesay, boos

---

[1]) Alfonso de Castro aan Faesch d.d. San Domingo 24 Maart en 20 Mei 1738, Spaansch port. no. 5 fol. 147, slecht vertaald *aldaar* fol. 148. B.v. „Petronila no la responde a parte por el pudor natural de su sekso" is vertaald als: „dat sij niet selffs schrijft terwijl sij iets onpasselijk". De Canarische sekt, Malvasier, is wit en zoet, iets armer aan alcohol dan de Vidogna-wijnen.

[2]) Faesch aan X 9 Juli 1738, port. no. 5 fol. 141r.

[3]) *Boven* § 6.

[4]) Dit bericht Heyliger aan X 5 Juni 1735, port. no. 4 fol. 534.

[5]) Philips aan X 8 en 22 Juni 1735. W.I.C. 326.

dat hij geen land genoeg krijgen kon, haalde in stilte al zijne slaven met een bark van het eiland. Dat was een nieuw euvel, dat moest worden tegengegaan. Daarom liet Philips het oude Spaansche fort herstellen en legde daar eene batterij, die de baai zou bestrijken. De Spanjaarden hadden indertijd aan die forteres veel moeite en kosten besteed, en Philips was van oordeel dat hij met een 2000 pesos er een van de beste forten van Amerika van zou kunnen maken, altijd indien het gansche eiland van de Compagnie ware, en daaraan dachten de Heeren juist niet — de oude kwestie. Tusschen de afgebrokkelde muren vond hij eenige overblijfselen van smeltkroezen voor erts, waaruit hij terecht opmaakte, wij wezen er reeds op, dat de Spanjaarden in hun tijd ook aan mijnbouw gedaan hadden [1]). Intusschen kon hij met voldoening vaststellen dat sedert zijn komst er zich 199 personen op het eiland gevestigd hadden en dat van 16 Februari 1735 tot 1 Januari 1736 aan recognitiegelden 262-5-1 pesos betaald was. Het eiland begon hoe langer hoe meer bebouwd te worden [2]). Bewindhebberen hadden er in hun reeds vroeger genoemden brief van 29 October 1735 op aangedrongen, dat het hoofdgeld zou geïnd worden. Philips wist veel beter dan zij, dat het eiland daarvoor te arm was, te dun bevolkt, nog te weinig in cultuur gebracht en dat de arme menschen, zoo hij hen dwingen zou, van het eiland zouden wegtrekken. De Compagnie deed bovendien niets aan het eiland, wat het hoofdgeld te hatelijker maakte. Doch hij, van oordeel dat een dienaar ook domme orders moet gehoorzamen, liet een placcaat uitvaardigen, waarbij hij ieder van 16 tot 60 jaar gelastte binnen zes weken te betalen op poene van executie. Maar ziedaar de gansche burgerij in beroering, kapitein Pieter Hassell liet hen in 't geweer komen, ofschoon Philips zeide dat hij dat als rebellie beschouwde. Intusschen twijfelde hij niet of hij zou „onder Gods genade hen beeter moris leeren" [3]). Doch het kwam anders uit!

§ 12. Om wat thans geschieden zou te beter te begrijpen moeten wij ook de grieven tegen Philips leeren kennen. Pieter Heyliger jun. en zijn zwager vonden zich te kort gedaan, nademaal zij de eene helft der bewuste plantage geërfd hadden, de weduwe de andere en Philips daarvan toch zulke groote stukken afgenomen had, die hij had weggegeven aan Thomas Chapman, hun een klippig en steenachtig stuk latende, voor suiker ten eenen male

[1]) Philips aan X 10 Sept. 1735 *t.a.p.*
[2]) Philips aan X 22 Febr. 1736 *t.a.p.* 7 Juli 1735 port. no. 4 fol. 564.
[3]) Philips aan X 8 Mei 1736, *t.a.p.*

ongeschikt. En zelf had hij wel viermaal zooveel land in bezit en daarbij niet half de hoeveelheid bekwame slaven. Alles uit haat tegen de familie van Meyer zaliger [1]). In andere rekesten zijner tegenstanders heet het dat hij de menschen mishandelde, op souvereine wijze regeerde zonder den Raad te erkennen, zich een Nero heeft getoond, de menschen met zijn stok sloeg en schold voor schelmen, dieven, hoerekinderen, tegen Hassell zijn degen had getrokken — een „jok der dienstbaarheid", al te zwaar om te dragen. Daarom besloten zij hem af te zetten. Ook was Barry weder op het eiland terug; de commandeur wilde hem niet erkennen, maar volgens advies der Heeren had Barry zich verder niet met „affaires getroubleerd" [2]).

Zondag 17 Juni 1736 [3]) stond de commandeur met vrouw en dochter in het huis van den gerechtsbode (tevens raadhuis) Jan Weyts naar het uitgaan van de kerk te kijken, toen er alarm werd geschoten en de menschen bij de kerk te hoop liepen. Juffrouw Philips vroeg wat er aan de hand was en haar man antwoordde: „laat mij met rust, wat mij nu overkomt is door uw toedoen". Aan Hassell, die met de burgerij op hem afkwam, vroeg hij: „Messieurs, wat mankeert gij?" En de ander: „Gij zult het haast weten". Daarop las hij een stuk met beschuldigingen voor, telkens door Philips onderbroken met „Ik ontken alles. Alles is valsch." Maar de burgerij riep: „aan boord met hem!" Daarna omsingelden zij hem, namen hem zijn degen af en brachten hem aan boord van een schoener, die zeilklaar lag voor St. Thomas [4]). Daarna brak het volk zijn huis en kantoor af, roofde zijn geld, boeken en papieren; later zette men zijn bedienden in arrest te water en te brood, sloeg bij nacht in het veld zijn slaven en beesten dood, en in de 13 maanden, die wij zullen zien, dat hij van het eiland af was, werden zijne plantages en pakhuizen tot ruïnes, zijne goederen gestolen of ze vergingen door gebrek aan lucht in deze warme landen, zoodat zijn handel op Europa en Amerika moest gestaakt worden. Zijn vrouw overleed van hartzeer.... wanneer Philips zich dat later alles te binnen brengt, zegt hij: genoeg om het

[1]) P. Heyliger jun. aan Comm. en Raad van St. Eustatius 14 April 1735, port. no. 4, fol. 536. Dez. en Mart. Meyer jun. 4 Febr. 1738, port. no. 5 fol. 114.

[2]) Jac. Barry aan X d.d. St. Maarten 2 April 1736, port. no. 4 fol. 590. Rekest geteekend door 89 bewoners van St. Maarten d.d. 29 Juni 1736, *Cohierboek* van St. Eustatius met als bijlagen beëedigde verklaringen over Philips ruw optreden, 704 W.I.C. 1184. Pieter Hassell aan X 29 Juni en 14 Aug. 1736. W.I.C. 326.

[3]) In een brief van 30 Juni 1736 van Joh. Markoe staat 16 Juni, maar in dat jaar was dat een Zaterdag, op welken dag gemeenlijk niet gepreekt wordt.

[4]) Ook de Engelschen beschouwden hem als slachtoffer van zijn plicht in het eischen van de voorgeschreven belasting. Aldus Gilbert Fleming, commandeur van St. Christoffel aan den Raad van St. Maarten d.d. 13 Juli 1736, port. no. 4 fol. 680.

hart van een Turk tot medelijden te bewegen [1]). Intusschen bleef hij natuurlijk niet op St. Thomas en den 2den Juli was hij op St. Eustatius, aanstonds aan Markoe om bijstand vragende, wat deze hem beloofde, in zoo verre als recht en billijkheid „verheijste". Naar patria zou hij eerst kunnen schrijven, als hij zijne papieren bekomen had [2]).

§ 13. Doch kort daarop is hij zelf gegaan. Van die reis is mij geen bericht onder oogen gekomen, maar uit zijn reeds vermeld verzoek om schadevergoeding laat zich wel iets opmaken. De eerste post, „voor het levensgevaar" slaat dan op het oproer. Dan lezen wij van de „passage naar Holland met de Oostwaart" (waarmede hij ook zou terugkeeren). „Voor levensgevaar in 't Vliesche gat 1000 pesos" doet denken aan zwaren storm en misschien verlies van goederen. Hieraan knoopt zich vast de reis „van 't Vlie naar Worcum met de loodsboot en vandaar naar Amsterdam", ofschoon ik het doel der reis niet kan gissen. De posten *f* 1200 voor kosten van advocaten en *f* 300 van Texel naar St. Eustatius zijn duidelijk en „levensgevaar door die van Salee" was eene niet ongewone ondervinding. Eindelijk slaat „verlies door de Spaansche kapers" op de ons reeds bekende gebeurtenissen [3]). Philips kan derhalve reeds 17 October 1736 met Bewindhebberen gesproken hebben; in elk geval waren zij toen op de hoogte, want van dien datum is een stuk, waaruit blijkt dat zij de zaak hoog opnamen. Zij waren van oordeel dat de hoogheid van H. M. Mog. zeer geledeerd was en hun eigen orders waren gevilipendeerd. Zij gelastten dat vóór alles de orde op St. Maarten diende hersteld, daartoe het garnizoen van St. Eustatius behoorde gebruikt te worden, en mocht dat onvoldoende blijken, dan zoumen de militairen, voor Curaçao bestemd, eerst St. Eustatius laten aandoen. De raadsleden, door de cabale afgezet, moesten worden hersteld, daarentegen zij, die in de expulsie van den commandeur en de revolte hadden getrompeerd, vervangen door de moderaatste, gegoedste en oneenzijdigste ingezetenen. Wanneer er van hen niet genoeg op het eiland waren, dan moesten een paar Statianen maar in den Raad zitting nemen. Men behoorde de gansche zaak grondig te onderzoeken, maar overigens zachte

---

[1]) Philips aan X 21 Aug. 1737 *t.a.p.* Joh. Markoe aan X 30 Juni 1736, port. no. 4 fol. 659r.

[2]) Joh. Markoe aan X 2 Juli 1736, port. no. 4 fol. 659v. Philips aan X d.d. St. Eust. 2 Juli 1736, *aldaar* fol. 684.

[3]) *Korte demonstratie* van Jan Philips, heer van Almery over het door hem geledene, 8 Aug. 1737, port. no. 5 fol. 7. 8r. *Rekening van de groote schade* (totaal 31058—2 pesos) *aldaar* fol. 9. 10r.

middelen te gebruiken, de gemoederen te kalmeeren en middelerwijl de uitvoerrechten op vee en vruchten alsmede het hoofdgeld niet intevorderen. Men kon dan inmiddels eens nagaan, hoe die belastingen op de Fransche en Engelsche eilanden geheven werden. Tot nader order zou intusschen het commandement van St. Maarten weder aan dat van St. Eustatius ondergeschikt zijn. Ook daarna drongen de Heeren nog eens op zachtheid aan, geen lijfstraffen, alleen boeten of verbanning mocht men opleggen [1]).

Toen de rebellen, na tot driemaal daartoe te zijn aangemaand, hardnekkig weigerden zich te onderwerpen, besloot de Raad van St. Eustatius bericht te zenden aan Kapitein Schrijver [2]), die met 's Lands oorlogsschip bij Curaçao lag, met verzoek om hulp. De secretaris Joh. Heyliger Pzn. schreef dat aanstonds aan zijn broeder Pieter Heyliger jun., dien de rebellen op St. Maarten tot kapitein-luitenant der burgerij gekozen hadden. En ziet, twee dagen later kwam Pieter met de andere raadsleden naar St. Eustatius om zich te onderwerpen. Zóó groot was de vrees voor de mogelijke komst van het oorlogsschip. Maar Philips kon thans terugkeeren; 22 Juli 1737 kwam hij weder op zijn eiland aan. Naar het bevel der Heeren liet hij nieuwe raadsleden kiezen, Wouter Barry, Nic. Salomonsz., William Mussenden en Jac. Calwaert, terwijl de oude raadsheer Willem van der Poelen en de oude secretaris Jan Pieter Schenck aanbleven. Hij oordeelde dat er voorbeeldige straf noodig was, ook voor onzen goeden naam onder Franschen, Denen, Engelschen en Spanjaarden en hoopte dat thans allengskens rust en vrede zouden terugkeeren [3]). De ontheffing van uitgaande rechten op mondkost en vee hadden de eilanders met dankbaarheid vernomen en hoopten nu nog op die voor het hoofdgeld, omdat de langdurige droogte groote armoede had gebracht [4]). Voor dien vrede niet bevorderlijk was Philips' handelwijze, die, in afwachting denkelijk van een rechterlijk vonnis, alvast goederen confiskeerde [5]). Of waren dat de hem ontstolene? Doch met die berechting schoot het niet op. De Heeren wilden, dat iemand van St. Eustatius tegen de schuldigen zou optreden als fiskaal, maar Faesch legde hen uit, dat niemand daartoe bekwaam was. Ja, de advokaat Elias Rud. Thomasius! Maar

---

1) Kamer aan Raad van St. Maarten 17 Oct. 1736, aan Faesch 21 Sept. 1737 en 6 Mei 1738, 108 W.I.C. 71.

2) Cornelis Schrijver Philipszoon, die een jaar later vice-admiraal zou worden, de maritieme raadgever van Willem IV.

3) Philips aan X 21 Aug. 1737, port. no. 5, fol. 3—4.

4) Wouter Barry c.s. aan X 14 Aug. 1737, *aldaar* fol. 11. 12.

5) Verklaringen d.d. 18 Nov. 1737 *aldaar* fol. 87 . 91. 93.

deze had zich verontschuldigd, omdat de tegenpartij hem reeds als advokaat aangenomen had. Doch waarom zou hijzelf, de commandeur, geen fiskaal zijn? Dat was wel meer gebeurd [1]). Eindelijk zou men toch uit patria als buitengewoon fiskaal Jan Credo Bacot zenden, om de zaak tot een einde te brengen [2]). Eenige moeielijkheid baarde ten slotte die ondergeschiktheid aan St. Eustatius. Philips mocht noch belastingen innen, noch wetten uitvaardigen zonder toestemming van het hoofdeiland en Faesch moest hem al spoedig daaraan herinneren [3]). Financieel was de ongelukkige geschiedenis natuurlijk een leelijke schadepost. De verliezen van Philips zouden, na taxatie, moeten worden vergoed, maar de Heeren hoopten dat geld uit de op te leggen boeten te vinden. Voorts had Pieter Brutel, de waagmeester, kans gezien om tijdens Philips' afwezigheid er met de boeken en het kasgeld van door te gaan. Wat de man aan onroerend goed bezat liet Philips verkoopen om de schade te dekken [4]).

(Wordt vervolgd)

---

[1]) Faesch en Raden aan X 21 Dec. 1738 *aldaar* fol. (ongepagineerd; na 170).

[2]) Kamer aan Joh. Heyliger 2 Octob.1744, 108 W.I.C. 71. Op 200 pesos; uit de boeten?

[3]) Faesch aan Philips 25 Octob. 1737, port. no. 5 fol. 65.

[4]) Faesch aan X als *boven* 31 Dec. 1738. Kamer aan Faesch 6 Mei 1738, 21 Nov. 1739. 108 W.I.C. 71. Philips aan X 21 Aug. 1737 als *boven*. Ik vind den naam afwisselend als Brutel en Burtel.

SINAASAPPEL-CULTUUR IN SURINAME

DOOR

J. A. LIEMS

II

In de W. I. Gids van Februari 1930, is door mij aan de hand van officieele gegevens, het doodvonnis door Prof. G. Stahel, directeur van het landbouwproefstation in Suriname, over de sinaasappelcultuur in dat gewest uitgesproken, uitvoerig behandeld. Ik eindigde met het volgende resumé:

1e. dat, zooals de feiten bewijzen, Prof. S. op het gebied van verscheping dezelfde fouten gemaakt heeft als iedere leek op dit gebied zou maken.

2e. dat ook wat het taxeeren van den oogst betreft, zelfs als de vruchten reeds half volwassen aan de boomen hangen, dit werk beter aan een practischen planter ware toe te vertrouwen.

3e. dat het onvoorzichtig moet worden genoemd om veredelde plantjes aan planters te verkoopen, terwijl men nog niet wetenschappelijk heeft vastgelegd of de veredeling werkelijk heeft plaats gehad.

4e. dat de slechte stand der boomen op vele plaatsen niets bewijst, omdat dit ook aan gebrek aan goede voorlichting kan worden geweten, waar de cultuurvoorwaarden voor dit gewas in Suriname niet wetenschappelijk zijn vastgesteld.

5e. dat het daarom ongemotiveerd en voorbarig is een doodvonnis over deze cultuur uit te spreken.

6e. dat het in het belang van de Kolonie Suriname zal wezen, indien er naar het sinaasappelvraagstuk een deskundig onderzoek ter plaatse wordt ingesteld.

Naar aanleiding van de vraag bij de behandeling der Surinaamsche begrooting voor 1931 door de Koloniale Staten gedaan aan

den Gouverneur, betreffende de vooruitzichten van de sinaasappelcultuur, deelde Z.E. het volgende mede:

„Ondergeteekende deelt de meening van den directeur van het landbouwproefstation, dat de sinaasappelcultuur voor de kleine landbouwers, althans op klei geplant, een loonende cultuur kan wezen. Van uit den cultuurtuin werden daarom verleden jaar 1800 citrusplantjes verstrekt. Voor den groot-landbouw echter zijn de productie-opgaven, verstrekt door de planters over een tijdvak van 7 en 8 jaren, alsmede de productie-opname voor 1930 — welke dit voorjaar door het landbouwproefstation bij een twaalftal sinaasappelaanplantingen is gedaan — van dien aard, dat op uitbreiding dezer cultuur bij den groot-landbouw niet meer mag worden aangedrongen.

Overigens toont ook de grootlandbouw zelf geene verwachtingen van deze cultuur de koesteren, gezien het feit, dat sinds 8 jaren op de plantages geen sinaasappelaanplantingen van eenige beteekenis meer in den grond zijn gebracht. Alleen de plantage Beekhuizen heeft nadien hare sinaasappelaanplantingen uitgebreid. De productiecijfers der vruchtdragende velden zijn daar echter zeer teleurstellend, zoodat het beheer dezer onderneming eer eene opheffing der cultuur overweegt, dan een uitbreiding er van".

Voor de mededeeling van den Gouverneur, dat Z. E. de meening van den directeur van het landbouwproefstation deelt, heeft ondergeteekende allen eerbied. Een gouverneur van Suriname, ook al is hij landbouwdeskundige, heeft geen tijd bij al zijne drukke werkzaamheden, om zelf detailstudies van landbouwvraagstukken in de kolonie te maken. Hij moet daarom bij zijn conclusies in hoofdzaak gebruik maken van gegevens, welke hem door den directeur van het landbouwproefstation worden verschaft.

Het moge mij daarom ten goede worden gehouden, wanneer ik meen in het belang der goede zaak, de door het landbouw-proefstation verstrekte gegevens aan eene nadere beschouwing te moeten onderwerpen.

1. De sinaasappelcultuur kan, althans indien op klei geplant, voor de kleine landbouwers, een loonende cultuur wezen.

Het moet eerst in den laatsten tijd gebleken zijn, dat de sinaasappel op *klei* beter zal voldoen dan op *zand*, aangezien het proefstation tot voor korten tijd *zandgrond* beter oordeelde voor sinaasappel dan *klei*. Nu thans het omgekeerde wordt aanbevolen, zal

het zeker nuttig zijn, indien in een publicatie de wetenschappelijke gronden worden uiteengezet, waarop deze plotseling veranderde meening berust. Aan het slot van dit artikel kom ik op deze questie terug.

De cultuur zal voor de kleine landbouwers loonend zijn, voor den groot-landbouw dus niet.

Op dit oogenblik produceert de kolonie meer dan de bevolking kan consumeeren. Dit blijkt o.m. uit het volgende: de totale productie was in 1929 zoo groot, dat sommige ondernemingen de vruchten aan de boomen lieten hangen, aangezien de prijzen (3 à 4 vruchten voor een cent) het plukken niet loonden (rapport van Prof. Stahel over het 3e kw. 1929).

We zien dus dat nu reeds deze cultuur — zonder verschepingsmogelijkheid — voor den kleinen landbouwer ook niet is aan te bevelen. Zonder export zal de sinaasappelcultuur zoowel voor klein- als voor grootlandbouw niet loonend blijven. Mèt exportmogelijkheid kan ze echter, voor beide vormen van bedrijf, wel loonend worden.

Ik moet het hier nogmaals betreuren, dat de exportproeven van Prof. Stahel ongunstig verliepen, hetgeen voorkomen had kunnen worden. In geen geval was er reden om deze proeven stop te zetten. Het geheele sinaasappelvraagstuk staat of valt met de mogelijkheid van export uit Suriname.

2. Voor den grootlandbouw echter zijn de productie-opgaven, verstrekt door de planters over een tijdvak van 7 en 8 jaren, alsmede de productie-opname voor 1930 — welke dit voorjaar door het landbouwproefstation bij een twaalftal sinaasappelaanplantingen is gedaan — van dien aard, dat op uitbreiding dezer cultuur bij den groot-landbouw niet meer mag worden aangedrongen.

De productie-opgaven door de planters verstrekt over de laatste 7 en 8 jaren, zijn van dien aard dat men daarom de cultuur niet mag aanbevelen. Het moet wel verwondering wekken, dat deze ongunstige gang van zaken, gedurende zoo langen tijd, aan den leider van het sinaasappelonderzoek is Suriname onbekend is gebleven.

Blijkbaar heeft Prof. Stahel gedurende de laatste 7 of 8 jaren dus geen eigen productie-waarnemingen gedaan. Was dit geschied, dan zou hij zich nu niet alleen beroepen op gegevens, die de planters hem konden verschaffen.

Toch heeft hij, zonder eigen opname van de productie, tot voor

korten tijd de sinaasappelcultuur zeer hoopvol gevonden en sterk aanbevolen.

Indien echter, zoo als gebruikelijk is, de cijfers door de planters verstrekt, alleen betrekking hebben op de hoeveelheid vruchten, die *geoogst* is, dan wordt het heel moeilijk om met deze cijfers een juist beeld te krijgen van de *werkelijke productie* der boomen. Immers zooals Prof. S. zelf verklaard heeft, gaat men met het oogsten niet verder, wanneer de prijzen te laag zijn. In zulke gevallen is de productie-opgave niet hetzelfde als de werkelijke productie der boomen.

Het is daarom jammer, dat ook wat de productie der boomen betreft, over de laatste 7 à 8 jaren het landbouwproefstation niet over eigen waarnemingen beschikt. Dit verzuim is niet te herstellen met de telling, die het proefstation te elfder ure in 1930 is gaan doen bij twaalf aanplantingen, welke telling ongunstig zou zijn uitgevallen. Deze telling heeft een geringe waarde, ook al waren de uitkomsten zeer gunstig geweest. De productiviteit van vruchtboomen bepaalt men uit een gemiddelde van eenige jaren en niet uit een telling van één keer, gedaan in een willekeurig gunstig of ongunstig jaar.

Maar wat hier zwaarder weegt, is de vraag, bij welke twaalf aanplantingen deze doorslaggevende tellingen zijn gedaan.

Uit eigen ervaring weet ik, dat er aanplantingen zijn (zelfs heele streken) waar de productie niet groot is b.v. op Lelijdorp, in het Saramaccapoldergebied e.a. Maar ik weet ook dat er andere streken zijn, waar de sinaasappel zelfs in de slechte seisoenen van 1927 en 1928 een zeer bevredigende productie heeft gegeven, b.v. op Laarwijk en Domburg c.a.

Wanneer men nu 12 aanplantingen kiest om een telling te doen hangt de uitkomst er van af waar en welke aanplantingen men gekozen heeft. Een telling bij een aantal aanplantingen krijgt alleen dan een zekere waarde, wanneer men van deze aanplantingen ook de omstandigheden kent waaronder ze zijn opgekweekt. Van 2 aanplantingen op dezelfde grondsoort, kan de eene er slecht voor staan door minder goede behandeling en verzorging, terwijl de andere er gunstig voor staat.

De vraag mag daarom wel gesteld worden of Prof. S. van de 12 aanplantingen, die hij koos alle gegevens bezat, die het mogelijk maken om een oordeel uit te spreken over de sinaasappelcultuur in Suriname.

3e. Overigens toont ook de groot-landbouw zelf geene verwachtingen van deze cultuur te koesteren, gezien het feit, dat sinds 8 jaren op de plantages geen sinaasappelaanplantingen van eenige beteekenis meer in den grond zijn gebracht.

Het is zeer begrijpelijk dat men op de ondernemingen sedert de laatste 8 jaren geen uitbreiding aan de sinaasappelcultuur heeft gegeven. Aangezien er, zooals ik reeds in mijn vorig artikel aangaf, geen deskundige voorlichting was bij deze cultuur en de Surinaamsche planters zelf geen ervaring daarvan hadden, heeft men op de meeste ondernemingen ook teleurstellingen en moeilijkheden ondervonden.

Dat die voorlichting er niet geweest is en dat men wetenschappelijk niet had vastgelegd hoe de cultuur moest geschieden, blijkt nu weer uit de mededeeling van den directeur van het landbouw proefstation, dat men de sinaasappel bij voorkeur op klei, dus liever niet op zand, moet planten, terwijl tot voor korten tijd men net andersom werd ingelicht.

Het behoeft dus geen verwondering te wekken, dat waar men de juiste cultuurvoorwaarden niet kende, vele aanplantingen ten deele mislukkingen zijn geworden. Onder zulke omstandigheden is het ook begrijpelijk, dat de ondernemingen de sinaasappelaanplantingen niet hebben uitgebreid en men eene afwachtende houding aannam.

Een ander belangrijke reden, waarom de ondernemingen niet doorgingen met sinaasappel aan te planten, is wel hierin gelegen, dat men eerst afwachtte hoe het met de verscheping zou gaan. En daarom kan het niet genoeg betreurd worden, dat de proeven van Prof. Stahel met de verscheping van sinaasappelen zoo verkeerd verliepen en zonder dat het noodig was, stop gezet werden.

Bij elke cultuur die men, waar ter wereld ook, wil doen gelukken, moet men er voor zorgen, dat 1e het gewas op de juiste wijze wordt verbouwd en 2e het product een afzetgebied heeft tegen een loonenden prijs. Aangezien men in Suriname bij den sinaasappel over deze voorwaarden nog niet kan oordeelen, is het ook niet mogelijk met zekerheid een uitspraak over deze cultuur te doen.

Maar wanneer we zien, dat niettegenstaande den gebrekkigen gang van zaken, de sinaasappel in Suriname op vele punten heeft beantwoord o.m. op de plantage Marienbosch en wanneer we er op letten, dat een goed verzorgde verscheping, in den juisten tijd, reeds vaak een succes in geweest, dan is het zeker geen overdreven optimisme om aan te nemen, dat flink aangepakt en *deskundig*

uitgevoerd, de sinaasappelcultuur in Suriname ook spoedig een succes kan worden, zoowel voor den groot- als voor den klein-landbouw.

En gezien het beeld, dat de productie van den sinaasappel vertoond heeft in 1929, welke productie nog moet toenemen, daar volgens Prof. S. de productietoename moet worden toegeschreven aan het in productie komen der jonge aanplantingen, zoo mag het voorstel van Mr. Fock oud-gouverneur van Suriname, om de instelling van een verkoop-centrale te bevorderen als zeer juist gezien, worden beschouwd.

Ik herhaal het, er is nog veel goed werk te verrichten op het gebied van de sinaasappelcultuur in Suriname; de feiten die dit bewijzen, zijn er.

4e. Alleen de plantage Beekhuizen heeft ook nadien hare sinaasappelaanplantingen uitgebreid. De productiecijfers der vruchtdragende velden zijn daar echter teleurstellend, zoodat het beheer dezer onderneming eer eene opheffing der cultuur overweegt, dan een uitbreiding er van.

De aanplant op Beekhuizen werd, op advies van het Landbouwproefstation op *zand* geplant. De boomen zijn nu 5 — 6 jaar oud en de aanplant is een teleurstelling. Thans zegt Prof. S. dat men den sinaasappel liever op *klei* moet planten. Hieruit volgt, dat de aanplant op Beekhuizen niet onder de beste cultuurvoorwaarden heeft gestaan en is de teleurstelling dan ook verklaarbaar Men mag daarom Beekhuizen niet als voorbeeld aanhalen om steun te geven aan de uitspraak, dat ook de groot-landbouw zelf geen verwachting van de sinaasappelcultuur koestert.

Indien de slechte productie der boomen op Beekhuizen van den zandgrond komt, zoo mag ik dan op het volgende wijzen:

a. In den Saramaccapolder staan er aanplantingen op *klei*, die minder goed produceeren. Oorzaak onbekend.

b. Op Lelijdorp, zandgrond, zijn groei en productie onbevredigend. Oorzaak onbekend.

c. Aanplantingen op Kwatta en Sorgvliet, op *zandgronden*, stonden op 5 — 6 jarigen leeftijd schitterend bij, in tegenstelling met den 5—6 jarigen aanplant op Beekhuizen, eveneens op zand. Oorzaak?

d. Op La Liberté waren de aanplantingen op klei en *schelpgrond* op 5 — 6 jarigen leeftijd schitterend. Het bulletin No. 35 van het Departement van den Landbouw in Suriname is versierd met een photo van een der boomen, waarvan de takken door het

gewicht der vruchten tot op den grond hingen. Deze photo werd in opdracht en tegenwoordigheid van Prof. Stahel gemaakt. Op 10-jarigen leeftijd produceerde deze aanplant ruim 1000 vruchten per boom. Wegens gebrek aan afzet heeft men toen het grootste deel der vruchten aan de boomen laten hangen. Thans is deze aanplant, ruim 20 jaren oud, achteruitgegaan. Oorzaken eveneens onbekend.

e. Een aanplant van 10 akkers op Marienbosch op klei, was van den aanvang af goed en is nu op ongeveer 18-jarigen leeftijd, zonder buitengewone verzorging, nog goed. Oorzaak onbekend.

f. Een aantal boomen in den cultuurtuin op *klei*, vermoedelijk ongeveer 12 jaren oud, ging geheel achteruit en ten deele dood. (Toestand in 1928). Een ander aantal boomen van denzelfden leeftijd, vlak er naast, op *zand* stond er in 1928 nog tamelijk goed bij. Ook hier zijn de oorzaken onbekend.

Het zal nu duidelijk zijn, dat men in Suriname de juiste cultuurvoorwaarden van den sinaasappel nog niet voldoende kent en dat hier nog veel te onderzoeken valt.

Hoewel ik de uitspraak van den Gouverneur van Suriname respecteer, dat hij de meening van den Directeur van het Proefstation deelt in zake de sinaasappelcultuur, kan ik niet anders, dan een verzoek tot de Nederlandsche Regeering richten, dat in het belang van Suriname, naar het sinaasappelvraagstuk een deskundig onderzoek ter plaatse wordt ingesteld.

Volgens het verslag van de zitting der Koloniale Staten, gehouden op 6 Mei 1930, voorkomende in de „Suriname" van 9 Mei 1930, heeft de Directeur van het landbouwproefstation in Suriname, verklaard, dat het met de sinaasappelcultuur moeilijk gaat, wat de afzet betreft. „Dit komt omdat de oogst elk jaar op een ander tijdstip binnenkomt een omstandigheid te voren niet bekend noch bij hem noch bij den heer Liems, zoodat exporteurs daarop moeilijk kunnen rekenen, hetgeen de afzet niet bevordert"

Aangezien het officieel verslag van de zitting nog niet is verschenen, kan ik niet controleeren of de mededeeling van den directeur van het landbouwproefstation juist is weergegeven. Ik moet zelfs gelooven, dat Prof. Stahel deze *onjuiste* mededeeling niet heeft gedaan. Indien echter deze opvatting bij anderen in de kolonie mocht bestaan, wil ik de aandacht op het volgende vestigen.

De sinaasappel bloeit, in Suriname, normaal in de maanden December — Januari (kleine regentijd). De oogst komt dan Augus-

tus — October binnen. In het milde klimaat van Suriname gebeurt het wel eens meer dat sommige vruchtboomen w.o. de sinaasappel tweemaal in het jaar bloeien. Zoo komt het voor dat de sinaasappel soms in Mei — Juni (grooten regentijd) weer bloeit. De vruchten rijpen dan November — Januari.

Deze omstandigheid was zoowel aan mij als aan Prof. S. bekend vandaar dat door hem werd aanbevolen om de jonge vruchten van den bloeitijd Mei—Juni af te snijden, ter bevordering van een goeden bloei in het normale seizoen. Een advies waarmede ik mij volkomen heb kunnen vereenigen.

Den Haag, Juni 1930.

FRANSCH GUIANA

„montrer le rôle civilisateur de la France dans ces pays sauvages où elle a su conduire les populations vers une humanité supérieure."

LE DOMAINE COLONIAL FRANÇAIS, suivi d'un aperçu général sur les colonies étrangères. Histoire, industrie, agriculture, moeurs, vie, coutumes, beaux-arts. Tome premier. Préface de Monsieur le Maréchal Lyautey. Paris. Les éditions du Cygne, 1929.

Dit is een boek door vele auteurs geschreven; uitgegeven werd 't onder leiding van de Union coloniale en van een comiteit waarin hooggeplaatsten zitting hebben, door kapitale letters van verschillende grootten onderscheiden. „Een mooi prentenboek", aldus kan men in drie woorden dit eerste deel, het algemeen overzicht van de Fransche koloniën, beschrijven. Er zijn te bekijken 487 afbeeldingen en het boek telt 462 bladzijden: voor den tekst was dus weinig ruimte; een boek met snelverkeer, herhalingen van honderden platen uit oude reizen te land en te water, van antieke titelplaten waarop symboliek en werkelijkheid gracieus zijn dooreengemengd, van kaarten, zeekaarten vooral, met varende schepen en zwemmende dolfijnen en walvisschen, de landkaarten met specimina van het loopend gedierte, andere met het landen der zeevaarders te midden van groepen inlanders, menschen nog zonder kleeding, geschenken aanbiedend, zooals we ons herinneren uit Cook's reizen rondom de waereld.

Het verband tusschen plaat en tekst is soms heel los, ook wel afwezig; maar de uitvoerige toelichtingen onder de platen vullen deze leemten aan. Op de tweede bladzijde reeds vinden we daarvan een voorbeeld: als lokspijs zijn afgebeeld de menschen „whose heads do grow beneath their shoulders", zooals Shakespeare ze beschrijft. In dit tijdschrift (Sept. 1929, bl. 227) zijn zij afgebeeld,

deze „seltsame Wanschepsels van Menschen". De afbeelding in Le domaine colonial is weer anders, ze geeft les gens sans teste uit het Livre des merveilles van Jean de Mandeville, benevens zijn beschrijving: „En une isle devers midy demeurent des gens de layde nature et de mauvaise nature qui n'ont point de teste et ont des yeux aux épaules, et la bouche torte comme un fer à cheval anmy la poitrine." In het zooeven geciteerde opstel „Het sprookje van een goudland" staat eveneens vermeld, dat de menschen die op het eiland Macumeran wonen, „hebben al honts hoofden". In Le domaine colonial staan zij afgebeeld op bladz. 8, overgenomen uit het Livre des Voyages van Marco Polo. „De ce royaume (celui de Campe ou Ciampa ou Cochinchine) alasme vers midy" en daar vonden de reizigers de menschen met hondskoppen.

Opmerkelijk is, dat er reizigers waren in dien ouden tijd, zoo weinig eerlijk in hun berichten, en een zóó goedgeloovig publiek, dat deze door prentjes opgeluisterde vertelsels kon verduwen. Mandeville is in 1372 te Luik overleden; uit Engeland vertrok hij in 1332, en hij bereisde Palestina en Klein-Azië; in Egypte moet hij zijn geweest omstreeks 1340 of '41. Het was te Luik, dat hij zijn fantastische reisverhalen schreef, die langer dan twee eeuwen West-Europa hebben bezig gehouden. Zooals ik vroeger mededeelde, is zijn Livre des merveilles vertaald in het Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Deensch, Iersch en Hollandsch; 300 handschriften zijn ervan bekend en tallooze drukken [1]).

Men vindt over deze monsters geschreven in het eerste hoofdstuk van Le domaine colonial waar over les premiers efforts français, les lointaines origines de l'idée coloniale de lezer wordt ingelicht. En veel verder, in de rubriek „organisation administrative des colonies" (bl. 244), komt nogmaals de afbeelding van een gedrocht onze aandacht storen; het werd, naar we lezen, op Madagascar gevonden. „On lui a apris à faire le signe de la Croix, et l'on a consulté des Docteurs en Théologie et en Médecine, pour sçavoir si ou lui peut donner le Bapt^me^. Ils ont ordonné qu'il seroit instruit pendant 4 mois et si on trouvoit qu'il raisonna qu'on le pourrait Baptiser." Hoe het is afgeloopen vind ik niet vermeld; de doop, indien hij heeft plaats gehad, zal veel volk op de been hebben gebracht, want afgebeeld is een wezen met een papegaaisbek, ezelsooren, een langen, krommen hals, den bult van een kameel, een lang en een kort been, en zeer groote handen en voeten. De

[1]) De reis van Jan van Mandeville; naar de Middelnederlandsche handschriften en incunabelen uitgegeven door N. A. Cramer, Leiden 1908.

ontdekker is een scheepskapitein. De afbeelding staat tegenover het portret van De Richelieu, die op zijn stoel zich even omdraait en schijnt te vragen wat dit monster te dezer plaatse doet. Over Madagascar kan men iets aantreffen op bl. 194, en hier is dus geen sprake van een samenhang van het gedrukte woord en het prentje. Vermoedelijk heeft men gerekend op vele meegaande lezers die niet vitten.

Inderdaad is het verhaal der avonturen te land en ter zee, die Frankrijk waagde met het doel vasten voet te krijgen op verre kusten, ongeschikt om hen in te lichten die iets meer voelen dan een luchtige nieuwsgierigheid. Ziehier (96): „*La Boussolle* et *l'Astrolabe*, prenant la route signalée par Cook, visitèrent l'Ile de Pâques, si riche en étranges monuments de piere dressés par les Maoris, puis l'Archipel des Sandwich où le capitaine Cook avait été massacré quelques années auparavant. Mettrant le cap sur l'est, La Pérouse longea alors la côte Américaine en vue des études commerciales dont il avait été chargé par Louis XVI. Les deux frégates, reprenant leur course à travers le Pacifique, se dirigèrent ensuite vers les mers de l'Archipel du Japon. En Octobre 1786 — il y avait plus d'un an que l'on avait quitté la France — La Pérouse visitait les Mariannes, puis atteignait la possession portugaise de Macao, sur le littoral de la Chine, conduisait ses deux navires aux Philippines et entrait à Manille au début de l'année 1787. Vaisseaux et équipages avaient besoin de repos. . . ." Ook de lezer. Wat baat hem deze opsomming, zelfs wanneer hij een kaart ter hand neemt? Nu laat ik nog loopen, dat is verzuimd te vermelden de ontdekking van Paasch-eiland door Roggeveen, wat vaster staat dan dat de steenen beelden van het eiland door de Maori zijn opgericht.

We moeten thans onze Fransche buren op de noordkust van Zuid-Amerika opzoeken. Zij verschijnen in het 5de hoofdstuk, Les vieilles colonies, I La Martinique, II La Réunion, III Les établissements français de l'Inde „ainsi qu'on les désigne pompeusement, ne sont que les débris de cet empire des Indes que la France faillit s'assurer en Asie. . . . en possession de cet immense empire, nous pouvions dominer les routes maritimes, vaincre l'Angleterre et faire de la France la première nation colonisatrice du monde". Eerlijk gezegd, is dit een eerlijke verklaring. IV La Guyane, par Mme Marcelle Bresson. Notes sur la civilisation et l'art Caraibe, door dezelfde. Het opstel over Fransch Guiana is 34 bladzijden groot en bevat een overvloed van afbeeldingen: Indianen uit het boek van Bellin (1763). La pêche du Lamantin par les Indiens sur l'Oréno-

que, uit hetzelfde boek; dit is het zoogdier dat eenige overeenkomst toont met de zeehonden en walrussen. Velen noemen de lamantijn een visch om het vleesch te kunnen eten op vastendagen. Op hetzelfde plaatje een zwaardvisch. Voorts een kaartje van de noordkust door Bellin, die in 1672 ingenieur bij de marine was. Carte de l'Ile de Cayenne, door denzelfden, en nogmaals van hem Vue d'une indigoterie en Guyane, een aardig prentje van de fabriek; zoomede een verzameling Indiaansche wapens. Dan volgt een Vue de la Guyane, dans les „Terrains Mouillés" van Ballura (19de eeuw), links het huis, op steenen pijlers, en rechts „Un moulin à sucre" in den vorm van een Hollandschen windmolen. Een zeilvlot met een huisje erop is van denzelfden. Van J. Chereau, uit de 18de eeuw, is een Vue de la Rivière et de l'Ile de Cayenne; daarheen, luidt het onderschrift, gaat de nieuwe fransche kolonie, om zich te vestigen op de schoone vlakten tusschen de rivieren Maraury, Amaribo en Sinnamary (1763). Maar dit is mislukt. La place du Gouvernement à Cayenne is voorgesteld op een houtsnede uit de Monde illustré van 1866. Carbets indiens (afdaken) sur la rive hollandaise du Maroni (naar Huard, 1884). Van denzelfden het huis van den directeur der colonie pénitentiaire, een brug over de Crique Rouge (Maroni); Chantier entre les criques Coswine et Boeuf, vue du fleuve Maroni; Terrains en culture dans le Kourou; Chantier des Ecorceurs dans le Kourou; Un coin de Saint-Laurent du Maroni; Chemin de halage dans un chantier forestier, het jaagpad, maar hier de knuppelweg met houten dwarsleggers, waarover de boomen uit het bosch worden gesleept. Dégrad Paramaka, dans l'Ile Portal. Train de bois Bosch. La pirogue sert de flotteur. Ter weerszijden van de pont drijft een boomstam, en deze worden op hun plaats gehouden door eenige dwars-scheepsche spieren. Une piste de 6 mètres de large, devant relier le Maroni à un placer. La *Jeanne d'Arc* au quai de l'Administration Pénitentiaire à Saint-Laurent du Maroni. Carbet sur la crique Sparouine. Le Maroni à Apatou, les Ilets de la première ligne de roches du saut Hermina et les montagnes de la rive hollandaise.

De tekst van mevrouw Bresson is verdeeld in deze hoofdstukken: Het land. Het Klimaat en het leven der Europeanen. De geschiedenis der kolonisatie. De bevolking. De landbouw. De veeteelt. Het bosch. Het goud. Natuurlijk is er veel akeligheid bij, zooals ook elders op de noordkust van den grooten driehoek; maar door de oppervlakkige beschrijving valt ze niet voortdurend in het oog. Na de opsomming van de afbeeldingen, zal de lezer hebben gezegd, dat 't niet veel zaaks is; van den tekst kan men het-

zelfde zeggen. Si Cayenne ne présente pas encore de nos jours l'aspect d'une capitale, si ce n'est encore qu'un gros village, plutôt qu'une ville, avec des rues qu'envahissent parfois les herbes de la savane.... (439, 440). Toegegeven, maar er is toch zeker wel iets van te vertellen? Ook Paramaribo is geen wereldstad, maar lees nu eens de bladzijden over deze hoofdplaats in de Encyclopaedie; ze geven een goed beeld van de werkelijkheid. Maar mevr. Bresson brengt geen enkel prentje dat ons Cayenne doet zien, en zegt dat we op een heuvel moeten klimmen „pour apprécier le charme de la petite ville, pour comprendre la beauté de son site". Op een afstand gezien is alles mooi. „Du sommet de cette colline (Mont-Cépéron) qui domine Cayenne on a une vue merveillense vers le large, sur la rade que ferme au loin le sombre îlot-phare de l'Enfant Perdu.... Au pied de la montagne, on aperçoit, au milieu de la verdure des citronniers, les maisons basses aux murs blancs de la ville, les places ombragées.... Dan, tusschen 5 en 6, c'est l'heure de la vie mondaine; dit heeft de schrijfster gehoord van of gelezen in l'explorateur Georges Brousseau; „les maisons, tristes et fermées au grand soleil de la journée, s'ouvrent à la joie et au bonheur". Nu zal 't komen, denkt de lezer, en krijgen we iets over 't leven der hoofdplaats te hooren, of ook hier de whisky in eere is, als in Georgetown, waar men 's ochtends vroeg eraan begint. Brousseau blijkt daarover zich niet te hebben uitgelaten. Hij vertelt, dat de meisjes, des lands bruin zien, licht gekleed zijn „les yeux amoureux, le sourire éblouissant". Later: „on se baigne plusieurs fois dans la journée, on boit du coco, on commence les réjouissances par le quimbécoeur, repas provisoire mais copieux, qui permet d'attendre, sans trop de hâte, l'heure du déjeuner." Maar dit is alleen des Zondags. Een vertaling van quimbécoeur kan ik niet vinden.

Mevrouw Bresson citeert bij voorkeur Fransche schrijvers; dat doen alle Franschen; wat niet Fransch is mishandelt zij: le traité d'Utrech; Walter Raleight; Laurent Keymigs; zoeken zou waarschijnlijk meer opleveren. En dan. wat erger is, niemand zal den indruk krijgen, dat mevrouw Bresson in Fransch Guiana is geweest; misschien vergis ik me: het geval Aphra Behn is nog altijd hangende. Maar iets persoonlijks, een eigen visie, zooals 't thans heet, is er niet te ontdekken in het proza dat zij doet drukken. De beschrijving van een landschap dat men zelf heeft aanschouwd, ziet er anders uit dan eenig uit Baedeker overgeschreven stuk. In de Histoire de la colonisation (424) citeert de schr. vele berichten, fransche altegader, en vervolgt dan: „Cette simple revue des faits saillants de l'histoire guyanaise permet de constater que, si

430 ans après sa découverte par Christophe Colomb et par Vincent Yanez Pinçon (dit is onjuist), les savanes, les forêts inexplorées, les cours d'eau coupés de rapides et de chutes, les rivages marécageux envahis de palétuviers (rhizoforen) et de roseaux présentent encore en Guyane, comme au temps de Chateaubriand, tous les aspects des déserts du Nouveau Monde, c'est que des fautes ont été commises, aggravées, parfois du concours de hasards malheureux. La stagnation de la Guyane, ses retours en arrière après d'éphémères périodes de prospérité, tiennent, au cours des siècles précédents, à l'absence de programme ordonné, au manque d'organisation, à l'ignorance des conditions d'hygiène nécessaires pour assurer la vie et la santé des Européans dans les régions „équinoxiales"; ils tiennent aussi au mode de peuplement, à la répartition des habitants et au chiffre insignifiant de la main-d'oeuvre utile" (431). Een oud geluid. Ook bl. 438 dient na het voorafgaande te worden gelezen. „Ramener les Guyanais au travail de la terre". Daarin ziet de schrijfster heil „pour que notre colonie connaisse la prospérité qu'elle mérite". Niet het goud zal uitkomst brengen, want voor een nuttige ontginning is kapitaal noodig en zijn talrijke werkkrachten van goed gehalte onmisbaar. En daarvóór, dus eerst: wegen, en nogmaals wegen, naar het binnenland. Die Botschaft hör' ich wohl, allein mir fehlt der Glaube.

De „notes sur la civilisation et l'art Caraïbe" geven geen aanleiding tot opmerkingen. De afbeeldingen stellen voor een hals-band (materie onvermeld), collier de cérémonie, grootte onbekend. Alles is uit de collectie-L. Guesde te Pointe-à-Pitre; inscripties; idole formant siège, tête d'idole, beide blijkbaar van steen, nogmaals idoles, zoomede récipients caraïbes en pierre et en bois. Een deel dezer afbeeldingen is verzeild in een artikel sur la littérature et l'art aux Antilles. Ten slotte nog een kort citaat: „Le sol de la Guadeloupe a fourni de nombreux échantillons de l'industrie indigène primitive, dont les collections, réunies au Musée de la Pointe-à-Pitre, nous sont connues par de très belles aquarelles conservées à la Bibliothèque de l'Agence Générale des Colonies (dus bekend uit de tweede hand). Les objets, ainsi groupés, nous permettent de constater les rapports étroits qui semblent exister entre la civilisations paléolithiques et néolithiques de l'Amérique du Nord et de la Nouvelle-Calédonie.

Welk nut heeft dit alles? Le domaine colonial français, het boek zal zijn weg wel vinden; heeft dien waarschijnlijk al gevonden. We zullen wel nooit te weten komen wat de lezers ervan hebben meegedragen. SN.

BOOMEN EN HOUT

> The solution of the worlds timber problem will never be found in the deep shades of the tropical jungle. H. VON SCHRENCK.

RAPPORT aangaande de wijze, waarop de Regeering in Nederland en het Gouvernement van Suriname in de toekomst werkzaam zullen zijn ter bevordering van den HOUT-UITVOER van Suriname. Uitgebracht door dr. ir. J. Ph. Pfeiffer, t. naar aanleiding van een opdracht van Z. E. den Minister van Koloniën. 's Grav. Algem. landsdrukkerij, 1929.

In het verslag dat de ingenieur van den Rijkswaterstaat G. J. van den Broek 31 Jan 1917 uitbracht naar aanleiding van een hem door den Min. v. Kol. opgedragen bezoek aan Suriname, vindt men de volgende raadgevingen:

1. Men trachte den afzet van Sur. hout in Nederland te bevorderen door uitbreiding van de kennis der houtsoorten en verbetering van de exploitatie.
2. Voor de uitbreiding der kennis is in Sur. noodig voortzetting van de exploitatie en de inventarisatie der bosschen en van het verzamelen van herbarium-materiaal; in Nederland studie der botanische, mikroskopische en technische eigenschappen, en onderzoek in de praktijk.
3. Aan het Kol. Inst. ware te vragen de leiding op zich te nemen van het bestudeeren in Nederland der Sur. houtsoorten.
4. Voor een exploitatie der bosschen in het groot is de tijd nog niet gekomen; voorloopig zal de exploitatie zich kunnen beperken tot het met zorg aankappen van proefzendingen op niet te kleine schaal: geleidelijk kan zich dan met de uitbreiding der kennis van het hout en de vermeerdering van den afzet de exploitatie ontwikkelen.
5. het aankappen der proefzendingen zou zoo mogelijk door

een exploitatie-maatschappij onder toezicht van het Boschwezen moeten geschieden of door het Boschwezen zelf.

6. Voor de behandeling der proefzendingen in Nederland, voor de introductie van het hout en het zoeken van een markt is medewerking van den houthandel gewenscht.

Grootendeels is deze raad opgevolgd. De exploitatie der bosschen, zoowel botanisch als hout-technisch zette de houtvester J. W. Gonggrijp, chef v. d. dienst v. h. Boschwezen in Suriname met kracht voort en hij poogde tevens proefzendingen te plaatsen. Prof. dr. Pulle zou zorgen voor de verwerking van het botanisch materiaal.

Een in 1921 samengestelde commissie van advies en onderzoek in zake Surinaamsche houtsoorten begon de studie van de mikroskopische en technische eigenschappen der Sur. houtsoorten, „die voor een groot deel op het door den houtvester J. W. Gonggrijp in Suriname verzamelde materiaal gefundeerd werden".

De uitkomst dezer onderzoekingen door dr. Pfeiffer als deskundige van deze commissie verricht is te vinden in „De houtsoorten van Suriname" I en II, 1926 en '27. Een overzicht van den inhoud dezer edita is opgenomen in den W. I. Gids van Jan. 1927 en Jan. —Febr. 1928.

Met de proefnemingen in samenwerking met houthandelaren schoot het niet op, zoowel door de onvoldoende kwaliteit van het hout, als door de opheffing van het „Boschwezen" in 1925, waardoor verviel de hulp van dezen dienst bij het maken van deugdelijke proefbestellingen.

De opheffing van den dienst van het Boschwezen uit bezuiniging (!) was de aanleiding tot het vertrek van dr. Pfeiffer naar Suriname, opdat hij zou berichten over de beste wijze waarop het Gouvernement den houtuitvoer zou kunnen bevorderen. Vooraf reisde hij naar Z.-Afrika, om te beoordeelen of de afzet van spoorwegliggers van Morahout mogelijk was, waarvan 12.000 stuks als proefzending daarheen waren gezonden. Den 2den Sept. 1926 reisde hij naar Suriname en 25 Aug. 1927 was hij in Nederland terug. In een der bijlagen treft men aan de tochten door den schr. gemaakt, en op eenige kaarten zijn de gevolgde wegen aangegeven. Eerst iets over deze kaarten, samen 2,98 M^2 groot. Kaart I, 1 : 800.000, is de „Overzichtskaart van Sur., aangevende de ligging der op 1 April 1927 uitgegeven hout-concessies en houtvergunningen, benevens de voorgestelde verdeeling van de kolonie in een drietal gebieden, resp. voor klein- en midden-exploitatie, voor groot-exploitatie en voor vrijen aankap door boschnegers".

Kaart II is in 3 bladen verdeeld, alle dit opschrift voerend: „Overzichtskaart van het noordelijk deel van Suriname, aangevende de verspreiding der verschillende voornaamste houtsoorten voor zoover deze bekend is en de door rapporteur gevolgde reisroutes"; en daarna heeft het 1ste blad de toelichting: „*a*. Oostelijk deel: Marowijne-, Commewijne- en Suriname-rivier"; het 2de: : „*b*. Centraal deel. Saramacca- en Coppename-rivier"; en het 3de *c*. Westelijk deel. Nickerie- en Corantijn-rivier". Van kaart II is de schaal niet vermeld, althans niet op de kaart.

De schr. heeft 78 dagen in het bosch doorgebracht. Spoedig bleek, dat een dienst van het Boschwezen weder moest worden ingevoerd. Het probleem der bosch-exploitatie blijft van een teeder samenstel „omdat het grootendeels beheerscht wordt door de bijzondere economische en maatschappelijke omstandigheden, die nog vrijwel op elk gebied den bloei van Suriname tegenhouden".

We komen nu aan het corpus des rapports, in 3 hoofdstukken gesplitst. Het eerste behandelt den huidigen toestand en de vooruitzichten van het houtkapbedrijf in Suriname. Elk van deze 3 hoofdstukken heeft aan zijn slot een „beknopte samenvatting", en uit die van het eerste hoofdstuk pikken we eenige wijsheden: „Over c.a. 20 jaar zal Amerika wellicht een goede markt voor tropisch hardhout vormen; voorloopig zal Europa het voornaamste afzetgebied blijven". — „Slechts een beperkt aantal houtsoorten komt voor uitvoer in aanmerking en wel voor verschillende zeer speciale doeleinden". — „Voorloopig is men, wat de arbeiders in het boschbedrijf betreft, op Boschnegers, Indianen en Para- en Suriname-negers aangewezen. Met de opleiding en te werk stelling van vrije Javanen dient een zorgvuldige proef te worden genomen". — Het mechanische uitsleepsysteem, dat in Suriname waarschijnlijk de meeste toekomst heeft, is de tractor met kabeltrommels als gaarder, gecombineerd met de smalspoor railbaan voor afvoer". — „Ongeveer de helft van het in Suriname geproduceerde hout is afkomstig van den vrijen aankap door Boschnegers".

Dan volgt hoofdstuk II, met dit opschrift: „De wijze waarop het Bestuur van Suriname in de toekomst werkzaam zal kunnen zijn ter bevordering van den houtuitvoer uit Suriname", waaraan wij 't volgende ontleenen: „De wederinstelling van een dienst van het Boschwezen wordt noodzakelijk geacht. De personeelsfunctie, het werkprogramma en de werkzaamheden van ieder der ambtenaren worden nader omschreven". — De begroote uit-

gaven ad ƒ 52.500 geven een besparing van ruim ƒ 25.000 per jaar, vergeleken bij het jaargemiddelde van de periode van 1919—1923 en veroorloven een meer doeltreffende organisatie dan in die jaren bestond". — Voor de voorbereidende onderzoekingen omtrent de verjonging en herbebossching der Surinaamsche bosschen is het ten zeerste gewenscht, dat er stappen worden gedaan om den beroepshoutvester J. W. Gonggrijp in staat te stellen alsnog een rapport over cultuurproeven, door hem in Suriname genomen, op te stellen". — De oprichting van een speciaal grootbedrijf (is) gewenscht".

Hoofdstuk III bespreekt de „Richtlijnen voor het ontwerpen van een verordening regelende den houtkap in Suriname en van een wettelijke regeling van de winning van boschbijproducten". Dit is verreweg de vervelendste part van het rapport; bv. „De uitgifte van gewone houtkapconcessies voor middenbedrijf beoogt een serieuze exploitatie van de in het voor kleinbedrijf opengestelde gebied gelegen bosschen, welke te ver van de normale afvoerwegen gelegen zijn, dan dat zij op de gebruikelijke kleinbedrijfbedrijf-methoden geëxploiteerd kunnen worden".

Met het woord *boschbijproducten* hebben we reeds kennis gemaakt. Balata, rozenolie, kauwgom, behooren daartoe; zij zijn bestemd voor enkele zeer speciale industrieën, en de overheid kan zich hier onthouden. Maar het hout is een artikel dat overal wordt gebruikt en Suriname levert een aantal zeer goed bruikbare soorten met verschillende eigenschappen. De houtwinning zal er altijd gelocaliseerd blijven tot gemakkelijk te bereiken plaatsen; de kans van snelle uitputting der voorraden of een plotseling sterk inzinken der wereldmarkt is niet groot. De winstmarge evenmin en met bosch-exploitatie zullen zeer zelden groote kapitalen worden verdiend; het groote belang van den houtkap is het verschaffen van een vast bestaan aan de primitieve inlandsche bevolking, het voorzien in de behoefte van het land zelf en van de overzeesche relaties, niet het ophoopen van kapitalen. Daarom is de houtkap aangewezen op steun, voorlichting en toezicht van overheidswege. De vraag is nu of het houtkapbedrijf in Suriname een grootere toekomst zal kunnen hebben dan er ligt in het voorzien in eigen behoeften op de primitieve wijze die een paar eeuwen wordt gevolgd.

In de gematigde luchtstreken nemen de voor exploitatie beschikbare houtvoorraden sterk af en het houtverbruik neemt steeds toe. Europa gebruikt voortdurend toenemende hoeveelheden tropisch hard hout; de V.S. nog meer „Sommige schrij-

vers schatten, dat tegen het einde van deze eeuw de voornaamste bosschen van de V. S. uitgeput zullen zijn, terwijl het midden van de 20ste eeuw wordt genoemd als het tijdstip waarop de loofhoutbosschen (hardwood forests) niet meer zullen kunnen produceeren". Het is hoogst waarschijnlijk, dat wanneer eenmaal de voorraden hard hout zijn verbruikt, dus over ongeveer 20 jaar, men in Amerika zal inzien, dat het onmisbare harde hout uit de tropen moet komen; de daar gebruikelijke methoden zal men aan de nieuwe omstandigheden moeten aanpassen.

Wat nu het Surinaamsche hout aangaat, zijn technische eigenschappen stellen het in staat mede te dingen met andere overzeesche soorten hard hout, en vele Surinaamsche soorten overtreffen belangrijk het hier te lande en elders in West Europa veel gebruikte Jarrah-hout. Het Surinaamsche hout kan worden geplaatst indien wordt voldaan aan een viervoudige mits:

1°. het wordt aangevoerd in een vorm die 't terstond verkoopbaar maakt;

2°. de kwaliteit niet minder is, dan die van andere houtsoorten;

3°. de prijs niet belangrijk hooger is, en

4°. voor de aflevering kan worden ingestaan.

Het rapport noemt dan elf houtsoorten en zegt waarvoor zij geschikt zijn; bovenaan staan Manbarklak en Basralocus, de twee eenige die voor zeeweringen en sluisdeuren in zeewater zijn te gebruiken. Paalhout levert de grootste winstmarge, gezaagd hout een geringere, dwarsliggers kunnen in groote hoeveelheden geregeld worden afgeleverd, maar de productie is, door de kleine winstmarge zeer gevoelig voor de in Suriname vaak optredende sterk schommelingen van arbeidsloonen. Een rationeele exploitatie maakt gelijktijdige of samengaande productie van paalhout en zaaghout, al dan niet samen met dwarsliggers, noodzakelijk.

Ruw geschat is het deel van Suriname gelegen tusschen de zee en de vallen voor 60 tot 75% bedekt met opgaand bosch, waarin op het oogenblik marktwaardige timmerhout-soorten in eenigszins noemenswaardige hoeveelheden voorkomen. Het overige bestaat uit Mangrove en Parwabosschen en Biriebirie landen, moerassen met Moko moko, Baboen- Matakki-, Bébé-boomen, Palissaden- en Mauritie-palmen, verder hooge en lage gras- en zand savanna's en Savannabosch en ten slotte uit Kapoeweri (verlaten tuinen en kostgronden) en vernield bosch .Van de genoemde 60—75% bestaat wellicht ten minste ¾ uit sterk gemengd bosch, waarin maar weinig hout voorkomt, voor bouw- of exportdoeleinden geschikt. In de gunstigste gevallen bevatten

deze bosschen (groep I) per ha. 6—12 M³ gaaf, exploitabel rond hout op stam; gemiddeld slechts 2—6 M³ per ha. De overige boschgronden, (groep II), naar schatting ten hoogste 20% omvatten het betere, minder sterk gemengde bosch, waarvan de opstand voor een belangrijk deel door één of enkele marktwaardige houtsoorten wordt gevormd. Deze bosschen bevatten in gunstige gevallen gemiddeld 20—40 M³ exploitabel rondhout op stam. Voor de Mora-bosschen loopt dit op tot 50 M³ en voor de Possentrie tot meer dan 100 M³ soms over 200 M³ per ha.

Hieronder eenige cijfers, uiterst ruw geschat, voor de voornaamste houtsoorten der tot groep II behoorende bosschen die voor ontginning in aanmerking komen: Mora 600.000 M³, Possentrie 1.450.000, Baboen 750.000, Kopie 3.000.000, Bruinhart 1.500.000, Basralocus 1.500.000, Wane 500.000, Walaba 1,500.000, Diversen 1.200.000 M³. Tot diversen behooren hier Salie, Slangenhout, Pisie en ook kleine hoeveelheden Locus, Purperhart en Groenhart.

Aan den overvloed van mededeelingen over kromme en rechte palen, spint en rijphout, over te zware blokken die op nieuw moeten worden bijgekwijld (glad behakt), ontleenen we nog dr. Pfeiffer's verklaring, dat de Boschnegers geboren kappers zijn die voor 't meerendeel uitstekend kunnen kappen en kwijlen en die de gebreken van door henzelf gekapte balken op hun duimpje kennen. Hun werk wordt zeer hoog betaald, omdat zij 't zeer lang zonder geld kunnen stellen, geen enkelen belastingplicht hebben en weten dat men, wat de houtvoorziening betreft, in Paramaribo van hen afhangt. Zij verdienen per werkdag gemakkelijk ƒ 4, een flinke, ijverige werkman zelfs wel het dubbele. Ook voor diensten, voor roeien en over de vallen brengen krijgen zij hoog loon.

Over het uitoefenen van moreelen invloed op de bevolking.. men zou 't niet zoeken in een rapport over hout. Welnu, de poging daartoe baat niet. Een van de groote moeilijkheden is gelegen, zoo lezen we, in de primitieve wijze van uitsleep met handenarbeid en in de verhoudingen in de groep arbeiders die elkaar voor de hulp bij het uitsleepen van het hout niet met geld betalen maar met soortgelijken wederdienst. Daardoor kan de ijverige en koopzieke arbeider toch niet meer hout produceeren dan de luiste en soberste gezellen uit zijn troep, omdat hij voor het meerdere geen uitsleephulp vindt, en het gekapte hout moet laten liggen. Het dorps- en stamverband is uiterst sterk en een eenling, ook al is hij kapitein kan slechts iets ondernemen na een gehouden kroetoe, de vergadering waarin wordt overlegd met de andere mannen van

het dorp. Ziedaar een rem op de productiviteit. Dan de hooge loonen die worden betaald aan de Creoolsche bevolking en aan de stads- en Para-negers, niet alleen in het houtbedrijf maar in alle Surinaamsche bedrijven, ondanks de werkloosheid en den lagen levensstandaard; vergeleken bij die van andere tropische landen en in verhouding tot den volbrachten arbeid zijn deze loonen inderdaad zeer hoog. Het Surinaamsche bedrijfsleven lijdt eronder; oorzaken: de hooge invoerrechten, en het feit, dat een ander, die geld verdient, niet alleen zichzelven en zijn gezin moet onderhouden, maar ook een aantal werkelooze familieleden.

Gaarne verwijs ik verder naar het rapport zelf, want de schr. gaat nu aan het vergelijken, noemt cijfers van Samarinda (z.o. Borneo) en van Palembang, spreekt over vrachten en uitsleepmachines op Borneo en op de Filippijnen, constateert, dat het normaal aangevoerde hout in Paramaribo in kwaliteit belangrijk lager staat dan het Samarinda- en Palembang-hout.

Men vergist zich door te meenen, dat door dit rapport het onderwerp voldoende is toegelicht, „Een meer uitvoerige beschrijving der Surinaamsche bosschen en hun samenstelling moet gereserveerd blijven voor een afzonderlijke publicatie waarin alle tot dusver bekende gegevens op zorgvuldige en uniforme wijze zijn verwerkt". Inderdaad, we hooren over boomen en over hout; maar weinig over het bosch; te zien is er wel iets van de Surinaamsche bosschen in het rapport; de mooiste afbeeldingen zal ik hier noemen.

Cederboom in het bosch tusschen de Coppename-rivier en de Kwammakreek.

Bruinhart-bosch ter zelfder plaatse.

Houtvlotten langs den oever van de Corantijn.

Het uitsleepen van balkhout op de exploit.-Strang.

Keuring van export-balkhout.

Boschkamp in de laaglandbosschen.

Het bekappen van een Mora-stam.

De Gouv.-barkas „Sommelsdijk" op de Coesewijne.

Oemanbarklak en Manbarklak.

Natuurlijke verjonging van Kopie.

Natuurlijke opslag van Basralocushout onder opkomend Kopiebosch.

Het vervoer van zware exportbalken ter weerszijden van een pont.

Kauwgom leverende Bartaballi-boomen in het Coppenamegebied.

De lezer die iets voelt voor het onderwerp, moet niet genoegen nemen met dit overzicht, maar het rapport-zelf lezen. Het is minder houterig dan men allicht zou denken. De paragrafen zijn behoorlijk onderscheiden, g, h, α, β, i, A, α, β,..er is iets algebraïsch in, maar spoedig waardeert de lezer deze goed begrepen indeeling. En hij vergete niet dat dr. Pfeiffer een rapport schreef en niet een roman.

* * *

Het opschrift „Boomen en hout" heeft mij doen zoeken naar een ander artikel, dat ik jaren geleden schreef, ook over hout. Het heet „Hout en planken", werd opgenomen in den W. I. G. van Dec. 1922 en loopt over een opstel van 1871 door Daniël I. Sanches geschreven voor de Bouwkundige Bijdragen, uitgegeven door de Maatschappij ter bevordering der bouwkunst.

De boschnegers, vertelt Sanches uit den ouden tijd, hakken slechts boomen om die, dicht aan de rivieren en kreken groeiende, na hun val onmiddellijk te water zijn en, zonder verder transport over land, met den stroom kunnen worden afgevoerd. Van de lichtere houtsoorten wordt een vlot gemaakt. Met de eb afdrijvende leggen zij bij iedere plantage aan om hunne waren te verkoopen, zoodat deze vlotten zelden Paramaribo, de stapelplaats en haven der kolonie, bereiken. Voor het ontvangen geld worden kleederen en jachtgereedschap gekocht. En nu, na deze plunderaars, de vandalen. Veelal heeft de koncessionaris geen kennis van houtsoorten; direkteuren der houtveilingen zijn van hetzelfde allooi, de arbeiders zijn onbeschaafd; „het geheele korps heeft nooit een werk over de botanie gezien, veelmin gelezen." In het bosch wordt een boom uitgezocht die zoowat beantwoordt aan het verlangde; eenige dagen nadat hij is geveld wordt hij op schragen gesteld en met de handzaag tot planken verwerkt, of indien hij tot balkhout is bestemd, met den dissel vierkant bekapt. Zijn de boomen kwastig, dan wordt het hout gekloofd tot singels (houten dakpannen). De balken worden op rollen over den bodem voortgetrokken; arbeidsters dragen op haar hoofd de planken naar de landingsplaats. Op deze manier zijn de aangevraagde hektaren land spoedig leeggekapt; dan wordt er een nieuwe koncessie aangevraagd.

Dat we met den hout-uitvoer nu betere tijden beleven is voor een groot deel te danken aan dr. ir. J. Ph. Pfeiffer. SN.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, Dr. A. A. L. RUTGERS, OP 13 MEI 1930 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter,

Mijne Heeren, Leden der Koloniale Staten,

De inspannende begrootingsarbeid is nauwelijks achter den rug, of het nieuwe zittingsjaar roept U weder tot nieuwen arbeid.

Die arbeid zal ditmaal niet meer geschieden onder de beproefde leiding van Uwen afgetreden Voorzitter; ik moge daarom van deze gelegenheid gebruik maken, openlijk mijne waardeering uit te spreken voor al hetgeen deze in de vier jaren, die achter ons liggen, voor de publieke zaak gedaan heeft, niet het minst daarvoor, dat hij gestreefd heeft naar een aangename verhouding en een vruchtbare samenwerking tusschen Bestuur en Staten.

Ik houd mij overtuigd, Mijne Heeren, dat Uw nieuwe Voorzitter, die als zoodanig in onderscheiden colleges reeds zijn sporen verdiend heeft, in dezelfde richting werkzaam zal zijn en waar noodig aanraking zal zoeken en overleg zal plegen met het Bestuur, waartoe ik mij bij voorbaat gaarne bereid verklaar.

Op wetgevend gebied kwamen in het afgeloopen zittingsjaar verschillende belangrijke herzieningen tot stand, Zonder naar volledigheid te streven mogen daarvan genoemd worden de herziening der lepraverordening, der inkomstenbelastingverordening, der bauxietwetgeving, der vuurwapenverordening en der verordening in zake concessies voor werken van openbaar nut.

De aanhangige herziening der delfstoffenverordening en der onderwijsverordeningen, de bakkersnachtarbeidverordening en de watervergaarplaatsverordening kwamen nog niet tot afdoening. De indiening van een nieuwe pensioenverordening en de herziening der immigratiewetgeving wachten op den afloop van het overleg met het Opperbestuur.

In voorbereiding zijn ontwerpen voor een petroleumverordening, een verordening regelende de uitgifte van domeingrond, een waterschapsverordening en een herziening van de verordening op de toelating en vestiging van vreemdelingen.

Zonder dat hiervoor wettelijke maatregelen noodig waren, kon op het gebied der immigratie een nieuwe koers worden ingeslagen door het voorbereiden van den aanvoer in 1930 van een eerste transport vrije emigranten van Java.

Het afgeloopen jaar bracht ook ditmaal niet de zoo vurig begeerde

economische opleving. Het als altijd goed gedocumenteerde verslag over den economischen toestand in Suriname uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid, dat enkele weken geleden in druk verscheen, wijst terecht op het bestaan van een depressie, waarvan het einde nog niet te zien is.

Weliswaar had de kleinlandbouw, dank zij den welgeslaagden rijstoogst, een gunstig jaar en vertoonden de afzet en de prijsvan de balata een aanzienlijke verbetering, terwijl in de houtindustrie meerdere bedrijvigheid is waar te nemen, maar daartegenover staat de voortgaande daling der goudproductie en de verdere afbrokkeling der suiker- en koffieprijzen, terwijl ook de oogsten dezer producten teleurstellend waren.

Gelukkig zijn de vooruitzichten voor 1930 minder ongunstig. Voor de beide laatstgenoemde producten mag met vrij groote zekerheid op een ruimer beschot gerekend worden. Daarnaast is wederom een uitbreiding van het rijstareaal te verwachten en een grootere uitvoer van hout en bauxiet.

Voor een verder liggende toekomst bestaat zelfs uitzicht op een belangrijke toename van den bauxietuitvoer, wanneer de geregeld voortgezette exploitatie van de Kalbfleisch Corporation tot exploitatie op groote schaal leiden zou.

De petroleumvooruitzichten blijven onzeker. De boring, door de Surin. Oil Company in Nickerie aangezet, werd dezer dagen tijdelijk stopgezet in afwachting van de ontvangst van materialen voor een veel dieper gaande boring, welke noodig geacht wordt.

De meest opvallende vooruitgang, welke het afgeloopen jaar ons bracht, is de opening der beide luchtlijnen, waarmede voorloopig tweemaal per week met Midden- en Noord-Amerika en eenmaal per week met Zuid-Amerika verbinding wordt onderhouden. De keuze van Paramaribo als een der hoofdstations op deze lijnen brengt vanzelf verschillende voordeelen mede en leidde al dadelijk tot een zeer welkome verbetering in het hotelwezen alhier. Het vervoer van enkele passagiers van Nickerie naar Paramaribo met een vliegtuig van de Pan American Airways opent nieuwe perspectieven voor he tverkeer met de districten.

Ook uit anderen hoofde is meerdere bedrijvigheid in de naaste toekomst te verwachten.

Zooals reeds bleek uit de begrootingsdebatten, voor enkele maanden in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gehouden, overweegt de Regeering de uitzending van eenige expedities ten laste van de Nederlandsche Staatsbegrooting, met het doel de grenzen van Suriname vollediger vast te stellen en af te bakenen.

Daarnaast heeft bij diezelfde begrootingsbehandelng de Minister van Koloniën zich niet afkeerig getoond van een begrootingswijziging, waarbij de Rijksbijdrage, welke thans als sluitpost der Surinaamsche begrooting fungeert, in twee posten gesplitst zou worden, waarvan de eerste een Rijksbijdrage zou zijn ter bevordering van de welvaart van Suriname, en de tweede een Rijksbijdrage ter dekking van het tekort op de gewone huishoudelijke uitgaven.

Mocht deze wijziging tot stand komen, dan zou daarmede een gewichtige stap gezet zijn op den weg, om zonder verhooging van den eigenlijken sluitpost een grootere bijdrage van het Moederland te verkrijgen voor maatregelen, welke rechtsteeks gericht zijn op de bevordering van de welvaart van dit gebied.

Het is mijn voornemen in de komende maanden plannen voor dergelijke maatregelen verder uit te werken en de spoedige verwezenlijking daarvan zooveel doenlijk te bevorderen.

Aan de Nederlandsche Wetgevende Macht is dezer dagen een ontwerp voorgelegd om boven de Rijksbijdrage de middelen beschikbaar te stellen ter garantie van een eventueele leening ten behoeve van den aanleg eener waterleiding voor Paramaribo.

Met dankbaarheid zij er op gewezen, dat Nederland zich alzoo ten volle bereid toont, naast de millioenen noodig ter aanvulling van het jaarlijksch tekort, belangrijke bedragen voor Suriname beschikbaar te stellen zoodra de overtuiging bestaat, dat het welzijn van dit land daarmede blijvend gebaat zal zijn.

Over de koloniale geldmiddelen spreek ik thans verder niet. De juist acher ons liggende begrootingsbehandeling was daarvoor de aangewezen gelegenheid. Slechts zij hier herhaald, dat ook in het nieuwe zittingsjaar, naast de bevordering van al wat het geestelijk en stoffelijk welzijn der bevolking ten goede kan komen, het betrachten van soberheid in de landshuishouding mijn volle aandacht zal blijven behouden.

Overtuigd, dat ik hierbij op Uwe instemming mag rekenen, doe ik bij den aanvang Uwer vergadering bij vernieuwing een beroep op de medewerking van Uw College.

Moge de almachtige God, in wiens hand het lot der volkeren rust, onzen gemeenschappelijken arbeid ten zegen stellen voor land en volk van Suriname.

Ik verklaar de vergadering der Koloniale Staten geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO, B. W. T. VAN SLOBBE, OP 13 MEI 1930 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD

Mijnheer de Voorzitter en Heeren Leden v. d. Kolonialen Raad.

Ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement van Curaçao verschijn ik heden in Uw midden om de vergadering van den Kolonialen Raad voor het nieuwe zittingjaar te openen.

Het is de eerste maal, dat ik dit voorrecht heb: het is niet voor het eerst dat ik met Uw College in directe aanraking kom.

Bij de aanvaarding van het Bestuur en later, voor het houden van besprekingen, was ik in Uw midden. En beide keeren kreeg ik de overtuiging, dat U en ik elkander zullen vinden waar het betreft de behartiging van de belangen van Curaçao.

De woorden die U, Mijnheer de Voorzitter, in de plechtige zitting van Uwen Raad op 20 Februari ll. tot mij richtte, ademden een geest van vertrouwen. De besprekingen, waarop ik doelde leerden mij, dat ik op samenwerking met Uwen Raad mag rekenen.

Ik waardeer ten volle deze gunstige verhouding.

Wederom heeft het hare Majesteit, onze geëerbiedigde Koningin, behaagd U, Mijnheer de Voorzitter, en U, Mijnheer de Ondervoorzitter, te herbenoemen in Uwe voormelde hoedanigheid.

Met dit hernieuwde blijk van vertrouwen en waardeering wensch ik U geluk zooals ik ook de andere leden. die hun mandaat zagen hernieuwd alsmede de nieuwbenoemde leden, de Heeren J. W. J. van der Linde Schotborgh en David A. Correa, gelukwensch.

Ik zeg U dank voor den door U allen in het afgeloopen zittingsjaar verrichten arbeid.

De Heeren B. E. van der Veen Zeppenfeldt en R. F. Muskus hebben, zooals U bekend is, ontslag genomen als leden van Uwen Raad.

Ik dank deze Heeren voor hetgeen zij in hunne functiën als lid van den Raad in het belang van Curaçao hebben gedaan en breng hier met dankbaarheid in herinnering, dat de Heer van der Veen Zeppenfeldt gedurende bijna 25 jaar zijn uitstekende diensten aan den Raad heeft bewezen.

Van deze gelegenheid maak ik gaarne gebruik om U en tevens de bevolking van Curaçao mede te deelen, dat H. M. de Koningin Hoogstderzelver waardeering heeft doen betuigen aan den Heer H. Schotborgh, Administrateur van Financiën, voor de verdienstelijke wijze waarop hij gedurende het tijdvak van 3 October 1929 tot 20 Februari j.l. het ambt van Gouverneur heeft waargenomen.

Mijne Heeren. De overval op het Waterfort op 8 Juni van het vorige

jaar ligt U nog versch in het geheugen. Ik zal daarom er niet over uitweiden. Slechts wil ik opmerken, dat eene dergelijke overrompeling niet meer mag voorkomen. Streng zullen wij tegen eene herhaling waken.

Ik voel mij gedrongen hier hulde te brengen aan de drie mannen, die bij en door den overval hun leven lieten voor het land.

Curaçao staat van oudsher bekend als een land, dat nimmer zijn poorten sloot voor den vreemdeling, die met vreedzame bedoelingen aanklopte en zich ordelijk wilde gedragen.

Het zal zijn naam gestand blijven doen.

In geen enkel opzicht zullen wij ons mengen in de binnenlandsche aangelegenheden van andere landen.

Politieke bannelingen vinden hier, zoo zij de wetten van het land eerbiedigen, eene veilige wijkplaats.

Wij zijn echter verplicht af te wijzen degenen, die zich hier handelingen veroorlooven, welke de goede verhouding met Staten, waarmede Nederland op voet van vriendschap staat, in gevaar brengen.

Evenmin kunnen wij hier vreemdelingen dulden, die handelingen tegen de veiligheid van het land plegen.

Ten opzichte van degenen, die betrokken waren bij den overval van 8 Juni j.l. heeft het Bestuur een bezadigde houding aangenomen. De deelnemers zijn niet buitengewoon streng behandeld. Rustig was het optreden tegenover hen, die verdacht werden aan den overval te hebben medegedaan.

Wij mogen niet uit het oog verliezen, dat van de vreemdelingen, die hier gastvrijheid genoten, zeer velen zich bij de misdadige elementen, die den aanslag pleegden, aansloten.

Daarom zullen wij, in ons eigen belang, nauwlettend toezicht moeten houden op de vreemdelingen.

Het ligt in mijn vast voornemen orde en rust met alle ten dienste staande middelen te handhaven.

Wat de organisatie der politie betreft, kan ik U mededeelen, dat deze zich zal ontwikkelen volgens een plan, dat moet voeren tot den gelijdelijken opbouw van een deugdelijk korps met deskundige krachten.

Het zonder overgang invoeren van een plan, waarvan de draagkracht en de gevolgen niet zijn te overzien, is van mij niet te verwachten.

De hier aanwezige mariniers maken deel uit van de landmacht.

Of hunne aanwezigheid hier al dan niet bestendigd zal worden, hangt af van de wijze, waarop de politie zal worden georganiseerd.

Zoodra op andere wijze in de veiligheid van dit gewest is voorzien, zal de scheepsmacht nu in de Caraibische zee aanwezig worden verminderd.

Over een oorlogsschip zal in elk geval beschikt moeten worden.

Met voldoening deel ik U mede dat de verhouding tusschen de naburige republieken en Curaçao van een zeer vriendschappelijken aard bleef.

In het afgeloopen zittingjaar hebben meerdere oorlogsschepen van vreemde nationaliteit een beleefdheidsbezoek aan Curaçao gebracht.

Met leedwezen gedenk ik het overlijden van den Heer Manuel Maria Leal, in leven den waardigen Vertegenwoordiger van de Columbiaansche Regeering op Curaçao.

Curaçao herbergt vreemdelingen van allerlei nationaliteit. Curaçao heeft handelsbetrekkingen met vele landen van de wereld. De inwoners van ons gewest zien er niet tegen op, wanneer hunne belangen dit vragen tijdelijk in den vreemde te gaan werken.

De banden, die Curaçao met de ons omringende landen binden, zijn vele. Maar dit behoeft nog geen reden te zijn om den band, die ons met de overige deelen van het Rijk vereenigt losser te knoopen.

Tusschen Nederland en zijn gebiedsdeelen kan de band niet hecht genoeg zijn.

Onze belangen gaan ten slotte samen. Omdat wij een geheel vormen doet de welvaart van het eene deel van Nederland haren invloed ook in de andere deelen gelden.

Geen der vreemde staten zal, uitsluitend om ons te helpen, een vinger verroeren. Wij zijn voor hen slechts van belang zoolang wij hun voordeel brengen.

Banden van geschiedenis, van beschaving, van ontwikkeling kunnen ons slechts met Nederland verbinden.

Het was mij een voorrecht in mijne proclamatie van 20 Februari d. j. te mogen wijzen op de groote belangstelling, die H. M., onze geliefde Koningin, voor Curaçao heeft.

Ook deelde ik U mede, dat het wel en wee van ons gewest breede kringen in Nederland ter harte gaat.

Laten wij van onze zijde doen wat wij kunnen om den band tusschen Nederland en Curaçao nauwer aan te halen.

Het is verblijdend, dat in den laatsten tijd teekenen wijzen op het toenemen van het wederzijdsch contact.

Met voldoening stel ik vast, dat de gunstige economische toestand van de eilanden Curaçao en Aruba onveranderd bleef. Viel in de eerste helft van het jaar eene inzinking in den handel op Aruba waar te nemen later leefde deze wederom op.

Op beide eilanden nam de scheepvaart gestadig toe.

Ofschoon Bonaire niet, zooals de andere Benedenwindsche Eilanden. door middel van de industrie tot opbloei kwam, bestaat er geen reden om zich over den toestand op economisch gebied van het eiland bezorgd te maken.

Onderhandelingen worden gevoerd tot het in het leven roepen van een stoomvaartverbinding tusschen dat eiland en Curaçao, terwijl ook de spoedige verbetering van den steiger aldaar in uitzicht is gesteld.

De toestand op de Bovenwindsche Eilanden laat nog steeds te wenschen over.

Met kracht zal naar verbetering van de cultures op St. Eustatius worden gestreefd.

Ter bevordering van het landbouw- en tuinbedrijf ,alsmede van de veeteelt, zullen uit 's Lands kas kredieten verleend worden.

Ook worden pogingen aangewend om St. Martin N. G. opgenomen te krijgen in eene stoomvaartverbinding met het eiland Curaçao.

De verwachtingen omtrent het vloeien der middelen werden overtroffen; de opbrengst ging de raming met een aanzienlijk bedrag te boven.

Mijne heeren. Voor het nieuwe zittingjaar is veel werk te verwachten waarvan de uitvoering volgens een vast plan moet geschieden.

De werken, die zullen worden uitgevoerd, zijn U bekend: zij betreffen brugbouw, havenwezen, watervoorzieningsdienst, nieuwe gebouwen voor den openbaren dienst, wegenaanleg, enz. De noodige economie zal daarbij worden betracht.

Maatregelen in verband met de volksgezondheid zullen niet achterwege blijven.

De woningtoestand moet worden verbeterd.

Voorstellen met betrekking tot den openbaren gezondheidsdienst hebben U reeds bereikt.

Verbetering van den quarantainedienst zal onder de oogen worden gezien.

Algeheele gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs zal gelijdelijk worden doorgevoerd. Doorvoering ineens zou te groote kosten vorderen en ook practisch niet mogelijk zijn. Met den Inspecteur van het bijzonder onderwijs is overleg gepleegd, hetgeen tot bevredigende resultaten leidde.

Een verordening tot bevordering van het trouw schoolbezoek is in voorbereiding. Het ontwerp zal U eerlang worden aangeboden.

De brandweer zal zoo spoedig mogelijk in een behoorlijken staat worden gebracht.

Het eiland Curaçao werd in het afgeloopen zittingjaar opgenomen in eene luchtvaartlijn. In verband hiermede werd in het 2e district op de plantage Hato een vliegterrein aangelegd.

De telegraafverbinding (per kabel en draadloos) onderging verbeteringen.

Het voornemen bestaat ook op de eilanden St. Eustatius en Saba posten voor draadlooze telegrafie op te richten.

Geleidelijk aan wordt het eiland Curaçao een belangrijk centrum vanwege zijn scheepvaart en telegraafverbindingen en zijn vliegdienst.

De exploitatie van de brug over de St. Annabaai zal na afloop van de bestaande concessie in eigen beheer worden genomen. Noodgedwongen moet het Gouvernement voorloopig bruggeld blijven heffen.

Het voornemen bestaat om, wanneer de nieuwe brug gereed is het verkeer daarover kosteloos te laten geschieden.

Gelden voor noodzakelijk uit te voeren werken zijn bereids bij Uwen Raad aangevraagd.

Het is zeer begrijpelijk, dat uit den boezem van Uwen Raad wenschen worden te kennen gegeven die meer of minder groote uitgaven zouden vorderen.

Niet te ontkennen is het, dat op velerlei gebied ons nog werk wacht. Het is echter niet mogelijk al het wenschelijke tegelijk te verrichten. De groote plannen mogen niet in het gedrang komen.

Ernstig moeten wij streven naar het houden van de begrooting voor gewone uitgaven binnen hare grenzen. Zuinigheid moet allerwege worden betracht en het doet mij genoegen, dat ook Uw Raad van dit beginsel uitgaat.

De wijze, waarop de Regeering Curaçao helpt een werkprogram uit te voeren, is zeer sympathiek en wordt door ons ten volle gewaardeerd; ik heb hier het oog op de uit 's Rijks schatkist verleende en te verleenen kasvoorschotten.

Naar mijne meening zal geleidelijke terugbetaling daarvan zonder bezwaar plaats kunnen vinden.

Het is dan echter een onvermijdelijke eisch in het vervolg zeer zuinig te zijn met de gewone uitgaven.

Ten laste van den post „Onvoorziene Uitgaven" zullen voortaan geen groote kredieten meer kunnen worden gebracht.

Van dien post zal in den vervolge een bescheiden gebruik worden gemaakt.

Bedraagt de opbrengst der middelen meer dan de raming, dan kan een deel daarvan gebruikt worden tot spoediger aflossing van de schuld aan Nederland. Eventueel kan de opbrengst ook gedeeltelijk gebezigd worden om te voorzien in andere dringende behoeften. De hiervoor benoodigde gelden zullen dan bij suppletoire begrooting worden aangevraagd.

Eventueel zal, ten einde de aflossing van schulden te verzekeren en gelden beschikbaar te krijgen om in andere nooden te voorzien, gezocht worden naar middelen, die leiden kunnen tot verhooging der inkomsten.

Vermoedelijk zal die verhooging gevonden kunnen worden in het tijdelijk opvoeren der belastingen.

Hieromtrent zal ik, zoo noodig, met Uwen Raad in overleg treden.

Veel werk moet er nog worden verricht. Onze taak — de Uwe, de mijne — is zwaar, dat beseffen wij ten volle.

Niet al het werk, dat op ons staat te wachten kan tegelijk worden afgedaan.

Ik wees er reeds op, dat gewerkt moet worden volgens een van te voren vastgesteld plan.

Wij zullen, Mijne Heeren, eendrachtig onze schouders zetten onder den arbeid.

Wij kunnen geen schooner doel hebben, dan ons gebiedsdeel vooruit te brengen. Dat doel houden wij voor oogen.

Op Uwe medewerking behoef ik geen beroep te doen. Spontaan heeft U mij die aangeboden.

Ik geef U de verzekering, dat ik het werken met U als een voorrecht beschouw.

Met de bede, dat Gods zegen op onzen arbeid moge rusten, verklaar ik de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1930/31 geopend.

OP ZOEK NAAR DE SPIN

DOOR

LOU LICHTVELD

Zooals *Anansi* de spin, zich in werkelijkheid altijd verbergt in *post'oro*, de beslagruimten en naden der houten negerwoningen, zoo verbergt hij zijn waren aard en zijn waarachtigen naam ook in de tallooze neger-vertellingen, waarvan hij de held is. Hij bedriegt niet alleen de personnages die met hem op avontuur gaan, maar ook den menschelijken onderzoeker, die hem gelukkig toch blijft achtervolgen, tot hij ergens komt waar *Anansi* zich bloot geeft en er kans is te weten te komen wie en wat hij is, waarom juist hij, een klein en nietig insect, dat geen bizonder opvallende eigenschappen bezit, tot held werd gepreconiseerd van vertellingen welke van de Senegal tot aan de Congo-rivier in omloop zijn, en die bij alle negers zoowel van het Zuid-Amerikaansche vasteland als van de West-Indische eilanden gekend en geliefd bleven.

Daar moet toch wel een gewichtige en nawijsbare reden bestaan, waarom de spin zulk een voorname persoonlijkheid werd in de dierfabels, en deze voornaamheid geenszins verloor toen de Afrikaansche negers in Amerika een nieuw doch hoe totaal verschillend vaderland vonden.

Er is reeds meermalen naar een verklaring gezocht, maar hoevelen zijn niet door *Anansi* bedrogen en om den tuin geleid; hoevelen heeft hij niet bij de neus gehad en ze listig een theorie in het oor gefluisterd, die toch op den duur niet steekhoudend bleek. Ik-zelf heb lang gemeend, en het zelfs geschreven, dat *Anansi* als totem-dier werd beschouwd, en de spin-vertellingen oorspronkelijk als totem-verhalen waren op te vatten. Maar hoe aanlokkelijk deze verklaring aanvankelijk ook schijnt, op den duur

blijkt ze onhoudbaar. Immers toegegeven dat volgens een bekende wet de lofprijzingen op het totem-dier bij verdere ontwikkeling ook in pejorisatie en hekeldicht kunnen ontaarden, is het toch onaannemelijk dat de spin zijn rol van sluwaard en booze verleider zoo uitsluitend speelt ten koste van die van een beter creatuur, en dat er van de totem-functie niets nawijsbaars overbleef in de *tori*.

En hoe het voorkomen te verklaren van de spin-vertellingen bij die Afrikaansche volksstammen waar blijkens talrijke gegevens stellig andere dieren als totem in eere zijn? Waarom zouden dan juist die speciale totem-verhalen de andere zoozeer hebben verdrongen, dat tegenover de spinverhalen slechts één andere gelijkwaardige groep staat, namelijk die van het konijn in Afrika, dat bij de Noord Amerikaansche negers de beroemde Mr. Rabbit is geworden? Eerst bij de Zuidelijker Bantoenegers vindt men nog hert-vertellingen, welke overigens bij lange na niet de verbreiding en de rijkdom bezitten der *Anansi*-geschiedenissen.

Maar er is een nog veel sterker argument. Geen enkel negervolk, geen stam nog zoo klein valt aan te wijzen, waar Anansi de eer geniet, of genoten heeft van een totem-dier. En begrijpelijk. Als totemdier komt het insect, voorzoover het niet als voedsel gebruikt kan worden, het laatst in aanmerking. Het groote en sterke en gevaarlijke dier, of het nuttige gezochte beest, of het eetbare, begeerde en nagejaagde dier wordt slechts stamvader en bondgenoot. Alleen zulk een dier wordt vereerd door clan-genootschap, door bondgenootschap, door voedsel-taboe en exogamie.

De eigenschappen van Anansi echter zijn alle juist in het tegengestelde te zoeken.

Bovendien komen wij met een totemistische theorie ook niet heel ver, en blijft nog altijd de oplossing noodig van de vraag, waarom of hij niet alleen in de fabels alle dieren de baas is, maar in de existentie der fabel zelve, spin's verhalen de eventueele totem-fabels van andere dieren hebben verdrongen of geabsorbeerd.

Lange en zorgvuldige onderzoekingen, speciaal op

West-Afrika gericht, maar steeds met de toestanden van West-Indië tot achtergrond, hebben mij dan ook gedwongen van een totemistische verklaring der Anansi-verhalen af te zien. De residuën der totem-verhalen zijn hoofdzakelijk te vinden in de zegswijzen en odo, in de verzinnebeeldingen der volkswijsheid, deze fabels in een of twee volzinnen, soms enkel conclusies van onuitgesproken fabels, waaraan het idioom van welhaast alle neger- en alle creooltalen overrijk is. En het is merkwaardig te zien dat in die *odo* en zegswijzen andere dieren wèl een groote rol spelen, maar onder honderdtallen van voorbeelden de spin nauwelijks één enkele maal wordt genoemd. Het volgend overzicht van de rol welke dieren in de Surinaamsche *odo* spelen, moge dit illustreeren.

Van de mij bekende *odo* handelen over:

de vogel, kip (fő́ru)	20
hond (dagu)	19
rat (alàta)	13
tijger (tigri)	10
paard (àsi)	10
koe (kau)	10
geit (krabìta)	10
stinkvogel (ting'-fōru)	9
krab (kràbu)	8
schildpad (sėkrėpàtu)	8
slang (snėtji)	8
kat (puspusi)	7

Andere dieren worden in een vijfhonderdtal *odo* niet, of slechts één enkele maal genoemd. Anansi vond ik slechts 3 maal, het konijn geen enkele keer.

Het blijkt duidelijk, dat *odo*-dieren juist die zijn, welke in aanmerking komen voor totem-dieren; en de drie *odo* waarin Anansi een rol speelt, zijn nog echte sententies uit gewone spin-geschiedenissen, of toespelingen daarop. Het zijn de volgende:

Anãsi tak': mi n'ė du tu ogri. = De spin zegt: ik doe niet twee slechte dingen tegelijk.

Anãsi tak': ẽ̇ no frėdė, ma ẽ̇ stjĩ ė gro. = De spin zegt: hij is niet bang maar hij huivert.

Dĕ tai anăsi tī jari: na a w̃a dé di libi fu pur' ē na teté a sa go dėdė? = Men bond de spin tien jaren, zal hij nu sterven op de éène dag die overblijft voor hij wordt losgemaakt?

Het is zonder meer toch bevreemdend dat van de tientallen spin-verhalen die Suriname kent, slechts dit beetje in de *odo* terecht is gekomen. De *odo* echter worden beschouwd als ernstige volkswijsheid, soms zelfs met een bezwerende, vervloekende kracht. Zij zijn overblijfselen van een ernstig en diep gefundeerd totemisme: zij zijn nagenoeg de laatste overblijfselen daarvan onder de negers van de nieuwe wereld.

De spin-vertellingen echter behooren in een geheel andere atmosfeer thuis. Ook zij hebben iets met bijgeloof, met het geheimzinnige van „jenseits" te maken; zij worden niet des daags, maar alleen na zonsondergang verhaald, en bij de oude, nog niet versteedschte negers slechts na het uittrekken van een ooghaar; maar ze gaan vergezeld van zang en scherts, ze zijn vol spot, en het is geen profanatie als daarbij hartelijk gelachen wordt.

Wanneer Anansi nu niets met de totem-dieren te maken heeft, blijft nog de mogelijkheid bestaan, dat zijn verhalen overblijfsels zijn van een zekere zoölatrie met andere dan totemistische bedoelingen. De spin aanbeden? Een zoo minuscuul en onbeteekenend dier zoo algemeen als godheid beschouwd dat daarvan een zoo uitgebreide fabel-verzameling over is? Het lijkt ongelooflijk en onwaarschijnlijk, en het zal wel hierom zijn dat in deze richting niet naar een verklaring van Anansi's fabelachtige existentie werd gezocht. In Afrika, waar diervereering wordt aangetroffen van de Senegal tot de Steenboks-keerkring, is geen spoor van eerbetoon aan de Spin de vinden. Het is ook zeker geen toeval dat Weissenborn's „Tierkult in Afrika" juist die dieren noemt, welke in Suriname talrijke *odo* bezitten, en van de Spin niets anders heeft te vertellen, dan dat een aardspin bij de Jaunde soms als orakeldier wordt gebruikt.

Toch meen ik in deze richting niet vruchteloos gezocht te hebben, geleid door talrijke aanwijzingen welke zich aanvankelijk verstrooid en onsamenhangend voordeden,

maar die langzamerhand konden worden gegroepeerd tot een samenhangende, en naar ik meen aannemelijke en ten volle bewijsbare theorie.

Anansi's ware naam wil ik echter niet prijsgeven zonder een aantal noodzakelijke omschrijvingen, en zonder vooraf een uiteenzetting te hebben geleverd van het vreemdsoortige bestaan dat heer Spin in overouden tijd heeft gehad, van het werkelijk „dubbele" leven dat hij leidde, en waarvan de vele fabels thans de min of meer misvormde legenden zijn geworden.

* * *

Er zijn enkele oude aanwijzingen, welke ons direct op het goede pad brengen, om de ware beteekenis van Anansi te achterhalen. In een der oudste beschrijvingen van de landen rond de golf van Guinea die wij bezitten, de „Nauwkeurige Beschrijving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavekust" door Willem Bosman, dateerende van vóór 1704 (het jaar van den eersten druk) wordt tweemaal over *Anansi* gesproken in een zonderling verband. De tweede maal heeft Bosman het over een spin van vervaarlijke grootte, die hij beschrijft als lang van lijf, met een spitse kop, tien ruige pooten zoo dik als een manspink.

„Deze Spin", zegt hij daarop, „noemen de Negers *Anansee*. Sy gelooven dat de eerste menschen van den zelven gemaekt zyn; en niet tegenstaende eenige door ommegang met de Blanken anders geleerd hebbende, so zijn' er niet weinig, die by dat Geloof blyven, en welke waen haer niet uit 't hoofd is te praaten".

Hier heeft hij het dus over een reëel bestaand dier, waaromtrent het geloof heerscht waarop hij doelt wanneer hij voor de eerste maal over de spin spreekt en verklaart: „ —het getal der geener, welke gelooven, dat de Mensch door den *Anansié*, zijnde een groote Spin, geschapen is, is noch heden ten dage niet weynig, werdende zulks van zommigen noch hardnekkig gedreeven".

Bosman kende juist die landen waar de Spin-vertellingen thans nog inheemsch zijn, en wij mogen op zijn gezag

dus stellig aannemen, dat nog in het begin van de 18e eeuw aan *Anansi* door de bewoners van het noordelijk kustgebied van de golf van Guinea de beteekenis van een Schepper, dus van een godheid werd toegekend. Er bestaan echter geen bewijzen dat dit geloof door de negers in hun slavernij naar West-Indië werd medegenomen en behouden.

Wanneer Hartsinck in het tweede deel van zijn „Beschrijving van Guiana" (van 1770) over het bijgeloof der negerslaven spreekt, dan blijkt meermalen dat zijn wetenschap op die van Bosman teruggaat. Toch heeft wat hij over de Spin zegt, in dit verband wel aparte waarde: „De Negers zijn van nature allen Afgoden-dienaars; doch daar is geen Land of Dorp, ja bijna geen Geslacht onder hen, dat niet in Geloof en Godsdienst verschilt, schoon zij derzelve in onze Coloniën weinig of niet oefenen. Sommigen hunner verbeelden zich dat de Menschen door een groote Spin, dien zij *Anansié* noemen, zijn geschapen".

Maar de naam *Anansié* is blijkbaar overgenomen uit de corrupte eerste plaats van Bosman, die de naam in het tweede citaat wel juist schrijft: *Anansee*.

Wat is er in de dierfabels echter nog onmiddellijk over van het geloof in de Spin als schepper der menschen, en wellicht schepper van hemel en aarde? Welke legende getuigt nog van de goddelijke macht van *Anansi?*

In het 7e deel van „Atlantis", waarin Leo Frobenius honderden hoogst merkwaardige neger-verhalen, direct uit de volksmond opgeteekend, heeft verzameld, vinden wij omtrent de Jukum (tusschen de Benue en de westgrens van Kamerun gevestigd) vermeld, dat in de sage waarmede voor hen de historie begint, de spin bij de schepping van den mensch de eigenaardige rol van wegwijzer heeft gespeeld.

Niemand bestond voor Afuma. Afuma was in de hemel. Hij kwam van de hemel omlaag op de aarde langs een spinnerag. Terwijl de spin (Tsafin) van de hemel naar de aarde daalde, wees hij de weg aan Afuma. Dan ging hij zelf weer terug naar de hemel, zonder Afuma de terugweg te wijzen. Deze ontmoette dan een vrouw, welke toen

nog geen genitaliën bezat. Niettemin maakte hij haar zwanger aan de knie, en zoo ontstonden de eerste menschenkinderen. Niet direct door de spin, maar wel indirect, doordat hij den weg wees.

In dit verhaal is de spin dus een goddelijke wijze die meer dan de eerstbestaande weet, en die tevens een hemelbewoner is. Hij is dat in vele andere verhalen, en in een enkele vinden wij hem ook zelf nog als schepper van levende wezens, doch slechts heel terloops, zooals in een verhaal door Cronise en Ward in „Cunnie Rabbit, mr. Spider en the other beef" meegedeeld (ook vertaald door van Capelle in „Mythen en sagen uit West-Indië"), waar aan het eind van spin's overwinning op olifant en hippopotamus, deze de dieren in stukken hakt. De rest van de afval wierp hij in het water en toen kwamen er visschen te voorschijn. „Zoo is dus Spin eigenlijk de schepper der visschen geworden", besluit de verteller zijn relaas, „en zoo heeft alles wat visch eet, veel aan hem te danken".

Nu wij echter eenmaal weten dat Anansi oudtijds in hoogere regionen zijn zetel had opgeslagen, is het eerst zaak na te gaan, hoe hij het daar heeft gesteld, daarna hoe hij er is gekomen, en vervolgens hoe of hij, nog geen twee eeuwen later, een zóó aardsch personnage is kunnen worden.

In Atlantis Band XII vinden wij een verhaal van de Kassaïden uit centraal-Congo, waarin Idu, de schildpad, door een list in de hemel weet te komen, en daar tegen Dihoka, de spin zegt: breng mij terug naar de aarde. Dihoka maakt een sterke weg en doet wat hem gezegd is. Idu komt nu terecht in „een land" waar niets dan water is. Als belooning geeft hij de spin het recht over alle wouddieren.

De verbindingsweg die de spin tusschen de hemel en het waterrijk maakt, vinden wij ook vermeld in een verhaal van de Mbundu uit Angola, door Meinhof in zijn „Afrikanische Märchen" geciteerd. Er hangt een spinnedraad van de hemel naar het waterrijk, en de zonnemeisjes dalen daarlangs af om water te halen. Wanneer de zonnedochter gaat huwen met een aardbewoner, krijgt de spin

het verzoek een gansch net te weven, waarlangs de bruid kan worden neergelaten op aarde.

Merkwaardigerwijze is het motief van de spinnedraad tusschen hemel en aarde ook bij de Haussa, een Noordelijk, Soedaneesch beïnvloed volk bekend. (Schön: Magana Hausa, London 1885).

Niet altijd echter wordt er gesproken van een weg; soms wordt de spin zelf boodschapper, en in een zeer waardevol sprookje van de Tim uit Centraal Togo gaat de spin voor de vrouw van een opperhoofd niets minder dan de zon en de maan halen: hij heeft zich namelijk een kleed gemaakt van vogelveeren en kan vliegen. Het sprookje eindigt met de opmerking: Vroeger was er geen zon en geen maan. Spin heeft ze gehaald. (Atlantis Bd. XI).

Hier is Spin dus brenger van de gesternten, maar *oorspronkelijk is hij de zon zelf*. Hiervoor komt de taalwetenschap zelfs een aantal bewijzen voegen bij die welke de folklore weet aan te voeren.

Een zoo gezaghebbend Afrikanist als Meinhof maakt in zijn „Afrikanische Religionen" de opmerking, dat „Spin" en „hemel" in het Duala niet alleen dezelfde naam hebben maar dat men daar het hemelgewelf opvat als het net van een reusachtige spin. Het woord *dibobe* beteekent in Kamerun, juist in het Yorubaland dat door Frobenius als de centrale zetel van de oude Atlantis-cosmogonie wordt beschouwd, evengoed Spin als hemel. Daar ook wordt de spin voor waarzeggerij, als „hemelsch" orakel gebruikt.

Zelfs in Oost-Afrika vertellen de Ziba van deze spin die ten hemel opstijgt en weer daalt. De zon aan de hemel zien zij als een geweldige spin die in haar stralen als in een net zit. (Meinhof: „Die Dichtung der Afrikaner".).

Deze zoömorphe wereldvoorstelling is voor de West-Afrikanen een heel gewone. Waar niet de spin als zonnedier fungeert, is het de krab, zooals bij de Bakongo's, of de schildpad, waarvan Frobenius in Atlantis Bd. XII verschillende voorbeelden geeft uit de sprookjesschat der Kassaïden. Langs een draad gaat ook Ehoro, het konijn naar de hemel om bij zijn moeder te eten, terwijl hij dan telkens naar de aarde terugdaalt volgens de Yoruba (At-

lantis Bd. X). Ahun, de schildpad, een dappere held, neemt echter deze rol van hem over, en met meer succes.

De Bakongo's hebben volgens Bittremieux („Mayombsche Volkskunst") de volgende aanschouwing: „De Zon en de Maan zijn als twee reusachtige krabben die gestadig in oorlog liggen.... 't Schijnt dat de Zon maar twee pooten of beenen heeft, en nog zijn die slechts zichtbaar in 't droog jaargetijde". Ze gaat wel eens achter een wolk schuil om ongezien te kunnen eten.

Is het bij de Negers gewoonte om alle luchtverschijnselen als dieren voor te stellen, het is begrijpelijk dat de spin de krab en de schildpad én om hun morphologie, èn om hun langzaam-kruipende aard en hun schuilgaan in holen na gedurende korten tijd zichtbaar te zijn geweest, voor zonnedieren het meest in aanmerking kwamen. Ook hun bouw en oppervlakkige verschijning vertoont overeenkomst. Er zijn echter verschillende redenen waardoor de spin als zonnedier gemakkelijk over de andere kon *domineeren.*

Dat komt omdat van alle dieren juist de spin de eenige is die zich loopend langs een verticalen draad (zooals de neger de zonnebaan ziet) kan bewegen. En wiens existentie bovendien verbazing wekt omdat hij zelf deze draad voortbrengt.

Zelfs buiten het gebied der Spinvertellingen ontmoet men vaak de aanschouwing van zonnestralen als lange draden, die vanaf de centrale bal omlaagvallen. Dikwijls worden daaruit strikken gemaakt. (Frobenius: „Erlebte Erdteile" II, Wundt: Völkerpsychologie III). Nu eens laat de zonnegod een strik omlaag waaraan een haak is bevestigd om te visschen, dan weer heeft een achter de horizon verscholen God een slinger naar de zon geworpen om deze te vangen. Ook het zonnedier wordt op zulk een wijze bemeesterd.

Bij de Jukum werd de zon in de gedaante van een paard, de maan als schaapsbok gevangen. En Frobenius zegt na dit verhaal (Atlantis Bd. 7) „Hier wil ik een randglosse tusschenvoegen. Ik ken het motief zoowel van de Togostammen als van Kassaïden. Overal is de zon de

gevangen dief; dus neem ik aan dat dit ook bij de Jukum de bedoeling is en dat deze schaapsbok ook de zon belichaamde. Dat schijnt mij ook uit het slot af te leiden".

Dit moeten wij vooral goed onthouden: de zon is de gevangen dief, zooals *Anansi* overal de dief is die men op de hielen zit. In West-Afrika is de zon ook altijd mannelijk, (in tegenstelling met het overige Afrika; zie Frobenius „Erlebte Erdteile" VI), zooals de spin een manspersoon is die nooit een vrouwelijke rol te spelen krijgt.

Wat de taalkundige identiteit tusschen „spin" en „hemel" of „zon" betreft, zijn er nog merkwaardige bizonderheden aan te voeren.

In de meeste West-Sudan-talen gaat de naam voor „spin" terug op de stam — *na* — (volgens Westermann „Die Westliche Sudansprachen").

Maar ook het woord „vuur" gaat in de meeste van deze talen terug op een stam — *ná* —, terwijl Westermann nog melding maakt van een stam *na* met de beteekenis „Oberseite, oben", welke ook in eenige van deze talen is te vinden.

Het taalkundig verband, of althans de groote gelijkenis tusschen de woorden voor „Spin", „vuur" en „daarboven" stemt wel heel goed overeen met het verband dat wij reeds zagen tusschen *Anansi* en „het groote vuur daarboven". Het zou niet de eerste maal zijn dat een oorspronkelijk visueele en ideologische gelijkenis en een latere associatie ook haar uitdrukking vonden in een phonetische overeenstemming.

* * *

Het zou echter vreemd zijn, wanneer niets van het „zonnig" karakter van *Anansi* in de spin-verhalen was overgebleven. Maar heel veel andere onbegrijpelijke hebbelijkheden van onze held laten zich nu eerst verklaren, nu wij zijn „vurigen" en „hemelschen" aard ontdekt hebben.

De spin als belichaming van de hemel zelf, vinden wij in een sprookje van de Bassari uit Noord-Togo, dat stof leent tot zeer vele beschouwingen. (Atlantis Bd. XI).

Een opperhoofd stelt de vraag wie uit acht hakijzers iets behoorlijks weet te maken. Alleen de spin komt opdagen en zegt dat hij de zon en de maan daaruit weet te vervaardigen. In een vogelkleed vliegt de spin naar Unumbotte „God", en vraagt deze of hij uit de hakijzers zon en maan wil maken. Dit gebeurt, en de spin krijgt ze mee. Maar als hij ze naar de aarde wil dragen, zijn ze hem te heet, en brandt hij z'n vingers, zoodat hij zijn weg slechts langzaam, bij kleine gedeelten aflegt.

Eindelijk kwam hij met zijn vracht op aarde, waar hij de maan in het water wierp. Daar koelde deze af. De zon wierp hij op de aarde; daar ging deze onder. Later wierp hij de zon weer naar boven, en sindsdien gaan de zon en de maan regelmatig op en onder.

Hoewel de spin hier nog geheel in zijn astraal milieu verkeert, wordt reeds een zwakke poging gedaan tot biologiseering van de fabel. Elementen zijn ingeschoven om de spin ook natuurkundig en zoölogisch te verklaren.

In het reeds genoemde verhaal van de Tim haalt de spin ook in zijn vogelkleed zon en maan, en elders oefent hij de functie van de zon zelf uit, als deze gehaald wordt.

Een verhaal uit centraal Soedan (Atlantis IX) brengt het gewone relaas van een weddenschap tusschen de spin, de olifant en het nijlpaard. Na allerlei verwikkelingen zegt de spin tot de olifant: nu, het is ook beter om geen ruzie met mij te maken, want als ik mijn arm naar je uitstrek, moeten al je ledematen verdorren. Sindsdien heeft niemand in het bosch de spin zijn voedsel bestreden.

Heeft de spin als zonnedier verdorrende kracht, hij weet ook als een goed zonnedier vruchtbaarheid te brengen en voedsel te verschaffen. In een sprookje van de Tim maakt de spin, wanneer er groote hongersnood op aarde heerscht, een draad naar de hemel, en haalt daarbij Elim, de wouw, telkens voedsel.

Wanneer dit hem op het laatst geweigerd wordt, doodt hij Elim en neemt hij al het eten mee naar de aarde. Sindsdien is er eten op de aarde: Spin heeft het eten op aarde gebracht (Atlantis Bd. XI).

In hoevele West-Indische *Anansi-tori* wordt nu ook

niet van hongersnood verteld; en telkens is het ook daar de spin die — zij het als dief — voedsel als verzinnelijking van vruchtbaarheid verschaft. Ook in de West-Indische verhalen zijn de solare eigenschappen van de spin nog nawijsbaar. In Van Cappelle's „Mythen en sagen uit West-Indië "die ik gemakshalve als bron zal nemen, vinden wij een verhaal waarin *Anansi* een ijzeren huis heeft, waar hij zijn vrienden binnen lokt (no. 3). Rondom het huis wordt een vuur aangelegd, en de dieren verbranden daarbinnen.

Dit vurige huis van de Spin is wel iets zeer zonderlings, en wellicht het aannemelijkst wanneer wij het beschouwen als de gloeiende tropenwereld die door *Anansi*, het vurige hemellichaam wordt bestookt en verschroeid.

Spin vertoeft ook bij de Surinaamsche negers in oorden waar hij op voet van gelijkheid staat met de hemelverschijnselen. Er is een verhaal waarin hij ruzie heeft met de bliksem (no. 22). Eertijds waren zij goede vrienden, en bezochten zij elkander dikwijls; later wordt zelfs vermeld dat zij elkaar bezochten te middernacht, op een tijd dat *Anansi*, de zon, vrijaf heeft om zijn vrienden te frequenteeren. Doch als de ruzie er is, en Bliksem door *Anansi's* list reeds verschillende dieren heeft gedood, dan moet de spin er eindelijk zelf aan gelooven, en wordt hij doodgeslagen. Ook in de West Afrikaansche sprookjesschat wordt de vriendschap van *Anansi* met de Donder (= bliksem) gevonden; in een verhaal uit Barker en Sinclair's „West African Folktales" ontvangt hij van „Thunder" een zichzelfvullende pot, en later een knuppel-uit-de-zak.

Zuiverder specimen van een zonnemythe is nauwelijks denkbaar; juist door de camouflage bleef de solare beteekenis van de spin zoo goed behouden. Dat deze het onderspit delft is het gevolg van een bijna wetmatig functioneerend omkeeringsprincipe in de mythologie („Gesetz von der Umkehrung". Zie Frobenius „Erlebte Erdteile" I). In het volksgeloof is de overwinnende kracht van de zon nog behouden gebleven; daar bijvoorbeeld waar de Surinaamsche neger gelooft dat de *Azèma* aan de rondgestrooide

korrels rijst moet blijven doorpikken tot het dag wordt. Dan is hij onschadelijk, want „zoodra het zonlicht op hem schijnt, valt hij dood neer". (v. Cappelle, pag. 253). Een Noord-Amerikaansche analogie wordt door Puckett in „Folkbeliefs of the Southern Negro" vermeld onder „Lockin' de bowels". Als het bezweringsmiddel onder een boom begraven is, dan gelooft men dat de bezworene zwakker en zwakker wordt, „elke keer als de zon ondergaat". Van een vijand die sterft zegt men daar dat hij „goes down wid de sun". In hun droomuitlegkunde beteekent de zon het ergste van alles: moeders dood. Allerlei andere gebruiken en aanschouwingen zijn nog aan te voeren, welke terug te brengen zijn tot de vroegere Afrikaansche zonne-vereering, waarover Ellis spreekt in zijn „Ewe-speaking peoples", en Frobenius in zijn „Zeitalter des Sonnengottes".

En wanneer in de Zuidelijke staten van de U. S. A. de spin in menige omstandigheid als orakel werd gebruikt, dan komt dit zoowel met de Afrikaansche toestanden overeen, als met het Surinaamsche verhaal (no. 24) waarin *Anansi* als waarzegger optreedt om zich een lekker hapje te verschaffen. Trouwens, hij bezit de alwetendheid tegelijk met vele andere goddelijke eigenschappen waarop wij nog terugkomen.

De vruchtbare kracht welke men aan de zon toekende, is ook overgegaan op de spin als toonbeeld van sexueele potentie. Bij de Tim bestaat daar menig verhaaltje over (t. a. p.), en ook in West-Indië heeft *Anansi* de reputatie van een echte schuinsmarcheerder.

Om hem echter in zijn andere eigenschappen nader te leeren kennen, moeten wij terugkeeren tot zijn oorspronkelijke, meest-opvallende bezigheid: die van dradenspinner. Heel veel uiteenloopende dingen verbindt hij met zijn ragfijne draad.

De zon zelve zit aan een draad, verspreidt draden, is in de aanschouwing van sommigen zelfs enkel een dradenkluwen, gelijk bij de Bammana, een Mande-volk, waar verteld wordt dat er twee wevers zijn die de zonnekluwen besturen. Zij rollen een boomwol-draad op en werpen de

ontstaande kluwen elkander toe. De eene wever heet Badia en woont in het Oosten, de ander heet Tille en woont in het Westen. Tille trekt overdag een kluwen naar zich toe: vanwaar de zonnebaan overdag. Badia trekt onder de aarde door des nachts het kluwen naar zich toe; daarom is de nacht donker.

Maar de boomwoldraad komt sporadisch voor. Bijna altijd is de zonnebaan de draad uit spin's achterlijf; de weg die hij achterlaat, en die hij weer terugloopt.

* * *

Met de draad waarlangs de zonnespin zich neerlaat, begint nu zijn aardsche loopbaan; met de draad waaraan hij zich weer ophijscht, begint de mythische „Deutung" van het aardsche diertje. Spin's weg van de aarde naar de hemel, door middel van zijn rag, speelt een groote rol in de sprookjesschat. Deze unieke faculteit stelt hem in staat met hemelbewoners om te gaan, en daardoor macht uit te oefenen op de aarde.

Een groot aantal sprookjes waarin de spin de middelaar tusschen aarde- en hemel-bewoners is, kennen de Kassaïden (Atlantis XII). Kadifukke („Hij die zich zelf maakt") is in één sprookje in bondgenootschap met Kapullukussu (de kleine vleermuis), die met een ijzersterke draad voor Kadifukke de gesternten vangt; in een ander sprookje is Tande, de spin, zijn bondgenoot, en blijkbaar is de kleine vleermuis slechts een corruptie van de vliegende spin, die in een derde sprookje voor zijn mede-dieren een brug spint naar een nieuw land.

Het duidelijkst echter is het sprookje waarin het volgende verhaald wordt: „Alle dieren kozen Tande (de spin) en Pepelle (de wind) tot opperhoofden. De dieren zeiden: jullie moet ons de weg naar de hemel wijzen. Pepelle wierp Tande ten hemel. Tande liet zich langzaam aan zijn draad naar beneden. Tande ging langzaam aan zijn draad weer omhoog en spon een andere draad. Tande ging gedurende vijf maanden zijn straat op en neer, op en neer, totdat de weg voltooid was. Tande zei tot de dieren: de weg naar

Fidi Mukullu (God) is gereed. Alle dieren gingen naar de hemel. Etc.

Overduidelijk heeft de spin hier een dubbele functie: die van periodisch stijgend en dalend zonnedier, en die van verlossers-symbool, van middelaar tusschen God en de schepselen.

In een ander Kassaïden sprookje, als Njadi, het onweersdier, met veel misbaar uit de hemel daalt en Idu, de schildpad, (zonnebeeld) het hem na moet doen, roept hij de hulp in van Dihoka, de spin. Deze maakt dan een sterke weg, en draagt Idu terug naar de aarde. Hij is hier dus rivaal van de Donder, evenals in het Surinaamsche verhaal (Van Cappelle no. 22) van Anansi en de Bliksem, een nog duidelijke zonnemythe die aldus begint: „Spin en Bliksem, waren goede vrienden; zij bezochten elkaar dikwijls".

Van intermediair brengt de Spin het gemakkelijk tot levensredder en geluksbrenger. Bij de Kassaïden maakt hij voor Tschula, de pad, een weg naar Nsaschi, „ein groszes Tier wie ein Hund, das am Himmel lebt". En zelf neemt hij de pad op zijn rug, daar hij nog steeds als zonnedier zelf de weg aflegt. Een bewijs hiervoor is wel, dat Tande eerst *'s nachts* naar de aarde terugkeert, overeenkomstig het Surinaamsche sprookje van Anansi en de Bliksem, waarin de twee vrienden elkander steeds *te middernacht* bezoeken.

Als gelijke gaat hij om met de Hemel en de Dood in een Agni-verhaal dat Cendrars in de „Anthologie nègre" opnam, en met de Dood gaat hij ook om in het Surinaamsche sprookje van Van Cappelle, (no. 15). Deze deelt ook nog een Curaçaosche „Cuenta di Nansi" mede, waarin de spin op raad van zijn vrouw naar God wandelt om verlossing van zijn plagen te erlangen.

Ook bij de Bassari gaat hij opweg naar God om er een kalebas vol wijsheid te halen (Atlantis X). Eerst als hij de kalebas weggooit, wordt wijsheid gemeengoed. Van zijn goddelijke afkomst getuigt de spin zelf, wanneer hij in een Dagomba-sprookje uit midden Togo, op een vraag van de vertoornde hyena antwoordt: *„Ik een kind Gods* heb het vuur aangestoken!"

Zelfs wanneer hij niet meer met God en Hemel in verband gebracht wordt, blijft hij nog de goede gezel die gaarne bereid is weldaden te bewijzen. In een Kassaïdenverhaal is hij de levensredder van zijn Antilopenvriend, doordat hij webben over al diens voetsporen maakt, en de jagers zoo het spoor bijster worden.

Cendrars nam in zijn verzameling een verhaal van de Fân op, waarin *Ndanabo* de spin het leven redt van het hemelkind Bingo, door een web te maken over de grot waarin hij verscholen is. Ook in een Haoussa-verhaal (Cendrars) is hij de goede gezel van een jonge avonturier van 't Walewein-type. Hij doorziet tooverheksen en tooverkunsten en redt meermalen het leven van de jongeling.

Dit vermogen heeft hij nog over van zijn goddelijke afkomst. Hij is een goed waarzegger, die zooals in het Surinaamsche verhaaltje (v. Cappelle no. 24) zijn kunst simuleert, maar die een andermaal alwetend blijkt, zooals in het sprookje van Anansi en de Bliksem, en als een goddelijk individu zelfs onsterfelijk is, (vgl. v. Cappelle pag. 243), al wordt hij ook menigmaal ter dood gebracht. Hij is een wijs rechter met bijna Goddelijk gezag, gelijk in het verhaal van Hert en Kikvorsch (v. Cappelle no. 20); een geleerde en een geestelijke is hij, al is het gedwongen door honger en roofzucht, (v. Cappelle no. 10); en tenslotte is hij ook een edel heer, een Adonis door alle meisjes geliefd (v. Cappelle no. 2), een gezaghebbend, waardig man, *„Granman" Anansi!* (zie v. Cappelle no. 1, 2, 3, 6). Iemand die overigens zoowel zijn gezag als zijn groote wijsheid en slimheid op den duur meer ten kwade dan ten goede gaat aanwenden.

Maar voordat de Spin zoo aan lager wal geraakt is, heeft hij nog uit hoofde van zijn heiligbrengende kwaliteiten een eigenaardige rol te vervullen gehad, die hij op sommige plaatsen nog altijd speelt. Namelijk door met zijn lijfelijke aanwezigheid te gelden als een goed voorteeken. Meinhof in zijn „Dichtung der Afrikaner" wijst erop dat de spin als goed voorteeken geldt bij de Togo-stammen, terwijl dit dier volgens zijn „Afrikanische Religionen" ook bij de waarzeggerij een groote rol speelt. En het behoeft geen

toelichting dat in zulk geval zijn beteekenis zoowel gunstig als onheilbrengend kan zijn.

In een verhaal bij Cendrars vinden wij dan ook als slot van het relaas over een spin die in de functie van yamsbrenger om zijn eigenwijsheid door de booze geesten gedood wordt, de opmerking: „De bewoners van de stad waren in den beginnen blij toen de spin terugkwam; maar nadat zij z'n avontuur gehoord hadden, joegen zij hem boos weg". Ook wordt de spin met de clairvoyance in verband gebracht bij de Mande, waar in een verhaal (Atlantis VII) een Djinn tegen een jager, voordat hij hem meeneemt naar het land van de Djinn, zegt: neem eerst een Dallivrouw (het wijfje van de Dalli-spin), en leg die op je linker oog. Want dat hebben alle Djinn zoo. Later blijkt dat de jager een spinneweb over zijn oog heeft.

Als goed of kwaad voorteeken heeft de spin in West-Indië, voor zoover mij bekend is, niet veel beteekenis. In Noord-Amerika daarentegen wel. „Volgens Puckett: „Folk beliefs of de Southern Negroes".) Daar wordt ook zijn aanwezigheid in een flesch beschouwd als de vangst van een tooverheks. Typisch voorbeeld van degradatie, wanneer wij weten dat in het Surinaamsch volksgeloof *de zon* juist beschouwd wordt als doodelijk voor de *Azèma* (v. Cappelle pag. 253). Als verdrijver van heksen is de spin zelf ook bekend, o. m. blijkens een sprookje uit Centraal-Soedan (Atlantis IX) waarin hij eerst in gezelschap van een schildpad (de maan?), later alleen ,een gevaarlijke heks weet te verschalken.

Op meer maatschappelijke wijze gaat hij in de Surinaamsche *tori* met waternimfen en *mama* om (v. Capp. no. 7. no. 19).

Ook wordt de spin overal beschouwd als een ziekteoorzaak, en is dit een der duidelijkste symbolen geworden van zijn pejoratieve „Deutung". Niet alleen in de Vereenigde Staten is dat zoo, maar ook in West-Indië, waar de Boschnegers een verhaal hebben (v. Cappelle pag. 348), waarin de Spin, door de anus van den Gouverneur met een geldstuk te verstoppen, diens ziekte teweeg brengt. Dit beletten van de vorstelijke stoelgang is overigens een

wandaad die de Spin ook in een sprookje uit Noord-Togo (Atlantis XI) begaat. De Noord-Amerikaansche negers nemen nog aan, dat bij sommige maag- en darmstoornissen, een spin zich in het lichaam bevindt, een voorstelling, die volkomen analoog is met de Surinaamsche, welke tot uiting komt in de uitdrukking *mi futu tjis' anăsi* „mijn voet heeft de spin" voor „mijn been slaapt".

Hierbij zij terloops opgemerkt dat Schuchardt deze uitdrukking verklaart als subject-object verwisseling, daar het Tsji zegt „ananse akyere me nañ" = de spin heeft mijn voet te pakken. (Die Sprache der Saramakkaneger, pag. 46). De Surinaamsche neger gaat evenwel van de aanschouwing uit, dat een spin in het slapende lichaamsdeel aanwezig is.

Overeenkomstig de Afrikaansche zienswijze zegt de Surinaamsche neger echter: *Anăsi kori ju,* „de spin heeft je bedrogen" voor „je hebt gebedwaterd".

* * *

In sterkere mate nog, dan de neger de langzamerhand geperverteerde daden van de spin bij zichzelve ging waarnemen, heeft hij deze kosmisch geprojecteerd in de bonte verzinsels van zijn steeds actieve fantasie. Ook dat hangt samen met de goddelijke afkomst van *Anansi.* Hij kwam voort uit de mythe, en terecht merkte Otto Rank in zijn „Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung" op, dat de mythe uiteraard „amoreel" is. Goddelijke helden staan boven elke wet, en Anansi's moed en geslepenheid uiten zich evengoed in het slechte als in het goede. Hij krijgt de ambivalentie van elke Godheid, wordt als een echte Hermes verleener van welstand en dieven-beschermer tegelijk.

En naarmate hij door de rationalistische ontwikkeling van zijn menschelijke onderdanen, door de mythe-vervlakkende werking der „beschaving" zijn solair-gelukbrengend karakter verliest, treden zijn aardsche, biologische en boosaardige kenmerken naar voren.

Nu hij geen God meer is, en er toch iets van zijn god-

delijke herinnering overbleef, wordt hij een demon, een demon die op den duur weer heel gemakkelijk verburgerlijkt tot een doodgewone schurk, of de slimmerd uit recht of averecht moraliseerende dierfabels. Als booze demon loopt hij nog rond in een paar Surinaamsche sprookjes; in die waarin hij de buurman van *Didibri* (duivel) is, en aan deze zijn vrouw verkoopt, maar beide demonen het moeten afleggen tegen een heel sterke toovenaar (v. Cappelle no. 2); en in het verhaal waarin hij uit pure boosaardigheid alle dieren ophitst, en oorzaak wordt van de vijandschap tusschen kippen en kakkerlakken. (v. Cappelle no. 14). Het duivelsche ruziestoken gaat hem goed af, en ook tusschen tijger en konijn weet hij tweedracht te zaaien. (v Cappelle no. 21).

In de Afrikaansche sprookjes laat zijn virtuositeit in het kwaaddoen niets te wenschen over. Een verhaaltje van de Veï (bij Cendrars) leert ons hoe hij door een list aan eten komt. Het is een zeer belangrijk verhaal, daar het vele elementen uit Spin's betere existentie bevat. Er is hongersnood: en het is na het bovenstaande zeker niet gewaagd te zeggen dat zijn frequent optreden bij hongersnooden, die in Afrika het gevolg zijn van ongelukkige droogteprocessen, een oude „solaire" eigenschap is. In het Veï-verhaaltje is er voorts een vrouw die veel rijst bezit, maar geen kinderen. De spin belooft haar een middel om vruchtbaarheid te verwekken. Zijn bedriegelijke voorspiegeling gaat voor ons echter terug op een tweede oude „solaire" eigenschap, die van vruchtbaarheid-verwekker.

Om zijn belofte gestand te doen, laat hij zich zelf ongemerkt opdrinken door de vrouw. Het kind dat deze baart is de spin. Dit is het derde element, het incarnatie- of vermenschelijkings-element. De verbinding tusschen de mythische en de „reëele" wereld geschiedt hier middels de zwangere vrouw, zooals elders middels de spinnedraad.

Het spreekt vanzelf dat in de Afrikaansche sprookjes doorgaans de oude, oorspronkelijke elementen van de spinne-natuur beter bewaard zijn gebleven dan in de verhalen van thans gecreoliseerde volksgroepen.

Het element van spin's kruipen in een lichaam werd reeds besproken; het komt ook in het volksgeloof der Noord- en Zuid-Amerikaansche negers voor, en is zelfs te vinden in een Surinaamsche *tori*, waar hij met de tijger in een koe binnendringt, (v. Cappelle no. 4). Zijn functie als vruchtbaarheids-brenger heeft hij nog bij de Tim, waar men een spin aan de hals van kindertjes hangt die niet dik willen worden, en waar men toch ook zijn demonische beteekenis kent, welke tot uiting komt in het gebruik, om wanneer een pasgeboren kind ziek wordt, alle spinnen in huis te vangen en in het water te verdrinken waarmee men daarna het kind wascht.

In Centraal-Soendaneesche spin-verhalen heeft hij een aversie voor landbouw, en staat hij dus negatief tegenover de vruchtbaarheid. En daar hij toch moet eten, wordt hij een schurk .Om slim te worden gaat hij niet meer naar 't Opperwezen, maar naar een van diens menschelijke dienaren; hij is zoozeer aardbewoner geworden, dat hij geen hoogere bijstand meer gebruiken kan.

Zoo is de almacht van Spin verschrompeld tot een meer laag-bij-de-grondsche geslepenheid. De schurkachtige *gramã* (gouverneur), is elders maar een volkstype, een landbouwer, een paria.

Veel van deze sprookjes, en speciaal die uit centraal-Soedan (Atlantis IX) zijn kennelijk corrupt, en zouden doorgaans zonder al te groote moeite ontward kunnen worden. In Noord-Togo bezit de Spin een soort van tafeltje-dek-je, als laatste erfstuk uit zijn voormalige wereldbeheersching. En dan moet hij zich zelfs tegen allerlei monsters, — zooals de vliegende calebas —, verweren, waarin wij toch gemakkelijk de schijngestalten van solaire dubbelgangers kunnen herkennen. (Atlantis XI). Zijn ruzies met de kameleon, die ook bij sommige stammen de beteekenis van een astraal dier heeft, zijn ontaardingen van „hoogere" twisten geworden.

Bij de Tim in Centraal-Togo is de Spin nog verder afgezakt op de maatschappelijke ladder. Daar is hij dikwijls een sul en een zwakkeling, wiens listen worden doorzien, of die door zijn grootspraak zichzelf toch ten leste ver-

raadt. Hij zit de vrouwen erg achterna, maar zelfs tegenover dezen moet hij het meestal afleggen.

Zoo verliest de Spin eindelijk zelfs zijn menschelijk voorkomen, en wordt hij kort en goed beschouwd als dier, met een dierlijk doen en laten. Hiermede zijn wij beland bij de jongste groep der spin-verhalen, de biologische sprookjes, waarin allerlei morphologische en vitalistische eigenschappen door een metaforisch geconstrueerde gebeurtenis „verklaard" worden.

In Afrika, waar de oudste vormen, gelijk gezegd, nog domineeren, is hun aantal niet zoo erg groot; onder de creoolsche verhalen die veel meer jongere adaptaties en varianten behelzen, zijn zij talrijker. In Suriname worden er *tori* gevonden, welke verhalen waarom Anansi kakkerlakken en vliegen doodt (v. Cappelle no. 11); waarom hij in de naden en beslagruimten woont (no. 13 en 15); waarom zijn lichaam in tweeën geleed is (no. 18); waarom hij een geglazuurden kop heeft (no. 19). En hij is ook meermalen de oorzaak van de biologische eigenaardigheden van andere dieren (no. 20 en pag. 359).

Een Afrikaansch specimen van biologische spinverhalen geeft Meinhof, die een Ewe-sprookje brengt, dat verklaart waarom het diertje onder de steenen leeft; en hierboven vermeldden wij reeds een verhaal dat aangeeft waarom de spin zijn weg bij kleine gedeelten aflegt.

Een enkele opmerking moet nog over de spinne-familie gemaakt worden. In de oudste verhalen komt hij uiteraard slechts geïsoleerd voor; maar zoodra hij een menschelijke rol speelt, wordt hij onmiddellijk geplaatst in het gezelschap van zijn vrouw. De algemeen-erotische en de vruchtbaarheids-functie van de Spin maakt zooiets begrijpelijk. Hij wordt dan ook een gezegend huisvader, die naarmate hij een lagere maatschappelijke rang inneemt, ook meer moeite heeft om zijn kroost aan het eten te houden. Wanneer hij zijn schurkerijen onderneemt, wordt hij dikwijls door zijn vrouw geholpen, vaker nog door zijn kinderen bijgestaan. Aldus zien wij hem als stamvader van echte schurken-sippe, als een echte Hermes met vele dieven en diefjesmaats onder zich. En eerst wanneer hij

zuiver als dier wordt opgevat, worden de andere spinnen natuurlijk weer uit het oog verloren, omdat hij nu van persoon tot type is gepromoveerd. Wel zijn er Goudkustverhalen (bij Barker en Sinclair) waarin *Anansi's* oudste zoon *Kweku Tsin* hem in slimheid telkens de baas is. Wij kunnen die zoon hier als een voortzetter van het Anansitype vóór de algeheele pejorisatie beschouwen; als een geïdealiseerde plaatsvervanger van den ontaarden vader.

Opmerking verdient dat „Kwaku" de „Woensdag"-naam is, en dat ook de vrouw van *Anansi* in de Surinaamsche vertellingen de Woensdag-naam van *Ma Akuba* draagt. Juist bij de Noordwestkust-volkeren geldt Woensdag (evenals Zaterdag) als nefast. Deze namen hebben dan ook hoogstwaarschijnlijk betrekking op het demonisch, onheilbrengend karakter der Spinne-familie. In één enkel verhaal bij Barker en Sinclair bezit Anansi zelf óók de voornaam Kweku evenals zijn zoon. Het is duidelijk dat de geheele familie een Woensdagsche, (wij zouden zeggen een „verdomde") is. In Suriname golden Woensdags- negers (volgens Teenstra: De Landbouw etc. II) slechts als jaloersch en nieuwsgierig, en niet gelijk de Zaterdagsche als bizonder ongelukkig. De Spin draagt nu zijn dagnaam ook niet langer in Suriname.

(*Wordt vervolgd*).

DE WEST EN ONZE SCHEEPVAART [1])

DOOR

W. R. MENKMAN

Het gedeelte van de nieuwe wereld dat in de 15e en 16e eeuw voor de Spaansche kroon werd veroverd, of in bezit genomen, heeft bij de Spanjaarden den naam behouden van „las Indias", ook nadat was komen vast te staan dat het gebied in kwestie met Indië niet den minsten samenhang heeft; en zoo zijn ook Engelschen en Nederlanders den naam Indië blijven verbinden aan hunne nederzettingen in tropisch Amerika.

Met dien verstande dan dat de Engelschen met de West-Indies alleen bedoelen de Britsch-Westindische eilanden en hunne koloniën op het vasteland van Centraal- en Zuid-Amerika afzonderlijk noemen, terwijl voor ons Nederlanders West-Indië de verzamelnaam is voor het geheele Nederlandsche gebied in Amerika.

Misschien is dit laatste niet heelemaal juist; het schijnt dat de meeste Hollanders, wanneer zij spreken van de West, of van West-Indië, uitsluitend, of in de eerste plaats, denken aan Suriname en dat het pas tot hen doordringt dat wij, behalve dit vastelandsgebied in Zuid Amerika, ook nog een zestal eilanden bezitten in de Caraïbische Zee, wanneer zij door een of andere bijzondere gebeurtenis speciaal daaraan worden herinnerd.

En dan moet men zich nog afvragen aan hoevele courantenlezers h. t. l. de situatie direct duidelijk zal zijn geweest, toen verleden jaar daar op Curaçao die schokkende gebeurtenis had plaats gehad, welke voor korten tijd de aandacht van het groote publiek hier in Holland weder eens concentreerde op onze West.

Het moet zelfs zijn voorgekomen, dat men zich ongerust maakte over het lot van verwanten in de West, hoewel die verwanten gevestigd waren in het rustige Paramaribo, waar nooit Ve-

---

[1]) Voordracht met lichtbeelden op 11 Febr. 1930 te Amsterdam gehouden (5e lezing van den Economisch-Historischen Leergang „West-Indië in Verleden en Heden").

nezolanen komen, waar men nooit met de Venezolaansche politiek te maken heeft en dat bovendien bijna 2000 K.M. verwijderd ligt van het terrein van Urbina's overval.

Voor ons Europeanen vangt de geschiedenis van Amerika en voor ons Nederlanders vangt dus in zekeren zin de geschiedenis van de West aan, met het oogenblik van Columbus' aankomst op het eilandje dat de Spanjaarden San Salvador doopten en dat thans Engelsch is en Watling Island heet.

In verband hiermede moge er even aan worden herinnerd dat tot de landen welke door Columbus zijn ontdekt ook behoort de eilandengroep waarvan onze tegenwoordige Bovenwindsche Eilanden deel uitmaken, niet echter Suriname en onze Benedenwindsche eilanden; deze laatste twee gebieden werden door tijdgenooten van den grooten zeevaarder ontdekt, respectievelijk het eerst gezien of het eerst vermeld.

Geenszins zijn oorsponkelijke doel, door naar het Westen te varen de Oostelijke kusten van Azië te bereiken, uit het oog verliezende, zette Columbus op zijn vierde en laatste reis (1502) naar de smalle landengte koers tusschen Centraal- en Zuid-Amerika, hopende via Darién de specerij eilanden — de Molukken dus — te kunnen bezeilen, van waar juist de eerste Portugeesche vloot rijkbeladen was thuis gevaren; hij vond echter tot zijn teleurstelling geen doortocht voor schepen en het probleem der interoceanische verbinding was ontstaan. slechts weinige jaren na de ontdekking der nieuwe wereld.

Tot een kunstmatigen waterweg, daar waar Columbus tevergeefs een natuurlijke doorvaart zocht, is het nimmer gekomen en evenmin als de kust van Darién is de Golf van Mexico uitgangspunt geworden van een scheepvaartverbinding van zee tot zee. De landengte van Tehuantepec immers wordt tegenwoordig wel doorsneden door een spoorweg van Puerto Mexico naar Salina Cruz, maar de doorgraving is een theoretische mogelijkheid gebleven.

Tusschen deze beide uitersten evenwel werden twee andere mogelijkheden geboden om de scheepvaart een weg te openen naar de andere zijde, waarvan er, zooals bekend is, één is benut geworden voor het aanleggen van een kanaal, dat van Panamá, geopend vier eeuwen na den tijd van Columbus en Balboa; in 1855 echter was de oude Spaansche overlandverbinding reeds vervangen door een spoorweg.

Komt er ooit een tweede kanaal tot stand, en het is zeer waarschijnlijk dat dit binnen afzienbaren tijd zal geschieden, dan zal

de Nicaragua-route worden gevolgd en dan zal de onderneming wederom een Amerikaansche zijn, evenals de doorgraving der landengte van Panamá. De belangstelling der Vereenigde Staten voor de republiek Nicaragua, ook op politiek terrein, staat natuurlijk met het kanaalplan in nauw verband.

Het Nicaragua-project heeft het aantrekkelijke dat er voor de uitvoering gebruik zal kunnen worden gemaakt van een rivier en van een meer en dat reeds de Spanjaarden oog hadden voor dit voordeel blijkt wel hieruit, dat zij reeds in de 16e eeuw de San Juan rivier en het meer van Nicaragua hebben geëxploreerd, met het oog op een interoceanische scheepvaartverbinding.

Een Nicaragua-kanaal werd druk besproken in het begin der 19e eeuw, ook in ons land, waar Koning Willem I er zich zeer voor interesseerde; hij zag er n.l. een middel in ter bevordering van de Nederlandsch-Westindische belangen.

Het zwaartepunt van die belangen, op algemeen eoconomisch en op scheepvaartgebied, ligt ook thans in de Caraïbische Zee, zij het dan ook door omstandigheden welke honderd jaar geleden niet alleen nog niet aanwezig waren, maar destijds zelfs niet konden worden voorgevoeld.

Dat het eiland Curaçao snel is opgekomen, als nijverheids- en scheepvaartcentrum, terwijl het continentale Suriname, eertijds een rijke plantage-kolonie, maar niet tot welvaart kan geraken, is een verschijnsel, teekenend voor den nieuwen tijd en vooral voor de nieuwe wereld; snelle opkomst van industrie en verkeer en daar tegenover een min gunstige conjunctuur op landbouwegbied.

Het ligt voor de hand dat Suriname, gelegen buiten de Caraïbische Zee en buiten de routes naar oeconomisch meer belangrijke landen, zonder achterland en zonder natuurlijke havens voor diepgaande schepen, slechts zooveel scheepvaartverkeer heeft als de eigen — thans nog beperkte— behoeften vereischen; onze eilanden daarentegen liggen in een zeer druk bevaren binnenzee en bezitten verschillende natuurlijke havens van aanzienlijke capaciteit.

Die eilanden, of de Nederlandsche Antillen, vormen tezamen wat, volgens de constitutioneele indeeling van het Koninkrijk der Nederlanden, als gebiedsdeel „Curaçao" heet, doch zij bestaan uit twee in menig opzicht zeer verschillende en ook zeer ver uit elkander liggende groepen; zoodat Nederlandsch West-Indië kan worden beschouwd als te zijn samengesteld uit drie deelen, Suriname, de Benedenwindsche en de Bovenwindsche eilanden, onderlinge afstanden respectievelijk circa 1800, circa 900 en ruim 1800 K.M.

Bepalen wij ons, ten aanzien van de internationale verhoudingen, tot de Caraïbische Zee, waarin onze Nederlandsche Antillen zijn gelegen en waar niet minder dan vijftien verschillende vlaggen waaien, dan treft direct de machtige positie van de Vereenigde Staten, door de souvereiniteit over de Panamá Kanaal Zone, maar niet daardoor alleen.

Cuba, de grootste der Antillen, is sedert kort na den Spaansch-Amerikaanschen oorlog een zelfstandige staat, maar sterk Noordamerikaansch beïnvloed; de ligging alleen reeds verklaart dit voor een deel. De hoofdstad Havana ligt slechts circa 175 K.M. verwijderd van Key West, de Zuidelijkste stad en tevens het Zuidelijkste spoorwegeindpunt der Vereenigde Staten, gelegen op een der tot den staat Florida behoorende en onderling tot een keten verbonden kleine eilandjes, de Keys, van het Spaansche cayo of klip. Het uitgebreide Cubaansche spoorwegnet sluit daardoor aan bij dat der Vereenigde Staten, met als schakel den veerbootdienst Havana-Key West, ingericht op den overvoer van spoorwagens tusschen deze beide punten.

De oeconomische en finantiëele betrekkingen tusschen de beide landen zijn belangrijk en talrijk; de preferentie welke de Cubaansche suiker in de Vereenigde Staten geniet op het punt van invoerrecht is er één van. En wat de strategische positie betreft, Cuba verleent gastvrijheid aan de Vereenigde Staten voor een marine-station aan de Zuidoostkust van het eiland, in de schoone baai van Guantánamo, dicht bij de Windward Channel.

De volgende in de rij der groote Antillen is het oude Hispañola van Columbus, thans verdeeld in de republieken Haïti en Santo Domingo, beide feitelijk protectoraten der Vereenigde Staten. Haïti heeft zelfs een Amerikaansche bezetting, Santo Domingo niet meer, maar de Dominikaansche geldmiddelen worden nog door de Vereenigde Staten gecontroleerd; voor de oeconomische ontwikkeling vestigt men zijn hoop op de hulp van de groote Noordamerikaansche republiek, door een preferentieel suikertarief en in andere vormen.

Dan volgt Porto Rico, sedert 1898 grondgebied van de Vereenigde Staten, en dan nog Oostelijker St. Thomas en twee andere kleine eilanden, vroeger Deensch koloniaal gebied en in 1916 aan de Vereenigde Staten afgestaan; St. Thomas met zijn mooie haven is ook alweder een Amerikaansch marine-station.

Vier voorname toegangen tot de Caraïbische Zee, en wel de vier die het belangrijkst zijn voor de verbinding met het Noorden, worden dus door de Vereenigde Staten beheerscht, t. w. Straat

Florida, de Windward Channel, de Mona Passage en de doorgang ten Oosten van Porto Rico, bij St. Thomas.

De 65e lengtegraad vormt ongeveer de scheidingslijn, d. w. z. in den kwartcirkel die het meest naar Europa is toegewend vinden wij alleen doorgangen welke nog altijd door Engeland en Frankrijk worden gecontroleerd.

De eilanden in dien kwartcilkel zijn voor de Spaansch sprekenden „islas de barlovento", eilanden dus van de wind- of loefzijde, omdat, van af het vasteland redeneerende, die eilanden dáár liggen waar de wind van daan komt. En met den wind wordt dan natuurlijk bedoeld de N.O. passaat, welke in deze streken bijna constant waait, aan de landen der Caraïbische Zee hun gezegend klimaat verleent en vroeger van zoo groot belang was voor de scheepvaart.

De Engelschen verdeelen die eilanden in windward islands en leeward islands, met de grensscheiding bij Dominica, een verdeeling berustende op de kracht van den wind; de Zuidelijke of Windwards ondervinden meer den invloed van den passaat dan de Noordelijke of Leewards.

Ook onze onderscheiding Bovenwindsche en Benedenwindsche eilanden houdt natuurlijk verband met den N.O. passaat. Ten opzichte van de eilanden onder de Noordkust van Zuid-Amerika liggen Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba boven den wind en als tegenstelling zijn dan Curaçao, Aruba en Bonaire benedenwinds.

Wat van die laatste, vooral van Curaçao, de waarde voor de scheepvaart verhoogt, is de veiligheid; immers onze benedenwindsche eilanden liggen buiten het gebied der Westindische orkanen of hurricanes, waarvan onze benedenwindsche wèl af en toe den invloed ondervinden, evenals St. Thomas.

Alle belangrijke scheepvaartroutes naar en door de Caraibische Zee worden tegenwoordig door Nederlandsche schepen bevaren en het geheele complex van Nederlandsche lijnen vormt een netwerk waarvan de draden alle plaatsen in dat zeegebied raken welke voor handel en verkeer van beteekenis zijn.

Die Nederlandsche lijnen vinden hun eindpunten in de Caraïbische Zee zelf, in New York (die naar het Noorden), in de Golf van Mexico (die naar het Westen), of aan de Westkusten van Noord- en van Zuid-Amerika (in de twee laatste gevallen natuurlijk via het kanaal van Panamá).

Van die lijnen, in de scheepvaartwereld onder verschillende namen bekend, moge hier afzonderlijk worden vermeld de Suriname-

lijn, d.i. die van Amsterdam naar Paramaribo, verder langs de kust naar Curaçao en dan via Haïti naar New York, als zijnde dit de pionierlijn, de eerste Nederlandsche stoomvaartlijn op de West.

Op twee na zijn alle Nederlandsch-Westindische lijnen Amsterdamsche lijnen, bevaren door schepen van de Kon. Ned. Stoomboot Maatschappij. De twee uitgezonderde zijn Rotterdamsche, bevaren door schepen van de Ned. Amerik. Stoomvaart Maatschappij, t.w. die via Havana naar de Golf van Mexico (Vera Cruz en Tampico) en die via Jamaica — of via Curaçao — door het Panamá-kanaal naar de Westkust van Noord-Amerika (Los Angeles, San Francisco, Vancouver en Seattle).

Van groot belang is de centrale positie van Curaçao, waar zoovele Nederlandsche lijnen tezamen komen niet alleen, maar dat bovendien aanloophaven is van een aantal groote buitenlandsche lijnen, behoorende tot een zestal verschillende naties.

In 1928 bedroeg de tonnage der op Curaçao binnengeloopen schepen ruim anderhalf maal zooveel als die van de Amsterdamsche zeescheepvaart en Curaçao is dan ook na Rotterdam de drukste zeehaven van het Koninkrijk der Nederlanden.

Die toestand echter is eerst in den allerlaatsten tijd ontstaan; nog maar twintig jaar geleden was er op Suriname, dat nu in dit opzicht zoo misdeeld lijkt, meer groote scheepvaart onder Nederlandsche vlag dan op Curaçao, waar men destijds meer Duitsche en meer Amerikaansche stoomschepen zag dan Nederlandsche.

Dat was n.l. in den tijd toen onder onze nationale vlag een wekelijksche dienst werd onderhouden tusschen Paramaribo en New York, ten behoeve van de bacovecultuur in Suriname, onder overeenkomst met de United Fruit Company.

Deze zeer belangrijke Amerikaansche onderneming heeft het allergrootste aandeel gehad in de ontwikkeling der cultuur van vruchten voor export in verschen toestand — in de eerste plaats bananen — in West-Indië, Centraal- en Zuid-Amerika; ed scheepvaartlijnen noodig voor het vervoer dier vruchten, naar de Vereenigde Staten en naar Europa, vormen een ander uitgebreid netwerk op de kaart van Caraïbische Zee en Golf van Mexico; de Surinaamsche vruchtenlijn was destijds de eenige buiten dat net vallende.

Toen de bacove-cultuur mislukt werd geacht, verviel automatisch deze snelle verbinding tusschen Nederlandsch Guiana en de Vereenigde Staten en werd aan groote verwachtingen van Suriname als vruchtenexporteerend land de bodem ingeslagen.

Een voor onze betrekkingen met de West zeer belangrijk land is de republiek Venezuela, een der weinige landen welke geen kuststrook hebben buiten de Caraïbische Zee en die dus voor het verkeer met Europa en met Noord-Amerika — en dat staat voor Venezuela vrijwel gelijk met het verkeer met de buitenwereld — geheel van de toegankelijkheid dezer binnenzee afhankelijk zijn.

En bovendien verkeert Venezuela nog in de bijzondere omstandigheid dat alleen het middengedeelte van haar kustlijn havenaccommodatie aanbiedt voor het groote scheepvaartverkeer (Laguaira, voorhaven van de hoofdstad Caracas) en het Oostelijk gedeelte — het Orinoco gebied, met de stad Bolivar — alsmede het Westelijk gedeelte — het gebied van het meer van Maracaibo, met de stad van dien zelfden naam — daarvan verstoken zijn, als gevolg van de natuurlijke gesteldheid.

De monden van de Orinoco — een delta — leveren een nog iets minder gunstige gelegenheid op dan onze Surinaamsche rivieren en met het meer van Maracaibo is het nog slechter gesteld. De nauwe en ondiepe hals, welke tot het meer toegang geeft, is alleen voor kleine schepen — of wat wij tegenwoordig kleine schepen noemen — bevaarbaar.

Als voorhaven voor het Orinoco-gebied dient het Engelsche eiland Trinidad en het Maracaibo-gebied is aangewezen op de Nederlandsche Benedenwindsche eilanden, vooral op Curaçao, dat betere natuurlijke havens heeft dan het iets dichterbij gelegen Aruba.

En waar het Maracaibo-gebied veel belangrijker is dan het Orinoco-gebied, is het maar goed dat van die eilanden onder Venezuela's kust welke aan de beide uiteinden als natuurlijke voorhavens dienen, juist de Westelijke Nederlandsch zijn, goed niet alleen voor ons, maar ook voor Venezuela zelf,

Men kan zich Curaçao denken als een pistool op de borst van Venezuela, of althans op een belangrijk deel van Venezuela, en hoewel verleden jaar dat pistool even is afgegaan, zij het door onze nalatigheid, maar zeker niet met onzen wil, zal Venezuela zich toch in het algemeen wel gelukkig achten dat het in handen is van het kleine en vredelievende Nederland en niet van een machtiger maritieme en militaire mogendheid.

Waarom juist dat Maracaibo-gebied zoo belangrijk is?

De stad Maracaibo is na de hoofdstad de grootste des lands, uitvoerhaven van koffie, niet alleen uit Venezuela zelf, maar ook uit het naburige Columbia, vooral van die uit Cucutá.

Bovenal echter wegens den rijkdom aan aardolie rondom het meer, dat echter voor groote schepen niet toegankelijk is.

Het ruwe product wordt nu met kleine tankschepen vervoerd naar onze Benedenwindsche eilanden, waar de raffinage plaats heeft en waar de voor de oceaanvaart gebouwde groote tankers goede havens vinden.

Op deze wijze is het voor de olieindustrie uiterst gewichtige vervoerprobleem op de beste wijze opgelost kunnen worden en bovendien was het voor de Europeesche en Amerikaansche belanghebbenden maar veiliger de kostbare installaties te vestigen op de Nederlandsche eilanden en niet in Venezuela zelf.

En ten slotte is de situatie, vooral van Curaçao uiterst gunstig voor den afzet van vloeibare brandstoffen aan oliestokende stoomschepen en aan motorschepen.

Curaçao, dat in zoo hooge mate profiteert van de olie-industrie, is dus omgekeerd van zeer groote waarde voor die industrie.

Onze nationale scheepvaart op de West, thans omvangrijker dan ooit te voren, is al van zeer ouden datum; al hebben onze voorouders geen deel gehad in de ontdekking van Amerika, hun schepen en hun schippers wisten reeds vrij vroeg in de 16e eeuw den weg naar de nieuwe wereld te vinden. De oudste berichten evenwel aangaande reizen van Nederlanders naar de Nederlandsche Westindische gebieden van tegenwoordig dateeren van de laatste 15 jaar vóór 1600.

Zij voeren naar de wilde of Indiaansche kust, waartoe ook Suriname behoorde, niet om te zoeken naar het land van El Dorado, of om aan de heidenen het Christendom te brengen, maar eenvoudig om wat ruilhandel te drijven met de schaarsche en weinig ontwikkelde Indianen.

En dat zij doordrongen in de Caraïbischen Zee — vóór den wind af — stond in verband met de behoefte aan zeezout, een artikel dat destijds een groote rol speelde, direct en indirect, voor den Nederlandschen exporthandel; niet alleen dat haringvisscherij en zuivelindustrie, beide ook voor export werkende, zout noodig hadden, maar het product der Zeeuwsche en Hollandsche ziederijen was ook zelf een uitvoerartikel.

Dat zoutprobleem werd natuurlijk moeilijker toen in de laatste jaren der 16e eeuw het ernst scheen te zullen worden met het sluiten van de Spaansche en Portugeesche havens voor de schepen van Philip's rebelleerende onderdanen.

Dat wil zeggen de havens in Europa, want aan den overkant nam men het blijkbaar niet zoo nauw; hoe zou het anders mogelijk zijn geweest dat de Nederlanders zich van zeezout voorzagen aan

de Oostkust van het tegenwoordige Venezuela, dicht bij het stadje Cumaná, de oudste vestiging der Spanjaarden op het vasteland van Amerika?

En van dat gedeelte van de kust naar de Benedenwindsche eilanden, ook al weder met den wind meê, was maar een stap, zoodat de zoutrijkdom ook van Bonaire, het meest Oostelijke van die eilanden, al vroeg bekend is geweest.

Zoeken wij naar stof tot vergelijkingen tusschen vroeger en nu, dan blijkt er geen gebrek te zijn aan beelden welke het verleden kunnen verbinden met het heden.

Wat in 1597 de natuurlijke gesteldheid van Suriname aanbood aan accommodatie voor de scheepvaart, dat is sedert niet veranderd en ook door menschenhanden niet noemenswaard verbeterd kunnen worden, wat meer zegt, het is steeds voldoende gebleven voor de behoeften. De breede en tamelijk diepe rivieren, uitmondende in den Atlantischen Oceaan, waren niet alleen voor Cabeliauw's notendopjes uitstekend bevaarbaar, maar zijn dat, rekening houdende met het getij, nog steeds in genoegzame mate voor middelgroote schepen van den tegenwoordigen tijd en aan meer bestond tot nu toe geen behoefte. De Suriname-rivier, ter hoogte van Paramaribo niet minder dan een K.M. breed, is door alle tijden de voor de scheepvaart meest belangrijke waterweg en havengelegenheid gebleven; de beperkte diepte der Surinaamsche rivieren en de afwezigheid van betere natuurlijke havens zou pas een bezwaar blijken wanneer, b.v. door het vinden van een exploiteerbaren aardolie-rijkdom, het vraagstuk van den afvoer van miljoenen tonnen 's jaars onder de oogen zou moeten worden gezien.

Nog op het einde der 18e eeuw waren de schepen welke op Suriname voeren gemiddeld niet grooter dan 200 ton en wanneer wij lezen van de geweldig drukke scheepvaart op Suriname in den bloeitijd, toen er wel eens dertig Hollandsche schepen tegelijk op de reede van Paramaribo geankerd lagen, dan moeten wij ook bedenken wat voor schepen dat waren.

De geheele jaarlijksche productie der plantages in de tweede helft der 18e eeuw zou met een zestal middelmatig groote vrachtbooten van tegenwoordig van uit Paramaribo kunnen worden verscheept en zelfs omstreeks 1860 was een bark van 450 ton al het grootste schip dat op de West voer.

Op onze Antillen zijn grootere verschillen tusschen voorheen en thans aan te wijzen dan in Suriname, zoowel gunstige veranderin-

gen op bepaalde eilanden als ongunstige op andere, maar ook aldaar maakt men nog gebruik van de voordeelen, waarmede de natuur zelf ons uitnoodigend is tegemoet gekomen, voor zoover dan die voordeelen nog waarde voor ons hebben.

Het drie eeuwen oude Bonairiaansche zoutbedrijf wordt nog altijd voortgezet en een blik op de kaart maakt ons duidelijk dat Bonaire door de natuur als het ware tot een zouteiland is bestemd. Aan de lijzijde, zoowel in het Noorden als in het Zuiden, vinden wij z.g. pekelmeeren, ondiepe plassen vlak bij zee, die ideale zoutpannen vormen. Niet meer van beteekenis voor de overzeesche markten, vindt het zout tegenwoordig in den naasten omtrek toch nog afzet.

Anders is het gegaan met het verfhout, het kostbare campêche, dat een belangrijk deel uitmaakte van de door Piet Hein veroverde zilvervloot en dat men op Bonaire maar voor het kappen had, tot honderd jaar geleden. Dit product van Zuid- en Centraal-Amerikaanschen- en Westindischen bodem heeft in onzen tijd van chemische kleurstoffen zijn beteekenis verloren en zou voor de huidige oceaanvaart geen loonende vracht meer opleveren, maar eertijds was het van belang voor de vaderlandsche textielnijverheid en onze wijze voorouders lieten het bewerken door de veroordeelden in de Amsterdamsche gevangenis, welke daaraan in den volksmond den naam van rasphuis dankte, of door de bemanningen der schepen die het vervoerden; ook tegenover de zeelieden sloeg men uit de bestrijding der verderfelijke ledigheid nog gaarne een voordeeltje bovendien.

De eigenlijke ontwikkeling van onze scheepvaart op de West vangt aan met de oprichting der West-Indische Compagnie, die een zeilend driemastschip in haar wapen voerde en die het hare heeft gedaan om ook in de nieuwe wereld een Nederlandsch Koloniaal rijk te stichten.

Van wat er in onze z.g. gouden eeuw in de Amerika's voor korter of langer tijd als Nederlandsch gebied heeft gegolden en meer of minder intensief is gekoloniseerd geworden, is thans niet anders overgebleven dan Suriname, toch nog een land ruim vijf maal zoo groot als Nederland — ongeveer even groot als Java — en zes kleine eilanden, waarvan echter Curaçao belangrijk is en Aruba op weg om belangrijk te worden; dat er niet meer over is behoeft ons noch te verwonderen, noch te bedroeven.

Wij kunnen het tegenwoordig slechts een begrijpelijken gang van zaken vinden dat aan ons 17e eeuwsche avontuur in Brazilië, een land maar betrekkelijk weinig minder groot dan geheel Euro-

fig. 1. Tankboot met een lading ruwe olie uit het Maraçaibogebied de havens van Curaçao binnenstoomende

fig. 2. Petroleum-industrie op Curaçao: Etablissement in Schottegat; Westelijk deel

fig. 3. Petroleum-industrie op Curaçao.
Etablissement in het Schottegat; Middendeel

fig. 4. Petroleum-industrie op Curaçao.
Etablissement in het Schottegat; Oostelijk deel met groote tankschepen raffinaderij-producten ladende

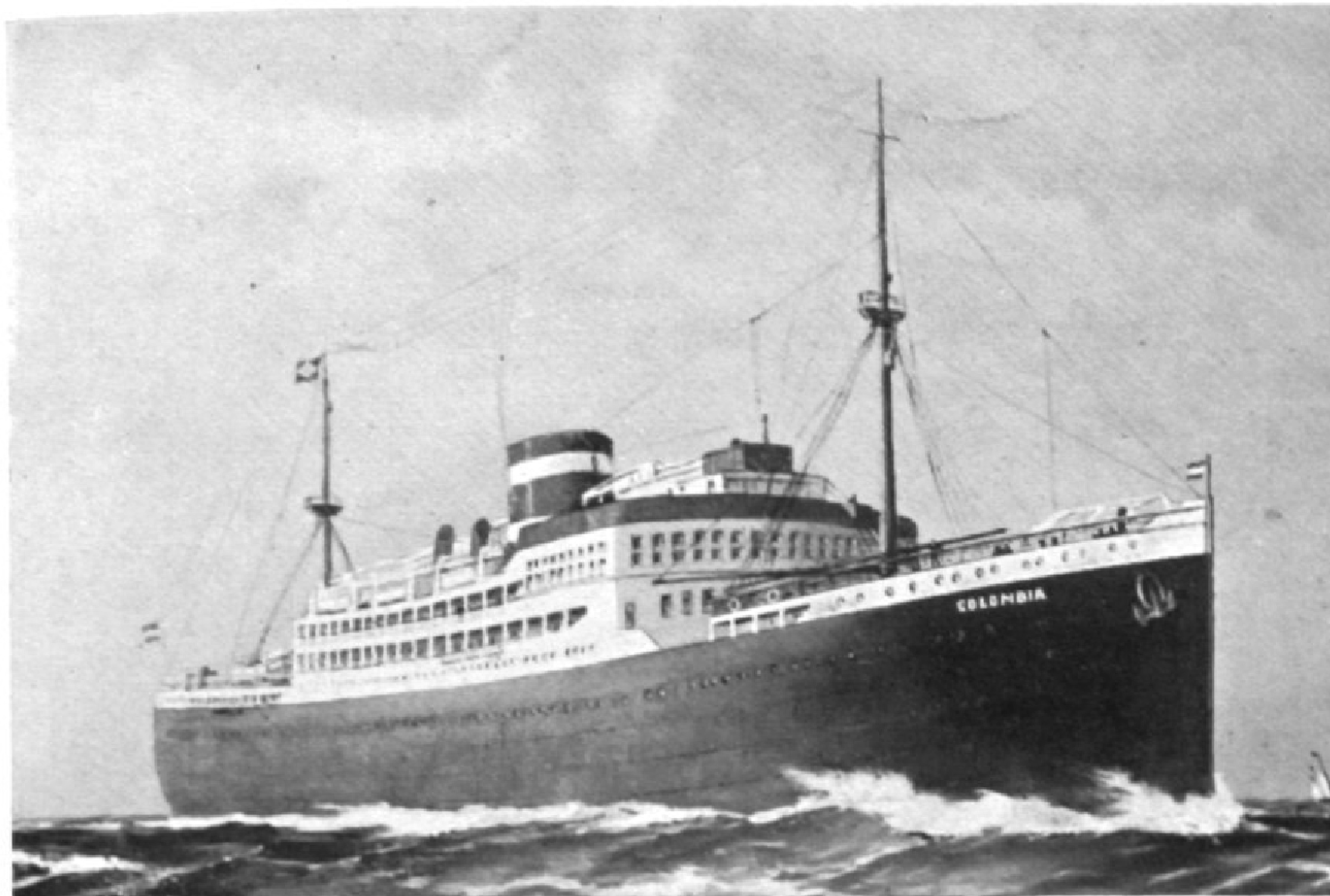

fig. 5. Dubbelschroefstoomschip „Colombia" van de Colonlijn

fig. 6. Overzichtskaartje der Nederlandsche Stoomvaartlijnen op en in West-Indië

pa, spoedig een einde is gekomen en het huidige Britsch Guiana, samengesteld uit drie voormalige Nederlandsche koloniën is voor Engeland thans geen meer waardevol bezit dan Suriname voor ons is.

Eerder valt het te betreuren dat de pioniersarbeid in Noord-Amerika verricht door de Nederlanders, alsmede hun bijna 150 jarige bedrijvigheid in Zuid-Afrika, geen blijvende resultaten hebben opgeleverd, zoodat ons volk geen enkel plekje buiten de zon heeft overgehouden, als expansiegebied in de gematigde luchtstreek, waarheen een bevolkingsoverschot zou kunnen emigreeren, zonder voor den Nederlandschen stam verloren te gaan.

Intusschen, het was in de 17e eeuw minder te doen om dit toekomstige belang, dan wel om het oogenblikkelijke van handel en scheepvaart en Suriname, omstreeks 1600 nog een soort niemandsland, waar enkele kleine factorijen waren ontstaan voor den ruilhandel met de Indianen en een enkele tabaksaanplanting was aangelegd, bleek bij uitstek geschikt om tropische landbouwgewassen voort te brengen voor de Europeesche markt.

Van die geschiktheld profiteerden aanvankelijk de Engelschen en de onder hun bestuur levende vreemdelingen, meest Joden; men voerde negerslaven in en beoefende met succes de suikercultuur.

Totdat in 1667 een Zeeuwsche vloot de Suriname-rivier opvoer en het fort vermeesterde bij Paramaribo, ruim 20 K.M. varens van af de monding , dat thans nog den naam Zeelandia draagt. Suriname werd daardoor Nederlandsch, d. w. z. eerst een Zeeuwsche kolonie, daarna exploitatiegebied eener vennootschap, de Geoctroyeerde Societeit van Suriname, met als deelhebbers de stad Amsterdam, de West-Indische Compagnie en de familie van den Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk.

Justitia, Pietas, Fides, zoo luidde het devies waaronder de societeit het bewind voerde — exploiteerde en bestuurde tegelijkertijd — het devies waaronder zooveel is geschied dat in onze oogen met de bewoordingen in den meest flagranten strijd was.

Haar wapenschild was een combinatie van het Amsterdamsche stadswapen, het scheepje van de Compagnie en het blazoen van het huis Sommelsdijk, met als schildhouders een Indiaan ter eene zijde, een Afrikaan ter andere. Die beide 17e eeuwsche schildhouders, de eene een vertegenwoordiger van de roode inheemsche menschensoort, de andere van het zwarte ras, in slavernij naar Suriname overgebracht om daar voor den plantagelandbouw de arbeidskracht te leveren, zij beiden geven alweder stof tot vergelijking tusschen voorheen en thans.

De Indiaan is vrijwel gebleven wie hij was, de pogingen om hem slavenarbeid te laten verrichten zijn niet van langen duur geweest; hij is af en toe onze bondgenoot geweest, maar heeft zich aan onze beschaving zelfs nu nog niet aangepast.

Heel anders staat het met de niet-oorspronkelijke bewoners, de Afrikanen. Thans, 300 jaar na hun komst en een goede 60 jaar na de emancipatie, treft men in Suriname menschen aan bij de vleet van Afrikaansche bloedsmenging, meer of minder met blanken vermengd, die even goed onderwezen zijn en even Hollandsch in taal en manieren als wij.

Toch vindt ook die wilde Afrikaan van het embleem der societeit nog een pendant in een tegenwoordigen bewoner van Suriname, in den boschneger n.l. Ten getale van 17000, ruim 11 % der totale bevolking, leven nog langs de groote rivieren de afstammelingen der ontvluchte slaven, die in het oerwoud een onafhankelijk bestaan hebben gevonden.

Een der weinige lichtpunten van de slavernij is dat zij den Afrikaan in contact hebben gebracht met de Europeesche beschaving; deze boschnegers evenwel zijn zich aan dat contact blijven onttrekken; ook na de emancipatie. Zij vormen dus nu een soort anachronisme in de Surinaamsche samenleving en tevens een herinnering aan het weinig krachtige bewind in Suriname's bloeiperiode, een bewind dat niet wist te verhinderen dat wegloopers zich blijvend aan het gezag ontrokken.

(Wordt vervolgd).

INDIANEN VAN ZUID-BRITSCH GUIANA

WALTER E. ROTH. ADDITIONAL STUDIES OF THE ARTS, CRAFTS AND CUSTOMS OF THE GUIANA INDIANS, with special reference to those of Southern British Guiana. Washington 1929 (Smithsonian Institution, Bureau of American ethnology, Bulletin 91).

In 1924 is het dikke boek verschenen dat nu wordt aangevuld door het werkje welks titel hierboven staat vermeld. Dr. Ten Kate heeft over het eerstgenoemde boek geschreven in den W. I. Gids van Sept. 1925. „Wanneer — vroeg hij — Dr. Roth dit werk bescheidenlijk een inleidende studie noemt, van welken omvang zal dan de eigenlijke studie wel worden? Een vraag waarop alleen dr. Roth zelf kan antwoorden. „Hij bevindt zich thans weder onder de Indianen" schreef Ten Kate. Zoo was 't. Roth ging naar de Taruma en de Waiwai in het zuiden van Br. Guiana, en in de voorrede van het aanvullend boekje zet hij uiteen hoe hij ertoe kwam dezen vorm te kiezen. „To write a complete ethnographical history of them (the tribes of the southern area of British Guiana) would have meant too much repetition of other people 's labors besides my own, and, what is more, where I had expected to find at least 400 and more individuals, I met with barely 150. Of the two nations, the Taruma and Waiwai, that were believed to be occupying this portion of the colony, I could find less than a dozen representatives of the former and a little over a hundred of the latter. It accordingly seemed wisest, under these circumstances, to make the information gleaned on this expedition, extending from January to July 1925, into a sort of appendix, as it were, to my main work on the Guiana natives, and seize the opportunity of including in it the necessary corrections and additions that had been brought under notice since its publication". Toen Roth had geleerd Hollandsch te lezen en te verstaan, bleek hem dat er een uitgebreide literatuur viel bij te werken; aan den anderen kant moest hij vele boeken laten schieten, die, hoewel handelend

over de Indianen op de grenzen van Guiana en Brazilië, buiten zijn bereik lagen.

Op deze hoogte van de voorrede van den appendix ontmoeten we een ouden kennis, nl. het artikel dat Roth schreef in *Christmas Tide* van 1925, nadat hij van de Taruma en Waiwai was teruggekeerd. Christmas Tide verschijnt eenmaal per jaar; Roth zond mij zijn opstel, dat *A trip to the far Brazilian border* heet, ik vertaalde het en kon 't uitstekend te pas brengen in een artikel over Roth dat in den W. I. Gids van Nov. 1926 verscheen. Mij is niet gebleken, dat dit prettige verhaal eener interessante reis de waardeering heeft gevonden die het verdient.

* * *

De appendix is 110 bladzijden groot, heeft 34 zwarte en gekleurde platen en 90 afbeeldingen in den tekst. Tot goed begrip van de zaak diene, dat in het groote boek van Roth de paragrafen doorloopende nummers hebben, van 1 tot 941; waar iets viel aan te vullen is in den appendix dit nummer herhaald. Reeds in het 1ste hoofdstuk, § 1 heeft Roth een aanvulling te geven. Het kapittel heet „Fire, stone, timber and primitive tools". Nu lezen we: 1. At end of section add: „The tinder (foengoe) used by certain Surinam bush negroes is derived from the nest of a black ant, Cryptocercus atratus, (HER, 11)". Dit laatste wijst naar de plaats waar hij dit bericht ontdekte: bij A. Franssen Herderschee in het verslag van de Gonini-expeditie (T. A. G. 1905) bl. 11.

Dan lezen we verder: „The Taulipang use what may be called a compound twirling apparatus for catching fire", etc. Aan het slot van de mededeeling: KGR III, 47; d. w. z. in het boek van Koch-Grünberg, *Vom Roroima zum Orinoco*, het derde deel, bl. 47.

In de lijst die Works of reference heet worden Hollandsche boeken genoemd van Ahlbrinck, Bakhuis, Van Cappelle, De Goeje, Eilerts de Haan, Franssen Henderschee ,Käyser, Van Stockum, Van Coll, en de W. I. Encyclopaedie.

Zooals een uit de champignon-saus gepikte kampernoelje ook afzonderlijk goed smaakt, zoo kan men van sommige addenda in hun vrijheid genieten. „The Waiwai make their guards (fig. 2) apparently of baked clay in the shape more or less of a spheroid. The single or double hooked tip is either part and parcel of the wooden shank or a separate piece of bone. The total length of these Waiwai articles is from 10 to 14 inches. The shape and material of the guard reminds us forcibly of those described from Bolivia, Para-

guay and Columbia (N O S, figs. 17*b*, 36, 48*b*); met deze letters wordt verwezen naar Erland Nordenskiöld, Comparative Ethnological Studies, Göteburg, 1923.

Toen bleek, dat het ineendraaien alleen met de vingers van spinbare vezels te langzaam ging, zal men den draad hebben bezwaard en zoo is ontstaan de handspil of konkel, nl. een stokje dat een schijf doorboort, een cirkelvormig plaatje van hout, leem of steen, schildpad, ook wel van gebakken klei, was, kalebas; of een droge vrucht wordt gebruikt. Het schijfje werkt als een vliegwiel. Toen het opus van Otto Frödin en Erland Nordenskiöld „Ueber Zwirnen und Spinnen bei den Indianen Südamerika's" was verschenen, heb ik in den W. I. Gids van April 1920 een stukje geschreven over „Twijnen en spinnen"; ik meen daarheen te mogen verwijzen voor bijzonderheden van het aloude apparaat. De guard waarvan Roth spreekt is het spinschijfje, hier een langwerpig ronde bal van gebakken klei; het haakje aan het eind van de spil dient voor het vastmaken van den bundel vezels die draad moet worden. De handspil hangt, draait vrij, geholpen door de schijf, de toestel, bezwaard door die schijf, zakt langzaam af, de vezels intrekkend en samenvoegend tot een draad.

Van de afbeeldingen is veel werk gemaakt en de tradities van het groote boek worden in het kleine trouw voortgezet. Daar nergens iets anders wordt beweerd mag ik 't er voor houden dat Roth zelf de oorspronkelijke teekeningen voor de afbeeldingen heeft gemaakt; indertijd schreef hij: „I can sketch-draw patterns". Ten Kate zeide in zijn aankondiging van het groote boek: „De afbeeldingen zoowel die van de platen als in den tekst zijn doorgaans even duidelijk als voortreffelijk".

Langs een serie mooie dans-knotsen met ingegroefde lijnfiguren, komen we aan de vallen en fuiken en strikken waarmede de mensch de dieren plaagt. Dan is aan de beurt het beschermende afdak, de tijdelijke hut, het permanente huis, alles uitvoerig als een bestek-teekening, waarop men kan gaan bouwen. Van De Goeje zijn de schetsen van Oyana- en Trio-huizen overgenomen, en daarna volgen de onderscheidene soorten dakbedekking, thatch, van ineengevouwen blad; van De Goeje en Herderschee lichtdrukken van ronde Trio- en Oyana-huizen, in pyramide- en koepelvorm, meer dak dan huis.

Van de cassave-raspen is veel werk gemaakt; het vervaardigen van dit onder de huishoudelijke artikelen voornaam object kost nogal arbeid. De plank moet worden gemaakt, mannenwerk; het afslaan van de steenen splinters, dat doen de vrouwen; het beves-

tigen van de splinters in de plank, door mannen en vrouwen; de afwerking geschiedt door mannen. De steentjes zijn aangebracht in rijen die evenwijdig loopen aan den diagonaal. Bij de Waiwai dragen zoowel de voor- als de achterzijde van de plank ornamenten, die in den appendix op een dubbele plaat zijn afgebeeld.Liefhebbers van inlandsche industrieele technieken, schreef Ten Kate, moet ik naar R.'s oorspronkelijken tekst verwijzen." Over het vlechtwerk is Roth in de Additional studies zeer uitvoerig; hij geeft niet alleen de voltooide voorwerpen, maar ook de vlechtslagen die bij den opbouw dienen; we zien draagtasschen, zeven, matten, vuurwaaiers, in wording en afgewerkt; ook de pagalen met sprekend ornament van verschillende gekleurd materiaal, vierkante doozen met overvallend deksel die Joest onhandig vond omdat ze geen ooren en geen slot hebben en men niet weet hoe ze aan te pakken; maar Joest mopperde wel eens meer. Alleen door hun versiering mogen de pagalen reeds kultuur-objekten heeten van belang; en ze zijn — wat in de tropen een groot voordeel is — waterdicht; tusschen de beide lagen gespleten Warimbo-riet ligt een laag troeli-palmblad (een Manicaria-soort) welk blad tevens een uitstekende dakbedekking is. Joest (*Ethn. u. Verwantes aus Guayana*, 90) geeft een mooi voorbeeld van pagal-vlechtwerk, een doos van Suriname, met een gestileerde menschenfiguur. Van de Waiwai is er in den appendix een afgebeeld waarop twee herten tegenover elkander staan met een tor tusschen hen in. Een ander materiaal dan het troeliblad, maar voor hetzelfde doel is het itiriti-*blad*, afkomstig van een Ischnosiphon. Roth vermeldt in het groote boek onder hoofdstuk IX Basketry and plaitwork al de „materials employed" (bl. 137), en geeft een afbeelding van de manier waarop van het itiriti-riet de *stengels* worden gespleten tot vlechtmateriaal.

Van E. F. Im Thurn is een bericht over het waterdicht maken van de pagalen. „Thus with the dextrous use of leaves the large open work farine baskets on the hinterland borders of our colony can be, and often are, packed with provisions such as salt, meal, etc., for which Europeans would require a bottle or box. This is effected by lining them with the broad oval leaves of the itiriti (Ischnosiphon). The bottom of the basket having been lined with a single layer of leaves placed in beautifully regular order, a line of the leaves is placed, stalk downward, against the sides of the baskets. Enough farine (coarse cassava meal) or salt is then poured in to reach nearly the top of the first line of leaves. The lining is then carried up higher, one more row of leaves being added,

their stems secured in the farine. More farine is poured in and the processes are continued until the basket is full. A covering of leaves is then added and tied down. In this way the contents of the basket are entirely guarded against all damp (Among the Indians of Guiana, 282).

Stedman (Narrative, I 397) stelt naast elkaar het gebruik van de itiriti-bladeren in het Pomeroon-distrikt en van het troeliblad in Suriname; maar welk blad ook wordt gebruikt, de doozen laten geen vocht door. Er zijn op aarde vele soorten van waterdichte mandjes, en „de kiste van biesen" waarin Moses zijn eerste avontuur beleefde, is stellig een antiek, bijna heilig exemplaar.

Roth bij de Waiwai. „Daar ik hun taal niet verstond, schreef hij in zijn het eerst in Christmas Tide gedrukt reisverhaal, moest ik handeldrijven op inderdaad zeer primitieve manier, nl. door mijn kisten te openen, den inhoud uit te stallen op den grond en velerlei Indiaansche voorwerpen aan te wijzen die ik begeerde te bezitten. 't Begon met een bijl, ingeruild tegen een lijfje van kralen en veeren, en toen ging 't van een leien dakje. Gedurende eenige lusteloosheid in den handel ging ik een huis binnen en wees de artikelen aan die mij aanstonden. Wat ik niet zag teekende ik uit in mijn schetsboek; de geheele maand die ik bij deze Indianen doorbracht onderhielden we ons door de taal van teekens en van potlood- en waterverf-schetsen. Dat ik het gebruik van teekens indertijd bestudeerde bij de inlanders van Noord-Queensland — 30 jaar geleden heb ik daarover geschreven — kwam mij nu goed te pas; en ook nu weer, klonk mij m'n eigen stem zóó raar, dat ik maar zelden een woord uitte. Ik was absoluut alleen met dit volkje, maar als gewoonlijk tevreden en gelukkig. Hier zag ik voor het eerst mannen hangmatten maken van een bijzonder patroon; ite, katoen en crowa waren de materialen, en op deze ontdekking volgden weer aanteekeningen en modellen."

In den appendix is een kleine afbeelding (pl. 20 *a*): Waiwai making a hammock. Het was voor de eerste maal, dat Waiwai werden gefotografeerd; en in den tekst staan drie figuren, te zien gevend de „manufacture of the Waiwai hammock" (bl. 67—69). Deze hangmat wordt niet geweven maar geknoopt, beter misschien nog doorgestoken, zooals tasschen van Nieuw Guinea worden gemaakt. Even te voren vinden we in den appendix (bl. 63—66) afbeeldingen van het procédé dat de hangmat der Atonai te voorschijn brengt; maar deze wordt geweven: er is een schering en een inslag, zoomede een liniaal om den inslag aan te slaan.

De beschrijving is zeer technisch en ongeschikt om (vooral zonder afbeeldingen) hier te worden overgenomen.

Een enkele bladzijde verder en we zijn midden in de gekleurde platen van vederen siersels, groen en rood, gele en blauwe, en er zijn foto's van de Waiwai met al deze fraaiigheden, „males using the nose and cheek, and lower lip ornaments", mooier uitgedost, als bij de vogels, dan de wijfjes. De Waiwai hair tubes zijn wonderen van makelij en staalkaarten van kleuren; veel rood en geel, met zwarte banden er tusschen. Ter vergelijking krijgen we de „compound vertical hats from the Oyana and Trio" naar De Goeje. Dan komt het kralenwerk, de Waiwai corselets, de lijfjes van kralen en veeren, zooals Roth er een wist te ruilen tegen een bijl; armbanden, zoowel van boombast als van kralen; en gordels, zooals de gewone naam is; „but those, schrijft Roth, that I found among these people are typical of a characteristic peculiar to the girdles of the Trio, Waiwai, and perhaps the Galibi, Caribs of the Marowijne, etc., in possessing what, for want of a better name and from the portion of body that they cover, I am calling hip covers. These may be formed of a bundle of cotton stringe, each looped over the girdle itself and decorated in the usual way with feathers, or of a bead foundation in the form of an ordinary network, the construction of which calls for no further description. The Waiwai call the man's bead hip-cover girdles akonhuraku". Op pl. 32 zijn de heup-gordels van veeren, andere van kralen en veeren in kleuren afgebeeld.

Hiermede kunnen we volstaan. Het is voortreffelijk werk dat Roth heeft gegeven; maar dit zeide reeds Ten Kate, naar ik meen. We kunnen eruit leeren hoe men arts, crafts and customs moet beschrijven en afbeelden; ook hoe de aanvullingen kunnen worden ingericht die de eerste berichten doen toenemen in beteekenis.

SN.

BRIEF VAN A. KAPPLER AAN DR. H. TEN KATE [1])

Stuttgart den 22 April 1885.

WelEdele heer.

Ik ontving heden ochtend Uwe geëerde van 19. dezer en ben steeds bereid U die informaties te geven, die tot bereiking van Uw zoo belangrijk doel kunnen dienen. Echter heb ik zoo als U bekend is reeds voor 6 jaren Suriname verlaten, en hoewel ik nog eigenaar van Albina ben, zoo weet ik tog niet wat aan de Marowijne omgaat, en of die indianen met welken ik bijzonder vriendschappelijk verkeerde nog leven. Ik meen eene Caraïb. Indiaan, Kaiaroe, weet echter niet of hij zich Jean Battist noemt, het is eene intelligente kerel, echter valsch en groote dronkaard. Aanbevelen moet ik Uw verder Wempi, Dondogi, beide zijn in de binnenlanden van Britsch Guiana geweest en kunnen U inlichtingen geven, over de indianen welke deze streken bewoonen. Bijzondere vrienden van mij waren *Iakali*, een Arowaak (pur sang) met welken ik meest reisde, en die U op uwe reizen van grooten dienst zal zijn, *Amboe* door mij *Irwabibi* genaamd, Caraib, *Emil* door mij *Bamboetaï* gen. moet nu eene jongen van 17. jaren wezen, en is de zoon van eene fransche Doctor en eene Caraibsche vrouw. *Basi*, een Caraibe, *Walili*, Caraib. *Kokojolli* Arowak, *Parapabelekwama*, door mij *Bébélé* genoemd. Deze kan UEd. vooral tot het bekomen van vlinders, torren, etc. behulpzaam zijn. Ik betaalde hem per stuk (2 sous) — U kunt veel dienst van indianen hebben, maar moet niet grootsch tegen hun zijn, maar vertrouwelijk, en op Uwe reizen vooral zorgen dat de drank, (dram) onder Uwe berusting blijft. Ik weet niet of U reizen in de onbewoonde kolonie zult maken, daarvoor moet men een boot (corjaal) hebben, van 20—25' lengte en $2^1/_2$' breedte. Zulk eene Corjaal kan *f* 30—40 kosten, hebt U drie indianen, zoo hebt u daarvoor per dag noodig (zooals ik betaalde, 50 cents huur per dag en man), aan voeding, 750 gram rijst en 250 gr. gezoute visch, $^1/_{10}$ liter Melasse, $^1/_5$ l. dram, en wat tabac. Daarbij raad ik U aan, om in Holland te laten maken, eene présailling d.i. een 4 m. lang 3 m. breed vierkant doek; uit ruw ongebleekt katoen, waterdigt gemaakt door eenige malen met lijnolie te bestrijken zoo als de oliejekkers der matrozen. Moet U 's avonds in het bosch kamperen, en zijn de

---

[1]) Kort vóór zijn studiereis naar Suriname verzocht Dr. ten Kate aan Kappler om practische inlichtingen. Als historisch-geographisch document is het antwoord van Kappler niet zonder waarde. Als zoodanig is het in De West-Indische Gids op zijn plaats. Een tweede brief van gelijke strekking geraakte te Paramaribo verloren.

Redactie W. I. Gids.

indianen te vermoeyd om eene kamp te maken zoo spant men een touw tusschen twee boomen uit, hangt de présailling er over, en is zoo tegen den regen beveiligt. Ik heb altijd wat droog hout en krullen medegenomen, want als het regent is het allerellendigst in het bosch, en hoogst moeijelijk om droog hout te vinden. Wil U onder en met indianen leven, hebt U veel meer dienst van eene intelligente indiaan, als van eene mulatten jongen uit Paramaribo. In de *Marowijne* raad ik U vooral aan *Iakali* of *Bébélé*, die beiden fransch en negerengelsch spreken. Wat nu de veiligheid aangaat zoo leeft men onder de indianen veel veiliger als hier in Duitschland, waar men iederen dag van moord, inbraak etc. hoort. — De communicaties zijn hier ellendig, en wilt U gedeelten der kolonien bereiken, welke buiten het gewone verkeer liggen, zoo is zulks hoogst moeijelijk en kost veel geld. Zoek vooral Indianen aan U te attacheren, met hen komt U het best te regt. Vermoedelijk hebt U kennissen te Paramaribo om bij hun te woonen; of thans nog een ander „hotel" is als het hotel Lyons weet ik niet. In de Marowijne kan UEd. mijne neef Duttenhofer alle inlichtingen over indianen en te maken reizen geven, en daar het bovenhuis gereed moet zijn wanneer ik kom, zoo hoop ik dat U daar huisvesting vind, in geval de ambtenaar Makintosh U dat niet kan geven. Hoewel UEd. alles wat de indianen gebruiken te Paramaribo of in den winkel van mijne neef kunt vinden zoo doet U tog beter eenige goederen in Holland te kopen, want in Suriname is alles dubbeld zoo duur. De heeren Cramer Haighton & Co. te Amsterdam met welke ik lange jaren in verbinding was zullen U, als U zulke inkopen mogt maken, er toe behulpzaam wezen.

Houwers, geelhegte	maaten	25 c.	P. C. Schulte in Gevelsberg.
„ engelsch	„	45	
„ klein	„	25	
Horen zakmessen	het douz.	1.20	
Ronde bakkersmessen	„	2.60	
spearpoint messen	„	2.20	
butcher knives $5^{1}/_{2}$	„	2.65	
Hartscharen 207	„	2.50	
John Barbers.razor	„	6.30	
Donker blaauw katoen $^{6}/_{4}$		à 23	
Geel gedr. Doeken $^{6}/_{4}$	Douz.	à 2.60	
rood. kat. foulards $^{5}/_{4}$	„	à 2.10	

Roode porcell. korallen zijn bij de Indianen zeer gezogt, ik betrok ze uit Venetië van francesco Greis waar ze zeer goekoop zijn. Daar U echter slegts klein kwantiteit nodig hebt, zoo is het beter UEd. koopt ze te Amsterdam No. 15, 11. 6 c. *f* 1.50 p. K.G. roode wollen hemden, bonte hemden, spiegeltjes, mondharmonica etc. Kruid en hagel. — Geweren en kruid betalen *zwaare* inkomende regten. Er zijn eene menigte dingen welke men noodig heeft, om de diensten der indianen te betalen, en men moet met kleinigheden dikwerf beter te regt komen als met geld. Zoo brengt b.v. een indianen jongen U eene tor, kikkert of zoo iets, zoo geeft men een ringetje, een paar vischhoeken, of zoo iets, wat U misschien 1 cent kost, terwijl de jongen met 5 à 10 c. geld niet te vreden zou zijn. Voor grooter dieren b.v. voor een luijaard, betaalde ik 50 c. à *f* 1.—. Ik moet U aandachtig maken dat te Suriname alles aan bederf onderhevig is, het is dierhalve nodig dat men op reis gaande vooral wat van ijzer is goed in het vet houde en alle goederen in kisten

beware welke met zink van binnen beslagen zijn, filtreer machines moet UEd. in Suriname koopen, ik heb nooit ander water gebruikt als uit de rivier en regenwater. Het S. rivierwater is beter als het vermaarde Nijl water. Men bewaart het in poreuse kruiken, welke de Caraiben vrouwen maken.

Om uwe reizen uit tevoeren zal de heer Cateau van Rosenveld, UEd. het best kunnen raden. Ziet vooral ook bij de indianen aan de *boven Maratakka* te komen. Onder deze, *Arrowakken en Warauns*, zult U zuivere nog niet verbasterde indianen vinden. het is een heerlijke schoone landstreek ik ben in 1839 geweest, en had in lateren tijd dikwerf het voornemen om de Maratakka weder te bezoeken, maar er kwam niets van.

Suriname is een overheerlijk schoon land, en ik heb schoone dagen daar door gebracht, hoewel het aan gezellig genot zeer arm is. Trouwens dit kon ik ook best ontbeeren.

Ik wensch U van harten een best succes, en vooral eene goede gezondheid. Mogt U Cayenne bezoeken, zoo kan U frère Craemer de beste inlichting over indianen en boschnegers geven, andere vrienden of kennissen buiten Soeur Norbert, Superieure des Dames de St. Paul de Chartres heb ik daar niet, want zelden blijft een ambtenaar of officier langer als twee jaren.

Met de meeste hoogachting
Uw WelEd. Dw. Dienaar
A. KAPPLER.

P.S. Om tot de binnenlandsche indianen te komen zal U het zeer moeijelijk vallen want de boschnegers zullen zich er tegen verzetten. Lees daaromtrent „Le tour du monde Voyage d'Exploration dans l'intérieur des Guyanes, par le Docteur Jules Crevaux" 1876—77. p. 337 tot 416. — hetzelfde, De Cayenne aux andes p. 33—176, — met vrij goede gravures, het beste van allen is altijd Robert Schomburgks Reisen in Guiana u. am Orinoko in 1835—39. — Een geheel nieuw werk over Suriname is van Prins Rolland Bonaparte waarvan vermoedelijk de platen het beste zijn. — Tot de boschnegers kunt UEd. overal komen, zorg dan echter dat U twee indianen bij U hebt en eene kleine corjaal om onafhankelijk te zijn, het is het bedelachtigste en onbeschaamdste volk dat te denken is. Ook daaromtrent kan de heer Rozefeld U de beste informaties geven.

BIBLIOGRAPHIE

De meest voorkomende ziekten en de behandeling daarvan. Beknopte handleiding voor personeel van poliklinieken, godsdienstleeraren, onderwijzers, opzichters en boscharbeiders in de districten en binnenlanden van Suriname. Uitgegeven door den Openbaren Gezondheidsdienst in Suriname. (Paramaribo, 1929).

Slange en die Behandeling van Slangbyt deur F. W. Fitzsimons, Direkteur van die Museum op Port-Elizabeth, bygestaan deur V. F. M. Fitzsimons, M. Sc. Nasionale Pers, Beperk, Kaapstad, Stellenbosch en Bloemfontein. 1929.

Our Navy and the West Indian Pirates, by Gardner W. Allen. With an introduction by Rear Admiral Caspar F. Goodrich. United States Navy. Essex Institute, Salem, Mass. 1929. (Geïllustreerd).

Homo sum. Eenige verwerkte aanteekeningen *uit onze „Notities omtrent* Gevoel, het Volle Leven en Letterkunde", door A. W. Kluin. Paramaribo 1929.

Jones, Ch. Lloyd, H. K. Norton, P. Th. Moon. The United States and the Caribean, American policies abroad. Opinions expressed for the Chicago Council on foreign relations. Chicago, 1929.

British Colonial Policy in the Age of Peel and Russell, by W. P. Morrell, Oxford, at the Clarendon Press, 1930. (Hierin hoofdstuk VII „Planters and Negroes in the Sugar Colonies", en hoofdstuk XI „Free trade and the Sugar Colonies").

Militair Geneeskundige Dienst in Suriname. Jaarverslag over 1929. (Paramaribo 1930).

Openbare Gezondheidsdienst in Suriname. Jaarverslag over 1929. Paramaribo 1930.

Jaarvergadering van „Bethesda", 24 April 1930. (Paramaribo, 1930).

De Macedoniër. Zendingstijdschrift. Mei 1930. De Herrnhutter-Zending in Suriname, door D. Pol.

De Indische Post. 3 Mei 1930. Alweer .... Fruytier.

La Grande Légende de la Mer. Jean Bart, par Henri Malot. Paris. La Renaissance du livre. (1930).

The American Journal of *Sociology.* Vol. XXXV, No. 6, May 1930. Race Relations, by Melville J. Herskovits. (The Indian, the Immigrant, the Negro).

De Indische Culturen, 16 Mei 1930. Koffiecultuur in Suriname. Haar moeilijkheden en vooruitzichten, door Prof. Dr. J. G. Sleeswijk.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indie. 1 Juni 1930. Bijdrage tot de kliniek der Beri-Beri, door Dr. W. C. Aalsmeer (3 blockdruk en vaattoon).

Nederlandsch Fabrikaat in Nederlandsch Oost- en West-Indië. Juni 1930. Curaçao en hare belangrijkheid voor den Nederlandschen handel en de industrie. (Slot). (Lezing van den Ir. E. F. Suringar op 22 Januari 1930 voor de afdeeling 's-Gravenhage van de Vereeniging „Nederlandsch Fabrikaat").

Idem. Juli 1930. Onze invoer in Curaçao, door C. H. Kessler.

Onze Vloot, Juni 1930. West-Indië. Reisbrieven II, door Kroese.

Idem, Juli 1930. West-Indië Reisbrieven III, door Kroese.

Idem. Augustus 1930. West-Indische reisbrieven IV, door Kroese.

Nieuw Nederland. Officiëel Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. Juni 1930. Hygiene en Economie in Suriname. Land voor Hollandsche boeren. — Hoe de Surinaamsche plantages worden aangelegd. — De klok hooren luiden, door J. A. Liems. (Naar aanleiding van een artikel van den heer W. F. E. Smelik in de Nieuwe Prov. Gron. Courant). — Naar de Tibiti, III, door E. Essed. B. Sc. Edinb.

Idem. Augustus 1930. Jaarverslag 1929. — De sinaasappelcultuur in Suriname voor den groot-landbouw niet loonend? door J. A. Liems. Naar de Tibiti. IV, door E. Essed, B. Sc. Edinb.

Report of the Westindian Sugar Commission. Presented to Parliament, London 1930

Statement of Policy in regard to the West-Indian and Mauritius Sugar reports. Presented to Parliament. London 1930.

Tarievenlijst Lands radio dienst Curaçao. 1 Mei 1930, 's-Gravenhage 1930.

Tarievenlijst Lands radio dienst Suriname 1 Mei 1930, 's-Gravenhage 1930.

De Indische Mercuur, 4 Juni 1930. Canada in de Caraibische Zee, door Dr. H. C. Prinsen Geerligs. (In de „Chicago Tribune" over het uitdrijven van Europa uit het Westelijk halfrond).

Idem. 2 Juli 1930. De Krullotenziekte op Trinidad, door Stahel.

Idem. 13 Augustus 1930. Over de jacht in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel.

Het Koloniaal Weekblad, 5 Juni 1930. Zwerftochten door West-Indië door Etty Leal. (Bespreking van „Combing the Caribbees", door Harry L. Foster, London, John Lane).

Idem. 19 Juni 1930. De politietroepen en Curaçao. Kranslegging bij gedenkzuil van Sergeant-majoor Vaas (te Nieuwersluis). — Militaire politie naar Curaçao.

Tropisch Nederland. 16 Juni en 14 Juli 1930. Curaçaosche problemen, door C. K. Kesler (met afb.).

Idem. 28 Juli. Aruba, het goudeiland, door C. K. Kesler, I. (met afb. en kaartjes).

Politiek Economisch Weekblad, 18 Juni 1930. De Rijkssubsidie aan Suriname.

Idem. 25 Juni 1930. Brieven uit Suriname. Uit 's Lands vergaderzaal. De begrootingszitting en een onverwacht einde, door Areyson.

Idem. 2 Juli 1930. Vliegen naar en in West-Indië. — De Gouverneur van Curaçao aan het woord.

Idem. 16 Juli 1930. Creoolsche brieven III door Zorgvol. — Het verslag der Surinaamsche Bank over 1929. — De economische toestand van Suriname in 1929. (Bespreking van het verslag der Vereeniging v. Handel en Nijverheid in Suriname). — Bespreking van „De Britsch-Indiërs in Suriname", door Rev. Rudolf Karsten.

Idem. 23 Juli 1930. Belegging in Suriname. — De oprichting van de N. V.: West-Indische Maatschappij tot exploitatie van een Koffie-Installatie Systeem Fernandes.

Idem. 13 Augustus 1930. De verrassing van Willemstad. (Naar aanleiding van Mr. de Gaay Fortman's artikel in de W.I. Gids van Juni en Juli-Augustus 1930).

Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap. 51e Deel. 1930. Brieven van den Commissaris-Generaal voor de (Nederlandsche) West-Indische bezittingen J. van den Bosch aan den Minister voor de Marine en de Koloniën (1827—1829), medegedeeld door Mr. B. de Gaay Fortman.

Verborgen Angels. West-Indische Roman, door Ivans. 's-Gravenhage 1930. (Geïll. en schetskaartje van Noord-Oostelijk Suriname).

Tijdschrift v. h. Koninkl. Nederl. Aardrijkskundig Genootschap, Juli 1930. Bespreking door J. C. L. van L. C. van Panhuys „Quelques ornements des nègres des bois de la Guyane néerlandaise". — Luchtlijnen in Zuid-Amerika.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Juni-Juli 1930. Jaarverslag over de Zending in Suriname, 1929. — Grepen uit enkele jaarverslagen. — Jaarrekening 1929. —

Neerlandia, Juli 1930. De Nederlandsche taal in de Nederlandsche gebieden in Oost- en West-Indië. — Surinaamsche brieven, VII. (Geïll.).

Koloniaal Tijdschrift, Juli 1930. Regeling over zee, door C. van Vollenhoven.

Platten W. S. and A, M. Evans, Insects, ticks, mites and venomous animals of medical and veterinary importance. Part. I Medical. Croydon 1929.

An African Savage's own Story, by Lobagola. [This is the Autobiography of Bata Kindai Amgoza Ibn Lobagola, a Black Jew, descended from the Lost Tribes of Israel, a Savage who came out of the African Bush into Modern Civilization and thenceforth found himself an alien among his own people and a stranger in the Twentieth Century World]. Alfred A. Knopf, London MCMXXX.

Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen". 26e Jaarverslag over het jaar 1929 uitgebracht in de algemeene vergadering van 23 Juni 1930. Amst. 1930.

Economisch-Statistische Berichten, 25 Juni 1930. De Surinaamsche Bank in 1929, door V[erryn] S[tuart].

Idem. 9 Juli 1930. De uitvoer van zilvergeld uit Suriname.

Handelsberichten. 26 Juni 1930. De handelsbeweging in Britsch Guyana in 1929.

De Indische Gids. Juli 1930. Indië in de Nederlandsche Vertegenwoordiging. (De Surinaamsche begrooting in de Eerste Kamer) door Mr. J. J. van Bolhuis. — De afbakening van de Zuidgrens van Suriname. (Uit „De West").

Idem. Augustus 1930. De grenzen van ons koloniaal gebied. (Uit nagelaten papieren van wijlen J. van Roon) samengesteld door A. Tissot van Patot (blz. 685—689, Suriname). — De Britsch-Indiërs in Suriname, door R. Karsten, besproken door Fred. Oudschans Dentz.

Nederlandsch Zendingsblad, Juli 1930. Het Tehuis voor Britsch-Indische kinderen te Alkmaar (Beneden Commewijne), door P. M. Legêne.

„Petrus Donders". Juli 1930. Toliosi VIII. — Oom Jacobus en Tante Helena Nok, door A. Nederveen.

Katholieke Missiën. Juli 1930. De Congregatie der Fraters van O. L. Vrouw van Barmhartigheid en de Missies. (Met plaat: School en huis op Bonaire).

Medische Nood .Orgaan van de Vereeniging Simavi. Jaargang 1930, N°. 2. In Suriname's Boschland. Kan de Boschneger heden ten dage medische hulp ontvangen? Door H. M. Bielke. (Geïll.)

Gastão Cruls. A Amazonia que eu vi. Obidos. Tumucumaque. Prefacio de Roquette Pinto. Rio de Janeiro. 1930. (Met illustraties en een kaart).

Ons Zeewezen. 15 Juli 1930. Queen of the Caribbees, door W. J.

Tijdschrift voor Economische Geographie, 24 Juli 1930. Nederlandsch West-Indie „Suriname", door Fred. Oudschans Dentz. (Statistieke gegevens).

Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. Juli 1930. Eene bladzijde uit de kerkgeschiedenis van Essequibo, Berbice en Demerary, door Dr. L. Knappert. (Aanvulling).

Nederlandsche Overheidsuitgaven, Lijst van officieele uitgaven verschenen in Nederland, Nederlandsch Oost- en West-Indië, bewerkt door het ruilbureau der Koninklijke Bibliotheek.

De Notenkraker, 2 Augustus 1930. Het wisselend aspect der bevolking van Suriname.

De Emancipatie Courant. Paramaribo, 1 Juli 1930. (Verschijnt eenmaal in het jaar). — 1863—1 Juli 1930, door het Emancipatie Comité. — 1880—31 Augustus—1930; door A. L. W[aaldijk]. — Polikliniekschool, treef en lepra, door G. T. May. — Beroepskeuze in Suriname, door Grando. — De Landbouw, door J. Vriese. — Coronie, door L. A. Lauriers. — Is coöperatie van de klein-landbouwers uit hetzelfde district mogelijk in verband met den uitvoer naar Curaçao? door W. Hewitt. — Het Piauwspel! door R. B. W. Comvalius. — Iets over de Boschland-Zending der Evangelische Broeder-Gem., door H. Barth. — Moeten ook niet de Boschnegers Noordwaarts? door A. L. Waaldijk. — De taal der Boschnegers, door R. M. Schmidt. — De drie Bondgenooten, door Anijs. — Herinneringen aan het verleden en raad voor de toekomst, door Th. Bijlhout. — Iets over de Rechtsbegrippen bij de Aucaniers, door v. L.

Tijdschrift voor Zendingswetenschap „Mededeelingen". 74e Deel (2e stuk), 1930. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië (October 1928-1929), door J. Rauws.

The Geographical Journal. July 1930. The Oxford University expedition to British Guiana, by Major R. W. G. Hingston. With plates and map.

Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling n°. XXVI, Afd. Handelsmuseum n°. 8. — Inlichtingen en onderzoekingen van de Afd. Handelsmuseum in 1929. Amsterdam 1930. (Mededeelingen over Lycopodium. Kaolin, Sawarie noten (Caryocar nuciferum Linn.). Bananen- of pisangmeel, cassavemeel en ampas, alle uit Suriname. Curaçaosche oranjeschillen). —

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1929. II Suriname.

Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van Europeesche militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen over het jaar 1928. 's-Gravenhage 1930.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1929. Paramaribo 1930.

Tijdschrift voor Strafrecht, deel XL. afl. 2. Iets over de doodstraf, door Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra. (Handelt o. m. over de doodstraf in Suriname).

De Economist. Juli-Augustus 1930. De Surinaamsche Bank, door Prof. Mr. Dr. Ant. van Gijn.

Verslag van de elfde jaarvergadering van de Vereeniging „Suriname", gehouden op Vrijdag, 14 Maart 1930 in het „American Hotel" te Amsterdam.

De Indische Verlofganger, 25 Juli 1930. De West-Indische Compagnie en Piet Hein, door S. Kalff.

Idem. 15 Augustus 1930. Jhr. Cornelis Ascanius van Sypesteyn, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret).

De Christelijke Onderwijzer, 20 Augustus 1930. Onrecht in Suriname, door M. F. Narain.

EENIGE OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN DE ARTIKELEN OVER TREEF EN LEPRA IN DIT TIJDSCHRIFT VERSCHENEN

DOOR

W. F. R. ESSED

Dr. Lampe is na zijn belangwekkende studie over het treefgeloof in Suriname o.a. tot de slotsom gekomen dat negers en kleurlingen meer onder idiosyncrasieën zouden lijden dan andere rassen of bevolkingsgroepen. Ook zouden in Paramaribo praktiseerende medici van dezelfde meening zijn.

Ik kan echter nergens de resultaten van het *vergelijkend onderzoek* vinden waarop deze conclusie is gebaseerd en ik meen die ten sterkste te moeten betwijfelen. omdat reeds een oppervlakkige studie van de literatuur anders doet vermoeden.

Het begrip idiosyncrasie hoort namelijk thuis in de groote groep der anaphylactische processen, die der allergische of overgevoeligheidsziekten. Deze begrippen dekken elkaar echter niet geheel.

De schepper van het woord allergie — de beroemde kinderarts Von Pirquet —, verstond hieronder een *veranderde* gevoeligheid tegenover bepaalde stoffen, z. g. allergenen. Deze veranderde gevoeligheid is meest op te vatten als een overgevoeligheid, b.v. de overgevoeligheid voor tuberculine na een tuberculeus proces. Zoo opgevat is de allergie dus een verworven toestand.

Coca gebruikte echter het woord allergie om de aangeboren overgevoeligheid tegenover proteïnen en andere stoffen aan te duiden zooals dit bij asthma het geval is. Sedert heerscht er in de medische literatuur geen eenstem-

migheid meer over dit begrip. We zullen hierop echter niet ingaan, daar een verdere uitwijding hier niet noodig is.

Een tweede begrip van overgevoeligheid is dat der anaphylaxie. Deze toestand ontstaat na herhaalde inspuiting van een eiwitstof of eiwitachtige verbinding bij een proefdier. Terwijl een marmot na inspuiting van eenige cc m paardeserum in het geheel niet reageert, sterft het zelfde dier onder hevige krampen en benauwdheid wanneer een week later een veel kleinere dosis b.v. 0,5 cc m paardeserum wordt ingespoten in de bloedbaan. Het anders niet giftige paardeserum is nu voor dit aldus *gesensibiliseerde,* d.i. gevoelig gemaakte, dier een zeer hevig vergift geworden. De gevoeligheid kan aan het ongelooflijke grenzen. Sommige dieren, die eerst 5 cc m paardeserum bij de eerste inspuiting zonder eenige stoornis verdragen, kunnen na een week bij de tweede inspuiting van zelfs 0,001 cc m onder bovenbeschreven symptomen sterven! Niet altijd echter sterven de proefdieren (anaphylaxie-dood), soms herstellen de dieren zich volkomen na den aanval. Men spreekt dan van anaphylactische shock. Na herstel van de shock kunnen de dieren vaak een grootere dosis zonder verschijnselen weer verdragen. Ze zijn z.g. *gedesensibiliseerd.*

Soortgelijke toestanden komen bij den mensch voor na herhaalde inspuitingen van diphtherie-, tetanus- of dysenterieserum, zij het dan ook gelukkig hoogst zelden en wel doordien de seruminjecties bij den mensch onder de huid of in de spieren gebeuren, terwijl bij de anaphylaxieproef bij de marmot het serum direct in een ader wordt ingespoten. Zooals men ziet kan dus de anaphylaxie als een bijzonder geval van allergie opgevat worden. Wat vaker bij den mensch voorkomt na een tweede of derde seruminjectie is de z.g. *serumziekte,* zich uitende in het optreden van sterk jeukende urticariakwaddels, die niet alleen op de plaats van de injectie, maar over het geheele lichaam verspreid kunnen zijn; verder gewrichtszwellingen en koorts. Deze verschijnselen treden meestal eerst 5 à 6 dagen na de injectie op.

Idiosyncrasie is een oeroud begrip, dat de oude Grieksche geneesheeren reeds kenden. De naam zou van Dioscorides afkomstig zijn. Terwijl allergie en anaphylaxie als een overgevoeligheid tegenover eiwitstoffen of eiwitachtige verbindingen wordt opgevat, speelt de chemische constitutie van de oorzakelijke stof hier geen rol bij de begripsbepaling. De overgevoeligheid voor anorganische verbindingen, b.v. voor sublimaat, voor organische doch niet eiwitachtige stoffen b.v. chinine, aspirine, jodoform, etc. (de medicamenteuse idiosyncrasie) of ook voor bepaalde voedingsmiddelen, b.v. varkensvleesch, aardbeien, melk, eieren, etc. (de z.g. alimentaire idiosyncrasie) illustreert de definitie wat betreft de veelvuldigheid der oorzaken.

Zooals bereids gezegd heerscht er geen eenstemmigheid in het gebruik dezer termen. Zoo spreken de Franschen van *anaphylaxie alimentaire* in plaats van *idiosyncrasie alimentaire* en herhaaldelijk wordt het woord anaphylaxie gebruikt om het begrip *overgevoeligheid in het algemeen* aan te duiden. Groot bezwaar wordt echter hierdoor niet ondervonden, daar de begrippen elkaar voor een belangrijk gedeelte dekken.

Een groep van goed gedefinieerde ziektebeelden nu wordt gerekend tot de overgevoeligheidsziekten, zooals asthma, hooikoorts, urticaria, rhinitis vasomotoria ook wel rhinitis asthmatica genoemd, Quincke'sche oedeem, bepaalde vormen van diarrheeën, sommige dermatitiden en eczemen, conjunctivitis waarschijnlijk ook migraine en, volgens sommigen, epilepsie.

Bij al deze ziekten vindt men bepaalde grondsymptomen steeds terug, voornamelijk

a. plaatselijke: roodheid en zwelling door verwijding der haarvaten en vochtuittreding (exsudatie), zelfs bloedingen. In zware gevallen komen daarbij nog

b. algemeene: veranderingen van de lichaamstemperatuur; bij de shock daling (ook van de bloeddruk) en bij langeren duur van het symptomencomplex verhoogingen daarvan. De koorts kan daarbij dagen achtereen hoog blijven schommelen, bijv. bij serumziekte. Er zijn

nog andere veranderingen van bloed en vaten waarop we echter in dit min of meer populaire artikel niet nader kunnen ingaan.

De gevoeligheid voor de bepaalde stof kan, zooals bereids gezegd, aan het ongeloofelijke grenzen. De volgende voorbeelden mogen dit toelichten. Een asthmalijder die overgevoelig was voor poeder van ipecacuanha reageerde op de inspuiting van een waterig extract van dit poeder in een verdunning van 1 : 10.000.000 met een duidelijke urticariakwaddel, terwijl de normale controlepersonen op een verdunning van 1 : 10 niet reageerden.

De inademing van minimale hoeveelheden paardehuidschilvers kan bij daarvoor gevoelige asthmalijders een hevige aanval verwekken. In een academische voordracht ruim 10 jaar geleden noemde Prof. Friedberger, bekend onderzoeker op dit gebied, een dergelijke patient het meest gevoelige reagens op paardeëiwit.

VOEDSEL-IDIOSYNCRASIE. ANAPHYLAXIE ALIMENTAIRE DER FRANSCHEN

Tal van goed bestudeerde gevallen van voedsel-idiosyncrasie, respectievelijk anaphylaxie, zijn in de medische literatuur te vinden en ik geloof dat iedere praktiseerende medicus in alle landen voorbeelden uit eigen praktijk kent.

Bijzondere aandacht dient b.v. door den kinderarts gewijd te worden aan de niet zoo zelden voorkomende overgevoeligheid van zuigelingen, een enkele keer ook oudere kinderen, voor koemelk. De acute verschijnselen kunnen licht zijn: urticaria, braken, diarrhee met slijm en bloed, tevens koorts. Deze symptomen treden regelmatig na den maaltijd op. Een hoogst enkele keer sterven de kinderen aan anaphylactische shock! Ook een chronische vorm is bekend. De kinderen zijn mager, bleek, hangerig, lusteloos, groeien niet, hebben weinig eetlust en vaak een sterke (instinctieve) tegenzin in melk (!); voortdurend bestaan er maagdarmstoornissen.

In het boek van Laroche, Richet en Saint-Girons:

L'Anaphylaxie alimentaire zijn tal van Idiosyncrasieën ook bij volwassenen genoemd. De volgende voorbeelden zijn illustreerend.

Landmann gaf aan een patient met overgevoeligheid tegenover eiereiwit een erwtgroot stukje ovalbumine, — zonder dat de patient het wist, — in het eten te verorberen. Eenige seconden later kreeg de patient een branderig gevoel in den mond, de tong werd rood en gezwollen, de oogen traanden en de patient begon hevig te braken. Na een kwartier volgde sterke diarrhee. Langzamerhand gingen de symptomen terug, werden minder.

Lesné deelt het volgende geval mede. Een meisje van acht jaar werd langzamerhand overgevoelig voor eieren. In den beginne traden na het verorberen daarvan urticaria en oedemateuse zwellingen in het gelaat op. Het kind leed tevens aan maagdarmstoornissen. Later werden de verschijnselen erger; hevige buikpijnen en braken traden tevens op. In den regel herstelde het kind zich na een half uur weer en was 's avonds geheel normaal. Na weglaten van eieren uit het menu traden deze verschijnselen niet weer op. Eenige maanden later na het eten van een onbeduidende hoeveelheid eiereiwit traden dadelijk heftiger symptomen dan ooit tevoren op. Het kind rolde over den grond klagende over heftige darmkoliek, het gelaat was bleek, lijkkleurig, de oogen rolden in de kassen, een hevige benauwdheid trad op; de temperatuur was gedaald op 36°, braken, diarrhee, nauwelijks voelbare pols.

Dr. Ledent publiceerde de volgende waarneming bij zichzelf. Eenige jaren geleden kreeg hij een gevoel van droogheid en prikkeling in de keel na het eten van een paar mosselen. Deze verschijnselen traden in den regel 20 minuten na den maaltijd op. Later werden de verschijnselen erger: urticaria, hoofdpijn en diarrhee kwamen er bij. Na een jaar lang geen mosselen gegeten te hebben bleek hij niet de minste last meer te hebben na het gebruik daarvan. Hij had dus zijn overgevoeligheid verloren.

Ik heb dit voorbeeld gekozen om te doen zien, dat

desensibilisatie ook voorkomt onder natuurlijke omstandigheden. Het percentage zuigelingen b.v. dat overgevoeligheidssymptomen vertoont tegenover rundermelk is veel grooter dan het percentage oudere kinderen; en bij volwassenen is ze ternauwernood bekend. Dit is ook het geval met tal van andere voedingsstoffen. In den loop der jaren treedt er dus normaliter een zekere desensibilisatie op. Slechts een zeer klein percentage der kinderen blijft overgevoelig. Zoo ken ik verschillende kinderen die gedurende een bepaalde periode telkens een urticaria-geval kregen na het eten van varkensvleesch en die op lateren leeftijd niet de minste last ervan hadden.

Wat interessant is met het oog op de erfelijke treeven (vadertreef) is het feit dat het familiair optreden van idiosyncrasie vaststaat. In de leerboeken voor kinderziekten e.a. wordt er wat betreft urticaria en Quincke'sche oedeem daarop gewezen. En in de boeken handelende over allergische ziekten vindt men hetzelfde vermeld over de andere overgevoeligheidsziekten.

De volgende gevallen van idiosyncrasie (treef) werden indertijd o.a. door mij waargenomen in Suriname. Een lijdster aan I. voor tajer, de onderaardsche stengels van verschillende Xanthosomasoorten, kreeg telkens een jeukend exantheem aan den voet, wanneer ze op de schillen daarvan trapte. Nu komt in de wilde tajersoorten (krassitajer) een jeukverwekkende stof voor [1]). In hoeverre dezelfde stof of een aanverwante verbinding, zij het ook in kleinere kwantiteit, in de eetbare soort voorkomt, is mij niet bekend. Indien dit zoo is, dan is het af en toe ontmoeten van een hiervoor overgevoelig individu alleszins begrijpelijk.

Een andere dame kreeg telkens als ze varkensvleesch gegeten had een gevoel van droogheid in de keel. Dit geval doet denken aan de zelfwaarneming van Dr. Ledent. Het gevoel van droogheid in de keel ontstaat door hyperaemische zwelling van het slijmvlies, het is het subjectieve symptoom van pharyngitis.

[1]) Volgens de Encyclopaedie v. W-Indië zijn het raphiden en scherp melk sap.

Een jongetje met duidelijke I. voor producten van het rund werd telkens door zijn ouders gesnapt als hij van zijn treef had gesnoept, daar hij een flinke conjunctivitis kreeg, die hem verraadde.

Zoo zou ik nog tal van voorbeelden aan de bovenstaande kunnen toevoegen. Wat merkwaardig is, is het feit, dat de voedingsmiddelen, die in Europa als meest voorkomende oorzaak van idiosyncrasie worden opgegeven zich vrijwel dekken met die in de kolonie. Volgens Laroche, Richet en Sain-Girons nemen de diersoorten die het verst van den mensch afstaan de eerste plaatsen in. Zoo staan mosselen, oesters, garnalen, vischsoorten kippeneieren, bovenaan. Dan volgen koemelk en varkensvleesch. Onder de plantaardige voedingsmiddelen schijnen uien en leguminosen veel meer dan andere tot anaphylactische reacties aanleiding te geven. Zelfs bepaalde vruchten zijn berucht in dit opzicht. De aardbeien-urticaria is in Europa wel bekend.

Hier in Oost-Indië geldt bij den Javaan het eten van garnalen of van teri, een kleine gedroogde zeevisch, als oorzaak van bidoer (urticaria).

Hoe verder de diersoorten van elkaar af staan, hoe grooter het biochemisch verschil hunner specifieke eiwitmoleculen is, zoodat des te eerder sensibilisatie kan optreden, wanneer door een of andere stoornis in de maagdarmfunctie (verminderde afscheiding der spijsverteringsfermenten, ontsteking van het slijmvlies) kleine hoeveelheden ongesplitst heteroloog eiwit in de bloedbaan geraakt.

Bij de behandeling van allergische diathesen nu, maakt men o.a. gebruik van de enting van minimale hoeveelheden van het allergeen in scarificaties van de huid, b.v. bij de bekende Ponndorf'sche enting. Pasteur, Vallery-Radot en Haguenau hebben in 1921 een methode uitgewerkt om door herhaalde cutane entingen te desensibiliseeren en in vele gevallen met goed gevolg.

In aansluiting aan deze wetenschappelijk vaststaande feiten, wil ik het volgende verhalen als bewijs van het fijn

instinctief aanvoelen der realiteit door den mensch in het algemeen, maar ook in het bijzonder door weinig ontwikkelden en primitieven. Op zich zelf een buitengewoon interessant volks-psychologisch probleem!

Als jongen van een jaar of zeven mocht ik geen enkel product afkomstig van het rund eten, waarom weet ik niet precies meer. Ernstige anaphylactische verschijnselen vertoonde ik zeker niet! Na eenige jaren verstoken te zijn geweest van zulke heerlijke spijzen als boter en kaas — geen mensch beseft hoe heerlijk brood, boter en kaas smaken aan degene, die alleen clandestien hiervan mag snoepen! — kwam ik in de gelukkige omstandigheid aan een „poeroe-trefoe-kuur'' te worden onderworpen. Hoewel mij later gebleken is, dat het begrip „poeroe trefoe'' algemeen bekend is in de kolonie, is het mij opgevallen, dat zoo goed als niemand tegenwoordig deze kunst verstaat of beter gezegd meent te verstaan. De persoon, die verschillende succesvolle kuren toenmaals reeds scheen te hebben toegepast, was een oude, kleine negerin, Ma Abeni, woonachtig op Charlottenburg aan de Cottica. Ik moest speciaal daarvoor van Paramaribo er heen reizen en logeerde bij den districtsonderwijzer ter plaatse. Den eersten dag moest ik een schotel verorberen door Ma Abenie zelve bereid en bestaande uit een groot stuk gezouten rundvleesch waaraan belangrijke, tamelijk zachte stukken been (mogelijk ribben). Deze moest ik fijn kauwen, doch de gekauwde stukjes zorgvuldig in een bordje deponeeren. Het verder menu bestond uit bananen en groenten.

Het oudje nam de tot fijne stukjes gekauwde spongiosa mee en kwam den volgenden middag terug met een kalebas vol van een kruidenaftreksel en gaf mij hiermee een bad, dat verre van aangenaam was, daar de fijngekauwde botjes in het kruidenbad waren gedaan. Daar ik mij niet mocht afdrogen en de beenstukjes min of meer op mijn huid kleefden had ik bovendien een eenigszins onrustige nacht, daar ik in bed overal geprikt werd door de beensplintertjes. De kuur was hiermede afgeloopen. Zeker scheen het oudje niet van haar kunst geweest te zijn. Toen

ik weg ging zei ze: „Ik hoop dat het net zoo goed zal geholpen hebben als bij juffrouw F."

Ik ben dat oudje altijd dankbaar geweest. Ze had me in ieder geval verlost van het hinderlijke treefgeloof, dat mij zulke heerlijke dagelijksche spijzen als boter en kaas deed ontberen.

Maar nu de zaak onder de wetenschappelijke loupe genomen! Treedt hier het idee: desensibiliseeren door multiple cutane entingen niet zonneklaar aan den dag? Zoo beschouwd, heeft het treefgeloof absoluut wetenschappelijk-mogelijke gronden, alleen is de overdrijving, het al te sterk staan der idiosyncrasieën in het centrum der belangstelling en het verband hiervan met de lepra, een merkwaardige volkseigenaardigheid; niettemin ethnologisch interessant!

Even interessant als het feit, dat in de evolutie van de creolentaal in Suriname — die aanvankelijk meer Negerportugeesch, later meer Neger-engelsch en thans eerder Neger-hollandsch mag worden genoemd — een nieuw woord (trefoe) voor een oud begrip in de plaats is getreden. Dat het begrip „verboden spijs" der toenmalige negerslaven uit Afrika afkomstig is, blijkt afdoende uit het rijk gedocumenteerde artikel van Dr. H. D. Benjamins in dit tijdschrift verschenen. (September 1929).

Nu heb ik altijd gezocht naar een verband (psychologisch) tusschen treefgeloof en lepra en ik meen dat Prof. Flu volkomen gelijk heeft wanneer hij wijst op de frappante gelijkenis tusschen acute urticaria in het gelaat en lepra tuberosa. Mij frappeerde indertijd in Soerabaia het volgende geval. Een mijner analysten belde mij eens 's avonds op of ik naar haar wou komen zien, daar ze een sterk jeukende uitslag over het geheele lichaam had gekregen. Toen ik haar zag kon ik haar haast als een geval van lepra tuberosa demonstreeren. De wangen, voorhoofd en vooral de ooren waren licht rood en gezwollen en hadden precies het aspect van lepra.

Mogelijk is hieruit het volksgeloof ontstaan om vervolgens, door overlevering steeds af te dwalen, zooals wel meer gebeurt!

Maar dit is niet de eenige mogelijkheid! Er zijn nog andere vormen van huidziekten die van de lepra maculosa werkelijk à vue moeilijk zijn te differentieeren. Psoriasis b.v. (maar deze is zeldzaam) en dan nog andere schimmelaandoeningen, waarvan niet eens van alle de aetiologie volkomen is opgehelderd. Zoo kan b.v. een der vormen van tropische pityriasis, bij ons „lotà" genaamd, speciaal de vorm met verheven rand de z.g. „tingiefowroe lotà", ook sprekende gelijkenis vertoonen met maculeuse lepra. Ik weet uit eigen ervaring, dat kinderen vanwege deze vorm van pitryriasis treef moesten houden van wege hunne angstige ouders!

Verreweg de meeste menschen die treef houden, doen dit ten onrechte, zonder eenigen grond, zonder een spoor van idiosyncrasie. Misschien wel 95%. Daardoor kan de onderzoeker gemakkelijk misleid worden en concludeeren tot het veelvuldig voorkomen van idiosyncrasieën bij negers en kleurlingen. Hij moge echter bedenken, dat elders ook nog veel negers en kleurlingen bestaan zonder zoo'n uitgebreid treefgeloof! Verkeert het lichaam in allergischen toestand d.i. na het eten van de „niet verdraagde" spijs, dan kan men gemakkelijk urticaria-kwaddels op iedere willekeurige plaats opwekken door een licht trauma. Men ziet dan ook op plaatsen waar de kleeren het hardst drukken, (linten of banden om het middel, kousebanden, etc.) de kwaddels het meest en het duidelijkst optreden. Daarom is het begrijpelijk, dat een lepralijder, (enkele onder de velen!) zijn vlekken en lepromen zal zien zwellen, indien hij de spijs gebruikt waarvoor hij werkelijk overgevoelig is. De ervaring van Dr. Lampe lijkt mij zeer begrijpelijk.

Iets dergelijks zag ik verleden jaar bij een patiente met vlekken-lepra in de Centraal Burgerlijke Ziekeninrichting opgenomen op de afdeeling van Dr. Bonnet. Klaarblijkelijk had de patiente idiosyncrasie voor Joodkali, want na het gebruik daarvan waren de vlekken zoo belangrijk gezwollen, dat er een ontstellende facies leonina was ontstaan. Hij, die de patiente toen voor het eerst zag, zou haar voor lijdende aan tubereuse lepra

hebben gehouden. Toch waren de plekken week en het oedeem gemakkelijk weg te drukken, hetgeen ook duidelijk bleek bij het maken van Reizserumpraeparaten waarin veel leprabacillen konden worden aangetoond. Alleen daar waar tevoren lepravlekken bestonden hadden de urticariakwaddels zich ontwikkeld!

Wil men nagaan of in de kolonie de bevolking meer aan idiosyncracieën lijdt dan elders, dan zal men statistisch materiaal moeten verzamelen van *werkelijk waargenomen* gevallen (geen treefverhalen!) van overgevoeligheid. Men zal moeten nagaan het voorkomen van: asthma, van medicamenteuse en werkelijke voedsel-idiosyncrasieën, van exsudatief-lymphatische diathesen bij de kinderen (eczemen, scrofulose, etc.) en dit aldus verzamelde en statistisch gerangschikte materiaal vergelijken met buitenlandsche statistieken.

Literatuur. In de onderstaande werken zijn tevens uitvoerige literatuuropgaven te vinden.

HUGO KAMMERER: Allergische Diathesen und allergische Erkrankungen. 1926.

R. DOERR: „Allergie und Anaphylaxie" in Kolle, Kraus u. Uhlenhuth Handb. d. pathog. Microorganismen 1929 Bd. I Lief. 29 p. 759.

V. GRIMM: Das Asthma. Jena 1925.

W. STORM VAN LEEUWEN: Oorzaken en behandeling van Asthma bronchiale, hooikoorts en verwante toestanden. 1922.

LAROCHE, RICHET ET SAINT-GIRONS: L' anaphylaxie alimentaire. Paris 1919.

Semarang Mei 1930.

DE WEST EN ONZE SCHEEPVAART [1])

DOOR

W R. MENKMAN

II

Heeft al de verovering van Suriname niet veel strijd gekost, de occupatie der eilanden verliep nog minder bloedig.

De Spanjaarden concentreerden zich op de groote Antillen en hadden voor de kleintjes geen aandacht en zoo was het mogelijk dat in de dagen der West-Indische Compagnie de Nederlanders zich nestelden op de tegenwoordige Boven- en Benedenwindsche eilanden, eenige tientallen van jaren vóór Crijnssen's geslaagden aanval op Willoughbyland en zonder dat tegenstand van eenige beteekenis werd ondervonden.

Wat de Bovenwindsche betreft, die thans in een toestand van verval en verwaarloozing verkeeren, moge even worden stilgestaan bij St. Eustatius, het eilandje dat thans nog nauwelijks 1000 inwoners telt en waar in het laatst der 18e eeuw 20.000 menschen zouden hebben gewoond, dat thans voor handel en scheepvaart geen beteekenis meer heeft, maar waar in de jaren 1778/79 3000 schepen binnenliepen.

In een tijd toen het vervoer over zee nog plaats had door middel van kleine zeilschepen en voortdurend bedreigd werd door vijanden, kapers en zeeroovers en de Westindische handel nog steunpunten noodig had van waar uit de goederen naar verschillende kanten konden worden gedistribueerd en de inheemsche producten worden verzameld, toen bood dit eiland groote voordeelen aan. Door de gunstige ligging aan een der toegangen tot de Caraïbische Zee en door de goede reede, gemakkelijk te bezeilen en behoorlijk verdedigbaar.

---

[1]) Voordracht met lichtbeelden op 11 Febr. 1930 te Amsterdam gehouden (5e lezing van den Economisch-Historischen Leergang „West-Indië in Verleden en Heden").

Thans vindt de verdwaalde bezoeker van St. Eustatius een verlaten strand, met een klein steigertje en eenige ruïnes van pakhuizen uit den 18e eeuwschen bloeitijd, maar eenmaal lag hier bij wijze van spreken het geld op straat. In den tijd n.l. van den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, toen hier de rebellen zich kwamen voorzien van allerlei, ook van krijgsbehoeften, natuurlijk à prix d'or.

En boven het armoedige overblijfsel van de hoofd- en eenige vestigingsplaats op het eiland ligt nog steeds het fort Oranje, als een reliqui, niet alleen voor ons, maar ook voor de Yankees, aan wier vlag hier, in November 1776, dus vijf maanden na de declaratie van onafhankelijkheid, voor het eerst honneurs werden bewezen door een vreemde natie.

Die vlag woei van een kaperschip van Baltimore, dat op St. Eustatius zijn voorraden kwam aanvullen en bij het ten anker komen de gebruikelijke saluutschoten loste. Dat saluut liet de Gouverneur de Graeff door het fort beantwoorden, wat ons natuurlijk in moeilijkheden bracht met Engeland, dat toch reeds meende zich over onze houding in het Amerikaansche conflict te beklagen te hebben.

Vijf jaren later werd St. Eustatius door de Engelschen veroverd en gebrandschat, en met de grootheid van het eiland was het voor goed gedaan.

Niet alleen aan de Bovenwindsche eilanden hadden de Spanjaarden weinig aandacht geschonken, maar ook de Benedenwindsche, die zij honderd jaar in bezit hebben gehad, hadden voor hen weinig waarde. „Islas inutiles", onnutte eilanden, zeiden zij, die niets opbrachten.

De Nederlanders dachten daar anders over en Johannes van Walbeeck, die in 1634 zich eerst van Bonaire, daarna van Curaçao meester maakte, nagenoeg zonder bloedvergieten, schreef onmiddellijk aan zijn lastgevers dat men van dit laatste eiland groot profijt kon hebben, van wege de schoone haven, die als wijkplaats zou kunnen dienen voor de Hollandsche schepen in de Westindische wateren.

Aan de Zuidzijde vormt de kustlijn van Curaçao ettelijke bochten en inhammen, waarvan de voornaamste zijn de St. Annabaai met het Schottegat en de Caracasbaai met het Spaansche water. Inhammen die aan de van den wind afgekeerde zijde liggen, diep het land ingaan en dus beschut zijn en bovendien diep water en voldoende ruimte hebben, zijn natuurlijk ideale havens voor de scheepvaart.

Vooral is dit het geval met het complex St. Annabaai-Schotte-

gat; wij kunnen ons levendig voorstellen dat dit in de 17e eeuw een wijkplaats bij uitnemendheid werd geacht tegen vijanden en piraten. En ook nog later; immers viel niet kapitein Pulver, uit het 18e eeuwsche verhaal van Jacob van Lennep, vlak bij Curaçao in handen van een zeeroover?

Intusschen werd Curaçao al spoedig, begunstigd door zijn ligging onder den vasten wal van Zuid-Amerika, behalve een toevlucht bij gevaar, vooral een steunpunt voor den smokkelhandel op de Spaansche koloniën. Smokkelhandel, omdat officieel slechts handelsverkeer met het moederland geoorloofd was; waar echter dat monopolie de ontwikkeling der Spaansche koloniën belemmerde, trachtte men het zooveel mogelijk te ontduiken.

Ook bloeide een tijd lang op Curaçao de slavenhandel; in de 17e eeuw had men er vaak 1500 à 2000 stuks van die koopwaar in voorraad.

In Spanje bestond het instituut der asientos, overeenkomsten waarbij de regeering een deel van haar monopolie overdroeg aan vreemde handelslichamen en met betrekking tot het slaven-asiento waren het vaak de Nederlanders die practisch, als ondercontractanten, de slaven leverde, uit het Curaçaosche depot, ook wel ze met eigen schepen van de Westkust van Afrika aanvoerden.

Ook het Nederlandsche beleid in de West was monopolistisch; zoo was b.v. in het octrooi der Societeit van Suriname bepaald, dat alles wat de kolonie noodig had slechts uit de Nederlanden mocht worden aangevoerd en alle in de kolonie verkregen producten slechts in Nederland ter markt gebracht. En dat het vervoer uitsluitend geschiedde met Nederlandsche schepen spreekt van zelf.

Toen dan ook in de 18e eeuw het plantagebedrijf tot grooten bloei kwam, jaarlijks zestig of zeventig scheepsladingen producten naar Nederland gingen en soms meer dan een miljoen gulden per jaar aan vracht werd gemaakt, toen was ook de scheepvaart op Suriname zeer winstgevend, ook al waren de risicos destijds groot.

Toch moeten wij ons het Suriname van toen niet voorstellen als een welvarend land in den tegenwoordigen zin; immers, hoeveel weelde de blanke kolonisten ook ten toon spreidden, de groote meerderheid der bevolking leefde in slavernij, bestond uit nietbezitters bij uitnemendheid.

De kolonie was eenvoudig een voordeelig exploitatie-terrein voor Nederlandsche belanghebbenden.

Het stelsel van handel en scheepvaart zooveel mogelijk voor het moederland te reserveeren is lang gehandhaafd; eerst in 1848

werden zij voor alle naties opengesteld en nog jaren daarna werden verhoogde rechten geheven op goederen aangebracht door of verscheept met vreemde schepen.

Het artikel waarop in de dagen van grooten bloei in Suriname alles dreef, was de suiker, hoewel in de 18e eeuw ook de koffiecultuur van belang werd. De kunst om rietsuiker machinaal te bewerken was door uit Brazilië uitgeweken Nederlanders naar de Antillen overgebracht en van daar naar Suriname; de positie van Amsterdam als suikermarkt in de 18e eeuw was in de allereerste plaats aan Suriname te danken.

Wanneer wij tegenwoordig een Surinaamsche suikerplantage bezoeken, dan vinden wij daar natuurlijk een modern fabrieksbedrijf, met stoom als beweegkracht. Maar nog omstreeks 1840 maakte men voor het drijven van den molen gebruik van waterkracht, verkregen door bij hoog tij het rivierwater toe te laten in reservoirs. Nog vroeger liet men paarden, ossen of muildieren in den molen loopen en zulk een bedrijf noemde men een beestenwerk, ter onderscheiding van het nog primitievere, waarbij de molen door menschen — natuurlijk slaven — werd bewogen.

Voor die beestenwerken echter hadden de plantages werkdieren noodig en die kon men moeilijk uit het moederland betrekken. En zoo kwam men er reeds zeer vroeg in de 18e eeuw toe een kleine vaart toe te staan op vreemde landen en was het dus de practische behoefte van het voornaamste bedrijf waarvoor men het monopolie-principe ten deele op zij zette.

De vaart op sommige Westindische eilanden en op de Engelsche koloniën in Noord-Amerika, welke nu was ontstaan, stelde de plantages in staat zich te voorzien van de onontbeerlijke werkdieren niet alleen, maar ook om melasse en brandewijn, bijproducten der suikercultuur, die in Europa niet gewild waren, direct ter markt te brengen in Noord-Amerika en van daar sommige eerste levensmiddelen aan te voeren, zooals ook reeds de Engelschen hadden gedaan.

Onze monopolie-tactiek was een veel minder starre dan de Spaansche en ook was er bij ons geen sprake van een staatsmonopolie, noch van een individueel monopolie in den vollen zin. Handel en trafiek waren open voor alle Nederlanders, behalve dan de slavenhandel en de geoctroyeerde lichamen genoten alleen voorrechten.

Nog een andere behoefte van het plantagebedrijf in de 18e eeuw gaf aanleiding tot maatregelen welke de scheepvaart aanmoedigden, de behoefte n.l. aan baksteen, die men noodig had niet alleen

voor het bouwen van suikermolens, maar ook voor sluiswerken. De Surinaamsche plantages in de vruchtbare kuststrook zijn polders en daarbij behooren sluizen, ten einde bij ebtij het overtollige water te kunnen loozen. Zoo ontstond in de eerste helft der 18e eeuw een handel in baksteen, die uit het moederland kwam, en de schepen hadden recht op een retourlading suiker naar rato van het kwantum steenen dat zij op de uitreis hadden aangebracht.

De 19e eeuw was de eeuw van den stoom en daarmede van de schepen met eigen beweegkracht — niet meer afhankelijk van den wind — en hoewel het heel lang heeft geduurd voordat onze West een geregelde stoomvaartverbinding kreeg met het moederland, is reeds zeer vroeg de practische bruikbaarheid van het stoomschip voor de transatlantische vaart aangetoond geworden en wel op reizen onder Nederlandsche vlag, tusschen Nederland en Nederlandsch West Indië.

Immers, reeds in 1827 werd met goed gevolg de eerste tocht volbracht naar Suriname en Curaçao en terug door een Nederlandsch marine-vaartuig, Zr. Ms. Stoompacket „Curaçao", een onderneming die voor een niet gering deel te danken was aan het initiatief alweer van Koning Willem I.

Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kunnen wij zeggen dat dit het eerste schip was, dat, stoomende en geheel zelfstandig, de reis over den Atlantischen Oceaan heen en terug — en zonder tegenspoed — aflegde.

Dat dit op zich zelf zoo welgeslaagde experiment voorloopig geen practische resultaten opleverde met betrekking tot de stoomvaart op Nederlandsch West-Indië, behoeft ons niet te verwonderen; noch Suriname noch de eilanden waren voldoende aantrekkelijk voor de zich ontwikkelende Europeesche stoom-scheepvaart.

De Surinaamsche malaise, die wij ons zoo gemakkelijk voorstellen als een gevolg van de afschaffing der slavernij, had inderdaad ook andere oorzaken; zeer belangrijke factoren hebben zich daarbij laten gelden welke met de slavenkwestie niet te maken hadden. Zoowel na als vóór de emancipatie worden producties vermeld even groot als in de gouden jaren der 18e eeuw, maar de waarde, die toen wel tien miljoen per jaar bedroeg, was vóór 1863 al teruggeloopen tot 3½ miljoen en daarvan ging, onder het stelsel van vrijen handel, zelfs niet meer de helft naar het Vaderland,

En wat de eilanden betreft, de Bovenwindsche hadden hun beteekenis verloren en zijn zelfs bij de intensieve verkeersorganisatie van den nieuwsten tijd nimmer voor een stoomverbinding in aanmerking kunnen komen.

Curaçao eindelijk verloor in de 19e eeuw hoe langer zoo meer zijn positie als stapelplaats voor den handel in het Zuidelijk deel der Caraïbische Zee. De Spaansche koloniën, onafhankelijke republieken geworden, zochten zelfstandige verbindingen met Europa en de Vereenigde Staten en werden gaandeweg opgenomen in de diensten der stoomvaartlijnen.

De kroon werd op het werk gezet toen Venezuela, lang de beste klant van Curaçao, in 1882 additioneele rechten ging heffen van alle van de Antillen (en van de Guiana's) afkomstige waren, waardoor aan den Curaçaoschen tusschenhandel een einde werd gemaakt.

De eerste geregelde stoomvaartdienst op West Indië was een Engelsche onderneming, de Royal Mail Steam Packet Company van 1838, die aanvankelijk ook Paramaribo en Curaçao in haar dienstregeling opnam, zij het dan ook in die van de zijlijnen. Hoewel deze dienst niet werd gehandhaafd, bleef toch Suriname profiteeren van de aansluiting in Demerary en Curaçao van die op St. Thomas en al betaalde men destijds 65 cents porto voor een brief dien wij tegenwoordig met 6 cents frankeeren en *f* 4.50 voor een pakje dat thans de post aanneemt voor 70 cents, een veertiendaagsche snelle mailverbinding was toch natuurlijk een groote verbetering.

In de 60er jaren openden de Franschen de stoomvaart op hun Westindische koloniën, wat voor Suriname het voordeel opleverde van opgenomen te worden in den hulpdienst Martinique-Cayenne.

Het eiland Curaçao kreeg in 1863 een directe stoomvaartverbinding met Europa, door middel van een Engelsche lijn en werd later ook aanloophaven van een Duitsche lijn en van een Amerikaansche van en naar de Vereenigde Staten. Spoedig begon de aanvoer van steenkool uit de Amerikaansche mijnen en Curaçao werd bunkerhaven voor het Zuidelijk deel der Caraïbische Zee.

Totdat eindelijk in 1884 de stoomvaartverbinding tot stand kwam tusschen Nederland eenerzijds en Suriname en Curaçao anderzijds en dat die verbinding den naam kreeg van Westindische maildienst bewijst hoezeer men in Nederland, evenals in 1838 in Engeland, het belang inzag van een goede postverbinding.

De onderneming begon met drie kleine stoomschepen, die nog betrekkelijk veel zeiltuig voerden, om op de uitreis in den passaat wat voordeel van den wind te kunnen hebben en nog lang daarna was het materieel van kleine tonnage. Een woord van hulde is hier zeker niet misplaatst voor den pioniersarbeid welke met deze scheepjes is verricht, in het belang van de moderne Nederlandsche scheepvaart op de West.

En ook in het belang van den Nederlandschen handel, want Suriname en Curaçao konden zelfs een zóó bescheiden opgezette lijn niet voeden en het aandoen van tusschenliggende vreemde havens kwam ten goede aan de Nederlandsche handelsverbindingen.

Het doortrekken van de lijn naar New York bracht onze West nader tot de Vereenigde Staten, half zoo dichtbij gelegen als het moederland en natuurlijk afzetgebied van sommige Westindische producten niet alleen, maar ook naastbij gelegen leverancier van bepaalde eerste levensbehoeften.

Tot de groote veranderingen welke de 20e eeuw heeft gebracht, veranderingen waarvan Suriname weinig invloed heeft ondervonden, maar veel meer Curaçao en onze Nederlandsche koopvaardij, behoort de opening van het Panamá-Kanaal; officieel had die opening plaats in 1914, maar de eerste paar jaar werd de doorvaart herhaaldelijk onmogelijk gemaakt door aardschuivingen.

Wanneer wij bedenken dat de Kon. W. I. Maildienst reeds in 1915 een dienst opende door het Kanaal, naar de Westkust van Zuid-Amerika (Columbia, Ecuador, Peru en Chili) dan moet het ons wel treffen hoe vlug de Hollanders er bij zijn geweest om van den nieuwen weg gebruik te maken. Tegenwoordig neemt Nederland in het verkeer door het Kanaal een eervolle plaats in, als nummer 6 in de rij van een twintigtal zeevarende naties (naar de vlaggen).

Het Panamá-kanaal werd geopend even vóór het uitbreken van den grooten oorlog en deze laatste heeft er door zijn gevolgen in nog grootere mate toe bijgedragen dat de Nederlandsche scheepvaart op de West, vooral de Amsterdamsche, sterk is kunnen worden uitgebreid. Wel was men reeds vóór 1914 op uitbreiding bedacht en had die ten deele reeds haar beslag gekregen, maar het ligt voor de hand dat de tijdelijke verlamming van de Duitsche scheepvaart en de reorganisatie welke na den oorlog de oude Engelsche Royal Mail onderging, aan den uitbouw der Amsterdamsche lijndiensten zijn ten goede gekomen.

Welk een goed figuur Nederland tegenwoordig maakt in de passagiersvaart is aan een ieder bekend die de ontwikkeling heeft gevolgd van de Colonlijn der Kon. Ned. Stoomboot Mij, een lijn waaraan juist een groot dubbelschroef motorschip staat te worden toegevoegd. Het is wel merkwaardig dat, waar vijftig jaar geleden Nederlandsch West-Indië voor het postverkeer afhankelijk was van Engelsche en Fransche lijnen, thans de mails naar en van Britsch West-Indië voor een niet onbelangrijk deel onder de Ne-

derlandsche vlag worden vervoerd; en met het passagiersvervoer is het net eender gesteld.

Maar ook Rotterdam komt goed voor den dag; op haar lijnen had reeds eerder het motor-passagiersschip zijn intrede gedaan. De verbinding van Nederland met de steeds belangrijker wordende Pacific North West is een creatie van den allerlaatsten tijd en ook voor Curaçao is de Noord-Pacificlijn van eenig belang.

Hoewel bij de groote uitbreiding van de vaart op de West Suriname heeft opgehouden basis te zijn van het verkeer, wordt toch ook daarheen langzamerhand met grooter en moderner schepen gevaren.

Dat in de Surinaamsche scheepvaartbeweging de Vereenigde Staten de eerste plaats innemen, als land van herkomst en van bestemming, wordt voor een niet gering deel verklaard door den uitvoer van bauxiet, of aluminium-erts, waarvan de winning in handen is van de machtige Aluminum Company of America. Een groot voordeel is dat de voornaamste vindplaats, aan de Boven Cottica, 200 K.M. van af de monding der Surinamerivier, voor zeeschepen bereikbaar is. Dat vrachtschepen van middelmatige capaciteit direct aan de mijn kunnen worden beladen bewijst van hoe groot belang nog steeds de Surinaamsche rivieren kunnen zijn voor massaal vervoer.

Veel meer dan voor Suriname is voor Curaçao een nieuw tijdperk aangebroken — ook voor de Nederlandsche scheepvaart op Curaçao — en wel, meer dan door eenige andere oorzaak, door de ontginning van den aardolie-rijkdom in het Maracaibo-gebied, door Europeesche en Amerikaansche ondernemingen.

Van de wereld-olieproductie kwam in 1928 wel is waar slechts 8 % uit Venezuela, maar met die 8 % nam dit land de tweede plaats in de rij der olieproduceerende landen in, de plaats direct na de Vereenigde Staten, die 68 % produceerden. En, wat meer zegt, de Venezolaansche olie wordt bijna geheel uitgevoerd; de eigen behoefte van het land is nog maar gering.

Waar in datzelfde jaar van de ruwe olie uit het Maracaibo-gebied niet minder dan zes miljoen ton naar Curaçao werd uitgevoerd en dat vervoer plaats heeft — met het oog op den waterstand — door middel van kleine tankschepen, die hoogstens 2400 ton laden, daar is het duidelijk dat de kleine tankers een zeer groot aandeel hebben in het tegenwoordige, zeer drukke verkeer in de Curaçaosche haven niet alleen, maar ook dat de overwegende positie van de Nederlandsche vlag voor een goed deel aan deze soort tankvaart te danken is.

In 1918 kwamen in Curaçao 248 stoomschepen binnen, in 1928 4579, dus 18 maal zooveel, en dat in tien jaar tijds.

Het Schottegat, vroeger eenvoudig een ankerplaats voor schepen die om de eene of andere reden geen ligplaats kozen in de St. Annabaai, is vestigingsplaats geworden van een der grootste, zoo niet de grootste raffinaderij van de wereld.

Tot deze stichting van de Bataafsche Petroleum Maatschappij behooren aanlegplaatsen voor de schepen welke ruwe olie aanvoeren, terwijl in het Oostelijk deel de groote tankers laden welke de producten der fabriek komen weghalen en de talrijke schepen worden bediend, welke op Curaçao olie komen bunkeren.

Zelfs zeer groote Engelsche passagiersschepen in de vaart op Nieuw Zeeland, via het Panamá-kanaal, getroosten zich een kleine deviatie om op dit eiland hun bunkervoorraad aan te vullen.

In 1928 werden op Curaçao 600.000 ton vloeibare brandstof afgeleverd, aan het etablissement in het Schottegat en aan de speciale bunkerinstallatie in de Caracasbaai, welke door een pijpleiding met de raffinaderij is verbonden.

Er is de laatste 10 of 15 jaar een enorme bedrijvigheid ontwikkeld, in verband met de exploitatie van den Venezolaanschen olierijkdom en niet alleen onze scheepvaart, maar ook onze industrie, onze scheepsbouw en onze handel hebben daarin hun aandeel gehad. Curaçao heeft een eigen tankvloot van een 40 tal schepen en twee drijvende droogdokken; behalve de boorinstallaties op de olievelden zijn fabrieken, tankparken en aanlegplaatsen voor schepen moeten worden gebouwd, in Venezuela, op Curaçao en op Aruba. Dit laatste eiland begint thans in belangrijke mate te deelen in de bedrijvigheid welke de aardoliewinning met zich brengt.

Op Curaçao werden in 1928 150.000 ton stukgoederen overgescheept naar elders en 50.000 passagiers kwamen aan, voor het allergrootste deel in transito, ten voordeele van de winkelnering. Niet minder dan 1500 motorwagens rijden tegenwoordig op het eiland.

Hoeveel Europeesch en Amerikaansch kapitaal thans belegd is in het Maracaibogebied, op Curaçao en op Aruba, kan moeilijk worden benaderd, hoeveel Nederlandsch kapitaal nog minder; dat echter ook uit een oogpunt van belegging van Nederlandsch nationaal vermogen dit hoekje van de wereld van beteekenis is staat wel vast.

Wanneer wij overdag de haven van Curaçao binnenvaren, dan

wordt direct onze aandacht getrokken door twee Nederlandsche vlaggen, die wij aan onze rechterhand zien waaien van twee hooge vlaggemasten, de eene op het Waterfort, dat noodlottige fort dat verleden jaaar zoo zeer in gebreke is gebleven als bolwerk van het Nederlandsche gezag, de ander vóór het Gouvernementshuis.

Maar wanneer wij dan toevallig ook eens zien naar den anderen kant van de haven, dan kunnen wij daar een andere vlag zien waaien, ook van een hoogen vlaggemast, de sterren en strepen van de Vereenigde Staten. Dat dit geen politieke beteekenis heeft spreekt van zelf; de zaak is eenvoudig deze dat daar aan de overzijde — in Otrabanda, zooals men op Curaçao zegt — het Amerikaansche consulaat is gevestigd, dat de vlag laat waaien wanneer er een Amerikaansch schip in de haven ligt, wat meestal het geval is.

Toch kunnen wij dit zich tegelijkertijd aan ons vertoonen van die twee vlaggen opvatten als een symbool; het herinnert er ons aan dat wij hier zijn op Nederlandsch grondgebied, maar in het werelddeel waar de Vereenigde Staten de eerste viool spelen.

Nederland houdt hier een uiterst gewichtig punt bezet in een zeegebied waar de invloed der Vereenigde Staten steeds grooter wordt. Nederland heeft een naar verhouding zeer omvangrijke buitenlandsche scheepvaart — en is daar totsch op —, de Vereenigde Staten hebben een naar verhouding onbeteekenende, en trachten den achterstand in te halen.

Nederland ten slotte is een van de drie Europeesche mogendheden, die nog eigen grondgebied hebben in Amerika, terwijl er in de Amerikaansche gedachte feitelijk voor Europeesche koloniën in de nieuwe wereld geen plaats meer is. Dit alles is van belang met betrekking tot het Nederlandsche beleid ten aanzien van onze West.

Die West moge geen groote rol spelen als Nederlandsch taal- en cultuurgebied, op het oogenblik nog niet in belangrijke mate voorzien in onze behoefte aan overzeesche producten en — in vergelijking met Oost-Indië — maar een bescheiden plaats innemen als afzetgebied voor ons surplus-kapitaal en onze surplus-arbeidskrachten, maar in koloniale aangelegenheden gaat het niet uitsluitend om het heden.

Nederland is meester over Suriname, dat thans nog slaapt, maar in de toekomst een belangrijk productiegebied kan worden en over eenige eilanden in de Caraïbische Zee, waarvan er althans twee een interessante en gewichtige positie innemen in dat op zich zelf zoo belangrijke zeegebied.

En dat geheele Nederlandsch West-Indië is gelegen in Amerika, dat thans, na vier eeuwen, in verschillende opzichten nog altijd is een nieuwe wereld, vol beloften voor de toekomst en vol van nog niet tot ontwikkeling gekomen mogelijkheden. Een nieuwe wereld die in haar tegenwoordige gestalte geheel van uit Europa is opgebouwd, met de hulp ook van Nederland.

Die tropische Nederlandsch-Amerikaansche gewesten, die toch eigenlijk zoo dicht bij ons liggen — maar half zoo ver weg als Nederlandsch-Indië — hebben om al die redenen aanspraak op onze belangstelling, recht om door ons te worden gekend en begrepen.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK IV (*Vervolg*)
1734—1743

§ 14. Wij hebben in het vorige artikel van de moeielijkheden gewaagd met gouverneur William Matthew en het mislukte gezantschap van Ellis en Heyliger [1]). Faesch moest ze dus ook onder de oogen zien. Hij ging in persoon naar St. Christoffel om den generaal een brief van Bewindhebberen te overhandigen, waarin zij klaagden over het geweld aan Hollandsche West-Indië-vaarders aangedaan. De ontvangst was vriendelijk genoeg, maar van schadevergoeding repte de generaal niet. Daarom ried Faesch aan, dat men minister Horace Walpole [2]) moest trachten over te halen, om den generaal te gelasten voldoening te geven althans aan den Griek George Germes en aan de Franschen Jean Sagernan en Jean Berger, alle drie onderdanen van Hunne H. Mog., wat stellig succes zou hebben. Faesch gaf ook copie van een brief van Matthew, waarin deze zijne bezwaren tegen onzen sluikhandel uitéénzette. Hij wenschte wel, dat de Heeren hem wilden onderrichten, wat hij, tusschen zooveel vuren zittend, doen moest. Een Spaansche bark nam b.v. begin December 1737 bij Saba eene Engelsche, die van St. Eustatius naar Jamaica voer. Eene Fransche garde cotte (kustwacht) nam 30 Januari 1738 tusschen St. Christoffel en St.

---

[1]) *Boven* § 4.

[2]) Horace, broeder van den grooten Sir Robert, minister van koloniën. Macaulay, *Historical Essays*, Oxford Ed. 1923 pag. 237: „persons like his (Sir Robert Walpole) brother Horace or Henry Pelham, whose industrious mediocrity gave no cause for jealousy . ." Naar hem heette Sir Roberts zoon, de beroemde schrijver der brieven en memories; terwijl Horace op zijn beurt zijn zoon Robert liet doopen, den lateren gezant te Lissabon, 1771—1800, *Journal of a lady of quality*, p. 240 s.

Eustatius eene Engelsche bark en maakte jacht op een bark van Saba, die ontkwam. Maar ook de Engelsche bark overweldigde zijn overweldiger en kwam 's nachts 2 uur behouden op onze reede. Geen wonder dat Faesch vroeg, wat hij in zulke gevallen doen moest [1]? Van het geweld aan Hollandsche schepen aangedaan waren de volgende berichten binnen gekomen. Het Engelsche oorlogsschip Roebuck, kapitein Craffort, nam bij St. Lucie de bark Succes, kapitein Willem Fanning, eigendom van Jean Berger en liet haar eerst voor 801-2-2 pesos weder los. Kapitein Fanning was aan boord van de Roebuck als een zeeroover behandeld en de Engelschman had woorden tegen hem gebruikt, die niet pasten in den mond van een heer. En toch waren de Hollandsche paspoorten in orde geweest [2]. Doch de Engelschen beweerden juist, dat men op St. Eustatius die paspoorten ook gaf aan vreemde schepen. Tijdens een onderzoek, dat de Board of trade in 1750 zou instellen naar den verboden handel tusschen de Engelsche koloniën in Amerika en de Fransche West Indiën, bleek o.a. dat Noord-Amerikaansche schepen, die tusschen hun land en St. Eustatius voeren, wanneer zij daar toevallig geen lading vonden, Hollandsche passen kregen en dan naar Martinique gingen, natuurlijk om daar Fransche goederen in te nemen [3]. Dat was in 1737. Vandaar de smadelijke minachting voor die papieren. In October van dat jaar voer La Prospérité, schipper Jan Boudewijns, eigendom weder van Jean Berger naar St. Vincent en Curaçao, onder Hollandsche vlag en met Hollandsche passen. Een Engelsch schip, kapitein Mannis, klampte het aan boord en toen men hem het paspoort liet zien, zeide de officier, dat hij daarmede zijn achterste schoonen zou! Daarna bracht hij het schip naar St. Christoffel, toen naar Montserrat, waar een der matrozen onder eede verklaarde, dat het een Fransch vaartuig was, waarop het vonnis van verbeurdverklaring aanstonds volgde [4].

§ 15. Toen Faesch indertijd op het eiland aankwam, had hij de forten in desolaten toestand aangetroffen. De muren waren ingevallen, de affuiten der kanonnen verrot en de menschen en de

---

[1]) Faesch aan X 8 Febr. 1738, port. no. 5, fol. 35^{r}—41^{r}.

[2]) Faesch 8 Febr. als *boven*, *aldaar* fol. 41. Klacht van Jean Berger *aldaar* fol. 51. Verklaring van Kapt. Fanning *aldaar* fol. 68—60^{r}. Verklaring van Jan Morn op Martinique, correspondent van Jean Berger *aldaar* fol. 52. 57.

[3]) Admiraal Knowles' getuigenis voor den Board en in een rapport aan Horace Walpole bij Pitman, *a.w.* p. 417.

[4]) *Verklaring* van schipper, cargo en matroos van La Prospérité, port. no. 5 fol. 48. 49^{r}. Coesvelt aan X 31 Jan. 1741: „Kapers slaan geen acht op UE. Gr. Achtb. paspoorten," *aldaar* fol. 424.

koebeesten „aller orten" liepen er zoo maar binnen [1]). In afwachting van wat men misschien in patria doen zou, sloeg hij alvast zelf de handen aan 't werk. Ruim drie maanden na zijne aankomst verscheen de volgende publicatie. „Isaäc Faesch, major ten dienste van H.H. Mog. en commandeur benevens Raden allen die deze zullen zien of hooren saluut! Doen te weten...." Het stuk houdt dan verder in, dat de toestand der forteres ellendig is; dat er nu wel vrede heerscht, maar dat God om onze zonden telkens weer oorlog kan zenden en dat wij dan niet overrompeld mogen worden; dat reparatie echter geld kost en de commandeur deswege de volgende belastingen uitschrijft. Voor stroop, melasse, kiltum, verfhout 2% inkomend recht. Van alle barken, op het eiland verkocht, 2% der opbrengst. Van elke pijp madera 2 pesos inkomend recht, van ieder anker Fransche brandewijn 2 realen, van ieder dozijn bottels ale 3 stuivers, ieder paard 4 realen. Alle rekesten aan den Raad door vreemdelingen moeten in het Nederlandsch gesteld en op zegel zijn van 4 realen. Op iederen koopbrief moet een zegel staan van 8 realen. Voor den jaarlijkschen herijk elke maat 3, elk 5 ponds gewicht 3 stuivers [2]). Er kwam van deze belasting genoeg binnen om met de reparatie van fort en loopgraven te beginnen en voort te gaan [3]). Hij liet om fort Oranje een gracht graven en had ook wel gaarne palissaden gehad, maar die waren te duur. Ook was er over die gracht een valbrug noodig en dan was de regenbak in het fort gebarsten, zoodat hij geen water meer hield. Doch het ontbrak hem aan goede kalk zooals de Bristolsche, waarnaar hij intusschen op St. Christoffel en Antigua navraag liet doen. Meer timmerlieden en smeden waren ook noodig en daarom vroeg hij, dat de Heeren soldaten zouden zenden, die meteen die ambachten zouden verstaan. Zij zouden dan wat bij kunnen verdienen, daardoor beter leven en „niet zoo zeer der mortalität onderworpen" zijn [4]). De arme drommels! In dit stadium was de reparatie gekomen, toen de Heeren in patria wakker werden en 30.000 klinkers voor de fortversterking zonden [5]). Jammer, vond Faesch, dat wij in vredestijd

---

1) Faesch aan X 27 Juni 1737, port. no. 4 fol. 777. Hij moet van Duitsche afkomst geweest zijn, gemerkt woorden als dit en „nahm", „waaruit UE. ersien sollen", „vorvaehren", „mortalität", „dem Neptunus offeren", „marck", „darff".

2) *Publicatie afgekondigd en geaffigeert waar het behoort* 7 Octob. 1737, port. no. 5 fol. 43v. 44r.

3) Faesch aan X 8 Febr. 1738 als *boven*.

4) Faesch aan X 8 Febr. 1738 als *boven*; 3 Mei 1739, port. no ·5 fol. 199.

5) *Resolutiën* Heeren X Martis 10 Nov. 1739 fol. 124r. Kamer aan Faesch 21 Nov. 1739, 108 W.I.C. 71. Over het garnizoen handel ik later afzonderlijk.

geen fondsen hebben gevormd, om daarvan forten te kunnen bouwen, want wie daarvan meester is, is meester van alles [1]). Daarom versterkte hij ook Tommeldendijk [2]), maar nog tien jaren later bleek het noodig, dat de burgerij geld bijeenbracht, om daarvan eenige waterforten te bouwen tegen eene vijandelijke landing. Zij deed het vrijwillig, slechts aan de Compagnie verzoekend om daarvoor „het kanon" t.w. 16 acht- en 20 twaalf ponders te willen geven? De Heeren hielden het in consideratie [3]).

§ 16. Bij den stijgenden bloei en de toenemende bevolking des eilands rees, wij zinspeelden er reeds op [4]), bij Faesch het plan, om een nieuw dorp aan te leggen en daardoor meteen den huishuurwoeker tegen te gaan. Want huizen van 600 pesos waarde deden 3 à 400 pesos huur in het jaar! Nu lag er langs het strand van de baai en onder de waag een klein bosch, het Massenillaboschje [5]). Men placht daar de negers te begraven en nu wilde Faesch het rooien en er een schoon dorp bouwen tot meerderen bloei des eilands. Doch helaas, zekere William Dun, een Schot en schipper van zijn ambacht, getrouwd met de weduwe van Lukas Benners, was daardoor eigenaar geworden van eene plantage, waarop de kinderen Benners hun vaderlijk erfportie als hypotheek hadden. Deze man beweerde, dat hij ook eigenaar van genoemd bosch was, ofschoon daarvan in de toenmalige boedelscheiding niets gebleken was. Niemand had ooit op dat bosch aanspraken laten gelden, alles groeide er in 't wild, maar Dun was een huisjesmelker en alleen bang voor zijn gewin. Hij diende dus een heftig protest bij den Raad in, en zijne tegenwerking viel te meer te betreuren, omdat het juist bij dat boschje eene gemakkelijke landingsplaats was, zoodat daar voor het gemeene best een weegschaal kon opgericht worden. De man had nog ander kwaad gedaan. Onder aan die plantage der kinderen Benners, aan den waterkant [6]), lag een bosch, dat altijd als een „rempart", een schans voor het eiland was beschouwd. Dun had het gerooid en er katoen geplant, zoodat het land daar nu voor den vijand

---

[1]) Faesch aan X 2 Sept. 1739, port. no. 5, fol. 263.

[2]) Faesch aan X 25 Maart 1740, port. no. 5, fol. 277.

[3]) *Resolutiën* Heeren X Martis 14 Oct. 1749 fol. 137v.

[4]) *Boven* § 8. Faesch aan X 25 Maart 1740: „In 15 jaar zullen op St. E. zóóveel menschen zijn, dat het eiland hen niet geneeren kan; het krielt hier van jongen opwas van kinderen", port. no. 5 fol. 279r.

[5]) Misschien hetzelfde, waaronder de kaper Joost Mesier in 1709 tot zijn verdriet een schuilplaats gezocht had, *boven* I § 27.

[6]) Op de vroeger genoemde plantagekaart van Reinier Ottens vindt men onder 13 en 14 de plantage van Lucas Jacobsen Benners inderdaad aan den waterkant even onder Tumble Down Dick.

open lag. Van het huizen bouwen daar is niet gekomen [1]).

§ 17. Faesch heeft den dreigenden oorlog tusschen Engeland en Spanje zien komen, er de vóórweeën van geproefd en er nog het uitbreken van beleefd vóór hij als directeur naar Curaçao ging. Zijne uitvoerige berichten doen ons die dagen goed kennen. Reeds den 19den Juli 1738 schreef de ons bekende Godet hem van Martinique, dat Engeland den oorlog had verklaard en Faesch hoopte maar, dat de Republiek onzijdig zou blijven [2]). Hij deed voor de versterking van zijn eiland wat hij kon, zooals wij reeds gezien hebben, maar zijn menschen waren zorgeloos en gingen den ouden trant, terwijl zij toch genoeg heugenis van oorlog hadden. „Moesten hebben" ware juister geweest, nademaal zelfs oorlogsellende dwaselijk vergeten wordt. Wij zouden echter, oppert Faesch, van deze brouillerie gebruik kunnen maken om Tabago weder te bezetten en te bevolken. Het zou ons versterken en de negotie verlevendigen. Alvast zond hij den Heeren een kaart van Tabago toe [3]). Een jaar later kwam de energieke man nog eens op dat plan terug. Hij had gehoord, dat Frankrijk eene nieuwe kolonie ging stichten, La France equinoxiale, „irgendtwo" op de kust van Brazilië. Hij prijst de kracht dezer natie, Dominique, St. Vincent en Santa Lucia peupleeren zij ook, opgepropt van volk, maar onze natie doet niets, terwijl toch nog zooveel landen konden ontdekt en bevolkt worden. De Denen gaan wakker met het ontginnen van St. Kruis voort [4]) en de Heeren Heyliger hebben daar ook veel plantages [5]), waarom zouden wij Tobago niet terug kunnen bekomen [6])? Ja, waarom niet, vragen ook wij. Sinds wij 24 December 1677 Tobago aan de Franschen verloren hadden na het sneuvelen van admiraal Jacob Binckes, had het woest gelegen, niemands eigendom en zou eerst 1763 Engelsch worden [7]). Wij hadden het gemakkelijk onder onze vlag kunnen brengen, maar de Heeren („ik darff zonder goedkeuring van UE. niets ondernemen") hebben het niet gewild.

---

[1]) Memorie van Faesch over dorpsbouw 9 Juli 1738, port. no. 5 fol. 145. 146r. Faesch aan X 29 April 1740 *aldaar* fol. 291. 292. Bijlagen *aldaar* fol. 295r—312. Dun heet later een oproerig mensch, wien men het eiland zal moeten ontzeggen, X aan Coesveldt 25 Aug. 1740, 108 W.I.C. 71.

[2]) Vergel. *boven* blz. 128 en noot 3.

[3]) Faesch aan X 28 Juli 1738, port. no. 5 fol. 166.

[4]) *Boven* II § 16.

[5]) Daarover Westergaard *a.w.* pag. 226.

[6]) P. S. bij een brief van Faesch aan X 22 Juni 1739, port. no. 5 fol. 211v.

[7]) Bryan Edwards *a.w.* IV 275—288. *Encyclop. West Indië* i.v. Tabago en Thisso met literatuur. Een portret van Jacob Binckes in *De Zeeuwsche expeditie naar de West onder Corn. Evertsen den Jonge*, 1928. blz. LXVII.

Wanneer de commandeur vernomen heeft, dat de Engelschen den Spanjaarden het visiteeren hunner schepen zullen toestaan binnen twee uren van de kust, dan vreest hij, zoo wij ons daaraan ook onderwerpen moeten, dat geen schip hun rooverij zal ontgaan. De stroom is zóó sterk, dat men nergens de kust kan mijden en al hield een schipper de open zee, dan zouden deze piraten toch beweren, dat zij hem binnen de twee mijlen hadden aangetroffen. Zeer bezwaarlijk zou Faesch het ook vinden als onze schepen niets mochten meêvoeren, dat op de Spaansche eilanden „waxt" (groeit) en niet hun geld ontvangen, dat door de gansche West-Indië gangbaar is. Het waren de Spanjaarden zelven, die hun goederen naar St. Eustatius brachten, alle verboden hunner regeering ten spijt, en tal hunner barken lagen daar op de ree. Maar zij golden voor groote scheepsdieven, en het eenige middel tegen hun geweldenarij zou zijn twee oorlogsschepen, goed bezeild en drie barken met 100 man equipage elk en dan geen vorm van proces, maar den Spanjaard in den grond boren, overal en aanstonds, en aan Neptunus offeren [1]).

§ 18. Den 27 Juli 1739 verscheen de „Proclamatie van Z. Exc. William Matthew, captain general and governor in chief in and over all His Majestys Leeward Carribea Islands in America", waarin hij bekend maakte, dat Z. M., wegens de zware vergrijpen van Spaansche kapers, hunne wreedheden en barbaarschheden, hun weigering tot eenige schadevergoeding, hem verlof had gegeven tot wapening van oorlogsschepen voor het nemen van kapers om aldus het geschonden recht te wreken [2]). De commandeur, deze proclamatie ter kennisse der Heeren brengende, beklaagde zich, dat hij geen volk had om de posten te bezetten. De menschen waren zóó bang voor den oorlog, dat zij het eiland verlieten en gingen, liefst naar St. Kruis, omdat de Denen altijd ongemolesteerd bleven. Faesch zou die lafaards voor goed willen verbannen en hun goederen verbeurd verklaren, want nadat zij eerst in langen vredestijd het merg uit het land gezogen hebben en van niet tot iet gekomen zijn, vluchten zij, nu het er op aankomt iets voor het land te doen, weg. Naar geen verbod luisteren zij, naar eigen lust leven zij en, daar zij de jonge manschap als meesterknechts naar St. Kruis laten uitkomen, blijven er geen honderd weerbare mannen over. Aldus, zegt de voortreffelijke man, denkt hier niemand aan den kwaden dag en intusschen wacht hij maar op instructie van de Heeren, hoe hij zich in dezen heksenbrouwketel

[1]) Faesch aan X 22 Juni 1739 port. no. 5 fol. 210. 211.
[2]) Copie en vertaling port. no. 5 fol. 237. 238 (aan de binnenzijde beschreven).

der natiën te gedragen hebbe [1]). Op St. Maarten hetzelfde verschijnsel: de Fransche families vluchtten vandaar naar St. Vincent [2]).

Intusschen waren reeds, als zoo dikwijls, de vijandelijkheden nog voor de officieele oorlogsverklaring begonnen [3]). Admiraal Edward Vernon nam Puerto Bello, de toen sterke havenplaats van Nieuw-Granada en verwoestte hare forten, terwijl de Spaansche vloot bij Carthagena lag [4]). Dat was nog ver weg en raakte ons niet rechtstreeks. Doch in April 1740 nam een Spaansche piraat tusschen Isle Blanco (d. i. Blanquilla ten N.O. van Tortuga) en Orchilla een Nederlandsch schip La Esperanca, schipper Jan (of Cornelis) de Mey en bracht het naar Comena (d. i. Cumana) op. De roover had op Blanquilla aan eenige schildpadvisschers (het eiland is rijk aan die dieren) verteld, dat hij opzettelijk was uitgerust om op Faesch te letten, die immers tot directeur van Curaçao benoemd, maar nog niet daarheen vertrokken was. Faesch nam dat terecht hoog op en was even terecht van meening, dat, zoo H.H.Mog. al niet openlijk met Spanje wilden breken, zij hem althans de wapenen moesten verschaffen om de roovers in den grond te schieten. Dat zou beter helpen dan al die vertoogen bij het Spaansche Hof, waarover men zich daar toch maar vroolijk maakte. De Spanjaarden geven hunne matrozen geen gage, maar alleen de kost én aandeel in den buit. Tegen zulke menschen geldt alleen snel recht en met 3 à 4 wel uitgeruste barken zouden wij al een heel eind gekomen zijn. Het is waar, er lag een oorlogsschip in de haven van Curaçao, maar dat convoyeerde alleen koopvaardijschepen en zou bovendien toch de piraten niet tusschen de klippen hebben kunnen volgen. Zoo liep het nog eens uit op de ruïne van Curaçao. Er gebeurden inderdaad ongehoorde gruwelstukken. Een vermaard Fransch koopman. De Ponthay, met een goed gewapende en snel zeilende bark op weg van Curaçao naar Fransch Saint-Dominique (Haïti), legde aan bij Savona (d.i. Soana onder de oostpunt des eilands) waar Spaansche visschers hem jammerlijk vermoordden. Zij brachten daarop de bark naar Spaansch San Domingo, waar de president zich haastte haar voor kaapvaart uit te rusten en het eerst wat zij daarna deed was de bark van kaptein Thomas Smit van Jamaica naar Curaçao te nemen [5]). Inderdaad genoeg zou men zeggen om, gevoegd bij wat

[1]) Faesch aan X 2 Sept. 1739, port. no. 5 fol. 260r—263v.
[2]) Faesch aan X 25 Maart 1740, *aldaar* fol. 278v.
[3]) 30 October 1739 *boven* § 9.
[4]) Faesch vermeldt het eerst 13 Maart 1740, port. no. 5 fol. 270.
[5]) Faesch aan X 29 April, 7 en 29 Mei 1740, port. no. 5 fol. 290. 317r—319v. 325r.

vroeger gebeurd was, tot strenge maatregelen onzerzijds aanleiding te geven. Doch wij zagen het reeds, de vrede bleef, om den handel, bewaard.

§ 19. John Philips, wij spraken er reeds van [1]), had het herstel van het oude Spaansche fort ter hand genomen, het was thans gereed, en oudejaarsdag 1737 had hij er de kanonnen op laten brengen en toen voor het eerst de vlag laten waaien, bij welke gelegenheid men dronken had uitgebracht op de Heeren en 's lands welvaren. Het fort heette thans Amsterdam en gaarne had Philips nog acht kanonnen, soldaten en ammunitie. De Heeren zonden hem de 300 voorgeschoten pesos terug, bedankten hem voor zijne goede zorgen, en, wat hij er meer aan ten koste mocht gelegd hebben, moest hij trachten van de ingezetenen terug te ontvangen. Zij hadden voor tien jaren den vrijdom van hoofdgeld voor blanken en slaven toegestaan; daarentegen vorderde Philips nu 2½ % van inkomende en uitgaande slaven. Rustig was het intusschen op het eiland nog niet, in November 1737 waren er zelfs bandieten gekomen, naar Philips vreesde om hem te vermoorden. Hij had toen aan Faesch om twaalf soldaten gevraagd, maar die had er zelf niet genoeg, waarop hij eene bestendige burgerwacht had opgericht. Jammer, die onrust. Want het ging overigens goed, suiker en katoen beloofden eene rijke „krop". Van welvaart getuigde ook, dat er bij de telling van 4 Januari 1738 op 520 blanken 1100 slaven bleken te zijn. De secretaris Jan Pieter Schenck was overleden en in zijn plaats Simon Doncker benoemd, zoon van den ons bekenden Jan Simonsz. Doncker. Geen gelukkige keuze, want nog in datzelfde jaar 1739 had Philips den man moeten ontslaan om het schrijven van een valsch vonnis, tegelijk met zijn oom, den raadsheer Nicolaas Salomons, die de valsche sententie tot zijn voordeel had gebruikt. In zijn plaats kwam ter secretarie Mat. Thostige [2]).

Tusschen Faesch en Philips boterde het ook allerminst. St. Maarten heette aan St. Eustatius „gesubordineerd", maar hoever dat ging, wist niemand met zekerheid. Daarom vroeg Faesch van het opzicht ontslagen te worden, omdat Philips toch niet naar hem luisterde, hem belasterde, het recht verkrachtte, getuigen in

---

[1]) *Boven* § 11.

[2]) Philips aan X 1 Febr. 1738, port. no. 5 fol. 19. 20. Lijst van alle opgezetenen d.d. 4 Jan. 1738, aldaar fol. 21—23. Philips aan X 26 Juli 1739, *aldaar* fol. 234ʳ. Kamer Amsterdam aan Philips 21 Nov. en 29 Dec. 1739, 18 April 1743, 2 Oct. 1744. Deze Thostige werd kort daarna reeds wegens bedrog gevangen gezet, maar was uit het fort „geschapeert" zonder zijn verdiende straf te krijgen, Philips aan X 30 Mei, 1741, *aldaar* fol. 464.

processen omkocht en zonder reden menschen van St. Maarten wegzond. „Als op St. Maarten", schreef hij wederom een klein jaar later in zijn eigenaardige taal, „geen exempel van straf gestatueerd werd so sal UEd. gezag in dese gewesten meer als noyt (sic) gedefloreert werden, daer sij noe al reedts wenig ontzach voor hare overigheyt hebben en UE. commandeurs altoos aan de caprice van eenigen batsuchtigen habitanten geëxponeerd sijn, dewelcke sich anders niet inbelden als dat deeze eylanden haar patrimonium, daeglijcks oock formidablerder werden ende alsoo de andere opgezetenen in dwang houden, dat deeze arme menschen doen moeten wat zij willen of risiquieren door haar geruïneerd te werden" [1]).

§ 20. Het verbaast ons niet, dat hij, vernomen hebbende, dat de directeur van Curaçao, Van Collen weggaat, vraagt om hem te mogen opvolgen. Ook overigens had hij een zwaar hoofd in den gang der dingen. De inkomsten van 1739 bleven verre beneden de raming, omdat de Engelschen hun schepen hadden toegestaan direct op de Fransche eilanden te laden, zoodat zij St. Eustatius niet meer aandeden. Het scheen hem toe, dat de E. Compagnie in dese landen geen revenuen mòcht hebben. Want ook de slaven-recognitiegelden brachten weinig op, omdat er zooveel kleine eilanden met open reede om St. Eustatius heen lagen, zoodat van daaruit de schepen de slaven van de Guinea-vaarders in volle zee konden overnemen. En Faesch had geen sloep, niet het kleinste bootje tot zijn dienst. De tienjarige vrijdom van hoofdgeld, aan immigranten toegestaan, had al evenmin aan het doel, vermeerdering der bevolking, beantwoord, vermits de lieden, die zich uit nood op het eiland hadden gevestigd, weggingen zoodra zij wat overgewonnen hadden. Vaak vertrokken zij dan met stille trom en hun schuldeischers konden hen nazien. Stellig ook kon men er op rekenen, dat deze „landtlooperen" het eiland nooit zouden verdedigen. Een kwaad was ook, dat iedere kapitein zijn goederen bij de el, de maat en het gewicht verkoopen mocht, en weer vertrekken zonder eenig profijt voor 's Compagnies kas. Andere eilanden duldden dat niet, ja confiskeerden onze schepen en goederen aanstonds. Ach, hoe vaak had Faesch dat al geschreven, maar „geen agt daarop geslagen worde" [1]). Met eenige zorg vervulde hem ook eene epidemie van kinderpokken, die, trots al zijne genomen precautiën, nadat zij in het huis van secretaris Joh.

[1]) Faesch aan X 8 Febr. 1738, port. no. 5 fol. 36r; 9 Juli 1738 *aldaar* fol. 143v; 3 Mei 1739 *aldaar* fol. 198r.

[2]) Faesch aan X 22 Juni 1739, port. no. 5 fol. 208.

Heyliger Pietersz. was uitgebroken, zich over het eiland verspreid had. Had men zijn orders gevolgd, het zou zoover niet gekomen zijn [1]).

§ 21. Op St. Maarten was het waaghuis te Philipsbrug gereed gekomen en ook een geschikt logies voor de soldaten op fort Amsterdam. Men had daar twee regenbakken ontdekt en twee ondergrondsche kruitkamers, groot genoeg voor 40.000 pond kruit. Het ingevallen verwulfsel kon voor een 500 pesos hersteld worden; aan het schoonmaken en dichten der regenbakken werden de compagniesslaven te werk gezet, zoodat er nu water op het fort was en niet langer een neger met een muilezel drie mijlen ver komen moest om den soldaten water te brengen. Dat waaghuis had 192-0-2 pesos gekost, maar bij den gunstigen toestand des eilands kon dat er wel af, vond Philips, die naar patria over de heerschende rust en vrede schreef, en dat hij alleen maar dacht aan de Ed. Compagnie en 's lands welvaren [2]).

Een predikant was er op St. Maarten nog altijd niet. Het was ook niet gemakkelijk voor 300 pesos iemand te krijgen, die in het Nederlandsch en Engelsch preeken kon [3]). Nu stond er op Saba ds. Josias Jacques, die daar 18 November 1736 door ds. Kowan met handoplegging bevestigd was, dankbaar, dat de classis hem, den vreemdeling en ongeleerden, dat ambt waardig gekeurd had [4]). Hem vond men bereid St. Maarten te gaan dienen. Hij kwam 1 Mei 1739 op ƒ 200, boven hetgeen hem de opgezetenen zouden betalen, terwijl hij hoopte, dat men hem rantsoen van het fort zou doen genieten. Den eenen Zondag sprak hij in het Nederlandsch, den anderen in het Engelsch, maakte zich bemind bij de gemeente, zoodat Philips verwachtte, dat hij het volk tot gehoorzaamheid aan het Woord Gods en — als vrucht daarvan — tot obediëntie aan hun overheden brengen zou [5]). Hij zou er twintig jaar dienst doen.

Ds. Kowan had zich na de strenge ontvangen berisping lang stil gehouden, had daarna weer gedrensd om vergoeding voor het hem onthouden rantsoen en er 17 April 1736 het verzoek bijgevoegd, dat hem het stukje savanne, boven het dorp liggende, voor

---

[1]) Faesch aan X 3 Mei 1739, port. no. 5 fol. 199r.

[2]) Philips aan X 26 Juli 1739, port. no. 5 fol. 233.

[3]) Kamer aan Faesch 6 Mei 1738 en 21 Nov. 1739; aan Philips 6 Mei 1738.

[4]) Josias Jacqueus e museo meo in insula Saba die 20 Febr. anno 1737. Latijn. Oud class. archief Amst. port. W. Indië, afd. St. Eustatius fol. 14.

[5]) Philips van X 26 Juli 1739, port. no. 5 fol. 235. Kamer aan Philips 29 Dec. 1739. Op de *bevolkingslijsten* van St. Maarten op 16 Febr. 1741 en 9 Maart 1742 komt hij voor als getrouwd maar kinderloos, met 4.3.2.3. en 5.3.2.2. slaven, port. no. 6 fol. 3 en 42. Over Kerk en School uitvoerig in Hoofdstuk V.

den tijd van vijf jaren à 25 pesos mocht worden verhuurd [1]). Hij begon zeer zwak te worden, kon nauwelijks meer zijn bed verlaten, zoodat de voorzanger des Zondags eene predicatie voorlas, totdat hij 5 Januari 1738 zijn ontslag vroeg met behoud van het veelgenoemde rantsoen. De Compagnie schonk het hem eervol, zegde hem levenslang zijn *f* 300 toe en, uit consideratie voor zijne hooge jaren — hij was toen 78 —, ook zijn rantsoen. De man had ook nog 400 pes. gevraagd voor de pastorie, die hij op eigen kosten had laten bouwen. Kwam dat uit, zeiden de Heeren, dan zou hij daarvan 200 pesos terugkrijgen [2]). Van zijn emeritaat heeft hij niet lang genoten, hij overleed 20 November 1740 in den ouderdam van 81 jaar, 1 maand en 21 dagen. Zijne weduwe, dit ter kennis der Heeren brengende, verzocht daarbij zoowaar weer om vergoeding voor het rantsoen, dat haren man bij art. 15 zijner instructie beloofd maar nimmer uitgekeerd was! Acht jaar later kwam zij daarop nogeens terug, zonder dat de Heeren ook toen daaromtrent een besluit namen [3]).

§ 22. Faesch was bij den dood van ds. Kowan niet meer op St. Eustatius. Den 29sten December 1739 hadden de Heeren hem inderdaad tot directeur van Curaçao benoemd. Nadat hij Jasper Ellis commandeur ad interim gemaakt had, vertrok hij 6 Juli 1740 naar zijne nieuwe post, waar hij den 18den werd geïnstalleerd. [4]) Tot zijn opvolger benoemden Bewindhebberen Hendrik Coesvelt, 3 Mei 1740. Hij vertrok op het schip de Constantia galeij, kapitein Nanning Pieters, en kwam 8 Juli van dat jaar op het eiland aan, waar men hem goed ontving. De nieuwe Raad kwam toen te bestaan uit Jasper Ellis, Joh. Markoe, Luk. Doeke Groebe, Simon de Graaf en Jan de Windt [5]). En de bevolking bestond uit 706 blanken en 1277 slaven [6]).

Coesvelt maakte aanstonds werk van den huizenbouw op compagnies gronden. Hij deelde 19 erven uit van 50 vierkante voeten tegen 4 pesos grondpacht, 11 van 75 tegen 6, 13 van 100 tegen 8

---

[1]) *Resolutiën* Heeren X Veneris 12 Oct. 1736 ,fol. 220r.

[2]) Kowan aan X 7 April 1736, port. no. 4 fol. 596 (niet meer eigenhandig). Coesvelt aan X 18 Juli 1740, port. no. 5 fol. 331. *Resolutiën* Heeren X Lunae 9 Nov. 1739 fol. 122; Martis 10 Nov. 1739 fol. 124v. 125r. Kamer aan Faesch 21 Nov. 1739.

[3]) Anna Oyen, wed. Anthony Kowan aan X 31 Jan. 1741, port. no. 5 fol. 345. Coesvelt aan X zelf. dat. *aldaar* fol. 425r. Kamer aan Coesvelt 10 Oct. 1741. *Resolutiën* Heeren X Martis 14 Oct. 1749 fol. 139v, waarin sprake is van het verzoek der weduwe d.d. 22 Nov. 1748. Arm was zij niet. Op de bevolkingslijst van 17 Jan. 1742 komt zij voor met 28 slaven, port. no. 5 fol. 543r.

[4]) Jasper Ellis aan X 20 Juli 1740, port. no. 5 fol. 333. Hamelberg *a.w.* I 155.

[5]) Jasper Ellis *t.a.p.* Coesvelt aan X 18 Juli 1740 port. no. 5 fol. 331.

[6]) *Aldaar* fol. 409—411v d.d. 10 Febr. 1740 (183, 129, 173 en 221; 319, 260, 352 en 346). Jan Meyer was dokter.

pesos jaarlijks. Hij zocht nog liefhebbers voor resp. 5, 21 en 6 erven [1]).

Compagniesdienaren waren toen, behalve de commandeur zelf, de secretaris Joh. Heyliger Pzn. op nihil, de vendumeester Jan de Windt op nihil, de assistent Jan van Naerssen op ƒ 25 's maands, de opperwaagmeester Nic. Heyliger Joh.zoon op nihil, de onderwaagmeester, pakhuismeester en bottelier Jan Hendrik Nolob op ƒ 8 's maands, de plantagemeester Jan Severinus op ƒ 8 's maands, de baas metselaar Norbert Frigo op ƒ 13 's maands [2]). Het garnizoen onderging ook belangrijke uitbreiding, tot 45 man, van wie de Heeren tot bevelhebber met den titel van officier-commandant Caspar George Radewies benoemden op ƒ 25 's m. Hij voer van Texel af den 2den October 1740 en kwam, vergezeld van den adelborst Pieter Radewies (zijn zoon?) reeds 29 November op St. Eustatius aan [3]). Wij zullen nader van hem hooren, wanneer wij van het garnizoen handelen.

(*Wordt vervolgd*)

---

[1]) Coesvelt aan X 24 Aug. 1740 port. no. 5 fol. 347v.

[2]) Uit den monsterrol d.d. 1 Aug. 1740, port. no. 5 fol. 349. De assistent Jan van Naerssen, uitgevaren op de Eendracht, kapt. Roelof Aldersz., zou reeds 11 Maart 1741 overlijden, *aldaar* fol. 444r.

[3]) Kamer aan Coesvelt 22 Sept. 1740. Coesvelt aan X 31 Jan. 1741, port. no. 5 fol. 423r. Radewies aan X zelf. dat. *aldaar* fol. 441.

BRITSCH-INDIËRS IN SURINAME

„Suriname mag zich gelukkig rekenen, dat het deze arbeidzame menschen onder zijn bewoners telt."

Rev. Rudolf Karsten. DE BRITSCH-INDIËRS IN SURINAME. Een korte schets, benevens een HANDLEIDING voor de beginselen van het HINDI. Met een voorwoord van Mr. F. G. Schalkwijk en een van Prof. dr. J. Th. Vogel. Den Haag, Nijhoff, 1930.

De schrijver is Hernhutter-zendeling te Paramaribo, en de heer Schalkwijk was Kantonrechter aldaar, toen hij den heer Karsten verzocht een handleiding voor de beginselen van het Hindi samen te stellen en daaraan toe te voegen eenige wetenswaardigheden omtrent de Britsch-Indiërs in Suriname. In een voortreffelijk artikel in den W.-I. Gids van April 1927, bl. 557, heeft Mr. Schalkwijk geschreven over het dilettantisme in Suriname's bestuur ten opzichte van zijn bekendheid met den Britsch-Indiër en den Javaan, hun taal, zeden en opvattingen. De Britsch-Indiër is bijna een groote halve eeuw in de Kolonie, hij is ongeveer een vierde deel van de bevolking, maar tegenover zijn taal en zijn zeden staat men in Suriname volkomen vreemd; vooral uit een politiek oogpunt is dit gevaarlijk; aanraking is slechts mogelijk door tolken. Dit moest veranderen, meende de schr., en, voor zoover ik weet, is er inderdaad iets tastbaars te voorschijn gekomen uit zijn opmerkingen, die aanvangen met de vraag „zal het kleine W.-I. ambtenarencorps zijn opgewassen tegen de ruimere bestuurstaak die het in Suriname wacht?" Er bestaat nl. thans een door belangstellenden in 't leven geroepen „West-Indische Leergang" voor de opleiding van naar ginds vertrekkende ambtenaren.

Het is niet te verwachten, dat de Britsch-Indiërs in den eersten tijd hun nationale taal laten varen om die te verwisselen voor het Surinaamsche Esperanto, het Negerengelsch, en nog minder voor het zooveel moeilijker Hollandsch. Daarom moeten de ambtenaren Hindi leeren, de taal der Hindoes die de meerderheid uitma-

ken van de Surinaamsche Britsch-Indiërs. Onder de anderhalf honderd talen die in Voor Indië worden gesproken, zegt prof. Vogel in zijn voorrede, is het Hindi de belangrijkste; het wordt gesproken door bijna 60 millioen Indiërs die hoofdzakelijk de Ganges-vlakte bewonen; het bezit een uitgebreide literatuur, voor een groot deel bestaande uit religieuze geschriften die uit het Sanskrit zijn vertaald. Moeilijke taal? Daarover zwijgt de hoogleeraar; hijzelf vindt haar waarschijnlijk heelemaal niet moeilijk. Mr. Schalkwijk (l. c. 566) schrijft, dat de voor West Indië bestemde Oost Indische ambtenaren „alleen nog noodig" hebben kennis van den Britsch-Indiër, zijn taal en zeden. Een verblijf van enkele maanden, meent hij, zal wellicht voldoende zijn om die kennis, althans bij benadering, zich eigen te maken.

Ja, indien er sprake was van de lingua franca des Maleischen Archipels, van het potjes-Maleisch of stoomboot-Maleisch. Wie het Hindi grondig wil kennen, mag niet verzuimen met het Dewanagaeñ-schrift zich vertrouwd te maken, hetzelfde schrift, dat voor het Sanskrit wordt gebruikt. Het Oerdoe, een Hindi-dialect, met 40 % Perzische en Arabische leenwoorden, wordt met Perzisch-Arabische letterteekens geschreven. Naast deze beide schriftsoorten, het Dewanagari en het Perzisch Arabische, gebruiken, voornamelijk de Europeanen, in den laatsten tijd het Latijnsche letterschrift. Ook is dit geschied in de Handleiding van den heer Karsten, „opdat zij die een aanvang willen maken met de studie van het Hindi, gemakkelijk en spoedig de taal zullen leeren verstaan en spreken." Dit geeft moed.

Maar het Hindi heeft 8 naamvallen .... de aanvechting is groot om de voornaamste afwijkingen den lezer voor te leggen; maar met welk nut? Er is veel anders in de Ganges-vlakte, waarom ook niet de taal?

Hindi te leeren uit deze Handleiding lijkt mij onmogelijk, bij uitbreiding: een taal leeren uit een boekje is alleen mogelijk bij een taal die eigenlijk geen taal is. En hoe onheusch het misschien lijkt — den lezer die werkelijk belang stelt in het Hindi verwijs ik naar Karsten's arbeid.

Ik ben met den verneemstok uitgegaan, zooals een tante van mij uit den volmaakt verleden tijd haar onderzoek kleedde in beeldspraak. In een prospectus over dezen W. I. leergang, uitgegeven door het Comité, las ik, dat „het onderwijs in het Hindi en Javaansch zal worden gegeven vanwege het Instituut-Kern te Leiden, hetwelk thans reeds cursussen in levende Oostersche talen organiseert, dat in het Spaansch door Mr. Dr. J. A. van Praag, pri-

vaat-docent te Leiden, het onderricht in het Papiamento door Mej. A. E. Winkel te Rotterdam en dat in het Negerengelsch door den heer L. C. Chr. Schütz te Zeist, oud-inspecteur van het Hernhutter-onderwijs in Suriname.

Voor het leervak der staatkundig-maatschappelijke ontwikkeling van Suriname heeft het Comité zijn medelid Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm bereid gevonden, die voorloopig althans dit zelfde leervak voor Curaçao voor zijne rekening zal nemen en leider van den leergang zal zijn."

Van een bescheiden begin maakt gewag het Kol. Weekblad van 19 Juni 1930, bl. 293:

„Op 6 Juni zijn met de „Crijnssen" van de K. N. S. M. van Amsterdam vertrokken 20 militairen, bestemd voor den politiedienst op Curaçao. Op 20 Juni a.s. zal een evengroot aantal daarheen vertrekken. Deze militairen vormen de 2e ploeg, welke bij het Depôt Politietroepen te Nieuwersluis is opgeleid voor bovengenoemden dienst.

Behalve de militaire en politioneele vakken, welke van belang zijn voor den militairen politiedienst op Curaçao, heeft deze ploeg ook lessen gevolgd in Papiamentsch en Spaansch. Het onderwijs in deze talen werd wekelijks gegeven door mej. A. E. Winkel (Papiamentsch) en Mr. Dr. J. A. van Praag, privaat-docent aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam (Spaansch). Dat deze taallessen van groote beteekenis zijn voor bedoelde militairen, behoeft wel geen betoog.

Eenzelfde les-program zal ook gegeven worden aan het personeel der nieuwe opleiding, dat binnen eenige dagen op voornoemd Depôt zal worden gedirigeerd en waarvan de sterkte in verband met uitbreiding van den militairen politiedienst op Curaçao en plaatsing van militair politiepersoneel op Aruba, ongeveer 80 man zal bedragen." Tot zoover het Kol. Wkbld.

En dan is er het Verslag van den W. I. leergang over de periode 1 Aug. 1928 tot 31 Dec. 1929, onderteekend door mr. F. G. Schalkwijk. Het is geschreven in den mineur-toonaard, geeft bericht over het verstrekken van enkele lessen Papiamento, Staatsrecht en economie en Spaansch, gewaagt van de „groote belangstelling" waarmede de Minister heeft kennis genomen van den prospectus, en vervolgt dan: „Hoewel, volgens de officieele opgaven daaromtrent, sedert dien verscheidene ambtenaren door het Departement van Koloniën zijn uitgezonden naar West-Indië, wier werkkring eenige kennis van taal en volk wenschelijk zou kunnen doen zijn, heeft geen dezer, noch eenig West-Indisch amb-

tenaar met verlof, zich tot deelneming aan den leergang aangemeld".

Het is voor mr. Schalkwijk en zijn medeleden van het Comité een weinig bemoedigende ondervinding; blijkbaar valt er, ondanks de toezegging van den Minister, niet te rekenen op de medewerking van de West-Indische afdeeling van het Departement van Koloniën; daar is de les van Urbina nog steeds niet begrepen.

In de lees- en spreek-oefeningen van Karsten's Handleiding vind ik het aardige hier volgende verhaal in het Hollandsch dat een woordelijke vertaling is van den Hindi-tekst. „Men verhaalt: regentijd-in een kameel en een ezel samen op reis gegaan waren. Half-weg een rivier troffen. Eerst de kameel water-in stapte; de ezel oever-op achtergebleven. Door den kameel gezegd: hallo vriend, waarom niet komt gij? water weinig is. Hij antwoordde zeker water slechts je buik-tot is, doch mijn oor-tot zal zijn; ik zal verdrinken. Verder ga gij; mij vergeving gelieve te maken." Zouden er inderdaad ambtenaren zijn die vreezen te verdrinken in de moeilijkheden van het Hindi welke den docent maar tot den buik komen?

Prof. Vogel, de Handleiding aanbevelend, zegt, dat zij bestemd is een einde te maken aan de laakbare onbekendheid der ambtenaren met taal en zeden der Britsch-Indiërs. Dan verder: „Mogen deze Aziaten bovendien niet in bijzondere mate aanspraak maken op onze belangstelling als vertegenwoordigers van een overoude en hoogst merkwaardige cultuur en als sprekers van een taal die, zij het ook in de verte, verwant is aan de onze?" Wie zich op het glibberige pad der verwantschappen wil wagen vindt aan het eind der Handleiding een alfabetische woordenlijst Nederlandsch-Hindi van 23 bladzijden; een kleinigheid; vergeleken bij het onlangs te Benares voltooide woordenboek van het Hindi, getiteld Sabd-Sagar; het telt 4000 bladzijden; de groote Van Dale heeft iets meer dan 2000 bladzijden. Of dit woordenboek tot de leermiddelen gaat behooren van de ambtenaren die ten behoeve der Surinaamsche Britsch-Indiërs Hindi studeeren, vond ik niet vermeld. In den beginne zal 't, ondanks de verwantschap met het Nederlandsch, hard werken zijn.

> Das kommt nur auf Gewohnheit an.
> So nimmt ein Kind der Mutter Brust
> Nicht gleich im Anfang willig an,
> Doch bald ernährt es sich mit Lust.

* * *

Het eerste deel van Karsten's boek heet De Britsch-Indiërs in Suriname en de eerste paragraaf daarvan geeft de korte geschiedenis der Br. Indische immigratie. Hierover valt niets nieuws mede te deelen: 15 jaar geleden is in de W. I. Encyclopaedie uitvoerig vermeld wat er omtrent die immigratie viel te berichten (bl. 375). Niets dan lof lezen we over de Br. Indiërs, nijvere en spaarzame menschen; alleen hun godsdienst deugt niet, maar gelukkig zijn er de zending en de missie om deze fouten te verbeteren. Dat de godsdienst der Br.-Indiërs véél oudere brieven heeft, ziet men over het hoofd. Zij zijn een gewenschte aanwinst voor de kolonie; groenten zijn er eerst in voldoende hoeveelheid gekomen nadat Britsch Indiërs zich in de nabijheid van Paramaribo hadden gevestigd; ook de melkvoorziening van de stad is voor een deel in hun handen. Er is een wijdvertakte, welvarende landbouwstand ontstaan door de Br. Indische immigratie; voor den kleinen landbouw en de veehouderij zijn zij bij uitstek geschikt. Men vindt hen nu vooral in de groote rijstpolders in Nickerie (4050), in Beneden-Saramacca (3130), Beneden-Commewijne (3598), Beneden-Suriname (1454) en in een grooten kring rond de stad (21132).

Toegerust met de eigenschappen die een land vooruitbrengen, werken zij ook zichzelven op, werken ook aan de verbetering van economische toestanden; koeli zijn er velen, maar men ontmoet hen ook bij het onderwijs, in de administratie, op kantoren; en hun arbeid wordt gewaardeerd. Omdat zij sparen heeten zij gierig; inderdaad gunnen zij zichzelven van het geld minder dan zij voor hun levensonderhoud noodig hebben; zij geven geld uit voor andere dingen dan de menschen doen in hun omgeving, waarvóór ontgaat meestal den buitenstaander. Bij hen kost een huwelijk van eenige tientallen tot eenige duizenden guldens. Nu en dan is er een offerfeest, de Britsch-Indiër laat een katha houden, hij moet ook aan de eischen van zijn goeroe (geestelijken leider) voldoen. Voor dit alles moet worden gespaard. In 1913 waren er in Suriname 21435 Br.-Indiërs, waarvan 2711 spaarden ter spaarbank; in dat jaar brachten zij daar *f* 159.000 en op 't eind van dat jaar bedroeg het te goed *f* 273.636. De getalsterkte der Br. Indische bevolking bedroeg in 1928 34406 en van hen waren 3051 spaarders; in dat jaar brachten zij ter spaarbank *f* 80493 en op 't eind van 1928 bedroeg het te goed *f* 130.421. Het te goed is dus minder dan de helft van het te goed 15 jaar vroeger, hoewel de bevolking met 13000 Br. Indiërs was toegenomen.

Er zijn in Suriname nog maar enkele resten van het kaste-stelsel zooals het in Voor-Indië bestaat. Sommigen vereeren hun kas-

te-goden en nemen de voorschriften der kaste eenigszins in acht. Deze verzwakking heeft een oorzaak. Bij de aanwerving van immigranten is niet op de kaste gelet, en leden van verschillende kasten bracht men bij elkaar. Velen behoorden tot de lagere klassen, velen waren panchama, kasteloozen, om de een of andere reden uitgeworpen. De hoogere kasten emigreeren ongaarne, vooral niet om het land te bewerken in den vreemde; daarom zijn er weinig Brahmanen en Kshatriyas meegekomen. Hoe different ook, deze menschen waren op elkanders gezelschap aangewezen, en niemand kon de voorschriften van zijn kaste behoorlijk in acht nemen, noch op de reis, noch in Suriname. En hier moesten allen hetzelfde werk doen; de leden van de laagste kasten waren in hun vaderland reeds aan zulken arbeid gewoon en maakten dus een beter figuur. Menschen die het werk niet voldoende kenden, moesten de hulp inroepen van een geminacht kastelid om gereed te komen. Men gevoelt hoe het onderscheid moest uitslijten.

Dit alles wordt duidelijk verteld; het boek is helder geschreven, en de enkele bladzijden die de heer Karsten dichtte over de faits et gestes van de hem blijkbaar sympathieke „bronzen figuren", geven een goed beeld van deze op vreemden bodem overgeplante Britsch-Indiërs. Achtereenvolgens vertelt hij van de priesters, den godsdienst en de taal. Tempels, de woonplaatsen der goden, kent Suriname niet; de Hindoes vergenoegen zich in dit land met katha's, dat zijn geregelde voorlezingen van de godenverhalen in Sanskrit of Hindi in de boeken Bhagavatapurana en Prem Sagar, met de wonderdaden van Krishna; de daden van Ram zijn in het heldendicht Ramayan bezongen. Deze katha's gaan samen met aanbiddings- en offerceremoniën en duren soms 7 achtereenvolgende nachten.

Ook de Mohammedanen onder de Britsch-Indiërs krijgen hun beurt; hunne moskeeën kan men aantreffen in de Combé, op Parapasi, Martenshoop, Leiding X, Saramakka, Meerzorg, Marienburg, Nickerie, Waldeck. Vrouwen komen niet in de masjids, en langs deze restrictie komt de schr. aan den toestand der vrouwen; vier vrouwen gelijktijdig te hebben is den moslim geoorloofd en nog bijvrouwen daarenboven; verstooten mag hij één of allen en andere huwen, en „dan is in weinig woorden gezegd wat de feitelijke toestand is van de vrouw bij de moslemin". Bij de Hindoes wordt over het familieleven met haast sacramenteele reinheid gewaakt; de huisvader is zijn vrouw en kinderen als een god.

Vervolgens hooren we een en ander over eten en drinken en eedsaflegging (de rangschikking is niet van mij), over woning,

kleeding en sieraden; dan over het haar, den familiezin en de feesten. Daarna wordt gesproken over het bezoek en de omgangsvormen. De Britsch-Indiërs zijn gastvrij en al zou een gast des nachts komen, hij wordt van spijs en drank en een slaapplaats voorzien en wel 3 dagen lang. Do din ki mihmani tisre din ki baimani, d. w. z. twee dagen gastvrijheid, maar op den derden dag wordt 't onbehoorlijk; een spreuk voor logeerkamers. Wat bij ons op sloffen raakt, de vormen der hoffelijkheid, kan men nog in volle kracht aantreffen bij de Britsch Indiërs; aardige bladzijden legt de heer Karsten ons voor, maar de ambtenaar die behoorlijk wil optreden, zal kippenvel krijgen wanneer hij de lijst met voorbeelden van begroeting en betiteling ontdekt, en nadenkt over de eurhythmie van den groet; want het woord krijgt steun door het gebaar.

Ontmoet men iemand, dan groet men hem; in een brief noemt de Indiër eerst naam en titel van den geadresseerde, dan noemt hij zichzelven en daarop volgt de groet. Na het corpus van den brief komt een korte heilwensch als slot; nog meer beneden den datum. „Heil! Den heer broeder Mohan moge de groet van Soekoe uit Paramaribo bereiken. Hier evenals daar moge in ieder opzicht welvaren heerschen. Verder is het geval, dat sedert vele dagen geen bericht van uw welzijn is aangekomen. Zend dus spoedig goede tijding. Overigens geluk! Zoo zij het."

Heeft bij de Hindoes een dochter den huwbaren leeftijd bereikt, dan gaat de vader haar een man zoeken en voert met de ouders van den knaap de onderhandelingen. Bij het tot stand komen van een huwelijk overwegen zuiver praktische redenen; is de som als bruidsgift aangeboden voldoende en belooft het meisje een goede huisvrouw te worden, dan is men 't spoedig met elkaar eens. Maar tegenover dezen praktischen kant staat de symboliek, het ceremonieele gedoe, aanvangende met het raadplegen der voorteekenen. Dit alles is in de „Korte schets" beschreven. In Suriname wordt het ritueele huwelijk der Britsch-Indiërs niet erkend door de wetgeving, en het is heden ten dage nog altijd moeilijk deze menschen te bewegen een wettig huwelijk aan te gaan, omdat dit in strijd is met hun opvattingen (dastur of adat). Bij de paragraaf over de geboorte is een lijst gevoegd van namen, die de Hindoes, andere die de Moslim aan de kinderen geven, dikwijls verhevene, ook vaak moeilijk uit te spreken, toch zoetvloeiende als Chandralila of Spel der manestralen. Mohammedanen kiezen liefst uit den Arabischen of Perzischen woordenschat; soms wordt het kind genoemd naar den weekdag waarop het is geboren.

Ook over de kindervoeding en het scheren der haren wordt te deze plaatse een en ander gezegd.

En dan .... dan is 't gedaan, ook de Britsch-Indiër in Suriname gaat eenmaal rusten voor goed. Is het stervensuur nabij, dan wordt door de Hindoes een plek gronds schoongemaakt, met koemest besmeerd, en een mat daarop uitgerold. Een van de plechtigheden is, dat men den scheidende den staart van een tot hem gebrachte koe in de hand legt; aldus beschermd zal hij stellig veilig over de vreeselijke rivier Waitarani naar den hemel worden ge voerd. In Suriname hebben de Indische immigranten geen bijzondere begraafplaatsen, ze bestellen hun dooden ter aarde op de begraafplaats des Gouvernements, of ver van de stad maken ze een graf op hun akker of in 't bosch. Het blazen op een grooten kinkhoorn, sankh, en het slaan op een metalen bekken, ghanta, zijn teekenen dat de overledene nu ten hemel ingaat. Veel ceremoniën daarna, offers voor de ziel, opdat deze niet ronddwale als een boosaardige geest en kwaad doet. Doodenoffers voor de zielen der gestorvenen worden ieder jaar gedurende 15 dagen in September herhaald; en ieder jaar, op den sterfdag, geeft men aalmoezen aan de Brahmanen, Sadhoes en armen.

* * *

Dit boek is een wetenschappelijk dokument, het leert velen veel wat zij niet wisten. Of het daarenboven waarde zal hebben voor de ambtenaren die in ons Guyana gaan werken, moet de ondervinding leeren, een ondervinding van jaren. Laat ons het beste ervan hopen. SN.

BOEKBESPREKING

Gastão Cruls. *A Amazonia que eu vi. Obidos-Tumucumaque. Prefacio de Roquette Pinto.* Rio de Janeiro 1930.

In 1928/29 is door de Braziliaansche Regeering eene verkennings-expeditie gezonden naar de Surinaamsche grens, onder leiding van generaal Candido M. da Silva Rondon, hoofd van de Inspectie der Grenzen. De schrijver maakte deze expeditie mede, en vertelt daarvan op onderhoudende wijze in dagboekvorm.

Van het gebergte of heuvelland dat die grens vormt, stroomen verscheidene rivieren naar het Zuiden. In het midden zijn het de Marapi (zooals de Indianen zeggen, en niet Moerapi) en de Paroe (wel te onderscheiden van de onmiddellijk ten Oosten daarvan gelegen groote rivier Paroe), die zich later vereenigen tot de Rio Cuminá of Erepucurú, welke in de Trombetas vloeit, even voor deze in de Amazone stroomt, nabij de plaatsen Oriximina en Obidos.

De Cuminá was reeds door verscheidene reizigers bezocht. Het verste was Mme O. Coudreau doorgedrongen, die 25 Juni 1900 op de Paroe 1° 28′ 54″ N.br. bereikte, en daar omkeerde, meenende dat de rivier ten einde liep.

In 1907 kwam de Nederlandsche Toemoekhoemak-expeditie, trekkend van de Paloemeu naar het Westen, aan de Braziliaansche zijde der waterscheiding, op 2° 23′ N.br. bij een stroompje dat de Indianen Paroe noemden, en dat vermoedelijk dezelfde rivier was als de Paroe van Mme Coudreau. Onverklaarbaar was het echter, dat deze stroom eerst 100 kilometer meer naar het Zuiden, bevaarbaar zoude worden.

Dit raadsel is thans opgelost: aan de expeditie-Rondon is het gelukt de Paroe op te varen tot ongeveer 2° 18′ N.br., zij het ook het laatste stuk met groote moeite.

De Cuminá-Paroe opgaande kwam men na 50 dagen bij een kalen steilen berg van 200 M. hoogte, die Pico Ricardo Franco werd genoemd: naar foto's en beschrijving te oordeelen een soortgelijke rots als Voltzberg, Teboe, Knopaiamoi enz. in Suriname.

Van dezen berg, gelegen op 2° 17′ 59′′ N.br. en 55° 56′ 47′′ W. l., was de berg Awalali voorkomende op de Nederlandsche kaart, te zien, die later den naam Pico Silva Pontes kreeg. Hier was men aan de Noordgrens der groote savane of „campos geraes" en werd de rivier onbevaarbaar.

Omdat men krap in de levensmiddelen zat, was reeds vroeger een deel der expeditie (die in het begin bijna 100 man sterk was, en later nog 58 man, met 10 booten, telde), teruggezonden. Nu moest men haar andermaal inkrimpen, en van den staf bleven alleen over generaal Rondon, Dr. Benjamin Rondon, belast met topografie en telefotografie, en Dr. J. C. Gertum, officier van gezondheid. Een ethnograaf was reeds in den aanvang achtergebleven voor onderzoekingen in het benedenland, de eerste topograaf ging wegens ziekte terug; thans vielen ook de botanicus, de cinematografist en onze schrijver af. Jammer genoeg, want daardoor vernemen wij maar weinig over het laatste deel van den tocht, in den zak dien de grens daar vormt.

De Pianacoto-Indianen, wonende omtrent de samenvloeiing van Marapi en Paroe had men reeds lang achter zich gelaten. Hier waren weer vele sporen van menschen, en verder trekkend kwam men dan ook in aanraking met de Trio's van (wijlen?) Langoe. Op drie punten heeft men de ligging der waterscheiding die de grens is, gecontroleerd: vermoedelijk op het pad naar de Paloemeu, op een der paden naar het stroomgebied der Sipaliwini, en van Langoe naar het Noorden, waar de Tapanahoni werd bereikt.

De expeditie vertrok 13 September 1928 van de Amazone; 14 December aanvaardde de groep waartoe de schrijver behoorde, de terugreis, en was 11 Januari 1929 in Oriximina. Gemakkelijk is deze rivier niet: vele en hooge vallen; aan den benedenloop ook malaria; daarentegen ligt de geheele bovenloop in de gezonde savane. De radio geraakte onderweg defect, werd ter herstelling teruggezonden, en daarna gevestigd aan de bovenste groote vallenreeks, die den veelzeggenden naam Cachoeira da Paciencia (waterval van het geduld) draagt.

Het boek is verlucht met vele foto's, ook van Pianacoto's en Trio's, en voorzien van een kaartje met onderschrift: Ministerio da Guerra. Inspecção de Fronteiras. Planto do Rio Cuminá. Faixa de Fronteira com a Guyana Hollandeza nas cabeceiras dos rios Paru e Curipini. Levantada e desenhada pelo Encarregado dos Trabalhas Topographicos da Turma da Guyana Hollandeza. Eng. Benjamin Rondon. Escala 1 : 1.500.000.

Men was op de hoogte van het werk der voorgangers in deze

streken: de kaarten van Mme Coudreau en de Nederlandsche kaart werden bevonden juist te zijn. Men had de hoffelijkheid een zijriviertje van de Paroe, Igarapé Ottilia Coudreau te doopen, en een top bij de waterscheiding ten Westen van Langoe, Pico Goeje.

De savane maakt op de foto's geheel denzelfden indruk als de stukken savane die wij in 1907 zagen; de reizigers herkenden er vele planten van de savanes in het Zuiden, en van die aan de Rio Branco.

C. H. DE GOEJE.

EENIGE AANTEEKENINGEN OMTRENT ARUBA

DOOR

H. E. HERDIGEIN

In dit tijdschrift, zevenden jaargang, heeft de toenmalige gezaghebber van Aruba, de heer J. F. Quast, eenige mededeelingen gedaan omtrent Aruba in verband met de vestiging aldaar van de Lago Oil Transport cie. ltd. Sedert zijn ongeveer vijf jaren verloopen, en in dien tijd is veel veranderd.

Van het vroegere Aruba, ik bedoel dat van voor de vestiging der „petroleum", is niet veel te vertellen. Men geeft een bevolking van omstreeks 9000 inboorlingen op, ten deele van Indiaanschen oorsprong, die in hun levensonderhoud voorzagen door visscherij, aloëcultuur en een primitieve goudwinning. Deze laatste is in of door den oorlog voor goed stil gelegd. Het bestaan was armelijk en vele Arubanen verlieten hun land, trokken naar Venezuela, Panama, of Cuba. In 1924 is hierin verandering gekomen, en thans is de toestand zoo, dat Aruba op zijn beurt overstroomd is door vreemdelingen.

Toen in dit jaar de Lago Corporation, die crude oil van Maracaibo naar Amerika vervoerde, een tusschenstation in de nabijheid van de vaste kust noodzakelijk achtte, viel de aandacht op Aruba, daar de C.P.I.M. op Curaçao de meest geschikte terreinen had bezet. Sedert is de Arend Petroleummaatschappij daarbij gekomen, en Aruba steekt Curaçao naar de kroon.

Men heeft mij verzekerd, dat in de toekomst mag verwacht worden, dat op het eiland zeker een twaalfduizendtal menschen een bestaan zal kunnen vinden in de raffinaderijen.

Vroeger behoorde Aruba niet alleen politiek maar ook feitelijk

in alle denkbare opzichten tot de onderhoorigheden van Curaçao. Men kwam niet op Aruba dan na eerst op Curaçao te zijn geweest. Tegenwoordig staat Aruba rechtstreeks in verband met de buitenwereld; met Venezuela niet alleen, ook met andere landen van Zuid-Amerika en met Noord-Amerika. Eerst heeft de Red D lijn, daarna ook de N.K.S.M., het eiland in zijn stoomverbinding opgenomen. Ook andere koopvaardijschepen doen Aruba aan.

En dan de olie-tankers. In 1929/30 werd de vloot der Lago met 12 tankers vergroot, zoodat deze maatschappij er thans 17 in de vaart heeft. Mij werden de volgende cijfers verstrekt omtrent den uitvoer van crude oil door de Lago: in 1924 (1½ maand) 324.343 vaten; 1925 1.972.620; 1926 6.160.637; 1927 13.417.389, terwijl het volgende jaar het dubbele zou hebben opgeleverd.

De Arend Petroleummaatschappij (Companie Mexicana de petrole El Aquila S. A.) of Eagle is een onderdeel van de Shell. In 1928 was deze onderneming gereed en begon te raffineeren. Voor deze maatschappij heeft Van Vlotens Pletterij, die ook in Venezuela eenige steigers bouwde, een pier gebouwd.

De Pan-American op San Nicolas heeft een droogdok, gebouwd door de Grandell engineering company.

Onder dit alles is ook Oranjestad van aanzien veranderd. Het is een dicht bevolkte stad geworden, die een netten indruk maakt. Er zijn thans drie banken: de Hollandsche bank voor West-Indië, agent de heer John Eman, Curiëls bank, agent de heer W. Craane, en Maduro's bank, agent de heer Adriaan Laclé.

De voornaamste handelshuizen zijn Laclé, Arends, Debrot en Hart, Craane, Mansure en Luis Posner. De ijsfabriek van Ruis is uitgebreid en van de nieuwste machinerieën voorzien.

Er is een openbare en een roomsche school. Naast het papiamentsch schijnt als omgangstaal het Engelsch het te zullen winnen van het Nederlandsch.

Sinds 1928 is de heer Wagemaker de gezaghebber, die al het mogelijke doet, om Aruba met zijn tijd te laten meegaan.

Curaçao, Juni 1930.

BIBLIOGRAPHIE

Het Koloniaal Weekblad, 21 en 28 Augustus, 4 September 1930. Het Informatie-Bureau van de Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1929 door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.

De Amsterdamsche Kamer van Koophandel en Fabrieken. Jaarverslag over 1929.

Idem, 18 September 1930. Curaçao en de Amsterdamsche Kamer van Koophandel, door W. R. Menkman. — Een pionier op Curaçao van vreemde nationaliteit, door C. K. Kesler.

Petrus Donders. September 1930. De Eerbiedwaardige Pater Donders. Waarom hij zoo bemind was, door G. van Tooren. Lotgevallen eener Missie-Statie Marianella, 1890—1930, door H. de Groot. — Onze nieuwe Stichting te Meliapur (internaat voor Javaansche meisjes in Suriname). — Tokosi. Ontvlucht. IX. — Praatjes in de Maneschijn op Junkerkondre. — Surinaamsche Roepingen (lijst van inlandsche priesters en kloosterlingen uit de Missie van Suriname).

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. 1929. III. Curaqao.

Onze Vloot, September 1930. West-Indië. Reisbrieven. V, door Kroese.

Vragen des Tijds, Augs-Sept. 1930. De dans bij de Natuur- en Halfkultuurvolken, door R. E. Kaltofen.

Supplement op het alfabetisch register op de Gouvernementsbladen van Suriname van 1912 tot en met 1928. Samengesteld ter Gouvernements-Secretarie te Paramaribo, aanvullende het Register, vervaardigd door C. C. J. van Romondt, oud-Gouvernements-Secretaris van Curaçao.

P. Dieudonné Rinchon, Capucin. La Traite et l'Esclavage des Congolais par les Européens. Histoire de la déportation de 13 millions 250,000 noirs en Amérique. Préface de son Excellence M. Engels, Vice Gouverneur Général du Congo. Des Presses de J. de Meester et fils. Wetteren, 1929. (Geïllustreerd).

Malarial Nephritis. Epidemic Logical and Clinical notes on Malaria, Blackwater Fever, Alluminaria and Nephritis in the interior of British Guiana, by George Giglioli.

Onze Aarde. Augustus 1930. Waar de Bananen groeien, door J. Sibinga-Mulder.

Tropisch Nederland. 25 Augustus en 8 September 1930. Aruba, het goud-eiland. door C. K. Kesler.

Neerlandia, September 1930. Surinaamsche Brieven VIII. (Over verlof).

Politiek Economisch Weekblad, 27 Augustus 1930. Gezaghandhaving op Curaçao.

Idem. 3 September 1930. Creolenbrieven IV, door Zorgvol.

Idem. 10 September 1930. Bevalt het den immigranten in Suriname? door R. — Surinaamsche tabaksproeven, door R.

Idem. 17 September 1930. Samenwerking in de koffiebereiding in Suriname. — De proefinstallatie-Fernandes.

Een blik in het verleden van Suriname. Beknopt verhaal omtrent gebeurtenissen met de Slaven en toestanden in Suriname, gedurende de jaren 1630—1863. Samengesteld door Charles Douglas (oud-planter). Paramaribo 1930. (Met kaart).

Jan zonder vrees in Suriname, door W. van Ass. Drukkerij van het R.K. Jongensweeshuis, Tilburg. 1930. (Geïll).

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. September 1930. Waar het verleden en het heden elkaar ontmoeten. — Grepen uit enkele jaarverslagen. — Schoolnieuws uit Suriname.

Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergadering en de Sectie-vergaderingen van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Juni 1930. Prof. dr. F. A. F. C. Went, Watervallen van Java, Ceylon en Suriname en hun plantengroei, September 1930.

Nieuw Nederland, September 1930. Hollandsche landbouwers naar Suriname. — Europeesche Volksplantingen in de keerkringen, door I. Veersema. — Naar de Tibiti. V., door E. Essed.

De Volksmissionaris, 15 September 1930. Suriname. Uittreksels uit particuliere brieven van Pater St. Kuypers. (Met afbn.)

In- en Uitvoer, 8 September 1930. De Surinaamsche Landbouw. (Stand der gewassen).

Koloniaal Tijdschrift, September 1930. Staatsrecht van het Koninkrijk, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Morks Magazijn, September 1930. Slavenleven in Suriname in de 17de, 18de en 19de eeuw, door L. C. Vrijman. Met afb. (Wordt vervolgd).

OP ZOEK NAAR DE SPIN

DOOR

LOU LICHTVELD

II

Een samenvatting van het ontstaan, de ontwikkeling en de beteekenis der spin-verhalen vergunt ons een blik te slaan in een van de minst-belichte hoeken der sprookjeskunde, in het geheimzinnige proces van den overgang van mythen tot sprookjes en fabels.

In de bloeitijd van het Afrikaansche animalisme is men ertoe gekomen de zon te identificeeren met een spin. Van deze centrale aanschouwing is men uitgegaan. Wellicht is de associatie door de taal in de hand gewerkt, wellicht is omgekeerd Spin's naam een derivaat van de namen der zon. In de verbeelding van de zon als spin, vallen vooral de volgende momenten op:

1°. het ronde dier met een stralenkrans van pooten in haar straalvormige webbe, wordt geidentificeerd met de rondom-stralende zon aan het hemelgewelf.

2°. voor de neger beweegt zich de zon als kluwen, vaker nog als dier, vertikaal langs het hemelgewelf, gelijk de spin aan zijn draad.

De Spin is dus een zonne-metafoor, of eigenlijk, omdat de primitieve mentaliteit slechts een *volkomen identificatie* kent, *is* de zon een spin. En deze spin is een Machtige, daar hij als zon levenskracht schenkt, de aarde vruchtbaar maakt; maar ook zijn zijanden doodt, alles verschroeit, daarna bij catastrofen ontsnappen wil, en moet gevangen worden. Tenslotte doet hij in het tropenland meer kwaad dan goed; hij is oorzaak van catastrofale droogten, van veel hongersnood. Als machtige zonnegod

is hij een ziekte-verwekker; zijn aardsche soortgenooten zijn levende orakels, en ongelukssymbolen.

Hij is tevens ook een middelaar tusschen de aarde en de hemel, een Prometheïsche gelukbrenger; iedere dag immers stijgt hij langs zijn draad omhoog, en daalt hij weer omlaag. Maar daar hij overal gezien wordt, daar hij zich vrij verplaatsen kan, en op zijn tochten meer kwaad dan goed uitricht, wordt hij ook steeds meer in een aardsche sfeer getrokken.

De booze demon wordt een slecht en sluw opperhoofd; van roofridder wordt hij landlooper, van een goedaardige boef tot een katechisatie-exempel. En zijn wederwaardigheden worden gebruikt om uit te leggen waarom het leven, waarom de biologie zóó-en-zóó is, en niet anders.

Localiseeren wij dit verloop, dan bemerken wij, dat de centrale gedachte: de aanschouwing van het zonnedier (de zonnespin) de meest verbreide is, en steeds min of meer intact bleef. Men vindt haar bij de Jukum, in Centraal Soedan, bij al de volkeren voor wie de beteekenissen „spin", „zon", „vuur" en „boven" teruggaan op één woord of één stam. En dat zijn de meeste volkeren tusschen Senegal en Congo-rivier.

Uit dit zonnesymbool ontwikkelde zich spin's waardigheid als zonnegod, als schepper van de menschen en van veel op aarde. Dat Bosman op een betrekkelijk jonge datum, en nog wel bij de kustvolkeren er nog van spreken kon, bewijst mij, dat het mogelijk is dat zijn *Anansee* ook later eerst „schepper, almachtige" werd, en aanvankelijk niets anders is geweest dan „zon" en „zonnedier".

Het is een natuurlijk verloop, hetwelk de identificatie op den duur ook weer verzwakt heeft, dat de spin met de zon geassocieerd blijft, zonder nog langer daarmee één wezen te zijn; van die eenheid houdt hij alleen maar een aantal solaire eigenschappen over. In één verhaal, uit de West African Folk-tales van Barker en Sinclair is het spiegelbeeld van dit verloop duidelijk terug te vinden. Het Goudkust-sprookje vertelt, hoe *Kweku*, de wijze zoon van *Anansi* zijn medemenschen redde uit het hol van een draak. De goden waren over het kranig beleid van deze

Spin-junior zoo te spreken, „that they made him the sun — the source of all light and heat to the world. His father, *Anansi*, became the moon, and his friends the stars. Thereafter, it was *Kweku Tsin's* privilege to supply all these with light, each being dull and powerless without him".

Hoewel dit verhaal relatief jong moet wezen, zijn er niet veel te vinden, die zoo duidelijk de waarheid spreken over Spin's ware aard.

In één richting zien wij dus een drang tot zoölatrie, waardoor de zonnemetafoor tot zonnegodheid wordt gepreconiseerd (bij de Goud- en Slavenkust-volkeren van Bosman), en in een andere richting de drang tot pejorisatie, tot demonisatie, waardoor het machtige zonnedier een felle dooder en verderver wordt, zoowel van het kwade als van het goede. Bij de Tim brengt hij vruchtbaarheid en geluk, bij de creoolsche negers van Suriname echter hongersnood, bij de Noord-Amerikaansche negers ziekten en ongeluk.

Voor de Bassari is hij niet meer de zon, maar de brenger van de zon; voor de Tim heeft hij het snoer waarmee de zon gevangen wordt; maar bij de Jukum is hij zelf de gevangen zon; en bij de Kassaïden weer enkel de middelaar tusschen hemel en aarde. Zijn bemiddeling heeft lang niet altijd meer een goedaardig karakter, omdat hij een demon geworden is en wellicht altijd is geweest. Goede geesten, de vaderlijke, liefhebbende godheden zijn immers zeldzaam in de mythologie der negers.

In de tegenwoordige sprookjes vinden wij een corruptie van de zonnevang-mythe en de jongere picareske fabels van de zonnedemon. Daarbij komt de spin, na de scheiding van zijn morphologie met die van het zonnewezen, steeds verder van de hemel te staan. In zijn boosdoenerij vermenschelijkt hij eerst, wordt tenslotte een paria, en wordt van middelpunt in de dierfabel soms slechts bijpersoon. In het pejorisatie-proces verliest hij eindelijk ook de laatste menschelijke trekken, en verandert hij weer geheel en al tot dier, dat alleen terwille van de biologische instructie nog handelend, meestal volkomen dierlijk-handelend optreedt.

Zoo is dus spin's geschiedenis. Zijn talenten maakten hem tot de zon, tot de schier almachtige godheid, Maar daar hij niet tot tevredenheid der menschen zijn eigenschappen aanwendde, werd hij onttroond, en zakte hij van zonnedrager en hemelsche middelaar af tot aardsche demon en booze slimmeling, van burgerdiefje tot diefachtig dier, van brutale vlerk tot het schuw insectje dat slechts macht heeft als een kwaad voorteeken.

Deze gang van zaken is overeenkomstig de ontwikkelingslijnen in de algemeene mythe-vorming, in de sprookjes- en fabel-schepping.

Uit de metafoor ontstaat de volkomen gelijkstelling, uit de verdichting het geloof, de religieuze identificatie van schijngestalte en wezen. Het proces van deze gelijkstelling is het vormingsproces van de mythe: een deel der spin-verhalen mag dan ook stellig tot de Afrikaansche zonne-mythen gerekend worden.

Aanvankelijk is het voor de primitieve fantasie *een werkelijkheid* dat de zon een spin is; maar naarmate deze werkelijkheid haar directe kracht en haar onverbiddelijkheid verliest, worden rationalistische elementen aan de mythe toegevoegd, worden de mythische gebeurtenissen verstandelijker geduid, zoodat zij tenslotte een geheel aardsch karakter krijgen, en geheel vallen binnen het kader der direct waarneembare gebeurlijkheden.

De eerste spin-verhalen zijn dan ook geen diersproken, maar „Himmelsmärchen" geweest. Pas in een tweede stadium kan gesproken worden over diersproken, waarbij grootere visualisatie optreedt naast de mogelijkheid van volksetymologische fantasieën. (De oorspronkelijke gelijkheid der Afrikaansche woorden voor „spin", „hemel" etc).

Wanneer het noodwendig geacht wordt dat uit de mythe ook een cultus ontstaat, dan mag hier gewezen worden op de nog actueele beteekenis van de spin in het volksgeloof en de waarzeggerij. Of de beteekenis van deze cultus vroeger grooter geweest is, valt te betwijfelen.

Waar Wundt in zijn Völkerpsychologie Bd. V het volgende zegt: „So treffend der Neger in Sprichwort und Tierfabel einen reichen Schatz von Lebensklugheit nie-

derzulegen weisz, und so stark bei ihm in Glauben und Kultus uralte Dämonen- und Zaubervorstellungen fortleben, so arm entwickelt oder, wie wir vielleicht auch sagen dürfen, so stark zurückgedrängt sind bei ihm durch die selbst den Zauberglauben durchdringende verstandesmässige Reflexion jene mythologischen Ausgangsmotive der Tierfabel, die eben auch hier, nach einem Schicksal, dem die mythologischen Entwicklungen so oft anheimfallen, durch ihre eigenen Produkte vernichtet werden", en zich voor deze juiste bewering in hoofdzaak op de *Ewe*-stammen beroept, is het niet van belang ontbloot erop te wijzen, dat in de Spin-verhalen de mythologische afkomst nog het duidelijkst is na te gaan. Ik meen reeds te kunnen zeggen dat de Cunnie-Rabbit-verhalen lang niet zooveel resultaat zullen opleveren.

Zeer juist heeft Wundt ook gewezen op het verdwijnen van de bronnen van het eigenlijke „Himmelsmärchen" in een verder ontwikkelingsstadium; „so weit nicht Teile desselben in Tiermärchen und Fabel übergehen". Hij beroept zich daarvoor op de Zuid-Afrikaansche Bantoe- en Negerstammen. Doch gelijk wij reeds bij de spin-verhalen konden opmerken, treedt dit verschijnsel evenzeer op bij de Soedan-volkeren. Het „waarom" van dit verloop verklaart Wundt wat erg simplistisch: „weil jene einzelnen Bilder, die sich in dem Wechsel von Tag und Nacht in den Erscheinungen der Mondphasen oder der seltenen Verfinsterungen in wenig veränderter Form wiederholen, an sich keinen Ansporn zur Entstehung neuer mythologischer Motive und zu ihrer Verbindung in sich tragen".

Ik geloof met meer juistheid, althans wat de negers betreft, te kunnen zeggen, dat hieraan de „beschaving", de creolisatie en europeanisatie van het zwarte werelddeel, „the opening up of Africa" debet is. Wellicht doet zich de gelegenheid voor, dat dit zal worden bewezen.

Het verlies van de dierenkenmerken bij de spin uit de legendarische, creatieve verhalen, werd weer vergoed bij het ontstaan en zich ontwikkelen van de schertsproken. Telkens als er een mythologisch, demonisch kenmerk

verdween, trad een eigenschap van het reëele dier ervoor in de plaats.

Is eenmaal de categorie van zuivere dierfabels bereikt, dan vertoonen de negerverhalen geen wezenlijke verschillen met die van andere volkeren. Maar zelfs in vroegere stadia heeft de spin zich bij andere volkeren niet veel anders gedragen als bij de West-Afrikanen. Volgens Frobenius (Erlebte Erdteile VII) volgde op de solair-mythologische beleving een periode van zwelgen in de nieuw-gevonden voorstellingen en beelden. De mythen zetten zich vast. Van gebeurtenissen werden zij gestalten. Deze gestalten verplaatsten zich als vormen, werden inheemsch bij rijpen en onrijpen. Waar zij bij volkeren kwamen die nog in het tijdperk van de dierfabel leefden (bijv. bij de Noordwestamerikanen) werden zij dierverhalen. Waar ze bij volkeren met lunaire wereldbeschouwing kwamen, werden de lotgevallen van de zonnegod tot die van de maangod.

Heeft de spinnende Arachne der Grieken iets met onze Spin te maken? Vast staat dat de achtpootige Spin in haar net een oude tijdsvoorstelling van lunaire afkomst en solaire omvorming is, die zoowel in het Oostelijk Middellandschezeegebied als in Zuidoost-Azië en Indonesië duidelijke vormen heeft gevonden

Uit het uitgebreide materiaal mogen enkele dingen ter illustratie volgen.

Bij de Pawnee-indianen komen een meisje en haar vier broeders in het land der buffels, door zich te laten slingeren aan een van den hemel afhangende draad. (Dorsey: „Tradition of the Caddo".) Merkwaardiger nog is hetgeen Frazer („The golden bough") vermeldt van de zonnevangst-ideeën bij Andes-volkeren, bij Eskimo's, bij Australiërs; maar een belangrijke bizonderheid is vooral wat hij direct in betrekking tot de spin vertelt: Wanneer een Teton-Indiaan op reis is, en een zekere spin ontmoet, doodt hij hem, daar anders hem het een of andere ongeluk zou overkomen. Maar hij zorgt er wel voor de spin niet te laten weten dat hij van plan is dit te doen; anders zou diens ziel het aan de andere spinnen gaan zeggen, die dit

zouden wreken. Terwijl hij de spin doodt, zegt de Indiaan dan ook: O grootmoeder spin, de schepselen van de Donder dooden u.

Ook hier kan van totemisme geen sprake zijn, maar ook hier kan een rest van spinne-zoölatrie niet worden ontkend. De Sioux bezitten een ganschen konijn-cyclus, en in een der verhalen daaruit doet het slimme konijn niets minder dan de zon vangen met een strik! Evenals het konijn op het Afrikaansch territorium, dat niet door de spin is bezet.

Sluwheid en berekening heeft onze spin gemeen met de vos die zoowel in Europa als in Kaukasië, Indië en China domineert als het slimme dier. De ZuidAmerikaansche Indianen, die ons weer naar het punt van uitgang, Guyana, terugbrengen, hebben een rijke en alomverbreide cyclus van de schildpad, die zich bijna altijd overeenkomstig de manier van doen van de spin gedraagt. Een aantal van dergelijke schildpad-verhalen kent West-Afrika ook, zoodat het niet zonder grond is dat Th. Koch Grünberg in zijn „Indianermärchen aus Süd-Amerika" zegt: „Die meisten dieser Tierfabeln sind gemischten Ursprungs. Vielfach sind die Uebereinstimmungen mit altweltlichen besonders afrikanischen Erzählungen dieser Art auffallend. Es lässt sich heute schwer entscheiden, was davon auf Amerikanischem Boden entstanden, und was durch Europäer und Negersklaven eingeführt und im Laufe der Zeit mit den ursprünglichen Märchenbesitz verwachsen ist".

Het schijnt dus wel mogelijk, dat bij de Surinaamsche *tori* een wezenlijke creoliseering heeft plaats gehad, evenals dat met de verschillende volkstalen daar het geval is geweest. En wellicht moeten wij met Dähnhardt oorsprong en ontwikkeling van al deze verhalen nog veel gecompliceerder zien en verder zoeken. In de Maleische Hikajat Pelandoek Djinaka, de cyclus van het gewijde dwerghert die stellig van Indischen oorsprong is, vinden wij het slimme dier in een goddelijk-demonische, en bijna hoogepriesterlijke functie. Hij speelt de middelaar, doet goed en kwaad, en overheerscht de andere dieren. Al deze eigenschappen heeft de spin met hem gemeen.

Dänhardt veronderstelt dat de sagenstof uit Indië langs de oude handelsweg in Oost-Afrika, en vandaar door centraal-Afrika naar de Westkust is gekomen. Zij zou dan door de negerslaven naar Amerika gebracht zijn, en wel het eerst naar Brazilië en Guyana, waar de stof door de Indianen werd geadapteerd (Natursagen Bd. IV). Wellicht zullen wij dan ook nog meer van de spin te weten komen, door het onderzoek naar zijn aanwezigheid steeds Oostwaarts te blijven richten, om te kunnen ontdekken, waar en wanneer hij het eerst aanwezig is geweest.

Reeds weten wij het volgende.

Wanneer wij afzien van de Boschjesmannen die een geheel aparte plaats innemen, moeten wij in de dierfabels der Afrikanen vier groepen onderscheiden:

1°. een kleine groep van de *Jakhals*, met opvallend conciese vormen, die waarschijnlijk tot de Hamitische kultuur behoort, en hier dus verder niet ter sprake komt.

2°. een van Senegal tot Zuidoost-Afrika verbreide groep van de *Haas*; verhalen in gemoedelijken trant. Veel motieven daaruit rekent men tot de middel-Erythreïsche kultuur.

3°. een groep van *Spin* en *Schildpad*, aan het West-Afrikaansche kustgebied, aan de Kongo en de Kassaï tot ver in het binnenland gesitueerd. Met een sterk gehalte aan mythologische motieven. Zij zijn het erfgoed van de Atlantische kultuur. Ook de schildpad en de krab, zijn daar zonnedieren (zie Bittremieux „Mayombsche Volkskunst"), en door hun morphologie gemakkelijk verwisselbaar met de Spin.

4°. een groep van de *Dwerg-antilope*, met veel variabiliteit in alle richtingen verspreid.

In deze laatste groep zien sommigen de oudste dierfabels van Afrika, welke direkte monumenten zouden zijn van de uit Indonesië en Zuid-Azië afkomstige oerkultuur. De slimme dwerg-antilope uit Afrika zou dan identiek zijn met de Maleische Pelandoek djinaka, het gewijde dwerghert, (Zie over deze laatste C. Mees: Hikajat Pelandoek Djinaka).

Ook de antilope stijgt in Afrika tot de waardigheid van

een God omhoog; een die vanzelf de slimste is, en dus allen heeft te bedriegen.

In verreweg het grootste deel van Afrika is de dwerg-antilope echter geen echte fabelheld meer; meestal werd hij door de haas verdrongen, en elders door Spin of Schildpad reeds in voorhistorischen tijd vervangen. Bij verschillende volkeren werd de dwerg-antilope, die geen zonne- maar totemdier moet geweest zijn, tot godheid verheven, terwijl hij als fabelheld verdween. De schildpad komt hoofdzakelijk als spin-variant voor, en stijgt bij de Joruba (Atlantis Bd. X) zelfs aan een draad ten hemel, die zijn moeder (de hemelbewoonster!) neerlaat. In een ander Joruba-sprookje waarin het konijn hetzelfde doet, is de moeder een spinnende vrouw, die haar spindel (*keke*! als in Suriname) omlaag laat vallen.

Wat nu de Spin-verhalen betreft, deze zijn juist te vinden op het gebied der Atlantische kultuur waar ook matriarchaat, akkerbouw en spinnerij domineerde boven de oudere jagerkultuur, die ook uiteraard geheel andere dierfabels heeft gekend, het gebied van de restanten van een zon- en maan-cultus.

De huidige localiseering van dit alles levert verrassende resultaten, en er zijn gewichtige argumenten bij te brengen voor de juistheid van bovenbesproken hypothesen over beteekenis en oorsprong der spin-verhalen, wanneer wij gebruik maken van de karthografische gegevens welke het Forschungsinstitut für Kulturmorphologie te Frankfurt in de laatste jaren zoo moeizaam bijeen bracht.

Een vergelijking van kaartje no. 1, dat de verbreiding aangeeft van zon- en maan-cultus, zij het in zeer ontaarden vorm, en kaartje no. 2, dat aangeeft in welk deel van Afrika de haas fungeert als fabelheld, is ongetwijfeld verrassend. Want wat West-Afrika betreft, bemerken wij dat de zône van zon- en maan-cultus, volkomen dat gebied dekt, waar de haas *geen* fabelheld is, maar waar juist de spinverhalen een rol spelen. Terwijl omgekeerd zon- en maan-vereering niet voorkomt op het terrein waar de haas het middelpunt is van diermythen en dierfabels.

Geografisch valt het gebied van de Afrikaansche zonne-

dienst met dat van Spin's opperheerschappij samen, zoodat de identiteit van beider mythen ook ruimtelijk aannemelijk is.

Uit het kaartje no. 2 leeren wij tevens zien, dat het de negers van Senegal en Liberia moeten geweest zijn, ide de verhalen van de Haas (= Konijn) naar Amerika hebben gebracht. Een anthropologisch onderzoek naar de domineerende rassen bij de Noord- en Middel-Amerikaansche negers die deze fabels nog kennen, zou indien zulk een onderzoek nog mogelijk is, hierin zekerheid kunnen verschaffen.

Een toevalligheid behoeft men zeker niet te zien in het feit, dat evenals het Noordwestelijkste gebied van het

No. 1.

No. 2.

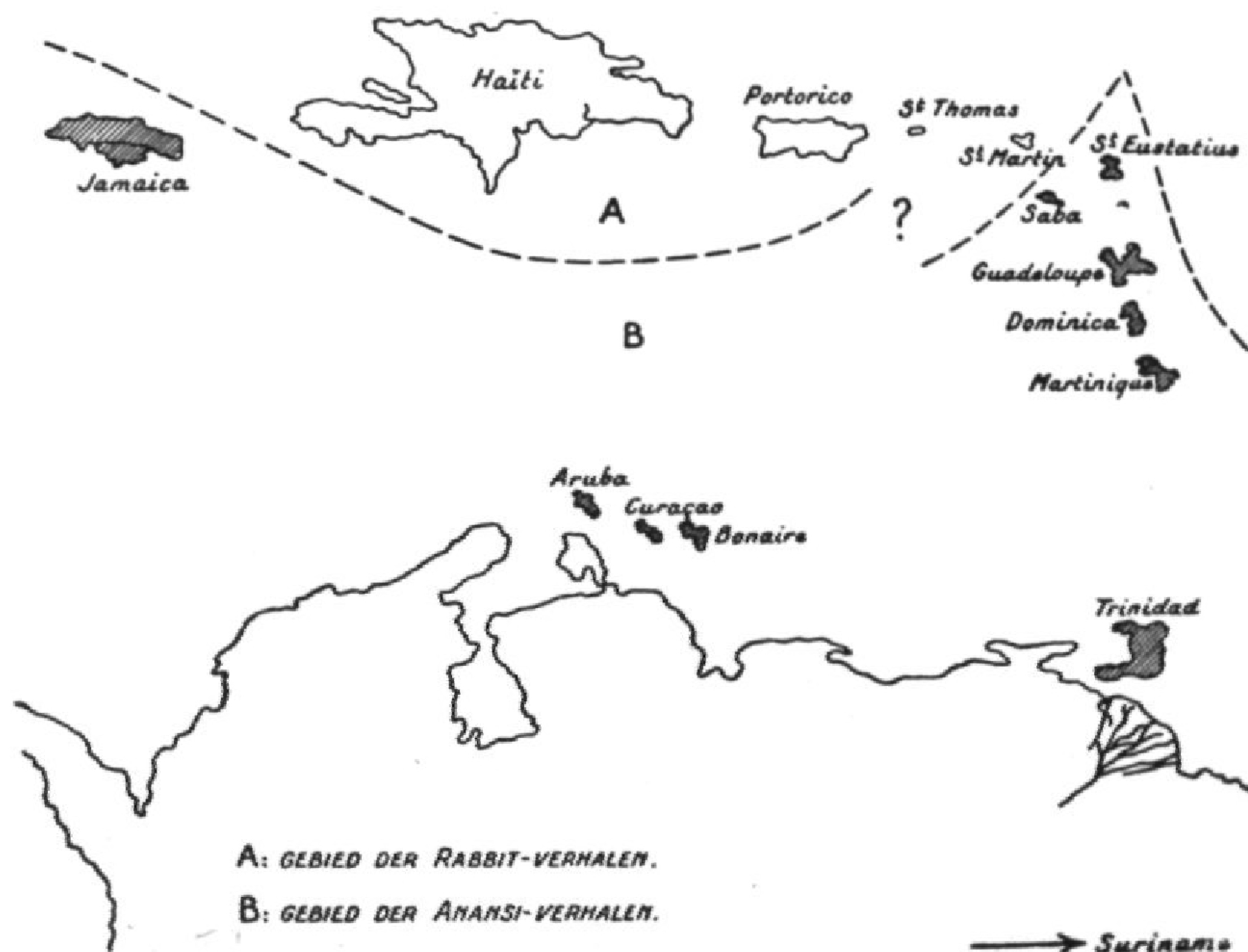
Afrikaansche slavenland de Haas-verhalen en het Zuidelijker gebied rond de Golf van Guinea de Spin-verhalen herbergt, evenzoo in Noord- en Middel-Amerika nagenog exclusief de verhalen van de slimme Haas, van „Cunnie Rabbit" of „Br'er Rabbit" worden gevonden, terwijl op de Zuidelijke Antillen en op het vasteland van Zuid-Amerika de spin-verhalen verreweg overheerschen, en in Suriname de Haas- (of Konijn-) verhalen daarentegen totaal onbekend zijn.

De grenslijn van beide groepen loopt tusschen Jamaïca en Haïti, en noordoostwaarts, ten noorden van Saba en St. Eustatius (Zie kaartje no. 3). Of St. Thomas en St. Martin binnen het gebied der spinvertellingen vallen, heb ik nog niet kunnen nagaan. Jamaïca is in ieder geval het

westelijkste punt van hun verbreidingsgebied. Haïti en de Zuidelijke Staten van Noord-Amerika kennen slechts Rabbit-verhalen; Jamaïca kent er enkele, naast overwegende Spin-vertellingen, doch ook *Anansi* heet daar „Mr" of „Brer".

Op de Antillen heerscht meestal eenzelfde toestand; in het Noorden heeft St. Eustatius Spin-vertellingen, in het Zuiden Curaçao evenzeer.

Hier ligt een onafzienbaar onderzoekingsveld open,

No. 3

niet slechts tot de inzameling van het materiaal, maar ook tot het uitvorschen van het „waarom". Is er bijvoorbeeld geen correlatie tusschen de aanwezigheid der spin-verhalen in zoo Noordwestelijke richting als het eiland Jamaïca, en de groote invoer van Surinaamsche slaven aldaar, tegelijk met de immigratie van een aantal Engelschen uit Suriname in 1669?

In de diepere en volledigere kerstening van de Noord-Amerikaansche negers moet waarschijnlijk een der medeoorzaken gezocht worden van het verdwijnen van de Spin

uit hun dierfabels, ofschoon zijn algeheele afwezigheid mij toch raadselachtig voorkomt.

Puckett („Folk-beliefs of the Southern Negro") ziet in het feit dat de Spin eerst bij de Goudkust-volkeren, de voornaamste voorouders der slaven, als schepper van het heelal gold, een reden waarom hij bij het verlies van hun heidendom ook radicaal werd uitgebannen.

Met de verzameling van gegevens ter plaatse kan men zich niet genoeg haasten. Sinds het isolement van de meeste der Antillen gaandeweg wordt opgeheven, is het gevaar niet denkbeeldig dat heel veel belangrijk materiaal er binnen enkele jaren onherstelbaar zal verloren gaan.

* * *

Aan de Surinaamsche Spin-verhalen zit nog een heel belangrijk vraagstuk vast: Waarom men die verhalen bij sterfhuis- en begrafenis-feesten vertelt, en waarom volgens een oud, thans verzwakkend volksgeloof deze verhalen niet bij daglicht mochten gezegd worden, en men zich een ooghaar moest uittrekken alvorens ze te beginnen (v. Cappelle pag. 246 vlgg).

Niet alleen bij de stadsneger in Suriname is het de gewoonte om bij sterfhuizen de spin-verhalen op te disschen, maar volgens van Coll's „Gegevens over Land en Volk van Suriname" hadden ook Boschnegers de gewoonte om dit te doen, en wel op drie achtereenvolgende Zaterdagen voor een man, en op twee Zaterdagen voor een vrouw. Ik waag echter te betwijfelen of dit gebruik bij de negers erg oud is, want juist de oudere bronnen zwijgen alle unaniem hierover, en Hartsinck, bijvoorbeeld, die in het 2de deel van zijn „Beschrijving" uitvoerig handelt over de begrafenis-plechtigheden der Surinaamsche slaven, vermeldt wel dat ze daarbij zingen, dansen, pret maken en eten, maar hoegenaamd niet dat zij verhalen vertellen. Dat strookt ten volle met de Afrikaansche toestanden, waar bij de meeste sterfgevallen dans- drink- zang- en eet-feesten gedurende drie tot acht achtereenvolgende dagen of nachten werden gehouden. Maar nergens vond ik aangeduid,

dat daarbij ook slechts terloops verhalen werden verteld.

Bij de Negers in de Zuidelijke Staten van Noord-Amerika is dit ook zoo geweest. De „setting up" (gelijk Surinaamsche *dèd'oso*) ging gepaard met eten en zingen; bij de gekerstende negers werden „Spirituals" uitgevoerd. Maar reeds in 1887 klaagde een oude neger: „Wakes ain' what dey us-tah be. We ustah sing an'pray all de nite long, but now de young folks dat 'tends 'em jes' tells annidotes all nite".

Voor anecdoten leze men in Suriname *anansi-tori*, die daar meestal ook niet veel meer dan grappige anecdoten zijn. Tegen de neger-dansen welke bij slemppartijen uiteraard een lascief karakter kregen, heeft men in Suriname steeds geageerd, zoodat de negers in aangenamen kout eenige ersatz daarvoor moesten zoeken, wanneer zingen alleen onvoldoende bleek.

Doch deze simplistische verklaring belicht zeker nog niet de diepste oorzaken van de voorkeur voor deze verhalen bij sterfhuizen. Was in de slaventijd het begrafenisfeest in werkelijkheid het eenige feest dat de negers kenden, na de abolitie is dit snel genoeg anders geworden; maar de spinvertellingen bleven toch uitsluitend in zwang op sterfhuizen.

Uit heel de wijze waarop de ouderwetsche neger of negerin in Suriname zich buiten het sterfhuis tegenover de *Anansitori* verhield, blijkt verder dat aan deze verhalen toen nog geen magisch-religieuze beteekenis werd toegekend. De kerksche neger sprak er liever niet over, zeker niet overdag, en vast nooit met luider stemme. Een lichaamsdeel kon immers door het ontijdig vertellen of aanhooren van deze verhalen slapen of de kramp krijgen („*tjis' Anăsi*"); zulke „heidensche" geschiedenissen zouden allerlei kwaad kunnen veroorzaken, meende men.

De veronderstelling ligt voor de hand dat de Spin in het verworden Surinaamsche negerbijgeloof in verband is gebracht met de koudbloedige dieren en insecten welke bij de Afrikanen gelden als de nazielen van hun afgestorvenen. De zielewurm uit de Fanany-mythe is in West-Afrika dikwijls een insect, en in Suriname is een duidelijk

restant van deze aanschouwing te vinden in het volksgeloof: dat sommige kinderen „reeds vóór hun geboorte de kiemen van *fjofjo* („wandluizen") in zich omdragen". Bij volwassenen dringen ze door woordbreuk of vervloeking binnen, en als de betrokken persoon dan sterft, kruipen de insecten uit het lichaam en vliegen daarna weg. (Vgl. A. Bex: „Uit het geestenrijk van Suriname). Hier vinden wij nog een schaduw van manistische diervereering.

Over het zieledier wordt echter verder niet gesproken dan in de onbewuste symboliek der spinverhalen. Men spreekt over *Anansi* op dezelfde wijze als men bij zulke gelegenheden over de doode spreekt, die als een onpersoonlijk type onherroepelijk in de verleden tijd is geclasseerd. Na de begrafenis volgt immers de ceremonie: *„Pul' a pitjī na pasi"* (ruim het kind uit de weg, d.w.z. opzij met elke gedachte aan de doode). De stemming slaat om in een volkomen feestelijke, en over de doode wordt nog slechts gesproken als over *„a suma"* d. i. „zekere persoon". Dit gebeurt omdat men gelooft aan de aanwezigheid van de naziel, vroeger in de gedaanten van het zieledier, die men niet moet hinderen door het noemen van zijn naam. Juist omdat de spin nu eenigermate de gedachten van *a suma* moet afleiden, juist daardoor wordt hij met deze geassocieerd, en is de sfeer waarin zijn lotgevallen zich afspelen eenzelfde als die van het „jenseits" der afgestorvenen. Eerst als afweer gebruikt, worden de verhalen buiten het sterfhuis weer terug-geduid, als schadelijke, geheimzinnige verhalen.

De volkomen verleden tijd waarin de doode thans geclasseerd is, wordt ook de volkomen verleden tijd waarop de nadruk valt in de verhalen. Dat gebeurde steeds met de stereotype beginformule *„ĕr-tĭ-tī"*, een formule die nog steeds gezegd maar niet meer verstaan wordt, evenmin als de ingevlochten liedjes, die men ook in Afrika niet meer begrijpt.

Ook op Haïti zegt men vóór het begin van elk verhaaltje *„Time-time"*, wat wel hetzelfde moet zijn als 't Negerengelsche *„tĭ-tĭ"* uit Suriname. (Price-Mars: in zijn

Bibliothèque Haïtienne zegt: „nous n'avons pas trouvé d'habitudes analogues chez d'autres peuples", en vergist zich dus.)

De beteekenis van dit *tĩ-ti* gaat nu terug tot de West-Soedaneesche stam *-tè*, *tètè* „damals, früher", en komt in het Ewe voor als *tètè* „damals, alsdann"; Tsji: *tètè* „remote antiquity, of old"; Gã: *tètètè*" old, from the beginning"; Guang: *tete* „Vorzeit"; Yoruba: *tētē* „early, soon".

De Surinaamsche formule, waarvan ik het „*ēr*" nog niet met zekerheid weet te verklaren, heeft dus in ieder geval moeten dienen om het overoude van de spin-vertellingen te betonen. Zal nu in de tijd dat de beteekenis van deze begin-formule nog bij haar gebruikers bekend was, ook niet de herinnering aan het solaire karakter van deze verhalen zoo sterk geweest zijn, dat men het niet oorbaar achtte ze tijdens het schijnen van de zon te vertellen, evenmin als een neger niet in presentie van een doode of een machtig heer over deze spreekt?

Want de uiteenzetting die R. H. Nassau in zijn „Fetichism in West Africa" geeft, dat „by day, both men and women have their manual occupations, or even if idling, pass the time in sleep or gossip; but at night, particularly with moonlight, if there be on hand no dances, either of fetish-worship or of mere amusement, some storyteller is asked to recite", verklaart nog niet voldoende waarom men *bevreesd* is die verhalen bij dag te doen. Dat het spreken over de zonne-demon Spin samengaat met vrees voor de tegenwoordigheid van die zonnedemon of zonnegod, lijkt mij eerder aannemelijk. En niemand minder dan Uncle Remus geeft mij gelijk, wanneer hij zegt dat in vroegere dagen „Old King Sun wuz mo' neighborly"..; zoodat men met meer ontzag over zijn daden zweeg, zoolang hij aanwezig was.

Daarom ook straft Spin de ontijdige vertellers met het grijpen van hun hand, het kruipen in hun ledematen, even als hij dat in de verhalen bij zijn vijanden of zijn prooi doet. Ook in Afrika is het besef dat de Spin zooiets werkelijk vermag, nog te vinden in een spelletje dat „de Spin" heet, en dat volgens Meinhof (-Bentley) bij de Kongo-

leesche kinderen in zwang is. De kinderen dansen in een kring, en één is de Spin, die moet trachten een der anderen aan de voet te pakken en naar beneden te trekken.

Om aan de macht van de Spin te ontkomen kon men hem het best imiteeren bij het vertellen, en wel met door de neus te spreken. De Westafrikaansche toovenaar spreekt wanneer hij een geest voorstelt óók door de neus, en bij zijn Surinaamsche ambtgenoot is dit soms eveneens het gebruik. In al deze gewoonten, in al het bijgeloof rond de *Anansitori,* zijn aanwijzingen te vinden in de richting van zijn vroegere beteekenis van Zonnegod of demon, twee ongescheiden wezens in landen waar vaak hetzelfde woord voor „God" en „duivel" wordt gebezigd.

* * *

Onze laatste taak tegenover de Spin is, na te gaan welke zijn namen zijn in de verschillende landen waar hij als fabelheld fungeert.

De Surinaamsche naam *Anansi* (uitgesproken: *anã-si*) gaat zonder eenige twijfel terug op Tsji: *Anansi* of *ananse.* hetgeen eveneens Spin beteekent. Het woord *ananse* komt in bijna alle Kwa-talen, (dat zijn Ewe, Tsji, Lagunentalen, Kru, Yoruba, Nupe, Ibo, Edo, Idžo etc.) voor, en beteekent daar „Flachs, vlas". Datgene dus waarmee gesponnen wordt, of datgene wat uit de spin voortkomt.

De begin-*a* van *Anansi* of *ananse* is een appellatief-prefix, dat wij ook in tal van Surinaamsche naamwoorden vinden (*A-kuba, A-makti, A-luku-dũdũ* etc.), en de spinne-namen in West-Afrika welke met die van het Tsji verwant zijn kan men in twee groepen verdeelen: die mèt het prefix en die zonder.

Met prefix heeft men: Yoruba: e-*na, e-no*: Gã: *a-nanu*; Sobo: *a*-ne. Zonder prefix daarentegen: Guang: *nàtè*, dialectisch ook *nare*; Kambali: *nata*; Akpafu: *nãti*; Barba: *nara*; Bulom: *nà*; Mampa: *na*.

Al deze namen beteekenen „Spin", zonder meer. Enkele talen hebben daarvoor samenstellingen, waarin dezelfde *-na-* stam gevonden wordt; Dagomba: *kpate-nare-ṅa*;

Kandjaga: *ni-nera*. De stam *-na-* is in alle vijf hoofdgroepen der West-Soendatalen vertegenwoordigd, en komt gelijk reeds eerder vermeld werd, daar voor naast een stam *na*, met de beteekenis „boven” (ook Surinaamsch *na*, bijv. *na-tapu, na fèsi* etc.) en een stam *-ná-* met de beteekenis „vuur”. Ook is *-na-*, *-nan-* de algemeene stam voor de beteekenis „vier”; ik vermeld dit, omdat het Frobenius' theorie schijnt te steunen, dat de Spin tevens het symbool is van het vier- of achttallig systeem in de tijdrekenkunde en de getallen-mystiek van Afrika en de Atlantische cultuur. In hoeverre wij hier toeval of correlatie moeten zien, vermag ik nog niet te beoordeelen.

Voor de naam van „spin” nemen sommigen naast de stam *-na-* liever een stam *-nati* aan, waartoe ook de Tsji- (en Surinaamsche) benaming *a-nanse* wordt teruggebracht. De begin-nasaal werd namelijk ook in de inlaut geprojecteerd: een verschijnsel dat in de West-Soedantalen meer voorkomt. Tsji: *-nanse* komt dus uit **-nante* < **nate* < **nati*. Ook de vorm *nara* ontwikkelde zich uit *nati*.

Merkwaardig is het, dat bij de Ewe onze spin een geheel andere naam draagt; daar heeft hij de soortnaam *yiyí*. Ik zie hierin hetzelfde woord als Surinaamsch Negerengelsch *jèjè* „geest, spook, demon”. Het kan een specialiseering zijn van Spin's oorspronkelijk demonisch karakter. Hiertegen pleit echter dat in het Schambala en Zigula *yeye* beteekent „hij”, de derde persoon enkelvoud, en *jaja* „geest, spook” zonder meer. De naam voor „spook” schijnt dus eerder het oudste, en bij de Ewe later overgegaan op de spin. Met deze spinnenaam staan de Ewe ook geïsoleerd tusschen de andere West-Soedan-volkeren.

Mogelijke samenhang met de *-na-* of *-nati*-stam hebben de benamingen van de Fân, waar de Spin *ndanabo* heet, en van de Kassaïden, een volk dat overigens tot de Bantoegroep behoort, waar hij *tande* of *ntande* genoemd wordt.

Geheel andere namen heeft onze held bij de Tim (Paratau), waar *Adjaga* zijn titel is, terwijl hij bij de Jukum: *tsafin* heet, en bij de Tsji soms: *ntìkũma*, een naam die overeenkomt met die van de Bulom: *niantangoma*. Achter

de Tim-benaming *adjaga* moeten wij misschien wel meer zoeken. Bij de Yoruba beteekent *adžaka* „de plaag, langdurige besmettelijke ziekte, pest"; bij de Ari is *a dja* „ce n'est pas bon"; in het Negerengelsch van Suriname is *adjàka* een dreigement „pas op, wees gewaarschuwd". Iets van de beteekenis van „ellendeling, ongelukverwekker" zal dus ook wel over zijn in de naam die onze spin bij de Tim gekregen heeft. Teenstra, (de Landbouw in Suriname II) vermeldt ook een plantage, bij de negers „*Adjakka*" genaamd, naast andere plantagenamen als „*Baboen* (brulaap) „*Spierien*", „*Monki*" en „*Kakrakoe*". Men kan dus de Spinne-naam bedoeld hebben.

Bij de Noordelijker gesitueerde Hamitisch-sprekende volkeren is de naam weer volkomen anders. De Fulbe noemen hem: *Sanseido*, de Haussa *gízo*. Ook in centraal-Soedan heet de fabelheld veelal *gisu*, en in dat geval heet Spin's vrouw steeds *koki*.

De Bantoe-namen gaan bijna alle op één vorm terug. Jaunde: *abob* (naast *ngam* „vogelspin die voor orakel wordt gebruikt); Duala: dibobe (naast *ngambi* „vogelspin-orakel"); Bakoro: *ndalboe*; Basu *ibobol*: Schambala: *bwili*.

De namen voor de orakelspin in het Jaunde en Duala gaan mogelijk ook terug tot de *-na-* stam. Opmerkelijk is dat de Duala-naam *dibobe-* ook „hemel" beteekent. In deze groep hebben alleen de Kassaïden een geheel afwijkende naam. Naast *tande* of *ntande* heet de spin daar ook *dihoka*.

De naar Middel- en Zuid-Amerika overgebrachte namen behooren meestal tot de *-na*-groep. Curaçao en St. Eustatius kennen de naam zonder prefix: *nansi* of *nanci*. Jamaïca heeft dezelfde naam als Suriname: *annancy*, of *unnàhncy* (volgens Jekyll). Soms echter heet de Spin op het eiland ook *takuma*, en deze naam vinden wij terug in het verhaaltje uit St. Eustatius van *Braha-Nanci* en *Braha-Toekema*, twee vrienden. Men heeft daar de beide spinne-namen over twee personen verdeeld. De Jamaïca-negerengelsche naam *takuma* gaat klaarblijkelijk op de Tji-naam *ntikuma* en de Bulom-naam *niantangoma* terug.

Men verlieze niet uit het oog dat op Jamaïca de meestgebruikte en duidelijkste naam toch *anancy* is.

Het Saramakkaansch uit Suriname heeft twee afwijkende vormen welke zeer interessant zijn. Schumann's woordenboek van 1778 vermeldt namelijk *„adjanassi* oder *anassi"*, vormen welke noch Focke noch Wullschlägel kenden, en welke ik ook later nooit door de gewone negers hoorde gebruiken. Het waren dus specifieke boschneger-vormen. *Adjanassi* heeft Schuchardt ten onrechte beschouwd als een door Portugeesch *aranha* beïnvloede vorm; een hypothetische tusschenvorm **aranjassi* wil hij in verband brengen met *ananassy*, een vorm die hij in de Engelsche reisbeschrijving van Stedman vond, en die in de Nederlandsche vertaling ontbreekt, terwijl daar wel de beschrijving van het dier is opgenomen.

De Stedmansche vorm berust evenwel op een van de tallooze orthografische fouten en onnauwkeurigheden waarvan diens reisbeschrijving wemelt. *Ananassy* voor „spin" vindt men dan ook nergens anders: het woord is eerder een Stedmansche vorm voor *nenàsi* „ananas" geweest, dat deze auteur verward heeft met *ananas* en *anansi*.

Het Saramakkaansche *adjanassi*, dat in Schumann's woordenboek ook als samenstelling *adjanassi-hosso* = „Spinnwebe" voorkomt, heeft niets uitstaande met het Portugeesche woord, omdat het een zuiver Afrikaansche vorm is. In veel Goudkust-verhalen wordt de spin namelijk *Egya-anansi* of *Aiya-anansi* genoemd, hetgeen beteekent „vader anansi", blijkbaar om hem te onderscheiden van zijn zoon en rivaal *Kweku Tsin*. De naam van Spin-junior beteekent niets dan *„Kwaku* de jongere", daar Ewe: *tsě* „jongere broeder" beteekent. Zijn tweede naam dient om hem te onderscheiden van *Kwaku-anansi*, zooals de oudere fabelheld aan de Goudkust vaak genoemd wordt.

Saramakkaansch: *adjanassi* is dus volkomen identiek met Tsji: *aiya-anansi;* met dit verschil, dat de nasaliseering van de tweede *a* bij de Boschnegers evenzeer ontbreekt als bij verreweg de meeste West-Afrikaansche

namen. Het Saramakkaansche woord bestaat uit twee componenten: *adja* „vader" en *anassi* „spin", waarvoor Bassari: *nati*; Akpafu: *nāti*; Guang: *nàtè* etc. kunnen worden aangevoerd. Vandaar ook dat men bij de Boschnegers naast *adj'-anassi* ook nog de vorm *anassì* „spin" vindt, die hiermede tevens verklaard is.

Gelijk men ziet, zitten er zelfs aan de naam van onze Spin heel wat kwesties vast. Zoowel van zijn ware naam als van zijn ware aard heeft hij een mysterie gemaakt, waarvan ik de gedeeltelijke ontsluiering hier heb gepoogd. Ik stel er prijs op te verklaren, dat ik bij mijn onderzoek niet die volledigheid heb kunnen betrachten welke ik zelf had gewenscht. Voor den africanist zijn onze Nederlandsche bibliotheken woestenijen zonder veel oases. Ik was dan ook aangewezen op eigen hulpmiddelen, zooals ik, om tot de bovenstaande ontdekkingen en gevolgtrekkingen te komen, ook voor het grootste deel was aangewezen op eigen systematiseering, en een nagenoeg eenzame ontdekkingstocht. Hetgeen niet plezierig is.

Ik vraag dan ook bij voorbaat verontschuldiging voor datgene wat nog onvoldoende belicht of onvolledig bewezen werd; voor die hypothesen welke te gewaagd zijn; voor die conclusies waaraan men in de toekomst iets af of toe zal moeten doen.

Maar ik geloof dat wij de hoofdzaken veilig bewezen mogen achten en rustig kunnen gelooven met de ontsluiering van Spin's geheimen, — van de ware aard van dit geidealiseerde en gepejoriseerde neger-type —, ook iets meer inzicht te hebben gekregen in wat er zoo geheimzinnig omgaat „at the back of the black man's mind".

Voor materiaal en terechtwijzingen houd ik mij aanbevolen.

Amsterdam, Maart 1930

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK IV (*Vervolg*)
1734—1743

§ 23. Ofschoon, gelijk wij hebben gezien, de Republiek buiten den oorlog van Engeland met Spanje gebleven was, gevoelde men op onze eilanden toch de lasten van dien krijg. De zee was vol van Engelsche kapers, soms lagen er vier of vijf op de reede van S. Eustatius. Een ervan, de gemonteerde bark de Victory, kapitein Joseph Power, varende onder Hollandsche vlag, nam in (een der monden van) de Orinoco de bark Koopmanschap, toebehoorende aan mr. Jan de Windt, raadsheer op St. Eustatius. Coesvelt schreef er over aan generaal Matthew, die de daad van Power sterk gispte en genoegdoening beloofde, maar middelerwijl was de kaper naar Providence gezeild en Jan de Windt was schip en lading suiker kwijt [1]). Eene zware bezoeking was ook, dat de aanvoer van allerlei goederen was stopgezet. Er kwam geen timmerhout meer uit Amerika, zoodat de huizen op de compagniessavane, bovengenoemd, niet konden worden afgebouwd. De levensmiddelen voor het garnizoen raakten op, omdat het den Engelschen op doodstraf verboden was ze aan te voeren. Wat er nog kwam, kochten de ingezetenen op, 1 ton vleesch deed 12, 1 ton spek 13 à 16, 100 ℔ visch 4½, 1 vat makreel 6 pesos. Ook op St. Christoffel konden zij niet terecht. Flemming, de generaal daar, schreef 18 Juni 1741 aan Coesvelt, dat zijne handen gebonden waren door Z.M.s acte, waarbij de verkoop van levensmiddelen aan anderen dan Z.M. onderdanen verboden was. En van Nederland

[1]) Coesvelt aan X 31 Jan. 1741, port. no. 5 fol. 424. Bedoeld zal wel zijn Providence, hoofdstad van Rhode Island.

kwam er, trots de dringendste aanvraag, niets! Coesvelt zond toen een paar heeren naar generaal Matthew op Antigua, maar zonder vrucht. De acte zou loopen tot Kerstdag 1741, mocht zij vernieuwd worden, dan wilde Coesvelt aan Kamer Zeeland vragen om 200 vaten vleesch, 100 met spek, 150 zakken groene erwten, 150 met gort, 100 pullen zoete olie en 2000 ℔ Edammer kaas, om aan de ingezetenen te verkoopen. Op St. Maarten was het vooral niet beter, verscheiden arme menschen en slaven stierven daar van honger. Philips had toen korte metten gemaakt met een Engelsch schip ter reede met vleesch en spek, het gearresteerd en de lading doen verkoopen. Op St. Thomas en St. Kruis even groote ellende, met een sterftecijfer van 400 zielen buiten de slaven [1]). En of al deze ellende nog niet genoeg ware, teisterde 11 September 1740 een vreeselijke orkaan onze eilanden, waardoor alleen op de ree van St. Eustatius acht schepen vergingen; heerschte er in het begin des volgenden jaars eene schrikkelijke droogte; en verschrikten geruchten de bevolking als b.v. dat er een Fransch eskader van Ferrol, waar het zich met een Spaansch vereenigd had, op weg was om de Nederlandsche eilanden te veroveren [2]).

§ 24. Te midden van deze ernstige dingen hield zoowaar nog een schandaalprocesje de gemoederen bezig. Zekere Catharina Simmons wed. Thomas Ryton en Mary Harris hadden verteld, dat Simon de Graaff, het lid van den Raad, niet zoo trotsch op zijn dochter behoefde te zijn, want dat haar moeder reeds van haar bevrucht was toen de Graaff haar trouwde en dat van een anderen man; dat hij haar anders ook niet zou gekregen hebben, want dat hij maar een winkeljongen was geweest, een soort lakei van commandeur Stevens zaliger; dat kort na zijn huwelijk hare vrienden hem naar Holland hadden gezonden om eene lading te halen en hem bij zijn terugkomst geluk hadden gewenscht met die dochter, waarover hij toen zeer verbaasd was geweest, wel wetend, dat hij niet lang genoeg getrouwd was geweest om een kind bij haar te hebben(!). De heer de Graaff stelde een eisch in tegen deze lasteraarsters. Hij voerde aan, dat Catharina voornoemd zelve een openbaar, oneerlijk vrouwmensch was; dat zij alleen uit haat tegen hem handelde, omdat hij indertijd haren eisch tegen Nic. Heyliger Pzn. om kraam- en opvoedingskosten voor haar onecht kind had afgewezen; dat zijne huisvrouw eene dochter was van zal.

---

[1]) Brief van 31 Jan. als *boven*, port. no. 5 fol. 425 v. Coesvelt aan X 28 Maart 1741 *aldaar* fol. 443. Id. aan dez. 19 Juni 1741, *aldaar* fol. 468. Id. aan dez. 15 Juli 1741, *aldaar* fol. 499. Philips aan X 26 Aug. 1741, *aldaar* fol. 511.

[2]) William Matthew aan Ellis d.d. Antigua 27 Aug. 1741, port. no. 5 fol. 515.

commandeur Joh. Salomonsz. en boven allen laster verheven; dat Catharina voornoemd zelfs den heer Faesch durfde lasteren als van Pieter Heyliger Sen. omgekocht, terwijl Faesch de eerlijkheid zelve was. De Raad, recht doende, ontzegde — op welke gronden, blijkt niet — aan De Graaff zijnen eisch [1]).

Coesvelt had ook moeielijkheden met zekeren Andrew Godfried. Deze man was uit Oost-Indië na lang dwalen eindelijk op St. Eustatius geland, waar Faesch hem in dienst had genomen, maar had moeten ontslaan. Sinds hield hij zich onledig met het schrijven van smaadbrieven tegen de regeering, daarvoor door de malcontenten betaald, zoodat Coesvelt hem op fort Oranje liet gevangen zetten. Na eenige maanden vrijgelaten, ging hij met kapitein Roelof Aldersz., ons bekend, naar patria [2]).

In deze dagen verkocht schipper Abr. Heyliger, van Curaçao gekomen, zijn schip de St. Martin aan St. Christoffel en stelde, volgens de voorschriften, aan Coesvelt zijn Turkschen pas ter hand, behoorlijk doorgesneden. Coesvelt zond het stuk door aan Heeren X met verzoek het aan de Heeren Hope, reeders der St. Martin, te doen toekomen, die het weder moesten behandigen aan de Admiraliteit van Amsterdam. Hij voegde er de insgelijks voorgeschreven verklaring van den opperstuurman en verdere bemanning bij, dat het schip 17 Juni was overgeleverd en dat de kapitein „het" Algiersch of Turksche pas doorgesneden had. Ook in den inventaris van compagnies goederen van dezen tijd vindt men twee Turksche passen, van Jan Douwes en Willem Heyliger [3]).

---

[1]) *Verklaring* van Thomas Cressy en Sara Barry, over wat zij van Cath. Simmons gehoord hadden d.d. 31 Aug. 1740, port. no. 5 fol. 450r; idem van Mary Harris *aldaar* fol. 451r; extract uit het *sententieboek* 1 Febr. 1741 *aldaar* fol. 452r; Simon de Graaff aan Coesvelt 6 Maart 1741, *aldaar* fol. 454—456 (copie fol. 478—480); dez. aan X 31 Maart 1741 *aldaar* fol. 448. Ik laat andere gedingen, wegens eerroof, laster, burentwist als nog onbelangrijker onvermeld.

[2]) Coesvelt aan X 17 Juni 1741 *aldaar* fol. 476—477r.

[3]) Coesvelt aan X 19 Juni 1741, port. no. 5 fol. 468. *Verklaring* van John Taylor opperstuurman c.s. op de reede 19 Juni 1741, *aldaar* fol. 470. *Inventaris* d.d. 25 Juli 1740, *aldaar* fol. 414v. In de Middellandsche Zee genoot onze vlag bijzondere voorrechten, Wagenaar, *Vad. Hist.* XVIII 9 en de Turksche paspoorten waren bewijzen van nationaliteit, door de hooge regeering uitgereikt, waarin schip, passagiers en goederen bij de in casu Barbarijsche staten werden aanbevolen. Zoo nog in de wet van 14 Maart 1819. N. Olivier, *Het zeeregt van vroeg. en later tijd*, 1813 blz. 47 vlg. A. Tak v. Poortvliet *Het recht v. koopvaardijschepen t. h. voeren der Ned. vlag*, 1896, blz. 57; een voorbeeld a° 1820 *aldaar* blz. 53. In 1869 zijn ze afgeschaft, *Staatsblad Kon. d. Ned.* bew. d. W. H. de Savornin Lohman, 1873, blz. 146. Dit doorsnijden is iets anders dan het in tweeën scheuren van een bevrachtingsovereenkomst, waarvan beide partijen de helft behielden. Deze akte heet nog charter partij d.i. charta partita, *Wetboek v. Koophandel* art. 454. Danjon, *Manuel de droit maritime*, 1922, pag. 203. In Engeland ook genoemd „mediterranean pass", ter bescherming tegen de Barbarijsche zeeroovers, volgens verdrag tusschen Karel II en den Bassa van Algiers d.d. 10 April O.S. 1682, art. 4, en een

§ 25. Hendrik Coesvelt is maar kort commandeur geweest; hij overleed reeds 20 Augustus 1741 na eene ziekte van acht dagen. Als commandeur a.i. trad Jasper Ellis op, Abr. Heyliger jun. kwam in den Raad en Jan Simonsz. Doncker werd kapitein der burgerij. De secretaris Joh. Heyliger Pieterszoon bracht op den sterfdag zelven van Coesvelt den Bewindhebberen onder het oog, dat hij hen reeds lang gediend had, maar nooit verder „geavanceerd" was, „soodat ick mijn de vrijpostigheyt aengemoedight hebt mijn te recommandeeren." Nog in datzelfde jaar hertrouwde Coesvelt's weduwe, Aletta Rinkom, met Jan de Windt jun., aldus dat den 11den November 1741 alle drie geboden gingen en nog denzelfden dag het huwelijk gesloten werd — in lijnrechten strijd met letter en geest der huwelijksordonnantie [1]).

Generaal William Matthew op Antigua schreef aan Ellis: „I condole with you on the death of governor Coesvelt, I congratulate you on your being in the chief command on St. Eustatia, which gives me great satisfaction from the great affection I have always had for you and of which I shall always gladly give you all manner of proof." [2]) 't Kan verkeeren, want deze hupsche brief was van denzelfden man, die in 1736 zoo onheusch zich tegen de Hollandsche onderhandelaars gedragen had.

§ 26. Nog onder Coesvelt had de Raad, tegen het advies van den commandeur, den Deenschen schelling van 6 op 5 stuivers gebracht. Men had er toen van naar Amsterdam gezonden, de Kamer liet ze waardeeren en bevond toen dat 76 stuks, zelfs bij den toenmaligen hoogen koers van het zilver, niet meer waard waren dan ƒ 12.14 of ieder minder dan 4 stuivers. „Wij kunnen wel", schreef zij daarna aan Ellis, „op deselve Deense schellingen als zijnde een vreemde munt geen precise cours fixeeren, veel min deselve munte authoriseeren of legitimeeren, dog hebben egter geoordeelt het voorgaande aan UE. ter informatie van de opgesetenen te moeten geven en UE. daar benevens aan te schrijven, dat wij vermeenen, dat niemand der opgesetenen behoorde te zijn gehouden deselve Deense schellingen tegens sijn wil in betaling te accepteeren, maar dat deselve moet worden geconsidereert als een

---

ander tusschen George I en den Divan van Tripoli d.d. 19 Juli 1716, art. 4. De tekst o.a. bij John Morgan, *Beschr. van Barbarijen*, uit het Engelsch, 's-Grav. 1733, blz. 342. 367. Het formulier van zulk een paspoort in *Journal of a lady of quality* pag. 63 noot.

[1]) Jasper Ellis aan X 25 Aug. 1741, port. no. 5 fol. 505. Joh. Heyliger Pzn. aan X 20 Aug. 1741, *aldaar* fol. 507 (kattebelletje). *Resolutiën* Heeren X Mercurii 10 April 1743. *Ondertrouwboek* op 11 Nov. 1741 R.A. no. 252. Hij zou 19 Jan., zij 25 Maart 1775 overlijden en Teenstra *a.w.* II 332 zag nog hun grafsteen op het gereform. kerkhof.

[2]) Matthew aan Ellis d.d. Antigua 27 Aug. 1741, port. no. 5 fol. 515.

penning van negotie en dat den kooplieden, die deselve wel willen aannemen, zal moeten worden opengelaten die te ontfangen en uyt te geven tot sodanigen cours als sij onderling zullen conveniëeren." [1]) Uit dit merkwaardig stuk blijkt, dat, naast het Spaansche als op Curaçao, naast de Portugeesche Johannes en de vermoedelijk Zweedsche Carolina, die goudstukken waren [2]), als kleine pasmunt de Deensche schelling dienst deed. Nederlandsch geld was er niet. Tot in den nieuwsten tijd komen de Deensche franken van St. Thomas à *f* 0.50 op St. Eustatius voor.

Generaal Matthew kon zijne boven genoemde goede gezindheid toonen in de droevige geschiedenis van Alexander De Lavaux. 's Mans lotgevallen zijn ons vóór enkele jaren uitvoerig verhaald, behalve juist die, welke met St. Eustatius in verband staan, en die wij dus slechts hebben in te voegen [3]). Berlijner van geboorte (1704), was hij in 1729 als landmeter en officier naar Suriname gekomen en had daar voortreffelijke kaarten van Surinaamsche gronden vervaardigd. In Januari 1736 was hij in het vaderland, waar hij begon met het op koper brengen van zijn Generale kaart van Suriname, tot dusdanige tevredenheid van Directeuren, dat zij hem *f* 1000 schonken, tot kapitein bij de militie en ingenieur benoemden en wenschten, dat hij het toezicht zou hebben over het nieuw te bouwen fort Nieuw-Amsterdam [4]). In 1740 was hij daar terug. Sinds 1 April 1738 was Gerard van de Schepper daar gouverneur-generaal, een autocratisch man, die weigerde aan De Lavaux de commissie van ingenieur uit te reiken. Daarover met reden gebelgd, verliet hij einde Januari 1741 zonder kennisgeving Suriname en kwam over St. Eustatius op doorreis naar St. Christoffel. Op ons eiland (aldus vervolgen wij thans het verhaal volgens Statiaansche archivalia) kwam hij nog bij het leven van Coesvelt aan, dus vóór 20 Augustus 1741, en vervaardigde daar eene teekening ervan, door burger Jean Francis Garrigues gecopieerd, met bijvoeging van de voetpaden en de ligging der onderscheiden huizen. Deze copie zond Ellis later aan Heeren X, met het origineel vertrok De Lavaux naar St. Christoffel, waar hij het aan lt. generaal Fleming ten geschenke gaf. Hij maakte zich daar schuldig aan niet nader omschreven „manquement aan respect jegens Z.M. van Groot-Brittannië", weshalve Matthew hem gevangen liet nemen. Daar inmiddels het Surinaamsch gouvernement

[1]) Kamer aan Ellis 13 Febr. 1742, 340 W.I.C. 473.
[2]) *Encycl. W. Indië*, blz. 492a.
[3]) R. Bijlsma, *Alexander De Lavaux en zijne generale kaart van Suriname 1737* in *W. Ind. Gids*, 2de jaargang 1921, blz. 397—406.
[4]) Vergel. Wolbers, *Gesch. v. Suriname* 1861, blz. 103.

zijne uitlevering gevraagd had, bracht Ellis dat verzoek over, zond den konstabel naar St. Christoffel, De Lavaux werd uit Flemings huis gelicht en was 9 September 1741 op St. Eustatius terug en in het fort opgesloten. Ellis, wel wetend hoe zwaar men hem in Suriname zijn vlucht aanrekende (zwaarder dan ons thans begrijpelijk is) en voorts bekend met de vele vrienden, die De Lavaux op de eilanden had, wenschte hem zoo spoedig mogelijk over te zenden. Nu was het fort van ouds befaamd om de gemakkelijkheid, waarmede men er uit vluchten kon. Na eene poging om den korporaal van de wacht om te koopen, gelukte het aan De Lavaux den 12den October 's avonds tusschen 6 en 7 uur, vóór de burgerwacht haar post betrokken had, in negerkleeren en met zwart gemaakt gezicht — hij was toch al „bruin van tronie" — uit fort Oranje te geraken. Met hem deserteerden de schildwacht Jean Bourgonjon en nog drie andere Fransche soldaten, die naar Martinique ontkwamen. Maar De Lavaux werd, nadat commandant Radewies alarm had laten schieten en Ellis een premie van 40 pesos uitgeloofd had, reeds den 13den bij het breken van den dag weder gepakt. Ook Bourgonjon.

Omdat de schoener, die van St. Thomas voor Paramaribo verwacht werd, toefde, huurde Ellis van Jacob Valaan zijn bark Hopewell onder schipper Willem Groot Davelaer, nam als matrozen alleen burgers van het eiland aan, liet De Lavaux aan boord brengen, deed te zijner bewaking medereizen den gerechtsbode Pieter Heyliger, den onderkonstabel Hendrik Arend Schoon, de adelborsten Carel Bongenselm en Pieter Radewies en beval 17 October 1741 dat het schip zou vertrekken. Om dat vertrek maar geheim te houden liet hij op alle schepen ter reede een beslag van 24 uren leggen. Toch hadden enkele heeren op St. Christoffel er van gehoord; aanstonds kochten zij een schoener en zonden dien de Hopewell na, om zoo mogelijk Lavaux er uit te lichten. Matthew heeft dat voor 't minst niet verhinderd, zijne verhouding tot Fleming, in wiens huis De Lavaux immers was gepakt, was niet goed; ook hadden genoemde heeren reeds van de Engelsche regeering gedaan gekregen dat zij ten behoeve van den gevangene tusschen beide zou komen. Het heeft alles niet mogen baten, de gevangene werd in Suriname aan gouverneur Van de Schepper overgeleverd en 23 Februari 1742 was de Hopewell, na 51 dagen reis, van Paramaribo op St. Eustatius terug. Wij weten, thans weder door mr. Bijlsma, dat het verhoor van den ongelukkige in Juni begon, dat enkele leden van den krijgsraad zelfs de doodstraf eischten, dat gouverneur mr. Joan Jacob Mauricius hem echter welgezind was

(Van de Schepper was gelukkig ontslagen en had 17 October 1742 het bestuur overgegeven), dat hij nog lang in harde gevangenschap heeft gezucht en eindelijk in Maart 1744 naar Nederland is mogen terugkeeren [1]).

§ 28. Op St. Eustatius speelde nog een naspel. Van belang is vooreerst de lijst van De Lavaux' in beslag genomen eigendommen toen hij binnen 't fort gevangen zat [2]). Hij had niet meer of minder bij zich dan

1 kaart van Suriname op satijn en 2 dito op katoen.
1 kaart als boven in het klein op satijn.
1 kaart van zijne reizen aldaar.
1 kaart van de rivier Suriname en de nieuwe forteressen.
10 kaarten in het klein van Suriname op papier gedrukt.
1 kaart van Namur(?).
1 kaart van het dorp Paramaribo.
1 kaart van de plantage Boxsel en 2 kladden dito van de plantage Meersorgh.
3 benedenste en 2 bovenstaande kaarten van Suriname op malkander passende.
1 klad van de plantage Waterland.
1 kaart van Bergen in Henneboogen (Henegouwen).
2 generale kaarten van Suriname door Lavaux getrokken [3]).

Ellis diende ook eene rekening in. Voor de huur van zijn schoener naar Antigua en St. Christoffel om Lavaux gevangen te nemen vroeg schipper Thomas Armatrading 27 pesos. De huur van de Hopewell kostte 160 pesos en schipper Davelaar kreeg er 100. Verder waren er posten voor de extra-wacht der soldaten, gage der matrozen, victualiën, alles samen 573-7-0 pesos, een bedrag waarop Directeuren van Suriname later aanmerking hebben gemaakt [4]).

Luitenant der burgerij was toen op St. Eustatius Andries Ravené, de naam die in 1781 zoo bekend zou worden. Hij werd verdacht van Lavaux bij zijne ontsnapping te hebben geholpen. Evenwel waren daarvoor geen bewijzen. Doch in het openbaar

---

[1]) Ellis aan X 25 Aug., 13 Sept., 10 Oct., 30 Oct., 10 Nov., 1741, port. no. 5 fol. 505, 513v. 517r(copie 525). 517v, 518r (copie 526, 527r) 518v (copie 527v). Matthew aan Ellis 27 Aug. 1741 *aldaar* fol. 515.

[2]) *Inventaris* d.d. 20 Sept. 1741, port. no. 5 fol. 522r (680).

[3]) De *Generale Caart* enz. verscheen 1737. Eene reproductie naar een op witte zijde gedrukt exemplaar i.d. collectie jhr. J. W. Six van Vromade en eene andere naar een ex. zonder rand bij Bijlsma *t.a.p.* teg. blz. 400 en 401.

[4]) *Onkostenlijst* voor apprehensie van Lavaux, 20 Febr. 1742 port. no. 5 fol. 531 (725—730). Joh. Heyliger kon 2 Mei 1744 aan de Heeren berichten, dat Directeuren de kosten hadden voldaan, port. no. 6 fol. 133.

had hij den 17den October, toen De Lavaux naar het schip werd gebracht om af te varen, onder het gedrang van veel volk, in het Fransch geroepen: „Adieu Mons. Lavaux. God de Heere wil u geleiden. De commandeur heeft mij niet willen toestaan u te spreken!" Den 2den November d.a.v. had hij, ten huize van den vroeger genoemden Garrigues, tegen den compagniesboekhouder Adriaen Pletz [1]) gezegd: „Indien ik UE. had durven vertrouwen, om eene copie uit Compagnies brievenboek te lichten, zoudt gij 200 pistolen gekregen hebben", en sloeg hem zijn glas in het gezicht, dat de man zwaar bloedde. Dienzelfden avond om 9 uur was hij voorbij den schildwacht vóór het huis van den waarn. commandeur gekomen. De schildwacht had geroepen: „Guarde!" maar hij antwoordde: „Lik mijn de naars en sta daar", den soldaat met zijn rotting dreigend. Om al deze onhebbelijkheden, dubbel erg in een „amptelijk persoon" had Ellis hem aangeklaagd. Ravené hoorde toen tegen zich onbekwaamheid tot den dienst eischen, benevens honorabele satisfactie met arbitrale correctie als rustverstoorder. En hij kwam er af met .... excuus vragen met ongedekten hoofde, zich voor zulke expressies in het vervolg wachten en 25 pesos boete, de helft voor den eischer, de wederhelft voor de armen [2]). En nog was dit vonnis den heer luitenant te zwaar, weshalve hij zich bij de Heeren beklaagde. Ellis zond toen alle stukken over, met de opmerking, dat de man de attentie niet verdiende [3]).

§ 29. Tegen Philips waren klachten gerezen, alsof hij diverse goederen zou hebben verbeurd verklaard, zonder met de Compagnie af te rekenen en insolvente boedels onder zich gehouden, zonder den inventaris aan de schuldeischers te toonen [3]). Hij betoogde daartegen, dat hij zich van geen schuld bewust was en zich altijd als een getrouw commandeur gedragen had. Maar voor een

---

[1]) Adriaan Pletz was 21 Octob. 1738 op Curaçao door dir. Jan Gales als onderkonstabel ontslagen, zonder eenige reden. Zijne klacht daarover hadden de Heeren nooit beantwoord. Nu Faesch directeur geworden was, vroeg hij herstel in zijn dienst. Hij was 24 Sept. 1737 zijn broeder Laurens Pletz jun. opgevolgd onder zal. heer van Collen, terwijl zijn vader Laurens Pletz de Heeren 32 jaar had gediend. Adr. Pletz aan X 12 Juli 1742, port. no. 5 fol. 692. Door Ellis ondersteund *aldaar* fol. 695[r]. Reeds in 1673 een korporaal Aldert Pletz bij den Franschen overval, Hamelberg *a.w.* I 47, 49. Onze Laurens zal wel de schoolmeester zijn, die tot 1762 dienst deed, Hamelberg *a.w.* I 182 noot 2. Op de bevolkingslijst van 18 Oct. 1735 staan Adriaen Pletz en Laurens, de laatste als assistent der Comp., *aldaar* Doc. 165.

[2]) *Jasper Ellis eischer tegen Andries Ravené*, 8 nov. 1741, port. no. 5 fol. 533, 534[r]. *Extract u. h. sententieregister* 8 Nov. 1741, *aldaar* fol. 535[r]. Ellis aan X 23 Febr. 1742, *aldaar*, fol. 528 (668 de copie).

[3]) Kamer aan Coesvelt 13 Juni 1741.

eerlijk man was het geen bestaan [1]). Intusschen was hij van plan, om naar St. Eustatius te gaan om zich van alle blaam te zuiveren, maar een zijner stieren stiet hem zoo hevig, dat hij niet gaan of staan kon en elken dag nog een half pintje bloed verloor. Zijn boeken waren in orde. Maar „de venduwen die hier vallen ben zoo weinig, dat één fell pampier kan de venduw-rekenings voor een geheel jaar houden [2]). Hij ontkende, dat hij ooit cacao, kruit of katoen ten eigen bate zou gekonfiskeerd hebben, alleen een negerjongen uit den boedel der jodin Gonsalis had hij zich toegeëigend, terwijl de buitgemaakte bark Catharina Robertson met de lading hem als commandeur of landsheer billijk was toegevallen. Want zulke buitenkansjes vormden zijn eenig inkomen. Salaris trok hij niet, alleen de „vervallen" van zijn ambt, die hij op gemiddeld 300 pesos per jaar schatte. Was het waar, dat al die beschuldigingen maar „gevingeerde en opgeraapte verzinningen" waren van menschen, die secretaris Heyliger had opgestookt, om zijne, Philips', reputatie te „verstuyven?" [3]) Wij moeten het antwoord schuldig blijven, maar stellig was de schijn tegen hem.

Dit blijkt ook uit het proces tusschen hem en Alexander Wilson, een koopman op St. Maarten. Philips had hem laten gijselen, omdat hij aan zijne dochter Susanna trouwbeloften zou gedaan en haar daarna ontvoerd zou hebben. De Raad, met de uitspraak verlegen, had de zaak aan de Kamer gerenvoyeerd, die echter op haar beurt de stukken terugzond, als zijnde dit een zaak van justitie, die behoorde tot de bevoegdheid van Commandeur en Raden. Gedurende het proces beschuldigde Wilson Philips, dat hij in 1739 zekere recognitiegelden van twee vertrekkende vrouwen wel ontvangen, maar niet verantwoord had. Philips ontkende. Wilson herhaalde zijne beschuldiging thans onder eede. Toen dagvaardde Philips hem wegens meineed, waarop de Kamer inlichtingen inwon bij genoemde vrouwen in Holland, die Wilson's verklaringen bevestigden [4]).

Wilson en Susanna, het wachten moede, ontvluchtten het eiland en lieten zich door een Engelsch predikant heimelijk trouwen. Waar, is mij niet gebleken [5]). Daarna echter, verlangende

[1]) Philips aan X 26 Aug. 1741, port. no. 5 fol. 511.
[2]) Philips aan Ellis 27 Oct. 1741, port. no. 5 fol. 519, 520r.
[3]) Philips aan X 20 Jan. 1742, port. no. 5 fol. 553, 554.
[4]) Kamer aan Ellis 23 Mei en 15 Sept. 1742. Wilsons vertegenwoordiger en gemachtigde in patria was Jacob Paddenburg, koopman in Amsterdam.
[5]) Doch eene duidelijke heenwijzing schijnen mij de woorden van ds. van Essen d.d. 6 Nov. 1748: „Paar op paar laat zich trouwen door den Engelschen predikant Devens te Sainte Point [sic.; lees Sandy Point] op St. Christoffel. Ook kinders zonder consent

ook voor de vaderlandsche wet getrouwd te zijn, lieten zij voor den Raad op St. Eustatius door hun advocaat mr. Jan Credo Bacot aan Philips den eisch stellen, dat hij ouderconsent zou geven, „omme te hebben 't voltrekken van 't houwelijck volgens wetten." Philips echter zwoer toen, dat zijne dochter, toen zij met Wilson wegliep onder de twintig was, immers naar zijn beste heugenis in November 1722 geboren. Op grond van dezen eed ontzegde de Raad den eisch [1]). Want Susanna was dus minderjarig en kon zonder ouderconsent niet huwen. Wilson liet het hier niet bij. Hij deed het doopbewijs van Susanna in Aberbrothock [2]) opvragen, waaruit bleek dat het meisje meerderjarig was. Ellis heeft toen het proces op nieuw aanhangig gemaakt en thans wees de Raad den eisch toe. „Nademaal" schreef ds. van Essen in zijn trouwboek, „de houwelijksproefsaek van meester Alex Wilson en sijn beminde de joffr. Susanna in het regt is uytgevallen tegen den heer Jan Philips, zoo zijn dezelve bij schriftelijk consent van dezen Raadt den .. Februari alhier in ondertrouw genomen en op drie Sondage proclameert .. maar op Saint Maarten gehouwelikt" [3]). Philips had nog, maar tevergeefs, geprotesteerd, bewe-

---

der ouders .. zoo maar voor de hand weg voor vier pistolen". *Oud class. archief Amst. afd. St. Eust.* blz. 15, mogelijk ook doelt van Essen op het geval in een brief van 5 Juli 1743: „dat de Engelsche dominee van Montserrat bij hem aan huis heimelijk contra consensum een paar getrouwd heeft", port. no. 5 fol. 809.

[1]) Extract uit het *sententieregister* van St. Eustatius 7 Aug. 1742 en eed van Philips port. no. 5 fol. 696, 697 (dupl. 758., 759).

[2]) Aberbrothock (tegenwoordig Arbroath) aan zee, aan den uithoek van Forfarshire en de uitmonding der Tay. De Schotsch-Presbyteriaansche kerk was toen verdeeld in 13 provinciale synoden, Aberbrothock was een presbytersplaats onder de synode van Angus (of Forfar) en Mernis, *Tegenw. Staat* XXIV (1755) blz. 486 en 363. Men herinnert zich Southey, *The Inchape Rock*, waarop de abt van Aberbrothock een klok had geplaatst,

„and then they knew the perilous rock
and blest the abbot of Aberbrothock ...."

Door de vriendelijke hulp van mijn vriend, prof. Lee te Oxford, ontving ik het volgende *Extract of an Entry in a Register kept at the General Registry Office Edinburgh,*

1720

Saturday 26 November.

Susanna daughter of John Philip and Rachel Hartman was baptized before witnesses Alex. Peirson and James Philip. *Extracted from the register of births and baptisms for the parish of Arbroath in the country of Forfar.* Zij was dus in 1743 inderdaad boven de twintig.

Ik herinner voorts aan Huig de Groot, *Inleydinge t. d. Holl. Rechtsgeleertheyt* I, 5, 15: dat jonggezellen beneden de vijf-ende-twintig en jonge dogters beneden de twintig jaren, hebbende beyde haer ouders oft een van dien in 't leven, niet en mogen huwen zonder te doen blijken van hare bewilliging.

[3]) Ellis aan X 20 April 1743, port. no. 5 fol. 756r. *Ondertrouwboek* van St. Eustatius. R.A. no. 252. Ellis zegt, dat het huwelijk 6 Febr. 1743 is voltrokken. Het ondertrouwboek heeft bij vergissing 1742. Een soortgelijke geschiedenis, twintig jaar later, op Antigua, waar Arthur Freeman de dochter van gouverneur George Thomas, oud 19

rend, dat Susanna niet in Aberbrothock geboren en gedoopt was, maar in St. Vigent; dat ook de namen der peters en meters valsch waren en dat hij eerst September 1720 in Schotland gekomen was er nog bij voegend, dat hij zijn dochter liever hangen, dan met dien kerel getrouwd zag [1]).

§ 30. De genoemde ds. George van Essen was Kowans opvolger. Reeds in de laatste jaren van ds. Kowan had Faesch op eene betere tractementsregeling aangedrongen [2]); thans benoemden de Heeren van Essen 13 Juni 1741 op *f* 1200 naar de valeur van het Hollandsch geld, vrije woning en om de drie maanden een vat vleesch uit het compagniesmagazijn. Die *f* 1200 moest van de burgerij komen, aan wie de Heeren daarom noodig vonden „eenige meerdere modique lasten" op te leggen. De oude woning van ds. Kowan ruimde men voor hem in. Hij was na zijne benoeming aanstonds scheep gegaan en 20 Augustus 1741 op het eiland aangekomen [3]). Uit zijne talrijke bewaard gebleven brieven aan classis Amsterdam zullen wij te gelegener tijd van zijnen kerkelijken arbeid verhalen. Thans behooren wij iets te vermelden van 's mans moeielijkheden met Jasper Ellis, den commandeur a.i.

Reeds aanstonds het huis. Hij vond er niets dan een oud stoeltje van de weduwe Kowan en het geheel zoo onbewoonbaar, dat hij er zwaar ziek was geworden en men hem op last van den dokter uit het huis had moeten uitdragen. Tot een klein verzetje en herstel van gezondheid was hij toen enkele dagen op St. Christoffel gaan doorbrengen. Volgens Ellis zonder verlof te vragen, maar volgens hemzelven had hij zijn reisje van den kansel afgekondigd en het nog ten overvloede door den voorlezer Pieter Runnels bij den waarn. commandeur aan huis laten berichten. Wederom volgens Ellis wilde de dominee niet aan zijn huis komen, om de diakonieboeken over te nemen. Ontboden, weigerde hij, zeggende dat wanneer de commandeur hem beval naar de kerk te komen, hij gehoorzamen zou. Volgens Van Essen had de commandeur hem op een Zaterdag doen roepen, een ongelegen dag, maar eindelijk

---

jaar, ontvoerde. Ook hier weigerde de Privy Council in Engeland de berechting der zaak en renvoyeerde haar aan den Raad des eilands, *Journal of a lady of qualitv* pag. 100—101.

[1]) Philips aan X 29 Jan. 1743, port. no. 5 fol. 761. St. Vigent heb ik onder de Schotsche parochies niet kunnen vinden.

[2]) Ongedagteekend stuk in Oud class. arch. Amst. afd. St. Eust. blz. 7.

[3]) Van Essen aen X 20 Febr. 1742, port. no. 5 fol. 523. *Resolutiën* Heeren X Mercurii 10 April 1743 fol. 103[r], 104. Onder de talrijke studenten Van Essen aan onze hoogescholen en athenaea in dezen tijd heb ik onzen George niet gevonden. Om enkele woorden in zijn taal denk ik aan Duitsche afkomst. Inderdaad was hij van Kleef, port. no. 6 fol. 305[r]. Uitvoerig over hem in hoofdst. V.

was hij toch maar gegaan uit zijn catechisatie. Al verder verzocht hij, dat men hem zijn tractement in Hollandsch geld zou uitbetalen, naar de valeur waarvan hij immers zou bezoldigd worden. Bij de verschijning van het tweede halfjaar vroeg hij ook dat de twee vaten vleesch hem in geld zouden voldaan worden tegen 14 pesos 't vat. Ellis weigerde dat, omdat het vleesch in dien tijd tegen zeven pesos het vat ging, maar was bereid het tegen dien prijs met Z.Eerw. te verrekenen. Op twee slordig geschreven snippertjes, door een luim der historie bewaard gebleven, schreef ds. van Essen: „Ik verzoek UEd. hiermede dienstvriendelijk om de goede schikking over het vleesch, dat tegenwoordig 14 pesos doet." Op denzelfden dag nog een kattebelletje: „Ik versoeke UE. nochmahls om duydelijke declaratie wegens de twee vaten vlees". En Ellis even kort terug: „Ik kan op die extravagante prijs van 14 pesos niet ingaan." [1])

Het zal niemand verbazen, dat Van Essen zich over Ellis niet vriendelijk uitliet, ook zeer partijdig waarschijnlijk, daarom toch voor ons de moeite waard. „Mochten wij", schreef hij aan de Heeren, „nu van UE. Gr. Achtb. ontvangen een deugdzamen gouverneur van bewuste goede conduite, die niet al te seer intresseert is, die beter quid juris of den degen als de elle (woordspeling op El lis?) verstaat, zoo zal alles goed gaan. Na gouverneur Phaes (sic) is alles zeer verloopen en doet het hoe langs zoo meer bij deze tegenwoordige crioolsche [2]) interims-regeeringe ende voorscherming (bescherming?) van de oude constuemen (sic). Wanneer dit gouvernement onder Curaçao kwam te sorteeren, zoo zoude het hier niet alleen veel circumspecter toegaan, maar ook veel uytgewonnen sijn. Men kan er in drie dagen komen. Ook is noodig een goede advocatus fisci. Summum jus wordt door quade driften summa injuria. Veel stichtelijker zou het wezen als de Heeren geliefden te ordonneeren dat de raadsstoelen door lidmaten mochten bekleed worden. Want een goede policij baant den weg tot een zeedegevormd gemeenebest." En elders lucht hij nog eens zijn gemoed: „Ellis is een groffe politicus en groote fun, maar van mageren om-

---

[1]) Van Essen aan X 5 Juli 1743, port. no. 5 fol. 808v, 809. Ellis aan X 8 Dec. 1742, *aldaar* fol. 710; 12 Juli 1742 fol. 687. De drie snippertjes alle van 11 Juli 1742 *aldaar* fol. 689, 690 en 691.

[2]) Op Curaçao was het geslacht Ellis zeer in aanzien, Hamelberg *a.w.* I 200, noot 2. Het Statiaansche geslacht vind ik vertegenwoordigd door Jan Ellis sen. en zijne vrouw Paulina Heyns, ouders van onzen Jasper (getr. met Anna Lindesay), Nathanael (getr. m. Margrita Lindesay), Jan jun. (getr. m. Elisabeth Lindesay), *Doopboek* R.A. no. 247 op 9 Jan. 1727, 30 Aug. enz. Van Essen gebruikt creoolsch in den ouden zin van inheemsch, tenzij Paulina Heyns eene kleurlinge was.

gang. Zijn symbolum is: hebben is hebben maar krijgen is de kunst" [1]).

§ 31. Uit het thans ten einde spoedend bestuur a.i. van Jasper Ellis vermelden wij nog vooreerst het bevolkingscijfer van St. Eustatius. Begin 1742 was dit:

blanken, 251. 137. 206. 266 te zamen 860.
slaven, 423. 380. 390. 393 te zamen 1586.
En begin 1743:
blanken, 249. 125. 216. 293 te zamen 883.
slaven, 270. 351. 358. 398 te zamen 1377 [2]).

De daling van het slavencijfer zal wel voor een deel te wijten zijn aan de ondervoeding door den hongersnood, waarvan wij § 23 gewaagden.

Ofschoon onze eilanden in den oorlog neutraal bleven, toonde Ellis toch voorkeur voor de Spanjaarden. Hij placht althans gevangen, op St. Eustatius aangebrachte Spanjaarden naar hun eigen havens terug te zenden, 39 Maart 1743 nog twee geestelijken en drie wereldlijke personen van aanzien, waarvoor hij eene vriendelijke dankbetuiging ontving [3]). Mishaagde dit den Heeren? Had de daareven genoemde brief van Van Essen indruk gemaakt, waarin hij op het eind nog de hoop uitspreekt, dat de nieuwe gouverneur zijn ambt moge waarnemen met „een goed oordeel en cierlijke goedaardigheid"? [4]) Hoe dit zij, Bewindhebberen benoemden Joh. Heyliger P. zoon en in Juni 1743 bracht de Post, kapitein Roelof Alders, daarvan bericht. Ellis was pijnlijk verrast, hij had toch altijd de belangen der Comp. voorgestaan. Maar hij had zich te onderwerpen [5]). Den 22sten Juni had de installatie plaats, de burgerij bood de gebruikelijke dubbeltallen voor den Raad aan, waaruit de nieuwe commandeur Joh. Markoe, Abr. Heyliger jun., Matth. Borell Salomonsz., Jac. Cuveljé en Ellis koos. Deze laatste bleef kapitein der burgerij. Daar Joh. Heyliger Pzn. secretaris

---

[1]) Brieven van 20 Febr. 1742 en 5 Juli 1743 als *boven*. Fun is schelm, schavuit, *Woordenboek* III, 3, 4706.

[2]) *Bevolkingslijsten* 17 Januari 1742 en 22 Januari 1743, port. no. 5 fol. 541r, —544r en 745r—748r. Op St. Maarten 16 Febr. 1741 blanken 131. 116. 122. 114 t.z. 473 en slaven 383. 289. 236, 200 t.z. 1108; 9 Maart 1742 blanken 119. 106. 132. 119 t.z. 476 en slaven 290. 277. 223. 198 t.z. 988, port. no. 6 fol. 3 en 42. Hetzelfde verschijnsel.

[3]) Gregor. Espinosa aan Ellis d.d. Cumona 21 Avr. 1743 port. no. 5 fol. 782. De brief eindigt: „Beso la(s) mano(s) de vos su màs afectisimo y seguro servidor" d.i. Ik kus de handen van u, uw meest toegenegen en trouwe dienaar. Voor „vos" verwacht men „Ud", voluit Usted, verbastering van Vuestra Merced, Uwe Genade, het gewone woord voor ons U, waarmede Su ook zou overeenstemmen. Vriendel. med. van Dr. J. A. van Praag.

[4]) Brief als boven van 5 Juli 1743, port. no. 5 fol. 809r.

[5]) Ellis aan X 7 Juli 1743, port. no. 5 fol. 826.

geweest was, ging dat ambt nu over op Jan de Windt, die echter meteen vendumeester bleef (ook voor Saba) volgens een vroeger genomen besluit [1]). Daar den 2den Juli de commandant der troepen Caspar George Radewies overleden was, vroeg zijn neef Pieter Radewies zijn oom te mogen opvolgen, maar Heyliger benoemde den Amsterdammer Andries Ravené, den woesteling, dien wij uit het proces tegen De Lavaux kennen [2]). Op Saba leed de vice-commandeur Charles Simonsz. reeds lang aan waterzucht, hij stierf 22 Juni en zijn zoon Pieter volgde hem op [3]). Op St. Maarten werd Albert van Heyningen jr. secretaris.

(Wordt vervolgd).

---

[1]) *Boven* § 6 in fine. Joh. Heyliger Pzn. aan X 5 Juli 1743 port. no. 5 fol. 790. Jan de Windt bedankt voor zijne aanstelling port. no. 5 fol. 810^r.

[2]) *Boven* § 28. Pieter Radewies aan X 3 Juli en 6 Juli 1743, port. no. 5 fol. 781^r. 814. Andries Ravené aan X 5 Juli 1743, *aldaar* fol. 812. Op de *monsterrol* van 14 Octob. 1743 vinden wij aldus den commandeur op ƒ 500 's jaars, ds. van Essen op ƒ 300, Jan de Windt op nihil, Jan Credo Bacot assistent op ƒ 300, commandant Andr. Ravené op ƒ 300, sergeant Pieter Radewies op ƒ 12 's maands. Port. no. 6 fol. 76^r.

[3]) Joh. Heyliger Pzn. aan Charles Simonsz. 26 Juni 1743 (toen hij dus reeds overleden was) *aldaar* fol. 800^r. Dez. aan X 13 Juli 1743, *aldaar* fol. 816.

INDRUK VAN SURINAME

DOOR

IR. IMAN G. J. VAN DEN BOSCH

Bij een kort bezoek aan onze Kolonie „Suriname" was het mij hoofdzakelijk te doen om de *groot-cultuur*, daar deze in het economische leven van de kolonie de grootste rol speelt, feitelijk den financieelen toestand beheerscht.

Aan hetgeen ik te voren over Suriname had gehoord en gelezen, is mij deze kolonie meêgevallen en ik kreeg den indruk, dat de *nadeelen* tegenover de *voordeelen* wel *zeer* breed worden uitgemeten, hetgeen er *zeer* toe heeft medegewerkt, dat de kolonie een minder gunstigen naam heeft gekregen.

Allereerst zag ik natuurlijk het stadje Paramaribo. Veel netter en zindelijker dan ik had verwacht! Wanneer men van Curaçao komt is het treffend hoe in Suriname bijkans iedereen onze taal spreekt en het is heel zuiver Nederlandsch, dat over het algemeen gesproken wordt. In dit opzicht is dus het onderwijs zeker niet te kort geschoten. En dit is van groot belang! Immers, de taal werkt door in de volksziel. Deze is dus Nederlandsch, zooals voor een Nederlandsche kolonie past. Natuurlijk hebben de Surinamers hun eigen aard en eigenaardigheden, verband houdende met levensomstandigheden en bloedmenging. Ik meende te ontdekken een sterke saamhoorigheid en onderlinge hulpvaardigheid, waarin een groote kracht ligt, vooral in tijden van tegenspoed. Zij hebben bovendien een zekere, vriendelijk tegemoetkomendheid, die aangenaam aandoet.

Naast de Surinamers staan de Nederlandsche Ambtenaren, aangewezen voor het in gang houden van het Bestuursapparaat [1]). Zij komen en gaan, daar Suriname voor eene blijvende vestiging niet aantrekkelijk (zooals bijv. Trinidad) schijnt te zijn, iets, wat zeker niet in het voordeel van de kolonie is. De ijver en toewijding waarmede zij hun taak vervullen laat in het algemeen niets te wenschen over. Doch niet altijd heeft vroegere positie of vóór-op-

---

[1]) Groot, omdat Suriname nu eenmaal een oppervlakte heeft van 4,5 × ons land.

leiding een voldoende leerschool gevormd voor de in Suriname aanvaarde taak. Dit leidt dan tot mistasten bij een, overigens goed bedoeld streven, waaruit over en weer teleurstelling voortvloeit, soms zelfs een, vaak niet gerechtvaardigd, gevoel van miskenning, als gevolg waarvan de objectiviteit bij de beoordeeling van personen en toestanden wel eens in het gedrang komt. Wrijving tusschen bestuurders en bestuurden vindt dan ook in den regel meer haar oorsprong in onderling niet-begrijpen dan in onwelwillende gezindheid. Intusschen blijft zulke wrijving altijd te betreuren, daar samenwerking ten zeerste noodig is om het land vooruit te brengen en wrijving niet geschikt is de atmosfeer te scheppen waarin samenwerking gedijen kan.

Uit den aard der zaak is er een nauw contact tusschen de ambtenaren en het plantageleven, aangezien de voorziening in de behoefte aan plantage-arbeiders geheel door tusschenkomst van de Overheid geschiedt. In verband daarmede moeten de planters aan een reeks van voorschriften ten aanzien van behuizing, voeding en sanitaire verzorging voldoen. Ambtenaren oefenen daarop toezicht uit en aangezien niet altijd de handhaving van die voorschriften gericht wordt naar bijzondere omstandigheden, die op een bepaalde plantage voorliggen, ontstaat er dikwijls veel wrijving, vooral wanneer een ambtenaar een verlicht moment krijgt voor eene nieuwigheid, die *hij* als verbetering, maar de planter als een drukkende last beschouwt. Vooral nu de plantages een moeielijke overgangsperiode doormaken, de gezagvoerder tracht te bezuinigen, zelfs, als het kan te knijpen, zeer in den geest van den eigenaar in Holland, is hij gevoelig, zoo niet overgevoelig voor het contact met de ambtenarij.

Met dien overgang bedoel ik de omzetting van de cacao- in een koffie-plantage. Dit vereischt veel kapitaal en eer de koffievelden op volle productie zijn moet er jaren (7) gewacht worden, m.a.w. groote uitgaven gedurende een lange periode en daarnaast geringe inkomsten, eene financieele moeielijkheid, die sterker wordt gevoeld naarmate de koffieprijzen dalen. En deze zijn sedert 1928 *sterk* gedaald, met het gevolg, dat vele plantages in verdrukking komen, te meer, daar meestal geen voldoend reservekapitaal voorhanden is, omdat een overschot diende voor uitbreiding van de cultuur of wel vloeide in de kas van den uitheemschen eigenaar, die het niet bewaarde om het in slechte tijden te kunnen uitzingen. Het wordt wel eens te veel vergeten dat, zoodra er in de kolonie geld wordt gemaakt, dit er niet blijft en dus niet tot de welvaart van de kolonie bedraagt. De eigenaars van de plantages blijven

zich *op een zuiver koloniaal standpunt* stellen en beschouwen dus Suriname als een Wingewest. Ook de Chinees, die de blanke winkelstand ondermijnt, daarbij profiteerende van onze vrijheidsbeginselen.

In de gegeven omstandigheden tracht men de productiekosten te verlagen door o.a. kleine plantages samen te voegen en zoodoende te werken op groote schaal. Daardoor verminderen de *algemeene onkosten,* die in Suriname hoog zijn tengevolge van het hooge gebouwenkapitaal, noodig om te voldoen aan de door de Regeering gestelde behuizings- en verplegingseischen. Deze algemeene onkosten drukken zeer op het bedrijf en plaatsen den Surinaamschen planter in veel ongunstiger positie dan zijn Oost-Indischen collega. Deze laatste heeft, althans op Java, bovendien nog het voordeel van lagere loonen, omdat onze Oost een groote bevolking heeft, waaruit de arbeidskrachten kunnen worden gerecruteerd. De Regeering stelt als basis een minimum loon van 80 cent per dag, waar in Oost-Indië voor contractarbeid 42 cent wordt betaald. Ook tracht men de bewerking van de koffie, die nu geschiedt in een aantal kleine fabriekjes, meer te concentreeren en tevens hoopt men in staat te zijn, door een gewijzigd procédé in de fabrikatie, de kwaliteit van de koffie te verbeteren, een meer *gelijkvormig* product te krijgen en zoodoende den afzet van de Surinaamsche Liberiakoffie te vergrooten, alsmede betere prijzen te maken. Er is, n.m.l. aan de koffie nog een bijsmaak, die men tracht weg te nemen, iets waarin men zelfs ten deele is geslaagd. Tot nog toe wordt de Surinaamsche koffie hoofdzakelijk verkocht naar Scandinavië, maar deelt nog niet in een *algemeenen* afzet.

De omstandigheden waaronder gewerkt wordt, zijn dus niet gemakkelijk. Een lichtpunt is echter, dat in het algemeen de stand van de koffie te velde zeer bevredigend is.

Op het prachtige poldergebied [1]) van Suriname — en daarmede hebben wij hoofdzakelijk te rekenen — gedijt de koffieboom naast zijn koffiemama, (Erytrina) voor schaduw en voor stikstof verrijking van den bodem, uitstekend. Ik zag er boomen van 15 jaar oud, die 5 M. hoog zijn en men rekent een gemiddelde opbrengst van 1 K.G. koffie per boom, d.i. dus 300 K.G. of 3 balen per akker (1 akker = ruim $^2/_5$ H.A. = ± 1 Friesche pondemaat). Natuurlijk zijn de koffievelden van verschillenden leeftijd en loopt de verhouding van voldragende, halfdragende en nog weinig dragende boomen

[1]) Zie voor oppervlakte het verslag van het Suriname studie Syndicaat van 1920.

zeer uiteen, zoodat de opbrengstcijfers van de plantages *onderling*, moeielijk vergelijkbaar zijn en de capaciteit van elke plantage afzonderlijk nog niet vast staat. Zoodra het hoogste stadium van productie is bereikt, is te hopen, dat de koffieprijzen inmiddels verbeterd zijn en dan kon wel eens blijken, dat de groote cultuur zich in opgaande lijn gaat bewegen. Dat de groote landbouw, zijn sterke „*ups*" and „*downs*" heeft, ligt in het wezen eener *eenzijdige* cultuur met haar sterk speculatief karakter. Ziet men daartegen niet op, dan moet men ook de consequenties dragen en niet doen alsof men bijster ongelukkig is, indien de hoog-conjunctuur niet blijft aanhouden. Het is zeer jammer, dat de bacovencultuur werd opgegeven [1]), tengevolge van de Panamaziekte in de Gros-Michel variëteit, die daarvoor bijzonder vatbaar is. Deze cultuur ging gemakkelijk, was niet duur en verdeelde de risico, die nu op één cultuur (de koffie) wordt gezet. De Suikercultuur bepaalt zich nog maar tot 5 plantages en is dus gedaald van een algemeene tot een bijzondere cultuur, die in den economischen toestand althans geen hoofdrol meer speelt. Wel blijft de suikercultuur voor de kolonie van beteekenis, ware het alleen, omdat de Nederl. Handelmaatschappij een suikerplantage exploiteert, waarop 4000 man werkzaam zijn.

Het zijn dan ook vooral de kleine plantages, die het zeer moeilijk hebben. Maar of de plantages klein of groot zijn, altijd zijn het mooie, interessante bedrijven. Te bewonderen valt het prachtige afwateringswerk, eertijds door de Hollanders verricht. De oude sluizen functioneeren nog steeds onfeilbaar en ingenieurs brengen een eeresaluut aan den ouden technicus, onder wiens leiding ze zijn gemaakt.

Bij het ontginningswerk heeft men echter niet voorzien hoe het een behoefte *zou* worden de plantages te voorzien van wegen. Alle transport ging te water, *binnen* de plantage door een groote vaart, die men door een extra sluis op peil houdt en *buiten* de plantage op de rivier, waaraan alle plantages zijn gelegen. De groote Canoes verdwenen echter met de goedkoope roeiers, doch daar de aanleg van een wegennet ontbrak werd het verkeer zeer gehandicapt. Feitelijk behoorde het verkeer mogelijk te zijn langs goede wegen, maar de verbindingswegen, die men over de dijken heeft gemaakt, zijn voor autoverkeer te smal. Bovendien, harde wegen worden bij gebrek aan geschikt materiaal in Suriname zeer

[1]) Het is zeer de vraag of men met de opheffing niet wat al te vlug is geweest en of het niet juister zou zijn geweest de reeds begonnen proeven met een andere varieteit, n.l. de „Congo", langer voort te zetten.

duur, schier onbetaalbaar. In Paramaribo bestaat het dekkleed van de straten uit schelpen ,dat echter in den regentijd veel reparatie vereischt. Met dit alles blijft het wegenvraagstuk voor Suriname van urgent belang.

Ik weet, dat de door mij bezochte plantages, wel tot de beste en mooiste behooren. Allicht is dus mijn indruk te gunstig, ook aangaande de gebouwen. Maar hoe het ook zij, een feit is, dat bijv. de plantages Jagtlust, Peperpot en anderen gezien mogen worden en men het gevoel krijgt, dat er voor de arbeidersbevolking uitstekend wordt gezorgd. Wie zou op bedrijven van ± 400 H.A. zulke hospitalen verwachten? Natuurlijk zijn er ook bedrijven waar het minder fraai is, doch over het algemeen wordt in Suriname, dank zij het Gouvernementstoezicht, goed voor den arbeider gezorgd. De Javaan, die uitkomt naar Suriname moet wel beseffen zeer door de Regeering beschermd te worden. Jammer, dat de planters zich tevreden moeten stellen met uitschot en ik kan mij best voorstellen hoe de planters met hand en tand vasthouden aan het beginsel „*loon naar arbeid*", en zich krachtig verzetten tegen het denkbeeld een minimum loon vast te stellen, *onafhankelijk van de arbeidsprestatie,* zooals dit mogelijk is in Oost-Indië, waar men een beter gehalte arbeiders heeft en een groote, vrije arbeidersbevolking op zijn plantage. Ook het streven naar afschaffing van de poenale sanctie, eveneens vallende in de lijn van de ethische richting, wordt door de planters als praematuur beschouwd. Wat toch mag men van een Javaan, die de prikkel mist om geld te maken boven de betaling van zijn levensbehoeften, verwachten, als hij niet door contractarbeid gebonden wordt, te meer, waar hij in het eerste jaar van zijn contract niet veel waard is, het tweede jaar bruikbaar wordt en eerst het derde jaar tot een volle arbeidskracht kan worden gerekend. Het schijnt dat voorlichters, die hun kennis en ervaring hebben opgedaan in onze Oost, zich van dat land moeilijk kunnen losmaken en voorstellen tot verbetering indienen, die misschien daar groote voordeelen kunnen hebben, maar voor Suriname niet passen en dientengevolge weerstand van de kant van de planters uitlokken. En deze weerstand geschiedt op goede basis, nu de plantersvereeniging onder leiding van haren voorzitter, den heer Mr. A. van Traa — een man hoog aangeschreven in de kolonie en wiens werkkring hem in nauwe aanraking brengt met de planterswereld — de vraagstukken, die van overheidswege worden voorgelegd, nauwkeurig bestudeert en haar oordeel behoorlijk motiveert. Als ik mij niet bedrieg, dan zit er leven in die planters-vereeniging en

neemt de aaneensluiting der planters toe, naarmate de strijd in de bestaansvoorwaarden zwaarder wordt en spant men zich in om de middelen te vinden, die de cultuur zal vooruitbrengen. Er liggen tal van technische problemen in Suriname, niet het minst ten aanzien van afwatering, grondbewerking en verwerking van het produkt. Ze worden des te meer gevoeld naarmate de tijden moeilijker worden. Ik was getuige van een plantersdiscussie ten aanzien van een ziekte in de koffie (zeefvatenziekte), die wel is waar nog zeer is gelocaliseerd, maar ernstig kan worden, terwijl de oorzaak nog niet bekend is. Van deze discussie bewaar ik de herinnering, dat er onder de planters in Suriname flinke elementen zijn, die een vooruitstrevenden geest openbaren en volstrekt niet halsstarrig aan ingewortelde, oude denkbeelden vasthouden, maar wel degelijk gevoelen, dat men in de cultuur nog lang niet is waar men wezen moet. Het schijnt, dat planters uit Oost Indië hunne collegas wel eens van conservatisme en achterlijkheid verdenken. Immers, de cultuur in onze Oost staat op zulk een veel hoogeren trap van ontwikkeling, maar — zij heeft ook een grooten voorsprong gehad door de veel gunstiger omstandigheden waaronder gewerkt werd, zelfs al is de bodem er veel duurder en lang niet zoo vruchtbaar als in Suriname. Misschien worden de prachtige resultaten van een aantal Indische ondernemingen ook wel te veel *gegeneraliseerd* en daardoor het povere resultaat bedekt van een aantal andere ondernemingen. In ieder geval stimuleerden de prachtige resultaten van verscheidene bedrijven de afvloeiing van kapitaal naar onze Oost en kon er veel geld worden besteed aan onderzoekingen en proefnemingen, hetgeen enorm tot verheffing van den landbouw in Indië heeft bijgedragen. Zit uit dien gezichtshoek Oost-Indië, Suriname uit een financieel oogpunt feitelijk in den weg, dan behoeft het niet zóó ver te gaan, dat vergelijkingen tusschen beide landen worden gemaakt, die onzuiver zijn. Dit was de ontvangen indruk, toen planters mij omtrent dit punt hunne meening gaven. Als demonstratie, dat de Oost-Indische planter niet te vlug moet zijn met zijn oordeel omtrent het beheer van een Surinaamsche plantage, diene het voorbeeld van eene onderneming waarop een gewezen administrateur uit Indië langzamerhand is teruggekomen van allerlei veranderingen naar Oost-Indisch plantagemodel ingevoerd. De practijk leerde hem, dat het werken op eene plantage in Indië en in Suriname twee zeer verschillende zaken zijn.

Wanneer ik in aanmerking neem al de tegenspoed bij de cultures in Suriname uit een zuiver technisch oogpunt ondervonden,

dan bewonder ik de volharding en moed van de planters en is het mij een ergernis, dat deze *specifieke* eigenschappen van ons ras niet meer naar voren werden gebracht in de tallooze publicaties omtrent de kolonie. Liever wordt er gevit en gehakt op de Regeering. Aangenomen, dat daarvoor stof is, dan wil dit nog niet zeggen, dat de Regeering niet van goeden wil is. Ik kreeg volstrekt niet den indruk, dat er door onze Regeering zoo weinig gedaan wordt en nog minder, dat zij als het ware haar plicht tegenover de kolonie zou verzaken, zooals men uit sommige publicatiën zou moeten afleiden. Wel kan men verschillen van inzicht *in de wijze waarop* Nederland Suriname steunt. En ook begrijp ik hoe verderfelijk het is, dat telkens leidende ambtenaren worden vervangen door nieuwe, die zich wederom geheel in de toestanden moeten inwerken en verder, dat invloedrijke personen in ons land, die Suriname nooit gezien hebben, zich laten influenceeren door informaties uit niet altijd competente bronnen.

Wanneer men bedenkt, dat de welvaart van Suriname draait om het plantageleven, dan is zeker de tegenwoordige toestand niet rooskleurig. Maar deze schijnt hoopvoller te zijn geworden sedert eene lezing, die door den Heer S. H. Gongrijp in Nov. 1917 werd gehouden voor de plantersvereeniging. In die lezing deed men uitkomen, dat degenen, die in de laatste 35 jaren hun kapitaal in den Surinaamschen landbouw gestoken hebben weinig of geen rente van hun kapitaal gezien hebben. 48 ondernemingen, d.i. 60 % van de bestaande plantages in de kolonie, zouden van eigenaars verwisseld en gekocht zijn voor nog geen 25 % door elkander van de werkelijke waarde, terwijl onder de plantages, welke niet in andere handen overgingen er waren, die in geen 25 jaar een cent dividend aan hunne eigenaren konden uitkeeren. Er werd toen reeds op verlichting van de lasten bij de Regeering aangedrongen en dank zij de werkzaamheid van den lateren Gouverneur „Van Heemstra", werd het aandeel in de transportkosten van de contractarbeiders weggenomen. Aangedrongen wordt nog steeds op den toevoer van *meer* arbeidskrachten, m.a.w. op immigratie op ruime schaal, want het *zwakke punt* van de kolonie is gelegen in een totaal *onvoldoende bevolking*. De toekomst van Suriname zou in de eerste plaats een bevolkingsvraagstuk zijn, te meer, daar de koffie meer arbeid eischt dan de cacaocultuur (o.a. door het oogsten het geheele jaar door, hetgeen dikwijls zeer storend inwerkt op ander werk, dat noodig gedaan moet worden).

Grond van uitstekende hoedanigheid is er echter ruimschoots in Suriname. Er kan dus op de meest gunstige voorwaarden grond

in gebruik worden gegeven aan de kleine landbouwers. Deze kleine landbouwers zijn de arbeiders, die na hun contract op de plantage uitgediend te hebben, als *vrije* menschen in de kolonie blijven.

In de bevordering eener vestiging van kleine luyden op het platte land ziet men het voornaamste middel om de bevolking van de kolonie te vergrooten. Op de meest gemakkelijke voorwaarden kunnen de kolonisten grondperceelen in gebruik krijgen, zelfs zóó gemakkelijk, dat zij 6 jaren lang vrij zijn van eenige betaling voor huur, met het gevolg, dat zij gedurende die periode vaak roofbouw drijven, wetende daarna te kunnen overgaan op nieuwe perceelen op dezelfde voorwaarden. Dat er bij eene dergelijke opvatting van landbouw *slordig* en *extensief* wordt gewerkt is te begrijpen, maar toch zijn er Britsch-Indiërs, die goed geld in den kleinen landbouw hebben verdiend, al maakt hun bedrijf op den Noordelijken cultuurman den indruk van een armoedig gescharrel. De geldzucht drijft hen tot hard werken en ongeloofelijk weinig uitgaven voor behuizing en levensonderhoud en het mag dan ook als een nadeel beschouwd worden, dat de emigratie uit Britsch-Indië niet meer wordt toegestaan. Zij heeft echter lang genoeg geduurd om reeds in Suriname eene Britsch-Indische bevolking te doen ontstaan van ± 25.000 zielen. Het is deze bevolking, die de ruggegraat is van den kleinen landbouw en de Regeering bevordert dan ook zooveel mogelijk de Britsch-Indiërs in den landbouw *te houden*, iets wat wordt tegengewerkt door het feit dat, zoodra zij meer ontwikkeling krijgen, tengevolge van het in de kolonie genoten onderwijs, zij neiging toonen in den handel te gaan, waarvoor zij veel aanleg hebben.

Naast de Britsch-Indische bevolking speelt de Javaansche bevolking een belangrijke rol in den kleinen landbouw. Deze bevolking is ook reeds ± 25000 zielen en zal aangroeien nu de invoer van contractarbeiders uit onze Oost kan blijven voortgaan. Het maakt echter de ontwikkeling van den kleinen landbouw niet gemakkelijker, want de Javaan pakt niet aan, al moet men waardeeren dat hij netjes en zorgzuldig werkt en dientengevolge niet minder vatbaar zal zijn voor verbetering van zijn bedrijf als de Britsch-Indiër en — hij is rustig en eensgezind, waar de Britsch-Indiër woelig en lastig is. Echter, de Britsch-Indische bevolking vermeerdert zich sterker en is minder behept met ziekten dan de Javaansche, een verschil, dat speciaal voor Suriname van veel beteekenis is.

Toen de cacao nog een veilige cultuur was, had ook de kleine landbouwer daarvan inkomsten. Maar sedert deze cul-

tuur zoo goed als geheel is verdwenen, is er in den kleinen landbouw overgebleven de teelt van gewassen, die weinig inbrengt. Veel groenten en vruchten worden er geteeld voor Paramaribo, maar de geldelijke opbrengst is dikwijls zeer miniem, daar de lokale markt spoedig overvoerd wordt en dientengevolge voor belachelijke prijzen moet worden verkocht. De export moet den kleinen landbouwer helpen en het is nu de vraag die gewassen te teelen, welke voor een loonenden export in aanmerking komen. Men heeft daartoe in de allereerste plaats het oog gericht op de rijstcultuur, die zoo belangrijk is opgekomen toen de kolonie gedurende den oorlog zich zelf van rijst moest voorzien. Groote terreinen (de lage, niet met bosch bezette vlakten) liggen er in Suriname, geschikt voor rijstcultuur en men heeft alle hoop daarop gevestigd te meer, omdat de Javaan van huis uit en uitstekend rijstbouwer is. Zuiverheid van soort en de voor Suriname meest geschikte varieteit, die zich tevens leent voor export, zullen door proefneming moeten worden verkregen, daarin gesteund door het proefstation onder leiding van den bekenden Prof. Stahel, die reeds jaren met vrucht in de kolonie als man van de wetenschap werkzaam is. Er schijnen nog meer producten te zijn, die nu ingevoerd worden, maar door den kleinen landbouw geleverd zouden kunnen worden en gedeeltelijk tot een exportartikel zouden kunnen worden opgewerkt, *mits* de beantwoording van de vraag in hoever daarbij geconcurreerd zal kunnen worden met andere landen, gunstig is. Ik hoorde o.a. noemen de teelt van sojaboonen, maar er valt met Mantsjoerije niet te concurreeren, zoodat men over dit product wel op „home consumption" aangewezen zal zijn. Ook de sinaasappel mag de aandacht hebben, mits aanplant zoowel als uitvoer behoorlijk georganiseerd worden. Dan is mij opgevallen de achterlijkheid van de maiscultuur in verband met de resultaten, die in landen als bijv. Zuid-Afrika met veredeling zijn bereikt en waardoor de mais aldaar een belangrijk exportartikel is geworden.

Zeker is Suriname ten opzichte van het wereldverkeer niet gunstig gelegen en dit maakt het exportvraagstuk ten behoeve van den kleinen landbouw omvangrijk en ingewikkeld, maar onoplosbaar is het niet.

Meer dan ooit is het blijkbaar de Regeering ernst den kleinen landbouw in Suriname te ontwikkelen en daardoor de bevolking te vergrooten. Een landbouwconsulent uit onze Oost kwam tijddens mijn verblijf aan en ik meen, dat hem is opgedragen om te zien wat hij in de eerste plaats doen kan ter opheffing van den

kleinen landbouw. Moge zijn werk meer effect hebben dan het eertijds ingevoerde landbouwonderwijs, dat op Nederl. grondslag wel is waar zeer degelijk was, maar waarvoor de Britsch-Indiër en Javaan nog niet rijp bleek te zijn.

Een opvallend verschijnsel is, dat sterk propaganda wordt gemaakt voor de vestiging van Hollandsche boeren in Suriname. Van alle kanten is mij verzekerd geworden, dat een Noordelijke, ondanks zijn veel grootere spierkracht dan een Javaan of Britsch-Indiër, geen constitutie heeft, die hem het mogelijk maakt om veldwerk in een tropisch klimaat *vol te houden*, zooals dat op een klein bedrijf wordt vereischt. Hoogstens kan hij toezicht houden op het werk, maar voor die werkzaamheid is in het kleine bedrijf niet voldoende plaats.

Naar alles wat ik gezien en ondervonden heb van Holl. kolonisatie in andere landen valt het zeer te betwijfelen of onze boeren, verwend in het groote park „Nederland", zich in Suriname zullen thuis gevoelen, zelfs. wanneer zij ten opzichte van het landwerk in de meest gunstige conditie (bijv. op lichten grond) worden geplaatst. Wanneer men mocht verwijzen naar de Holl. boeren, die bij Paramaribo wonen als de afstammelingen van de boeren, die eertijds in 1845 naar Suriname zijn geëmigreerd, dan zij medegedeeld, dat deze kolonie absuluut in verval verkeert. Wel is waar hebben deze Hollanders een periode van zekeren voorspoed gekend zoolang zij voor de levering van melk en groenten aan Paramaribo het monopolie hadden, maar dit hield op toen zij moesten concurreeren tegen de Britsch-Indiërs, zoodat nu hun bedrijf verloopt. Wij stappen hierbij nog over al de misère, die de oorspronkelijke Holl. kolonisten hebben doorgemaakt vóór zij zich konden vestigen nabij Paramaribo en vóór zij zich hadden aangepast in levenswijze, in taal en in wijze van werken. Ik meen, dat de Holl. Kolonie slechts mag genoemd worden als waarschuwing.

Een ander opmerkelijk verschijnsel is hoe van zekere zijde (de H.H. Dr. Th. Lens en J. A. Liems en consorten) een totale evolutie in den Surinaamschen landbouw wordt voorspeld, wanneer men maar zoo verstandig was mechanische grondbewerking in te voeren. Gewaagd wordt van moderne landbouwmachines met kabeltractie door Dyselmotoren op ponten gemonteerd in vereeniging met een nieuw systeem voor afwatering en inpoldering op een onontgonnen terrein (dus buiten het reeds in cultuur zijnde poldergebied), kortom een plan, dat voorzeker getuigt van grootschen opzet en veel durf, maar waar men in Suriname zeer scep-

tisch tegenover staat, aangezien reeds genomen proeven met mechanische grondbewerking in Suriname geen gunstige resultaten hebben gegeven, in onze Oost de mechaniseering van het rijstbedrijf niet aan de verwachtingen heeft beantwoord en men zeer voorzichtig moet zijn met te verwijzen naar landen als N.-Amerika, waar de omstandigheden zoo geheel verschillen van die in Suriname. Blijkbaar is het *niet* de bedoeling met behulp van de reeds jaren lang in Suriname gevestigde Holl. kolonisten de levensvatbaarheid van het voorgestelde plan *aan de practijk te toetsen* — trouwens de eenige weg om vertrouwen te scheppen — ofschoon zij vrij wat beter bevoegd zijn de voorgespiegelde vooruitzichten te beoordeelen dan Holl. boeren, die de tropenwereld niet kennen. Voorts is het opvallend, dat men van eene propaganda voor het plan in Suriname zelf weinig of niets verneemt maar deze daarentegen sterk wordt doorgevoerd in ons land door middel van het maandblad „Nieuw Nederland" (Redactie Aagje Dekenstraat 16, Rotterdam), orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche gewesten. Zoolang er niet meer ervaring voorligt in de kolonie zelf, is het begrijpelijk dat men zeer gereserveerd is ten aanzien van de aangeprezen nieuwigheid, die *het* middel zou zijn om de kolonie er boven op te werken.

Ofschoon het tegen mijn gewoonte is over een land te schrijven, waar ik slechts korten tijd verbleef, meende ik deze keer in den vorm van losse indrukken eene uitzondering te moeten maken, ware het alleen om een ander geluid te doen hooren tegenover het vele pessimisme, dat men in publicaties van de laatste jaren maar al te dikwijls aantreft. Ik geloof dat men het vertrouwen in de toekomst van Suriname nog geenszins behoeft te verliezen.

Soorts-Hossegor.
Les Landes (Frankrijk).

Noot van de redactie.

Zie over den inmiddels door Prof. Stahel ontdekten verwekker van de zeefvatenziekte der koffie, de *Indische Mercuur* van 15 Oct. 1930.

PRODUCTIE VAN SURINAME OVER DE LAATSTE ACHTTIEN JAREN

Jaren	Cacao in balen van 100 Kilogr.	Koffie in ballen van 100 Kilogr.	Suiker in tons	Paddi in tons	Mais in tons	Cokos-noten in duizend tallen	Aard-vruchten in duizend tallen kilogram	Bananen in duizend tallen bossen	Goud in K.G.	Balata in tons	Hout-uitvoer-waarde in duizend tallen guldens	Bauxiet in tons
1912	8640	1969	9634	2659	1291	968	1417	257	743	727	84	—
1913	14782	3190	13244	2231	1076	822	1343	342	858	1186	128	—
1914	14574	4810	15022	3136	878	876	1518	344	919	1019	60	—
1915	14652	6097	14747	5280	1168	1015	2025	447	911	209	30	—
1916	18709	7644	13032	7471	2254	1051	2307	520	798	769	31	—
1917	19872	15460	14360	5338	1608	1449	4220	653	808	888	53	—
1918	18877	18530	12086	8655	1874	2370	5571	734	586	681	31	—
1919	13174	12824	7580	11388	1430	2468	4589	401	598	425	55	—
1920	16023	17053	10077	9798	2078	2589	3991	385	470	444	244	—
1921	15799	18124	11131	11797	1553	2216	3316	424	351	487	285	—
1922	13606	25862	11906	12934	1713	2105	2085	484	374	546	142	13047
1923	11606	28239	11785	10817	1538	2077	2160	489	396	629	146	12616
1924	7951	16806	9068	16984	2206	2165	1885	480	323	555	80	60032
1925	6956	25507	16612	13232	2582	2314	2031	520	309	735	130	86826
1926	1402	17611	13965	16745	1718	1906	1855	378	259	563	232	46454
1927	2107	30368	16736	14869	879	2233	1574	372	240	770	184	181584
1928	2049	29238	18038	17476	916	2961	1658	348	171	511	318	213866
1929	2790	28958	12763	23557	906	2850	2126	426	111	446	234	209998

Ontleend aan het Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname over 1929.

BIBLIOGRAPHIE

d'Oriënt. Geïllustreerd Weekblad onder leiding van A. Zimmerman. Weltevreden, 13 September 1930. Joesi en het Bakroe monster, door D. J. Sibbelee.

Supplement op het alphabetisch register op de gouvernementsbladen van Suriname van 1912 tot en met 1928. Samengesteld ter Gouvernements-Secretarie te Paramaribo, aanvullende het Register, vervaardigd, door C. C. J. van Romondt, Oud-Gouvernements-Secretaris van Curaçao.

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle Série, Tome XXII (Fasc. 1). 1930. The inner structure of the Warau language of Guiana, by C. H. de Goeje. — Nécrologie. Karl von den Steinen, par Erland Nordenskiöld. (Met potret).

Twee rapporten over den aanleg eener waterleiding te Paramaribo, uitgebracht aan den Gouverneur van Suriname door Dr. J. W. Jenny Weyerman. 1930. (Niet in den handel).

Jaarboek van het onderwijs en de opvoeding der R. K. jeugd in Nederland, Ned. Indië, Suriname en Curaçao. Uitgave van het R. K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding. Den Haag.

De Notenkraker, 3 October 1930. De Japansche Steenhouwer in het Guarani, door v. B.

Stemmen uit Bethesda. XXXVI. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschengesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. (Amsterdam 1930).

Morks Magazijn. October 1930. Slavenleven in Suriname in de 17de, 18de en 19de eeuw. II door L. C. Vrijman. (Geïll.) Slot volgt.

De Rijkseenheid. Staatkundig Economisch Weekblad ter versterking van de banden tusschen Nederland en de Indiën. 15 Oct. 1930. Het zwaartepunt in de zaak „Borren".

Nieuw Nederland. Officieel Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten.

October 1930. Kentering. — Europeesche Volkplantingen in de keerkringen, door J. Veersema. (Vervolg). — Zijdeteelt in Suriname, door A. du Burck. — Nederlandsche Kolonisatie op Nieuw-Guinea. — Naar de Tibiti, VI, door E. Essed, B. Sc. Edinb.

De Christelijke Onderwijzer, 15 October 1930 't Onderwijs in Suriname I.

Wolanda-Hindia. Zendingstijdschrift voor jongeren. Augustus-September 1930. Het land van den dood [Zuid-Suriname,] door H. A. van den Hoven van Genderen. (Met afb.).

„Petrus Donders". Tijdschr. van de eerw. pp. Redemptoristen voor hunne Missie in Suriname. September 1930. Lotgevallen eener Missie-Statie. Marianella 1890—1930, door H. de Groot (met afbn.). — Onze nieuwe stichting te Meliapur, door Sr. Julia. — Tokosi. Ontvlucht, door H. Rikken.

In- en Uitvoer. 13 October 1930. De Nederlandsche handel op Curaçao, door W. R. Menkman.

De Indische Mercuur. 15 October 1930. Nieuwe onderzoekingen over de zeefvatenziekte (phloeemnecrose) van de koffie in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel en Bünzli.

De Economist, October 1930. Suriname en zijne bankinstelling, door Mr. Dr. C. F. Schoch. — De Surinaamsche Bank, door Prof. Mr. Dr. Ant. van Gyn. — Verkeerde Circulatiebankpolitiek, door Prof. Dr. G. M. Verryn Stuart.

INCA'S IN SURINAME?

DOOR

MR. W. J. VAN BALEN

In een gesprek met dr. H. D. Benjamins en den heer C. H. de Goeje over de Indianen die in de grensgebieden tusschen Brazilië en Guiana wonen, werd onwillekeurig ook de naam „Incas" genoemd. Dr. Benjamins putte zonder de geringste aarzeling uit zijn ijzeren geheugen, en haalde een vroegeren jaargang van den West-Indischen Gids (1925) voor den dag. „Hier, dit zal U misschien interesseeren in verband met uwe studies over de Inca's!"

Inderdaad, in de Mei-aflevering van 1925 kwam een redactioneel opstel voor, getiteld „De laatste vrije Incas?", houdende aanhalingen uit het Koloniaal Weekblad van 15 Januari 1925 en de Revue Mondiale van 15 Juni 1925, dit laatste vertaald in de Wetenschappelijke Bladen van November 1924.

Een Fransche goudzoeker, Georges Brousseau geheeten, zou een avontuurlijke reis naar het brongebied van de Marowijne hebben ondernomen, en aldaar van de Coulai en Trio-Indianen sensationeele mededeelingen aangaande hun herkomst hebben vernomen. Deze inboorlingen wisten te vertellen dat zij van de Incas afstamden, daar hun voorouders uit Urubamba in Perú waren gevlucht toen de Spanjaarden het Inca-rijk veroverden. Zij waren de boven-Marañón afgezakt, doch Francisco de Orellana, de man die de Amazone afgevaren is, had hen ingehaald, en had hen wegens hun baardeloosheid voor Amazonen gehouden. Het land aan de midden Marañón, waar zij zich oorspronkelijk vestigden, noemden zij als herinnering aan hun vaderland Peru of Paroe. Later echter hebben zij de Paroe-rivier stroomopwaarts naar het Noorden gevolgd,

en hebben het gebergte waar deze rivier ontspringt, Tumac Humac genoemd, naar een hunner leiders.

Tot zoover het bericht van den Franschman. De heer de Goeje heeft hierop in het aangehaalde nummer van den West-Indischen Gids reeds terstond op eenige zwakke en zelfs bepaald verdachte punten in dit verhaal gewezen. En thans werd aan mij de vraag voorgelegd wat ik er wel van dacht in het licht van de Inca-overleveringen.

* * *

Ik ben den genoemden heeren verplicht voor het vertrouwen dat zij in mijn kennis stellen, doch moet vooraf verklaren dat deze geenszins toereikend is om een afdoend oordeel te vellen over een delicaat vraagstuk als het onderhavige. In ieder geval moeten twee gezichtspunten hier zorgvuldig uit elkander gehouden worden.

Ten eerste: de mogelijkheid dat er inderdaad Inca's, resp. onderdanen van het Inca-rijk van Cuzco hun weg gevonden hebben naar de beneden-Amazone, en van dáaruit verderop.

Ten tweede: de vraag of de Fransche zegsman ons hier werkelijk betrouwbare mededeelingen voorlegt, dan wel ons een aantrekkelijk verhaaltje opdischt, waarin hij met een zekere handigheid een aantal suggestieve details heeft verwerkt, welke hem uit de litteratuur bekend geworden waren.

Reeds de beknopte mededeelingen van den heer Brousseau doen mij vermoeden dat wij inderdaad wat dit laatste betreft, verstandig doen door zijn berichten niet al te serieus op te nemen. Aan de critiek door den heer de Goeje kan ik n.l. nog het volgende toevoegen.

De naam Perú werd door de inboorlingen van dat land niet gebezigd, doch is ontstaan door een vrij onnoozele begripsverwarring, van de soort waaraan de Spanjaarden zich bij hun ontdekkingen doorloopend schuldig gemaakt hebben. In het rijk der Inca's duidde men Perú aan met den naam Tahuantin-suyu, d.w.z. de Vier Windstreken. Hiermede vervalt de ingenieuse afleiding van den Rio Parú.

Niet minder vindingrijk is de verklaring van Tumucumac uit Tumac Humac, wat inderdaad zeer Incaisch klinkt. Maar de naam van het gebergte is daar ter plaatse niet gangbaar onder de Indianen, tenminste wanneer ik den heer de Goeje als mede de Braziliaansche rapporteurs goed verstaan heb. Deze etymologie is dus waardeloos.

Dat Orellana deze vluchtelingen ingehaald zou hebben, wordt door niets bevestigd, en ziet er nogal romantisch uit. Ook de poging om Orellana's Amazone-sage op deze uitwijkelingen terug te brengen, klinkt kinderachtig. De ontdekker-tegen-wil-en-dank van de Amazone-rivier had immers in Perú gelegenheid te over gehad om aan het gezicht van baardelooze Indianen te wennen, en behoefde dus volstrekt niet in de war te raken indien hij dit phenomeen op de rivier had teruggevonden. En hiermee stap ik van Brousseau's verhaal af.

* * *

Maar nu de breedere theoretische mogelijkheid. De hoofdstad Cuzco, de Navel der Wereld, ligt aan een der bronrivieren van de Amazone, de Urubamba, die in de Ucayali valt. Het spreekt dus vanzelf dat een veroverend ras als de Inca's deze rivieren ook wel verder stroomafwaarts geëxploreerd zou hebben, en daarbij kennis zou hebben gemaakt met het Amazoonsche oerwoud. Inderdaad kenden zij dit zeer goed, en wel onder den naam „Antis", welke beduidde: het warme en vochtige oerwoud achter de sneeuwbergen. Dit woord Antis is door de Spanjaarden verbasterd tot Andes, en toegepast op de sneeuwbergen zelf, in plaats van op het moerassige laagland dat daar achter ligt.

Over deze Antis vertelt de Inca Garcilaso de la Vega in zijn Comentarios Reales (door mij in het Ned. bewerkt onder den titel Het Leven der Oude Inca's, bij Leopold's Uitg. Mij) allerlei bijzonderheden, waaruit ongeveer na te gaan valt hoe ver de kennis der Inca's aangaande dit tropengebied reikte. Deze Herodotus van Perú merkt herhaaldelijk op dat die warme boschgewesten bevolkt waren

door woeste Indianen van een zeer laag beschavingspeil, doorgaans menscheneters. Zij schoten met vergiftigde pijlen, en toonden zich voor de hoogere civilisatie der Inca's niet vatbaar. Lagere tropische volksstammen van dezen aard omgaven het Inca-rijk aan twee kanten; noordwaarts in het huidige Ecuador, waar ze zóó liederlijk en primitief bleken dat Huayna Capac, de laatste groote Inca-keizer, verachtelijk van hen zei: „kom, laten we maar liever omkeeren en teruggaan, want deze lieden zijn de moeite niet waard om er over te heerschen" (Garcilaso, blz. 262). Voorts stuitte de Inca-civilisatie in het geheele Oosten op dergelijke onhandelbare barbaren. Opmerkelijk is een verhaal van Garcilaso over de pogingen van den tienden Inca, Yupanqui genaamd, die zijn rijk trachtte uit te breiden langs de Musu of Mojos-rivier. Hij liet twee jaar lang een heele vloot van groote vlotten maken, voldoende om wel 10.000 man met bijbehoorende voorraden te kunnen vervoeren, en daarmee zakte hij de groote rivier af die Amarumayu heet. Mayu beteekent rivier — zegt Garcilaso — en amaru noemen ze de groote slangen, die in deze Antis-landen voorkomen. (Deze Amarumayu is de huidige Mamoré-rivier, een der bronrivieren van den Rio Madeira, die een der voornaamste zijrivieren van de Amazone is. Garcilaso oppert aarzelend de mogelijkheid dat deze rivier in den Rio Parahuay en in de Plata uitmondt. Garc, blz. 228 volg.).

Onderweg ontmoette deze Inca-vloot niets dan primitieve bosch-Indianen, welke na eenige schermutselingen bereid bleken om aan den Keizer een tribuut van papegaaien, aapjes en andere voortbrengselen van hun land op te brengen.

Maar toen de Inca het eigenlijke gebied der Musu-Indianen bereikt had, moet hij nog maar duizend man over gehad hebben, en zoo mocht hij van geluk spreken dat hij het met de inboorlingen op een accoordje kon gooien zonder er om te behoeven te vechten. Tegen de erkenning dat zij niet door de Inca's onderworpen waren, stonden de tropen-Indianen toe dat de Inca's zich te midden van hen vestigden. Deze voorposten hebben het nog twee genera-

ties lang uitgehouden, doch besloten daarna om maar liever naar Cuzco terug te keeren. Juist op dat oogenblik echter vernamen zij dat de Keizerlijke Hoofdstad door de Spanjaarden veroverd was, en toen zijn zij maar liever gebleven waar ze waren. Sindsdien — zegt Garcilaso — regeeren zij in oorlog en vrede over de Musus, die hen in groote eere houden.

Welnu, dit alles klinkt onopgesmukt en aannemelijk. Op deze wijze zijn er zoovele lagere volkeren aan heerschers van een hooger ras gekomen. En uit alles blijkt duidelijk hoezeer de Inca's eigenlijk nooit goed vat op deze boschbewoners hebben kunnen krijgen. De tropische oerwouden vormden voor deze bergbewoners de natuurlijke en klimatologische grens van hun rijk.

* * *

Een der meest belangwekkende berichten over de relaties van het Incarijk met het warme rivierenland van Antisuyu is dat over de vrijwillige emigratie van den stam der Chancas. Deze dappere natie had een groote rebellie tegen den Inca op touw gezet, en was er bijna in geslaagd om Cuzco te veroveren. De keizer Yahuar Huacac had zijn hoofdstad zelfs reeds ontruimd; het was enkel aan het energieke optreden van den kroonprins Viracocha Inca te danken geweest dat de opmarsch der Chancas gestuit was. Hun opperhoofd Hancohuallu was door den Inca gevangen genomen, doch gespaard, en na een berisping weer in zijn waardigheid hersteld. Want zoo wilden het de ethische opvattingen, welke Garcilaso aan zijn Inca-voorvaderen toeschrijft.

Maar Hancohuallu had zich in deze vernedering en onderworpenheid niet kunnen schikken, en zoo had hij met zijn Chancas in stilte een afspraak gemaakt dat zij de een na den ander zouden vertrekken om een nieuw vaderland te gaan zoeken in het Oosten. Op deze wijze — aldus Garcilaso op blz. 175 — trokken er geleidelijk omstreeks achtduizend Chanca-krijgslieden weg, zonder dat ik nog de vrouwen en kinderen meetel. Zij begaven zich naar het

struikgewas achter de Antis om in die streek een nieuw vaderland te stichten. De achtergebleven Chanca's zeggen dat zij wel tweehonderd leguas (1200 K.M.) ver gezworvan zijn, maar waarheen precies weet niemand. Enkel weet men dat zij een groote rivier zijn afgezakt, en dat zij zich gevestigd hebben aan den oever van eenige groote en schoone meren, waar zij opmerkelijke heldendaden moeten hebben verricht. Maar — zoo voegt de criticus Garcilaso er aan toe — die verhalen houd ik meer voor fabeltjes die de Chancas ter eere van hun stamverwanten hebben bijeengedicht, dan voor werkelijk historische feiten, hoewel men van den grooten Hancohuallu ongetwijfeld vele dappere daden mocht verwachten.

Den Inca Viracocha speet deze vlucht der Chanca's zeer, maar hij troostte zich met de overweging dat het misschien de beste oplossing was. Het minoriteitenvraagstuk in pre-Columbisch Perú!

* * *

Dat deze Chanca-stam een der Amazone-rivieren afgevaren is, lijkt volkomen aannemelijk. Ook is het te begrijpen dat de relaties later ingeslapen zijn. Het onmetelijke oerwoud heeft deze landverhuizers verzwolgen. Wat er van hen terechtgekomen is?

Van alles is theoretisch mogelijk. Zij kunnen door de boschbewoners afgemaakt zijn nog vóór zij zich voldoende tot tegenweer georganiseerd hadden. Ook is het mogelijk dat zij over de lagere Indianen een zeker overwicht hebben verkregen, en hun heerschers zijn geworden, evenals de Franken en Boergondiërs over de Galliërs, de Scandinavische Roossen over de Slaven van Novgorod, en de Mongoolsche Bulgaren over de Slaviërs op den Balkan. Er bestaan inderdaad theorieën die deze Chancas willen herkennen in de gemengde Indianennaties welke tusschen de Guaraní-Tupí en de Andesvolkeren in wonen, en die bekend staan als Chaná, Chanacas of Chaco-Indianen.

Het is echter even goed denkbaar dat zij hun zwerftocht langs de rivieren hebben voortgezet, en dat zij, ge-

leid door toevallige omstandigheden, ten slotte een der bijrivieren stroomopwaarts zijn gevolgd, steeds op zoek naar een nieuw vaderland. Theoretisch is het dus mogelijk dat zij desnoods tot aan de grens van Suriname gekomen zijn. Maar materieele aanwijzingen voor een dergelijke veronderstelling zijn mij niet bekend. Indien er op deze wijze Inca's of beschaafde onderdanen van dezen tot in Suriname doorgedrongen zouden zijn, dan zouden zij allicht hun zeer opmerkelijke goudsmidskunst hebben meegebracht.

Omtrent massa-emigraties in den vroegsten Spaanschen tijd is evenmin iets bekend. De ijverige en uitvoerige Garcilaso zou zeker zeer breedvoerig daarover hebben uitgeweid, wanneer hij er ooit van gehoord had.

Zoo blijft het resultaat van onze beschouwingen negatief. Het is denkbaar, maar waarschijnlijk lijkt het niet, dat er ooit Inca's tot in Suriname zijn gekomen.

DE EERSTE JOOD OP CURAÇAO

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Van oudsher hebben de Curaçaosche Israëlieten het jaar 1659 als het jaar hunner eerste vestiging op het eiland beschouwd [1]). Toch zijn er wel eenige aanwijzingen, dat misschien reeds een paar jaar vroeger, enkele Israëlitische families hier waren aangekomen. Tot nu toe was er nog geen enkel positief bewijs gevonden, dat ook reeds *vóór 1650* een of meer Joden Curaçao voor hun tijdelijk of vast verblijf hadden uitgekozen.

In de laatste jaren heb ik positief zekere bewijsstukken in handen gekregen, dat reeds in het eerste jaar van de komst der Hollanders in 1634 op Curaçao, zich onder hen ook een Israëliet bevond. Deze zekerheid gewerd mij door eenige Documenten uit *Archivo General de Indias* te Sevilla in Spanje.

Ook zonder deze bewijsstukken zou men het wel met eenigen grond van waarschijnlijkheid kunnen opmaken uit hetgeen Hamelberg op bl. 35 in een voetnoot zegt, hierbij steunend op gegevens in het archief van de West-Indische Compagnie. Doch door die aanwijzing alleen was tot nu toe nog niemand op dat idee gekomen.

Tot nadere verklaring diene het volgende:

Zoodra de Hollanders in 1634 ons eiland in bezit hadden genomen, werden alle Spanjaarden en het overgroote deel der Indiaansche bevolking ingescheept en naar Coro, aan de tegenover gelegen Venezolaansche kust weggevoerd. Van de ruim 400 Indianen behield men er niet meer dan 20 families, ongeveer 75 personen.

---

[1]) Aldus in een request van 1727. Zie Hamelberg, pag. 101.

Te voren waren die Indianen voor het grootste deel gevestigd in het dorp St. Anna, noord-oostelijk van het Schottegat, en een kleiner deel in een ander dorp, Ascension, op een afstand van 5 à 6 uur ten westen van de haven gelegen.

Het was natuurlijk een gewaagde onderneming, ook die weinige achtergebleven Indianen, die nog geen enkel bewijs van betrouwbaarheid gegeven hadden, in zoo grooten getale in hun onmiddellijke nabijheid te houden. Daarom behield men niet meer dan ongeveer 17 mannen en zes vrouwen in hun kamp bij de haven achter, terwijl de overigen naar het dorp Ascension werden teruggezonden; die weinige inlanders hadden zij noodig, om hen overal den weg te wijzen, water aan te dragen, het vee op te drijven en te slachten, voor de talrijke bezetting, die meer dan 300 man bedroeg.

Al spoedig wekte de houding der Indianen veel wantrouwen. Zij gaven alle reden om te vermoeden, dat zij nog in verstandhouding stonden met hun rasgenooten aan de kust. Telkens hadden er invallen plaats, waarbij of wel inlanders, of wel enkele leden der bezetting in hinderlaag gelokt, overvallen en opgelicht en naar Coro werden weggevoerd.

Voor eigen veiligheid was het daarom dringend noodzakelijk, de Indianen onder strenge controle te brengen. Daarom werd hun opperhoofd Juan Martin afgezet en in zijn plaats, zegt Hamelberg, „de Portugeesche tolk Samuel Coheño, een trouw ende vernuftich man" tot Kapitein der Indianen aangesteld. Méér zegt Hamelberg er niet van.

Toch heeft dit eenvoudig bericht hier in dit verband, wel iets raadselachtigs. Als men weet, dat in 1634 Spanje en Portugal te samen nog één koninkrijk vormden, dan ligt het voor de hand, dat in dien tijd, toen de 80 jarige oorlog met Spanje nog steeds voortduurde, voor de Hollanders niet alleen de Spanjaarden, maar ook de Portugeezen, als hun grootste vijanden golden. Bovendien had de West-Indische Compagnie, die de onderneming tegen Curaçao beraamd, bekostigd en uitgevoerd had, speciaal

in Brazilië de Portugeezen als hun machtige tegenstanders tegenover zich, die tot elken prijs moesten verdrongen worden. Hoe zou men dan nu hier op Curaçao, aan een Portugees zulk een post van vertrouwen schenken?

Dit alles wordt alleen duidelijk en verklaarbaar, wanneer men aanneemt, dat deze Portugees geen Christen, maar een Israëliet was, wat ook zijn vóór- en familienaam, Samuel Coheño, reeds met vrij groote zekerheid doet vermoeden. Doch dit laatste is nu geen bloot vermoeden meer, berust niet enkel op hypothese, maar kan met positieve zekerheid uit de nieuwste gegevens, ontleend aan documenten uit het *Archivo General de Indias* bewezen worden [1]).

Om deze bewijzen nog beter op hun volle waarde te schatten, moeten we ons eerst een duidelijke voorstelling maken van den toestand der Hollanders, die het eiland op de Spanjaarden veroverd hadden.

Die positie was vrij zwak en gevaarlijk. Behalve de voorraad vleesch, die geregeld uit het aanwezige vee van het eiland kon worden aangevuld, bracht het eiland weinig of niets op, zoodat men wat verdere voedselvoorziening betrof geheel van Holland afhankelijk was. Dat liet veel te wenschen over. Er waren tijden, dat het gebrek aan meel zoo groot was, dat er elke week maar een zeer beperkte hoeveelheid brood per hoofd aan de soldaten kon worden verstrekt. Wel hadden de Bewindhebbers van de W. I. C. in Amsterdam last gegeven, dat alle Spaansche en Portugeesche schepen, die op de kust van Brazilië en in West-Indië werden buitgemaakt, met hun lading naar Curaçao moesten opgebracht worden, doch op zulke ongeregelde proviandeering viel niet altijd te rekenen.

Verder heerschte er een zeer ontevreden en oproerige geest onder de bezetting, die behalve uit Hollanders, uit allerlei vreemde elementen, Engelschen, Schotten, Duitschers en enkele Franschen bestond.

Bovendien drongen er herhaaldelijk geruchten tot hen door, dat de Spanjaard een aanslag op het eiland beraam-

[1]) Deze gegevens zijn daar te vinden in: Estante 54, Cajon 4, Legaje 16. Doc. 11*a*, 11*b*, 12, 16 en 21.

de, om het verloren bezit opnieuw te veroveren, En het beste bewijs, dat het hun daarmee werkelijk ernst was, bleek wel uit de herhaalde invallen, die van Coro uit op ons eiland ondernomen werden, om Indianen en zelfs Europeanen op te lichten en weg te voeren, om zoo van allerlei bijzonderheden omtrent bezetting, fortificatiën, mondvoorraad, plannen, enz. op de hoogte te komen. Deze krijgsgevangenen werden telkens naar Coro en vandaar naar Caracas gevoerd en daar in tegenwoordigheid van den Spaanschen Gouverneur door middel van tolken ondervraagd, en dit officieele zeer uitgebreid getuigenverhoor werd terstond door officieele klerken opgeteekend, en later naar den raad van Indië in Spanje gezonden. Uit deze officieele documenten, thans berustend in het Koloniaal Archief te Sevilla, heb ik de bijzonderheden opgeteekend, omtrent de zaak, die ons nu bezighoudt.

De eerste maal, dat er een poging slaagde, om eenige Hollanders van het eiland op te lichten en weg te voeren, had plaats den 18en Mei 1636, dus bijna 2 jaar na de verovering van Curaçao. Hiertoe was de cacique don Pedro Ortiz, die vroeger op Curaçao gewoond had, met eenige andere Indianen van Coro vertrokken, en in een der Oostelijke buitenbaaien geland, en ongemerkt tot op de plantage St. Joris (San Jorge) doorgedrongen, waar zij van uit hun hinderlaag een zestal soldaten opmerkten, waarvan zij er twee met hun pijlen neerschoten, terwijl twee ervan ontvluchtten en de andere twee gevangen genomen werden. Deze brachten ze naar hun canóas en voerden ze eerst naar Coro en vandaar naar Caracas, waar zij door den Gouverneur don Francisco Nuñes Melía in verhoor werden genomen. Deze twee gevangenen waren Job Driester, geboren in een dorp op drie uur afstand van Brugge in Vlaanderen, en de andere Bernard Claesen geboren te Abstradam (Amsterdam.)

Vier maanden later op 8 Sept. werden weer eenige Indianen onder leiding van Juan Galera voor hetzelfde doel naar Curaçao gestuurd, die in de baai Sardinas op een mijl Oostelijk van de St. Annabaai (dus waarschijnlijk de inham van Coraal Specht) landden. Den volgenden morgen

zagen zij een troep soldaten van het hoofdfort (bij de ingang van de haven) komen op weg naar den berg (Altena?). Zij vingen, toen een van hen, die heel alleen achteraan liep op, en brachten hem in hun canóa, vertrokken naar Coro, vanwaar zij 25 dagen later in Caracas aankwamen.

Deze gevangene heette Fredrique Langriche, was geboren op 5 mijl afstand van Londen en was een der 80 Engelsche en Schotsche soldaten, die van Walbeek in dienst had.

Het volgende getuigenis was van Juan Guisado Benitez een Spaansch soldaat, die door een Hollandschen kaper op Curaçao was gebracht en hier 5 maanden, van 4 Maart tot Aug. 1636 had gevangen gezeten, en later door een Hollandsch schip naar Cuba was gevoerd. Ook deze werd op 31 Dec. 1637 te Caracas in verhoor genomen.

In Maart 1638 werd de Cacique Pedro Ortiz opnieuw met 8 Indianen naar Curaçao gezonden, aan wien het gelukte 2 soldaten krijgsgevangen te maken. De een was Juan Iguelberg, 34 jaar oud, geboren te Bucholt bij Münster in het bisdom van Keulen, die vier jaren tevoren met Kapt. van Walbeek op Curaçao gekomen was.

De tweede getuige was Herman Jansen, afkomstig van het fort Esquenque (vermoedelijk Schenkenschans) tegenover Lobith aan den Rijn). Deze was 5 jaar tevoren naar Pernambuco in Brazilië gegaan en 6 maanden geleden in een klein vaartuig met 20 man in Curaçao aangekomen.

Welnu, al deze getuigen, daaromtrent door den Gouverneur van Caracas ondervraagd, verklaarden zonder uitzondering, dat er op Curaçao onder de Hollanders een Portugees was. Zij zeggen, dat deze door hen *judihuelo* „het joodje" genoemd wordt, of dat hij een jood is, en dat allen hem voor een jood houden, en dat hij geen varkensvleesch eet en dat hij onder de Indianen woont. De beide laatste getuigen verklaren, uitdrukkelijk, dat hij Samuel heet. Schijnbaar is hiermede in strijd, hetgeen aan de eerste getuige Job Driester gevraagd werd, aan wien de Gouverneur de vraag stelde, of hij op Curaçao niet een Portugees gekend had, die Antonio da Silva heette, waarop de-

ze getuige antwoordde; dat hij dien Portugees kende, maar dat hij zijn naam niet wist, en dat de Hollanders hem altijd „het joodje" (judihuelo) noemden.

Dezelfde gevangen soldaat Jan Iguelberg verklaarde ook, dat de Hollanders op Curaçao 2 krijgsgevangenen hadden, de een een Spanjaard, de andere een Portugees, die beiden gevangen genomen waren door den kaper, die een schip met meel had buit gemaakt. Het komt mij dus meer waarschijnlijk voor, dat deze Portugees, die geen Jood was, Antonio da Silva heette.

Over de plaats vanwaar deze Jood Samuel Coheño gekomen was, wijken de verklaringen der getuigen slechts schijnbaar uiteen.

De getuige Jan Iguelberg, wiens verklaring wel het meeste gezag heeft, omdat hij het langst op Curaçao en tegelijk met Kapt. van Walbeek uit Holland gekomen was, zegt: dat deze Jood Samuel met de eerste schepen mee uit Holland gekomen was. Ongeveer hetzelfde verklaarde ook de Engelschman Federique Laggriche, dat deze Jood tegelijk met de bezetting uit Holland was gekomen.

De Spaansche soldaat Juan Guisado Benitez verklaart, dat deze Portugeesche Jood van de Bahia de Todos Santos gekomen was; dat is de Allerheiligenbaai bij Pernambuco in Brazilië.

De eerste twee getuigen, Job Driester en Bernard Claesen, hebben waarschijnlijk hetzelfde gezegd, althans als de plaats van herkomst, Bahia of Pariba of Parahyba opgegeven, in Brazilië gelegen; maar blijkbaar stond dat woord in de oorspronkelijke akten niet erg duidelijk geschreven, want het eerste woord heeft de copiïst weer doorge-schrapt en daarna Bruba geschreven, terwijl de Gouverneur in zijn begeleidend schrijven, althans volgens de copiïst die plaats Orreba noemt.

Het is volstrekt uitgesloten, dat hiermede Aruba kan bedoeld zijn. In verband met al de andere verklaringen moeten we wel aannemen, dat Bruba en Orreba schrijffouten van den copiïst zijn, en dat er eigenlijk Bahia of Parahyba in het oorspronkelijke te lezen stond.

Als we dat alles nu samenvatten, dan is er wel geen re-

delijke twijfel over, dat de persoon, die volgens Hamelberg Samuel Coheño gnoemd wordt in de archieven van de W. I. Comp,. werkelijk dezelfde persoon is als Samuel van de Spaansche archiefstukken uit Sevilla. Dat hij oorspronkelijk van Portugal afkomstig was, naderhand naar Bahia of Parahyba in Brazilië overgestoken, later naar Holland was gegaan en vandaar door Kapt. van Walbeek met zijn expeditie was meegenomen, vooral om als tolk te fungeeren tusschen hem en de Spanjaarden en later met de Indianen. Vast staat eveneens, dat hij van de Joodsche religie was en wel de eerste Israëliet, die hier op Curaçao geweest is; dat hij als volkomen vertrouwd, en daarbij zeer vernuftig, belast werd met het toezicht en de contrôle over de Indianen, wat reeds hieruit blijkt, dat de getuigen verklaren, dat hij onder de Indianen woonde.

Er bestaat geen enkel positief bewijs, dat deze Samuel Coheño nà 1638 op Curaçao gebleven is, maar evenmin een bewijs voor het tegendeel. Ik voor mij ben meer geneigd om aan te nemen, dat hij hier gebleven is. Vooreerst, omdat de W.-I. C. hier zijn diensten als tolk en kapitein der Indianen ook in de toekomst noodig had. Tweedens lijkt het mij zeer waarschijnlijk, dat deze Samuel de trait d'union is geworden tusschen andere Joodsche families van Portugeesche afkomst, hetzij in Amsterdam of Brazilië, waardoor het ook aannemelijker wordt, dat ook reeds vóór 1650 eenige Joodsche families zich hier als kolonisten gevestigd hebben. De vraag of Samuel Coheño hier later gehuwd en de stamvader is geworden van een nageslacht, dat zich in de volgende eeuwen hier heeft voortgeplant, kan ik niet beantwoorden. Wellicht kunnen andere archiefstukken, niet te mijner beschikking en berustend in de synagoge hier of in Amsterdam, ook deze kwestie nog tot een oplossing brengen.

Curaçao, Juli 1930.

SURINAAMSCHE GRENSKWESTIES
HET EINDE IN ZICHT?

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Het laatste verslag, dat *„De West-Indische Gids"* over deze aangelegenheid gaf, had tot hoofd *„De Corantijnkwestie bij Buitenlandsche Zaken"* en is te vinden in het nummer van April 1929 (10de jg. blz. 571—584).

Ten einde een behoorlijke aansluiting te verkrijgen met wat in dit elfde verslag zal volgen, moet ik het een en ander uit bovengenoemd artikel herhalen.

In de vergadering van de Tweede Kamer van 15 Februari 1928 zeide Minister Koningsberger:

> „Van verschillende zijden is de grensquaestie weer in het geding gebracht. Ik zal daarvan thans niets zeggen dan dat, nu de zaak één keer in gang is gebracht, het ook mijn oprechte wensch is, dat zij zoo spoedig mogelijk tot een definitieve beslissing zal geraken. Schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling met mijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken geven mij in dit opzicht goede verwachtingen".

Het betrof hier de Corantijnkwestie.

Bij de openbare behandeling van de begrooting van Buitenlandsche Zaken voor 1929 in de Tweede Kamer op 13 November 1928 zeide Minister Beelaarts van Blokland, in antwoord op een opmerking van den heer Droogleever Fortuyn, die niet in het Voorloopig Verslag voorkwam:

> ....„Een tweede voorbeeld was de grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana. Wij zullen die zeker hedenavond niet tot stand kunnen brengen. Men kan zeggen, dat de Regeering meer voortvarend moet zijn, maar bij dergelijke dingen gaat het er niet alleen om hoe wij er over denken, maar ook hoe een andere Regeering er over denkt. Bij internationale zaken kan men niet altijd vooruit zooals men wil; men moet wachten op het juiste oogenblik om een zaak te kunnen aanbrengen".

Moet men hieruit afleiden dat de Minister toen nog niet in overleg was getreden met de Britsche Regeering?

In bovengenoemd artikel zeide ik nog, naar aanleiding van Jhr. Beelaerts' verklaring:

„Het wil mij toeschijnen, dat het, na het verschijnen van de nieuwste kaart van Britsch-Guiana en de bevestiging van Barrington Brown's ontdekking door de expeditie-Stahel, *nu het psychologisch moment is*".

Buiten de regeeringsbureaus wist men hier niets van den stand der grenskwesties. Men keek er dan ook van op, toen „*De West*" van 28 Juni 1929, onder het hoofd „*Een inval in Suriname?*" het volgende bericht bracht:

„Krijgen wij, na den inval op Curaçao, ook een inval in Suriname? Men zou dit afleiden uit het volgend bericht dat wij uit Albina ontvangen, gedateerd 26 Juni: Onze districtscommissaris gaat overmorgen naar de Tapanahony. Volgens sommigen zou dit zijn ter installatie van Matodja of Kanapé, het nieuwe Opperhoofd der Aucaners. Volgens anderen houdt deze reis verband met berichten, dat een veertigtal Brazilianen over de grens gekomen zouden zijn en zich gevestigd hebben aan de Boven Tapanahony. De commissaris zou nu een onderhoud hebben met deze heeren, die intellectueelen worden genoemd. De geneesheer, dr. Faverij, gaat mede, zijn vervanger, dr. Hiemke, is reeds hier aangekomen".

Het blad „*Suriname*" van 26 Juli 1929 bracht de oplossing in een bericht: „*Brazilianen op ons grondgebied*":

„Onlangs deelde De West mede dat er berichten te Albina ontvangen waren dat Brazilianen zich in het Lawagebied op ons grondgebied hebben gevestigd. Nader vernemen wij, dat dit bericht juist is. Deze buren zijn evenwel geen indringers, zooals dit bericht zou doen vermoeden, doch leden van een wetenschappelijke expeditie, die met medeweten en goedvinden van ons bestuur in die streken onderzoekingen doen. Aan de Indianen ter plaatse deelden zij o.a. mede, dat zij de Goeje, leider van de Tapanahony-expeditie kennen.

Niet onwaarschijnlijk dat deze expeditie verband houdt met het verzoek van de Braziliaansche regeering middels haar zaakgelastigde in Den Haag, aan de moederlandsche regeering gedaan om de grens tusschen ons land en Brazilië vast te stellen".

„*De West*" van 26 Juli 1929 vulde zijn eerste bericht als volgt aan:

„De geruchten omtrent het binnendringen van Brazilianen op Surinaamsch grondgebied hebben een alleszins bevredigende oplossing gekregen. Er is in beginsel besloten, dat een gemengde expeditie de grens zal vaststellen tusschen Suriname en Brazilië. Onlangs heeft de Gouverneur bericht gekregen dat vanwege de Braziliaansche regeering eenige personen naar het grensgebied zijn gezonden ten einde eenige voorbereidende maatregelen te nemen, in verband met de later uit te

zenden gemeenschappelijke expeditie. In verband daarmede heeft de districts commissaris van Marowijne, die onlangs naar het achterland een reis maakte, in opdracht van den gouverneur aan de plaatselijke bevolking verzocht eventueel alle medewerking te verleenen aan bedoelde Braziliaansche expeditie".

Dat verzoek aan „de plaatselijke bevolking" doet grappig aan.

Onder het hoofd *„De grenzen van Brazilië"* verscheen in de *„Nieuwe Rotterdamsche Courant"* van 31 Juli 1929 Av. bl. B. een belangrijk artikel, waaraan het volgende is ontleend:

„Er zijn berichten uit Britsch Guyana, dat de afbakening van de grenslijn tusschen Brazilië en genoemde kolonie spoedig zal worden ondernomen. Een verdrag, welk dit onderwerp regelt, zou kort geleden reeds in Londen geratificeerd zijn.

Minister dr. Octavio Mangabeira interesseert zich sterk voor een juiste afbakening der grenzen van geheel Brazilië en de Daily Chronicle te Georgetown vermeldt, dat een overeenkomst tot stand is gekomen met de omliggende landen en dat de tegenwoordige minister van buitenlandsche zaken op het oogenblik druk doende is met onderhandelingen voor de afbakening der grenzen met Fransch- en Nederlandsch Guyana (Suriname). De aan Brazilië grenzende landen zijn Fransch-Guyana, Suriname, Britsch-Guyana, Venezuela, Columbia, Ecuador, Peru, Bolivia, Paraguay en Uraguay.

Wat de zuidelijke grens van Suriname betreft, kan verwezen worden naar het op 5 Mei 1906 te Rio-de-Janeiro tusschen Nederland en Brazilië gesloten verdrag tot regeling der grens tusschen beide landen, welk verdrag is goedgekeurd bij de wet van 11 Juli 1908 (Staatsblad no. 220), waarvan de tekst bij K. B. van 28 December 1908 Stbl. no. 423 nevens de vertaling zijn afgekondigd in het gouvernementsblad van Suriname no. 31 van 1909 (resolutie van 21 Mei no. 6343). Dit geschiedde onder den minister van buitenlandsche zaken De Marees van Swinderen, toen Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en de President der Vereenigde Staten van Brazilië bezield waren „met den wensch de banden van vriendschap, die gelukkigerwijze tusschen de beide volken bestonden, nauwer aan te halen, en de geschillen te vermijden, die zouden kunnen ontstaan, indien de grens tusschen Brazilië en de kolonie Suriname niet bij tractaat ware vastgesteld".

In artikel 1 werd bepaald, dat de grens van de Fransche tot aan de Britsche grens gevormd wordt door de lijn der waterscheiding tusschen het stroomgebied der Amazone, in het Zuiden, en de bekkens der waterstroomen, die zich noordwaarts in den Atlantischen Oceaan uitstorten, terwijl in art. 2 werd bepaald, dat zoodra zij het nuttig oordeelen, de beide regeeringen commissarissen benoemen om de grens af te bakenen".

Verder heeft de schrijver het over het grensgeschil Venezuela-Britsch-Guiana, waarbij hij opmerkt dat een ernstig conflict werd voorkomen door het voorstel van wijlen Lord Salisbury om het geschil aan arbitrage te onderwerpen.

Deze opmerking is vermoedelijk ontleend aan „*British Guiana*" *Handbook prepared under the direction of the historical Section of the Foreign Office*, no. 135, London 1920.

„*Het Koloniaal Weekblad*" van 8 Aug. 1929 het stuk overnemende, verwijst den schrijver naar een artikel in „*De West-Indische Gids*" van December 1921, 3e jg. blz. 400, waarin van de toedracht der zaak, aan de hand van een geschrift van President Grover Cleveland een andere lezing wordt gegeven.

Is het niet eigenaardig dat men hier uit Surinaamsche en Demerary'sche bladen moet vernemen dat de Braziliaansche Regeering aan onze Regeering heeft voorgesteld om gezamenlijk de grens af te bakenen?

Genoemd „*Koloniaal Weekblad*" merkt nog het volgende op:

„Is het bericht uit Britsch-Guiana juist en zal het tot afbakening van de grens van Suriname met Brazilië komen, dan zal men — zoo de Corantijn- en de Marowijne-kwesties vóór dien niet zijn opgelost — voor de vraag staan wat de taak van onze commissarissen bij de afbakening zal zijn. Als hiervoren gezegd, is volgens art. 1 van bovengenoemd tractaat met Brazilië bepaald dat de grens met Brazilië van de Fransche tot aan de Britsche grens gevormd wordt door de lijn der waterscheiding tusschen het stroomgebied der Amazone, in het Zuiden, en de bekkens der waterstroomen die zich noordwaarts in den Atlantischen Oceaan uitstorten. Maar nòch de Fransche nòch de Britsche grens staan vast. De gebieden tusschen de Lītani- en de Marowijnekreek eenerzijds en tusschen de Koetari-Koeroeni-New River anderzijds zijn betwist gebied. Wie zal nu de waterscheiding tusschen deze gebieden en Brazilië te zamen met de Braziliaansche commissarissen afbakenen? Springt het niet in het oog dat eerst zoowel de west- als de oostgrens van Suriname bij tractaat geregeld moeten zijn? Welk bescheid zal onze regeering aan de Braziliaansche moeten geven als het voorstel tot afbakening der grens is of wordt gedaan?

Eindelijk verlangde de Tweede Kamer te weten wat er gaande was.

In haar Voorloopig Verslag, gedagteekend 18 October 1929, betreffende de begrooting van Buitenlandsche Zaken voor 1930 lees ik:

„§ 5. *Grenzen van Suriname*. Inlichtingen werden gevraagd, omtrent het voorstel, dat, naar men meende te weten, door Brazilië in zake de afbakening van de grens tusschen dat land en Suriname is gedaan. Met name zou men wenschen te vernemen, hoe dit voorstel luidt en welk standpunt de Regeering daartegenover inneemt.

Intusschen werd er de aandacht op gevestigd, dat alvorens tot een grensregeling met Brazilië wordt overgegaan, de nog steeds hangende regeling van de grens tusschen Suriname en Britsch Guyana behoort te zijn vastgelegd".

De Memorie van Antwoord, ingezonden 6 November 1929, gaf het volgende bescheid:

„§ 5. *Grenzen van Suriname.* De Braziliaansche Regeering, die er naar streeft aan alle zijden de grenzen van Brazilië nauwkeurig af te bakenen, heeft zich met een beroep op art. 2 van het op 5 Mei 1906 te Rio de Janeiro tusschen Nederland en Brazilië gesloten Verdrag (*Staatsblad* no. 220 en 1908), waarbij de grens tusschen Brazilië en Suriname werd vastgesteld, maar waarbij werd bepaald, dat de eigenlijke afbakening der grens door commissarissen zou plaats hebben wanneer de Regeeringen dit nuttig zouden achten, tot de Nederlandsche Regeering gewend, met het verzoek er toe mede te werken om thans tot die afbakening over te gaan. De Nederlandsche Regeering heeft zich daartoe bereid verklaard.

Daar, zooals terecht wordt opgemerkt, het wenschelijk was, dat tusschen Groot-Britannië en Nederland geen verschil van meening bestond nopens het knooppunt van de grenzen van Brazilië, Suriname en Britsch-Guyana, terwijl ook op zichzelf de vastlegging van de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana wenschelijk is, heeft de ondergeteekende inleidende besprekingen met de Britsche Regeering over deze vaststelling geopend. Desgelijks zijn, om gelijke redenen, met de Fransche Regeering besprekingen geopend terzake van de nadere vastlegging van de grens tusschen Suriname en Fransch-Guyana".

„*Het Koloniaal Weekblad van* 14 November 1929 teekende hierbij aan:

„De afbakening van de grenzen in het onbewoonde binnenland is geen kleinigheid. Toch behoeft die niet zoo tijdroovend te zijn als zij een 30-tal jaren geleden zou geweest zijn .De bronrivieren van Corantijn en Marowijne zijn met watervliegtuigen in eenige uren te bereiken. Toch zullen het kostbare ondernemingen zijn. Wij mogen daartegen niet opzien. De vaststelling langs scheidsrechterlijken weg van de grenzen van Britsch-Guiana met Venezuela en Brazilië en van Fransch Guiana met Brazilië heeft aan de respectieve landen zeer veel geld gekost. Wij moeten er op voorbereid zijn dat wij er niet op een koopje afkomen" [1]).

Bij de openbare behandeling van de begrooting is er in de Kamer over de zaak niet gesproken.

Het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, gedagteekend 19 December 1929 betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1930 kwam op de grenskwestie Suriname-Britsch Guiana terug:

„*Grensregeling.* Opnieuw werd gevraagd naar den stand van het vraagstuk der regeling van de grens tusschen Suriname en Britsch-

[1]) Reeds in het artikel „*De Corantijnkwestie bij Buitenlandsche Zaken*", in „*De West-Indische Gids*" van April 1929 werd op blz. 581 het gebruik van vliegtuigen aanbevolen.

Guyana. Mede in verband met het onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen in Suriname werd het van groot belang geacht, dat deze reeds zoo lang hangende quaestie thans eindelijk wordt opgelost".

De inmiddels weer opgetreden Minister van Koloniën, de heer de Graaff, verklaarde in zijne, op 28 Januari 1930 ingezonden Memorie van Antwoord:

„De Braziliaansche Regeering heeft het verzoek gedaan om in gemeenschappelijk overleg de grenzen tusschen Brazilië en Suriname af te bakenen. De Nederlandsche Regeering is op grond van art. 2 van het bij de wet van 11 Juli 1908 (*Staatsblad* no. 229) goedgekeurde verdrag van 5 Mei 1906 gehouden hiertoe hare medewerking te verleenen. Gelijktijdig zullen echter in gemeenschappelijk overleg met onderscheidenlijk de Fransche en de Engelsche Regeeringen moeten worden vastgelegd de aan weerszijden van Suriname gelegen drie-landen punten. De eerste stappen voor dit overleg zijn reeds gedaan".

In „*Het Koloniaal Weekblad*" van 6 Februari 1930 deze opmerkingen:

„Al gaat het voor gemeenschappelijke rekening, de afbakening zal, vooral door den langen duur van het werk, zeer veel geld kosten. Wat het gebruik van watervliegtuigen betreft, spreekt het van zelf, dat men van te voren voor de landing geschikte rivierdeelen zal moeten uitzoeken. De bronrivieren hebben veelal rotsachtige beddingen en zijn niet zelden vol omgevallen boomen. en misschien zijn er in het grensgebied Savannes, die gemakkelijk tot vliegveld gemaakt kunnen worden. Op de foto's no. 22, 23 en 24 in de Goeje's „*Verslag der Toemoekhoemak-Expeditie*" zien wij Savannes afgebeeld op 2° 8' 40" N. Br. en 56° 13' 20" W' L. Gr. Misschien zijn er meer".

En in het nummer van 13 Februari nog het volgende:

„Ons wordt gevraagd of bij de afbakening van de grenzen van Suriname te allen tijde, „zoo maar" gebruik kan worden gemaakt van vliegbooten of landvliegtuigen. Neen, „zoomaar" kan dat natuurlijk niet. Overal ter wereld moeten landingsterreinen worden voorbereid. Hier door vóór-expedities, hetzij de machines landen op Savannes, hetzij de landing op het water geschiedt. In het laatste geval zullen de vliegbooten waarschijnlijk niet kunnen landen in het Zuidelijkste deel van de bronrivieren, omdat deze te smal zullen blijken, vol omgevallen boomen en bezaaid met vallen en stroomversnellingen. In het droge jaargetijde hebben ze weinig water en in den grooten regentijd stroomt het water met groote snelheid noordwaarts. Een nauwkeurig vóóronderzoek zal noodig zijn. Maar het gebruik van vliegtuigen zal onvermijdelijk zijn voor het afvoeren van zieken en verlofgangers en voor het aanvoeren van versche levensmiddelen, teneinde het uitbreken van zwelziekte te voorkomen. Het opvaren van de rivieren duurt vele weken en ook het afvaren is zeer tijdroovend. Daar waar Litanie en Marowijnekreek eenerzijds en Koeroeni en New River anderzijds samenvloeien, zullen vliegbooten te allen tijde kunnen landen, mits ook dáár

van te voren de terreingesteldheid wordt opgenomen. Van de kust worden deze punten in eenige uren bereikt terwijl de reis te water, als gezegd, vele weken duurt en niet zonder gevaar is.

Wordt er van vliegtuigen gebruik gemaakt, dan komen de expeditieleden niet afgemat of ziek op het terrein hunner werkzaamheid aan.

Hoe men de afbakening denkt te doen, weten wij niet. Ons wil het toeschijnen, dat het aanbrengen van betonnen of gemetselde grenspalen op bepaalde afstanden niet noodig is. Heeft men het tracée over de waterscheiding astronomisch vastgelegd, dan kan daarmee o. i. worden volstaan. Het tracée groeit toch spoedig weer dicht en de grenspalen verdwijnen in het oerwoud of zakken weg in de verweerde massa, die de heuvel- en bergruggen bedekt, zoo ze al niet door de Indianen worden verwijderd als deze daarin iets geheimzinnigs zien.

Is eenmaal de afbakening geschied, dan kijkt niemand meer daarnaar om, of er grenspalen staan al dan niet. Alleen bij de drielandenpunten ter weerszijden van Suriname — waarvan de aanwijzing, al worden wij het omtrent de grensrivieren met Engeland en Frankrijk eens, zeer veel hoofdbreken zal kosten — is het misschien wenschelijk grenspalen aan te brengen.

Teneinde de expeditieleden in de gelegenheid te stellen in gemeenschap te blijven met de bewoonde wereld, zal het wenschelijk zijn, radio-zend- en ontvanginstallaties mede te nemen.

Hoelang zal die afbakening duren? Dat is onmogelijk vooruit te zeggen. In die afgelegen, geheel onbewoonde oerwouden kunnen zich allerlei onvoorziene moeilijkheden voordoen. En de af te bakenen lijn is zeer lang. Men bekijke de kaart maar eens.

Britsch Guiana en Venezuela hebben na de uitspraak van het Parijsche scheidsgerecht de grens afgebakend. Het werk der gemengde commissie begon op 12 September 1901 en eindigde — met eenige onderbrekingen — in het begin van 1905.

Na de beslissing van de grenskwestie tusschen Britsch Guiana en Brazilië door den Koning van Italië, in 1904, werd de afbakening op 25 Januari 1906 aangevangen. In het najaar van 1906 was het werk gedaan, dus in veel korter tijd dan de Venezuelaansche grens. Of er grenspalen gezet zijn, weten wij niet. In „*Storm van 's-Gravesande, The rise of British Guiana, compiled from his dispatches*", by C. A. Harris en J. A. J. de Villiers, Vol. I, London, printed for the Hakluyt Society, 1911, waaraan wij vorenstaande mededeelingen ontleenen, vinden wij, in een noot op blz. 126 aangeteekend, dat Mr. C. W. Anderson, as boundary commissioner, een boundary mark geplaatst heeft op het Roraima gebergte, waar Britsch Guiana, Venezuela en Brazilië te zamen komen.

De verslagen der afbakenings-commissies zijn aangeboden aan de Court of Policy in Britsch Guiana, maar zijn, volgens een mededeeling in een noot op blz. 140 van evengenoemd boek, „not at present generally accesible or easy to obtain". Wellicht zijn ze aanwezig op het Departement van Koloniën. De studie daarvan kan van groot belang zijn voor hen, die de zware taak zullen aanvaarden de grenzen af te bakenen".

Ik teeken hierbij aan dat niet kan bedoeld zijn de afbakening van de *geheele* grens tusschen Brazilie en Britsch-Guiana. Dat is

goed ook, anders zou er zijn vooruitgeloopen op de beslissing van de grenskwestie Suriname-Britsch Guiana.

En nu weer terug naar de Tweede Kamer. Bij de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1930 op 11 Februari 1930, zeide de heer van Kempen:

„Noodig schijnt mij ook een snelle regeling van de bepaling van de grenzen. Ik heb tot mijn genoegen in de stukken gezien, dat men daar voortgang mee maakt. De regeling der grenzen worde bespoedigd om zeker te zijn van de ligging der terreinen, waarin eventueele minerale rijkdommen, welke op welkome ontginners wachten, gevonden worden. Een conflict op de grens van Nederlandsch en Portugeesch Timor geeft een sterke illustratie van de noodzakelijkheid, dat de grenzen bekend zijn. Juist aan de overzijde van de betwiste grens bleken groote olierijkdommen te zitten. Portugal is toen in het gelijk gesteld en wij hebben het terrein moeten missen. Bij de autoriteiten bestond er groote onzekerheid, wie de olie zou krijgen en voor hen, die de courage hadden de expoltatie te beginnen, was deze onzekerheid ook zeer storend".

Niet minder dringend was hetgeen de heer Feber te berde bracht:

„Nog slechts een punt zou ik willen aanroeren in aansluiting aan wat ook de heer van Kempen heeft besproken. Naar mijn meening zou het zeer gewenscht zijn, dat uitermate bekwame spoed werd betracht ten aanzien van alle quaesties betreffende de grensregeling van de kolonie Suriname en wel o.a. in verband met de omstandigheid, dat de mogelijkheid is gebleken, dat de Surinaamsche bodem rijke minerale schatten bevat. Het komt mij voor, dat onder deze omstandigheden — de heer van Kempen wees op het voorbeeld van Timor — de grensquaesties, die thans nog betrekkelijk gemakkelijk te regelen zijn, over eenige jaren wel eens vol haken en oogen zouden kunnen zitten en dat wij dan door te weinig voortvarendheid ons zouden hebben begeven in moeilijkheden, die door een voortvarende politiek zeer wel waren te vermijden geweest".

Het antwoord van den Minister, in de vergadering van 12 Februari luidde:

„Een onderwerp, dat geheel buiten de lijn van de bespreking ligt, is de grensafbakening van Suriname. In de gedrukte bescheiden is medegedeeld, dat dit punt binnenkort tot een oplossing zal komen in verband met de voorgenomen vastlegging van de grenslijn met Brazilië. Een gemengde commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van Brazilië, Engeland, Frankrijk en Nederland zal zich met dat grensonderzoek bezighouden, en van zelf komt dan ook de quaestie van de twee z.g. drielandenpunten daarbij aan de orde, zoodat ook voor Suriname de zaak daarmede tot een beslissing zal komen".

Repliceerende zeide de heer van Kempen:

„Mijn tweede vraag is deze. Ik heb gehoord, dat de grenscommissiën langzamerhand aan het werk zullen gaan, maar ik zou graag van den Minister willen weten, of hij kan zeggen, of die zaak ook met spoed zal afloopen. Ik herinner aan de grensregelingen in Timor en Borneo, die bij gemis van voortvarendheid en druk, uitgeoefend op degenen, die daarvoor hadden te zorgen, jaren en jaren hebben geduurd.

In het belang van Suriname zou ik er op willen aandringen, dat de grensregeling zoo gauw mogelijk tot stand komt".

Waarop de Minister antwoordde:

„Wat aangaat de grensregeling in Suriname deel ik het standpunt van dien zelfden geachten afgevaardigde, dat het daarbij niet alleen op zich zelf een nuttige zaak betreft, maar dat het ook wenschelijk is, de regeling zoo spoedig mogelijk tot stand te brengen. Uit den aard der zaak is het niettemin een werk van betrekkelijk langen duur, dat minstens één of twee jaren zal vorderen, te meer omdat het verschillende landen aangaat, die onderling moeten samenwerken en het een vrij kostbare maatregel betreft. Het spreekt overigens vanzelf, dat de commissie zich beijveren zal, zoo spoedig mogelijk haar taak te voltooien".

Het is jammer dat de heeren van Kempen en Feber den nadruk leggen op den mogelijken mineralen rijkdom van den bodem in het betwiste gebied tusschen Suriname en Britsch-Guiana.

Ik deel in deze kwestie de meening van den heer Yzerman, die bij de openbare behandeling van de begrooting van Buitenlandsche Zaken in de vergadering van de Tweede Kamer op 10 November 1925 zeide:

„Hoe die grens wordt vastgesteld, is voor Suriname geen levensquaestie, maar dat zij wordt vastgesteld, is voor Suriname van groot belang". (Zie „De W. I. Gids" van November 1926, 8ste jg. blz. 300).

Reeds in mijn artikel *„De grenzen van Nederlandsch Guiana"*, in het *„Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardr. Genootschap"*, December 1898, schreef ik, op blz. 823, omtrent dit betwiste gebied:

„Niet om het stuk misschien geheel waardeloos land tusschen de bronrivieren van de Corantijn moet het ons te doen zijn, maar om het recht van het spel!

Stond de zaak juist andersom, men zij er van verzekerd dat Engeland het beschouwen van het bewuste stuk land als Nederlandsch gebied niet zou dulden".

Het is niet duidelijk wat de Minister bedoelt, waar hij spreekt van „een gemengde commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van Brazilië, Engeland, Frankrijk en Nederland". *Een* commissie

kan niet bedoeld zijn. Voor het afbakenen van de grens met Brazilië, tusschen de bronnen van de Litani en de Koetari-Koeroeni hebben onze commissarissen alleen te maken met de Braziliaansche commissie. Met het vaststellen van het drielanden punt Fransch-Guiana—Suriname—Brazilië hebben de Engelschen niets te maken, evenmin als de Franschen behoeven mede te werken aan de vaststelling van het drielanden punt Britsch-Guiana—Suriname—Brazilië.

Het wil mij voorkomen dat de Minister, die, waar het Surinaamsche aangelegenheden betreft, alles behalve optimistisch is, dat in zijn antwoorden wèl is. De commissieleden schijnen nog niet eens benoemd te zijn. En de grensregelingen met Engeland [1]) en Frankrijk, die vooraf moeten gaan aan de afbakening, zullen misschien niet zoo vlotten als wenschelijk is.

Waar de Minister spreekt van *grensregeling* bedoelt Zijne Excellentie waarschijnlijk *grensafbakening*.

Intusschen zijn de Brazilianen, blijkens de mededeelingen uit Suriname, reeds eenigen tijd aan het werk.

Ook de Engelsche commissarissen zijn reeds vertrokken.

Aan „*The Daily Argosy*" — een in Britsch-Guiana verschijnend blad — van 16 en 20 Maart 1930 ontleen ik de volgende berichten:

16 Maart.

„Instructions having been received from the Secretary of State for the British Guiana Brazilian Boundary Commission to proceed, a party composed of Messrs. Wm. Cunningham, Superintendent of Surveys, A. J. Cheong and W. T. Lord, surveyors of the Department of Lands and Mines, Dr. A. Fung and Mr. W. Vincent, dispencer, will leave Georgetown on Wednesday for the Rupununi where they will be joined by Mr. C. King, interpreter who preceded the party for the purpose of making advance arrangements for the employment of Labour. The

---

[1]) Naar aanleiding van de Corantijn-kwestie zij hier aangeteekend dat mij de vraag is gedaan of de Engelschen, *na* Barrington Brown's ontdekking van de New River, de bronrivieren van de Corantijn hebben geëxploreerd. Berichten daaromtrent zijn mij niet bekend, maar ik moet wel aannemen dat die latere exploratie heeft plaats gehad. Op de jongste kaart van Britsch-Guiana — die van 1924, te vinden o.a. in „*Report of the British Guiana Commission*", April 1927 — worden n.l. enkele zijrivieren van de New River met name genoemd, wat niet het geval was op de kaart van Brown. Op de kaart van 1924 wordt de New River, evenals bij Brown, afgebeeld als een belangrijker rivier dan de Koetari-Koeroeni, zooals ook de bevinding was van de expeditie-Stahel.

Mission is the result of a Treaty between His Majesty the King and the President of the Brazilian Republic for a joint Commission between British Guiana and Brazil for the settlement of the boundary between British Guiana and Brazil.

The British Guiana party who will join the Brazilian Commission on the Brazilian frontier will be away from Georgetown for about 15 months. They will be leaving at a most unfavourable time of the year as the rainy season is about to commence in the savannahs. It is therefore proposed to struggle through the wet season and take full advantage of the long dry season, returning to Georgetown at the beginning of the wet season in May, 1931.

20 Maart:

The members of the British Guiana Brazilian Boundary Commission will leave Georgetown this morning for the Rupununi via Bartica. The party should have left Georgetown yesterday but delayed their departure in order to obtain some new surveying instruments which arrived bij the S. S. Ingoma on Monday afternoon. The members of the party are Messrs. Wm. Cunningham, Superintendent of Surveys, who has been appointed Chief Commissioner, A. J. Cheong (Deputy Commissioner) and W. T. Lord, relief surveyors, Dr. A. Fung and Mr. W. Vincent. Government dispenser. From Bartica the party will travel in special boats up the Rupununi as far as Yupukari where they will join the Brazilian Commission and mr. Cyrill King, clerk, interpreter and transport officer who preceded the party. Accompanying the party are a crew of 70 labourers about half of whom are Indians.

The demarkation of the boundary between British Guiana and Brazil is estimated to occupy five years, but the British Guiana Commission is expected to return to Georgetown at the beginning of the wet season in May, 1931.

Quarterly reports on the progress of the work will be made to the Secretary of State and the Commission is requested to take the care to adhere scrupulously to the formalities of producing accurate Portuguese and English versions of any joint reports and recommendations which may be prepared for the consideration of the British and Brazilian Government in order to avoid the serious delays which have been caused in connection with other boundaries bij the discovery of discrepancies in the two texts after the Commission has separated".

Zoover zijn wij nog lang niet. De mededeelingen van de Regeering zijn sober. Bij de opening van de zitting der Koloniale Staten op 13 Mei 1930 heeft Gouverneur Rutgers gezegd:

„Zooals reeds bleek uit de begrootingsdebatten, voor enkele maanden in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gehouden, overweegt de Regeering de uitzending van eenige expedities ten laste van de Nederlandsche Staatsbegrooting, met het doel de grenzen van Suriname vollediger vast te stellen en af te bakenen".

Overweegt! Terwijl de Engelsche expedities er reeds op uitgetrokken zijn.

Andere officieele berichten uit Suriname zijn mij niet bekend.

Al wat hier naar buiten is gebleken, is dat de Minister van Kolonien op 30 Mei 1930 bij de Tweede Kamer heeft ingediend een wetsontwerp tot wijziging en verhooging van het XIe hoofdstuk der Rijksbegrooting voor 1930. Een der nieuwe artikelen ad *f* 100.000 betreft de kosten verbonden aan de uitzending van een expeditie om in overleg met vertegenwoordigers van de Braziliaansche Republiek de Zuidgrens van Suriname af te bakenen.

Van regeling en afbakening van de grenzen van Suriname met Britsch- en Fransch-Guiana wordt hier niet gesproken. Zullen daarmede geen kosten gespaard gaan?

De Minister verklaart dat nauwkeurige raming van het benoodigd bedrag en den benoodigden tijd niet te geven is. Hierbij is het volgende op te merken: het zal een aanmerkelijk verschil maken zoowel in de kosten, als in den duur der afbakeningen of wij zullen hebben af te bakenen van af de bronnen van de Litani tot die van de Koetari, dan wel van die van de Marowijnekreek tot die van de New River. Hierbij komen nog wellicht kosten van de afbakening van de grenzen van Suriname met Fransch en Britsch Guiana, indien het niet tot een regeling langs diplomatieken weg komt

Wil men onze commissie voorzien van alle moderne hulpmiddelen dan is het te verwachten dat de kosten nog hooger worden.

Het op 12 Augustus 1930 vastgestelde Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende dezen begrootingspost luidde:

„Ad art. 13*b*. Vele leden juichten het toe, dat thans in overleg met de Braziliaansche Regeering zal worden overgegaan tot vaststelling van de grens tusschen dit land en Suriname. Men sprak voorts de hoop uit, dat het met de Britsche en de Fransche Regeeringen geopende overleg thans ook spoedig zou leiden tot vaststelling van de grenzen tusschen Suriname en de Britsche en Fransche gebieden en aldus aan de befaamde grensquaesties van Suriname een einde zal worden gemaakt.

Gevraagd werd of het reeds een punt van overweging heeft uitgemaakt, de vanwege Nederland uit te zenden expeditie voor haar arbeid ook gebruik te doen maken van vliegtuigen".

Inmiddels moeten wij genoegen nemen met niet te controleeren mededeelingen en geruchten in de Surinaamsche bladen. Het is te hopen dat, wanneer de expedities vertrokken zijn, de Regeering nu en dan mededeelingen zal doen over den gang der werkzaamheden, opdat men, om iets te weten te komen, niet zal behoeven te snuffelen in buitenlandsche bladen. Publicatie van de periodieke rapporten der expeditie is gewenscht.

Hier volgen nu eenige berichten uit de Surinaamsche bladen: Uit „*De Surinamer*" van 23 Maart 1930:

„Dezer dagen werd ons uit Albina bericht, dat er van overheidswege met Boschnegers onderhandeld werd over huur van een groot aantal corjalen, men sprak van 25, voor een bijzondere expeditie. Men meende te weten, dat deze verband moet houden met een geschil tusschen de Fransche overheid en de onze omtrent de uitgifte door de Franschen van een concessie, die feitelijk op Nederlandschen grond zou liggen en nu bezocht zou worden door een expeditie, waarbij heeren uit Nederland zouden zijn. Bij navraag bleek ons, dat er inderdaad prijsopgave was gevraagd ten behoeve van een expeditie, doch dat deze voor een geheel ander doel zou uittrekken. Van een geschil is er geen sprake. Het gaat om de vaststelling der grenzen tusschen de drie Guyana's en Brazilië.

Eenigen tijd geleden berichtten wij reeds, dat de Brazilianen bezig waren de grens te verkennen en met toestemming zijdens de Regeering daarbij waren doorgedrongen tot ons grondgebied. De werkzaamheden zijn thans in zulk een stadium gekomen, dat nu de gezamenlijke vaststelling moet plaats vinden door Brazilië en de Moederlandsche Regeeringen der drie Guyanas.

In verband daarmede werd nu onderzocht op welke voorwaarden corjalen zouden te krijgen zijn voor een eventueelen tocht naar 't grensgebied langs de Marowijne. Of men dezen weg zal kiezen staat nog niet vast. Waarschijnlijk gaat men langs de Amazone, waarschijnlijk ook (gedeeltelijk) over de Marowijne. Ten einde hieromtrent een beslissing te nemen worden dezer dagen de gegevens verzameld, waarvan in ons bericht sprake was".

„*De West*" van 11 April 1930 schrijft

„dat men doende is het noodige voor te bereiden voor het uitzenden van drie expedities naar de Braziliaansche grens en wel langs de volgende routes: Corantijn-Koeroeni-Sipaliwini, Marowijne-Tapanahoni-Paloemeu, Marowijne—Lawa—Litani. Hiervoor worden zestig korjalen gehuurd, met een groot aantal opzichters, arbeiders, enz.

Er wordt beweerd, dat bij een der jongste verkenningen de Braziliaansche generaal Rondo per vliegtuig neergedaald is in het Savannegebied nabij de Zuidgrens van Suriname" [1]).

„*De West*" van 29 April bericht nog dit:

„In verband met de voorgenomen vaststelling van de grenzen der kolonie, zal, zooals wij reeds vroeger vermeldden, worden nagegaan of daarbij gebruik kan worden gemaakt van vliegtuigen. De vraag is of de natuurlijke gesteldheid van de savana's nabij de Zuidergrens van dien aard is, dat vliegtuigen daar kunnen neerdalen. Met de Pan American

---

[1]) Over de verrichtingen der Brazilianen zie: Gastão Cruls „*A Amazonia que eu vi. Obidos-Tumucumaque*", Prefacio de Roquette Pinto; Rio de Janeiro 1930. (Met illustraties en een kaart). — Zie de bespreking door C. H. de Goeje in „*De W. I. Gids*" van Oct. 1930.

Airways wordt onderhandeld om een verkenning voor dit doel te doen plaats vinden. Het vliegtuig kan in één dag heen en weer vliegen naar de Zuidgrens. De landmeter Currie zal meegaan voor de verkenning"..

Over deze „onderhandeling" heb ik in de Surinaamsche bladen verder niets gelezen.

Na dit relaas eenige beschouwingen over de grensafbakening. Welk deel daarvan zal verricht moeten worden door de Nederlandsche en de Braziliaansche commissarissen gezamenlijk?

Dat zal afhangen van de plaats der drielandenpunten Suriname—Britsch-Guiana—Brazilië eenerzijds en Suriname—Fransch-Guiana—Brazilië anderzijds. Aan de vaststelling daarvan zal een beslissing moeten *voorafgaan* van de grenskwesties van Suriname met zijn westelijke en oostelijke buren. Er moet n.l. worden uitgemaakt of in het brongebied van de Corantijn de Koetari-Koeroeni dan wel de New River, en in het brongebied van de Marowijne of de Litani dan wel de Marowijne-kreek respectievelijk de westelijke en de oostelijke grens van Suriname vormen.

Hoever de onderhandelingen van onze Regeering met de Britsche en de Fransche Regeeringen gevorderd zijn is naar buiten niet gebleken.

Wat de westelijke grens betreft is er alle reden om te verwachten dat de New River als de grens zal worden aangewezen. Engeland heeft toch *geen enkelen redelijken grond* om te volharden in de opvatting dat de Koetari-Koeroeni als de grens moet gelden, waar toch zoowel van Engelsche als van Nederlandsche zijde, na behoorlijke opmetingen, is uitgemaakt dat de New River de hoofdrivier is.

In den loop dezer grenskwestie heeft de Britsche Regeering ons niet behoorlijk behandeld. Ik zal dit hier niet op nieuw gaan betoogen na al de artikelen in dit tijdschrift aan deze kwestie gewijd. De lezer zij verwezen naar de artikelen „*De grenzen van Suriname*" (W. I. Gids, Nov. 1920, 2e jg. blz. 343—346), „*De Corantijnkwestie op den goeden weg?*" (W. I. Gids, Nov. 1926, 8ste jg. blz. 310) en „*Hoe staat 't thans met de Corantijnkwestie*?" (W. I. Gids, Dec. 1927 9de jg. blz. 404—409).

De Departementen van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken zullen zeker over voldoende gegevens beschikken om het Nederlandsche standpunt en daarmede het recht te doen zegevieren.

In dat geval zal het afbakenen van de basis van den driehoek, gevormd door de Koeroeni-Koetari en de New River door de Braziliaansche en de Nederlandsche commissie moeten geschieden.

Zoo eenvoudig als de Corantijn-kwestie is de zaak aan Suriname's oostgrens niet.

Wijlen Czaar Alexander III, die in Mei 1891 als scheidsrechter — voorgelicht door wijlen Prof. de Martens — een beslissing gaf in het grensgeschil tusschen Fransch Guiana en Suriname, overwoog

„que le Gouvernement Hollandais ainsi que le démontrent des faits non contestés par le Gouvernement Français entretenait à la fin du siècle dernier des postes militaires sur l'Awa;

que les autorités françaises de la Guyane ont maintes fois reconnu les nègres établis sur le territoire contesté comme dépendants médiatement ou immédiatement de la domination hollandaise, et que ces autorités n'entraient en relation avec les tribus indigènes habitant ce territoire que par l'entremise et en présence du représentant des autorités coloniales hollandaises;

qu'il est admis sans conteste par les deux pays intéressés que le fleuve Maroni, à partir de sa source, doit servir de limite entre leurs colonies respectives.

que la commission mixte de 1861 a recueilli des données en faveur de la reconnaissance de l'Awa comme cours supérieur du Maroni";

en besliste op die gronden:

„que l'Awa doit être considérée comme fleuve limitrophe, devant servir de frontières entre les deux possessions".

„En vertu de cette décision arbitrale le territoire en amont du confluent des rivières Awa et Tapanahoni doit appartenir désormais à la Hollande"....

Op den voorgrond zijn dus door den scheidsrechter onze *historische rechten* geplaatst. Het aardrijkskundig motief komt op de *tweede plaats*.

De gemengde commissie [1]) van 1861 had uitgemaakt dat de Lawa de hoofdrivier is. Hier vielen de historische en aardrijkskundige overwegingen samen. Maar hoe zou de beslissing zijn geweest, indien de commissie had bevonden, dat de Tapanahoni de hoofdrivier was? Zou de arbiter, waar hij de historische rechten op den voorgrond heeft geplaatst, niettemin het betwiste gebied aan Nederland hebben toegewezen?

Achteraf kan men nu zeggen dat de Nederlandsche Regeering, toen zij in 1888 met de Fransche Regeering de bemiddeling van den Czaar inriep, zich *alleen* op onze historische rechten had moeten beroepen; maar die weg was afgesneden door de benoeming

[1]) Nog altijd is het wenschelijk het zeer belangrijke verslag van de Hollandsche leden te publiceeren.

van de gemengde commissie van 1861, die had uit te maken wat de hoofdrivier was. Een aardrijkskundig vraagstuk.

De Franschen hadden er belang bij er een aardrijkskundig vraagstuk van te maken.

Verder de Lawa opvarende kwam de commissie aan de samenvloeiing van de Litani en de Marowijnekreek. Op grond dat de Litani aan de monding breeder was dan de Marowijnekreek en dat haar richting meer in het verlengde lag van de Lawa besloot de commissie de Litani te beschouwen als de voortzetting van de Lawa en die rivier op te varen. De Marowijne-kreek werd niet opgenomen.

Dit was een fout. Een smallere monding is op zich zelf geen bewijs dat de rivier kleiner is. Dat een zijrivier op eenigen afstand van de monding zich verbreedt is een verschijnsel dat meermalen voorkomt [1]).

Er is nog een andere reden waarom de gemengde commissie de Marowijne-kreek had moeten exploreeren, het feit n.l. dat de in deze kreek gewoond hebbende Indianen en Boschnegers — die uit den aard der zaak grondig bekend waren met de hydrographie van de streek — haar denzelfden naam geven als aan de hoofdrivier, die bij hen Maroewini heet.

Henri Coudreau, die beide rivieren heeft geëxploreerd, noemde de „Marawini-crique" een „grand affluent, jusqu' alors inconnu du fleuve Maroni". („*Bulletin de la Société de Géographie Commerciale de Paris*", 1888, XI, no. 1).

[1]) Een illustratie hiervan vindt men in het in 1929 te Rotterdam verschenen boek van Pater W. Ahlbrinck „*Vijf maanden in het oerwoud*". Op blz. 98/99 schrijft hij:

„De Aramatau wordt als zijrivier beschouwd, die in de Koetari uitmondt. Dit blijkt wel hieruit, dat de vereenigde stroom tot aan zijn samenvloeiing met de Sipaliwini drie uur verderop niet Aramatau, maar Kutari heet.

Barrington Brown heeft den mond der Kutari en Aramatau opgenomen en bevonden dat de laatste 9 voet minder breed en 9 voet minder diep is dan de eerste. Zoo schijnt de zaak dus uitgemaakt, de Aramatau is de kleinste, de Kutari de grootste, de hoofdstroom.

Waar de rivieren niet al te groot zijn, gelijk bij de twee onderhavige rivieren het geval is, zal de uitmonding op zich [zelf] slechts dan een goed criterium kunnen zijn, wanneer bij beide stroomen de bouw der bedding dezelfde of ten naastenbij dezelfde is".

Pater Ahlbrinck's bevinding was :

„De Kutari is bij haar uitmonding het sterkste, doch neemt opgaande zeer spoedig af, wordt zeer nauw en ondiep, is met struikgewassen herhaaldelijk overgroeid, gelijkt op een kreek. De Aramatau is bij haar uitmonding het zwakst, verbreedt zich echter reeds spoedig en wordt boven hare vallen een breede, diepe, statige rivier."

Ook met het feit dat in de Marowijnekreek gedurende vele jaren Surinaamsche negers hebben gewoond [1]) had de commissie rekening moeten houden. In opdracht van het Surinaamsche Bestuur zijn de in deze kreek wonende Boni-negers door de Aucaners, onder aanvoering van Bambie, van 22 Januari tot 2 Maart 1793 vervolgd („*Surinaamsche Staatkundige Almanak voor den jaare 1796*", door Charles Brown, blz. 87 vlg.) en van 3 November tot 6 December 1793 door de expeditie onder majoor Zeegelaar van uit den militairen post aan de Lawa. (Zie Zeegelaar's journaal in het Rijksarchief. Inv. No. 149, stuk no. 764).

Bij J. N. Crevaux „*Voyages dans l'Amérique du Sud*", Paris 1883, blz. 266 een stellige aanwijzing dat de in het grensgebied wonende Roekoejana-(Ojana-) Indianen de Nederlandsche troepen hebben gezien [2]).

In zijn boek „*Chez nos Indiens, Quatre années dans la Guyane française (1887—1891)*". Paris 1893, blz. 36, zegt Coudreau — destijds een der krachtigste verdedigers van het Fransche standpunt in het Lawa-Tapanahoni geschil — dat volgens zijn jongste exploraties de beide rivieren Litani en Marowijnekreek „*à peu près d'égale importance*" zijn.

Hij bedoelde waarschijnlijk dat de Litani iets grooter is, maar uit de bij het boek gevoegde kaart „*Guyane française, d'après les plus récentes explorations*", publiée par la Société de Géographie, Paris 1892, krijgt men niet den indruk dat de Marowijne-kreek belangrijk kleiner is dan de Litani. Evenmin uit de „*Carte de la Guyane française*", dressée par Maurice Guffroy. (Chargé de Missions). Paris. (Z. j. maar na 1901).

Beide rivieren ontspringen in het Toemoek Hoemak-gebergte en beider loop past bij de algemeene richting van de Marowijne-Lawa.

Op de kaart bij het hiervoren genoemde artikel van Vidal is de Marowijne-kreek (die niet is opgenomen door de gemengde commissie) voor het grootste deel gestippeld. Het is niet duidelijk

[1]) Vidal, president van de Fransche afdeeling der gemengde commissie, maakt in zijn artikel „*Voyage d'exploration dans le haut Maroni*", in de „*Revue Maritime Coloniale*", deuxième édition, Paris 1882, blz. 39 de opmerking:

„La langue de tous les nègres du Maroni est le négre créole de Surinam".

[2]) Crevaux schrijft n.l.: „2 Novembre. A quatre heures nous rencontrons des roches schisteuses que les Ouayanas appellent *panakiri tepou* (roches des Hollandais), parce qu'elles sont allignées comme les soldats de Suriname qui sont venus jadis faire la guerre dans le Maroni".

waarom niet de geheele rivier, die als veel kleiner dan de Litani wordt afgebeeld, gestippeld is.

De „*Carte d'ensemble du fleuve Maroni*" par M. M. Ricour, Capitaine d'Infanterie de Marine et E. Burvingt, Sergent d'Infanterie de Marine, Paris 1892, beeldt de Litani af als een grootere rivier dan de Marowijne kreek, maar de richting van deze kreek past even goed als die van de Litani bij de algemeene richting van de Lawa.

De uit 40 kaarten bestaande atlas „*Fleuves de l'Amérique du Sud*", in 1883 door het Aardrijkskundig Genootschap te Parijs uitgegeven uit de nalatenschap van Crevaux, heb ik niet kunnen raadplegen [1])

Coudreau vertelt in zijn hiervoren genoemd boek dat de Boninegers in de Marowijne kreek van 1790—1815 acht dorpen hebben gehad [2]).

„Au dégrad de chacun de ces anciens villages, on retrouve les manguiers et les aouaras que les Bonis plantaient toujours autour de leurs villages dans toutes leurs migrations. (blz. 247).

„Un jour, l'officier hollandais, qui commandait la troupe hollando-youca risqua une reconnaissance dans le Marouini, jusqu'à l'endroit appelé depuis par les Roucouyennes Panakiri Icholi (le saut des Hollandais), et, par les Bonis, Baca Campou (le Campement du Blanc), à une heure en aval du confluent du Ouanapi"…..

„Et, avant de faire volte-face, l'officier laissa, sur une roche du saut, une inscription qui était au fond de l'eau quand je passai à Baca Campou". (blz. 251).

Toen de strijd ten einde was zakten de Bonis de Marowijnekreek af en vestigden zich in de Lawa, waar zij door het Surinaamsche Gouvernement werden geplaatst onder het toezicht van den Granman der Aucaners, welk toezicht steeds door de Bonis is erkend totdat het Surinaamsche Bestuur in 1860 daar-

---

[1]) Hier zij nog vermeld een merkwaardige opvatting van een schrijver in „*L'Illustration*" van 13 Juni 1891, blz. 518, dus kort na de arbitrale uitspraak:

„Le triangle compris entre les deux affluents du Maroni [Lawa en Tapanahoni] appartient donc aujourd'hui sans contestation à la Hollande et la frontière définitive suit depuis la mer le cours du Maroni jusqu' au territoire des Poligoudoux. Là elle abandonne le Tapanahoni, désormais en pays hollandais, pour descendre [?] avec l'Aoua d'abord, l'Araoua ensuite, jusqu'à la source de ces deux affluents dans les monts Tumuc-Humac". De Araoua ontspringt niet in het genoemde gebergte.

[2]) Op blz. 245 spreekt hij van „une rivière de l'importance du Marouini, qui a plus de 250 kilomètres".

aan een einde maakte. (Zie J. Wolbers „*Geschiedenis van Suriname*", Amsterdam 1861, blz. 758—761).

In de Memorie van Toelichting, behoorende bij het ontwerp van wet tot goedkeuring van het den 30sten September 1915 te Parijs tusschen Nederland en Frankrijk gesloten verdrag, strekkende tot regeling van de grens tusschen Suriname en Fransch Guyana over een gedeelte van de Marowijnerivier, welk ontwerp op 3 Maart 1916 aan de Tweede Kamer werd aangeboden (Gedrukte stukken 1915—1916—327 no. 3), schreven de Ministers Loudon en Pleyte:

„Reeds sinds geruimen tijd wordt zoowel door de Nederlandsche als door de Fransche Regeering als vaststaande aangenomen, dat de grens tusschen Suriname en Fransch Guyana gevormd wordt door de Marowijnerivier.

De grens was intusschen niet nader aangeduid, terwijl aanvankelijk alleen de benedenloop der rivier bekend was.

In 1861 verkende een gemengde Nederlandsch-Fransche commissie de rivier, zich stroomopwaarts begevend.

Zijkwam na een zeer nauwkeurig onderzoek daar, waar de Marowijne ontstaat uit de samenvloeiing van de Lawa en de Tapanahoni, tot de slotsom, dat de Lawa de hoofdrivier is; meer stroomopwaarts waar de Lawa op haar beurt ontstaat door de samenvloeiing van de Litani en de Marowinikreek, stempelde zij de Litani tot hoofdrivier.

De eerstgemelde conclusie werd door een arbitrale uitspraak van Z. M. den Czaar van Rusland van 13/25 Mei 1891 bevestigd.

Wat de tweede conclusie betreft, kan worden vermeld, dat latere onderzoekingen twijfel aan de juistheid daarvan hebben doen rijzen. Intusschen was de vraag of de Litani of de Marowijne kreek als hoofdrivier is te beschouwen, toenmaals niet het onderwerp van gedachtenwisseling tusschen de Nederlandsche en de Fransche Regeering, en dientengevolge is *deze vraag ook niet onderworpen geweest aan de beslissing van den Hoogen scheidsrechter*".

In verband met de overweging in de arbitrale uitspraak „qu'il est-admis sans conteste par les deux pays interessés que le fleuve Maroni, à partir de sa source, doit servir de limite entre leurs colonies respectives", rijst m.i. de vraag of de arbiter ook de opvatting deelde, in de door mij gecursiveerde woorden tot uiting gebracht. Immers eindigt de Marowijne, die „à partir de sa source" de grens moet zijn, niet bij de samenvloeiing van Litani en Marowijne-kreek.

Is het niet opmerkelijk dat de arbiter — die, vóór hij zich bereid verklaarde aan het hem gedane verzoek te voldoen, de bevoegdheid eischte om op het betwiste gebied een grens te maken, dus zich niet te houden aan historische of aardrijkskundige gron-

den — niet heeft gevraagd of het de bedoeling was dat de beslissing zich niet over de geheele Marowijne moest uitstrekken?

Het wil mij voorkomen dat in de laatste alinea van de aangehaalde Memorie van Toelichting niet had moeten staan „*als hoofdrivier*", maar „*als grens*". Immers heeft de Czaar zijne beslissing gegrond zoowel op historische als op aardrijkskundige gronden [1]).

Hoe meer men de arbitrale beslissing bekijkt hoe meer zij gaat gelijken op een orakel van Delphi. Terecht kon Coudreau zeggen dat er iets „vague et incomplet" was in den tekst van de „jugement arbitral".

Hoe zou de beslissing zijn geweest indien de scheidsrechter zich ook had moeten uitspreken over het verdere deel van de grens?

Natuurlijk is het antwoord op deze vraag niet te geven. Een poging daartoe heeft slechts akademische waarde.

Als hiervoren gezegd heeft de scheidsrechter *op den voorgrond* gesteld de overweging, dat in het betwiste gebied negers hebben gewoond „dépendant médiatement ou immédiatement de la domination Hollandaise".

Dit nu is ook het geval geweest in de Marowijnekreek. Op dezen grond zou dus deze rivier als de grens zijn aangewezen. Maar de gemengde commissie heeft de Litani als de hoofdrivier aangenomen.

De beide overwegingen zouden dus — anders dan bij de Lawa — met elkaar in botsing komen.

Is het nu gewaagd aan te nemen, dat de arbiter — overwegende dat de gemengde commissie de Marowijne kreek niet heeft opgenomen, dat het verschil in grootte tusschen Litani en Marowijnekreek waarschijnlijk niet belangrijk is en voorts dat deze kreek bij de daar gewoond hebbende Indianen en Negers denzelfden naam

[1]) In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de „Goedkeuring van de op 28 April 1890 te Parijs uitgewisselde verklaring aangaande de bevoegdheid van den scheidsrechter in het aanhangig geschil betreffende de grensscheiding tusschen Suriname en Fransch Guyana" (Bijlagen 1889—90, 155, 6) kan men het volgende lezen:

„De regeering heeft in het Voorloopig Verslag met voldoening de bevestiging gevonden van de steeds door haar volgehouden meening, dat op *geschied*-, en aardrijkskundige gronden de Lawa als de *bovenloop* der Marowijne moet worden beschouwd".

De onjuiste gedachtengang, die in de door mij gecursiveerde woorden schuilt is in latere regeeringsverklaringen over een andere Surinaamsche grenskwestie meermalen opgedoken.

droeg als de hoofdrivier — de historische overweging beslissend zou hebben geacht?

Het is te betreuren dat de betrokken Regeeringen niet om nader uitleg hebben verzocht, toen het nog mogelijk was dien te verkrijgen.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens bovengenoemd wetsontwerp gaven de Ministers

„gaarne de verzekering er naar te zullen streven dat eene regeling ook omtrent den verderen loop der grens zoo spoedig mogelijk tot stand kome".

Sedert zijn 14 jaren verloopen en nog ligt die regeling in het verschiet.

Maar door het initiatief van Brazilië om de grenzen af te bakenen *moeten* de Fransche en de Nederlandsche Regeering tot overeenstemming komen. Het drielanden-punt *moet* worden vastgesteld vóór men aan de afbakening tusschen de bronnen van Litani en Marowijnekreek kan beginnen.

Het is te verwachten dat de Fransche Regeering de Litani als grens zal willen aangewezen zien. Zij vergete niet dat de Fransche Regeering eenmaal *alle waarde ontzegde* aan de verrichtingen der gemengde commissie. (Zie blz. 365 van de voortreffelijke studie van wijlen J. T. Niermeyer „*De Surinaamsche grensquaestie*", in „*Vragen des tijds*", 1891, 2e deel). Wij van onzen kant hebben het recht ons te houden aan de door den arbiter in het geval van de Lawa vooropgestelde historische overweging en dus de Marowijnekreek als de grens te beschouwen, ook al zou ze blijken niet de hoofdrivier te zijn.

Wellicht komt men het spoedigst tot een oplossing door een nieuwe arbitrage.

Den Haag, 3 October 1930.

Naschrift.

In het op 21 October 1930 vastgestelde Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de begrooting van Buitenlandsche Zaken luidt § 5. *Grenzen van Suriname*:

„Gevraagd werd, of nu de grensregeling tusschen Suriname en Brazilië vrijwel haar beslag heeft gekregen, met Engeland besprekingen gaande zijn of zullen worden geopend ter bepaling van de Westgrens van Suriname".

De Oostgrens is hierbij over het hoofd gezien.

De Memorie van Antwoord van den Minister van Koloniën betreffende het hiervoren genoemde wetsontwerp tot wijziging en verhooging van het XIde hoofdstuk der Rijksbegrooting voor 1930 is bij brief van 29 October 1930 ingezonden:

„Het zou den ondergeteekende tot groote voldoening strekken, indien het thans met de betrokken Regeeringen geopend overleg nopens eene definitieve regeling van de grenzen tusschen Suriname en de Britsche en Fransche gedeelten van Guyana met goeden uitslag zou worden bekroond.

Het denkbeeld om te zijner tijd bij de werkzaamheden voor grensafbakening mede gebruik te maken van vliegtuigen heeft reeds de aandacht der Regeering".

Het antwoord van den Minister van Buitenlandsche Zaken in zijne Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 5/8 November 1930, luidt:

„Sedert eenigen tijd is met Engeland eene gedachtewisseling gaande tot regeling van de grensscheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana."

Het op 13 November vastgestelde Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de Rijksbegrooting voor het dienstjaar 1931, XI^{de} hoofdstuk, schrijft over de grensafbakening:

„Inlichtingen werden verzocht omtrent de werkzaamheden, betrekking hebbende op de afbakening van de zuidgrens van Suriname. Zullen, vroeg men voorts, ook de oostelijke en de westelijke grenzen van het gewest nader worden afgebakend?"

Ik wil dit artikel niet eindigen, zonder de aandacht te vestigen op de juist verschenen „*Kaart van Suriname*", in 16 bladen, schaal 1 op 200,000, samengesteld in de projectie van Mercator, door L. A. Bakhuis en W. de Quant.

De New River en de Koeroeni bekijkende kwam de vraag bij mij op:

Zou Schomburgk, als hij niet door gebrek aan levensmiddelen gedwongen was vliegensvlug de rivier af te zakken maar de New River had kunnen opnemen, een oogenblik geaarzeld hebben de New River als de voortzetting van de Corantijn en dus als de grens aan te wijzen?

EEN TRITS VAN OUDE VOYAGIËN

REISEBESCHREIBUNGEN VON DEUTSCHEN BEAMBTEN und Kriegsleuten im Dienste der Niederländischen West- und Ost-Indischen Kompagnien, 1602—1797. Herausgegeben von S. P. L'HONORÉ NABER. Erster Band, I „Johann Gregor Aldenburgk, West-Indianische Reisze und Beschreibung der Beläg. und Eroberung der Statt S. Salvador in der Bahie von Todos os Sanctos in dem Lande von Brasilia" 1623—1626. II „Ambrosii Richszhoffers Braszilianisch- und West Indianische Reisze Beschreibung", 1629—1632. III. „Michael Hemmersams West-Indianische Raiszebeschreibung", 1639—1645.
Haag, Mart. Nijhoff, 1930.

Hoe de ondernemende uitgever ertoe is gekomen deze oude reisverhalen opnieuw te doen verschijnen, blijkt zoowel uit den prospectus als uit de voorrede van den heer Naber; aan beide is het volgende ontleend.

Mit dem ersten Bande dieser deutschen Reisebeschreibungen wünscht der Verleger eine Serie zu eröffnen die etwa 25 Reisen enthalten soll, die alle von deutschschreibenden Leuten (Deutschen, Schweizern, Elsässern) verfasst sind, welche, es sei als Adelbursch oder als Schiffsarzt, oder auch wohl als Kaufmann oder als Prediger, den alten Niederländischen Ost- und Westindischen Compagnie zwischen den Jahren 1600 und 1800 gedient haben.

Der Wert dieser Litteratur liegt darin dass die Verfasser mehrmals einiges Licht auf Angelegenheiten werfen, über welche die Holländer zu schweigen pflegten, weil diese Angelegenheiten denen, die mit Schiffs- oder kolonialen Zuständen durch Hörensagen oder eigener Erfahrung einigermassen vertraut waren, unbedeutend vorkamen, wie etwa Strafen, die auferlegt wurden, oder Vergnügungen, denen man sich ergab. Manchmal beleuchten die Ausländer auch historische Tatsachen, welche in der nieder-

ländischen Litteratur schwer nachzuweisen sind, und ergänzen somit diese Litteratur. Einen gewissen Reiz haben diese alten Reisebeschreibungen in deutscher Sprache auch wohl noch dadurch, dass diese Schriftsteller in der Regel sich der „Anständigkeit" befleissigen, welche ihnen gegenüber den Niederländern, unter deren Flagge sie dienten, geziemte.

Dazu kommt dass, wenn nicht alle, so doch die meisten der ursprünglichen Ausgaben sehr selten geworden sind, ja von einigen haben sich nur wenige Exemplare erhalten.

Eröffnet wird die Reihe mit den Reisen, die Aldenburgk, Richshoffer und Hemmersam im Dienst der Westindischen Compagnie unternahmen (1623—1645).

Mit diesen drei Reisen wird die Reihe eröffnet, weil diese die einzigen sind, die von Leuten im Dienst der Westindischen Compagnie geschrieben wurden.

Wegen des Zusammenhangs mit den Compagnien wird ein wichtiger Autor, der Schweizer Brun, überschlagen. Brun hat freilich das Gebiet der Westindischen Compagnie bereist, aber in den Jahren vor ihrer Gründung, die im Jahre 1621 stattfand. Seine Schrift, die 1624 in Basel erschien, ist übrigens von der Linschoten-Vereeniging neu herausgegeben (Bd. 6, 1913), und also bequem erreichbar.

Mit Uebergehung Bruns also enthält dieser Band zuvörderst die Schriften von Aldenburgk, nach dem Ex. der Nationalbibliothek zu Wolffenbüttel, und von Richshoffer, die einigermassen zusammengehören. Aldenburgk wohnt der Eroberung der Stadt S. Salvador an der Allerheiligenbai (1624) bei, sowie ihrer Wiedereroberung durch die Portugiesen (1625); Richshoffer hat Anteil an der Eroberung und dauerenden Besetzung von Pernambuco (1630).

Die „West-Indianische Reisen" von Hemmersam, welche diesen ersten Band beschliesst, hat einen etwas irreführenden Titel, insofern dieser Reisende seine Zeit (1639—1645) grössenteils an der Goldküste von Guinea verbracht hat, auf der Festung S. Jorge da Mina, welche im Jahre 1637 von einer Flotte der Westindischen Compagnie der Portugiesen abgenommen worden war.

Ontdekkers en onderzoekers waren de schrijvers dezer reisboeken geenszins. Zij mochten of moesten meevaren en ze schreven op wat zij merkwaardig vonden; op zichzelf is dat heel verdienstelijk, maar het „merkwaardige" zal den lezer dikwijls ontgaan. Geleerden waren de schrijvers dezer reisboeken evenmin. Hemmersam weet niet hoe hij heet. „Nach Christi unsers Erlösers und Se-

ligmachers Geburt des 1639 Jahrs, den 6 Augusti, zoo schrijft hij in het begin van zijn verhaal, bin ich Michael Hemmersheim, Gold- und Pariser-Arbeiter von Nürnberg, in willens etwas ehrliches zu sehen und zu erfahren" enz. Laten we even bij hem blijven; ik vind, het zij met bescheidenheid gezegd, zijn verhaal het beste van de drie; misschien dankt het deze onderscheiding aan Hemmersam's bewondering voor den tekst van De Marees; de heer Naber zeide reeds, dat er weinig West-Indisch is aan de reis; inderdaad krijgt Hemmersam 2 Febr. 1645 Brazilië te zien, dat is halfweg bladz. 85 en op bladz. 88 is het verhaal uit; „Ende" staat eronder.

Zoowel het reisverhaal van Aldenburgk als dat van Hemmersam prijkt met den afdruk van een koperen plaat als titel, met land en water, schepen en kasteelen, gewapende inlanders en velerlei gedierte. Die Beschreibung, zegt de heer Naber, der soeben eroberten Befestigung (we zijn op de Goudkust) ist wertvoll, die Angaben über die dortige Negergesellschaft vergleiche man mit dem Werk von Pieter de Marees „Beschryvinge ende Historische Verhael, van het Gout Koninckrijck van Gunea anders de Gout-Custe de Mina genaemt, Amsterdam 1602" (Linsch.-Ver. dl. 5, 1912) das auch in die Sammlungen van De Bry und von Hulsius aufgenommen ist, welche Hemmersam wohl gekannt haben wird. Telkens verwijst Naber naar De Marees.

De oude Marees van 1602 ligt naast mij, het meer dan drie eeuwen oude boek met 20 aardige platen, de tekst netjes in genummerde hoofdstukken verdeeld, en aan het eind woordenlijsten en een register ofte tafel. Er was inderdaad alle reden om naar De Marees te verwijzen in den tekst van Hemmersan; ziehier:

DE MAREES, bl. 62	HEMMERSAM, bl. 52
In December ende oock in Julius vanghen sy een soorte van Visch / genaemt Korcofado Desen Visch is by naer soo breet als hy lanck is / hy heeft het hooft van een Dorado niet onghelyck / hij heeft eenen steert als een half Mane / hy heeft heel cleyne schobben / hy heeft oock weynich graten; Als sy schoon ende toe wort ghe-	Auch fangen Sie Fisch im December, Korkowares genannt, seynd fast so breit als lang sie sind, haben ein Schwantz wie ein halber Mond, kleine Schuppen und wenig Grät, so sie aufgethan werden, sehen sie weisz, und wann sie gekocht, röthlich wie ein Stöer, und schmecken gut, sonderlich der Kopf, daran zwo Personen

maeckt / is dan witachtich van coleur / maar ghekoockt zijnde is roosachtich als Steur. Dese worden ghevanghen met haecken / als de Cabeliausche hoecken maer en hebben gheenen weerhaeck: desen hoeck binden sy aan een langhe Lyn, bindende aen den hoeck een stuck Suyckerriet, dat dese Visschen geern eten.

genug zu Essen haben, und diese Fisch werden mit Zuckeröhren gefangen.

Met eenige zekerheid mag men dus zeggen, dat Hemmersam het boek van De Marees heeft gekend. Ook op andere plaatsen valt er overeenkomst waar te nemen.

Blijkens de titelplaat is Hemmersam's boek verschenen te Nürnberg in 1663 „zu finden bey Paulus Fürsten Kunsthändlern". Wat hij zag en hoorde toen hij den vasten wal van Afrika onder de voeten had, heeft Hemmersam in de volgende hoofdstukken neergeschreven: Von der Mohren Ehe. — Von der Mohren Gestalt. — Von der Mohren Getranck. — Wie die Mohren ihr Brod bachen. — Von der Mohren ihren Leibeigenen oder Sclaven. — Der Mohren Gewerb und Handlung. — Wie die Mohren Krieg führen. — Von der Mohren ihrer Zusammenkunfft. — Wie die Mohren ihren Sabbath halten. — Was die Mohren glauben. — Von Gerichten und Straffen der Mohren. — Von Würmen, so aus den Menschen kommen. — Von der Mohren End und Todt. — Von allerhand Wild- und zahmen Thieren. — Von dem Castell St. Joris de Mina. Bij dezen laatsten titel geeft Naber de volgende toelichting. „Die vorliegende Beschreibung des Castells ist die älteste der gedruckten Beschreibungen, welche nach der Eroberung (1637) publizirt wurden. Zwei sehr schöne Abbildungen aus dieser Zeit findet man bei Barlaeus. „Rerum gestarum Historia etc." Amst. Joh. Blaeu 1648. Holl. Uebers. Haag, 1923, S. 66 und 72.

Vijf jaar is deze Nürnberger goudsmid op de Goudkust gebleven, en hij heeft 't er goed gehad, „wiewol ich fünf Jahr auf diesem Castell de Mina weder Mangel an Bezahlung, (so alle Monath jeden ordentlich gereichet wurde) oder an Speisz täglich aufs beste nach Lands Art von den Mohren umb leidlichen Presz zu erkauffen ware, zugebracht. Und hab ich in wärender Zeit, zwey Jahr für ein Soldaten, und drey Jahr für ein Adelporsch gedient, wie es die Holländer nennen, welches so viel als ein Gefreiter oder Rott-

meister ist, und brauchte inzwisschen mein Handwerck, so viel die Zeit hat leiden wollen, und so viel, als sichs daselbst thun läst."

Na 5 jaar is zijn tijd om. „Anno 1645. den 15. Januarij begab ich mich wider auf ein Schiff, damit aus diesem Land nach Hausz zu kommen. Das Schiff wurde *Harlem* genannt, und zweyhundert Last grosz, auf welchen 26. Stück Geschütz, der Schiffer hiesse Simon Hum, eine kurtze auf der See- und Schiff wol verstandene Person, siebenzehnhundert Marck Gold, auch etlich hundert Pfund Elephanten Zähn wurden darauf geladen, und mit herausz gesand." Den 2den Febr 1645 kwam Brazilië in 't zicht en den 1sten Maart begon de *Haarlem* en 9 andere Hollandsche schepen, onderweg opgepikt, de reis naar huis; veel suiker en veel brazieliehout had de lading nog kostbaarder gemaakt. Het was lastig bij elkaar te blijven toen er een zware mist opkwam en de vrees bestond dat een der schepen van de vloot „in der Rauber Handen kommen sey." Gelukkig heeft niet een of andere buitenlandsche Piet Heyn de *Haarlem* „veroverd"; en al het goud en het ivoor, de suiker en het hout is behouden op Texel aangekomen.

Het reisverhaal van Aldenburgk is van een andere faktuur. Hij is meer zeeman; hoe hij daaraan kwam, weet ik niet, de technische kant van het bedrijf kent hij, zooals op iedere bladzijde blijkt, al is de taal niet altijd gemakkelijk verstaanbaar. Er is veel Portugeesch bij, dat in de 17de eeuw voornamelijk de zeetaal was. De heer Naber moet telkens verklaren wat de schrijver bedoelt en de verhanselde namen terecht brengen; een enkele maal moet hij zijn onmacht bekennen. Deze fantastische schrijfwijze, soms heel vermakelijk, vindt men in de drie reizen terug. De verwisseling van p en b maakt een vreemd effekt; Kappler, die deze medeklinkers één van klank vond, kwam over zee van zijn woonplaats Albina aan de Marowijne en zag bij den mond van de Suriname rivier een Amerikaansch zeilschip met een deklading *planken*. In Paramaribo aangekomen vertelde hij aan een vriend, dat hij bij Braamspunt een schip met *blanken* had zien liggen. In minder dan geen tijd liep door de stad het verhaal dat er blanke kolonisten op komst waren. Zoodra Aldenburgk ergens aan wal is, vertelt hij buitengewone dingen. „Dieses Volck, nur etwas zu berühren, genennet die Brasilianer, Indianer, Wilden, Cannibales oder Carribes, ist ungestalt, mehret sich wie das unvernünftige Vieh, glaubet wenig an Gott, achtet Ausz- und Innländischer nichts, betet den Teuffel an, hat die Form eines Menschlichen Bildes, gehet

splitternacket einher, ausser denen, welche spangnolisiret seyn, sich bey den Portugalesern auffhalten, und in Hispanien Tribut geben, diese haben Bockhörner und Baumwollene Lepplein, sonderlich die Männer über die Scham gemachet, sind Baumstarcke grosse Personen, inmassen wir sahen dass einer dreymal durchschossen wurde, niderfiel, doch wider auffstunde und davon lieffe, welchem einer unter uns nacheylete und mit einer Musqueten vor den Kopff todt schluge: Item, sind an ihren gantzen Leibern schwartzgelb, haben grosse aufgeworffene Mäuler, schwartzes ungestaltes hartes über sich stehendes Haar auff den Köpffen gleich Schweinborsten, bringen ihr Leben auf 100. 150. mehr und weniger Jahr, wohnen auf mancherley Insulen, fahren auff ihren canoen zusammen, bekriegen einander mit langen Bögen von Brasilischen Holtz, und Pfeilen, welche von Rohren, die in Marast da zu Land hin und wider wachsen, an einem Ende ist ein Stachel von Indianischer Holtz, wiederhäckigt, also vergifftet, dass einer, wo er damit geschossen wird, bald darauff verstirbet, fressen die Menschen, defendiren sich und affendiren durch solche und andere Waffen, als Hasakeyen, welche sie auff den hohen klippen brauchen, und grossen Keulen."

Aldenburgk vertelt in den aanvang van zijn opus, dat hij „von Jugend auff frembde Lande zu durchreysen zu besehen, und etwas gutes in denselben zu erfahren, geneigt gewesen." In 1623, „bey damaligen überausz unsichern Zeiten", is hij van Coburg door Thüringen naar Neustadt gereisd. „Mittler weil ist mir die Gelegenheit zu Handen kommen, wie eine grosse Flotte van Ambsterdam in West Indien zu lauffen im Werck were." Naber teekent hierbij aan, dat deze vloot 26 schepen telde, bemand met ongeveer 3100 matrozen en soldaten, en 417 kanonnen voerde. Den 13den Mei kreeg men, nl. „ein Jagt- oder Rennschiff, das hiesz der *Fuchsz*" het Koninkrijk Brasilia te zien, en den 16den kwam het eskader voor de monding van de Bahje Todos os Sanctos ten anker. Den 17den Mei „übergab ein Portuguisz bey vorgemeldter (nl. de zuidwester-) poort mit einer weisen Fahnen die Stadt, wir marchirten strack hinein, stelleten uns auff den Marck in die Schlachtordnung, besetzten alle Porten und corpedegvarden mit Wachten, und quartirten, in welcher Stadt S. Salvador wir kein Volck als Moren antraffen, und darauff grosse Kostlichkeiten von Edelgesteinen, Silber, Gold, amagris, muskeliet, Balsamen, Fluwel, Seiden, güldene und silberne Lacken, Cardun, Zucker, Confiden, Gewürtz, Tubac, Hispanische Portugalische Wein, Canaria de vino, vino tent, di Palma etc. schöne Cabsal, Früchte

und geträncк, darüber wir uns verwunderten, und es theils Soldaten das Batavische Land hiessen, erlangeten, lustig a vous a moi spieleten, Silber unnd Gold mit Hüten theileten, und mancher auff den paschatis 300, oder 400. R. auf einen Satz leget." Waar al die kostbaarheden lagen vind ik niet opgeteekend. Met wisselende kans wordt het beleg voortgezet. Om te ontdekken of er hier en daar iets belangrijks schuilt in het verhaal, zou men 't geheel moeten lezen en daarvoor is 't mij te taai: de schrijver praat als een burger-juffrouw aan één stuk door: de alinea is de eenige verpoozing die hij den lezer schenkt; het is een kunststuk om den draad te volgen, telkens ontglipt deze en men vraagt dan: waar zijn we nu? Iets terugvinden in 't boek is onmogelijk; het eenige dat men terugvindt is een onbehagelijk gevoel teweeggebracht door het onverkwikkelijk gedoe dat bij zulke voyagiën behoorde.

„Ueber das ein Portuguisisch Schiff, erstlich ausz Lissabona auszgesegelt, kam von Angola mit gefangenen Moren, Mann, Frawen und Kindern, in die Bahje Todos os Sanctos eingelauffen, dieselbe sehr verhungerte zu verkauffen, welches wir eroberten und etlich gefangene von geringen für Slaven auszttheileten, etliche also balden unter die Morianische compagni armiret stelleten. Mit diesen Moren und armen Volck hat es die gelegenheit: Die Portugaleser und Hispanier segeln in Africam, Genee, Sarlion, Angolam, und deren Orter, welche sub zona torrida seyn, stellen den Moren nach, fahen sie, führen sie hinweg in andere Länder, verkauffen dieselben wie das arme unvernünfftige Vieh, einen Moren darnach er grosz und arbeitsam ist, für 100, 60, 70, 80 etc. Hispanische Matten, Pistoletten, oder Zikinen. Die Käuffer brennen ihre Zeichen gemeiniglich (SL) das bedeutet so viel als Slav oder Leibeigen, diesen Menschen auff ihre Leiber, welche auff den Zuckermühlen die Räder in grosser Anzahl ziehen müssen." Zoo was in den ouden tijd het gebruik.

Simon Ruttens, openbaar notaris te Amsterdam, heeft Aldenburgk toen deze was teruggekeerd in Europa, een attest gegeven, waarin hij verklaart dat Aldenborch, uyt gevaren voor Soldadt onder Capitain Isenach, „bevonden is niet schuldich te zijn aende Mutinatie inde vorsz. Stadt (Salvador) ghepleeght." De lof is zeer sober, maar het boek was toen nog niet verschenen.

Nog een soldaat! Ambrosius Richshoffer's portret prijkt tegenover den titel: den welgedanen eigenaar eener taveerne schijnt het voor te stellen; in zijn wapen ziet men de drie hoefijzers die het embleem zijn eener bekende Bredasche brouwerij.

„Den 11. Mai (1629) seind alle geworbene Soldaten auff dem West Indianischen Hausz zusammen kommen, allda wir ernstlich bewehret worden, und dann den scharffen Eydt praestiren müssen, dasz ehe wir uns gegen dem Feind ergeben wolten, so solte die Pulverkammer eröffnet" .... men raadt het overige. Daarna, nl. na den eed twee maanden gage. „Darnach seind mir mit fliegendem Fähnlein durch die Stadt Ambsterdam gezogen, da ich dann die Ehre gehabt, das Fähnlein von unserer Compagnie biss auf die Leichters zu tragen, welches ich aber nicht ausz meriten, sondern weilen ich der stattlichste gekleydet, einen versilberten Degen an der Seiten, und schöne Plumage von Orange, blanc & bleu auff dem Hut getragen, erhalten habe." En voila un qui sait son métier.

Richshoffer's verhaal is verreweg het langste van de drie, 140 bladzijden; telkens zijn de data vermeld bij de feiten, die niet altijd belangrijk zijn: „Den 31. (Juli 1629) hatten wir ein still Wetter, derowegen muszten die Schiffzimmerleuth unser Schiff auszwendig säubern."

„Den Ersten Febr. (1630), nach deme der Hr. General das lestere mahl Kriegsrath gehalten, überlieffert derselbige, jeden Schiff Patronen einen Brieff, darinn der Anschlag auff das Land Brasilia geschrieben stande, als nun solche eröffnet worden, hat man die Gesunden so mit an das Land gehen und fechten konnten, auffgezeichnet, und desz andern tags dem Hrn. General überbracht, darauff dann alsobald Ordinantz ertheilt worden, dasz die Soldaten ihr Gewehr fertig machen, die Bandulier mit Pulver, Kugel und Lunten wohl versehen, alle Constabels und Buschiter muszten die Stuck lösen, auszbutsen und frisch laden, die Ketten-Brandkugeln, Creütz, Feurballen, Granaten und Bechkräntze (pekkransen), auch sonsten allerhand zum fechten gehörige sachen, in guter Bereitschafft halten, nicht weniger die Schiffe zum schlagen rüsten, mit rothen Schantzkleydern umbgeben, an die Mastbäum lange Wimpeln aufhencken, und an dem Flackenspiel (vlaggespil) ein iedem Schiff seinen Blut- und Fechtfahnen (darien ein Arm mit dem Schwerdt stehet) fliegen lassen." Een paar bladzijden vroeger staat de samenstelling der vloot beschreven: 56 schepen en 13 sloepen, 7280 manschappen, waaronder 3500 soldaten; 1196 stukken geschut, kruit, kogels enz. navenant.

Het spel kon dus beginnen. Op 23 Januari 1630 „sahen wir das veste Land Brasilia, hatten die Höhe von Pharnambuco." Nogmaals op 4 Febr. „da liesz der Herr General den Blutfahnen oben herab fliehen, zum Zeichen dasz sich die Schiff zum fechten bereit

halten, desz Abends wurde ein allgemeine Bettstund gehalten, darnach alle Soldaten auff 16. Schiff gesetzt." De lezer die benieuwd is naar het verloop der gevechten vindt zijn verlangen bevredigd op bl. 44 en volgende. Den 20sten Febr. was het pleit beslist: de roode vlag op het kasteel St. Joris werd ingenomen en een witte kwam ervoor in de plaats. Dus werd het vrede; de voorwaarden zijn ampel beschreven in een Summa der Artickel waaraan is toegevoegd een Lysta der Ammunition, die in de stad Olinda de Pernambuco en in de twee steenen forten aanwezig was. De bevolking in de omgeving was er van doorgegaan, weinig belust om te worden betrokken in deze ruzie. „Den 21. (Febr.) commandirte der Hr. Colonell den Hrn. Obrist Lieutenant Steinkallenfelsz mit etlich Compag. Volcks, nacher der Insul Antonii Vaz, welche gegen dem Reciff oder Dorff Povo über dem Rivire, Biberibi genant, gelegen, welche er aber gantz leer gefunden, dann die Einwohner selbige verlassen, und mit ihren Gütern sich zu den Andern in den Wald salvirt."

Richshoffer's verhaal laat 't gemakkelijkst van de drie zich lezen, naar mij dunkt. Einen gewissen Reiz heeft ook deze beschrijving; hij houdt niets achter wanneer de voorvallen hem naar eenigszins van belang schijnen; over dit belang zullen de meeningen verschillen. Den 17den December 1629 is onze tamboer gestorven; wie een sterken indruk wil krijgen van het aardige reizen met de schepen van deze armada, moet bl. 33 lezen, waar bedoelde tamboer de straf krijgt voor een lichtvaardig leven in zijn jeugd zijn gebrek aan ontzag voor zijn ouders. SN.

BIBLIOGRAPHIE

The Irish Tobacco Trade Journal, 15 October 1930 Tobacca-growing in Surinam. Interesting historical review, by C. K. Kesler.

Nederlandsch Fabrikaat, 20 October 1930. Onze invoer in Curaçao, door W R. Menkman, met naschrift van C. K. Kesler.

American Anthropologist, July-September 1930. Onder „Anthropological notes and news" korte biographie van Dr. H. D. Benjamins, naar aanleiding van zijn 80sten verjaardag op 25 Februari 1930.

Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, tweede afl. van deel XC, Batavia 1930. Een en ander over gifslangen en slangengif, door Dr. N. van der Walle.

Mijlpalen in onzen kolonialen landbouw, door Tj. Pyttersen. (Overdruk uit „Het Vaderland" van 29 Sept. en 8 Oct. 1930 (Avondblad) en 17 Oct. 1930 (Ochtendblad).

De Rijkseenheid. Staatkundig Economisch Weekblad ter versterking van de banden tusschen Nederland en de Indiën. 29 October 1930. Creolenbrieven V, door Zorgvol.

Idem. 5 Nov. 1930. Herziening van het Verlofsreglement ook voor de West? door Emeritus.

In- en Uitvoer, 13 October 1930. De Nederlandsche Handel op Curaçao, door W. R. Menkman.

Handelsberichten, 9 October 1930. Stand der cultures in Suriname gedurende het tweede kwartaal 1930 en Uitvoer van eenige producten gedurende het eerste halfjaar 1930.

Goodwill, 31 Augustus 1930. (Een Amerikaansch blad, onder redactie van M. M. Pinedo, 118 W. 57th Str. New York). Curaçao, one of the finest harbors in the Caribbean.

DE CHRISTELIJKE ONDERWIJZER, 29 October 1930. Over 't onderwijs in Suriname II.

De Indische Mercuur. 29 October 1930. Verslag omtrent den stand der cultures, alsmede inzake den uitvoer der voornaamste producten van Suriname, 2e kwartaal 1930, door Prof. Dr. G. Stahel.

Neerlandia. November 1930. Surinaamsche brieven IX. (Over Chineesche winkels, met een prentje). — Koninginnedag te Paramaribo (Geïll.). — Koninginnedag op Curaçao, door J. M. Borgmeyer.

„Petrus Donders". Tijdschrift van de Eerwaarde Paters Redemptoristen voor hunne Missie in Suriname. November 1930. Lotgevallen

eener Missie-Statie, Marinella 1890—1930, door H. de Groot. — Tokosi X. — De Synagoog in 't woud.

Beredeneerd Verslag van de werking en den toestand van de Naaml. Vennootschap: de Spaar-en Beleenbank van Curaçao, gevestigd op Curaçao, over haar 80ste huish. jaar Juli 1929—30 Juni 1930.

De Curaçaosche Bank. Verslag over 1929. Curaçao 1930.

Overzicht der Meteorologische waarnemingen verricht op de meteorologische stations in Nederlandsch West-Indië in de jaren 1919—1928, samengesteld door het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut. 's-Gravenhage 1930.

Manington, G. The West Indies, With British Guiana and British Honduras. (Met illustraties en een kaartje). New and revised edition. London 1930.

Cocoa, world production and trade. Memorandum prepared in the statistics and intelligence branch of the empire marketing board. London 1930.

Koloniaal Tijdschrift. November 1930. Plaats van het Staatsrecht over zee in het Staatsrecht van het Koninkrijk, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven. — Onder Kroniek: De aanslag op Willemstad.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. November 1930. Beknopt jaarverslag van het Z. Z. G. voor de alg. vergadering op 24 September 1930. — Aan wien zullen de Britsch-Indiërs in Suriname toebehooren? Toespraak op het Zendingsfeest, door P. M. Legêne (verkort). — De nog onvoltooide taak der Suriname-Zending. Toespraak gehouden op het Zendingsfeest te Zeist door Z. Exc. Dr. A. A. L. Rutgers, Gouverneur van Suriname.

Europeesch Export Extract. November 1930. Levenssprokkels. (Een verhaal uit 1891 over den overval van Curaçao, door een grootvader aan zijn kleinzoon verteld).

Indisch Genootschap. 1930. Bijlage III. Groep West-Indië. Verslag over de jaren 1928 en 1929, door den Secretaris Fred. Oudschans Dentz.

Systematisch en beschrijvend leerboek der Volkenkunde, door J. H. F. Kohlbrugge. Den Haag, J. B. Wolters, 1930. (Met afzonderlijk atlasje afbeeldingen).

De Indische Gids, November 1930. Onder Koloniale literatuur, bespreking door Fred. Oudschans Dentz van „Verborgen Angels. West-Indische roman", door Ivans, 's-Gravenhage 1930.

Luchtvaart. III, No. 14 (1930). De luchtvaart op Suriname. Met kaartjes en foto's).

Suriname. Handels statistiek 1929. Staat inhoudende overzicht van den in- en uitvoer van goederen. (Paramaribo.)

De Vrijheid, Alg. Nederl. Weekblad. 18 November 1930. De Gouverneur van Curaçao en de Koloniale Raad. (Het eerste conflict. — Militaire politie en publiek), door Insider.

Morks Magazijn. November 1930. Slavenleven in Suriname in de 17de, 18de en 19de eeuw, door L. C. Vryman. Geïll. (Slot volgt).

Nieuw Nederland. Officieel Orgaan van het Natinonaal Verbond tot Kolonisatie-bevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. November 1930. Het landarbeiders vraagstuk in Suriname. — Zijdeteelt in Suriname, door A. du Burck. — De toekomst van de Sinaasappelcultuur in Suriname. — Naar de Tibiti, door E. Essed. B. Sc. Edinb.

Antirevolutionaire Staatkunde. Orgaan van de Dr. Abraham Kuiper-stichting ter bevordering van de studie der antirevolutionaire beginselen, November 1930. Mr. J. W. Gefken 1807—1887, door Mr. B. de Gaay Fortman.

Pages from the History of the Scottish Kirk in British Guiana, by J. Graham Cruickshank. The Argosy Comp. Georgetown 1930. (Met 11 afbeeldingen).

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over 1929, met Aanhangsel: Verslag van den economischen toestand van het eiland Curaçao over 1922.

* * *

Kaart van Suriname, in 16 bladen, schaal 1 op 200,000, samengesteld in de projectie van Mercator, door L. A. Bakhuis en W. de Quant.

SURINAME OP DEN DREMPEL VAN DE AFSCHAFFING DER SLAVERNIJ

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

In de officieele bronnen voor de geschiedenis van de afschaffing der slavernij in onze West-Indische koloniën heeft in 1866 Jhr. C. A. van Sypesteyn, toen nog referendaris bij „Koloniën" orde gebracht. Zijn opstel in het bijblad van De Economist is ook als overdruk verkrijgbaar geweest. Het is een onmisbare wegwijzer voor ieder, die dit gebeuren tot voorwerp van onderzoek maakt. Maar wie zal een poging wagen, een naar volledigheid gelijkend overzicht te geven van al wat buitendien, in tallooze vlugschriften vooral, ten beste gegeven is, vóór het eindelijk zoo ver was, dat in Suriname en Curaçao de slavernij tot het verleden behoorde? Ook mijn bedoeling is dit niet. In zekeren zin het tegendeel. Ik wil een bijdrage leveren tot de kennis van Suriname in de laatste jaren vóór- en in de eerste jaren na de vrijverklaring der slaven. Mijn leidsman daarbij is mr. Jan Willem Gefken, die van 1857 tot 1867 procureur-generaal in deze kolonie was.

„De slaven, zegt men, gelooven niet aan de emancipatie. Indien — zoo verhaalde men mij gisteren — de Fiscaal.... het hun op de plantaadjes kwam aanzeggen, dan zouden zij het gelooven. Is dat waarheid, zoo zoude er uit blijken, dat de P.G. bij de slaven nog crediet heeft, terwijl hij het bij de slavenvrienden sedert lang heeft verloren". Aldus schreef Gefken 3 September 1862 na ontvangst van het bericht, dat de emancipatiewet in de Tweede kamer was aangenomen, aan zijn Haagschen vriend mr. G. Groen van Prinsterer. De slotsom, die hij trok, was juist. Zijn kijk op de slavernij, die hem in Nederland een der leidende personen in de beweging voor afschaffing der slavernij had gemaakt, was, toen hij de slaven en de slavernij van nabij had leeren kennen, zoodanig van aard veranderd, dat hij het vertrouwen der slavenvrienden in Nederland scheen te hebben verbeurd, terwijl hij tegelijkertijd dat der slaven zelf, hem ongetwijfeld meer waard,

verworven had in een mate, als nog geen dier slavenvrienden haar bezeten had.

Het archief van Groen van Prinsterer op het Rijksarchief bevat een dertigtal brieven, meerendeels over Surinaamsche toestanden handelende, van Gefken aan Groen, die naar mijn gevoelen in meer dan een opzicht een verrassenden kijk geven op die toestanden in de laatste jaren der slavernij, en het is mij een voorrecht, daaruit een en ander hier te mogen meedeelen.

In 1807 werd Jan Willem Gefken te Amsterdam geboren.

Als student te Leiden trok hij uit tegen de Belgen, en promoveerde intusschen in de rechten. Kort daarop vestigde hij zich als advocaat in Den Haag, waar hij kennis maakte met Groen van Prinsterer, wiens vriend en geestverwant hij bleef tot diens dood. Hij behoorde tot den zoogenaamden réveilkring; zijn geloof was hem een zaak des harten, waarvan hij telkens weer in zijn leven door handel en wandel getuigenis moest afleggen; de belijdenis van den naam van zijn Heer schaamde hij zich niet, en verloochening van dien naam, als hij rondom zich zag, in Nederland en Suriname, was hem steeds reden tot groote smart. Gefken in Suriname is niet te behandelen zonder ook dit alles te doen uitkomen.

Omstreeks 1840 kwamen er uit Engeland eenige christenen in ons land, om hun medebroeders aan te sporen tot afschaffing der slavernij. In Rotterdam en Den Haag werden vergaderingen gehouden. Er heerschte verdeeldheid over de vraag, of de slavernij strijdt met het christendom, maar dat de toestand in onze koloniën daarmee in strijd was, werd toegegeven. Het gouvernement ried de oprichting eener vereeniging af, maar in 1842 kwam het toch zoover; toen werd in Den Haag in het leven geroepen de Nederlandsche maatschappij ter bevordering van de afschaffing der slavernij. Gefken was de eerste secretaris. In het bestuur bevond hij zich te midden zijner christelijke vrienden Elout van Soeterwoude, Groen van Prinsterer, Van Hogendorp, Van der Oudermeulen, Van Zuylen van Nyevelt, later Mackay en Singendonck. De emancipatie was naast doel ook middel; immers werd zij volgens de statuten verlangd ten nutte der Overzeesche bezittingen, in het belang der slaven, „vooral om de slaven te brengen tot de kennis van het Evangelie van onzen grooten God en Zaligmaker Jezus Christus". Het werk der vereeniging droeg de eerste jaren weinig vrucht. Baron Mackay gaf van dat werk op de jaarver-

J. W. Gefken

Procureur-Generaal in de Kolonie Suriname
1857—1867

gadering in 1859 de volgende samenvatting: „De werkzaamheden bestonden destijds hoofdzakelijk in het inwinnen van berigten door briefwisseling met *Engeland* en met Emancipatievrienden, en voorts in het in overleg treden met de Regering of met den toenmaligen Minister van Koloniën, den Heer Baud". In 1848 drong de vereeniging tevergeefs aan op een grondwetsartikel: „Geene slavernij wordt in eene Nederlandsche volksplanting geduld". Het ontwerp-regeeringsreglement voor West-Indië van 1851, dat nooit wet geworden is, droeg voor het eerst de vrijmaking der slavenkinderen voor. En de Maatschappij „rustte uit". In de najaarsvergadering van 1850 der „christelijke vrienden" kon een voorstel van Gefken, om een adres aan de Tweede kamer te zenden zelfs geen algemeene instemming vinden. Sommigen vroegen of er niet veel overdrijving was in de berichten omtrent den toestand der slaven, en de voorzitter vond het maar het beste, ieder vrij te laten ten opzichte van het adres. Tot in 1853 drie der overgebleven bestuursleden, onder welke Gefken, der vereeniging nieuw leven inbliezen, en „alle vrienden van het Evangelie in Nederland" tot toetreding uitnoodigden. Gefken, tevoren — sedert 1843 — substituut-officier van justitie te Briel-le, was inmiddels advocaat-generaal bij het provinciaal gerechtshof in Den Haag geworden, en kon zich daardoor meer wijden aan de belangen der Maatschappij, die in April 1855 haar Maandblad, straks Tijdschrift genoemd, begon uit te geven, dat tot de ontbinding der vereeniging in de vergadering van November 1862 bleef bestaan.

Het kan dan ook geen verwondering wekken, dat, toen in 1856 een nieuwe procureur-generaal voor Suriname gezocht werd, de met hem bevriende minister Van der Brugghen de aandacht van zijn ambtgenoot van „Koloniën", Mijer, op Gefken vestigde. Dat hierbij wel degelijk aanstonds de zaak van de vrijmaking der slaven op den voorgrond stond, blijkt uit de bewoordingen, waarin Gefken Groen van Prinsterer te spreken vroeg over een zaak, hem zelf en zijn gezin van nabij betreffende, „maar toch ook niet zonder gewigt voor onze W. I. koloniën en de ongelukkige slavenbevolking aldaar". In een brief aan de Maatschappij in Maart 1857 noemde de minister zelf als de bedoeling met deze keuze voor de gewichtigste betrekking na den gouverneur „eenen meerderen waarborg voor de naleving der beschermende bepalingen". Het werd destijds ook aan Gefken voorgesteld, alsof de vrijmaking voor de deur stond; zij was een van de drie dingen, die Suriname volgens Mijer noodig had; de beide andere waren het regeeringsre-

glement en de nieuwe wetgeving. Maar het was dan toch altijd nog een slavenkolonie, en zoo was er reden voor beide genoemde ministers tot de opmerking aan Gefken, dat zij van de veronderstelling uitgingen, dat hij niet in dien zin anti-slavernijman was, dat hij het in eigendom hebben van een slaaf op zichzelf als een zonde aanmerkte, die ieder Christen onmiddellijk zou moeten verlaten. Die veronderstelling was juist. De Engelsche stelling „a christian no slaveholder" was ook in Nederland herhaaldelijk ter sprake gekomen. O.a. was in 1847 een vlugschrift verschenen van H. C. M. *Mag de Christen eigenaar van slaven zijn? Beantwoord tegen het Algemeen Handelsblad van 3 December 1847.* Gefken hield die stelling voor een machtspreuk zonder waarde, en het is niet onwaarschijnlijk, dat de bevestigende beantwoording van de laatst geformuleerde vraag in het M a a n d b l a d der M a a t s c h a p p ij van zijn hand is.

Een benoeming had voor Gefken, die in zijn jeugd al familiebelangen in Suriname had gehad, veel aantrekkelijks. Er waren echter bezwaren van materieelen aard, die hem eerst weerhielden, om het aanbod aan te nemen, nadat hij in beginsel besloten had, zij het na veel strijd en gebed, de bijzondere leiding der voorzienigheid in deze zaak te volgen. Door over en weer toegeven na veel onderhandelen werden deze bezwaren overwonnen: Gefken werd benoemd voor tien jaren op een bezoldiging van *f* 10.000.— 's jaars.

Het was nog volop in den tijd, dat een gang naar de West werd geacht ongeveer gelijk te staan met een capitis deminutio. „Welk een onderneming van Gefken", riep Groen uit in een brief aan Da Costa.

Nu moesten teedere banden verbroken worden. Voor de vrienden was er een afscheidsavond bij mevrouw Van Hogendorp. Men moet den kring der Haagsche vrienden [1]) kennen, om te weten wat Groen bedoelt met een schildering van dezen avond als een „aandoenlijke bijeenkomst", waar hijzelf zijn afscheidswoord ontleende aan Jozua 1 vers 9 „Heb Ik het u niet bevolen? wees sterk en heb goeden moed". Drie zonen moesten achtergelaten worden. Van de twee jongsten werd te Amsterdam afscheid genomen. „Wij baden te zamen en nimmer, lieve vriend, gevoelde ik dieper het voorregt van te mogen bidden, nooit ondervond ik sterker de vertroostende, de balsemende kracht des gebeds". Zoo teekende hij aan Groen dit afscheid. Het is echt „Gefken"; zoo was hij, en niet

[1]) Ik schreef er iets over in *Een zoon van het reveil,* S t e m m e n d e s t ij d s Dec. 1929.

alleen in de ernstige oogenblikken zijns levens; zoo is hij gebleven, ook in Suriname. Het jongste kind zou hij niet weder zien; het stierf bij een ijsongeval, toen Gefken nauwelijks een jaar in Suriname was.

30 November lag zijn schip in Nieuwediep op gunstigen wind te wachten. Het reisgezelschap beviel hem. Ordentlijke menschen waren het, die geen bezwaar inbrachten tegen Gefkens voorstel, om den dag gezamenlijk te beginnen en te eindigen met gebed en bijbellezen, en zondags preeklezen. Na een allervoorspoedigste reis kwam hij in het begin van Januari 1857 in Paramaribo aan.

Een feestdag noemt Gefken den dag zijner installatie, den 11den Februari. De rede, die hij daarbij gehouden heeft, is opgenomen in den derden jaargang van het Tijdschrift.

Zijn leven richtte de nieuwe procureur-generaal aanstonds „Surinaamsch'' in, daarbij zijn goede Hollandsche gewoonten getrouw blijvende. Kort na vijf uur in den morgen stond hij reeds op, genoot dan eenige oogenblikken van de ochtendkoelte, en begaf zich vervolgens in zijn kamer aan den arbeid. Dat beviel hem beter dan 's nachts te werken, waarmee hij begonnen was. Om zeven uur reeds was de huisgodsdienstoefening.

De bureautijd was van acht tot twee uur. Dan nam hij eenige rust, waaraan hij gewoonlijk wel behoefte gevoelde, want het werk was zwaar en afmattend, vooral voor hem, die zich in een geheel onbekende rechtsbedeeling moest inwerken. Na het eten werd tusschen half zes en zes uur een wandelingetje gemaakt aan den Waterkant, en dan kwam de beste werktijd van half zeven tot tien uur. Eerst was heel wat tijd doorgebracht met het maken en ontvangen van bezoeken, maar wat dit laatste betreft had hij al spoedig ingevoerd, dat mevrouw ontving en hij om half tien binnenkwam, wat men niet kwalijk nam. Natuurlijk hadden zij spoedig een uitgebreiden kring van kennissen. Zij misten echter de christelijke vrienden uit Den Haag en Amsterdam; alleen vermelden zij een Amerikaansche dame, mevrouw Jutting, die bij ds. Conradi woonde, mejuffrouw Focke, een trouwe, vrome ziel, die echter menschenschuw was, en mevrouw Palthe Wesenhagen, de echtgenoote van den raadsheer, een solide, weldenkende vrouw, die echter het echtpaar Gefken op vrij opvallende wijze vermeed. Mevrouw Gefken zou zichzelf niet geweest zijn, als zij ook in dezen kring niet trachtte een geestelijk zaadje uit te strooien. Of zij vruchten gezien heeft? In ieder geval wist zij daarbij de algemeene achting te bewaren.

Al den tijd van zijn verblijf ginds heeft Gefken weinig last ge-

had van het klimaat. Wel voelde hij zich langzamerhand ouder worden, en bemerkte hij, dat hij minder vlug werken kon, toen hij er een jaar of zes was, maar tegelijkertijd schreef hij, dat zijn gezondheid ruim zoo goed was, als zeven jaar vroeger in het moederland. Zijn vrouw heeft meer een ongunstige uitwerking van het klimaat, op haar gezondheid ervaren. Zij ging sukkelen aan duizelingen, had daarbij veel last van kiespijn en doofheid. De eenige dochter, Antoinette, huwde er met mr. Ph. Verbeek, die als commies ten parkette met Gefken uitgezonden was, het bracht tot advocaat-generaal, en van 1871 tot 1875 zitting had in de Koloniale staten als benoemd lid.

Slaven hield hij niet. Van de vier dienstboden waren er twee, onder welke de voetebooi Casimir, afkomstig van Curaçao, „waar de huisbedienden zeer aan hunne meesters en vrouwen gehecht zijn"; twee waren er vrij, twee werkten voor hun vrijheid.

Het ligt voor de hand, dat in de Surinaamsche maatschappij Gefken het eerst naar de kerk keek. Van huis uit Luthersch, had hij zich in Den Haag bij de Waalsche kerk aangesloten, waar hij den gezegenden invloed van de prediking van ds. Sécretan had ondervonden. Zoo was hij in Suriname op de Hervormde kerk aangewezen. Als predikanten stonden daar toen domini Conradi en Van Schaik. Van de Luthersche kerk vertelt hij niet meer dan dat er „moderne nonsens" gepreekt wordt, waarvan het nieuwe reeds af is. Predikant was sedert 1840 ds. C. M. Moes, door Wolbers, Gefkens geestverwant, „de waardige Moes" genoemd. Ds. Van Schaick was al bijna vijf jaar in Suriname, toen Gefken daar kwam. Ook hij was modern. Eerst heeft Gefken wel bij hem gekerkt, maar het getuigenis, dat hij van hem geeft, dat hij onbeschaamd de gewichtigste waarheden van het christendom loochent, wijst erop, dat het niet lang zal geweest zijn. Er zijn eenige preeken van ds. Van Schaick uitgegeven, waarvan er een, zijn nieuwjaarsrede over Jesaja 21 v. 11 en 12, aanwezig is in de Koloniale bibliotheek te 's-Gravenhage. Het is te proeven, dat die niet naar Gefkens smaak kan geweest zijn. Hij preekte eens met Kerstmis over Christus' geboorte, en trok een vergelijking tusschen Jezus en zichzelf, beiden timmermanszonen, maar hij dan met een onderscheidingsteeken in zijn knoopsgat. Op de uitgave van de genoemde preek staat ook eerst, dat hij „Ridder enz." was, daarna „Predikant". Hij was als auteur niet zonder talent [1]), vond Gefken, en ook daarom achtte hij hem waarschijn-

[1]) In West-Indie, 1854, schreef hij een *Proeve van of bijdrage tot de geschiedenis vooral der Hervormde Kerk in Suriname.*

lijk beter op zijn plaats als grootmeester van de loge der vrijmetselaren. De negers noemen de vrijmetselarij „bakra wintie", afgodendienst der blanken, schrijft hij, niet zonder welgevallen zeker.

Meer had Gefken op met ds. Conradi, het beste, wat er was onder de predikanten in Suriname, maar „nog al flaauw". Allengs zag hij eenige beterschap, meer beslistheid, in diens prediking, maar het duurde niet lang.

Een incident deed zich voor, toen Gefken eens bij vergissing bij ds. Van Schaik in de kerk was beland. Om zeker te zijn, dat hij ds. Conradi zou hooren, liet hij bij dezen altijd Zaterdags vragen, wie er den volgenden morgen zou preeken. Maar nu was er op het laatst verandering gekomen, en toen Gefken ds. Van Schaik op den preekstoel zag komen, verliet hij met zijn gezin de kerk. Dit haalde hem een oogenblik den toorn op den hals van den ook aanwezigen gouverneur, die meende, dat den procureur-generaal in die hoedanigheid iets ten nadeele van den predikant bekend was, wat hem, gouverneur, erger voorkwam, dan dat ds. Van Schaik, zooals Gefken uitlegde, preekte in strijd met de Heilige Schrift en de leer der Hervormde kerk.

De Hernhutters waardeerde hij, minder om hun leer, daarvoor was hij te Gereformeerd, wat hij, volgens eigen getuigenis, steeds meer werd, als wel om het stille eenvoudige leven met den Heer, dat hij bij hen vond.

Gefken schrijft ook over de komst der afgescheiden zendelingen uit Nederland, maar zijn getuigenis is een ander dan dat van ds. Van Dissel in *Eenige bijzonderheden betreffende de christelijke hervormde gemeente te Paramaribo*. Hij vertelt, dat er meer dan twee geweest zijn, die kerkten in de Hervormde kerk. Een was er werkzaam onder de Joden, maar ontmoette daar steeds de grootste onverschilligheid, in denzelfden tijd, dat de Hernhutters eenige belangstelling onder de boschnegers wisten te bewerken.

De godsdienst werd beschermd als middel om zedelijkheid en beschaving te bevorderen, maar alle godsdienst, de Roomsche, Protestantsche en Mohammedaansche, op één lijn. Schromelijke onverschilligheid en diepe onkunde omtrent den godsdienst trof hij aan in de maatschappij, waarin hij met de zijnen nagenoeg als eenlingen stond. Mijn standpunt wordt niet begrepen. zoo klaagt hij; men kent geen hoogere politieke wijsheid dan die van de Nieuwe Rotterdamsche courant en van de Arnhemsche courant. Men begrijpt niet, dat eenig mensch, die op de hoogte van zijn tijd is, nog andere beginselen

kan aankleven, en hij was het reeds dertig jaren van harte eens met de christelijk-historische of antirevolutionnaire beginselen, destijds door Groen van Prinsterer in zijn eerste reeks van Nederlandsche Gedachten voorop gesteld.

In 1861 meende hij het begin van een geestelijke opwekking in Suriname te zien, die hem, zoon van het réveil in Nederland, met blijde verwachting vervulde, maar het was mis gezien, zooals hij zelf een paar jaar later erkennen moest.

Ook overigens had het maatschappelijk leven in Suriname voor Gefken heel wat dat hem niet aantrok. Van grove uitspattingen bemerkte hij niet veel; de weelde was over het algemeen niet groot; op maaltijden zag hij hier meer matigheid en ingetogenheid dan hij op menig feestmaal in de hofstad gezien had. Wat hem trof, was het verstompte openbare geweten .Schandelijke rechtsgedingen werden gevoerd, alleen om jaren lang te ontkomen aan een veroordeeling voor wettelijk verschuldigde gelden. Oneerlijke praktijken van allerhanden aard kwelden hem, en een schaamteloos concubinaat onder alle standen wekte zijn voortdurende ergernis. „Arm, arm Suriname", roept hij uit, thuis gekomen van de nieuwjaarspreek van ds. Conradi in *1859*, *„hoe gaarne zoude ik* iets voor U willen doen". En dan is zijn eerste wensch: eenvoudige krachtige, levendige evangelieprediking; hervorming in leven en wandel; immers een ware maatschappelijke hervorming zou daarvan de vrucht kunnen zijn. Diep gezonken was de zedelijke toestand, „een schurkenboel", zoo zeer, dat oneerlijkheid niet meer voor oneerlijkheid en schurkerij geldt.

Wat zijn ambtelijk werk betreft, voelde Gefken zich tamelijk wel op zijn plaats. Hij omschrijft dat werk als van iemand, die „tegelijk minister(tje) van Justitie en Commissaris van policie" is. De gouverneur vergelijkt hij bij een burgemeester. Gefken had de macht en gelegenheid om invloed ten goede uit te oefenen, en gebruikte beide vooral ten gunste van een rechtvaardige en rechtmatige behandeling der slaven.

Met twee gouverneurs kwam hij in aanraking. Eerst met generaal Schimpf, dien hij een knap administrateur noemt, maar geheel een militairen chef, tamelijk autocratisch, wiens eerste stelregel was: voor het algemeen welzijn, d.i. de uitwendige orde en rust in de maatschappij, moet alles zwichten. Tyrannus sed justus, dat is Schimpf. De zwakke zijde van zijn bestuur is geweest: het weinig zuinig beheer. Het gezin van den gouverneur was een voorbeeld, door en door fatsoenlijk, maar ook hier weer dat droef tekort aan hoogere beginselen, dat zich zelfs uitte in verwondering

dat het drietal Gefken, op het gouvernementspaleis gelogeerd, aan tafel bad en dankte bij den maaltijd. Er openbaarde zich af en toe verschil van gevoelen tusschen gouverneur en procureur-generaal. Laatstgenoemde merkte het wel, dat er tegen hem gekuipt werd, dat zijn handelingen bij den gouverneur in een verkeerd daglicht geplaatst werden. Menschen, schrijft hij, die mij wellicht in mijn gezicht vleien, zuigen venijn uit mijn onschuldigste handelingen. De gouverneur, die op 1 Januari 1858, zonder dat het ooit bepaald tot een botsing was gekomen, Gefken nog toevoegde, dat slechts een van hen beiden de baas kon zijn, moest het bij zijn afscheid bekennen, dat hij Gefken reeds bij zijn komst verkeerd beoordeeld had, en dat deze er volkomen in was geslaagd zijn vertrouwen te winnen.

In het weekblad De Tijdgeest werd Gefken door het slijk gehaald. Hij had het, als zelf met de censuur belast, kunnen beletten, maar deed dit niet. Men verweet hem, dat hij eenzijdig voor de slaven was, en dat dit de tucht verslapte, maar het was anders: vroeger kregen de slaven altijd ongelijk, thans onderzocht de procureur-generaal, of zij ook gelijk konden hebben.

Overvloed heerschte er niet in het schoone en vruchtbare Suriname. De eigenaren en administrateurs van plantages kregen vandaar alles volop, maar om de 16 tot 18 duizend inwoners van Paramaribo te voeden kwam niet zooveel groente op de markt als op één groenteschuit, in het Westland geladen kon worden. Daarbij kwam, dat het vleesch ellendig was, het pluimvee dor en mager, terwijl visch bijna niet te krijgen was. Dat alles was hieraan te wijten, dat Suriname een slavenkolonie was, waar de arbeid niet in eere was. Ledig zijn achtte men het ware kenmerk van vrijheid. Duizende vrije lieden in de stad leidden een ellendig leven, dat zij onderhielden door somtijds, wanneer de nood ging dringen, als sjouwerlieden en roeiers zich te verhuren, maar overigens door diefstal of heling van gestolen goed. Dit laatste ging boven arbeid, zelfs tegen hoog loon. Zoo bedierf naar Gefkens oordeel de slavernij moreel en materieel de geheele maatschappij.

Merkwaardig is zijn oordeel over de slavernij. Zij was afschuwelijker dan hij zich had voorgesteld. Niet in de eerste plaats om mishandelingen en overmatigen arbeid, den slaven opgelegd. Integendeel — materieel achtte hij den toestand der slaven vrij voldoende. De meeste voorstanders der emancipatie, zoo merkt hij op, zouden zeer spoedig met de slavernij, als zij die in Suriname zagen, verzoend raken. Een vreemdeling, onbekend met het bestaan van de slavernij in de kolonie, zou er weken en maanden

kunnen vertoeven, zonder te bemerken, dat er slaven waren. Hij verhaalt, dat de huisslaven, die op „het gouvernement" dienden, niet anders behandeld werden, dan het personeel in een Europeesch gezin behandeld werd. Bij het in orde brengen zijner woning werkten vrijen en slaven als knechts van denzelfden baas zonder ander onderscheid dan dat de vrijen schoenen droegen. Op de gouvernementstentboot roeiden acht vrije roeiers onder een slaaf als hoofdman. En in de Tweede kamer vertelde hij later, dat hij op zijn vraag aan ingevoerde slaven, of zij naar hun land terug wilden, steeds een ontkennend antwoord ontving, omdat zij daar hun leven geen oogenblik zeker waren.

Wat was dan het afschuwelijke in Gefkens oog? Dit, dat slavernij en ware, d.i. christelijke, beschaving lijnrecht tegenover elkaar stonden. Men dacht er niet eens aan, dat de slavenkinderen in het wild opgroeiden. Afschuwelijk was ook, dat het huwelijk van slaven niet erkend werd. Wel hadden de slaven doorgaans geen denkbeeld van huwelijk en familieleven, maar er waren er dan toch, die voor hun leeraar verklaarden, elkaar als man en vrouw te nemen, maar doordat zij aan verschillende meesters toebehoorden of door het verplaatsen van slavenmachten werden de gezinnen dan uit elkaar gerukt. Afschuwelijk is het ook, roept Gefken uit, dat op veel plantages negers leven en sterven zonder met den God der openbaring en den eenigen Zaligmaker bekend te zijn. Dit was wel het afschuwelijkste; de kolonisten zagen dit niet zoo in, als Groen en hij, die door Gods genade den eenigen weg tot zaligheid in Jezus Christus hadden leeren kennen. Hier deden de Moravische broeders goed werk. Wat zij bereikt hadden, was nochtans niet veel. Onder de bevredigde boschnegers en Indianen was de afgoderij nog algemeen in zwang, en ook onder slaven en vrijen was die niet geheel uitgeroeid. Afschuwelijk was het ten slotte, dat menschen verkocht en bezeten werden als geldbelegging, en dat arbeidslieden moesten werken, maar hun zuur verdiend loon afstaan aan hun meesters.

Dit was Gefkens philippica tegen de slavernij. Maar toornen kon hij ook tegen de ware en zoogenaamde slavenvrienden in Nederland, die valsche voorstellingen gaven van den materieelen toestand der slaven. „De man, die weinige jaren geleden een stuk liet plaatsen in de Nederlandsche dagbladen, waarin onder anderen gewag werd gemaakt van negers, die men hier met „bebloede ruggen" langs de straten ziet loopen, is een leugenaar", schreef hij kort na zijn aankomst. Die mededeeling zelf vindt men terug in Wolbers, *De slavernij in Suriname, of dezelfde gruwelen*

der slavernij, die in de „Negerhut" geschetst zijn, bestaan ook in onze West-Indische koloniën; zij staat daar op naam van Otto Tank, een hoofdvoorstander der Evangelische broedergemeente, en zou geschreven zijn in een rondschrijven aan de plantage-eigenaars. Op de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam bevindt zich een exemplaar van dit vlugschrift uit 1853, voorzien van aanteekeningen uit een brief van J. 't Hooft, die jaren ginds vertoefd had, aan Gefken. Wolbers nam in zijn ijver voor de emancipatie heel wat op, dat den toets van nauwkeurig onderzoek niet kon doorstaan; natuurlijk was hij te goeder trouw. Maar Gefken, die hem ontmoet had op de halfjaarlijksche bijeenkomsten der christelijke vrienden te Amsterdam [1]), nam het Wolbers kwalijk, dat hij niet bij hem inlichtingen inwon. Hoezeer Wolbers overtuigd was, dat hij in Nederland, en niet Gefken in Suriname, den toestand juist beoordeelde blijkt wel hieruit, dat in zijn standaardwerk over de geschiedenis van Suriname uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de hoop der slavenvrienden op den procureur-generaal Gefken grootendeels verijdeld werd, daar hem, ofschoon hij welgezind was, meestal de kracht en macht ontbrak, om werkelijk verbetering in het lot der slaven te brengen [2]). Stel nu hiertegenover Gefkens beschouwing: de slaaf heeft maar te klagen en terstond wordt zijn zaak onderzocht; de neger kent zijn rechten. Hij hield met alle macht de hand aan de slavenreglementen, die gebleken waren, voor de kolonie veel belangrijker te zijn, dan men zich in Nederland had voorgesteld. Hij wist ook voorbeelden te noemen, die zijn zienswijze staafden: op zijn requisitoir was een plantage-eigenaar in Coronie veroordeeld tot gevangenisstraf, omdat hij een slaaf met een wandelstok geslagen had. Een meester, die zijn slaaf twee klappen in het gelaat gegeven had, had een boete van *f* 50.— gekregen. Een zekere Brusch, die weggeloopen slaven was gaan zoeken, had een der helpende slaven gelast, hen, die poogden te ontvluchten, in de beenen te schieten, met het gevolg, dat twee slaven doodelijk in den rug getroffen waren, en deze Brusch kreeg een jaar gevangenisstraf. Reeds in 1859 had hij bereikt, dat bij strafoefening slaven niet verder ontkleed werden dan noodig was. In 1858 was er een rondschrijven van hem uitgegaan over de behandeling en met name de tuchtiging van slaven, waarin hij erop gewezen had, dat hij elke verwonding bij de uitoefening van tucht als feitelijke geweldpleging strafrechtelijk zou vervolgen, terwijl

[1]) Zie hierover o.a. Pierson, *Oudere tijdgenooten*.
[2]) Zie in anderen geest een opstel over Gefken in de S u r i n a a m s c h e a l m a n a k, 1892, waar ook zijn portret is opgenomen.

tevens de aandacht gevestigd werd op de verplichting om elementair schoolonderwijs aan de slavenkinderen te doen geven, en aangedrongen werd op trouwe naleving op de voorschriften van verstrekking der rantsoenen.

Ook de Hernhutter zendelingen, die Gefken zoo hoog stelde, dat hij de beste slavenvrienden in Nederland hen noemde, die deze zending ondersteunden, verspreidden wel eens onjuiste berichten, omdat zij het zwak hadden, in de slaven het goede en in de meesters het kwade te zien, hoewel leugen en huichelarij in ruime mate den slaven eigen waren.

Hij spreekt van schandelijke lasteringen van de correspondenten van een Teenstra en Van Höevell, en wijt de onjuiste berichten, die de Provinciale Friesche courant in een afzonderlijke rubriek „Slavernij" opnam, aan een man als Rochussen, Groen niet onbekend, die een wonderlijk verblijf van nog geen jaar als landdrost in Suriname had gehad. Van diens hand — hij was een zoon van den vroegeren en toekomstigen minister en oud-gouverneur-generaal — was in 1854 een boekje verschenen *Opmerkingen over staatsregt*, bedoeld als schets in breede trekken der antirevolutionnaire beginselen van staatsrecht tegenover de beschouwingen van Van Reesema en Fruin, die tegen Groen waren ingegaan. Ook in ander opzicht had hij zich een medestander van den antirevolutionnairen staatsman getoond. Gefken had Rochussen mee kunnen krijgen als gegradueerd commies, maar zal er niet rouwig om geweest zijn, dat dit niet is doorgegaan. De gouverneur ontving hem slecht en moest beginnen met hem namens den minister van Koloniën diens misnoegen kenbaar te maken, omdat hij op reis een wissel van *f* 300 op het departement getrokken had. Een vrij raadselachtig persoon noemt Gefken hem, en hij hield zich op een afstand van dezen partijgenoot, die een „ton de grand seigneur" aannam, en wegens zijn gemaaktheid de risee van heel Paramaribo was. Na eenige maanden was hij vertrokken, om zijn meeningsverschil met den gouverneur met den minister in persoon te gaan behandelen. En deze zou het nu in Nederland eens vertellen, hoe de slaven het hadden. De menschen in Suriname waren woedend over die berichten. „Die zich noemende landdrost, met zijn roode haar en groote oogen zal voorzigtig handelen, wanneer hij niet weder hier komt", schreef Gefken.

Maar het Maandblad der door Gefken gestichte Maatschappij nam al die berichten over. Deze troostte zich met de gedachte, dat zonder deze hulpmiddelen de emancipatie er nooit zou komen.

Intusschen gaf ook Gefken toe, dat er nog wel eens wettelijke bepalingen overtreden werden. Op de plantage „De drie gebroeders", eigendom van Egbert van Emden, president van het college van kleine zaken, intiemen vriend van gouverneur Schimpf, hadden eenige Chineesche immigranten, dus geen slaven, geweigerd te arbeiden. Deze zaak had voor het genoemde college berecht moeten worden, maar de gouverneur, door zijn vriend beïnvloed, wilde stokslagen geven. Gefken verzette zich, waarop de gouverneur hem gelastte, den commissaris van politie te verzoeken, dit te doen. Aldus geschiedde. Twee of drie Chineezen kregen 25 rietslagen en twee een maand dwangarbeid. Er is niet wreed, wel onwettig gehandeld, is Gefkens slotsom. In de Tweede kamer gaf deze zaak zelfs aanleiding tot een interpellatie van Elout van Soeterwoude, en Wolbers maakte ervan gewag in twee adressen aan dit college. De gouverneur werd door den minister ter verantwoording geroepen, en dit feit werd een der oorzaken van Schimpfs aftreden.

Een van de scheppingen van dezen gouverneur was het Surinaamsch mettray. Het overleefde het gouverneurschap van zijn stichter niet lang. Mevrouw Gefken had nog getracht, een soort naaikrans van jonge meisjes ten nutte dezer inrichting in het leven te roepen. Het was iets ongeziens en ongehoords in Suriname. Ds. Conradi steunde het plan, maar niet langer dan een jaar sleepte de krans zijn kwijnend bestaan voort.

Hoelang is er niet aan de emancipatie gewerkt? In 1842 sprak minister Baud al van voorbereidende plannen. Toen Gefken wegging uit Nederland had men gesproken, alsof de vrijmaking voor de deur stond. Toch bracht dit jaar het niet verder dan tot het eerste wetsontwerp. Het was dan ook geen kleinigheid. Emancipatie was voor Suriname niet veel minder dan een revolutie: het stelsel, waarop de geheele maatschappelijke inrichting, om niet te zeggen: de geheele maatschappelijke orde, eeuwenlang was gevestigd geweest, zou worden afgebroken. Maar ook de staat van onzekerheid was pijnlijk en doodend voor den ondernemingsgeest der plantage-eigenaars. Als hij er twee jaar is, schrijft Gefken: „Zal ik altijd in een slavenkolonie mijn ambt moeten uitoefenen?" en als Schimpf weggaat: „Ik zou ook wel willen heengaan". Een jaar later heeft hij den moed opgegeven: hij hoopt, dat, als de zitting gesloten is, zonder dat de wet is aangenomen, de vrienden in de Kamer zullen aandringen op herziening der slavenreglementen. En tegelijkertijd herleeft de ondernemingsgeest der planters; er worden plantages gekocht en aangelegd, en nieuwe machines voor

suikerplantages uit Europa ontboden. Ten slotte heet het in 1861: over emancipatie schrijf ik nooit meer, en hij houdt dit vol, tot in de Tweede kamer de wet eindelijk is aangenomen.

Het was waar: de slaven waren niet rijp voor de vrijheid, maar dat zouden zij ook nooit worden onder het stelsel der slavernij. Niet aan vermogens maar aan orde ontbrak het den neger. De volwassen neger was gelijk een ordeloos kind. Luiheid was de hoofdondeugd van den neger. Vrij zijn — het is reeds gezegd — was voor hem gelijk aan bevrijd zijn van arbeid, van geregelden arbeid namelijk, zooals de vrijgelatenen en hun afstammelingen vandaag zouden werken, morgen op jacht of vischvangst gaan, om overmorgen den buit te verkoopen, of wel vandaag als daglooner den geheelen dag zouden werken, morgen een halven dag en de andere helft luieren of voor zichzelf werken, misschien een week eens goed zouden doorwerken maar de volgende week het verdiende in de stad gaan verteren, nu eens een paar dagen werken maar dan ook weer eens betrekkingen of vrienden gaan bezoeken.

Dat was juist de groote moeilijkheid van de vrijmaking, omdat de planter met ongeregelden arbeid niet gediend kon zijn. Van Raders had een betere gedachte van de negers. Op eenige plantages was een door dezen oud-gouverneur zeer toegejuichte arbeid van vrije lieden aangevangen. Gefken deelt mee, dat zij niet langer dan veertien dagen geduurd heeft. Er waren wel uitzonderingen, maar dat waren de gierigaards onder de negers, slaven die het geld lief hadden om het geld zelf, misschien het dubbele bezaten van wat noodig was, om zich vrij te koopen, maar van hun afgod niet konden afstappen. Voorwaar, die zouden wel blijven werken, om rijker te worden, maar hun aantal zou niet groot zijn.

Over de wijze, waarop de emancipatie zou moeten geschieden, had Gefken niet zoo aanstonds positieve gedachten. Het moest niet zoo gaan als in Britsch Guyana, waar hij de emancipatie volkomen mislukt achtte. Eerst na twintig jaar was men daar van den schok bekomen. Vele rijken waren arm, eenige armen aanvankelijk rijk geworden. Van de 60.000 geëmancipeerden werkte een derde in daghuur de helft van den tijd; een derde woonde op grondjes of verlaten plantages, waar zij één dag in de week op een kostgrondje arbeidden; een derde ten slotte leefde in de bosschen of aan den oever van rivier en kreek als wilden. En wat het geestelijk leven betrof — van de 30 of 40 duizend immigranten waren 27 duizend koelies, terwijl de overigen vrije Afrikanen waren, afkomstig van buitgemaakte slavenschepen, Chineezen en Portu-

geezen van Madeira. Voor de heidensche Chineezen en koelies waren er geen zendelingen.

Ook in Fransch Guyana achtte hij de emancipatie mislukt. Daar als in Britsch Guyana waren godsdienst en zedelijkheid aanmerkelijk achteruit gegaan.

Daarom voor Suriname geen slaking van alle banden op eens. Hoofdbeginsel diende te zijn: wegneming van alle uitwendige beletselen, die de slavernij aan zedelijkheid en beschaving in den weg legde. Daarbij moest worden opgepast, dat de inwendige beletselen niet aanmerkelijk versterkt werden. De zedelijke toestand onder de vrije zwarte bevolking was nu ook zoo fraai niet. Eerst onder de kleurling-bevolking begon het huwelijk in eere te komen. Schuld hadden hier de Nederlandsche christenen, die in Suriname gekomen waren, om zelf der heidenen zeden aan te nemen. Gefken was voor een soort van voogdij, een trapsgewijze losmaking der banden, echter zoo, dat geen gedwongen betrekking tusschen voor maligen meester en geëmancipeerden behouden bleef. Op het oogenblik der vrijmaking zou, naar verwacht mocht worden, een bedwelmende tuimelgeest zich van de vrijgelatenen meester maken, waardoor aanstonds veel bedorven zou kunnen worden. Daarom diende de overgang te worden verzacht.

Gouverneur Schimpf had zijn eigen plan, dat der vrijmaking bij opvolging van vrije dagen. Gedurende een twaalftal jaren zouden van tijd tot tijd de vrije dagen, die de slaven tot hun beschikking kregen, vermeerderen. Gefken was er geen bewonderaar van, maar achtte het beter dan het ontwerp-1857.

Tegen dit ontwerp, van minister Mijer, had hij het bezwaar, dat het van de vrijgemaakten arbeid zonder loon vroeg, om op hen de schadeloosstelling voor de eigenaars te verhalen. Zelfs hun kinderen moesten daarvoor werken. Er werden *kunst*gemeenten in het leven geroepen van 1500 plantageslaven, die geen vast werk hadden, en door de gemeente moesten worden onderhouden tegen afstand van vijf zesden van hun loon. De gilden van huisbedienden en handwerkslieden noemde Gefken nonsens. Onder een ijdelen naam van vrijverklaring liet het ontwerp-Mijer inderdaad de slavernij in wezen.

Het eerste ontwerp-Rochussen van het volgend jaar was ongetwijfeld beter. Maar op de vraag, hoe hij als Tweedekamerlid daar tegenover zou gestaan hebben, antwoordde hij: zonder mijn West-Indische ervaring zou ik voor gestemd hebben; met deze stem ik er tegen, echter met een bedroefd hart en uit liefde voor de arme slaven. Het ontwerp werd ingetrokken en vervangen door een

ander, waarvan Gefken vreesde, dat het te zeer onder invloed van de Amsterdamsche belanghebbenden stond, die een staatstoezicht wilden over de vrijgelatenen, die voor hun vroegere meesters moesten blijven werken.

Tegelijkertijd kwam Gefken met een eigen plan. Hij wilde een termijn stellen, bijvoorbeeld van acht jaar, na verloop waarvan alle slaven zouden vrij zijn tegen behoorlijke schadeloosstelling. In dien tijd moesten in de divisiën behoorlijke burgerlijke besturen en polite ingesteld worden, kerken en scholen gesticht worden, en vooral door immigratie een arbeidende klasse in het leven geroepen worden. Hij beriep zich hierbij op den raad van een Engelschen magistraat uit Demerary, om te beginnen met datgene, waarmee Engeland geëindigd was. Maar tevens moest intusschen de huiselijke jurisdictie van directeuren en eigenaars van plantages beperkt worden met ontneming van de zweep aan de bastiaans en erkenning van het kerkelijk huwelijk der slaven.

Op die immigratie, voorafgaande aan de emancipatie, komt hij telkens terug. Zij moest tevens kolonisatie zijn. Met de Chineesche immigratie zonder vrouwen en voor den tijd van vijf jaar, die *f* 175.500.— gekost had, had hij niet veel op. Zooals hij zich de zaak voorstelde, zouden de gewezen slaven bij hun vrijmaking zich omringd zien van arbeidende vrije lieden, die hun ten voorbeeld zouden zijn. Anders zouden de planters plotseling verlegen staan om arbeidskrachten, wat de ondergang van Cayenne was geweest. Die immigratie mocht echter niet ontaarden in een gewijzigde slavernij. Gedurende eenige jaren zou er dan een staat van beperkte vrijheid moeten zijn, en na den voorbereidingstermijn zouden de geëmancipeerden, wat rechten en verplichtingen betreft, in denzelfden toestand als de immigranten geplaatst kunnen worden. Door hun een voorschot op de schadeloosstelling te verleenen waren de plantage-eigenaren in de gelegenheid te stellen, zelf de immigranten te laten komen.

Van het staatstoezicht zonder meer verwachtte Gefken botsing op botsing, die er toe zou leiden, dat men er eindelijk een einde aan zou maken.

In Nederland wilde men die voorbereidende maatregelen niet. Gouverneur Van Lansberge was er ook geen voorstander van. Schimpf wel, en dit meeningsverschil was de onmiddellijke oorzaak van diens heengaan, omdat hij zoo geen verantwoordelijkheid voor de emancipatie meende te kunnen dragen.

Eindelijk kwam het bericht van de aanneming van het ontwerp-Loudon, door de amendementen-Van Bosse veel van zijn

macht beroofd, met zijn gelijktijdige emancipatie, staatstoezicht gedurende tien jaren en toekomstige immigratie. Het was niet wat Gefken begeerd had, maar nu de wet er was, schortte hij zijn oordeel op. In ieder geval verkoos hij de staatsvoogdij boven het Engelsche stelsel van apprenticeship. Hij hoopte, dat de gewezen meesters en de gewezen slaven hun nieuwen toestand zouden begrijpen.

Bij de gedachte, dat hij de afschaffing der slavernij in Suriname nog zou meemaken, herleefde hij. Zonder zorg was hij nochtans niet. Veel plantages zouden verkocht worden, zonder dat er koopers waren, die met vrije arbeiders zouden kunnen voortwerken, en het gouvernement zou duizende arbeiders moeten te werk stellen. Het tekort aan politietoezicht was ook verontrustend.

De 1ste Juli 1863 brak aan. Het was een der gelukkigste dagen van Gefkens leven. Ofschoon de wijze, waarop deze dag gevierd werd, ook van elders bekend is, wil ik hier toch de beschrijving laten volgen, die Gefken drie dagen later aan Groen van Prinsterer gaf, ook omdat zij eenige bijzonderheden, hemzelf betreffende, bevat. Men oordeele:

Paramaribo 4 Juli 1863,

„Een blijde dag is voor ons Suriname aangebroken, een regt blijde dag ook voor mij. Op den 1sten July kondigden des morgens te zes ure 21 kanonschoten de afschaffing der slavernij in deze kolonie aan. Er wapperden eenige vlaggen. Voorts heerschte eene eerbiedige stilte. Een dank -en bedestond was uitgeschreven. Alle neringen stonden stil, alle winkels waren gesloten, en weldra verzamelde men zich allerwege in de verschillende kerkgebouwen. Ds. Conradi trad op in de Hervormde kerk en had tot tekst: „O God, uw weg is in het heiligdom; wie is een God gelijk God!" (Psalm 77 vs. 14). In de kerken der Evangelische broedergemeenten in de geheele kolonie werd over denzelfden tekst gepredikt, ontleend aan het evangelie van Johannes (XIII,36): „Indien dan de Zoon u zal vrij gemaakt hebben, zoo zult gij waarlijk vrij zijn". De kerk dezer laatste gemeente te Paramaribo was op smaakvolle wijze versierd met frisch groen. De toevloed derwaarts was zóó groot, dat de voorstanders zich verpligt achtten, om de menigte, die buiten stond, te doen aanzeggen, dat op een later uur een tweede dienst zou plaats hebben, en ook toen deze werd gehouden was het kerkgebouw te klein om de talrijke schare te bevatten. Omstreeks te elf ure in den voormiddag vernam ik dat een aantal menschen, allen vrijgemaakten, tot mij wenschte toegelaten te wor-

den. Ik liet de dubbele voordeur geheel open zetten, en in een oogenblik was het ruime voorvertrek opgevuld met mannen, vrouwen, kinderen, oud en jong door elkander. Een ander deel was de zijpoort ingegaan, en kwam over de plaats van achteren binnen. Een deel bleef op de stoep en voor het huis staan. Nu trad een jong mensch voor, om uit aller naam het woord te voeren. Zij kwamen mij verzoeken, toch wel te willen zorgen, dat de Koning vernemen zou, hoe dankbaar zij hem waren voor het geschenk der vrijheid, en ook mij hun dank betuigen voor hetgeen ik voor hen gedaan had. Een tweede trad onmiddellijk daarna op als voorzanger. Op een gegeven teeken werd aangeheven een danklied aan Koning Willem III, voor die gelegenheid door de zendelingen vervaardigd, op de wijze van het Nederlandsche volkslied. Nadat eenige coupletten regt goed waren gezongen, hield ik een korte toespraak (ook Missie was beneden gekomen), waarop nog een couplet aangeheven werd en weer gejuich en jubeltoonen. Eindelijk defileerde alles in goede orde met eerbiedige groeten en dankbetuigingen langs ons heen, en vertrokken allen in stilte. Op dezelfde wijze waren zij reeds bij den gouverneur geweest. Ik wil U wel zeggen, dat ik zeer getroffen was. Het treffendste van alles was echter de avonddienst in de Hernhutter kerk, die geheel met kaarsen verlicht was (versiering en verlichting, waarvoor de kosten waren gevonden uit door de geëmancipeerden bijeengebragte gelden). De negerbevolking geheel in het hagelwit gekleed, zoo mannen als vrouwen, binnen die tempelwanden vergaderd te zien, had iets bijzonder plegtigs. Ook de gouverneur, vergezeld van zijn zoon en adjudant, als ook van beider dames, woonde de dienst bij. De hoofdvoorstander Van Calker rigtte het woord tot Z. E. in het Hollandsch, deed daarna het gebed en hield een toespraak in het Neger-Engelsch, terwijl bij afwisseling werd gezongen door een koor van aankomende jonge menschen en door de geheele gemeente. Het was ons daarbij goed. Er was uitgeschreven een dank- en bede*stond*, maar gedurende den ganschen *dag* bleef de eerbiedigste stilte heerschen. Het was daarbij een heerlijk schoon weder en des avonds een prachtige maneschijn. Op de twee volgende dagen hebben zich herhaaldelijk groote troepen met vlaggen en groene boomtakken op straten en pleinen vertoond, op luidruchtige wijze hunne vreugde aan den dag leggende. De P. G. was zoo goed niet, of hij moest een paar keer op het balcon komen, en de menigte met een woord toespreken; maar geen de minste ongeregeldheid heeft plaats gehad. Heden is alles stil. Uit de divisiën zijn mede goede berigten gekomen. De geest der geëmancipeerde bevolking

is voor het oogenblik goed. Moge nu door 's Heeren genade het goede de bovenhand houden. „Er wordt zeker in Nederland door de vromen om gebeden", zeide tot mij een der onlangs hier aangekomen zendelingen der afgescheiden gemeente. Nu, dat geeft steun. Van de groote moeilijkheid, waarin zich nu reeds het koloniale gouvernement bevindt ten gevolge van het niet aanhouden van die menigte van plantaadjes, waardoor duizende arbeiders zonder zich te kunnen verhuren aan planters maar zoo ten laste van de Regeering komen, van dat alles zal ik maar liefst niet gewagen"......

In de drie maanden, die aan de vrijgelatenen gegeven waren om zich een meester te zoeken, was de geheele negerbevolking een door de gansche kolonie zwervend volk. Toch: de emancipatie is onder Gods zegen gelukt, was Gefkens oordeel een jaar later, en hij kon niet nalaten steeds daarbij gewag te maken van den grooten dank, die men aan den gouverneur van Lansberge verschuldigd was. Maar de kolonie verkeerde in een zorgvollen toestand. Zonder uitbreiding met behulp van kapitalen en nieuwe werkkrachten zou zij niet kunnen blijven bestaan, tenzij met aanzienlijke jaarlijksche subsidiën van het moederland. Twee jaar later leek hem de toestand gunstiger. Hij verwachtte van verbeterde belastingwetten en toenemende immigratie, dat inkomsten en uitgaven elkaar zouden gaan dekken. Hem ging nog altijd het geestelijke het meest ter harte, en dan miste hij vooral een behoorlijk schoolonderwijs voor de kinderen der vrijgemaakten. Hij had erover geschreven naar vrienden in Amsterdam en Den Haag, maar geen antwoord ontvangen, en hij vreesde, wat ook voor die vrienden, en Groen voorop, een schrikbeeld moest zijn, dat er zouden komen scholen „met eerbiediging van eens ieders godsdienstige begrippen".

Gefkens laatste jaren in Suriname waren niet de opgewektste. Zonder dat hij er reden van opgeeft, noemt hij zijn positie meer dan ooit tevoren onaangenaam; soms scheen zij hem onhoudbaar. In dezen tijd viel een veroordeeling van mr. Heylidy wegens laster van den procureur-generaal. Bij allen, die door de emancipatie geleden hadden, stond hij in een kwaad blaadje. Meer dan vroeger leefde hij afgezonderd. En hij klaagt over de eentonigheid der tropische gewesten zonder afwisselende jaargetijden, zonder winter maar ook zonder lente, dagen en nachten altijd even lang. „O gezegend Europa! O bevoorregt Nederland!".

Het regeeringsreglement had lang op zich laten wachten, maar

eindelijk was ook dit gekomen. Op de openbare audientie van 1865 bij gelegenheid van 's Konings verjaardag, waarvan Gefken altijd gebruik maakte, om iets te zeggen, sprak hij daarover. Hij erkende Suriname's behoefte aan een regeeringsvorm, waarbij aan de ingezetenen eenige invloed op de openbare aangelegenheden werd toegekend, maar hij vond het moeilijk — al zal hij dit toen wel niet hebben gezegd, de kleine maatschappij kennende, het Thorbeckiaansche product in te zien zonder den draak te steken met deze poging, om „van ons Surinametje een Amerikaansch republiekje te maken".

De invoering der nieuwe wetgeving heeft Gefken niet meer meegemaakt. De gouverneur had hem nog wel gevraagd, tot zoolang te blijven, maar het duurde te lang. Metman, van wien hij vertelt, dat hij zeer populair was in Suriname en droomde van een ministerie der West-Indische koloniën, was met geheel onbruikbare ontwerpen gekomen. Na zijn dood in Paramaribo werd onder Gefkens leiding zijn werk voortgezet, tot deze 2 Juli 1867 naar Europa vertrok. 1 Mei 1869 trad de nieuwe wetgeving in werking.

Reeds in 1859 was er sprake geweest van een gouverneurschap van Gefken. Hij hoorde het van zijn vriend Elout. Nu, in 1867 kwam het verzoek rechtstreeks tot hem. Hij bedankte, ook omdat Lansberge maar niet kon beslissen, of hij zou heengaan. Begin Augustus drukte hij Groen weer de hand.

Zijn arbeid in Suriname had Gefken bekroond gezien met zijn benoeming achtereenvolgens tot ridder en commandeur in de orde van den Nederlandschen leeuw.

Bij de verkiezing na de tweede kamerontbinding onder het ministerie Van Zuylen-Heemskerk werd Gefken te Zwolle tot Tweede kamerlid gekozen. Aan de beraadslagingen daar nam hij steeds een levendig deel. Ofschoon hij meermalen uitsprak, een onafhankelijk standpunt in te nemen, beleed hij toch onmiskenbaar ook daar de antirevolutionnaire of christelijk-historische beginselen. Meer dan de liberalen, die zoo hoog van hun vrijheidszin opgaven, meende hij zich als voorstander van de vrijheid te hebben doen kennen. Vrijheid van godsdienst had hij al in 1835 voorgestaan toen hij de afgescheidenen verdedigde; vrijheid van onderwijs in een vlugschrift in 1841; afschaffing van de slavernij in 1842 en 1853.

Ofer Surinaamsche belangen kon hij telkens met groote warmte spreken. „Nederland heeft ook nog West-Indische koloniën", riep hij uit bij de eerste begrootingsbehandeling, die hij meemaak-

te. Hij herinnerde aan zijn vreugde op den 1sten Juli 1869. Ten onrechte, betoogde hij, deed men de kwijning van Suriname aanvangen met den dag der emancipatie. Zonder deze zou het land, wat gebrek aan arbeiders betreft, in nog ongunstiger toestand verkeerd hebben. De negerbevolking had onder de slavernij een niet minder groot geboortetekort of een niet minder hoog sterftecijfer. Meermalen sprak hij uit, dat hij den 1sten Juli 1873, de afschaffing van het staatstoezicht op de vrijgemaakten, dat hij gaarne van langeren duur gezien had, met vrees zag naderen. Van de geheele Surinaamsche bevolking waren de 30.0C0 geëmancipeerden de eenigen, die geregelden arbeid verrichtten, maar zouden zij dat blijven doen? De houding der gemanumitteerden en der vrije lieden van de kleur gaf weinig hoop. Reeds de jaarlijksche vernieuwing der contracten gaf den planters zooveel onzekerheid, of hun arbeiders zouden blijven werken. Maar aan de arbeidslust lag het niet alleen. Ook de behandeling, die de gewezen slaven ondervonden hadden in den contractstijd, zou een factor van gewicht zijn voor de beantwoording der gestelde vragen Om dit alles bleef Gefken ook in de Kamer aandringen op immigratie, die ten slotte toch ook den bloei van Demerary veroorzaakt had. Het koloniaal bestuur moest deze zaak ter hand nemen, en Nederland had tot taak door waarborging van rente, en desnoods ook van aflossing, Suriname aan een leening te helpen. Britsch-Indië was het eenige land, dat in aanmerking kwam voor de levering van arbeidskrachten. Geen nieuwe roof uit Afrika; geen Madeiranen, ellendig volk, waaraan men weinig had; geen Chineezen, noch uit Macao, afzichtelijk volk, dat van gering voordeel voor de kolonie geweest was, noch uit Hongkong, die oneindig beter voldeden, maar te veel aan overtocht, terugtocht, loon en voeding kostten.

Over de kolonisatie van Europeanen liet hij zich eenmaal uit. Hij bezag die uit Surinaamsch standpunt: „geen Europeër kan arbeid verrigten in Suriname, die iets tot de welvaart van de kolonie zal toebrengen".

Ook het onderwijs aan de kinderen der geëmancipeerden roerde hij hier aan.

Gefkens gezag in de Kamer was niet groot. Men noemde hem gemoedelijk en goedmoedig; Groen vond hem te weinig strijdlustig dan hij met het oog op het onderwijsvraagstuk wel gewenscht had. Zijn amendementen, met name op de Surinaamsche begrootingen, ten opzichte waarvan hij toch deskundig bij uitnemendheid mocht worden geacht, hadden bijna nooit succes.

Langer dan $1\frac{1}{2}$ jaar duurde dit kamerlidmaatschap niet. Bij de verkiezing in 1869 werd Gefkens mandaat niet verlengd.

In het begin van 1872, onder het gouverneurschap van Van Idsinga, is er sprake geweest van de uitzending van twee commissarissen naar Suriname, „ten einde eens duchtig inspectie in loco te nemen". Gefken werd door den minister van Koloniën aangezocht, zich beschikbaar te stellen. Hij mocht zelfs zijn metgezel noemen. Hij nam het aan, maar hoorde, waarschijnlijk ook ten gevolge van de ministerswisseling, er niets meer van. Intusschen werd reeds toen Van Sypesteyn als aanstaand gouverneur genoemd.

De laatste bemoeienis van Gefken met Suriname vond ik op den 1sten Juli 1873, den lang verbeiden dag. Een advertentie in De Standaard van dien dag vermeldt hem als voorzitter van de door Van den Bosch in 1828 gestichte Maatschappij tot bevordering van het godsdienstig onderwijs onder de inlandsche bevolking in de Kolonie Suriname. Er werd een feestgave gevraagd voor de zending. Groen van Prinsterer liet zich, als nimmer, ook ditmaal niet onbetuigd.

Gefken overleed te 's-Gravenhage den 22sten September 1887. Als een bijzonderheid mag ik vermelden, wat dr. Benjamins mij schreef, toen ik de stof voor dit opstel begon te verzamelen: „Ik herinner mij den altijd deftigen man uit mijn kinderjaren zeer goed. De jongens hielden niet van hem, omdat zij hem er de schuld van gaven dat er op straat geen vliegers mochten worden opgelaten en dat er op Oudejaarsavond en Nieuwjaarsdag geen vuurwerkgevechten van de scholen tegen elkaar mochten gehouden worden, een oud gebruik in Paramaribo".

Amsterdam 29 April. 1930.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK V

KERK EN SCHOOL

§ 1. In de vorige hoofdstukken hebben wij van de predikanten bericht gegeven, voorzoover zij hunne plaats innamen in de algemeene geschiedenis onzer eilanden; ook hebben wij van enkelen melding gemaakt in verband met de slavenbekeering. Er is ons in dit hoofdstuk aan gelegen den toestand van kerk en school opzettelijk te beschouwen. De vaderen hebben naar de overzeesche gewesten hunne zeden en gewoonten, hun instellingen, bestuur en rechtspraak overgebracht; ook hunne taal natuurlijk, maar dit als bij ongeluk en zonder het spreken ervan onder de inlandsche volken ook maar eenigszins te bevorderen, al zijn er gelukkige uitzonderingen; het ligt derhalve voor de hand, dat zij ook hun kerk- en schoolwezen overplantten, zoodat wij den vaderlandschen kerkdienst overal terugvinden, slechts met de wijzigingen, die hij van de andersoortige omgeving noodzakelijk moest onder-

gaan. Wij behandelen in dit hoofdstuk achtereenvolgens de kerkelijke personen, de kerkelijke handelingen en de kerkelijke gebouwen. Dat wij kerk en school onder één hoofd brengen, behoeft geene rechtvaardiging: de school diende kerkelijke belangen en stond onder kerkelijk toezicht.

§ 2. In de statuten van Batavia, afgekondigd onder G. G. Ant. van Diemen 1 Juli 1642, luidt de tweede titel: „Binnen voorschrevene landpalen zal geen andere godsdienst of religie gepleegd veel min geleerd of voortgeplant worden, 't zij in het heimelijk of openbaar, dan de gereformeerde christelijke religie gelijk die in de publieke kerken van de Vereenigde Nederlanden geleerd wordt". In eene gelijksoortige verordening, het Reglement voor de Bewindhebbers der W. Indische Compagnie, 26 April 1634, art. 3 vinden wij echter deze bijvoeging: „zonder dat men nogthans, die van ander gevoelen zou mogen wezen, in zijne conscientie zal bezwaren of deswegens eenige moeite aandoen of laten geschieden, ten ware bij denzelven een publiek schandaal werde gegeven, strafbaar bij de magistraten". Hofstede, deze bepaling vermeldende, merkt terecht op dat „er geen reden is uit te denken, waarom men de conscientie in het Oost meer dan het West zou bezwaard hebben" [1]) en zoo is het ook. Doch wij hebben hier alleen op „het" West te letten. Juist als in patria was de gereformeerde kerk ook in West-Indië de bevoorrechte, haar leer mocht alleen verkondigd, haar liturgie gebruikt, haar kerkorde moest gevolgd worden en, dat alle andere godsdiensten en kerken er verboden waren, mocht men bij officiëele gelegenheden gaarne nog eens onderstreepen. Toen in 1686 H. H. Mog. besloten, dat de kolonie Suriname zou gesteld worden onder opzicht van de Societeit, die Bewindhebberen met Amsterdam en den Heer Aerssen van Sommelsdijk, ieder voor een derde part, hadden aangegaan, waren die van Zeeland daar vóór geweest „mits dat geen persoonen hier te lande of aldaer in Suriname souden worden toegelaten tot eenige directie of bewindt van de voorschreve colonie, die professie souden doen van den paepschen godsdienst" [2]).

Aan dat bekleeden van openbare ambten alleen door gereformeerden heeft men vastgehouden, voor het overige was men op het geduldig papier der plakkaten ook nog streng genoeg, maar in de practijk gemeenlijk verdraagzaam. De omstandigheden leidden daar van zelve toe; ook werd de blik door het reizen over de wijde wateren allicht wat ruimer. Op onze eilanden nu waren kerk

---

[1]) P. Hofstede, *Oost-Indische kerkzaken*, 1779, I 15.

[2]) *Groot Placcaat Boek* IV 340. Wiltens, *Kerkelijk Plakaatboek*, 1722, blz. 637.

en school naar wet en regel gereformeerd; zelfs zullen wij van een leertuchtgeding tegen een presbyteriaansch predikant op St. Maarten moeten kennis nemen; de practijk echter was gematigd en van godsdiensttwisten hooren wij op deze overigens twistzieke eilanden weinig of niet. De Joden hebben het er goed; roomsche priesters bedienen er den doop zelfs aan gereformeerde kindertjes; zoo doen ook episcopaalsche en presbyteriaansche predikanten, die tevens bij vacatures huwelijken inzegenen; de lutherschen hebben op St. Eustatius eene eigen gemeente; gereformeerde predikanten doen veilig dienst op de Deensche Antillen, waar ook, zagen wij, de zending der Hernhutters bescherming vond; slechts hebben de gouverneur a.i. J. Runnels in 1788 en gouverneur P. A. Godin in de volgende jaren de wesleyaansche zending op St. Eustatius bestreden, zonder de stichting van gemeenten te kunnen tegenhouden. Op St. Maarten was aanraking met het roomsch katholicisme van het Fransche gedeelte; af en toe hoort men van compagniesdienaren, die tot de R. K. kerk zouden behoord hebben.

§ 3. Wij geven eerst de predikantenlijsten, van de gereformeerde en andere dienaren op de Bovenwindsche en van gereformeerde in dienst der classis Amsterdam op de Deensche eilanden [1]).

I. *St. Eustatius*

1. Gereformeerde kerk

Johannes Osdorpius, Maart 1699 tot † 27 Aug. 1699.

Hij was getrouwd met Maatje Lans [2]).

Anthony Kowan, 18 Mei 1701 tot † 20 November 1740.

Hij was getrouwd eerst met Catharina de Geus, daarna met Anna Oyen. Voor het overige verwijzen wij naar het boven over zijn persoon en gezin medegedeelde [3]).

George van Essen, van Kleef geboortig volgens de monsterrollen, Februari 1742 tot † 1764. Volgens een later te noemen brief van 18 Juni 1755 was hij een neef van den Amsterdamschen predikant E. Ph. G. van Essen, zoon dus vermoedelijk van diens

---

[1]) Zoo goed mogelijk samengesteld uit de doop- en trouwboeken, voorzoover over, uit de brieven van en aan de betrokkenen in het classicaal en compagnies archief en uit de jaargangen der Boekzaal.

[2]) *W. I. Gids* 1929, blz. 359.

[3]) *Aldaar* 1929, blz. 364. 424. 433. 533. 1930, 288. Vos, *Amstels kerkelijk leven*, 1903, fol. 304*a* heeft alleen: Ant. Covan Eustacha. S. van Dissel in *Kerkh. Archief* II 404, 1859, noemt alleen zijn naam.... Kwaam!

broeder Daniel Theodorus, predt. te Repelen in het vorstendom Meurs. Hij zelf had gestaan in Meyderich onder de classis Duisburg.

Ik heb nergens kunnen vinden of hij getrouwd was.

Rudolf Wildrik, 25 November 1765 tot .... 1778.

Hij was eerst op Curaçao geweest, waar hij in Augustus 1758 intrede had gedaan naar Gen. 12, 1 [1]). Vandaar kwam hij in den morgen van 25 November 1765 op St. Eustatius aan „met (z)ijn dogtertje" [2]). Hij vroeg ontslag in 1778 en werd in Mei 1785 weder predikant op Curaçao, in 1794 emeritus [3]). Hij kan dezelfde zijn, die zich 17 September 1750 te Groningen liet inschrijven als te Coevorden geboren [4]).

Conrad Schwiers 17 Mei 1778 tot 7 Juni 1780.

Hij kwam als proponent, geboortig van Bremen, den 4den Juni 1775 uit Amsterdam op St. Maarten aan. De vice-commandeur had hem met zijn eigene bark van St. Eustatius laten halen en bood hem zijn huis aan, totdat de pastorie in orde zou zijn. Hier deed hij intree op 11 Juni naar 1 Cor. 2, 2 en preekte er afscheid op tweeden Paaschdag Maandag 20 April 1778, naar Hand. 20, 31—32 [5]). Daarvóór echter, immers 28 Februari, had hij reeds op St. Eustatius gedoopt [6]). Hij deed zijne intrede op dat eiland 17 Mei naar 1 Cor. 1, 23—24 en begint den 30sten een trouwregister [7]). Den 1sten Juni 1780 vroeg hij verlof, doopte nog den 5den en vertrok den 7den zonder van iemand afscheid te nemen. In 1782 ging hij naar Batavia [8]). Nu liet zich 15 Maart 1781 te Harderwijk een Conradus Schwiers, theol. cand. inschrijven [9]). Ik gis dat dit onze Conradus is, die gedurende zijn kort tusschenverblijf in Nederland daar een Nederlandschen graad wilde halen. Hij was getrouwd met Gerarda Weppelman, bij wie hij eene doch-

[1]) *Boekzaal* 1759, II 592.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 249 R. A. op datum.

[3]) S. van Dissel in *Kerkh. Archief* als *boven*, blz. 383 vlg. In *Archief Kerkg.* XXI 135 zeg ik 1793. Maar Mr. B. de Gaaij Fortman was zoo vriendelijk mij er op te wijzen, dat 's mans laatste doopacte is van 19 Juli 1794, *Doopboek* Curaçao, Oud Archief no. 1465.

[4]) *Album Stud. Ac. Gron.* kol. 204. Er woonden in Coevorden velen van dien naam, nog een Rudolf, ook theoloog; een Cyriacus Lancelot, de latere predikant van Hattem in 1754 en weer een Rudolf, jurist die allen in Harderwijk hebben gestudeerd, *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.*, 28 Sept. 1728, kol. 80 *a*; 12 Sept. 1740, kol. 93*a* en 1 Juni 1790, kol. 148 *a*

[5]) *Boekzaal* 1777 I 728 (verlaat) en 1778 II 113.

[6]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op datum. Schwiers aan classis 27 Mei 1778, Oud class. arch. afd. St. Eust., blz. 34.

[7]) *Brief* als boven. *Ondertrouwboek* S. E. no. 254 R. A. op datum.

[8]) Van Troostenburg de Bruyn, *Biogr. Woordenboek*, blz. 391.

[9]) *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.* kol. 139*a*.

ter had, Anna Margaretha, die hij 20 December 1778 doopte. Als getuigen stonden daar bij Jacob Caspar Metslar, achter wiens naam alleen V. D. M. en zijne vrouw Johanna Petronella Weppelman, zuster dus van juffrouw Schwiers. Voorts Albert Weppelman en zijne vrouw Anna Margaretha van Hemert, naar wie dus de doopeling genoemd is [1]). Ten overvloede herinner ik er nog aan, dat er in 1806 een Conrad Schwiers, theol. doct., als predikant aan de Rio de Berbice staat [2]). Kan dat nog de onze zijn?

Johan Hendrik Reneman 30 Jan. 1785 tot † 16 Juni 1787.

Hij kwam als proponent naar St. Maarten, waar hij 24 October 1779 intrede deed naar Genes. 12, 1 [3]). Op St. Eustatius, dat hij gedurende de vacature wezenlijk reeds bediend had, deed hij 30 Januari 1785 intrede, na bevestigd te zijn door ds. J. A. Sporon van Curaçao, met handoplegging door P. J. Sporon van St. Jan en R. Brill van St. Maarten. De bevestiger sprak naar Spr. 9, 1—5 „met de levendigste welsprekendheid en niet mindere schranderheid", het geheel „eene zeldzame plechtigheid" [4]). Helaas overleed hij na eene ziekte van 3 dagen reeds 16 Juni 1787 [5]). Hij was getrouwd met Swaantje Rinkenberg, den 14den November 1784 doopte hij hun zoon Cornelis Michaël Laurentius [6]).

Roelof Brill 1 November 1789 tot 11 Mei 1792.

Hij was de zoon van Cornelius, predikant te Simonswold in Oostfriesland sinds 1766; de broeder van Jacobus Cornelius, sinds 1792 predikant te Iderhove in denzelfden coetus; hijzelf was als candidaat door het consistorium te Aurik te Campen cl. Emden geplaatst in 1783, maar nam reeds 10 October 1784 afscheid en vertrok naar St. Maarten [7]). Vandaar ging hij naar St. Eustatius, waar ds. V. Stauffer hem 1 November 1789 bevestigde, 11 Mei 1792 vroeg hij eervol ontslag [8]). Zijne vrouw heette Adriana Gibbes, eene zuster van Jan Salomonsz. Gibbes, vice-commandeur van St. Maarten (1784—1789), die als getuige stond bij den doop van Engolina Anna Brill, 16 September 1791 [9]).

---

[1]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op 20 Dec. 1778.

[2]) *Naamregister der predt.*, 's-Grav. 1806, blz. 142.

[3]) *Boekzaal* 1779 I 61. 418 vlg. 1780 I 240.

[4]) *Boekzaal* 1785 I 600 vlg.

[5]) *Aldaar* 1787 II 357. Kerkeraad S. E. aan classis 20 Juni 1787, oud class. arch. afd. S. E. blz. 51.

[6]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op datum. Er is een Jan Hendrik Reneman Groninganus, te Groningen 29 Juli 1773 en nog eens 9 Sept. 1777 ingeschreven, *Album Stud. Ac. Gron.* kol. 228 en 232.

[7]) *Naamregister* als boven, blz. 144 vlg. *Boekzaal* 1783 I 510, 635. 1784 II 669.

[8]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op anno 1789. *Notulen* kerkeraad St. Maarten Solis 27 Mei 1792 sub 1. R. A.

[9]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op datum.

2. Luthersche kerk

Johannes Simons April 1780 tot Augustus 1782.

Hij kwam van Guntersblum in Rijnhessen, Heeren X benoemden hem 20 Maart 1780 bij de luthersche gemeente op S. Eustatius, in Augustus 1782 aanvaardde hij het ambt a.i. op Curaçao, waar George Heinrich Pfeiffer het zijne had neergelegd, maar overleed reeds 25 Februari 1783 [1]). Hij was getrouwd met Jenny Odmeans, en 13 Maart 1781 werd hun derde dochter Jenny geboren [2]).

3. Engelsch Episcopaalsche Kerk.

Robbert Robberts 1754.

Hij was van Cowen in Wales en op St. Christoffel getrouwd met Alice Percival, weduwe van Eduard Beley. Als Engelsch predikant op St. Eustatius wenschte hij naar de Nederlandsche wet te worden overgetrouwd, gelijk dan ook 23 November 1754 geschiedde. Hij was toen 26, zij 48 jaar [3]).

Richard Davids 1765.

John Richardson 1774.

John Gordley 1779. 1780. 1785.

Hij was getrouwd met Susanna Sellis. Hun dochter Susanna werd gedoopt 7 Juni 1785 [4]).

Thomas Nugent 1787. 1788.

John Audain 1789.

4. Roomsch Katholieke Kerk

J. O. Longhlin 1783.

Francisco Remon Mato 1785.

Josefus Alvarez 1790 [5]).

§ 4. II. *St. Maarten*

1. Gereformeerde kerk

Josias Jacques Juli 1739 tot † Mei 1759.

---

[1]) Heeren X aan De Graaf 20 Maart 1780, 112 W. I. C. 75. S. van Dissel in *Kerkh. Archief* als *boven* II 407 en daaruit Loosjes, *Naamlijst* 1925 blz. 305.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op anno 1781 zonder doopdatum.

[3]) *Ondertrouwboek* S. E. no. 252 R. A. op 18 Aug. 1754, den dag van het eerste gebod.

[4]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op datum.

[5]) Waarschijnlijk doortrekkend.

Hij stond eerst op Saba [1]).
Barak Houwink 30 Januari 1763 tot 1774.
Hij vroeg 28 Augustus 1765 voor Curaçao, maar trok dat verzoek in. Hij heet „van zijn dienst afgestaan" in 1774 [2]).
Conrad Schwiers 11 Juni 1775 tot 20 April 1778.
Zie voor hem boven op St. Eustatius.
Johan Hendrik Reneman 24 Oct. 1779 tot Jan. 1785.
Zie voor hem boven op St. Eustatius.
Roelof Brill einde 1784 tot October 1789.
Zie voor hem boven op St. Eustatius.
Valentijn Stauffer 1789.
Hij kwam als proponent [3]).

2. Engelsch Presbyteriaansche kerk

John Runnels 1762, rustend 1777.
Over 's mans leertuchtproces zullen wij hieronder uitvoerig handelen. Hij was getrouwd met Aletta Doeke Groebe. Ik ken althans drie dochters van hen, Anne Mary, Helena Elisabeth en Anna Maria, gedoopt 19 Juni 1771, 6 November 1775 en 7 Juli 1782 en een zoon John, ged. 30 Maart 1777 [4]).

3. Roomsch Katkolieke kerk

Hypolite, Capucijn 1776 [5]).

III. *Saba*

1. Gereformeerde kerk

Josias Jacques 18 November 1736 tot Juni 1739.
Ds. Kowan had hem met handoplegging bevestigd [6]).

[1]) De oproeping voor een opvolger op St. Maarten in *Boekzaal* 1759 II 286, 1762 I 125. In de laatste wordt de eisch tot prediken in Engelsch ingetrokken. Gelijk ds. Kowan (*boven* III § 12) was ook hij grondbezitter, eigenaar immers van een plantage aan de Pan, die hij 10 October 1754 verkocht aan Richard Hasselt Pzn. *Verkoopbrief*, Secr. akten no. 154. Daarvóór had hij eene plantage in huur gehad van Frank Cuveljé, port. no. 6, fol. 714*v*.

[2]) *Boekzaal* 1763 I 96. *Naamregister* als boven, blz. 142. Er is een Baracus Houwink, Westerwollinganus L. A. in *Album Stud. Ac. Gron.* kol. 208 op 20 Dec. 1753.

[3]) *Boekzaal* 1789 II 65.

[4]) *Doopboek* S. E. nos 249 en 250 R A. op data.

[5]) Doortrekkend of van het Fransche gedeelte.

[6]) *Latijnsche brief* van Jacques aan classis 20 Febr. 1737. Oud class. Archief Amst., afd. St. Eust. blz. 14.

2. Engelsch Presbyteriaansche kerk

Hugh Knox 1755. 1758.
Hij was geëxamineerd door het presbyterium te New-York [1].

§ 5. IV. *St. Thomas*

1 Gereformeerde kerk

Wigboldus Rasvelt vóór 1730 [2].
Jacobus Swart 1732 tot.... [3].
Johannes Borm 1737 tot 1743.
Wij leerden hem reeds kennen als den ongenadigen vijand der Hernhutters [4]. Ik houd hem voor denzelfden, die zich als Johannes Borm van Middelburg, theoloog, te Harderwijk liet inschrijven op 8 April 1732 en 4 October 1734 [5].
Johannes Samuel Paldamus 26 Juli 1744 tot † 24 Octob. 1752.
Hij was geboortig van Anhalt—Köthen, te Amsterdam geëxamineerd door ds. W. Schiphout Jan. 1744, naar St. Thomas gegaan en daar 26 Juli 1744 door ds. Racer van St. Kruis bevestigd. Hij overleed 24 October 1752, blijkbaar diep betreurd, want men geeft er bericht van in ongewoon warme bewoordingen [6].
J. A. Montenacq 23 December 1753 tot....
Op den genoemden dag bevestigde ds. Kneevels van St. Jan hem naar Hand. 10, 33 en dienzelfden dag deed hij intrede naar Jes. 42, 4b [7]. Hij leefde althans nog in 1758.
Gerardus Johannes Scheers 1763 tot....
Hij kwam als proponent uit [8]. Misschien dezelfde die zich als Neomagensis, Th., 24 September 1751 te Leiden had laten inschrijven [9].
Johan Willem Brandt 1772 tot 1778.

---

[1]) G. van Essen aan classis d.d. St. Eust. 26 Febr. 1756 en 18 Jan. 1758, Oud class. archief Amst. afd. St. Eust. blz. 20—21.

[2]) Ik noem hem op gezag van Vos, *a. w.* fol. 304*a*, die louter den naam vermeldt. Hij stond op Curaçao van 1730 tot zijn dood in 1757. Hij moet dan op St. Thomas hebben gestaan vóór 1730.

[3]) Zijn overeenkomst met den kerkeraad, waarop wij terugkomen, is van 20 Dec. 1731, Oud class. arch. Amsterd. afd. St. Thomas, blz. 1. Hij was van Emden.

[4]) *Boven* III § 16.

[5]) *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.* kol. 83*a*. 86*b*.

[6]) *Boekzaal* 1743 II 683. 1753 I 124, 229.

[7]) *Boekzaal* 1754 II 218.

[8]) *Boekzaal* 1764 I 93.

[9]) *Album Stud. Ac. Lugd. Bat.* kol. 1035.

Hij kwam als proponent uit [1]).

Johan Conrad Ludwig Broëffel 1780 tot 1 Januari 1784.

Zijn vader Johan Dietrich was 40 jaar predikant bij de gereformeerde gemeente te Laga in Lippe [2]), hijzelf was school gegaan te Lemgo aan de Bega in datzelfde vorstendom, had de universiteit te Marburg bezocht en was in 1774 naar Bremen gekomen als leeraar in Latijn, Grieksch, Fransch, geschiedenis en aardrijkskunde. Daar had hij summo cum applausu praeparatoir gedaan 2 October 1776 en was toen gevraagd om op St. Kruis onderwijzer te worden [3]).

Hij had daar gewoond ten huize van den na te noemen ds. Müller en men had hem, nadat hij ook vaardig in het Nederlandsch geworden was, tot den predikdienst toegelaten. Toen nu ds. Brandt in 1778 zou heengaan, sloeg hij voor Broëffel te beroepen, maar, daar het Bremensche examen alleen praeparatoir mocht heeten, moest de arme jonge man terug naar Amsterdam! [4]) Daar examineerde de classis hem 11 Januari 1780 peremptoir [5]), waarna hij het ambt op St. Thomas aanvaardde. Hij bekleedde het kort genoeg voor zooveel moeite: 1 Januari 1784 preekte hij afscheid naar Matth. 6, 33*a* en „heeft den herdersstaf in ons midden neêrgelegd" [6]).

Franciscus Melchior Verboom 1785 tot....

Hij ging als proponent [7]).

V. *St. Kruis*

1. Gereformeerde kerk

Hendrik Hendricxs 14 Oct. 1742 tot † 1743.

---

[1]) *Boekzaal* 1772 II 80.

[2]) Het geslacht was reeds oud daar. Ik vind op 13 Juni 1676 Arnoldus Ludov. Bröffel, Detmoldia-Lippiacus, th. in *Album Stud. Ac. Gron.* kol. 114; Jan Diderik Bröffel Lippiacus, th. 19 Aug. 1728 en Ludov. Bröffel Lippiacus, th. 19 Aug. 1739 in *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.* kol. 80*a* en 92*a*. Vos *a.w.* fol. 304*a* heeft alleen den naam en dan nog als Dröffel.

[3]) Conrad Iken, theol. doctor aan classis d.d. Bremen 11 April 1776. Oud class. arch. Amst. W. Indië, afd. St. Thomas, blz. 8 (copie get. 5 Febr. 1778). *Getuigschrift* van kerkeraad te Christianstadt op St. Kruis 5 Febr. 1778, *aldaar*, blz. 9. J. C. L. Broëffel aan classis, St. Kruis, 17 Febr. 1778, *aldaar*, blz. 7 en 10 Febr., *aldaar* blz. 9*a*.

[4]) Kerkeraad van S. Thomas aan classis 8 April 1779 met extract uit de notulen van 3 en 17 Dec. 1778. *aldaar*, blz. 4*a-b*.

[5]) *Boekzaal* 1780 I 76.

[6]) *Notulen* kerkeraad S. Thomas 4 Jan. 1784, oud class. archief als *boven*, blz. 5. *Boekzaal* 1785 I 483.

[7]) *Boekzaal* 1785 II 62.

Hij was met zijn gezin 7 October 1742 aangekomen [1]).

George Frederik Racer 1743 tot....

Hij kwam in 1722 als proponent naar Delden en ging vandaar naar St. Kruis [2]).

....Wijngaarden overleden vóór 1756.

....Bakker overleden 1756 [3]).

Johannes Lambertus Urbanus Boreel Hofman 11 Dec. 1757 tot † 1766.

Hij was geboren te Paramaribo, als theoloog te Leiden ingeschreven 16 September 1748 [4]) en had 6 Juni 1757 peremptoir gedaan [5]). Den 26sten November van dat jaar kwam hij met zijne familie op St. Eustatius aan, preekte er Maandag 28, vertrok 30 verder naar St. Kruis, waar ds. J. A. Montenacq van St. Thomas hem Zondag 11 December bevestigde naar Spr. 8, 24 en hij denzelfden dag intree deed naar 1 Thess. 5, 12—13 [6]). Den 6den Juni 1763 heet zijn zesjarige diensttijd verstreken (gerekend dus naar den dag van zijn peremptoir en afvaardiging), den 25sten beriep de gemeente hem opnieuw, zonder verband van tijd en met merkelijke verhooging van salaris. Hij nam het aan en preekte opnieuw intrede 25 September naar Hoogl. 8, 11—12 [7]). Eind 1766 moet hij overleden zijn [8]). Zijne vrouw heette Maria Hogestein [9]).

Johan Willem Theodorus Maas 1769 tot † 1773.

Hij was gekomen als proponent [10]).

Henricus Müller 18 December 1774 tot....

Wij leerden hem reeds kennen [11]) en zullen dat nog nader doen als een voortreffelijk pastor. Den 18den December 1774 bevestigde ds. J. W. Brandt hem naar Hebr. 13, 17 en deed hij intrede naar Handd. 26, 18, eene „prachtige en zielroerende preek" [12]). En reeds van 15 Januari 1775 is zijn eerste brief aan classis [13]).

---

[1]) *Boekzaal* 1743 I 215 vlg. II 579.

[2]) Moonen, *Naamketen*, Dev. 1807, blz. 15. *Boekzaal* 1744 I 39.

[3]) Naar ds. van Essen aan classis 26 Febr. 1756, oud class. archief als *boven* blz. 20: „Ds. Bakker op St. Crux is in den besten bloei zijner jaren overleden, zijn voorganger, ds. Wijngaarden, is hem kort gevolgd".

[4]) *Album Stud. Ac. Lugd. Bat.* kol. 1022.

[5]) *Boekzaal* 1754 II 684 en 1757 I 576, 692.

[6]) Aldus naar een brief van ds. van Essen aan classis 18 Jan. 1758. *Boekzaal* 1759 II, 145 heeft 11 Dec. 1758. De preek verscheen te Utrecht 1766.

[7]) *Brief* van 28 Sept. 1763 in *Boekzaal* 1764 I 114.

[8]) *Aldaar* 1767 I 691.

[9]) *Doopboek* S. E. no. 248 R. A. op 9 Dec. 1764.

[10]) *Boekzaal* 1770 I 62, 1774 I 366.

[11]) *Boven* III § 17.

[12]) *Boekzaal* 1775 I 745 vlg.

[13]) Oud class. archief W. Indië, afd. St. Kruis, blz. 1.

Salomon Lette 1777 tot....

Hij was gekomen als proponent [1]).

Petrus van Vlierden althans 1784 tot....

Hij noemt zich, wanneer hij op St. Eustatius doopt of trouwt, ecclesiastes te St. Kruis [2]).

VI. *St. Jan*

1. Gereformeerde kerk

Jac. Calverlage 28 Juni 1750 tot † 22 Aug. 1751.

Hij was med. doctor en deed 18 Juni 1750 intree naar Jes. 49, 1—3 [3]). Hij kan die Jacob van Calverlage zijn, die zich 31 Mei 1740 als Amstelodamensis, med. te Harderwijk liet inschrijven [4]). Hij overleed na een dienst van slechts ruim een jaar [5]). Op zijn doorreis naar St. Jan had hij op St. Eustatius gepreekt [6]).

Johannes Wernerus Kneevels Joh. fil. 1752.

Wij zagen reeds, dat hij 23 December 1753 J. A. Montenacq op St. Thomas bevestigde.

Petrus Faselus Sporon 1783 tot....

Hij was uitgekomen als proponent [7]). Zijne ouders waren Jean Isaäc en Susanna Jacomina van Deinse, hijzelf was gedoopt 15 Augustus 1762 [8]). Wij zagen reeds, dat hij in 1785 mede de hand oplegde aan ds. Reneman.

Voorts vindt men nog namen van predikanten, die korter of langer op St. Eustatius waren en daar den doop bedienden of een preekbeurt waarnamen.

Jacob Casper Metzlar V. D. M. Zie bij C. Schwiers [9]).

Nicolaas Clay op Anguilla vóór 1779 [10]).

---

[1]) *Boekzaal* 1777 I 70.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op 4 Juli 1788. *Ondertrouwboek* S. E. no. 254 R. A. op 10 Juli 1788. Ik ken een Petrus van Vlierden, 4 Sept. 1753 als Hattemo Gelrus phil. te Harderwijk ingeschreven, *Album Stud. Ac. Gelro Zutph.* kol. 109. Een anderen of denzelfden als predt. te Varik, 30 Juni 1765 te Waardenburg en Neerrijnen, *Boekzaal* 1765 II 96. Vos *a. w.* fol. 304*a* heeft alleen den naam als P. V. V. Lierden.

[3]) *Boekzaal* 1750 II 133, 777.

[4]) *Alb. Stud. Ac. Gelro Zutph.* kol. 93 *a*.

[5]) *Boekzaal* 1752 I 586.

[6]) Ds. van Essen aan classis 27 Oct. 1750, oud cl. archief blz. 16.

[7]) *Boekzaal* 1783 I 85.

[8]) L. Knappert in *N. Ned. Biogr. Woordbk.* VII 1168.

[9]) Er is een Jacob Casper Metzlar Hulsta Flandrus in *Album Stud. Ac. Ultraj.* 1785 z. d. kol. 176.

[10]) *Getuigenis* van Abr. Heyliger Pzn., oud class. archief afd. St. Maarten, blz. 17.

Casparus Weiberg, gereformeerd predikant van Philadelfia, op een doopbewijs van 23 Mei 1784 vermeld [1]).

Jan Anton Glindtkamp, zonder vermelding van standplaats, doopt verscheiden malen op St. Eustatius in 1787 [2]).

§ 6. De W. I. Compagnie nam de zorg voor uitzending van predikanten op zich, betaalde een deel van het tractement en beschouwde hen in alles als hare dienaren, maar liet de keuze der Kerk over. Deze droeg al wat daarmede samenhing aan de Deputati ad Res Indicas op, in classis Middelburg sinds 1620, Amsterdam 1621, Delft en Rotterdam 1680 en Hoorn vóór 1667. In Middelburg hadden zij uitgebreide macht en men kan zeggen, dat de gansche behandeling der Oost- en West-Indische zaken in hunne handen ligt, buiten de classis om. In Amsterdam daarentegen hield de classis zelve het heft in handen en de deputaten hadden hare besluiten uit te voeren, aan haar rapport uit te brengen, haar de uit Indië ontvangen brieven en de antwoorden er op vóór te leggen. Aldus bleef de classis in haar geheel op de hoogte. De deputaten van classis Delftland en Schieland zorgden alleen voor de briefwisseling en zonden geen predikanten en ziekentroosters uit. Te Middelburg beriepen de deputaten de predikanten onder approbatie der classis, te Amsterdam beriep de classis [3]).

De predikant of proponent, die zich voor den Indischen dienst had aangeboden, moest eene behoorlijke attestatie van leer en leven vertoonen en onderging daarna een examen in de volle classis. Hij moest een voorstel doen en men ondervroeg hem vooral over dogmatiek, apologetiek en tekstuitlegging. Het blijkt niet, dat men ook onderzoek deed naar de kennis van de volken onder wie hij zou arbeiden en van de talen, die hij er spreken moest. Na de opheffing van het Seminarium Indicum van Walaeus in 1632 was er geen bepaalde opleiding meer. Was de candidaat geslaagd en hadden de Heeren hem aangenomen, dan onderteekende hij de formulieren en ontving zijne instructie. Hij moest te water en te lande, onderwegen en vooral ter plaatse zijner bestemming Gods heilig Woord, vervat in de Schriften, prediken, de sacramenten bedienen, een kerkeraad vormen waar hij nog niet was en de gemeente regeeren naar Gods Woord en in overeenstemming met Confessie en Catechismus [4]). Daarna geschiedde de bevestiging

---

[1]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op datum.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. op 26 Juni, 4. 29 Juli, 1. 3. Augustus, 9 September.

[3]) Uitvoerig over de Deputaten C. W. Th. van Boetzelaer van Dubbeldam, *De gereformeerde kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië*, 1906, blz. 93—118.

[4]) Boetzelaer van Dubbeldam *a. w.*, blz. 289 vlg. geeft den beroepsbrief van cl. Amsterdam van 1636 voor predikanten, blz. 290 vlg. voor proponenten. Reeds bij

met oplegging der handen, te Amsterdam in eene openbare samenkomst der gemeente, te Middelburg in eene vergadering der classis, in tegenwoordigheid van afgevaardigden van Bewindhebberen. Deze laatsten gaven hem eene afzonderlijke instructie mede, waarin zijne verhouding tot de Heeren werd omschreven [1]).

Na deze algemeene opmerkingen bepaal ik de aandacht van den lezer weder bij onze eilanden. Bij het ontstaan eener vacature ging er vooreerst bericht naar patria en de betrokken classis zorgde dan voor eene oproeping in de Boekzaal met vermelding der voorwaarden [2]). Middelerwijl zorgde de gemeente zelve zoo goed mogelijk voor de waarneming van den dienst en de vervulling der vacature. Toen ds. C. Schwiers in Juni 1780 St. Eustatius verlaten had, nam ds. Reneman van St. Maarten de ringbeurten waar en ging daarmede ook door tijdens de booze dagen van de algeheele verwoesting door Rodney in Februari 1781, vaak met levensgevaar. De gemeente bood hem als huldeblijk een som van 450 pesos aan en schreef tegelijk aan classis Amsterdam, dat zij hem voor haar eigen predikant begeerde. Zij waren aan zijn leer gewoon en hij was ook stichtelijk van leven [3]). Men beriep hem provisioneel voor één jaar en Reneman vroeg aan de classis dit te willen goedkeuren [4]). Desgelijks toen ds. R. Brill op St. Eustatius in Mei 1792 eervol ontslag kreeg, verzocht de kerkeraad aan dien van St. Maarten, dat ds. V. Stauffer aldaar om de zes weken de vacature mocht waarnemen en de bondszegelen bedienen, welk „minnelijk verzoek", geteekend door den ouderling Nic. Rode eenparig werd toegestaan [5]). Op de andere Zondagen las dan gemeenlijk de schoolmeester-koster-voorzanger of een ouderling een preek voor.

Soms kon de vertrekkende predikant nog zelf voor de vervulling der vacature zorgen, zooals ds. Brandt op St. Thomas, die den kerkeraad voorstelde den candidaat Broëffel te beroepen, die dat goedkeurde, waarna 14 dagen later ook de gemeenteleden er hun zegel aan hechtten. De candidaat ging daarna van St. Thomas, waar hij zich reeds bevond, op eigen kosten naar Amsterdam, waar de classis hem het examen afnam. De gemeente be-

---

Grothe *Archief* VI, 340—346. Verkort bij Vos, *a. w.* fol. 269 *a.* Er zijn nog maar vier groepen, Oost-, West-Indië, Guinea en Moskou, weldra nog vrijwat uitgebreid.

[1]) Eene van 1617 der O. I. Comp. bij Boetzelaer *a. w.* blz. 281—287.

[2]) B.v. voor St. Kruis in *Boekzaal* 1741, II 380.

[3]) Kerkeraad St. E. aan classis 2 Oct. 1782. Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. St. E., blz. 37, 38.

[4]) Reneman aan classis 2 April 1783, *aldaar* blz. 41.

[5]) *Notulen* kerkeraad St. Maarten Solis 27 Mei 1792 R. A.

taalde de terugreis, „welke hoope op de spaersaemste wijse zal geschieden". De heer Arent Vollenhoven te Amsterdam had gezorgd voor de bevestiging door de classis en voor de goedkeuring van Z. M. van Denemarken [1]). Zulke vertrouwensmannen waren natuurlijk noodig. Zoo zien wij 20 December 1731 voor notaris Adr. Baers te Amsterdam compareeren Arent Hasselt en Abraham ten Bosch, kooplieden, last hebbend van de Nederl. Gereformeerde kerk op St. Thomas èn Jac. Swart van Emden, gereformeerd predikant. Partijen komen overeen: vrije overtocht voor den dominee op de Juffrouw Geertruid kapitein Herm. Backer, eene benoeming voor zes jaren en verbod om in dien tijd ergens anders te arbeiden [2]).

Door het afscheid van ds. Broëffel 1 Januari 1784 — hij preekte toen naar Matth. 6, 33*a* — was de gemeente op St. Thomas weder herderloos. Op twee kerkeraadsvergaderingen, onder voorzitterschap van ds. Henricus Müller, „Eccl. Ref. Belg. St. Crux pastor", die als consulent optrad, besloot men aan de classis om spoedige voorziening in de vacature te vragen, want ds. Müller stond ook op zijn vertrek, ds. Sporon, te St. Jan beroepen, werd ook voor Kopenhagen genoemd en zou in elk geval een reis maken naar Europa, zoodat het gevaar dreigde, dat de drie Nederlandsch gereformeerde gemeenten op de drie eilanden voor een tijd herderloos zouden zijn [3]). Men ziet, hoe door en door Nederlandsch de toestand op deze Deensche eilanden nog was [4]).

Men kon ook zich zelven aanbieden. Ds. Reneman van St. Maarten vroeg in 1780 aan de classis of zij hem bij Heeren X wilde aanbevelen voor de vacature op Curaçao [5]). Voor het overige beschouwde men het gansche gebied der handelskerken als één kerkelijk terrein, men gaat van Petersburg naar Berbice of van St. George d'Elmina naar Curaçao. Zoo kreeg ds. van Essen twee beroepen naar Nieuw Engeland „in de provintz van New York"

---

[1]) *Notulen* kerkeraad St. Thomas 3 en 17 Dec. 1778. Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. St. Thomas, blz. 4*a*. Om reis en onkosten te ontgaan had Broëffel voorgesteld, dat de classis de naburige predikanten, van St. Kruis en St. Jan zou committeeren, om het peremptoir af te nemen, Broëffel aan classis 10 Febr. 1778, oud class. arch. Amst. W. Indië afd. S. Thomas ,blz. 9 *a*. Maar de classis, altijd naijverig op haar macht, had dit geweigerd.

[2]) *Aldaar*, blz. 1.

[3]) *Notulen* kerkeraad St. Thomas 22 Dec. 1783 en 4 Jan. 1784. Class. Arch. Amst. W.-Indië, afd. St. Thomas, blz. 5.

[4]) Te opmerkelijker dat Anth. Trollope, *The West Indies and the Spanish main* 1860, van dit Hollandsch element op St. Thomas met geen woord rept. Maar hij zegt ook, blz. 235, dat St. Maarten Deensch is!

[5]) J. H. Reneman aan classis 2 Juli 1780, Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. St. Maarten, blz. 36.

op zeer aannemelijke voorwaarden [1]). Hij is echter niet gegaan.

§ 7. De tractementsregeling was allerminst uniform. De Compagnie betaalde gemeenlijk een klein deel, de gemeente had voor de rest te zorgen. Over het gansche gebied onzer handelskerken vinden wij voorts de instelling, dat de predikant inwoonde bij den gouverneur of consul of directeur, of althans zijne woning had in het kasteel of fort, waarmede dan vrije tafel verbonden was. In plaats of bij gebreke daarvan ontving hij dan vaak rantsoen d.w.z. zekere levensmiddelen uit de compagniesmagazijnen. De geschiedenis van ds. Kowan heeft ons reeds geleerd, tot welke moeielijkheden dat leiden kon. Dan was er nog het koersverschil tusschen het vaderlandsch geld en dat in de koloniën, toegezegd was b.v. het tractement in de waarde van patria, de uitbetaling geschiedde in die der kolonie, wat vaak verlies beteekende. Eindelijk kon de uitbetaling lijden onder den onwil of het onvermogen der regeeringspersonen.

Ds. van Essen was benoemd op ƒ 1200 naar de valeur van het Hollandsche geld dus in Hollandsch courant, door de opgezetenen op te brengen, waarbij de Compagnie jaarlijks als douceur ƒ 300 zou voegen, voorts vrije woning en alle drie maanden een vat vleesch uit het compagniesmagazijn. Het geharrewar tusschen hem en Ellis over dit laatste hebben wij vermeld [2]). Nu hadden de Heeren aan de burgerij, voor die ƒ 1200, eenige „modique lasten" opgelegd t.w. een hoofdgeld. Maar vooreerst waren wel drie kwart der aangeslagenen weigerachtig of slordig in het betalen en ook deugde het cohier niet, waarvoor noodzakelijk een nieuw komen moest [3]). Terecht beklaagde de predikant zich voorts dat de commandeur a.i. Jasper Ellis hem de betaling van zijn tractement naar de waarde van de uitdrukkelijk genoemde Hollandsche specie had „afgeschlagen", en hem elk halfjaar maar 68 pes. en 6 sch. gaf, wat een verlies voor hem beteekende van ƒ 120. Men vertelde, dat de raadsheeren een rekest naar Amsterdam hadden gezonden, waarin zij graveerden over de betaling der opgelden naar Hollandschen koers, maar volgens ds. van Essen mankeerde het niet aan het *posse*, maar aan het *velle*. Hij vond het verdrietig voor een man die toch zijn uiterste „devoir" deed, maar trots zijne „repiteerde" verzoekbeden kon hij den achterstand van 100 pesos uit Ellis' tijd niet betaald krijgen, ook nadat

---

[1]) G. van Essen aan X 21 Nov. 1744, port. no. 6, fol. 300r. Vergel. L. Knappert, *Schets v. e. gesch. onzer handelskerken*, 1928, blz. 103 vlg.

[2]) *Boven* IV § 30.

[3]) Jan de Windt aan X 7 Octob. 1743, port. no. 6, fol. 78*v*.

hij ootmoedig had verzocht, de betaling alleen aan commandeur Jan Heyliger Pzn. op te dragen [1]).

Wij geven nog eenige tractementscijfers, voorzoover ze te onzer kennisse zijn gekomen, eerst van onze eilanden en daarna, ter vergelijking, van enkele andere onzer handelskerken. Ontving ds. Kowan op St. Eustatius nog maar ƒ 800, Van Essen ƒ 1200, op het eind onzer periode was het tractement gestegen tot 374 pesos in het halve jaar d.i. ongeveer ƒ 2000 per jaar [2]). Op St. Maarten deed men na den dood van ds. Jacques eene oproeping voor predikanten, die in het Engelsch en Nederlandsch spreken moesten, op 300 pesos en ƒ 200 Hollandsch courant. Toen daarop geene aanbieding volgde, liet men den eisch tot Engelsch spreken vallen en bood 600 pesos met vrije woning, terwijl ds. Houwink beroepen werd op 700 pesos van 48 stuivers [3]). Op St. Thomas beriep men in 1731 ds. Swart op 625 pesos in het jaar, in contanten, katoen of suiker naar keuze en vrije woning in het pastoriehuis der roomsche gemeente [4]). In 1778 was dat voor ds. Broëffel gestegen tot 700 pesos, vrije woning, twee negerinnen en één jongen [5]). Op St. Kruis beriep men ds. Hendricxs in 1741 op 620 pesos à 48 st., per kwartaal te betalen, vrij wonen en emolumenten voor trouwen en doopen [6]).

Te Willemstad op Curaçao vind ik in dezen tijd het geringe tractement van ƒ 1040, vrije woning en vier rantsoenen, d.w.z. vergoeding voor tafel, dranken, slavenonderhoud, niet in cijfers uitgedrukt [7]). Aan de Rio de Berbice vinden wij dat nader gesplitst. Na den dood van ds. Joh. Reyniers 12 September 1765 deed men een oproeping op ƒ 900 's jaars, vrije woning, vrije tafel of ƒ 300 [8]). Maar tien jaren later zien wij op welke wijze men het aan de Berbice wel zeer moeielijk ambt aantrekkelijk trachtte te maken. Heeren Directeuren der geoctroyeerde colonie de Berbice benoemen ds. Jac. Gargon van St. Petersburg ook op ƒ 900 en

---

[1]) Van Essen aan X, 20 Febr. 1742, 29 Juni 1744, 21 Nov. 1744, 6 Mei en 12 Juni 1745, port. no. 5 fol. 524r, port. no. 6, fol. 199r., 300 v., 447 en 505 r. Nog in 1756 klaagt hij over deze betaling, als over „een van de reliquiën van Jasper Ellis, nu op Curaçao overleden", aan X 4 Maart, 1756, port. no. 7, fol. 715.

[2]) Reneman aan classis 10 Nov. 1783. Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. St. E., blz. 45.

[3]) *Boekzaal* 1759 II 286 en 1762 I 125. Houwink aan ds. Joh. Jac. Kessler 6 Mei 1763, *class. arch.* afd. St. Maarten, blz. 2. 3. Kessler was in 1749 predikant in de Hoogduitsche taal te Amsterdam geworden, waar hij 1791 overlijden zou, *Kerkelijk register van Amsterd. predikanten*, 1792 blz. 285—288, Bijv. blz. 15. Ik weet niet, of hij afstamde van dien Fredericus Kessler, die in Brazilië en Amsterdam predikant en ook deputaat ad res Indicas geweest is en 1650 overleed. 's Mans portret bij Vos, *a. w.* teg. fol. 310.

[4]) Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. S. Thomas, blz. 1. [5]) *Aldaar*, blz. 4*a*.

[6]) *Boekzaal* 1741, II 380. *Aldaar* 1743 II 684 omgezet in Holl. cour. ƒ 1500.

[7]) *Boekzaal* 1766, II 244.

[8]) *Aldaar* 1766 I, 624, II, 125. Zie mijn opstel in *Ned. Arch. Kerkg.* XXIII 29—42.

f 300 tafelgeld, vrije woning, maar voegen er bij drie ankers wijn, één anker brandewijn, twaalf akkers land, het vrije gebruik van een jacht op de rivier en 4 à 6 negers en negerinnen voor roeien en huiswerk, met *f* 300 tot onderhoud derzelven, vrije overtocht voor het gezin en eindelijk als douceur *f* 500, zullende deze *f* 500 strekken in mindering op een som van *f* 1400, dewelke ds. Gargon reeds op zijne te verdienen gagie van Directeuren ontvangen heeft [1]). Men ziet, dat is vrij gunstig. Vergelijk dat nu weder met de tractementen bij onze gereformeerde gemeenten in Rusland. Petersburg bood in 1770 aan 400 à 450 roebel van 40 st. Holl., dus *f* 900 met vrije woning in het kerkehuis, bestaande in vier kamers, een keuken en benoodigde kelders, dertig vadem brandhout, terwijl voor huisdoop „honorabele erkentenissen" plachten gegeven te worden [2]). En vijf jaar later vroeg Archangel na den dood van ds. Egbertus Hoolboom een opvolger op *f* 900 à *f* 1000, vrije woning in het pastoriehuis bij de kerk en vrij brand en licht [3]). Ten slotte wijs ik op wat wel het maximum zijn zal, Batavia. In het midden der eeuw ontvingen de ordinaris-predikanten daar gagie per maand *f* 130, huishuur 60, kostgeld 24—19—8, ½ last rijst 36, ½ pond specerijen 2—1—18, 24 pond boter 28—16—0, 1½ vadem brandhout 19—18—0, 12 kannen sec (wijn) 14—14—0, 4 dito Holl. azijn 1—11—8, 2 dito olijfolie 2—14—8, 1 bos of 8 pond waskaarsen 9—18—0, te zamen per maand *f* 330—13—0, in het jaar *f* 3967—16—0. De extraordinaris-predikant ontving *f* 2473—13—0, het weduwenpensioen bedroeg *f* 617—5—0 [4]).

§ 8. Bevestiging en intrede verliepen zoo mogelijk naar vaderlandsche wijze. Ds. Sporon van Curaçao bevestigde ds. Reneman op St. Eustatius, terwijl aan de handoplegging twee andere medebroeders „in dit veraf gelegen werelt" deelnamen, P. J. Sporon en R. Brill [5]). Waren zulke broeders er niet — hetgeen meestal het geval was — dan legde de bevestiger alleen de handen op, zooals opzettelijk van ds. Kowan vermeld wordt, toen hij Josias Jacques op Saba bevestigde. En zoo zal ook wel zijn geschied op den dag, dat V. Stauffer van St. Maarten R. Brill op St. Eustatius bevestigde; Racer van St. Kruis Paldamus op St. Thomas; Kneevels van St. Jan Montenacq op St. Thomas; Montenacq Boreel Hofman op St. Kruis; Brandt van St. Thomas Müller op St. Kruis. Menigmaal ook was er zelfs geen bevestiger

[1]) *Extract uit Resolutiën* van Heeren Directeuren der Colonie de Berbice d.d. 14 October 1776, liggende ter secretarie der colonie en daarnaar in een brief van ds. Gargon aan classis d.d. 26 Sept. 1778, oud class. archief W. Indië afd. Berbice, blz. 2*a*.

[2]) *Boekzaal* 1770 I 445. [3]) *Aldaar* 1778 I 478. 1778 II 776. [4]) *Aldaar* 1754 I 496 vlgg.

[5]) Ds. Reneman aan classis 2 Febr. 1785. Class. Arch. Amst. W. Indië, afd. St. E., blz. 49.

en deed de nieuwgekomene alleen zijne intrede, zooals ds. Schwiers op St. Eustatius, ds. Houwink op St. Maarten, ds. Hendricxs op St. Kruis.

Voorzoover wij naar de ons medegedeelde teksten kunnen oordeelen, waren de sprekers in hunne keuze dikwijls en begrijpelijkerwijze onder den indruk van de verre en vreemde landen, waar zij arbeiden moesten. Ds. Wildrik en Reneman doen beiden intrede naar Genes. 12, 1: De Heer sprak tot Abraham, ga uit uw land, uw maagschap en uw familie naar het land dat ik u wijzen zal. Ds. van Essen naar Jes. 55, 5: Zie, volkeren die gij niet kent zult gij oproepen en volkeren die u niet kenden zullen zich tot u spoeden. Ds. Montenacq naar Jes. 42, 4[b]: En verre streken zullen naar Zijn wet uitzien. Ds. Müller naar Hand. 26, 18: Ik verkies u uit het volk en de heidenen tot wie ik u zond, om hun oogen te openen, hen te bekeeren van de duisternis tot het licht en van de macht des Satans tot God. Ds. van Calverlage naar Jes. 49, 1: Hoort kustlanden naar mij, luistert natiën in de verte! Ds. Hendricxs naar Efes 2, 19—22: Dus zijt gij niet meer vreemdelingen en bijwoners maar medeburgers der heiligen en huisgenooten Gods. Niet onaardig is de bevestigingstekst van ds. Kneevels, Hand. 10, 33: Dadelijk heb ik om u gezonden en gij hebt goed gedaan met hier te komen. Nu zijn wij allen in Gods tegenwoordigheid bijeen om aan te hooren alwat U door den Heer bevolen is. Ook de geroemde bevestigingspreek van ds. Sporon naar Spr. 9, 1—5, waar immers Vrouw Wijsheid hare dienaressen uitzendt en allen uitnoodigt: komt, eet van mijn brood en drinkt van den wijn dien ik gemengd heb! Zeer toepasselijk en juist wat de tijdsbepaling aangaat was de afscheidstekst van ds. Schwiers, Hand. 20, 31—32: Waakt dan, bedenkend dat ik drie jaar lang niet opgehouden heb nacht en dag onder tranen ieder van u te vermanen. Allerminst overbodig was de waarschuwing aan de gemeente door ds. Brandt gegeven, toen hij Müller bevestigde, Hebr. 13,17: Gehoorzaamt uw voorgangers en voegt u naar hen. Zorgt dat zij hun werk met vreugde doen en niet zuchtend, want dat is voor u niet heilzaam. Voor het overige ontbreken de traditioneele teksten niet, noch, naar de homiletische opvatting van den dag, de typologische, zooals de intreetekst van ds. Boreel Hofman, Hoogl. 8, 11—12: Salomo had een wijngaard in Baäl-Hamon [1]). *(Wordt vervolgd)*

---

[1]) Vergel. voor die typologie mijn art. over Bernard Sebastiaan Cremer in *N. N. Biogr. Woordenbk.* IV 469.

DE RIMBOE VAN BOVEN AF GEZIEN

The Oxford University Expedition to British Guiana: A paper read at the Evening Meeting of the Society on 5 May 1930, by Major R. W. G. Hingston. (*The Geographical Journal* Vol. LXXVI N°. 1. July 1930.)

Britsch-Guiana heeft eenige jaren geleden het voorrecht gehad een Amerikaansche wetenschappelijke expeditie, onder leiding van Prof. William Beebe, curator of Birds, New York Zoological Park and Director of Tropical Research Station, tot zich te trekken.

Van een der geschriften van Beebe, „*Jungle Peace*", gaf ik een bespreking in de W.-I. Gids Oct. 1921, 3e jg. blz. 310. Van hoeveel belang voor de kennis van het dierlijk leven in het onderzochte gebied de voortreffelijk uitgeruste Amerikaansche expeditie, met haar staf van geleerden, is geweest, behoeft nauwelijks te worden gezegd.

In een zijner boeken schreef Beebe:

„Yet another continent of life remains to be discovered, not upon the earth, but 100 to 200 feet above it, extending over thousands of square miles of South America. At present we know almost nothing about it. Up to now gravitation and tree-trunks swarming with terrible ants have kept us at bay, and of the tree-top life we have obtained only unconnected facts and specimens. There awaits a rich harvest for the naturalist who overcomes the obstacles — gravitation, thorns, ants, rotten trunks — and mounts to the summits of the jungle trees".

Het was juist om een deel van dezen oogst binnen te halen dat de „Oxford University Expedition" werd uitgezonden.

Van vele kanten geldelijk en op andere wijze gesteund kon zij voortreffelijk worden uitgerust, zoowel in personeel als in materieel.

Behalve de leider, Majoor Hingston, namen tien specialisten aan de expeditie deel. In Britsch-Guiana werd een ambtenaar van het Boschwezen aan den staf toegevoegd. De expeditie vond daar alle mogelijke medewerking. Er zouden zoowel zoölogische als botanische onderzoekingen gedaan worden.

De algemeene beschouwingen van Hingston over het tropische woud zijn hoogst leerzaam. Den meesten hinder ondervindt men van de vochtigheid. De hitte, die zelden de 80° F. overschreed, veroorzaakte geen overlast. Opmerkelijk is de bijna geheele afwezigheid van wind.

„The tree-tops at times shook violently enough; the clouds might be seen scudding across the sky, while everything on the forest floor remained perfectly peaceful and still. Leaves are not much shaken to the ground; they are beaten down by the force of the rain".

Het woud herbergt twee „pests", waarvan de *„bête rouge"*, een uiterst kleine larve van een mijt, de lastigste is. De andere is een teek, die op de bladeren zit en zich vasthecht aan wie of wat daarmede in aanraking komt.

„Each evening it was advisable to go over one's body carefully and pick off the crop of bête-rouge and ticks that had been collected during the day. The penalty for neglecting this important operation was an itching and scratching night".

Muskieten waren minder lastig dan verwacht was. Voor malaria is er weinig gevaar in het woud. De gevaarlijke plaatsen zijn de dorpen en kampementen aan de oevers der groote rivieren.

Niemand werd door een vergiftige slang gebeten en van vampiers merkte men niets.

Iets bijzonder onaangenaams is het gevoel geheel ingesloten te zijn. Een horizon ontbreekt. Men vindt zich opgelucht bij een open rivier komende, waar het gevoel van vrijheid en ruimte weer over den mensch komt, een gewoon verschijnsel in elk boschcomplex.

De Amerikaansche expeditie onder Prof. Beebe was gevestigd bij Kartabo Point aan de Mazaruni. Door de Oxford Expeditie werd een punt gekozen aan de Moraballikreek, een rechterzijtakje van de Essequibo, ongeveer 15 Engelsche mijlen bezuiden de samenvloeiïng van Mazaruni en Essequibo. Van de kreek geeft het artikel een mooie foto.

In drie dagen was het kamp gereed.

„It was our business to be as comfortable as circumstances permitted. We were not out for adventures or excitements. Our objective was concentrated scientific observation, the maximum of work in the minimum of time. Hence our business was to be as well fed and well housed as possible, and anything in the nature of accident, hardship, or adventure would be only a tribute to bad management or organisation. I may give as examples of our attempts at domesticity that we always, if we wished it, had a daily hot bath, and alway's had our meals off a clean table cloth. Little things like these mean much in the wilds and add zest and volume to scientific work."

Dit alles is zeer wijs en misschien typisch Engelsch. Ik kan mij voorstellen dat andere onderzoekers met minder „domesticity" genoegen namen en b.v. inplaats van elken dag een schoon laken op tafel te hebben — dat toch telkens gewasschen en gestreken zou moeten worden, tenzij men dozijnen meenam — iederen keer een vel pakpapier op de tafel zouden leggen, en dat daarna als pakpapier gebruiken. Ik geloof niet dat de heeren gerokt aan tafel gingen.

Ik herinner mij te Paramaribo den Britschen Consul als buurman te hebben gehad. Terwijl iedereen pufte van de warmte kleedde hij zich elken avond — ook al had hij geen gasten — voor het diner in rok [1]).

Daar de expeditie vier maanden in het bosch moest leven was het wenschelijk naar versch voedsel te zoeken. Een der Indianen, als jager aangesteld, zorgde daarvoor. „He proved very successful where a European would find little or nothing. He almost kept the camp supplied with a sufficiency of fresh meat". Visch daarentegen was zeer schaarsch in de kreek.

Een week nadat het kamp bereikt was kon men met het hoofddoel beginnen, n.l. „to get in the tree-roof and find out what kind of life existed in it".

Die „tree-roof" bleek anders te zijn dan men had gedacht. Er scheen een duidelijke grens van plantengroei te zijn op 30 tot 40 voet hoogte. Vele soorten boomen schenen niet hooger te kunnen komen. „The average height of the true canopy was about 100 feet". Men is gewend het afvallen der bladeren te verbinden met een bepaalde verandering van jaargetijde.

„Yet here, in this country of perpetual summer, we often saw a great tree shedding its foliage, then bursting into a cloud of flower, then casting off its blossoms and putting on a fresh coat of leaves."

Die dit eenmaal heeft gezien, vergeet het nooit.

In Engeland had men tegen de mogelijkheid de „tree-roof" te bereiken allerlei bezwaren geopperd. De expeditie had daarom verschillende toestellen medegenomen om de boomen te beklimmen.

„We thought that rope-shooting machines might help, and brought for the purpose a rocket-firing apparatus and a line-throwing gun."

Voorts 2000 voet touw met de noodige katrollen om de men-

[1]) Nog een andere oude herinnering komt bij mij op: de blijde gezichten der heeren, die de recepties bij den Gouverneur in rok moesten bijwonen, toen officieren van de Amerikaansche Marine in witlinnen uniformen ten Gouvernementshuize verschenen.

schen op te hijschen. Touwladders van 60 voet lengte werden meegenomen, groote spijkers om in de boomen te slaan, 6 voet lange schuifladders, spuiten om schadelijke insecten te dooden, enz.

„But although we seemed to have all the equipment desirable, I pinned my faith on getting help from Indians, who, in the course of their lives in the forest, were accustomed to climb trees."

Hierin werd men niet teleurgesteld, dank zij de omstandigheid dat zij twee Indianen uit de Pomeroenrivier kregen, die gewoon waren balataboomen te beklimmen. Het gelukte een touw over een tak te krijgen. De Indianen maakten een soort armstoel

„and this was not only sufficient but extremely comfortable. One could sit in it for hours observing with ease. Indeed, we sometimes accused a person who wanted a quiet nap of going aloft to have it in the armchair."

Ten slotte werd de armstoel opgeheschen tot een hoogte van 120 voet in een Baramalliboom, die 150 voet hoog was. Het gezicht op het woud was prachtig:

„There was plenty of colour on the top of the roof. Every shade of green was represented, and many of the youngest leaves were yellow, copper, olive or red. Several trees showed bright points of flower. Some had large purple lilac-like blossoms; others were pale yellow, pink, and white. How completely a different picture from the flowerless gloom on the forest floor!"

Hetzelfde onvergelijkelijke schouwspel heb ik, zonder te zijn opgeheschen, meer dan eens aanschouwd van den top van den Blauwen Berg aan de Boven-Suriname.

De klim-installaties vereischten veel zorg en toezicht. Men moest er op verdacht zijn dat de touwen door termieten werden aangevreten.

Wat deze insecten kunnen presteeren ondervond ik eens op de plantage Phaedra aan de Boven-Suriname. Na een bad in de rivier, hing ik den natten baddoek over een stoel. Gedurende den nacht hoorde ik een vreemd geluid, dat ik niet kon verklaren, en den volgenden morgen, uit mijn hangmat stappende, vond ik de vloer wit van de termieten en van den grooten baddoek eenige draden op den grond. De geheele baddoek was opgegeten.

Op 30 Augustus bracht de waarnemende Gouverneur, the Hon. C. D. Douglas-Jones, C. M. G., een bezoek aan het kamp. Hij vond goed dat men hem 120 voet hoog opheesch in den Baramalliboom.

„There he had a fine view over several square miles of the roof of his dominions. A little difficulty occurred at the time of his descent. For a

few minutes the blocks jammed; but that is a story which is better untold."

Ik vermoed dat de Indianen er bij te pas zijn gekomen om Zijne Excellentie weer op den beganen grond te krijgen.

Een van de foto's geeft een kijk op het kamp. Aan alle zijden open hutten, waarin men in hangmatten sliep onder muskieten gordijnen, wat de voorkeur verdient boven veldbedden op den grond.

De verzoeking is groot om meer mee te deelen uit het zeer belangrijke artikel. Slechts het volgende wil ik nog aanhalen:

„I cannot conclude this paper without stating how much we owe to our Indians. Our total staff was twelve. Of these two were descendants of East Indian immigrants and ten were aboriginals of the Arawak tribe. These men were splendid fellows, quiet, willing, cheerful, industrious, and genuinely interested in our odd activities. At the same time they were placid and dignified, and, if unjustly rebuked, would quietly disappear. Most of them were born naturalists, keen and accurate in their observation, and there was not a day that we did not consult them repeatedly on matters connected with the forest life. In any activity requiring care and patience, such as skinning birds, preserving plants, sorting, pinning, or labelling insects, they are likely to be better than the average European. For a party in the bush they are indispensable. To us they were hunters, tree-climbers, boatmen, taxidermists, woodcutters, campbuilders, fishermen, trail-makers, and performed a hundred other duties necessarily connected with life in the bush".

Een welverdiende hulde!

De onvergelijkelijk rijke oogst op zoölogisch gebied werd aangeboden aan het Britsch Museum, het botanische ging naar the Royal Botanic Gardens, Kew, studie-materiaal voor vele jaren.

Den Haag, Sept. 1930. H. D. B.

SURINAME IN KAART

Kaart van Suriname, 1 : 200.000, in 16 bladen, samengesteld in de projectie van Mercator door L. A. Bakhuis en W. de Quant; bewerkt naar de gegevens op de kaart van Cateau van Rosevelt en Van Lansberge (1860—1879) en naar de uitkomsten der metingen uitgevoerd door de wetenschappelijke expeditiën van 1900 tot 1927, aangevuld met die van de Marine, den Opnemingsdienst, het Boschwezen en van Landmeters.

Uitgegeven in opdracht van het Dep. van Koloniën, 1930. Gedrukt bij J. Smulders & Cie; prijs ƒ 12.

Zestien bladen van 78 bij 72 centimeters, samen bijna negen vierkante meters; voor een land dat in een weinig florissante conditie verkeert, is dat een aardige kaart. Er liggen nogal witte plekken in het land; vele van deze zijn van den eenen of anderen berg overzien, er was echter niets bijzonders: licht heuvelterrein of vlak land met oerwoud. Daarom werd er niets geteekend, wat echter niet gelijk staat met „onbekend"; de oude gewoonte om de dieren des velds en de bewoners in te teekenen, is niet gevolgd; zoodat van enkele bladen de voor- en achterzijden bijna even wit zijn.

Het was wel noodig eens iets nieuws te geven; naast de overzichtskaart van 1 : 800.000, samengesteld door F. E. Spirlet, uitgegeven in 1927 en in den W. I. Gids besproken op bl. 287 van den 10den jaargang, bestond er een officiëele kaart op veel grooter schaal, 1 : 200.000 naar de opmetingen in 1860—1879 door Cateau van Rosevelt en Van Lansberge (zie Encycl. v. N.-W. Ind. bl. 758). In haar tijd en voor haar tijd mocht zij uitmuntend heeten; het werk was voornamelijk door eerstgenoemde gedaan. In de verloopen halve eeuw is er nogal iets veranderd, en bovendien gaf de kaart van de zuidelijke helft des lands alleen de boven-Marowijne (in een carton van 1 op 500.000 en dan nog onvolledig ook;

niet zonder reden, want het zuiden der kolonie, twee derden van het geheele land, was toenmaals nog gansch onbekend. De nieuwe kaart geeft het geheele land, van de zee tot de Braziliaansche grens.

De uitvoering der kaart valt zeer te roemen; duidelijk en overzichtelijk is zij, de rivieren blauw, de bergen lichtbruin geschaduwd en met niet meer fantasie behandeld dan onvermijdelijk is als men bij een gebergte waarvan slechts een aantal toppen zijn bepaald, het karakter van een samenhangend bergland wil aanduiden.

De oudere kaarten berusten alle op opneming met kompas en afstand schatten of soms met de lijn meten, en dit werd ingevoegd tusschen astronomisch bepaalde punten, waarvan de lengte niet zeer nauwkeurig was vastgesteld. Dit en het opmeten door de landmeters volgens magnetisch kompas zonder herleiding tot ware richting (zie Encycl. v. N. West-Ind., artikel Landmeten en Landmeters) maakten, dat er nogal onzekerheid was. Het kon b.v. voorkomen, dat er, als men twee aan elkaar grenzende stukken land uitzette, het eene opgenomen uit een rivier, het andere uit een daarnaast gelegen rivier, dat er land „dubbel" was of, „ontbrak", wat bij concessies tot moeilijkheden kon leiden.

De expedities in het binnenland hebben de rivieren iets nauwkeuriger kunnen opnemen, omdat inmiddels de Zeiss-afstandsmeter was uitgevonden. Maar het belangrijkste was, dat zij een doorloopend driehoeksnet over Midden-Suriname hebben geslagen, van de Marowijne tot de Corantijn. Eilerts de Haan vermeldt daarover in het Verslag der expeditie naar de Suriname-rivier, bijlage I: „Zelfs acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat wanner eenmaal de gegevens der verschillende expedities zijn vergeleken en aan elkander getoetst, het zal blijken, dat zij niet alleen voldoende zijn voor een *schetskaart* van het binnenland van Suriname, doch ook nauwkeurig genoeg zullen wezen om den grondslag te kunnen vormen voor een nieuwe kaart van de geheele kolonie."

We weten niet of dit is uitgevoerd en of 't heeft geleid tot de gehoopte uitkomst, of dus de nieuwe kaart, ook wat het benedenland betreft „stevig in elkaar zit". Kleinere verbeteringen zullen stellig zijn bereikt door de astronomische plaatsbepalingen van Van Stockum (1911—12), door enkele van De Goeje (1903—7), van Kremer (1925—27) en door het werk van den Opnemingsdienst.

Er zijn enkele kleine opmerkingen te maken:

In de stukken van Fransch en Britsch Guyana die men vindt op

de kaart, zijn de rivieren geteekend, in het stuk Brazilië ontbreken zij grootendeels. Misschien bestond de onzekerheid die er vroeger was (zie verslag Toemoekhoemak-expeditie hoofdst. XIIA) nog steeds, en hebben de samenstellers daarom afgezien van het aangeven dezer rivieren. De reizen van Farabee en Rondon hebben blijkbaar geen gegevens opgeleverd voor de kaart.

De Sipaliwini laat men op Braziliaansch grondgebied ontspringen, wat een vergissing moet zijn, omdat Brazilië pas aanvangt bij de waterscheiding tusschen Sipaliwini enz. en het stroomgebied der Amazone.

Het belangrijke Indianen-pad tusschen Wanamoe en Koetari, door Rob. Schomburgk en later door Farabee gevolgd, is niet aangeduid. Evenmin, het Indianenpad van Litani naar Marowini langs de Alama-kreek, dat door H. Coudreau werd gevolgd. De astronomisch bepaalde punten zijn aangegeven, maar hier en daar ontbreken zij, b.v. aan de Boven Saramacca, Boven Suriname en Tapanahoni-Paloemeu.

De Oelemarie, tak van de Litani, is geheel gestippeld. Is niet deze rivier een eindweegs opgevaren door de Gouvernements Mijnexploratie?

In het zuiden zijn de savanas niet aangeduid.

Het tijdstip waarop de kaart werd uitgegeven is misschien minder gelukkig te noemen, omdat belangrijke nieuwe gegevens zijn te verwachten indien de aanhangige grens-afbakening met Brazilië, en deels ook met Fransch en Britsch Guyana doorgaat. Het kan zijn, dat men niet kan wachten op de afbakening die nog jaren kan duren nadat zij eenmaal zal zijn begonnen; want van de oude kaart was de voorraad uitgeput. En het bezwaar, dat er telkens weer dingen bijgeteekend, soms ten deele veranderd moeten worden, bestaat bij elke kaart, vooral van een land, dat nog niet tot in bijzonderheden topografisch is opgenomen.

De Guyana's, die onze buren zijn, hebben niet zulk een mooie kaart. SN.

AN AMERICAN PROFESSOR RESPONDS TO DR. BENJAMINS' CRITICISMS OF CERTAIN REMARKS ON THE BUSH NEGROES

In the West Indische Gids for February 1930, p. 483, Dr. H. D. Benjamins has been kind enough to take notice of an article which I wrote entitled „Notes on the Saramaccaner Bush Negroes of Dutch Guiana". This article appeared in the American Anthropologist in 1930, vol. 1, pp. 468—490. Dr. Benjamins has seen fit to take exception to certain statements which I made in this article, and while I have the highest esteem and respect for Dr. Benjamins' opnion, I am forced to answer certain of these criticisms, in view of the fact that my opinions are in some cases diametrically opposed to his. I do not claim to be an authority on the Dutch Guiana Bush Negroes. I have, however, made four expeditions to these people, during which time I saw representatives of all of the tribes. These expeditions were made under the auspices of the American Museum of Natural History of New York City and during my journeys I collected over one thousand specimens of their art work, as well as a considerable number of what I regard to be facts pertaining to their culture.

In the first place, Dr. Benjamins is in error when he states that I relied principally [1]) on interpretors for my information. I have learned to speak talkee-talkee (taki-taki) fairly well and can usually understand nearly everything the Bush Negroes say in answer to my questions when they use this form of speech. I am, however, unable to understand the odo or Saramacca tongo of the Saramaccaner people.

As far as the word „Djuka" is concerned, I have found that this is most certainly Djuka (Djoeka, Djouka). I am in agreement with Dr. Benjamins to the effect that this is the name which the Aucaner people use when speaking of themselves. On the other hand, they use the term *Aucaner* or *Auca* just as frequently, and if one were to ask a Boni or Saramaccaner tribesman whether he was a Djuka he would answer in the affirmative, possibly to distinguish himself from town negroes. If, however, one were to ask an Aucaner whether he was a Boni he would say most emphatically „No,

me Djuka". The name, however, has come into very wide usage in Dutch Guiana and is used by the townspeople when speaking collectively of the Bush Negroes and is also used by the Bush Negroes other than Aucaner when speaking collectively of themselves. I have often heard Saramaccaner women say when I went into their villages to collect „Alla Djuka go na leba", — „all of the Djukas are on the river". In this sense she meant that all of the inhabitants of her village were away from their habitat.

On page 482 of my article I mentioned that it was impossible for a white man to gain entrance to the sacred village of Dahomey, which is situated on the upper Surinam River, and when I inquired of my paddlers the reason for not allowing white men to come to this village they replied that it was not the Bush Negroes' fault, but that it was the god who disliked the presence of the white men.

They said that a white man would fall asleep before he got to the village and not wake until after he passed it, or upon a white man's approach to the village such terrific rainstorms would be started by their god that the white man would not be allowed to land. I learned further that if a white man proceeded to enter the village he would be set upon and forcibly removed. Dr. Benjamins intimates that the Surinam Expedition in 1908, the Corantyne Expedition in 1910 and the Expedition Stahel in 1926 passed through (by) Dahomey [2]) without even noticing these phenomena. Naturally, I did not take as fact what the Bush Negroes said in regard to their prowess in being able to set up the magic disturbances indicated. I was simply chronicling what I had learned from these people. I doubt very seriously whether any white man has ever gotten into the real village of Dahomey. I also doubt seriously whether the location of this village is known to the Dutch authorities in Surinam. I was not able to even gain an intimation as to the location of this village in 1927 or 1928 and in 1929 when Ds. Herskovits went far up the Surinam River he also experienced the same difficulties. Some of the main obeihs and gadus of the Saramaccaner are situated, I hear, at Dahomey, and any violation of this place by the presence of white men would also violate the spirits which hover over this sacred precinct.

Dr. Benjamins also takes exception to the remark which I made concerning the presence of voodoo [3]) among the Bush Negroes. To my mind, and also to the minds of others in this country, voodoo is a name often applied to a ritual of African people or their descendants which has as its chief motif the snake spirit. In the gener-

al sense of the term it is not applied only to the rituals as found in Haiti. Cases of voodoo have been reported from other islands of the West Indies and even from the Gulf States of America, particularly Louisiana. It must also be remembered that when speaking of the snake spirit the Bush Negroes used the following words interchangeably: — „Papa Gadu, *Voodoo*, Sneki Gadu". No doubt Dr. Benjamins is familiar with the Tapanahony Expedition in 1908 in which Mr. Ch. de Goeje takes great pains to enumerate the various instances of the ritual used to pacify a snake which was accidentally burnt to death when the Bush Negroes were clearing a provision field.

Concerning some remarks about the dance, Dr. Benjamins has also taken exception to a remark which I made about a dance that I witnessed at the village of Dejun on the middle Surinam River. I have witnessed the Awasa dances, the Sacatie, the Bandamba, the Cromanti, the Winti and other dances of these people. It is unusual for these dances to assume a lascivious aspect in any sense of the word. I have, however, witnessed dances in the nature of a duet in which the male Bush Negro with a drum under his arm made definite copulatory advances to his female partner. I stated „he would then go through motions indicating passionate desire for the woman and finally coitus". This would not mean to indicate that coitus took place on the dance clearing, but the motions engaged in by the male Djuka could have no other interpretation.

In the March 1930 number of the West Indische Gids, p. 32 there appeared an article entitled „Sneki-Koti" by Dr. Benjamins in which he stated that the remarks which I made concerning the efficacy and preparation of this substance he has heard only from the townspeople, balata bleeders and gold seekers, but not from the Bush Negroes [4]). I take exception to this statement, as I witnessed the preparation of the „sneki-koti" at the village of Biodoti on the middle Surinam River and the statements which I made in my article were obtained directly from the Bush Negro medicine man who was manufacturing the preparation.

The Bush Negroes are, to my mind, among the most interesting people in the Western Hemisphere and their country is an ethnological and anthropological laboratory of untold riches. The Hollanders are to consider themselves fortunate in having such a glorious colony as Surinam and such an extremely interesting group as the Bush Negroes under their jurisdiction.

I should also like to comment on the humane and understand-

ing way in which the Dutch authorities in Surinam treat these people, as well as the Indians and other less enlightened groups who are under their control. This is indeed refreshing to witness, and if such toleration and understanding were exercised by other governments, I am sure that the world would be a much more pleasant place in which to live.

Dr. MORTON C. KAHN
Cornell University Medical College, New York City.

Dr. MORTON C. KAHN will allow me a few remarks :

[1]) I did not say that Prof. Morton Kahn relied „principally" on interpretors. I wrote: „in enkele gevallen", i. e. „in a few cases".

[2]) It is known all over Surinam that white men are not allowed to enter the sacred village of Dahomey. L. Junker mentions this in his article „Eenige mededeelingen over de Saramaccaner Boschnegers" in „De West-Indische Gids" of January 1923, p. 456/457.

My remark refers to what the boatsmen said would happen *before a white man got to the village,* Therefore I drew attention to the fact that several expeditions *passed* („voorbijgevaren") Dahomey — not „passed *through* Dahomey" — without noticing these disturbances. I did not of course think that the professor believed this nonsense.

[3]) I doubted whether „voodoo" — *ending in sacrificing a child,* as in Haiti — is practiced by the Bush-Negroes. The ritual to pacify a snake, accidently burnt to death has often been described. See „Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië", sub voce „Slangenvereering".

[4]) I did not deny that Prof. Morton Kahn heard the stories about „sneki-koti" in the Bush-Negro villages. I only stated that I had never heard them from the Bush-Negroes, but from other sources

I will end these notes by expressing my admiration for the scientific work done in Surinam by Prof. Morton C. Kahn and by Prof. and Mrs. Herskovits. H. D. B.

BANKWEZEN IN CURACAO
(1906—1928).

DOOR

J. VAN ETTINGER

Na de in 1906 door den Minister van Koloniën genomen beslissing nopens reorganisatie van de Curaçaosche Bank [1]) kon met de voorbereiding van een nieuw reglement voor die instelling weer voortgang gemaakt worden.

In Maart 1907 diende de Gouverneur een ontwerp-Bankreglement bij den Kolonialen Raad in. (Gedrukte Stukken, Zittingsjaar 1906—1907—*13*, 1 en 2). Dit ontwerp stemde vrijwel overeen met dat van de Commissie van 1901 [2]).

In het Eindverslag van den Kolonialen Raad (Gedrukte Stukken, Zittingsjaar 1906—1907 — *13*, No. 3; een voorloopig verslag is niet uitgebracht) werden de volgende vragen gesteld: Waarom wordt het bankbiljettenkapitaal beperkt, terwijl de voorgeschreven metaaldekking reeds genoegzame waarborgen tegen te groote uitgifte van bankbiljetten oplevert? Hoe zal de wisselhandel tot stand komen en de tegenwaarde van de door de Bank getrokken wissels worden geleverd? Moet de te kiezen rentevoet niet in het reglement worden opgenomen? De Koloniale Raad sprak den wensch uit, dat bij den wisselhandel met de grootste voorzichtigheid zou worden te werk gegaan, dat de voorgestelde regeling niet tot verhooging der uitgaven zou leiden en dat de benoodigde klerken uit het bestaande personeel zouden worden gekozen.

Uit de beantwoording van deze opmerkingen in de Nota van den Gouverneur (Gedrukte Stukken, Zittingsjaar 1906—1907—*13*, no. 4) blijkt het volgende: Het bankbiljettenkapitaal was op *ƒ* 250.000.— gesteld, omdat in verband met de praktijk gemeend werd, dat zich binnen afzienbaren tijd geen behoefte aan de uitgifte van een grooter bedrag aan bankbiljetten zou opdoen. De

[1]) Zie mijn artikel „Munt- en bankwezen in Curaçao" (1880—1905) in den 10den jaargang van dit tijdschrift, bladz. 464.

[2]) Idem bladz. 446 v.v.

fixeering van de emissie was geschied in navolging van eene buitenlandsche bank (vermoedelijk de Duitsche Reichsbank; Bankgesetz van 14 Maart 1875). Bij den wisselhandel zou omzichtigheid worden betracht. De tegenwaarde van getrokken wissels zal voorloopig worden geleverd door aankoop van Gouvernements- en Marinewissels en wissels ter zake van uitgevoerde producten. Later zal de Directie ook elders getrokken wissels onder soliede waarborgen kunnen aankoopen. Nemen de werkzaamheden beduidend toe, dan zal eene verhooging der uitgaven niet ontgaan kunnen worden. Het is evenwel te verwachten, dat de hoogere opbrengst de meerdere kosten ruimschoots zal dekken. De klerken zullen uit het bestaande personeel worden genomen. Aangeven van den rentevoet in het reglement is onuitvoerbaar, daar de rente afhangt van den op een bepaald tijdstip algemeen aangenomen interestvoet en voorts van vraag en aanbod.

In eene slecht bezochte vergadering van den Kolonialen Raad (aanwezig waren 7 van de 13 leden) op 21 Mei 1907 werd de ontwerp-verordening tot vaststelling van een nieuw reglement voor de Curaçaosche Bank zonder discussie en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Niemand herinnerde aan de jarenlang geuite bezwaren tegen het reglement van 1828, waaraan nu tegemoet werd gekomen, noch aan de overwinning behaald in den stillen strijd tegen het Opperbestuur, welke reeds van 1901 af was gevoerd. Blijkbaar voelde men in de kolonie het gewicht van de hervorming van de Curaçaosche Bank niet.

Daar bij den Minister van Koloniën geen bezwaar tegen het nieuwe reglement bestond, kon dit worden afgekondigd (P. B. 1907, No. 9).

Zoo was de Curaçaosche Bank behouden gebleven, feitelijk faute de mieux. Daar De Surinaamsche Bank de zorg voor de circulatie op Curaçao niet op zich wilde nemen en geen andere particuliere instelling zich opdeed — op het aanbod van Maduro and Sons was niet ingegaan —, moest de Regeering ten slotte wel besluiten tot de reorganisatie van de „vergrijsde" Gouvernementsbank.

Eene volledige beschrijving van den gang van zaken van 1901 — 1907 bij de herziening van het Bankreglement der Curaçaosche Bank was tot heden nimmer gegeven. In het Koloniaal Verslag van Curaçao over 1906 (blz. 16, § 6) wordt voor het eerst de aan de Commissie in 1901 gegeven opdracht vermeld. Het Koloniaal Verslag over 1907 geeft in enkele regels de ten slotte gevallen beslissing weer. Ook Mr. Dr. G. J. Fabius, de schrijver van „Het Bank-

wezen in Nederlandsch-West-Indië" (1917), tastte ten aanzien van het voorgevallene geheel in het duister. Dit blijkt ten duidelijkste uit de volgende aanhalingen uit genoemd werk: „Het verslag van de Commissie is niet bekend gemaakt; alleen de strek„king ervan werd later aan de Staten-Generaal en Kolonialen „Raad medegedeeld" (blz. 33) en „Er is evenwel niet bekend ge„maakt tot wie de Regeering zich om voorlichting heeft gewend, evenmin wat de strekking is geweest der ontvangen adviezen. „Moet daaruit misschien worden afgeleid, dat die adviezen zeer „hebben afgeweken van de slotsom, waartoe de Commissie was „gekomen?" (blz. 34).

Volgens het Reglement van 1907 was de zetel van de Curaçaosche Bank Willemstad, het doel bevordering van de economische ontwikkeling van de kolonie Curaçao en het werkingsgebied de kolonie Curaçao. Onder goedkeuring van den Gouverneur kon de Directie op de overige eilanden agentschappen vestigen. Eigenlijk gezegde agentschappen heeft de Bank nooit gesticht; daarentegen heeft de Directie reeds in 1907 vertegenwoordigers op St. Eustatius, St. Martin en Bonaire aangesteld; als zoodanig werden de gezaghebbers van die eilanden aangewezen. Later zijn ook vertegenwoordigers op Aruba en Saba benoemd.

Het kapitaal zou voorloopig bedragen *f* 350.000.—. Op 1 Augustus 1907, toen het nieuwe reglement krachtens beschikking van den Gouverneur van 4 Juli t.v., No. 437, (P. B. 1907, No. 17) in werking trad, bedroeg het kapitaal van de Bank, hetwelk met uitzondering van *f* 75.000.— geheel uit de winst was opgebouwd, *f* 364.265,44½, waarvan *f* 14.265,44½ op de reserve werd overgeschreven. De reserve zou uit de winst worden aangevuld, totdat ze het voorgeschreven bedrag van *f* 50.000.— had bereikt.

De Bank kreeg het uitsluitend recht van uitgifte van bankbiljetten in de kolonie; de biljetten werden in de koloniale kassen als betaalmiddel aangenomen. De maximum-uitgifte (het z.g. „bankbiljettenkapitaal") werd op *f* 250.000.— bepaald; op 1 Augustus 1907 was voor een bedrag van *f* 168.500.— aan biljetten in omloop; in 1908 werd tot verdere uitgifte overgegaan. De biljetten waren dagelijks op vertoon bij de Directie tegen gangbare specie inwisselbaar. De dekking van de bankbiljetten door munt of muntmateriaal, berustende bij de Directie te Willemstad, werd op ⅓ bepaald. De Gouverneur kon in dringende omstandigheden op voordracht der Directie — en onder voorbehoud van bekrachtiging bij koloniale verordening — de bestaande dekkingsverhouding *tijdelijk* wijzigen.

Aan de Bank waren de volgende operatiën toegestaan: disconteeren van wisselbrieven en ander handelspapier; koopen, verkoopen en afgeven van wisselbrieven; verstrekken van kapitaal aan landbouw-, veeteelt- en nijverheidsondernemingen; verstrekken van geld onder hypothecair verband van vaste goederen, gelegen op het eiland Curaçao (het maximum hiervoor te bezigen werd onder goedkeuring van den Gouverneur op *f* 150.000.— bepaald; daar men bang was moeilijkheden met taxatie en toezicht te ontmoeten ,werd het plaatsen van hypotheken aanvankelijk niet toegelaten op de andere eilanden der kolonie); het beleenen van landbouwproducten, goederen, waren, koopmanschappen, munt en muntmateriaal(voor uiterlijk drie maanden; hoogstens ⅔ van de waarde mocht verstrekt worden); financieele commissiën voor het Gouvernement (o.a. gelden ontvangen en uitbetalen; alles zonder provisie). In eene instructie zou de Gouverneur nadere regelen geven voor de uitvoering der operatiën; daarin zou ook worden opgenomen de dienstregeling voor de Directie en de beambten. Verboden was: het geven van crediet of voorschot in blanco (uitgezonderd aan het Gouvernement); het deelnemen aan handels-, nijverheids- of andere ondernemingen; het koopen van effecten, roerende en onroerende goederen, waren of koopmanschappen (uitgezonderd, indien noodig voor het bedrijf of ter vermijding van verlies bij executie).

De Directie moet bestaan uit een voorzitter (tevens Administrateur van Financiën) en 4 Directeuren, benoemd door den Gouverneur. Deze zal aan de Directie een secretaris en het noodige aantal klerken toevoegen.

Van de over een bepaald jaar gemaakte zuivere winst wordt een door den Gouverneur op voorstel van de Directie bepaald gedeelte (niet minder dan de helft) in de koloniale kas gestort.

Eénmaal 's maands moet de Directie in de Curaçaosche Courant (het officieele nieuwsblad van de kolonie) een verkorte balans doen opnemen en aan den Gouverneur den stand der operatiën mededeelen. Jaarlijks moet aan den Gouverneur een uitgewerkte balansstaat worden overgelegd.

De Gouverneur kon het aanvangen van de wisseloperatiën tot hoogstens 1 jaar na de inwerkingtreding van het reglement uitstellen.

De Instructie voor de Directie van de Curaçaosche Bank werd vastgesteld bij besluit van den Gouverneur van 2 Juli 1907 (P.B. no. 16).

Aan die Instructie ontleenen wij het volgende: De Voorzitter,

de Secretaris en de verdere beambten zijn bezoldigd; de bezoldigingen worden vastgesteld door den Gouverneur. Deze kan aan de Directeuren eene vergoeding geven voor het bijwonen der vergaderingen en voor de gevallen, waarin zij den Voorzitter bijstaan. De Voorzitter wordt bij ontstentenis vervangen door een der Directeuren, aan te wijzen door den Gouverneur op voordracht der Directie. De afdoening der werkzaamheden geschiedt door den Voorzitter (zoo noodig bijgestaan door één der leden van de Directie) en verder door den Secretaris en het overige personeel. De Voorzitter heeft de beschikking over een bedrag van ten hoogste ƒ 15.000.— tot het doen van transactiën; voor dit bedrag moet hij zekerheid stellen. De Directie moet zoo dikwijls vergaderen als zij dit noodzakelijk acht, maar minstens éénmaal 's maands. De Voorzitter wikkelt de transactiën af, waartoe de Directie machtiging heeft verleend.

Voor den wisselhandel zal de Directe soliede betrekkingen in het buitenland aanknoopen. Zij zal een agentschap in Nederland vestigen en kan ook elders agenten aanwijzen om op Europa en Noord-Amerika getrokken wissels aan te koopen.

Bij beleeningen mag hoogstens 60 % van de waarde van het onderpand worden verstrekt. Terugbetaling (in bepaalde termijnen of in eens na verloop van een bepaalden tijd) moet worden voorgeschreven.

De gereorganiseerde Curaçaosche Bank kon nu hare werkzaamheden aanvangen. Een begin werd gemaakt met het opruimen van de aanwezige promessen (de z.g. „gedisconteerde wissels") en stelselmatig werd hiermede voortgegaan. De in 1904 tegen een rente van 4 % aan de Curaçaosche Hypotheekbank geleende gelden ad ƒ 60.000.— (hiertegen had Mr. Marchant in zijne vroeger besproken rede ernstig bezwaar gemaakt [1]) bleven tot 1910 bij die Bank in gebruik en werden toen terugbetaald.

Met ingang van 1 Februari 1908 werd ingevolge besluit van den Gouverneur (P. B. 1908, no. 3) aangevangen met het koopen, verkoopen en afgeven van wisselbrieven. De Bank richtte agentschappen (eigenlijk correspondentschappen) op te Amsterdam. (De Surinaamsche Bank, later de Twentsche Bank), te Rotterdam (de Incasso-Bank, later de Nederlandsche Handel-Maatschappij) en te New York (Maitland, Coppell and Co.). Voor het krijgen van een volledig overzicht zou de Bank ook nog agentschappen hebben moeten vestigen op de voornaamste der Kleine Antillen en aan de kust van Zuid-Amerika (Venezuela, Columbia).

[1]) Zie 10de jaargang van dit tijdschrift, bladzijde 461 v.v.

Toen door de onlusten met Venezuela groote schaarschte aan wissels ontstond en de grove zilveren munt weer begon af te vloeien, greep de Curaçaosche Bank niettegenstaande de bovengenoemde leemte krachtig in. Zij ging den wisselkoers op Nederland zoodanig verlagen, dat remitteering van zilveren teekenmunt niet meer loonend werd; voor de betaling van de door haar afgegeven wissels nam zij aanvankelijk zelfs genoegen met pasmunt.

Was het doel oorspronkelijk geweest eenige winst te maken door den handel in wissels, door de omstandigheden ging de Curaçaosche Bank er toe over om te voorzien in de behoefte aan wissels voor de geheele kolonie, voor zoover natuurlijk aan de vraag naar wissels niet was tegemoet gekomen door particuliere bankiers. De dekking werd vergemakkelijkt, doordat de Bank de beschikking kreeg over de Gouvernements- en Marinewissels. De Bank kon zoodoende bij hare agentschappen voldoende saldi aanhouden.

Hoewel het doel van de Curaçaosche Bank was bevordering van de economische ontwikkeling der kolonie Curaçao, werd om de bovenvermelde redenen het ter leen verstrekken van gelden onder hypothecair verband beperkt tot het eiland Curaçao. Spoedig bleek nu, dat voor vele bewoners van de overige eilanden der kolonie door deze beperking de gelegenheid werd weggenomen om fondsen te verkrijgen tot uitbreiding van hunne ondernemingen of tot het op touw zetten van nieuwe. Daar de Bankdirectie voor elke verstrekking van gelden een nauwkeurig onderzoek toezegde, werd met ingang van 13 Februari 1908 de beperking opgeheven (P. B. 1908, no. 11) en de mogelijkheid van verstrekking van gelden onder hypothecair verband uitgebreid tot de *geheele* kolonie.

Reeds in April 1909 was gebleken, dat de handel behoefte had aan meer ruilmiddelen, dan waarover toentertijd beschikt kon worden. De Gouverneur was van oordeel, dat de noodzakelijkheid bestond om aan die behoefte tegemoet te komen door de bankbiljettenemissie te vergrooten en stelde in verband daarmede voor de maximum-uitgifte van *f* 250.000.— te verhoogen tot *f* 300.000.— Verder gaf hij in overweging de verhouding, waarin de bankbiljetten door munt en muntmateriaal gedekt moesten zijn van $\frac{1}{3}$ te brengen op $^1/_5$, ten einde de Curaçaosche Bank aan meer kasmiddelen te helpen. Dit voorstel, dat zonder eenige bespreking door den Kolonialen Raad werd aangenomen (P. B. 1909, no. 15), was wat het eerste gedeelte betreft alleszins te verdedigen. De verlaging van de dekkingsverhouding, welke bij het Opperbestuur geen verzet ontmoette, was n. h. v. niet juist ge-

zien. Bij de Nederlandsche Bank en De Javasche Bank was de dekkingsverhouding toentertijd 40%, bij de Surinaamsche circulatiebank 33⅓%. Eerst de wereldoorlog bracht voor die drie circulatiebanken de tijdelijke verlaging tot 20%. Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat bij de Curaçaosche Bank alleen dekking bestond voor de bankbiljetten, terwijl de drie andere banken ook de dadelijk opeischbare vorderingen in de dekking hadden opgenomen.

Toen na het tot stand komen van de — reeds door de Grondwet van 1848 gevorderde — Curaçaosche Comptabiliteitswet (Nederlandsch Staatsblad 1910, no. 316; P. B. no. 63) de Algemeene Rekenkamer te 's-Gravenhage met de contrôle op de geldmiddelen der kolonie Curaçao werd belast, rees er twijfel over de toepasselijkheid van genoemde wet op de Curaçaosche Bank.

Aan het verzoek van de Algemeene Rekenkamer eene zoodanige oplossing aan te geven, waardoor alle twijfel zou worden vermeden, werd eerst in December 1914 voldaan. Bij de wet van 21 December 1914 (Nederlandsch Staatsblad no. 587) werd o.m. aan artikel 39 van de Curaçaosche Comptabiliteitswet een 5de lid toegevoegd, luidende: „Het bepaalde bij het eerste lid is niet van „toepassing op de Curaçaosche Bank en op de Koloniale Post- „spaarbank. Alle kosten van die Banken worden op de koloniale „huishoudelijke begrooting gebracht en de teruggave dier kosten „wordt onder de middelen en inkomsten ter goedmaking van de „uitgaven der kolonie opgenomen".

Ondertusschen was reeds bij verordening van 17 December 1912 (P. B. No. 61) aan het reglement van de Curaçaosche Bank eene zinsnede, overeenkomende met de latere aanvulling der Curaçaosche Comptabiliteitswet, toegevoegd. Deze alinea luidde: „Alle kosten van de Curaçaosche Bank worden op de Koloniale Huishoudelijke Begrooting van Curaçao gebracht en de teruggave „dier kosten onder de middelen opgenomen".

In hetzelfde jaar 1912 werd bij verordening van 27 Juni (P. B. No. 39) het maximum van de uitgifte van bankbiljetten van ƒ 300.000.— verhoogd tot ƒ 400.000.—. Door de uitbreiding van de operatiën van de Bank werd de behoefte aan bankbiljetten sterker.

De invloed van den begin Augustus 1914 uitgebroken wereldoorlog deed zich ook in de verwijderde kolonie Curaçao gevoelen. Zonder last van het Opperbestuur werd bij verordening van 12 Augustus 1914 (P. B. No. 30) de inwisselbaarheid van de biljetten van de Curaçaosche Bank geschorst en het „bankbiljetten-

kapitaal" van die instelling verhoogd van ƒ 400.000.— tot ƒ 600 000.—. De verhooging van het bankbiljettenkapitaal met ƒ 200.000.— geschiedde, omdat de Gouverneur het noodzakelijk achtte in verband met den in Europa bestaanden oorlogstoestand en de mogelijkheid van het ontstaan in de kolonie van eene financieele crisis de Curaçaosche Bank de beschikking te doen verkrijgen over een grooter bedrag aan bankbiljetten. De inwisseling der bankbiljetten werd tijdelijk geschorst, om den voorraad der Bank aan muntspeciën te beschermen.

De kolonie Curaçao stond met dezen maatregel alleen. In Nederland werd de schorsing van de verplichting van De Nederlandsche Bank tot betaling harer biljetten mogelijk gemaakt door de wet van 3 Augustus 1914 (Staatsblad no. 345). Deze wet is evenwel nooit uitgevoerd. Hare voorschriften zijn thans opgenomen in artikel 19 van de Bankwet 1919 (Nederlandsch Staatsblad 1918, No. 553). Analoge voorschriften vindt men in artikel 17 van de Javasche Bankwet 1922 (Nederlandsch Staatsblad No. 519) [1]). Bij de beoordeeling van de oninwisselbaarheid van de bankbiljetten in Curaçao mag evenwel niet uit het oog verloren worden, dat, terwijl in Nederland en Suriname zilverbons en in Nederlandsch-Indië muntbiljetten in omloop werden gebracht, aan welke de hoedanigheid van wettig betaalmiddel werd toegekend, dergelijk noodgeld in Curaçao niet werd uitgegeven.

In overeenstemming met den ten deze geraadpleegden Minister van Financiën Bertling had de Minister van Koloniën Pleyte (1913—1918) tegen de vergrooting van het voor de uitgifte van bankbiljetten toegestane maximum tot ƒ 600.000 — in de toenmalige buitengewone omstandigheden geen bezwaar. De Bank had een kapitaal van ƒ 350.000.—, een reservefonds van rond ƒ 56.000.— en een meer dan voldoenden specievoorraad. Eene bankbiljettenemissie van ƒ 600.000.— scheen dus niet overdreven. De tijdelijke schorsing van de inwisselbaarheid der bankbiljetten van de Curaçaosche Bank werd echter eene voorziening van zoo verre strekking en gevolgen geacht, dat ze slechts in geval van besliste noodzakelijkheid mocht worden getroffen. Voor vernietiging van de Curaçaosche verordening werden nochtans geen termen gevonden, omdat de koloniale belangen in verband met de geringe verplichte metaaldekking ($^1/_5$) en de ongunstige betalingsbalans den maatregel wellicht noodzakelijk maakten. Zoodra de omstandigheden dit zouden toelaten, zou evenwel op

[1]) Verg. ook artikel 16 van de Surinaamsche Bankwet 1928. (Nederlandsch Staatsblad n°. 231).

het schorsingsbesluit moeten worden teruggekomen en de oude toestand hersteld.

Aan den Gouverneur werd in vorenstaanden geest geschreven. Men haastte zich in de kolonie evenwel niet om de schorsing van de inwisselbaarheid te doen ophouden. Eerst in Juli 1925 werd daartoe door Gouverneur Brantjes een voorstel gedaan (Gedrukte Stukken, Zittingsjaar 1925—1926—5) [1].

De Gouverneur, zich geheel vereenigende met een advies van de Directie der Curaçaosche Bank, verklaarde, dat de tijdelijke schorsing van de inwisseling der bankbiljetten diende te worden ingetrokken, zoodra de omstandigheden dit toelieten. De schorsing was eene daad van voorzichtigheid. De Bank had voorzien, dat door den Europeeschen oorlog en het oorlogsgevaar voor Nederland de wisselkoers in de kolonie buitengewoon hoog zou stijgen. De remises zouden dan in geld geschieden. De Bank zou bestorm worden ter inwisseling van bankbiljetten en de kolonie zou van goud en zilver ontbloot worden. Behalve de verplichte metaaldekking moest de Bank nog munt in voorraad hebben, om met het oog op de maandelijksche aanvragen om geld van het koloniaal bestuur en den aankoop der Marinewissels haar bankbiljettenkapitaal te kunnen vergrooten. Specietoezending uit Nederland was onmogelijk. Levensmiddelen moesten met het oog op de weinige voorraden en den geringen oogst uit Amerika worden aangevoerd. De levering geschiedde niet zonder moeilijkheden tegen afgifte van wissels. Ook uit dit oogpunt was reserveering van goud noodzakelijk.

Kort daarop greep er eene gebeurtenis plaats, welker gevolgen op het Curaçaosche circulatiebankwezen duidelijk merkbaar zouden zijn.

In November 1915 gaf de in 1869 opgerichte Royal Bank of Canada, die tal van bijkantoren in Centraal- en Zuid-Amerika alsmede op de Antillen heeft, door een tusschenpersoon te kennen, dat zij voornemens was een kantoor op Curaçao te stichten, indien er geen bezwaar bestond haar de door artikel 185 van het Regeeringsreglement verplicht gestelde vergunning te verleenen en de Regeering haar in alle opzichten gunstig gezind zou zijn. De Nederlandsche en De Surinaamsche Bank, ter zake om advies gevraagd, herinnerden aan de vroegere pogingen tot hervorming van het Curaçaosche bankwezen en meenden beide ernstig te moeten afraden aan de Royal Bank vergunning te geven, vooral

[1]) Tot herstel van de inwisselbaarheid der biljetten is pas overgegaan bij verordening van 14 Juni 1927 (P. B. No. 48).

nu door de opening van het Panamakanaal, de toeneming van de scheepvaart, de vestiging van de Bataafsche Petroleum-maatschappij en de hervatting van de phosphaatverscheping een beter tijdperk voor de kolonie scheen aan te breken. De Nederlandsche Bank beval aan, daar eene krachtige, goed werkende, behoorlijk ingerichte bank van Nederlandsche nationaliteit in de kolonie ontbrak, de Curaçaosche Bank uit hare weinig krachtige stelling op te heffen en te reorganiseeren of liever nog eene nieuwe Nederlandsche bank in de kolonie te stichten. De Directie verwees daarvoor naar de Nederlandsche Handel-Maatschappij of De Surinaamsche Bank. Hulppersoneel ingeval van ziekte, enz. zou wellicht van de Petroleummaatschappij kunnen verkregen worden.

De Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank kwam met concrete voorstellen. Zij wilde na een nauwkeurig onderzoek in loco de mogelijkheid overwegen van de oprichting van een filiaal te Willemstad en de overneming van de Curaçaosche Bank.

Het aanbod van De Surinaamsche Bank werd door de Regeering aangenomen. De toenmalige Minister van Koloniën was van oordeel, dat de Curaçaosche Bank niet genoegzaam in de geld- en credietbehoeften van handel en scheepvaart kon voorzien. De Directie miste de noodige buitenlandsche betrekkingen. De ambtelijke leden bezaten geen voldoende kennis van het bankvak en hadden geen genoegzaam belang bij den bloei der instelling; de particuliere belangen van de niet-ambtelijke leden stemden niet altijd overeen met het welvaren der circulatiebank. Zorg voor de circulatie, voor de binnenlandsche credietbehoeften en voor de regeling van de buitenlandsche wisselkoersen was alleen te verwachten van eene krachtige, goed ingerichte, ook elders werkende bankinstelling met vele buitenlandsche betrekkingen.

Uit sedert ontvangen inlichtingen van den Gouverneur van Curaçao bleek, dat bij de firma S. E. L. Maduro and Sons, — die reeds in 1901 en 1906 vergunning had gevraagd om eene circulatiebank op te richten — en de firma Correo Hermanos en Co. het plan bestond om met ingang van 1 Januari 1917 te Willemstad de „Maduro's Bank" op te richten met een maatschappelijk kapitaal van ƒ 1.000.000.—. De beide firma's hadden er op gewezen, dat de ontwikkeling van het handelsverkeer en de nijverheid, de toeneming van import-, export- en doorvoerhandel, de grootere levendigheid op de scheepswerven door de hervatting van den phosphaatuitvoer en de oprichting van de Bataafsche Petroleum Raffineerderij eischen stelde aan de Curaçaosche Bank, waaraan

deze slechts in ontoereikende mate kon voldoen, zoo ten opzichte van beleening van goederen en producten, als van den handel in buitenlandsche wissels. De firma's betoogden, dat het wenschelijk zou zijn eene instelling te stichten, die ook op Zon- en feestdagen werkzaam zou zijn, en op werkdagen langer geopend dan de bestaande circulatiebank. Die instelling zou zich moeten bezig houden met den wisselhandel op alle plaatsen der wereld, met het nemen van gelden à deposito, den koop en verkoop van buitenlandsch bankpapier en buitenlandsche munten, den handel in buitenlandsche effecten, enz. In verband met dat voornemen vroegen de beide firma's voor de op te richten bank de bevoegdheid bankpapier in omloop te mogen brengen, dat als wettig betaalmiddel zou worden erkend. Zij waren bereid eene redelijke dekking in edel metaal aan te houden en verder zakelijke zekerheid te verstrekken.

Een dergelijk verzoek, om eene circulatiebank te Curaçao te mogen oprichten, werd eveneens ontvangen van de Curaçaosche Handel-Maatschappij, wier hoofdzetel te Amsterdam was gevestigd.

De Directie van de Curaçaosche Bank gevoelde niet veel voor inwilliging van de gedane verzoeken. Zij had den indruk aan de haar gestelde eischen te voldoen. Na beëindiging van den wereldoorlog zou zij haar wisselhandel uitbreiden en zich in verbinding stellen met banken te Londen, Parijs, Berlijn, enz. De door de firma Maduro c.s. opgesomde werkzaamheden lagen niet op den weg van eene circulatiebank, daarvoor moest eene gewone particuliere bank, liefst in den vorm van eene naamlooze vennootschap, worden opgericht. Als circulatiebank had de Curaçaosche Bank steeds aan haar doel beantwoord. Bleek er behoefte aan meer bankpapier te bestaan, dan werd de uitgifte steeds vergroot. Werd het verzoek van een der aanvragers ingewilligd, dan zou het aan de Curaçaosche Bank verleende uitsluitende recht tot de uitgifte van bankbiljetten vervallen. Het Gouvernement zou daardoor een groot gedeelte van de voordeelen der Curaçaosche Bank moeten derven; de bevolking zou den waarborg missen, dat bij de uitgifte van bankpapier het algemeen belang in het oog werd gehouden. Aan meer dan ééne circulatiebank bestond in de kolonie geen behoefte. De Curaçaosche Bank was daarenboven meermalen opgetreden tegen opdrijving der wisselkoersen en tegen afvloeiing van de Nederlandsche zilveren munt.

Hangende de overweging van reeds aan de orde gestelde denkbeelden nopens de reorganisatie van het Curaçaosche bankwezen

besloot de Gouverneur geen beslissing te nemen op de beide ingediende verzoeken.

Bedoelde denkbeelden waren tot uiting gekomen in eene bespreking, welke Minister Pleyte in het begin van Juni 1917 had met Directeuren van Nederlandsche banken, van scheepvaart- en petroleum-maatschappijen, enz. Wel is waar gold die bespreking in hoofdzaak het Surinaamsche bankwezen en in het bijzonder de regeling van het cultuurcrediet, doch ook het bankwezen op Curaçao werd daarbij ter sprake gebracht. Minister Pleyte gevoelde er veel voor De Nederlandsche Bank uit te noodigen zich met de uitgifte van bankpapier te belasten, voorts te trachten de stichting te Willemstad van eene krachtige Nederlandsche bankinstelling (al dan niet dezelfde als in Suriname), die aan de behoeften van handel, scheepvaart, mijn- en landbouw zou kunnen voldoen, te bevorderen. De Curaçaosche Bank zou alsdan worden opgeheven. Bij de oprichting van die nieuwe bank werd gedacht aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Rotterdamsche Bankvereeniging (of wel de Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika).

Bij de bespreking werd er op gewezen, dat De Surinaamsche Bank zich bereid had getoond voor Suriname een cultuurbank op te richten, zoodat van eene centrale bank voor de beide koloniën wel niets komen zou. Van andere zijde werd opgemerkt, dat het bankbedrijf op Curaçao groot kon worden, maar dat dit in Suriname steeds een locaal nevenbedrijf zou blijven. De regeling voor Curaçao moest daarom afzonderlijk worden beschouwd. Tegen het in omloop brengen van bankpapier van De Nederlandsche Bank werd eveneens bezwaar gemaakt; het papier zou als remisemiddel aangewend worden en dus voortdurend wegvloeien; het ongedekt zijn vormde ook een beletsel. Minister Pleyte hield vast aan het plan om voor de geheele West ééne groote kredietinstelling op te richten, die handelskrediet zou geven op de Curaçaosche eilanden en landbouwkrediet in Suriname, een veelzijdig lichaam derhalve. Eene breedvoerige uiteenzetting van zijne inzichten gaf Mr. Dr. G. J. Fabius, Directeur van de Rotterdamsche Bankvereeniging, oud-Gouvernements-secretaris in Suriname. Deze had zijne inzichten het eerst weergegeven in eene reeks artikelen over de Curaçaosche Bank, opgenomen in de (Nederlandsche) Economist van 1913 (in 't bijzonder bladz. 843 t/m 847) en daarna in een in 1917 verschenen geschrift „Het Bankwezen in Nederlandsch-West-Indië (in het bijzonder bladz. 34 t/m 36, 41 t/m 44, 46 t/m 59). Mr. Fabius wilde De Nederland-

sche Bank als circulatiebank doen optreden voor Suriname en Curaçao, hetzelfde plan, dat Minister Elout al in 1826 had gevormd. De Nederlandsche Bank zou dan in eenvoudigen vorm agentschappen moeten stichten te Paramaribo en te Willemstad. Deze agentschappen zouden op telegrafisch bevel van hun hoofdkantoor, daartoe gelast door den Minister van Koloniën, aan de Gouverneurs in bankbiljetten geleidelijk het Rijkssubsidie en de militaire kosten voldoen. Op dezelfde wijze zou worden voorzien in de geldbehoeften van de in Nederlandsch-West-Indië vertoevende Nederlandsche oorlogsschepen. Gouvernements- en Marinewissels, die vaak tot koersverhooging aanleiding gaven, zouden niet meer getrokken worden. Mocht er tijdelijk een te veel aan bankpapier ontstaan, dan was dit geen bezwaar, daar de biljetten als remisemiddel zouden kunnen worden aangewend. De wisselkoersen op Nederland — en indirect op andere landen — zouden worden beteugeld, doordat de goudpunten dichter bij elkaar kwamen en vaster werden. (Bankbiljetten waren in tegenstelling met specie te allen tijde verkrijgbaar zonder agio; de vracht zou ook veel lager zijn). Wel is waar zouden de biljetten in de koloniën ongedekt zijn, maar daar ze in Nederland wettig betaalmiddel waren, kon dit geen beletsel zijn. De koloniale Gouvernementen moesten voor de verwisseling der biljetten tegen specie — indien dit gevraagd werd — zorg dragen. Deze taak kon geen moeilijkheden opleveren, daar door de invoering van remittabel bankpapier de afvloeiing van specie wel tot het verleden zou behooren. De Nederlandsche Bank zou hare kosten goedmaken door de rente op aan de Gouvernementen te verstrekken voorschotten en door de rente van de voor hare bankbiljetten — de zooeven genoemde voorschotten uitgezonderd— ontvangen sommen na aftrek van de metaaldekking. Zoo noodig zou de Nederlandsche Bank, wier biljetten *f* 10.— tot minimum hebben, voor de West-Indische koloniën alleen daar te lande gangbare biljetten van lagere coupures kunnen uitgeven. Mocht De Nederlandsche Bank vreezen hare kosten niet goed te maken, dan zou haar veroorloofd kunnen worden wissels te disconteeren, effecten en andere roerende goederen in beleening te nemen en gelden in rekening-courant te verstrekken op voldoend onderpand. Naast De Nederlandsche Bank zouden één of twee krachtige credietinstellingen gevestigd moeten worden, die behalve gewone zaken behandelende te Willemstad zouden optreden als handelsbank en te Paramaribo als cultuurbank.

Eene beoordeeling van het werk van Mr. Fabius verscheen o.a.

in „In- en uitvoer" (jaargang 1917, bladz. 783 t/m 785) van J. W. H. (Mr. J. Westerman Holstijn, toentertijd hoofdambtenaar bij De Nederlandsche Bank, thans Directeur van deze instelling). Mr. Westerman Holstijn is van meening, dat, gelet op de verplichting om over de in omloop gebrachte bankbiljetten rente aan de koloniale kassen te vergoeden en aan die kassen tegen lage rente voorschotten te verleenen, de onderneming uit een financieel oogpunt voor De Nederlandsche Bank weinig aantrekkelijks heeft. Door de voortdurende afvloeiing der bankbiljetten zal De Nederlandsche Bank, die niet den minsten invloed op den economischen toestand en het betalingsverkeer kan uitoefenen, groote moeite hebben, om de koloniën in voldoende mate van betalingsmiddelen te voorzien. Alle circulatiemiddelen behalve de pasmunt worden tot remisemiddel gemaakt; dit is een ongewenschte toestand. De circulatiemiddelen (bankbiljetten, gouden en zilveren standaardmunt) moeten het binnenlandsch verkeer dienen; het buitenlandsch verkeer moet onderhouden worden met wissels en soms — bij afdekking van saldi — met metaalzendingen. Door in West-Indië een bankbiljet in te voeren, dat ook in Nederland gangbaar is, naderen de goudpunten elkaar, wat voor den wisselhandel uiterst nadeelig zal zijn. Wel is een internationaal bankbiljet het ideaal van een remisemiddel, maar er bestaat geen aanleiding om ten nadeele van de bankiers op beperkt gebied hiermede een aanvang te maken. Gaat men het bankbiljet ook in West-Indië tot wettig betaalmiddel verheffen, dan zal De Nederlandsche Bank tevens moeten zorgen voor een behoorlijke verwisseling en de handhaving van de pariteit. De instelling zal dan in de West-Indische koloniën wisselhandel moeten drijven en goudpolitiek voeren.

Daar Mr. W. H. er ernstig aan twijfelde of De Nederlandsche Bank eene uitgebreide taak als bovenomschreven op zich zou willen nemen, had hij eene andere oplossing van het vraagstuk gezocht. Hij had zich De Surinaamsche Bank gedacht als circulatiebank voor geheel Nederlandsch-West-Indië en daarnaast eene Algemeene Cultuur- en Handelsbank. Het plan van Mr. Fabius om met twee afzonderlijke instellingen, eene cultuurbank en eene handelsbank, te beginnen in hoop op eene latere samensmelting keurde hij af. Eene bankinstelling met eene veelzijdige taak had z. i. meer kans op slagen.

Mocht er geen uitzicht zijn om binnen afzienbaren tijd in Nederlandsch-West-Indië èn eene circulatiebank èn eene Cultuur- en Handelsbank te stichten, dan gaf Mr. W. H. in overweging om,

hoewel in strijd met de theorie, ééne instelling op te richten, die zoowel cultuur- en handelsbank als circulatiebank zou moeten zijn.

Kort daarop (October 1917) verscheen in de (Nederlandsche) „Economist" een artikel van Mr. Dr. C. F. Schoch getiteld „Het West-Indische Bankwezen" (bladz. 837 tot en met 851). Mr. Schoch, de Hoofddirecteur van De Surinaamsche Bank, is het niet eens met Mr. Fabius, dat in Suriname twee bankinstellingen niet *naast elkander* kunnen bestaan; hij toont aan, dat eene cultuurbank en eene circulatiebank (tevens credietinstelling) met scherp afgescheiden arbeidsveld zeer goed in Suriname kunnen werken, vooral als de beide banken dezelfde Directie of dezelfde financieele belangen hebben. Breedvoerig bestrijdt Mr. Schoch de critiek op het beleid van De Surinaamsche Bank; hij heeft den indruk, dat Mr. Fabius zich niet voldoende op de hoogte heeft gesteld van de geschiedenis der Surinaamsche circulatiebank. Van het plan van Mr. Fabius om De Nederlandsche Bank met de circulatie in Suriname te belasten en daarnaast eene algemeene cultuur- en handelsbank op te richten, wilde de Heer Schoch niets weten. De wisselkoersen op Suriname zijn al 50 jaar normaal en de circulatie is steeds voldoende verzorgd.

Wat Curaçao aangaat, acht Mr. Schoch het wenschelijk, dat er eene circulatiebank komt met flinke dekking, die zorgen kan voor de noodige specie en wegvloeiing daarvan kan tegengaan door het op peil houden van de wisselkoersen. Tegen het voorstel van Mr. Fabius om De Nederlandsche Bank met de circulatie op Curaçao te belasten, heeft hij de volgende bezwaren:

1. De circulatie zal aan gevoelige schokken onderhevig zijn; het papieren ruilmiddel vloeit terug naar Nederland; de grove zilveren munt verdwijnt naar Venezuela en andere naburige landen; alleen de pasmunt (vooral de koloniale) blijft;

2. De wisselhandel wordt geheel uitgeschakeld; de banken, ook de op te richten handelsbank, zullen geen genoegzaam werk hebben.

3. De te stichten handelsbank zal een veel grooter kapitaal noodig hebben, dan wanneer ze zelf als circulatiebank optreedt.

Mr. Schoch beveelt ten slotte aan eene particuliere bank op Curaçao op te richten, die vooral wisselhandel zou drijven en aan wie zonder bindend octrooi de zorg voor de circulatie zou kunnen worden opgedragen. Tegen eene economische proefneming met bankpapier van De Nederlandsche Bank als circulatiemiddel in Curaçao had hij geen bezwaar.

Naar aanleiding van de bovenvermelde besprekingen met Minister Pleyte werd eene Commissie van 3 leden benoemd, om de zaak verder te onderzoeken. In die Commissie had, naast Mr. Schoch en Mr. Patijn, ook zitting Mr. Fabius. De taak van de Commissie zou in de eerste plaats zijn een onderzoek van het Curaçaosche bankwezen en een voorstel tot verbetering. Mocht de aard van dit voorstel daartoe aanleiding geven, dan zou ook het bankwezen van Suriname in beschouwing moeten worden genomen.

De Surinaamsche Bank mocht voortgaan met de uitwerking van haar plan tot oprichting van eene cultuurbank voor Suriname, maar hierbij steeds de mogelijkheid in het oog houden, dat deze instelling tevens als handelsbank voor Curaçao zou moeten fungeeren.

Het rapport van de Commissie is niet openbaar gemaakt. Wel bleek uit een en ander dat de Regeering zich het volgende ten doel stelde: De plannen tot oprichting van eene landbouwcredietbank in Suriname en een centrale West-Indische credietinstelling te Willemstad zouden gesteund worden. Aan De Surinaamsche Bank, die aandeel zou nemen in het stamkapitaal van de landbouwcredietbank en wier Hoofddirectie als Directie van de nieuwe bank zou optreden, zou een nieuw octrooi worden verleend. Daar de oprichters van de landbouwcredietbank in Suriname en de centrale bank op Curaçao dezelfde waren, zou eene eventueele samenvloeiing later zonder bezwaar kunnen geschieden. De regeling van de circulatie en de wisselkoersen op Curaçao zou eerst geschieden, als de op te richten centrale bank eenigen tijd had gewerkt. Over de opheffing van de Curaçaosche Bank en de overneming van de zorg voor de circulatie, enz. zou dan met De Nederlandsche Bank worden onderhandeld.

Uit het bovenstaande blijkt, dat van het oorspronkelijke plan-Fabius in zooverre zou worden afgeweken, dat De Surinaamsche Bank circulatiebank voor Suriname bleef en niet door De Nederlandsche Bank werd vervangen.

Door den loop der omstandigheden is het plan der Regeering slechts ten deele tot uitvoering gekomen. Bij Koninklijk besluit van 2 Juli 1918, No. 2, werd aan De Surinaamsche Bank een nieuw octrooi toegekend voor den tijd van 10 jaar (1 Juli 1918—1 Juli 1928). In hetzelfde jaar werd door De Surinaamsche Bank, den Koninklijken West-Indischen Maildienst, de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Rotterdamsche Bankvereeniging de West-Indische Cultuurbank opgericht met een maatschappelijk

kapitaal van *f* 1.000.000.—, waarvan de helft werd gestort. De bank zou werkkapitaal verschaffen aan cultuurondernemingen in Nederlandsch-West-Indië onder hypothecair verband, voorschotten verleenen aan cultuurondernemingen onder bedrijfsverband, enz. De Directie werd gevoerd door de Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank.

In hetzelfde jaar 1918 werd, eveneens te Amsterdam, de Hollandsche Bank voor West-Indië opgericht. Stichters waren de Nederlandsche Handel-Maatschappij, de Koninklijke West-Indische Maildienst, de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, de Rotterdamsche Bankvereeniging en De Surinaamsche Bank. De bank zou haar zetel hebben te Amsterdam en kantoren oprichten in de kolonie Curaçao, in de Staten van Zuid- en Midden-Amerika en op de eilanden van de Caraïbische Zee. Het doel der instelling was het uitoefenen van het bankiersbedrijf in den ruimsten zin des woords, meer in het bijzonder ter bevordering van het handels-, geld- en wisselverkeer van de Nederlandsch-West-Indische koloniën en de haar omringende landen en eilanden met Nederland en andere landen. Het kapitaal werd bepaald op *f* 5.000.000.—, waarvan *f* 1.000.000.— werd gestort. Tot directeur werd benoemd Mr. Dr. Dijckmeester, vroeger directeur van De Surinaamsche Bank te Paramaribo.

In Augustus 1919 stichtte de Hollandsche Bank voor West-Indië een kantoor te Willemstad en in Maart 1920 te Caracas (Venezuela). Hoewel de Hollandsche Bank voor verschillende groote maatschappijen (de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij, de Mijnbouw-Maatschappij Curaçao, de Koninklijke West-Indische Maildienst, enz.) wissel- en incassozaken doet, voorts gelden à deposito neemt, gelegenheid tot sparen geeft, enz. zijn de zaken der instelling in de eerste jaren slechts langzaam vooruitgegaan. Ofschoon tot heden de jaarverslagen niet zijn openbaar gemaakt, is toch uit de gepubliceerde balansen en winst- en verliesrekening duidelijk gebleken, dat de uitkomsten van het bedrijf over de laatste jaren bevredigend zijn. Voor een behoorlijke reserveering is bovendien zorg gedragen.

Waar de toestand van één der in 1918 opgerichte West Indische banken, t.w. de West-Indische Cultuurbank, niet rooskleurig is, valt het licht te begrijpen, dat aan samensmelting niet werd gedacht en dat ook aan de voorgenomen opheffing der Curaçaosche Bank niet werd begonnen. Sinds medio 1921 zijn de wisselkoersen tot normale verhoudingen teruggebracht, terwijl de circulatie steeds in voldoende mate van specie en pasmunt was voorzien.

Het denkbeeld om aan De Nederlandsche Bank de zorg voor den geldsomloop in Curaçao op te dragen kwam door een en ander vrijwel op den achtergrond.

In verband met de oprichting van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, de hervatting van de werkzaamheden van de Curaçaosche Sisal Maatschappij en de Santa-Barbara Phosphaatmijnen, de herleving van den scheepsbouw, het bouwen van nieuwe werven en de uitvoering van belangrijke werken van Gouvernementswege, ontstond er in 1918 in Curaçao gebrek aan geld. De zich openbarende behoefte aan ruilmiddelen werd nog verscherpt door het zgn. „oppotten" van grove zilveren munt en Curaçaosche bankbiljetten. Op grond daarvan werd bij verordening van 15 Januari 1918 (P. B. no. 11) er toe overgegaan om het bankbiljettenkapitaal van de Curaçaosche Bank van *f* 600.000.— te brengen op *f* 1.000.000.—. Een verzoek van den Kolonialen Raad om aanmaak van zilveren teekenmunt van f 0.50, f 1.— en f 2,50 met een eigen Curaçaosche beeldenaar of ten minste met de duidelijke aanwijzing „Curaçao", eenzelfde verzoek als reeds tusschen 1880 en 1899 herhaaldelijk was gedaan, werd door Minister Pleyte afgewezen. Deze toonde aan, dat door den gevraagden aanmaak de munteenheid met het moederland en de overige koloniën verbroken zou worden. De wijziging der Curaçaosche muntwet en de vervaardiging der nieuwe munten zou trouwens te lang duren, dan dat Curaçao daardoor redding uit den muntnood zou kunnen verwachten.

Ten einde de afvloeiing van Nederlandsche en koloniale munt, hetzij wegens het aanwenden daarvan als remisemateriaal, hetzij wegens het bezigen voor aankoop buiten de kolonie van wissels op Nederland, tegen te gaan, werd bij verordening van 15 Maart 1918 (P. B. no. 14) de uitvoer van Nederlandsch gemunt goud en Nederlandsch en koloniaal gemunt zilver tijdelijk verboden. Op Curaçao kon de Gouverneur, op de overige eilanden de Gezaghebber, dispensatie van dat verbod geven.

(*Wordt vervolgd.*)

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK V

KERK EN SCHOOL

§ 9. Natuurlijk vinden wij ook in onze gemeenten de kerkeraden, en onze bronnen stellen ons in staat er enkele mededeelingen over te doen [1]). Van het zegel der gemeente op St. Eustatius bezit ik door de goede zorg van mijn vriend, den heer F. Bartelink te 's-Gravenhage, een fraaien afdruk in lak. In het midden ziet men in puin gevallen tempelpilaren. Daaromheen, op een in tweeën gedeelden krans, Sigillum Ecclesiae Insulae St. Eustatius. Weder daaromheen, in fraaie, scherpe Hebreeuwsche letters, de woorden van Ps. 51, 20 (vertaald, luidend:) Doe in uw welbehagen Sion goed; herbouw de muren van Jeruzalem.

Voorts ook hier de commissarissen-politiek en wel in den verscherpten vorm, als op Curaçao, dat de commandeur q.q. voorzitter der vergadering is. Zoo althans later. In 1744 bericht Van Essen alleen nog maar, dat de heer gouverneur, d.i. dus Joh. Heyliger Pzn., alle vergaderingen van den kerkeraad bijwoont [2]). Maar 40 jaar later heet het reeds een oud gebruik, dat de commandeur in den kerkeraad praesideert, waartegen dan de predikant — gelijk altijd en overal en ook altijd vruchteloos — opkomt, betoogende dat dit gebruik ingaat tegen den Monarch der Kerke en dat hij geroepen is die kerk te beschermen. Hij kon er gelukkig bijvoegen, dat dit verschil van standpunt geene verwijdering

---

[1]) Zie in mijne *Schets v. e. geschiedenis onzer handelskerken*, 1928, blz. 81—98 voor de kerkeraden over het gansche gebied.

[2]) Van Essen aan X 30 Jan. 1744, port. no. 6 fol. 130r.

brengt tusschen, den commandeur, d.i. dus Abr. Heyliger Pzn., en hem [1]). Weder een twaalf jaren later geschiedde het, ook op St. Maarten, dat, toen de ouderling G. C. van Heyningen ontslag vroeg, de commandeur en president des kerkeraads, Mr. W. Hendrik Rink daartegen aanvoerde, dat de Heeren in patria hadden besloten tot nader aanschrijving geen ontslag aan landsdienaren te verleenen. Daartegen beriep de ouderling zich toen op eene resolutie van den kerkeraad d.d. 19 Juli 1791 art. 7, volgens welke een kerkeraadslid na twee jaar dienst recht op ontslag mocht doen gelden. De president heeft zich toen geschikt, waarna het ontslag eenparig met dankbetuiging werd verleend [2]).

Van de onderlinge verhouding der leden luiden de berichten soms idyllisch, zij zijn volkomen eendrachtig, alles is rust en vrede, de kerkeraad is tevreden met den leeraar, de leeraar leeft met hen als broeders [3]). Anders was de stemming in den kerkeraad op St. Thomas, toen na de afreis van ds. G. J. Scheers de leden tot een nieuw beroep wilden overgaan met ontslag aan ds. Brandt, die toch al een poos de gemeente had gediend en door ds. Scheers wettig was aangesteld om in zijne plaats het ambt te vervullen. En voor twee predikanten was de gemeente te arm. Oproerige menschen, noemt de dominee deswege zijn kerkeraad [4]).

Als een voorbeeld van de samenstelling eens kerkeraads neem ik die van St. Eustatius in September 1779 [5]). Hij bestond uit den predikant Conrad Schwiers, de ouderlingen Jac. Seys sen. [6]) en Anthony Beaujon, de diakenen Hendr. Pandt en Cornelis Beth [7]). Beaujon was sinds 24 Januari 1769 assistent en sinds 29 Juli 1776 eerste klerk ten kantore der Compagnie. Toen hij in 1783 naar Curaçao vertrok werd G. Markoe ouderling in zijn plaats [8]). En toen Corn. Beth naar Philadelphia zou gaan, volgde Nic. Roda hem als diaken op [9]). In 1787 is Nicolaas Roda, ouderling der kerk,

---

[1]) Reneman aan classis d.d. St. Maarten 22 Aug. 1780, oud class. archief W. Indië afd. St. Maarten blz. 19. Alleen bij de Ned. geref. gemeente van St. Petersburg was er nog een andere functionaris, de kerkepatroon, een man van invloed, die aan 't Hof in aanzien was, en beslissende stem had.

[2]) *Notulen* v. d. kerkeraad v. St. Maarten 27 Mei 1792 sub 7, R. A. Invent. no. 533.

[3]) R. Wildrik aan classis d.d. St. Eust. 28 Juli 1768 en 28 Juli 1771, oud class. archief W. I. Afd. St. M. blz. 27, 30.

[4]) Ds. J. W. Brandt aan classis d.d. St. Thomas 17 Juni 1778, oud class. archief afd. St. Thomas, blz. 16.

[5]) Twee ouderlingen in 1717 *boven* II § 11 noot 1.

[6]) 17 Jan. 1784 trouwt James Philip Creilly met Anna Catharina Seys, dochter van den ouderling; 9 Juli 1787 staat hij als getuige bij het huwelijk van Robert Hodge en Catharine Pakwood, *Ondertrouwboek* S. E. no. 253 R. A. op data.

[7]) Kerkeraad aan classis 6 Sept. 1779, oud cl. arch. afd. S. E., blz. 35.

[8]) Reneman aan classis 2 Juli 1783, *aldaar* blz. 44.

[9]) Reneman aan classis 23 Oct. 1781, *aldaar* afd. St. Maarten, blz. 20.

getuige bij de inlassching van een doop in het doopboek [1]), zoodat hij, langs den gebruikelijken kerkelijken weg, van diaken ouderling geworden is. Hendrik Pandt staat als getuige bij het huwelijk van Helena met Lodew. Dijkers, 16 en 20 jaar, zijnde de bruid eene dochter van den Eerw. Heer Nicolaas Roda en mevrouw Helena Roda [2]). Corn. Beth eindelijk, getrouwd met Maria Johanna ......, liet 23 Mei 1784 te Philadelphia eene dochter Isabella doopen door Caspar Weiberg, gereformeerd predikant aldaar [3]), maar schijnt sinds teruggekeerd, indien hij althans dezelfde is als die Cornelis Beth, die 8 Juli 1787 op St. Eustatius een zoon Tamme Hendrik liet doopen. Doch dan staat de moeder ook met haren achternaam, Riorteale [4]).

In de Nederl. gereformeerde gemeente op St. Maarten bestond de kerkeraad in 1791 uit ds. V. Stauffer, de ouderlingen G. C. van Heyningen en vice-commandeur Willem Hendrik Rink, dien wij reeds als president leerden kennen en de diakenen Lucas Heyliger en Nic. Willem 's Jacob [5]). Op St. Kruis in 1777 ds. Henr. Müller, Joh. Rogiers ouderling, Pieter Rogiers en Jac. de Veer diakenen. Op St. Thomas in datzelfde jaar Ds. Brandt, I. P. Uytendaele en Peter Wood ouderlingen, F. C. van Beverhoudt en I. U. Stallaert diakenen. Op hetzelfde eiland in 1784, vacature ds. Broëffel, P. C. van Beverhoudt [6]) en Engel Benners ouderlingen, C. P. Boers en P. Hassell diakenen [7]). Over den diakonalen arbeid spreken wij hieronder bij de kerkelijke handelingen.

§ 10. Alweder als in patria waren de schoolmeesters gemeenlijk meteen koster en voorlezer, soms ook doodgraver. Enkelen dezer, nog in de 18de eeuw al te vaak geminachte en toch niet zelden verdienstelijke, mannen kunnen wij op onze eilanden uit de vergetelheid doen oprijzen. Daar is vooreerst Lukas Soet van Amsterdam, die 10 Maart 1757 op St. Eustatius was aangekomen. Reeds in Mei 1745 had ds. Van Essen een schoolmeester „besteld" [8])

---

[1]) *Doopboek* S. E. no. 250 K. A. May 1787.

[2]) *Trouwboek* S. E. no. 254 R. A. op 16 October 1790.

[3]) Later ingeschreven in *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. .... 1785.

[4]) *Doopboek* als boven op datum.

[5]) *Notulen* kerkeraad St. Maarten Lunae 8 Aug. 1791 R. A. Invent. no. 533. Luc. Heyliger overleed reeds 16 Sept. 1792 (later aangeteekend bij de notulen van 27 Mei 1792).

[6]) Lucas van Beverhoudt, herinneren wij ons, was van St. Eustatius naar St. Thomas verhuisd, *boven* I § 10. II § 1. Eene Susanna van Beverhoudt getrouwd met Jacob van Putten liet 13 Juli 1783 op St. Eust. doopen Aleyda, geb. te Basseterre op Guadeloupe 13 Jan. 1782 en Anna Cornelia ook daar geboren ééne maand oud, *Doopboek* als boven op datum.

[7]) Oud class. arch. W. I. afd. St. Thomas, blz. 3 en 5.

[8]) Van Essen aan X 6 Mei 1745, port. no. 6 fol. 447.

en men heeft toen den na te noemen Beaujon gezonden. Meester Soet had aanstonds eene groote school vol kinderen, terwijl de ingezetenen door eene collecte de gelden voor een goed huis hadden bijeengekregen [1]). Reeds vóór hem had Anthony Beaujon, dien wij als den lateren ouderling hebben leeren kennen, avondschool gehouden, maar hij was toen naar het herderlooze (na den dood van ds. Jacques, 1759) St. Maarten vertrokken om daar school te houden en preek te lezen. Thans hield Soet Zondag- en Donderdagavond oefeningen in de school [2]). Hij had den naam van goed rechtzinnig te zijn, stichtelijk van wandel en wel is waar maar redelijk van kennis, doch voor de Statiaansche kindertjes wist hij stellig genoeg. Lange jaren heeft hij met eere op zijn post gestaan en in den tijd der verwoesting door Rodney, 1781, als „onze brave, oude schoolmeester" aan kerk en school groote diensten bewezen [3]).

Wij hebben gezien, dat ds. Reneman in October 1779 op St. Maarten was aangekomen. Beaujon kon om zijn werk op St. Eustatius niet telkens inspringen, en dus vroeg hij 14 April 1780 aan de Heeren om een eigen Hollandschen schoolmeester. De Hollandsche taal, schreef hij een paar maanden later, is op dit eiland veracht en bijna vergeten. Komt daarin geen verbetering, dan, vreest hij, zou de gemeente binnen een tien jaar „in duigen" liggen. Want op zijne lessen kwamen de kinderen niet om de taal, bij de oude lidmaten kwamen dus geen nieuwe. Hij had dus bij den Politieken Raad op een meester aangedrongen, maar de Engelsche natie had daar de overhand, voelde er dus niet veel voor en wilde niet meer dan ƒ 300 met ƒ 100 emolumenten voor dat ambt uittrekken. Zonder huis! En dit terwijl het leven er toch al zoo duur was [4]). Met vreugde vernam hij dus, dat de Heeren tot schoolmeester zekeren Martinus Hartman hadden aangesteld [5]). De Raad echter verwonderde zich, dat ds. Reneman om een meester had gevraagd, wien men op zijn best 250 pesos 's jaars geven kon. Hij was van oordeel, dat men hem de zaak had behooren over te laten, dan zouden zij dat schoolmeestersambt als bijbaantje aan iemand hebben kunnen geven. Nu berustten zij in de benoeming, maar vonden, dat de dominee niet zoo op eigen houtje

---

[1]) Van Essen aan classis 18 Jan. 1758, oud class. archief W. I. afd. St. E., blz. 21.

[2]) Van Essen aan classis 6 Oct. 1761, oud class. archief als *boven*, blz. 23.

[3]) Kerkeraad van St. Eustatius aan classis 2 Oct. 1782, oud class. archief als *boven*, blz. 37. Reneman aan classis d.d. St. Maarten 23 Oct. 1781, *aldaar* afd. St. M., blz. 20.

[4]) Reneman aan classis 2 Juli 1780, oud class. archief, afd. St. M., blz. 136.

[5]) Reneman aan classis d.d. S. M. 22 Aug. 1780, archief als *boven*, blz. 19. Heeren X aan Abr. Heyliger Pzn., 10 Mei 1780, 112 W I C. 75.

had moeten handelen [1]). Van dezen Mart. Hartman weet ik verder weinig, maar in 1784 komt hij nog op de Compagnies bediendenlijst voor [2]).

In 1791 was er echter eene vacature, waarin werd benoemd Andries Vis, ook van Amsterdam. Commandeur en Raden hadden goed gevonden tot 's mans gebruik het huis van den Eerw. Heer Lukas Heyliger te huren, dat veertien daalders of *f* 19.20 per maand deed [3]). Vooraf hadden zij op St. Eustatius inlichtingen ingewonnen. Daar bleek de schoolmeester-voorzanger te ontvangen *f* 150, als koster *f* 50, voor een neger om hem te bedienen *f* 60, welke gelden uit 's lands cassa kwamen, behalve de *f* 60 voor negerhuur. Vrije woning. In vacature *f* 150 voor op Zondag eene leerrede in de kerk voorlezen. Voor het klokluiden bij begrafenissen *f* 5. Het inkomen als schoolmeester hing van het aantal betalende kinderen af. Voor armlastige betaalde de diaconie per maand [4]).

Aldus zou nu ook Andries Vis betaald worden, ongeprejudiceerd zijn recht als doodgraver, waarvoor volgens gewoonte gegeven werd, voor ieder lijk in 't dorp *f* 2 en op het oude kerkhof of elders *f* 2.60 [5]). Voorts liet de kerkeraad hem het school- en kosterreglement van H. H. Mog. d.d. 3 Mei 1655 inzien [6]). Na een poos stond Andries weder binnen en leverde een rekest in, waarin hij vroeg: een behoorlijk tractement om te kunnen bestaan met vrouw en kinderen; pensioen voor zijne weduwe totdat zij hertrouwt of vrije overtocht zoo zij naar Holland terug wil gaan; tegemoetkoming in de hooge reiskosten Amsterdam—St. Maarten, *f* 500, waarvoor hij van de Comp. reeds *f* 150 genoten had onder belofte het restant in St. Maarten te zullen ontvangen; gebruik van twee negers, één voor huis- en één voor kerk- en begrafeniswerk; het recht om levenslang onderwijs te mogen geven in de Hollandsche taal, zonder dat iemand eene Hollandsche school zou mogen oprichten; het noodige gereedschap voor kerk en kerkhof. Dit rekest stelde de kerkeraad in handen van commandeur en raden ter fine van advies [7]). Dezen konden niet aan-

[1]) Raad aan X, 7 Aug. 1780.

[2]) *Missiven* van X n. America, 20 Nov. 1784. 112 W. I. C. 75.

[3]) *Notulen* v. d. kerkeraad St. Maarten 8 Aug. 1791, R. A. Invent. no. 533.

[4]) *Brief* v. d. kerkeraad van S. E. aan idem S. M., 1 Aug. 1791 in *Notulen* als boven. Get. R. Brill als loco praeses.

[5]) *Notulen* als boven, sub 2.

[6]) *Schoolreglement* in de steden en ten platte lande in de heerlijkheden en dorpen staande onder de generaliteyt, den 3 Mei 1655, *Groot Plakkaatb.* II fol. 2409. Wiltens *Kerkel. Plakkaatb.* I 475—468. *Notulen* als boven sub. 4.

[7]) *Notulen* v. d. kerkeraad v. S. M. 8 Aug. 1791 sub 6. Men herinnert zich de veelbesproken bijscholen in patria reeds uit de middeleeuwen.

stonds beslissen, doordien hunne vergadering niet voltallig was [1]). Maar de zaak schijnt toch in orde te zijn gekomen, want weer een week later draagt men nog aan meester Vis op, om op zon- en feestdagen, zoodra drie personen aanwezig zijn, den godsdienst te aanvaarden (aan te vangen) met lezen en zingen en daarmee voort te gaan tot dominee ter kerke is gekomen [2]).

§ 11. Men vraagt zich natuurlijk af, of er ook ouders waren, die, voor hun kinderen met dit gewone onderwijs niet tevreden, hen naar Holland op studie zonden? Het was weder ds. Van Essen, die hen, zoo zij het doen konden, dringend aanried hunne kinderen reeds in den eersten bloei hunner jaren in patria ter school te bestellen. En volgens hem niet zonder gevolg, drie waren er in dat jaar 1745 al in Holland, twee anderen gingen met de Victoria schipper Abr. Heyliger Pzn., deze laatsten met het plan om tot de studie te gaan en tot het predikambt opgebracht te worden [3]). Het scheen mij de moeite waard na te gaan, hoeveel jongelui van de Bovenwindsche eilanden in ons tijdperk aan vaderlandsche hoogescholen hebben gestudeerd?

In zijne bekende studie over „De herkomst der Leidsche studenten" [4]) geeft Colenbrander voor West-Indië (waaronder Brazilië en de Goudkust) in tabel I voor de 17de eeuw het getal 8, van 1701 tot 1813 het getal 93. Deze cijfers hebben alleen betrekking op Leiden, ik heb de namen der studenten aangeteekend ook te Utrecht, Groningen, Harderwijk en Deventer, waarvan de Alba studiosorum zijn uitgegeven. Daarbij viel Deventer af, omdat daar alleen studenten uit Oost-Indië voorkomen. Voor de 17de eeuw vind ik van onze eilanden niemand, maar wel van zeer dichtbij, Jacobus Dow van St. Christoffel [5]) en Joh. Ger. Voet van Guadeloupe [6]), vier anderen uit Brazilië. Voor de 18 eeuw was de oogst rijker.

Van St. Eustatius opent de rij Joh. Ellis jun. die zich als St. Eusthatio-Americanus, 16 jaar oud te Leiden op 29 Mei 1745 voor de letteren laat inschrijven [7]). Hij moet dus in 1729 zijn geboren. Nu vind ik op 9 Januari 1727 dat Jasper Ellis en zijne vrouw Anna Lindesay eene dochter Paulina laten doopen, waarbij als getuigen staan Jan Ellis sen. en zijne vrouw Paulina Heyns,

---

[1]) *Notulen* van Vrijdag 12 Aug. 1791 sub 1.

[2]) *Notulen* van Vrijdag 19 Aug. 1791 sub 7.

[3]) Van Essen aan X 6 Mei 1745, port. no. 6, fol. 447.

[4]) In *Pallas Leidensis*, Leid. 1925, blz. 273—303.

[5]) Jac. Dow, Christoforo-Am., 20 Mat., 15 Febr. 1687, *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* kol. 688. Ik geef alle W. I. studenten *Bijdr. Vad. Gesch.* X 290—294.

[6]) Joh. Ger. Voet, Gardeloupa (sic) — Am., 18 L., 7 Juli 1698, *aldaar* kol. 750.

[7]) *Album* als *boven* op datum.

voorts Jan Ellis jun. en zijne vrouw Elisabeth Lindesay. Deze kan dus onze student niet zijn. Maar 30 Augustus van datzelfde jaar 1727 wordt nog eene andere Paulina gedoopt, van wie de ouders zijn Nathanaël Ellis en Margritha Lindesay [1]). Van hen kan twee jaar later onze Johan geboren zijn.

De tweede is Joh. Runnels, die zich eerst 13 October 1752 te Groningen als „ex insula St. Eustatii" voor de godgeleerdheid laat inschrijven [2]) en dien wij in 1759 te Utrecht terugvinden zonder vermelding van faculteit, maar ook als ex insula St. Eustatii [3]). Hij was uit eene oude familie aldaar en wij zullen hem nog als ketter in een proces gewikkeld zien.

De derde is Nicolaas Roda als „St. Eustatiensis Ind Occ." zonder vermelding van faculteit 5 Augustus 1765 te Groningen ingeschreven [4]). Hij zal wel dezelfde zijn, dien wij reeds als ouderling leerden kennen.

Volgt Joh. de Graaff Godet voor de rechten te Leiden ingeschreven als „ex insula St. Eustatii" 16 jaar op 8 September 1784 [5]). Hij was de zoon van Joh. de Graaf, eerst secretaris, daarna (ook in 1781!) commandeur des eilands, en droeg den tweeden naam naar zijne moeder. Want Joh. de Graaf was, als weduwnaar van Maria Heyliger, 11 December 1757 hertrouwd met Judith Godet, weduwe van George Maxwell en dochter van den raadsheer Maarten Deborois Godet en Adriana Benners [6]).

Dan Louis Charles Cannegieter als „ex insula St. Eustatii", 18 jaar oud, voor de rechten op 30 Maart 1790 te Leiden ingeschreven [7]). Hij was dus in 1772 geboren [8]) en het geslacht was sinds lang op het eiland woonachtig. Daar woonden Anthonie C. getrouwd met Sara Jeems, die 5 Oct. 1756 eene dochter Aletta lieten doopen [9]). Voorts Abraham C. getrouwd met Maria Jeems, die 19 Februari 1767 een zoon Abraham lieten doopen, waarbij als getuigen optraden Hendrik C. Jansz. en Machteld Geertrui

---

[1]) *Doopboek* S. E. no. 247 R. A. op de data.
[2]) *Alb. Stud. Ac. Gron.* op datum.
[3]) *Alb. Stud. Ac. Ultraj.* op het jaar 1759.
[4]) *Alb. Stud. Ac. Gron.* op datum.
[5]) *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum.
[6]) *Ondertrouwboek* S. E. no. 251 R. A. op datum.
[7]) *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum.
[8]) Het bekende geslacht Cannegieter was van Steinfurt en kwam met Hendrik, den lateren archaeoloog en rector te Arnhem, in ons land (1710), *N. N. Biogr. W.* VI 264. Den Statiaanschen tak vond ik niet vermeld, ook niet bij diens zoon Hendrik Gerrit en kleinzoon Hendrik, *aldaar* III 203.
[9]) *Doopboek* S. E. no. 248 R. A. op datum. Anthony was in 1754 tot assistent aangesteld, Jan de Windt aan X 24 Mei 1754, port. no. 7, fol. 580.

C. geb. Brug(man?) [1]) Abraham en Maria kunnen dus zeer goed ook de ouders van onzen Louis Charles geweest zijn.

Eindelijk Jan Schimmel die als „ex insula St. Eustachii" 20 jaar oud, voor de rechten op 15 September 1802 te Leiden werd ingeschreven [2]).

Van St. Maarten en Saba zijn mij geen studenten aan onze hoogescholen onder oogen gekomen. Wel uit de naaste omgeving b.v. drie van St. Christoffel [3]), één van Antigua [4]), één van St. Kruis [5]), een van Montserrat [6]), één op St. Thomas [7]). Van de verder gelegen streken kan ik hier niet spreken.

§ 12. En nu eindelijk de gemeenteleden? Maar zij komen weinig uit, en wij hooren èn over hun aantal èn over hun leven maar weinig, als terloops. In 1713 heet het aantal op St. Eustatius door den oorlog tot op negentig gedaald [8]). Maar het volgend jaar, in „dezen aangenamen tijd van vrede", kwamen van de andere eilanden weder velen zich op ons eiland vestigen, zoodat ook de gemeente toenam [9]). Ging dat niet zoo snel als men wenschte, men troostte zich met de overweging, dat ook op de Deensche eilanden de toeneming gering was [10]). In den loop der eeuw, toen door de groote uitbreiding van den handel er telkens meer vreemdelingen zich op het eiland vestigden, kwam dit toch der Nederlandsche gemeente niet ten goede. Een onzer berichtgevers noemt het gansche eiland zoo groot niet als Amsterdam [11]). De bewoners waren voor $\frac{3}{4}$ Engelsch, het andere $\frac{1}{4}$ bestond uit Nederlanders, Duitschers die luthersch waren, Franschen, Italianen en Spanjaarden katholiek. Van de Joodsche gemeente spraken wij. Te midden van die allen vertoonde de gereformeerde gemeente zich maar als een „klein hoopke", in 1775 met 70 lidmaten en per jaar 50 doopelingen, terwijl het aantal catechisanten gering heet. Begrijpelijk dat genoemde berichtgever er bijvoegt: „ik ben daarom

---

[1]) *Doopboek* S. E. no. 249 R. A. op.datum.

[2]) *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum. Den 5den November 1785 lieten Jan Schimmel en Maria Hensen hun zoon Hendrik doopen, *Doopboek* S. E. no. 250 op datum. De ouders van onzen student?

[3]) *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.* op 22 April 1745 en *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op 12 Jan. 1789 en 6 Oct. 1783.

[4]) *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op 31 Mei 1792.

[5]) *Aldaar* op 29 Sept. 1763.

[6]) *Aldaar* op 25 Mei 1774.

[7]) *Alb. Stud. Ac. Gelro-Zutph.* op 18 Sept. 1737 (vergel. 23 Jan. 1749).

[8]) Kowan aan classis 23 Mei 1713, oud cl. archief, blz. 4.

[9]) Kowan aan classis 24 April 1714, 2 Jan. 1720, oud cl. arch. blz. 8 en 12.

[10]) Van Essen aan classis 29 Aug. 1760, oud cl. arch., blz. 22.

[11]) Men kan ook zeggen, iets kleiner dan Wieringen, H. J. Nijman, *Beknopte aardrijkskunde der kolonie Curaçao*, Amst. 1909.

vaak moedeloos" [1]). Maar men ziet hoe de algeheele verdwijning zich reeds aankondigt. Op St. Maarten was eenige jaren later „door den ongeloofelijken arbeid van ds. Schwiers" het aantal lidmaten 30, dat der kerkgangers 50 [2]).

Van den geestelijken toestand zonden wij gaarne veel hooren, maar moeten ons behelpen met enkele klachten met name over ontucht. In landen van slavernij, waar de jonge negerinnen volstrekt onbeschermd waren tegen elken aanval, tierde het concubinaat natuurlijk nog weliger dan elders. Maar het was zoo gewoon, dat het zelden opzettelijk vermeld wordt. Op St. Maarten heeten in 1776 hoererij en overspel zóó algemeen, dat geen twintig er vrij van zijn. Maar — let op de merkwaardige overweging van den pastor loci — ging men tucht oefenen, de menschen zouden aanstonds naar de Engelsche kerk overgaan [3]). Hier zijn wij aan den anderen kant van montanistisch rigorisme! Op St. Thomas blijkt de booze invloed van slavernij op dit punt insgelijks. De ontucht der „christenen" met de heidinnen heette daar zóó algemeen, dat de bastaarden bij drommen langs de huizen liepen te bedelen [4]). Dat weten wij trouwens ook van elders. Van dronkenschap hebben wij reeds bewijzen te over gehad; zij was in het tropisch klimaat nog noodlottiger in hare gevolgen dan in patria. De klachten over sabbathschennis klinken ons in de ooren als op vaderlandsche synoden. Eene enkele maal beproeft een predikant dat zedelijk leven zijner gemeentenaren wat dieper te peilen. Ds. van Essen vindt hen vooral behept met dwarsdrijverij [5]). Ds. Brill is veel uitvoeriger. Hij vindt zijn huisbezoek onvruchtbaar wegens de aangeboren geveinsdheid der creolen en een afkeer van ernst, waartegen één man zóó weinig kan doen als een aardkluitje tegen een sterken stroom. Hij zou het karakter zijner menschen aldus willen omschrijven: hooggaande nieuwsbegeerte, onkundig van godsdienstige waarheden, verliefd op het uitwendige, afkeerig van alles wat nadenken eischt, opgepropt met vooroordeelen [6]). Ziedaar hun doopceel gelicht! Het zijn geene zware zonden; in hoeverre het typische karaktertrekken zijn

---

[1]) Wildrik aan classis 14 Oct. 1775, oud cl. arch., blz. 32.

[2]) Reneman aan classis d.d. St. Maarten 14 Jan. 1780, oud cl. archief afd. St. M., blz. 18.

[3]) Schwiers aan classis d.d. St. Maarten 8 Juli 1776, oud cl. archief afd. St. M., blz. 15.

[4]) Brandt aan classis d.d. St. Thomas 17 Juni 1778, oud class. archief afd. S. T., blz. 16.

[5]) Van Essen aan X 2 Mei 1744, port. no. 6, fol. 185. Hij maakt eene uitzondering voor den gouverneur (Jan Heyliger Pietersz.).

[6]) Brill aan classis, 14 Maart 1791, oud class. archicf, afd. S. E., blz. 52.

van WestIndische kleurlingen mogen deskundigen uitmaken.

§ 13. De predikant is dienaar des goddelijken Woords, de uitlegging en verklaring van dat Woord zijn zijne voornaamste taak, en dit geschiedt in de preek. Vandaar het onderwijzende der toenmalige predikkunde, met veel vertoon van geleerdheid op den kansel tot het gebruik van Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch incluis. Laat ons hopen, dat de predikers op onze eilanden daarin voor hunne ongeleerde hoorders eenige matiging hebben getoond. Er was de ochtendpreek en dikwijls ook middagdienst. Deze laatste schijnt in de West-Indiën niet overal gebruikelijk te zijn geweest, en, toen ds. Van Essen „vlijtig aan het werk ging om het eerste bolwerk des Satans te verstoren", behoorde daartoe het tweemaal preeken [1]). Ook ds. Brill maakt er opzettelijk melding van; toen hij echter bloed had opgegeven, schafte hij den middagdienst af [2]). Voorts waren er de dank- en bededagen, waarover wij reeds vroeger gesproken hebben. Na den vreeselijken orkaan van 18 November 1742 (die van 31 Augustus 1772 zou hem in geweld nog overtreffen) hield men op St. Eustatius op dien datum dankdag. In 1744 preekte ds. van Essen dien dag in eene „volkrijke vergadering" des morgens naar 2 Chron. 20, 26 (op den vierden dag werden zij vergaderd in de Lofvallei, daar toch hebben zij den Heer geloofd) en des achtermiddags naar Ps. 76, 12 (doet geloften aan den Heer uwen God en betaalt ze).

De taal was aanvankelijk Nederlandsch, maar zij heeft zich niet kunnen handhaven, niet geheel maar toch voor een kwaad deel door onze eigen slordigheid. In al onze overzeesche gewesten schreven wij wel het Nederlandsch als officiëele taal voor, maar leerden haar niet aan de ingeborenen. Toen op Ceylon, waar onze taal toch zulke uitstekende kansen had gehad, ons gezag in 1796 viel, verdween ook de taal op slag, slechts met enkele woorden in de Portugeensche volkstaal voortlevend. Ook was de mededinging van andere talen sterk. In Smyrna was het Italiaansch de vijand [3]); in Batavia dreigde nog tot ver in de 18de eeuw het Portugeesch onze taal te verdringen en nog in 1748 verscheen er eene Portugeesche vertaling des O. T. op gezag der Compagnie [4]); in de Kaap is het vergroeid tot het Afrikaansch; in Suriname werd

[1]) Van Essen aan X 20 Febr. 1742, port. no. 5. fol. 523.

[2]) Brief als *boven* van 14 Maart 1791.

[3]) Hesseling, *Het Afrikaans*, blz. 109.

[4]) Op den titel staat: „.... sahe à luz as custas de Illustre Companhia Hollandeza de India Oriental por mandado do Ill. Senhor Gustavo Guilhelmo barão D'Imhoff", enz., vertaler was João Ferreira d'Almeida, predikant. Het verscheen te Batavia 1748.

het Negerengelsch de volkstaal; op Curaçao het Papiamentsch [1]; op de Deensche Antillen handhaaft zich nog het Negerhollandsch [2]). Op onze eilanden zou het Engelsch het machtigst blijken. Op enkele verschijnselen daarvan hebben wij reeds gewezen, Engelsche woorden in het proces tegen Jan Simonsz. Doncker [3]), in de doopboeken het zienderoogen toenemen van Engelsche namen, John, James, William, Mary en achternamen, Scott, Gordon, Blake, Southwell, Mitchell, Donavan, terwijl voor peter en meter godfather en godmother komt. Ook spraken wij van meester Hartman, die op St. Maarten het Hollandsch moest redden. Toen ds. Houwink daar 30 Januari 1763 intree preekte, waren de toehoorders velen, maar geen hunner verstond hem [4]). In de vacature-Jacques deed men eene oproeping voor een predikant die Nederlandsch en Engelsch sprak en liet dien eisch eerst vallen, toen niemand zich aanbood [5]). Op Saba voeren van ouds velen op Amerikaansche schepen; op St. Eustatius was druk handelsverkeer met de jonge Amerikaansche republiek, en zóó overheerschend was daar het Engelsch geworden, dat, toen na Februari 1781 vele eilanders naar St. Thomas uitweken, zij daar het Nederlandsch hielpen verdringen. En in dien tijd kwamen ook, gelijk wij zagen, de methodistische zendelingen, die natuurlijk ook Engelsch spraken. Op den kansel handhaafde het Nederlandsch zich nog het langst; de tegenwoordige bouwval der gereformeerde kerk is meteen zinnebeeld van den ondergang onzer taal.

§ 14. De doopsbediening, een ander belangrijk werk der predikanten, zal ons ook die taalmoeielijkheden nog doen zien. Uit de doopboeken, voorzoover ze bewaard gebleven en niet te zeer geschonden zijn, leeren wij het een en ander van de dooppractijken. Vooreerst, dat bij vacaturen of afwezigheid van den pastor loci, andere predikanten ook gereformeerde kindertjes doopten. Zoo ds. Boreel Hofman van St. Kruis [6]), Reneman van St. Maarten [7]) Bosch „in reyse na Curacau" [8]), van Vlierden van St.

[1]) In *Neophilologus* 1928, 63 kondigt Hesseling aan R. Lenz, *El Papiamento, la lengua criolla de Curazao* (*Annales de la Universidad de Chile* II, IV), Santiago de Chile 1928 met uitvoerige bibliografie. Over Papiamentoe ook literatuur in *Encycl. W. Indië*, kol. 549 *a*.

[2]) De genoemde studies van Hesseling en de Josselin de Jong.

[3]) *Boven* II § 35 in fine.

[4]) Houwink aan ds. Kesseler d.d. St. M. 20 Febr. 1763, oud class. arch. afd. St. M., blz. 1.

[5]) *Boekzaal* 1759 II 286, 1762 I 125.

[6]) *Doopboek* S. E. no. 247 R. A. op 20 Nov. ,2 Dec. 1764 enz.

[7]) *Aldaar* no. 250 op 24, 28 Juni 1780 enz.

[8]) *Aldaar* no. 250 op .. Maart 1816.

Kruis [1]), Stauffer van St. Maarten [2]), allen gereformeerden, die op St. Eustatius hebben gedoopt. Aldus ook de luthersche Joh. Simons [3]), de Anglikaansche Richard Davids [4]), J. Gordley [5]), Th. Nugent [6]), J. Audain [7]), de R. Katholieke J. O. Longhlin [8]), Fr. Remon Mato [9]), Jos. Alvarez. [10]). Zij gaven daarvan bewijs aan de ouders, het aan den te beroepen predikant overlatende de kinderen later in het doopboek in te schrijven. Zulke bewijzen reikten ook elders wonende predikanten uit ten behoeve van ouders, die naar ons eiland gingen of terugkeerden b.v. ds. C. Weiberg van Philadelfia [11]). Natuurlijk hadden daarbij wel eens verzuimen plaats en vandaar eene begrijpelijke aanteekening als de volgende: „Ik ondergeschrevene J. H. Reneman thans alhier bij de gemeente beroepen predicant deses Eilands verklaare tot suivering van mijselven en tot wegneming van alle blaem, dat ik de doop cedullen zo als zij hyr volgen ontfangen hebbe en bij mijn arrivement alhier mij zijn overgelevert, willende geentzints aanspraakbaar zijn voor verantwoording van den disorder er in veroorsaakt nog voor pligtversuim in dezen. Actum St. Eustat. 1 Maart 1783". Volgt 's mans handteekening [12]). De kinderen van Saba werden òf op hun eiland gedoopt door den pastor van St. Eustatius òf de ouders kwamen met hen daarheen [13]). Over den doop der slavenkinderen hebben wij gesproken [14]).

Van de groote beteekenis der doopboeken voor onze geschiedkennis te spreken zou zijn uilen naar Athene dragen. Slechts wijs ik op het belang van het noemen ook der doopgetuigen, met vermelding van bloedsbetrekking, ambt of beroep. Wij leeren zoo vele

---

1) *Aldaar* no. 250 op 21 Juli 1788.
2) *Aldaar* no. 250 op 23 Aug. 1789 enz.
3) *Aldaar* no. 250 op 11 Juni 1780 enz.
4) *Aldaar* no. 248 op 29 Aug. 1765.
5) *Aldaar* no. 250 op 3 Sept. 1780.
6) *Aldaar* no. 250 op 25 Oct. 1787 enz.
7) *Aldaar* no. 250 op 1 Jan. 1789.
8) *Aldaar* no. 250 op 23 Aug. 1783.
9) *Aldaar* no. 250 op 25 Juli 1785.
10) *Aldaar* no. 250 op 25 Dec. 1790.
11) *Aldaar* no. 250 op 23 Mei 1784, ingeschr. . . . . 1785.
12) *Doopboek* no. 250 en *aldaar* Doopprotocol des Eilands S. Eustatius gehouden van den jare 1782 en de namen der kinderen geboekt 1783.
13) *Doopboek* no. 247 op 18 Juni 1723. Thomas, geb. op Saba 28 Maart, ouders comm. Charles Simonsz. en Helena Hassell; op 3 Jan. 1725 Abram, ouders dezelfden; op 18 Juni 1723 nog Johanna, ouders kapt. Jacob Simonsz. en Elisabeth Leverock. Van dit geslacht Leverock zijn talrijke kinderen op Saba geboren en op St. Eustatius gedoopt, b.v. 11 Dec. 1724, Anna, ouders Moses Leverock en Anna Hassell; 7 Jan. 1725 Catrina, ouders dezelfden; 5 Juli 1727 Elisabeth, ouders dezelfden; 18 Febr. 1726 Pieter, ouders Willem L. en Elisabeth Hassell, enz.
14) *Boven* III §§ 13 en 14.

families kennen. Van de Sautijns heb ik gesproken [1]). Zoo zien wij dat Mr. Herman Brouwer, secretaris des eilands, was getrouwd met Agatha, baronesse van Voorst tot Avensbergen en zijn broeder Derk Jan met haar zuster Sofia Florentina [2]). Elders, bij den doop van Joh. Willem Hendr. Dusart de Gosselins de Laurenthart, staan als getuigen Jonkheer Willem August Sirtema baron van Grovestins, ordinaris gedeputeerde wegens Vriesland ter vergadering van H. H. Mog. én Willem Cornelis Boeije, schepen en raad der stad Haarlem [3]). Waaruit terloops blijkt, dat velen, die dat doen konden, voor zulke gelegenheden van patria uit een bezoek aan ons eiland brachten.

De huisdoop streed met het beginsel der gereformeerden, dat de doop niet mocht worden bediend zonder eene vergadering der geloovigen. Over het algemeen hebben de synoden in patria zich daar ook wel aan gehouden, maar de groote Dordtsche stond den huisdoop toe in grooten nood. In de gedrukte acta durfde zij dit echter niet opnemen [4]). En af en toe werd de doop aan huis bediend. Op onze eilanden nu kwam hij stellig voor. Vooreerst om de gesteldheid des lands. De eilanden zijn eene aaneenschakeling van bergen en daarom plachten de meesten te paard ter kerke te gaan. Maar voor de jonggeborenen was dat zeer lastig en wegens de hitte niet ongevaarlijk. Daarom was b.v. op St. Maarten de huisdoop algemeen, waarvoor de predikant twee pesos ontving, terwijl lieden van eenig vermogen één pistool gaven. In de kerk was de doop gratis. Het kwaad was nu, dat, zoo de gereformeerde predikant den huisdoop weigerde, de Anglikaansche of Episcopaalsche pastor er zich aanstonds voor liet vinden en dus ook het honorarium ontving [5]). Dat was hard voor het vleesch en overwon meest bij de gereformeerden hun aarzeling. Ook kon de moeder of het kind te ziek zijn of de getuigen waren van elders en dus vreemd aan onze gebruiken. Zoo werd het zoontje van Pieter Heyliger Johsz. en Mejuffrouw Catharina Heyliger aan hun huis gedoopt, waarbij alle getuigen op St. Kruis bleken te wonen [6]).

[1]) *Boven* II § 23 in fine en noot 1.

[2]) *Doopboek* no. 250 op 5 Nov. 1785, 21 Maart 1787.

[3]) *Aldaar* onder 1 November 1789. Het bericht is (later) doorgeschrapt, wat voor onze kennis der namen intusschen geen verschil maakt.

[4]) Olthuis, *De doopspraktijk*, 1908, blz. 122—129.

[5]) Van Essen aan classis 6 Sept. 1753, oud class. archief afd. S. E. blz. 17; 15 Febr. 1755 *aldaar*, blz. 19. Houwink aan ds. Kesseler 6 Mei 1763, archief als *boven* afd. S. M.

[6]) *Doopboek* no. 248 op 2 Juni 1765. Op St. Kruis waren de menschen aan den huisdoop gewend, omdat de Deensche wet den vader, die zijn kind ongedoopt liet sterven, een zware geldboete oplegde, zoodat elk ziek kind aanstonds aan huis gedoopt werd. En weigerde de gereformeerde predikant — aanstonds stond de luthersche of episcopaasche gereed, Henr. Müller aan classis d.d. Christianstadt 15 Jan. 1775, oud class. archief afd. St. Kruis.

Waarom zeker mistiezenkind aan huis gedoopt werd, weet ik niet [1]).

Aan de boven genoemde taalmoeielijkheid kwamen de predikanten voor Engelsche ouders tegemoet door eene Engelsche vertaling van het vaderlandsche doopformulier te gebruiken. Toch lieten velen hunne kinderen op de naburige Engelsche eilanden doopen „naer haere gemeene superstitie van de Hooger kerk en met een kruis". Ds. van Essen vermoedde — en vermoedelijk had hij gelijk — dat zij dat deden „om de legitieme portie", d.w.z. opdat de kinderen later, als niet ritueel-wettig gedoopt, niet van hun erfrecht zouden verstoken zijn. Maar hij wilde er in elk geval in gekend worden [2]).

Van algemeenen aard was het misbruik — als in patria — dat niet-ledematen als getuigen bij den doop stonden, ja dat noch ouders noch peters en meters lid waren. Dit was „ergerlijk en tegen alle costuymen", en de kerkelijken wilden dat de Heeren het kortweg verbieden zouden [3]). Waren de ouders wel ledematen, dan was nog lang niet altijd alles in orde. Het zoontje van eene vrije kleurlinge, Sally Holman, moest gedoopt worden. De moeder gaf als vader van het kind iemand aan, die ledemaat was, maar afwezig van het eiland. Ook was het kind ziek. Dus doopte ds. Brill het kind „provisioneel"(!). Maar toen de onderstelde vader terug was gekeerd, ontkende hij elke betrekking. „Dus dit kind onegt sij" [4]). Maar kon nu ook de doop te niet gedaan worden?

(*Wordt vervolgd.*)

[1]) *Doopboek* no. 250 op 26 Maart 1789.
[2]) Van Essen aan X 30 Jan. 1744 port. no. 6 fol. 130.
[3]) Van Essen aan X 21 Nov. 1744, port. no. 6, fol. 300 v.
[4]) *Doopboek* no. 250 op 21 Jan. 1790.

EEN OUD BERICHT OVER AROWAKKEN EN KARAÏBEN

DOOR

C. H. DE GOEJE

Op het onlangs te Hamburg gehouden XXIVe Internationale Amerikanistenkongres, heeft Dr. Charles Upson Clark eene korte beschrijving gegeven van een manuscript, dat hij, werkende voor de Smithsonian Institution (Dawes Fund), heeft gevonden en dat tot opschrift draagt „Descripción de las Indias" van Fray Antonio Vázquez de Espinosa, van de Carmeliter orde.

De schrijver stierf plotseling tijdens het drukken van het werk, te Sevilla in 1630. Daardoor is, zooals Léon Pinelo heeft gezegd, „ons het beste werk onthouden, dat wij over dit onderwerp zouden kunnen hebben". Het volledige handschrift, dat thans in het Vaticaan is gevonden (M. S. Vat. Lat. Barb. 3584) omvat 112 bladzijden gedrukt en 546 bladzijden handschrift. Dr. Clark was van plan het voorstel te doen om het geheel uit te geven.

Bij de voordracht van Dr. Clark hoorde ik, dat het werk ook iets vertelt van de Arowakken en Karaïben, en later liet hij mij de betreffende gedeelten zien, gaf mij een afdruk ervan, en verklaarde op mijn vraag, of het in een tijdschrift (den West-Indischen Gids) opgenomen zou mogen worden, daartegen geen bezwaar te hebben. Een woord van dank aan Dr. Clark voor deze breede opvatting!

Hier volgt het stuk, in het Spaansch, met vrije vertaling in het Nederlandsch.

Cap. XVI, De los ritos, ceremonias y costumbres de esta nacion Aruaca.

Hfdst. XVI. Van de riten, ceremoniën en gebruiken der Arowaksche natie.

Esta nacion Aruaca tiene por costumbre quando en la guerra le matan el marido a la muger, en teniendo la nueua de la muerte, se corta el cabello, que lo tiene mui largo, por no tener otro vestido mas que aquel que le dio la naturaleza, y quantas ollas y vasijas tiene las quiebra, y los sibucanes, que son vnos artificios hechos de caña, de hechura y modo de vna manga de vn braço, ò de vna media, que les sirue como de vna prensa, con que benefician su pan, que hazen de Yuca; conque la aprietan y exprimen para sacarle el çumo y jugo, que es mortal veneno, y el pan (sacado este çumo) es sabroso, sano y bueno, quema tambien por luto los dichos sibucanes; y si tenia alguna hazienda de Españoles, como son hachas, machetes, cuchillos y otras cosas que les embiauan para rescatar con ellas esclauos, hamacas, cazabe, miel y otras cosas de la tierra, que el difunto marido tenia a su cargo, lo guardauan las mugeres, para dar dello cuenta a sus dueños.

Bij de Arowakken heerscht het gebruik, dat wanneer in den oorlog de echtgenoot van eene vrouw gedood is, en ze de tijding ontvangt, zij zich het hoofdhaar afsnijdt, dat ze zeer lang draagt, omdat ze geen meerdere kleeding draagt dan de natuur haar schonk. Ze breekt alle potten en vaten die ze heeft, en uit rouw verbrandt ze ook haar sibucanes, dat zijn van riet gemaakte dingen, als een mouw of kous (de matapi, Arowaksch Suriname *yoro*, Vert.), die hun tot pers dient bij de bereiding van het brood dat ze van yuca (kassave, Vert.) maken; ze persen daarmede de kassave uit, om er het sap uit te verwijderen, dat een doodelijk vergif is; en het brood (waaruit het sap verwijderd is), is smakelijk, gezond en goed. En als ze goederen van de Spanjaarden hebben, zooals bijlen, kapmessen, messen en andere zaken die deze hun zonden om ze te ruilen tegen slaven, hangmatten, kassave, honig en andere dingen van het land, die de overleden echtgenoot onder zijn berusting had, dan bewaren de vrouwen die om er rekenschap van af te leggen aan de bezitters.

Y auiendo quebrado y quemado todos sus bienes, por el sentimiento de la muerte de su marido, las labranças y sembrados que tiene de yuca, sus parientes la cogen, benefician y cuezen en vnos hornillos que

En als ze al haar bezittingen gebroken en verbrand heeft uit verdriet over den dood van haar echtgenoot, dan oogsten haar familieleden haar yuca en bereiden en bakken deze in een fornuisje dat ze budales noe-

llaman budales, hasta que el pan que se haze de la yuca se tuesta mui bien, luego todo este pan lo echan en agua hiruiendo y lo bueluen à poner en los sibucanes, que siruen de prensas, y todo lo que và distillando van echando en tinajas que para esto tienen, hasta que hierue como el vino, y lo menean con vnos palos para que hierua y cuezga por igual, conque queda hecho su vino, que llaman Guero, que es del mismo color que el nuestro, aunque mas fuerte, y en menguando las tinajas es señal que està hecho.

men (Ar. Sur. *budali* kassavebakplaat, Vert.), totdat het brood wel doorbakken is, en daarna werpen ze al dit brood in kokend water en doen het weder in de sibucanes die tot persen dienen, en alles wat eruit druipt valt in kuipen die ze hiervoor hebben, totdat het gist als wijn, en ze roeren het met een stuk hout opdat het gelijkelijk doorgist, en daarmede is hun wijn toebereid, die ze guero noemen (= Ar. Sur. *baiwaru?* Vert.) en die van dezelfde kleur is als de onze, hoewel sterker, en als de vloeistofspiegel in de kuipen daalt, dan is dat een teeken dat het gereed is.

Despues, se juntan todos los parientes, amigos y vezinos a celebrer las obsequias del difunto, llorando y cantando las proëzas, hazañas y valentias, con solene borrachera, bebiendo valientemente, hasta que todos quedan borrachos, y consumen la hazienda del difunto que la viuda tenia, sin que le quede cosa, y ella no assiste a estas obsequias y borrachera, sino se està retirada en su aposento: y en acabando en el modo referido las obsequias y de consumir lo que auia, tratan luego los parientes de casar la viuda, y proponiendole algun nouio le pregunta ella si serà para sustentarla como su marido el muerto, y si el nouio viene con las condiciones que ella le propone, se acuesta en

Vervolgens vereenigen zich alle familieleden, vrienden en buren, om het doodenfeest van den overledene te vieren, weenende en de heldendaden, oorlogsfeiten en dapperheden bezingende in een plechtig drinkgelag, dapper drinkende tot allen dronken zijn, en ze maken al de bezittingen van den overledene op, die de weduwe had, zonder haar iets te laten. En zij woont dit doodenfeest en drinkgelag niet bij, maar heeft zich teruggetrokken in haar kamer. En als ze op de beschreven wijze het doodenfeest beëindigd hebben, en al wat zij had, opgemaakt hebben, dan onderhandelen de familieleden terstond over het uithuwen der weduwe, en als ze haar een nieuwen man voorstellen, vraagt ze

vna jamaca, que es su cama, y el pariente mas cercano que ella tiene la lleua de la mano mui al descuido por donde el que ha de ser su marido està acostado en su jamaca, y estando con mucho cuidado, quando passa por junto à el, la ase, y se la quita al pariente, que la lleua de la mano, y bregando con ella la acuesta en su cama y duerme con ella; y antes que amanezca se và ella al monte auergonçada, donde està tres dias, sin que el nueuo marido la vea, ni sepa de ella, ni lo pregunta, y a los tres dias se juntan los parientes de ambas partes, y le dizen al nouio: Vamos por tu muger; y van todos donde los parientes saben està, y alli se abraçan, y entonces quedan casados de todo punto: y ella le dize: Aduierte, que tengo tal hazienda, ò tantas hachas, ò cuchillos de tal ò tales Españoles, y el otro mi marido las recibio, y hizieron confiança dèl, y no las ha pagado, que tu has de acudir al beneficio desta hazienda, assi por el descargo de la conciencia de mi marido, como por la buena correspondencia; y el mismo marido lo aceta todo, y acude con mucho cuidado y puntualidad, satisfaziendo a sus dueños con buena correspondencia y verdad.

hem of hij haar zal onderhouden zooals haar overleden echtgenoot deed; en als de nieuwe man toestemt in de gestelde voorwaarden, legt hij zich in een hangmat, die zijn bed is, en het naaste familielid dat ze heeft, voert haar achteloos aan de hand daarheen waar degene die haar echtgenoot zal worden in zijn hangmat ligt; en hij let op, en als ze hem passeert, pakt hij haar en neemt haar af van het familielid dat haar aan de hand voerde, vecht met haar, legt haar in zijn bed, en slaapt met haar. En voor het aanbreken van den dageraad, gaat ze beschaamd het woud in, waar ze drie dagen blijft, zonder dat de nieuwe echtgenoot haar ziet, noch iets van haar hoort, noch naar haar vraagt, en na den derden dag vereenigen zich de familieleden van beide zijden en zeggen tot den bruigom: Laat ons naar je vrouw gaan; en allen gaan daarheen waar de familieleden weten dat zij is, en daar omhelzen zij elkaar, en vervolgens blijven ze in alle opzichten getrouwd. En zij zegt hem: denk erom dat ik een ding heb, of zooveel bijlen of messen, van dien of van die Spanjaarden; en mijn vorige echtgenoot heeft ze ontvangen en men stelde vertrouwen in hem, en hij heeft ze niet betaald, en jij moet zorgen voor dit bezit, zoowel om het geweten van mijn echtgenoot te ontlasten, als voor de

goede betrekkingen. En de echtgenoot neemt het alles aan en zorgt er met overleg en stipt-heid voor, en voldoet de bezitters in goede verhouding en naar de waarheid.

Los principales y Caziques tienen a seis y a ocho mugeres, y cada luna duerme con la suya y aunque todas tienen cuidado de darle de comer, el plato principal y preferido es de la que duerme con el aquella luna. Los Indios ordinarios tienen a dos y a tres mugeres. A la muger llaman soco, al hijo, dadite, y al padre, dajuna, y al amigo, dabuquei, ò tapane.

De hoofden en caziquen hebben zes tot acht vrouwen, en men slaapt elke maand met één bepaalde, en hoewel alle hem met voedsel verzorgen, is de voornaamste schotel, en die waaraan hij de voorkeur geeft, die van de vrouw waarmede hij die maand slaapt. De gewone Indianen hebben twee tot drie vrouwen. De vrouw noemen zij soco, den zoon dadite en den vader dajuna, en den vriend dabuquei, of tapane (Ar. Sur. *isogo* klein, *da-di-ci* mijn zoon, *da-io-no* mijn bloedverwanten, *da-buki-ci* mijn (van den man) oudere broeder, *aha-nu* kameraden, Vert.).

Cap. XVII. Del modo de armar Capitanes la nacion Cariba, y de las bocas del rio Orinoco, donde habitan.

Hfdst. XVII. Van de wijze waarop de Karibische natie kapiteins maakt, en van de monden van de rivier Orinoco, waar ze wonen.

La nacion Cariba, comedora de carne humana, que tiene sus poblaciones en las bocas del rio Orinoco dichas Garinas; para llegar a ser Capitan entre ellos, ha de matar a tres de los enemigos en batalla con vna macana de palo, que es su espada, y en acabando de matar los tres enemigos, arroja la macana en el suelo y haze testigos de su valentia, y no pelea mas, yendose a su vagel, donde se

De Kariben zijn menscheneters; zij hebben hun nederzettingen in de monden van de Orinoco, en heeten Garinas (Karaïbisch Suriname *kaliña*, Vert.). Wie kapitein wil worden bij hen, moet drie vijanden in den strijd gedood hebben met een houten macana die hun zwaard is, en nadat hij die drie vijanden gedood heeft, werpt hij de macana op den grond, en neemt getuigen van

acuesta, y no se leuanta de alli hasta que viene su Cazique, ò General que los gouierna, y retirados a sus pueblos, ò Prouincias, le tresquilan, y le cuelgan vna xamaca en lo mas alto de la casa, donde viuen, y alli le hazen ayunar vn año entero, sin comer, ni beber otra cosa que masato, que es su bebida, que hazen del cazabe, y quinze dias antes de passar el año, buscan hormigas grandes y brauas, casi tan grandes como abejas, que en su lengua llaman jalofas; destas presas por los pescueços en cantidad, que qualquiera picadura, o mordedura dellas dura veinte y cuatro horas, y dà calentura, le echan sartas en la xamaca, ò cama donde està para que le muerdan y piquen, y las ha de sufrir con paciencia sin menearse, ni mostrar flaqueza, por espacio de veinte y quatro horas, y despues le sacan de la cama, y le ponen vn penacho de muchos colores de plumas, y estando todos juntos le ponen en medio de dos indios valientes, que con dos açotes, a modo de los cocheros, hecho vn raxonamiento de los hechos y valentias de los passados, y que les ha de imitar en defensa de su patria, y alçados los braços arriba, le dan muchos açotes; y si muestra flaqueza, ò temor, le bueluen de nueuo a la penetencia, y si valor y fortaleza, todos le dan el lauro y vitor con alarido, y

zijn dappere daad, en vecht niet meer, en begeeft zich naar zijn boot waar hij zich nederlegt en niet van daar opstaat totdat zijn cazique, of generaal die hen regeert, komt. En teruggekeerd in hun dorpen of provincies, snijden ze hem het haar af en hangen hem in een hangmat op in het hoogste deel van het huis waarin ze leven, en daar laten ze hem een geheel jaar vasten, zonder ander eten en drinken dan masato, dat hun drank is die ze maken van kassave. En vijftien dagen voordat het jaar om is, zoeken ze groote bijtende mieren, bijna zoo groot als bijen, die ze in hun taal jalofas noemen, waarvan een prik of beet vierentwintig uren duurt en koorts geeft. Een hoeveelheid van deze, bij de nekken vastgehouden, werpen ze bij snoeren in de hangmat of het bed waarin hij is, opdat ze hem bijten en prikken, en hij moet het met geduld verdragen zonder zich te verroeren, noch zwakte te toonen, gedurende vierentwintig uren. Vervolgens halen ze hem uit het bed en zetten hem een tooisel van vederen van velerlei kleur op het hoofd, en terwijl ze allen bij elkaar zijn, plaatsen ze hem tusschen twee dappere Indianen die met twee zwepen als die van koetsiers, een redevoering houden van de verrichtingen en dappere daden van de voorvaderen, die hij zal hebben na te volgen ter ver-

trayendole el arco y flechas, le echan a rodar a toda priessa vn ouillo de algodon, y le tira al ouillo quatro flechas, y con esto queda armado Capitan y Cabeça.

dediging van zijn vaderland, en terwijl hij de armen omhoog geheven houdt geven ze hem vele zweepslagen. En als hij zwakte toont, of vrees, laten ze hem opnieuw de straf ondergaan. Als hij moed en sterkte toont loven allen hem, en juichen hem toe, en terwijl zij hem boog en pijlen brengen, werpen ze hem een snelrollend kluwen katoen toe, en hij schiet naar het kluwen vier pijlen, en daarmede blijft hij kapitein en hoofd.

BOEKBESPREKING

Het St. Elisabeth's gasthuis op Curaçao door P. A. Euwens O.P. — Drukkerij van het Apostolisch Vicariaat van Curaçao (1930).

„1855—3 December—1930" op het titelblad geeft de gelegenheid aan, die aanleiding was tot het schrijven van dit boekje, als feuilleton in de *Amigoe di Curaçao*. Vijf en zeventig jaar bestaat het o zoo klein begonnen ziekenhuis. Wat het thans is, is bij de huldiging gebleken. Het gouvernement, een niet-roomsche voorzitter van een gemengde feestcommissie, een stem namens „het volk van Curaçao", de voorzitter van het concurreerende sanatorium „Het groene kruis", de consul van Columbia namens de naburige republieken, allen hebben woorden van dank en waardeering voor zooveel arbeid in dienst der christelijke liefde en barmhartigheid gesproken. Wat het geweest is — Euwens vertelt het in 57 bladzijden, gevolgd door lijsten der zusters in het hospitaal, de krankzinnigen- en melaatschenverpleging werkzaam geweest, der oversten, rectoren en dokters.

Tot den schrijver, elf jaar lang zelf rector en voorzitter van het bestuur, ging inzonderheid het woord van den gouverneur uit; in hem immers wilde H. M. de Koningin door zijn benoeming tot ridder in de Oranje-Nassau-orde geheel het bestuur en de zusters eeren, en uit persoonlijke waardeering voor aller arbeid, hechtte de gouverneur hem de orde op de borst.

Amsterdam, 29 Dec. 1930. D. G. F.

BIBLIOGRAPHIE

De Indische Post. 8 November 1930. De smaad van Curaçao, door G. v. L.

Idem. 15 November 1930. Het Neger-Engelsch in Suriname, door Mr. J. H. Heslinga.

Idem. 29 November 1930. De lepra in Suriname, door Mr. J. H. Heslinga.

De Indische Culturen (Teysmannia), 1 December 1930. Eenige houtsoorten in [Fransch] Guyana.

Homoeopathisch Maandblad. September 1930. Dr. Constantin Hering en Nederland, door D. K. B(oom). (Naar aanleiding van het artikel van Fred. Oudschans Dentz in „De West-Indische Gids" van Juli/Augustus 1930: „Dr. Constantin Hering en Christiaan Johannes Hering).

De Planter. 31 October 1930. De Balata, door een correspondent in Suriname. (Met afbn.).

De Christelijke Onderwijzer. 26 November, 10 en 24 December 1930. Over het onderwijs in Suriname, door C.

Idem. 7 Januari 1931. Over eksamens en wat daarmee samenhangt in Suriname, door Collega Surinamer.

De Rijkseenheid. 3 December 1930. Het militaire Hospitaal in Paramaribo, door Vetus. (Een droom).

Idem. 10 December 1930. Creolenbrieven VI, door Zorgvol.

Idem. 12 December 1930. Curaçao in 1929.

Idem. 14 Januari 1931. De koffiecultuur in Suriname.

Haagsch Maandblad. December 1930. Suriname, de nachtmerrie van onze koloniale oeconomie, door W. R. Menkman.

Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde. Zesde reeks, deel X, afl. 3 en 4. December 1930. Naamlijst van West-Indische studenten te Leiden, Utrecht, Groningen en Harderwijk, 1701—1813, door Prof. Dr. L. Knappert.

The South America Handbook 1931. (Eighth Annual Edition). A year book and guide to the countries and resources of Latin-America, inclusive of South and Central America, Mexico, and Cuba. Edited by Howell Davies, Published by Trade and Travel Publications Ltd. (South American Publications). London.

Onze Vloot. December 1930. Met Hr. Ms. „Van Galen" op het Koninginnefeest te (in) Suriname, door J. H. Vaandrager. (Slot).

Economisch-Statistische Berichten. 10 December 1930. De Surinaamsche begrooting voor 1931, door Van Gybland Oosterhoff.

Morks Magazijn. December 1930. Slavenleven in Suriname in de 17de, 18de en 19de eeuw, door L. C. Vryman. Slot. (Geïll.).

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. December 1930. Hoe de boschlandzending begon. — Zendingsdienst in Suriname's boschland. (Uit de levensbeschrijving van de Zendelings-weduwe M. Raatz-Bartels (overleden 10 Februari 1927, te Ebersdorf, Thüringen). — De roepstem uit het boschland. — Het lijden in Suriname's boschland. — Hoort gij die stemme? — Begint het te dagen onder de Aukaner-Boschnegers? door Br. Burkhardt.

In- en Uitvoer. 22 December 1930. De stand der cultures in Suriname.

Medische Nood. Orgaan van de Vereeniging Simavi. Jg. 1930. No. 3. Melaatschen Kolonie „Bethesda" in Suriname. — Waar de melaatsche kinderen op „Bethesda" verpleegd worden. (Twee foto's).

Idem. Jg. 1930. No. 4. Geneeskundige verzorging als middel ter malariabestrijding, door Prof. Dr. N. H. Swellengrebel. (Geïll.). — Een ideaal geneesmiddel tegen framboesia voor leeken (zendelingen). Spirocid-tabletten, door Dr. M. Visscher.

Het St. Elisabeth's gasthuis op Curaçao, door P. A. Euwens O.P. Drukkerij van het Apostolisch Vicariaat van Curaçao. (1930).

The Art. Volume XVII, Number 1. New York, October 1930, Bush-Negro Art, by Melville J. Herskovits and Frances S. Herskovits. (Illustrated).

Neerlandia. Maandblad van het Algemeen Nederlandsch Verbond. Januari 1931. Surinaamsche Brieven X.

Het Koloniaal Weekblad. 1 Januari 1931. Het jaar dat voorbijging. Ned. Oost en West-Indië in 1930.

Idem. 8 Januari 1931. Onthulling Monument Vaas, Marcusse en Van Zuilen op het Militair Kerkhof op Curaçao op Zondag 23 November 1930. (Met afbeelding).

Idem, 22 en 29 Januari 1931. De vruchtencultuur als volkscultuur voor Suriname, door C. P. Thomson.

Indisch Genootschap. Groep West-Indië. Vergadering van Woensdag 17 December 1930. De beteekenis van de vruchtenteelt voor Suriname, door C. L. Tomson. — Sinaasappelteelt in Suriname, door J. A. Liems.

De Indische Gids. 6 December 1930. Iets over de slavernij in Suriname, door Mr. J. H. Heslinga.

Idem. Januari 1931. Urbina—Miranda. Een bladzijde uit de geschiedenis van het eiland Aruba, door Mr. B. de Gaay Fortman. — Drinkwaterleiding te Paramaribo. — Curaçao. (In de rubriek: Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging, door Mr. J. J. van Bolhuis).

De West-Indische Compagnie in Brazilië en Guinee. De verrichtingen harer Zeemacht. Haar Ondergang in Brazilië bij gebrek aan Strijdmiddelen te Water. Voordracht gehouden voor de Afd. 's-Gravenhage der Kon. Ned. Ver. „Onze Vloot" op 13 Maart 1930, door S. P. L'Honoré Naber.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 20 December 1930. Physiologische verschillen tusschen Europeanen in de tropen en in Europa, door J. J. van Lochem.

Weekblad van het recht. 1 Januari 1931. Benoeming van leden van het Curaçaosche Hof van Justitie, door Ph. Kleintjes.

Petrus Donders. Januari 1931. No. 5. Van koloniaal tot monnik.

Hard hout. Rijk geïllustreerde brochure van de N.V. Surinaamsche houthandel en zagerij, gevestigd te Amsterdam.

Nieuw Nederland. Officieel Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. December 1930—Januari 1931. Zal het Nederlandsche Volk goed vinden dat Suriname een Javaansche Republiek wordt? — Mechanische Groot-Landbouw in Suriname. — De toekomst van de sinaasappelcultuur in Suriname, door J. A. Liems. — Naar de Tibiti, door E. Essed, B. Sc. Edinb. VIII. (Wordt vervolgd).

Tropisch Nederland. 29 December 1930. De bevolking van onze West. De Indianen, door C. K. Kesler. (Met afbn. en kaart).

Hee Museum. Maandblad voor Philologie en Geschiedenis. Januari 1931. De Britsch-Indiërs in Suriname, door R. Karsten, besproken door Fred. Oudschans Dentz.

Nederlandsch Zendingsblad. Januari 1931. Het werk [van de Broedergemeente] in Suriname.

De Hollandsche Revue. 15 Januari 1931. Is melaatschheid te genezen? door Dr. C. Beyer.

Blaise Cendrars. Rhum. L'Aventure de Jean Galmot. Paris, Grasset, 1930, 3e Édition.

Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen 1931. Handboek betreffende zaken en personen in betrekking tot Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao.

* * *

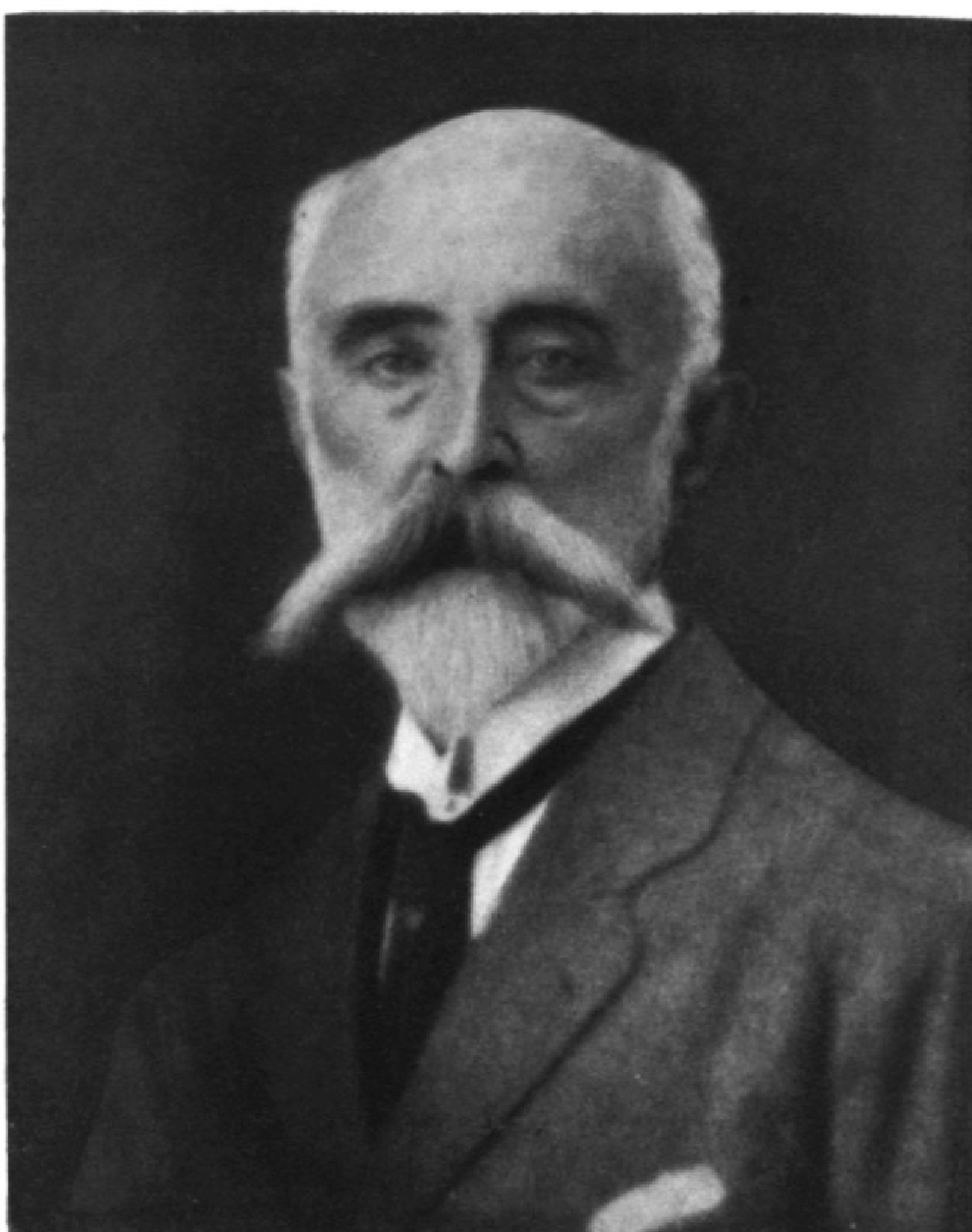
West-Indische Kalender 1931. Op initiatief van de West-Indische

Kamer uitgegeven door de Amsterdamsche Boek- en Steendrukkerij v/h. Ellerman, Harms & Co. N.V. Twaalfde jaargang.

Groot Nederland 1931. Kalender van het Algemeen Nederlandsch Verbond.

Kalender van de Amstel-Brouwerij, 1931 en 1932. (Groote Kalender in kleurendruk. Een van de bladen gewijd aan Curaçao, een ander aan Suriname).

Geschiedkundige atlas van Nederland. Blad 5 en 6 van kaart 17. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1930. De Handelskerken der Nederlanders tijdens de Republiek, door L. Knappert.

Dr. HERMAN F. C. TEN KATE

DR. HERMAN F. C. TEN KATE †
21 JULI 1858—5 FEBRUARI 1931

Een telegram van den Nederlandschen Consul te Tunis berichtte het overlijden op 5 Februari van ten Kate, te Karthago, waar hij de laatste jaren woonde.

Hoewel zijn gezondheidstoestand reeds lang te wenschen overliet, werden zijn vrienden toch door het bericht verrast, omdat zijn werkkracht onverzwakt was gebleven.

De laatste brief, dien ik van hem ontving, was gedateerd 4 Januari. Mijn antwoord daarop, dat hem 15 of 16 Januari bereikt heeft, moet hem al ziek hebben aangetroffen, omdat ik geen bericht van ontvangst heb gekregen, iets dat hij nooit verzuimde. Zijn vriend Snelleman ontving echter nog een brief van hem van 15 Januari.

Met ten Kate is een groot geleerde aan de wetenschap ontvallen. Hij was onze eerste Amerikanist, een onzer beste ethnologen, de meest bekende buiten Nederland, omdat hij, die acht talen sprak en schreef, in vele buitenlandsche tijdschriften, de vruchten van zijn geweldigen arbeid heeft gepubliceerd.

Het zal heel wat moeite kosten een lijst samen te stellen van zijn ver over de 150 grootere en kleinere geschriften.

Zijn laatste, mij bekende, geschrift „De rassen van Europa", door hem bescheiden „naschrift" genoemd, verscheen in het „Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap" van Nov. 1930.

Ik vrees dat hij zijn laatste groote werk niet heeft kunnen voltooien. Den 4en Januari schreef hij mij: „Ik heb wat kunnen werken aan mijn „Barbaresca", maar veel te weinig naar mijn zin. Of ik word door onwelzijn verhinderd, òf door ongewenscht ander werk, zooals recensies of commentaren, op verzoek of moreel verplicht. Een terechtzetting in zake Pueblo archaeology zal je in Maart in de „Amer. Anthropologist" kunnen lezen, en in den zomer de recensie van een praehistorisch onderzoek in Algerië".

Ten Kate was zeker de meest bereisde Nederlander. Men heeft slechts den „Inhoud" te lezen van zijn in 1925 verschenen boek „Over Land en Zee" om te erkennen dat hij daaraan terecht den ondertitel mocht geven „Schetsen en stemmingen van een wereldreiziger."

Zijn vriend, Prof. J. H. F. Kohlbrugge zegt dat men hem in Parijs noemde, „l'homme, qui n'est jamais là où est sa dernière adresse" [1]).

Dat heb ik, behalve sedert hij te Karthago woonde, jarenlang ervaren. Steeds moest ik mijn brieven adresseeren aan een of ander Nederlandsh Consulaat.

Wie den mensch ten Kate voor zich wil zien, leze de geestige inleiding, die Snelleman schreef voor zijn boek „Over Land en Zee".

Uitvoerig schreef over hem, bij gelegenheid van zijn 70en verjaardag, een ander zijner vrienden, Dr. H. van Cappelle in de „Nieuwe Rott. Courant" van 20 Juli 1928 Av.bl. B, en in het nummer van 29 Juni' Av.bl. B de heer P. A. Haaxman.

Van „Over Land en Zee" vond ik een uitvoerige bespreking in het nummer van 17 Mei 1925, Ocht. bl. B van evengenoemd blad en in het „Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap" van Juli 1925, blz. 572/573 een bespreking door Prof. J. C. van Eerde.

Wat was nabij het einde van de afgelegde baan zijn kijk op het leven?

[1]) „Utrechtsch Prov. en Sted. Dagblad", 10 Febr. 1931, 2e Av. blad. Behalve dit artikel schreven, naar aanleiding van zijn overlijden, over hem o.m. de „Nieuwe Rott. Courant" van 7 Febr. Av.bl. D en „Het Vaderland" van denzelfden datum, Av.bl. A.

Een aanhaling uit zijn brief van 15 Januari aan Snelleman moge op deze vraag het antwoord geven:

„Ja, wat is het leven en wat heeft al dat gedoe in het klein en in het groot te beteekenen? Verbijsterende vragen, die geen sterveling kan beantwoorden. Ik heb in die jaren van eenzame ballingschap, waarin kennis en ervaring bezonken zijn, geen betere opinie over den mensch, man of vrouw, blank, bruin, geel of zwart gekregen, vooral niet over de vrouw. L'humanité ne vaut pas cher. Gelukkig hij, die een andere opinie over „den mensch heeft en in diens hoogere beschaving„" — ook een phrase — kan gelooven."

* * *

In dit tijdschrift moet ten Kate meer in het bijzonder herdacht worden in zijn werk betreffende Suriname.

Hij reisde in deze kolonie van 13 Juni 1885—19 Febr. 1886 met inbegrip van een kort verblijf in Demerarij. Jammer genoeg gingen zijne dagboeken en wetenschappelijke aanteekeningen tot einde December 1885 verloren. Van zijn onderzoek in Suriname vertelt het artikel „Onderzoekingstochten en onderzoek" in de „Encyclopaedie van Nederl. West-Indië", blz. 528; ik laat dit overzicht hier in zijn geheel volgen.

„Naar tijdsorde volgt nu de reis van Dr. H. ten Kate. Het hoofddoel dezer reis was een anthropologisch, ethnographisch en zoölogisch onderzoek en het aanleggen van verzamelingen op die gebieden. Hij werd daarbij financiëel ondersteund door prins Roland Bonaparte, wijlen Dr. Emil Riebeck en Teyler's Genootschap. Ten Kate vertoefde in Suriname van 13 Juni 1885—19 Febr. 1886, met inbegrip van een kort verblijf in Demarary, en bereisde het grootste gedeelte van het benedenland tusschen de Corantijn en de Marowijne, achtereenvolgens bezoekende de Aucaners aan de Boven-Cottica en de Paramacca, de Indianen aan de Coppename, Tibiti, Wajombo, Boven Nickerie en Corantijn en ten slotte de Indianen en Boschnegers in de Beneden Marowijne. De reis in de Nickerierivier — met Mr. J. Kalff in Oct. 1885 ondernomen — strekte zich waarschijnlijk uit tot het punt, later door Van Drimmelen Blanche-Marieval genoemd. Van ten Kate's vier groote en twee kleinere wetenschappelijke reizen (tusschen 1882 en 1897) is die in Suriname het armst aan resultaten geweest. Het verlorengaan zijner dagboeken en wetenschappelijke aanteekeningen tot einde Dec. 1885 is daarvan vooral oorzaak. Vandaar dat over de verschillende reistochten weinig gepubliceerd kon worden. Zijne verzamelingen be-

rusten in 's Rijks Ethnogr. Museum te Leiden, het Museum für Völkerkunde te Berlijn, het Musée d'Hist. naturelle en het Musée Broca te Parijs, de eigen-collectie van prins Roland Bonaparte te Parijs en in 's Rijks Museum van Nat. Historie te Leiden. Enkele stukken (steenen bijlen) kwamen later door ruiling in de verzameling Giglioli te Florence terecht. Over ten Kate's reis verschenen: een aantal aan Bonaparte gerichte brieven (Comptes rendus de la Soc. de Géogr. de Paris, 1885/86). Een algemeen overzicht door Bonaparte en den redacteur (Revue géogr. internXIe année 1886, pp. 4—5, 214—126). Travels. in Guiana and Venezuela (Revue colon. intern. t. III, no. 6. Dec. 1886). Observations anthrop. receuillies dans la Gnyane et le Venezuéla (Revue d'Anthrop. 3e Serie t. II, Paris 1887). Een en ander over Suriname (De Gids, 1888, III. 181—221). Beiträge zur Ethnogr. v. Surinam (Intern. Arch. für Ethn. I, 223, Leiden 1888). On West Indian stone implements and other Indian relics (Bijdr. t. d. Taal-, Land- en Volkenk. v. Ned. Indië, 5e volgr. IV, 1889, blz. 153). Zie ook de mededeelingen in T. A. G. 1886, 2e serie, III, 92—97 en 706—710. Van zijne zoölogische verzamelingen zijn beschreven: Rhimodrilus Tenkatei, n. sp. by Dr. R. Horst (Notes Leyden Museum, vol. IX). Hylecoetus lateritius n. sp. par Léon Fairmaire (Ibidem' vol. IX). Lacmobothrium setigerum n. sp. par E. Piaget (Ibidem vol. XI). Zie voorts de litteratuur bij ARANEINA."

Ik had het genoegen een zijner reizen met hem mede te maken, maar mijn aanteekeningen kan ik niet terugvinden; hoewel het 46 jaren geleden is, is de prettige herinnering mij bijgebleven.

Hoe hij dacht over land, mensch en maatschappij daarginds kan men lezen in zijn bovengenoemd Gids-artikel.

Aan de Encyclopaedie heeft hij krachtig medegewerkt. Van zijn grootere artikelen noem ik. „Benedenlandsche Indianen", blz. 101—117 en „Oudheden" (van Suriname en de Nederl. West Indische eilanden), blz. 541—546. In zijn artikeltje over Pierre Jacques Benoit verwijst hij naar zijn artikelen „Sur quelques peintres ethnographiques dans l'Amérique du sud" („L'Anthropologie" XXII, Paris 1911), „Schilder-teekenaars in Nederl. O.- en W.-Indië en hun beteekenis voor de land- en volkenkunde" in „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië", deel 67, 1913.

Ook „De West-Indische Gids" had in ten Kate een ijverig medewerker.

Van zijne hand verschenen daarin: „De Indiaaan in de letterkunde", jg. II blz. 95. — „Ethnologische aanteekeningen omtrent de Zwarte Caraïben". Jg. X, blz.

265, „Versieringskunst der Boschnegers", Jg. XI, blz. 437, en de volgende boekbesprekingen: „W. H. Holmes, Handbook of Aboriginal American Antiquities". Jg. III, blz. 58. — „Adolfo de Hostos, Three pointed Stone zemi or idols from the West Indies: an interpretation", Jg. V, blz. 491. — „J. Walter Fewkes, A prehistoric island culture of America. A report on prehistoric objects from the West Indies in the Museum of the American Indian", Jg. VI, blz. 35. — „Adolfo de Hostos, Anthropomorphic carvings from the Greater Antilles", Jg. VI, blz. 333. — „Walter Edmund Roth, An Introductory Study of the Arts, Crafts, and Customs of the Guiana Indians", Jg. VII, blz. 229. — „Charlotte D. Gower, The Northern and Southern Affiliations of Antillean Culture", Jg. X, blz. 44. — „Luis Araquistain, La Agonia Antillana". Jg. X, blz. 535.

Voorts publiceerde „De W. I. Gids' een brief uit het jaar 1885 van Kappler aan hem. Jg. XII, blz. 249.

Naar aanleiding van mijn 80en verjaardag schreef ten Kate over mij in het „Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap" van Mei 1930, blz. 446 en in de „American Anthropologist", van Juli-September 1930.

Weinig had ik kunnen denken dat ik zoo spoedig over hem zou schrijven. Ik verlies in hem een trouwen vriend.

Den Haag, 15 Febr. 1931. H. D. BENJAMINS

NASCHRIFT

Utrechtsch Prov. en Sted. Dagblad
16 Febr. 1931, 2e av.blad.

„TEN KATE IS IN CARTHAGO GESTORVEN....

Joh. F. Snelleman schrijft ons:

Minister Deckers is naar Noord-Afrika gevaren en in Tunis (ik volg het verslag in het Handelsblad van 11 Februari, avondblad) is een eenvoudige lunch aangericht o.a. voor den Nederlandschen consul, den heer Curtelin, die

zich voor ons land verdienstelijk heeft gemaakt. Hij had ook al een ridderorde, maar „ik heb den ouden heer een nieuwe onderscheiding meegebracht. Ik vond het aardig hem die bij deze gelegenheid zelf te overhandigen". Heel aardig inderdaad.

Inmiddels lag daar te Carthago doodziek een Hollander, geen Franschman, „de bekendste Hollandsche geleerde in 't buitenland", zooals prof. Kohlbrugge schrijft in deze courant van 10 Febr. avondblad. En deze Hollander had niet „ook al een ridderorde", had niets waaruit hem had kunnen blijken, dat de regeering ooit van hem had gehoord. Er is zelfs, mirabile dictu, een lezing gehouden over Carthago en men is de resten van Carthago gaan bezoeken!

Inmiddels lag daar te Carthago doodziek de man die „gedurende zijn geheele leven den Hollandschen naam en de Hollandsche wetenschap heeft hooggehouden". (Kohlbrugge, l.c.).

HEEFT IN SURINAME EEN VRUCHTENBEDRIJF KANS VAN SLAGEN?

DOOR

W. R. MENKMAN

Toen omstreeks 18 jaar geleden de doodsklok luidde voor de Surinaamsche bacovencultuur, toen had het den schijn alsof aan alle verwachtingen welke ooit waren gekoesterd van Suriname als vruchtenexporteerend land voor goed de bodem was ingeslagen en het heeft lang geduurd voordat h. t. l. wederom noemenswaardige aandacht werd geschonken aan de vraag of er in onze twaalfde provincie toch misschien mogelijkheden aanwezig zijn, voor den opbouw eener voor uitvoer werkende cultuur van tropisch of sub-tropisch fruit. Dat er de allerlaatste jaren weder eenige belangstelling voor het onderwerp in kwestie valt op te merken, is vooral het gevolg van de pogingen welke de Heer C. L. Tomson heeft aangewend om aan te toonen dat de teelt speciaal van citrussoorten en ananas in Suriname succes zou kunnen hebben.

Op een bijeenkomst van 17 December j.l. der Westindische groep van het Indisch Genootschap, waarin dezeaangelegenheid uitvoerig werd besproken, zijn wel niet veel nieuwe gezichtspunten geopend kunnen worden, maar vooral de discussies welke gevolgd zijn op de voordrachten van den Heer Tomson en van den Heer J. A. Liems leveren een gereede aanleiding op om de kwestie waarom het hier gaat nog eens te belichten.

Men kan die kwestie als volgt zien. De reeds in Suriname bestaande en gemakkelijk uit te breiden aanplant van alom bekende vruchten zou — direct of binnen korten tijd — voldoende grondstof kunnen leveren om de oprichting te rechtvaardigen eener onderneming welke zich zou

bezighouden met den opkoop van het fruit en met de fabriekmatige verwerking ervan tot algemeen gangbare vruchtenconserven en tot uit vruchten verkregen producten welke een rol spelen in verschillende industrieën; bijzonder daarvoor geschikte vruchten zouden in matige hoeveelheden en binnen een niet te groot rayon in verschen toestand kunnen worden uitgevoerd. Een zoodanige onderneming zou wel niet van stonde af aan in belangrijke mate kunnen bijdragen tot de opleving van den Surinaamschen landbouw en daardoor tot verhooging van de Surinaamsche welvaart, maar het streven om een dusdanig bedrijf tot stand te brengen verdient niettemin aandacht en belangstelling. Waar de economische toestand zóó slecht is als in Suriname, daar behoort iedere uiting van ondernemingsgeest en vertrouwen in de toekomst met vreugde te worden begroet.

De gelegenheid evenwel tot geregelden afzet, tegen desnoods lage, maar min of meer stabiele prijzen, welke een industrie als de bedoelde ter plaatse zou scheppen, zou prikkelen tot verdere uitbreiding der cultuur en betrekkelijk spoedig zou de toestand kunnen ontstaan dat men alleen door uitvoer in verschen staat op grootere schaal de vruchtenproductie meester zou kunnen blijven. Het bedrijf zou zich dan verder moeten kunnen ontwikkelen in een richting, juist tegengesteld aan die van den opzet, d. w. z. dat het fabriekmatige bijzaak zou moeten worden — verwerking van het voor verzending minder geschikte fruit — en de uitvoer in verschen toestand hoofdzaak; een ommekeer welke zich in betrekkelijk korten tijd zou moeten kunnen voltrekken.

Stelt men zich een dusdanigen gang van zaken voor oogen, dan is er natuurlijk wel degelijk aanleiding om te spreken van een algemeen economisch belang, want uitvoer van versch fruit, uit den aard der zaak naar verafgelegen consumptiegebieden, laat zich anders dan op tamelijk groote schaal voor Suriname moeilijk denken. En zoodra wij er ons maar even in verdiepen welk complex van omstandigheden zal moeten samenwerken om van Suriname een belangrijk vruchtenland te maken, dan rijzen

onmiddellijk allerlei moeilijke vraagstukken in onze gedachten op, vraagstukken welke door niemand, onverschillig over welke ervaringen hij moge beschikken, zoo maar kunnen worden opgelost.

Er bestaat in de Vereenigde Staten een particulier bureau voor statistiek en documentatie, dat door een reeks van pakkende advertenties voortdurend die talrijke gevallen onder de oogen van het publiek brengt waarin door „wrong guesses" groote kapitalen verloren zijn gegaan en slechts teleurstelling het deel is geworden van hen die gemeend hadden iets groots te kunnen tot stand brengen; natuurlijk moeten door die sprekende annonces belanghebbenden er toe gebracht worden om van de diensten van het bureau gebruik te maken. Wie niet verkeerd gegist hebben, dat zijn de twee mannen geweest — de eene een Duitscher, de andere een Amerikaan — die in de zestiger jaren der vorige eeuw — waarschijnlijk zonder de hulp van eenig voorlichtingsinstituut — den uitvoer van bananen hebben georganiseerd, van Centraal Amerika en van Jamaica, naar de Vereenigde Staten. Hun bescheiden opzet heeft den eersten stoot gegeven tot het ontstaan van de groote combinatie op het gebied van de cultuur, het vervoer en den verkoop van fruit, die thans een zoo groote plaats inneemt in de economische en commercieele betrekkingen der Amerikaansche landen onderling en ook op de Europeesche markten een rol is gaan spelen.

Evenwel, de positie van Suriname is een zóó bijzondere en de tijdsomstandigheden zijn zóó verschillend van die waaronder de hoogerbedoelde pioniers werkten, dat hun voorbeeld allerminst voldoende houvast zou opleveren met betrekking tot een Surinaamsche vruchtencultuur op groote schaal. Evenals zij er zich van bewust moeten zijn geweest dat een groot succes slechts mogelijk was wanneer hun kijk op de toekomst juist zou blijken, zoo zal ook een Surinaamsche vruchtencultuur en vruchtenexport slechts kunnen slagen wanneer zekere nog niet bestaande condities te voorschijn zullen kunnen worden geroepen, of conform de verwachtingen zullen optreden. En dat in een kort tijdsverloop, want een zeer langzame en geleide-

lijke ontwikkeling is, in verband met de ligging van Suriname, minder goed denkbaar.

Zou dus de factor „guesswork" niet kunnen worden uitgeschakeld, daarmede is nog niet gezegd dat reeds in haar tegenwoordig stadium de zaak als te speculatief zou moeten worden beschouwd om ernstige overweging te rechtvaardigen. Daarvoor roept niet alleen de Surinaamsche toestand te hard om middelen ter verbetering, maar daarvoor is ook de suggestieve werking te groot welke uitgaat van de steeds toenemende aanvoeren van sub-tropisch en tropisch fruit in Noord-West Europa, uit Klein-Azië, Zuid- en West-Afrika, Centraal- en Zuid-Amerika, om niet te spreken van de Noordamerikaansche markten. De vraag welke beteekenis de vruchtencultuur zou kunnen hebben voor Suriname, met zijn tropisch klimaat, zijn productieven bodem, zijn landbouwende gekleurde bevolking en zijn uitgestrekt net van bruikbare waterwegen, laat hem die haar eenmaal aan zich zelf gesteld heeft niet licht meer los.

Heel weinig landen zijn zóó misdeeld dat zij niet in eenig opzicht op natuurlijke voordeelen kunnen bogen. In welke mate is Suriname bevoorrecht ten aanzien van de mogelijkheid eener vruchtencultuur in het groot; voor de teelt van welke vruchten leent zich het land meer in het bijzonder; moet de vruchtencultuur beschouwd worden als bij uitstek plantagecultuur, of biedt zij ook mogelijkheden als volkscultuur; kan zij gecombineerd worden met de teelt van andere gewassen, of eischt zij de aandacht van den planter voor zich alleen op?

Met betrekking tot het overzeetransport is de toestand van dien aard dat een zich aanpassen van de zijde der scheepvaart aan de eigenaardige behoeften van den fruitexport, zoodra Suriname aan speciale scheepsruimte voor den uitvoer van versche vruchten behoefte zou krijgen, allerminst van zelf sprekend is. Zeer waarschijnlijk zou omgekeerd de cultuur van stonde af aan rekening moeten houden met de voorwaarden waaraan voldaan moet worden om een geregelde verbinding met de afzetgebieden mogelijk te maken. Hoe zou de vruchtencultuur moeten wor-

den ingericht om zooveel mogelijk gelijkmatige verschepingen te verkrijgen; over welken afstand kunnen bepaalde vruchten in verschen staat worden vervoerd, zonder dat speciale voorzieningen noodig zijn met betrekking tot temperatuur en ventileering; op welke vrachtprijzen zou — alle omstandigheden in aanmerking genomen — gerekend moeten worden?

In de Vereenigde Staten heeft zich — hand aan hand met den economischen uitbouw na den burgeroorlog — een aanzienlijke invoer ontwikkeld van uitheemsch fruit in verschen toestand; ook in Canada neemt het gebruik van niet in het land zelf geteeld fruit toe en in bepaalde Europeesche landen valt hetzelfde verschijnsel te constateeren. Daarnaast echter heeft in de beide Noordamerikaansche landen de eigen inheemsche vruchtenteelt een hooge vlucht genomen; tot de Unie behooren subtropische en dichtbij gelegen tropische gebieden; Canada maakt deel uit van het groote Britsche imperium, tezamen o.a. met één Zuid- en één Centraalamerikaansch land, alsmede een aantal Westindische eilanden; Europa heeft in de Middellandsche Zeelanden dichtbije subtropische productiegebieden. Dit alles is vooral van beteekenis in verband met het protectionistisch streven van onzen tijd — aan beide zijden van den oceaan — een streven in niet geringe mate ook gericht op bescherming van den eigen landbouw. Welke afzetmogelijkheden bestaan er onder deze omstandigheden voor Surinaamsch fruit in verschen toestand, als stapelproduct wel te verstaan, op de Amerikaansche en Europeesche markten?

Resumeerende moge er nog eens de aandacht op worden gevestigd dat het vraagstuk der Surinaamsche vruchtencultuur drieledig is; het gaat bij dit vraagstuk om cultuurmogelijkheden, om vervoermogelijkheden en om afzetmogelijkheden. Elk dezer drie factoren staat te zeer op zich zelf dan dat verwacht zou kunnen worden dat, wanneer slechts met betrekking tot één een bevredigende oplossing is gevonden, de beide andere „will take care of themselves".

Bestond er een speciale economische voorlichtings-

dienst ten behoeve van onze West, dan zou allicht het probleem der Surinaamsche vruchtenteelt reeds lang van alle kanten zijn bestudeerd; een dergelijke organisatie trouwens zou ook veel ander nuttig werk te doen vinden en niet alleen in het belang van Suriname; men denke maar eens aan onze verwaarloosde en vergeten Bovenwindsche eilandjes.

In de allereerste plaats echter is het de voor Suriname zoo noodige welvaartspolitiek welke gediend zou zijn door van onbevangen zijde verzamelde gegevens, vooral waar het vraagstukken geldt als het hier behandelde, dat zoo verschillende aspecten heeft en niet door éénzijdig-deskundigen in zijn geheel kan worden overzien.

De voor de Surinaamsche aangelegenheden verantwoordelijke leiding behoort in staat te zijn ten aanzien van dat vraagstuk haar houding te bepalen, omdat nu eenmaal zonder overheidsbemoeienis in Suriname niets tot *stand kan komen,* of op den duur die bemoeienis niet kan worden ontgaan. Alleen reeds ten gevolge van het feit dat het plantagebedrijf niet meer de aanvoerkosten betaalt der eigen arbeiders is de overheid van stonde afaan partij bij alles wat er op landbouwgebied wordt ondernomen; om niet te spreken van de gewezen plantage-arbeiders, die als kleine landbouwers voorloopig zorgekinderen van het bestuur blijven.

Wat beteekent tegenwoordig de Surinaamsche uitvoer? Ter zijde latende het mijnproduct bauxiet, blijft er aan voortbrengselen van landbouw en boschexploitatie een 20.000 ton per jaar over, wat zeker voor een landbouwgewest met 150.000 inwoners bedroefd weinig is; en dat het niet voldoende is om den noodzakelijken invoer te betalen blijkt uit de handelsbalans, ook al vertoont die af en toe schijnbaar een voordeelig saldo. Suriname leeft — en dat reeds lang — ten deele ten koste van het buitenland, d. w. z. van het moederland.

Vermeerdering van uitvoer is wel het allereerste waarnaar moet worden gestreefd, vooral naar vermeerdering van uitvoer zonder dat daarvoor een evenredige vermeerdering van het aantal producenten vereischt wordt; dat

het Surinaamsche probleem teruggebracht zou moeten worden tot een te kort aan bevolking is maar zéér betrekkelijk waar. Alle producenten zijn tevens consumenten — en consumenten die behalve allereerste levensbehoeften ook bestuurszorg van allerlei aard noodig hebben; dit mag zeker niet uit het oog worden verloren, maar gelukkig staat daartegenover dat althans voedingsmiddelen voor de massa der bevolking grootendeels van eigen bodem kunnen worden verkregen.

Middelen te willen aangeven waardoor Suriname er als bij tooverslag bovenop zou komen is even nutteloos als het zoeken naar den steen der wijzen, maar niettemin zou er een groote stap vooruit zijn gedaan wanneer het voor export beschikbare overschot der bovengrondsche voortbrengselen — thans één lading voor een matig groot Hollandsch binnenvaartuig per week — op gezonde wijze zou zijn toegenomen tot één lading voor een flink oceaanschip per week.

DE VERRASSING VAN WILLEMSTAD

II

RONDOM HET PROCES-BORREN [1])

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Wie kennis genomen heeft van de krantenverslagen der terechtzittingen van het Hoog Militair Gerechtshof, waar op 2 en 3 October 1930 de zaak tegen den gewezen garnizoenscommandant op Curaçao, kapitein A. F. Borren, behandeld is, zal moeten toegeven, dat daarbij zoo veel van belang voor de geschiedenis van Urbina's aanslag gebleken is, dat de beschrijver van die geschiedenis de nieuwe stof, hem verschaft, niet ongebruikt mag laten liggen.

De eigenlijke strafzaak-Borren betreft slechts een klein onderdeel van deze geschiedenis. Althans formeel heeft de voorzitter van het gerechtshof haar uitdrukkelijk beperkt tot het beleid van den beklaagde als militairen commandant tot op het oogenblik van den overval. Noch zijn gedrag bij en na den overval noch zijn beleid als politieman was in het geding. En juist daarom raakt deze zaak zoo weinig de groote gebeurtenis, omdat de garnizoenscommandant nagenoeg geheel was opgegaan in den politiechef; omdat de militaire beteekenis van het Waterfort eigenlijk nihil was: er was een niet onberispelijke kazerneering van manschappen, die politiediensten deden, en van „werkers", die te hunnen behoeve daar waren; er was een politiebureau, en, ja, er was ook een munitiebergplaats.

De militaire bevelhebber Borren vóór 8 Juni 1929 is in het geheele gebeuren van dien dag een niet-onmisbare schakel. Ware Urbina niet gekomen, waarschijnlijk zou niemand eraan gedacht hebben, dat de man, die — ondanks 8 Juni — zoo veel lof inoogst-

[1]) Het eerste artikel in de nummers van Juni en Juli/Aug. 1930.

te om de vervulling van zijn politietaak, ook nog was geweest....
militaire commandant; en het is niet waarschijnlijk, dat iemand ertoe gekomen zou zijn, hem te verwijten, dat hij als zoodanig gefaald had.

Is het kapitein Borrens schuld, dat hij als garnizoenscommandant tekort geschoten is? Met een beroep op een brief van hem aan den minister van Koloniën, waarvan de inhoud niet nader gebleken is, is erop gewezen, dat hij niet van het begin af het plan heeft gehad, zijn militaire taak te verwaarloozen. Het ligt echter voor de hand, dat het ten slotte zoo ver gekomen is. Jarenlang, van 1921 tot 1928 eigenlijk wel, was het een afbraak in Curaçao. Een der bezuinigingen was de afschaffing van het garnizoen, gepaard gaande met, eigenlijk nog voorafgaande aan, de zooveelste herinrichting der politie, waardoor de garnizoenscommandant met een onvoldoende bezetting stond voor een dubbele taak, waarvan tevoren het kleinste gedeelte aan ongeveer het dubbele getal manschappen was opgedragen. De heer Fruytier, de opperbevelhebber van de landmacht, was nog in 1929 naar ginds vertrokken, nadat hem aan het departement was meegedeeld, zooals hij verklaard heeft, dat de „militaire" begrootingsposten voor bezuiniging in aanmerking kwamen. Er werden ondanks allen aandrang nagenoeg geen mannen gezonden, en ook van deskundige zijde is toegegeven, dat de garnizoenscommandant-politiechef de krachten niet had, om èn de politie èn het garnizoen te bedienen. Zelfs is er een brief van het departement van Koloniën naar voren gebracht, waarin uitdrukkelijk was geschreven, dat, gelet op de taak, welke aan het nieuwe korps militaire politie werd opgedragen, de militaire oefeningen zouden kunnen worden beperkt tot die, welke bevorderlijk moesten worden geacht voor het handhaven van de goede tucht.

En het waren niet alleen het departement en kaptein Borren, die eenzijdig de politietaak van het „garnizoen" naar voren brachten. Allen leefden in de politiesfeer. Luitenant Hulst zag op den bewusten avond voor zich geen verplichting tot dadelijke medewerking in eenigen vorm, omdat hij niet bij de „politie" was. Luitenant Berger riep van het plat van zijn woning, toen hij in het fort schieten hoorde, in die richting: „Politie". De fuselier Nelstein, die op de bank van het wachtgebouw in het fort zat, voegde den chauffeur van een der binnenstormende vrachtauto's toe: „Poco! Poco!" („Zachtjes aan!"), en rapporteerde aan den brigade-commandant Vaas, dat er twee auto's waren binnengekomen zonder licht, die

ook niet getoeterd hadden. Brigadier Van Dalen ten slotte vermaande den chauffeur van een der met Venezolanen geladen trucks, om beter uit te kijken, daar hij het motorrijwiel van den brigadecommandant omver gereden had.

Voorwaar! wanneer kapitein Borren niet, min of meer toevallig, nòg garnizoenscommandant was geweest, en het Waterfort nòg fort — de gebeurtenissen van 8 Juni 1929 zouden waarschijnlijk hetzelfde verloop hebben gehad, en dit proces zou er niet geweest zijn. En wanneer Borren gedaan had wat had hem nu verweten wordt te hebben verzuimd, dan zouden, zonder overval, waarschijnlijk politie en garnizoen zonder meer in één hand zijn gebleven, met een tekort aan manschappen, dan zouden nòg de Venezolanen vrijbuiters zijn geweest op Rooi Canarie, en het ontbreken van samenwerking tusschen militaire politie in de stad en burgerpolitie daarbuiten zou wellicht de oorzaak van nòg noodlottiger gebeurtenissen in de toekomst zijn.

Daarom kan ik het proces-Borren niet als iets groots zien.

Het ligt niet in mijn bedoeling, als jurist dit geding te bekijken. Ik reken te schrijven voor een publiek van lezers op rechtsgeleerd en militair gebied. Voor een deskundige beschouwing biedt overigens dit proces zeker stof.

Te laste gelegd is aan kapitein Borren, dat hij verzuimd heeft doeltreffende maatregelen te nemen ter behoorlijke bewaking en verdediging van het Waterfort, voor de veiligheid waarvan hij als militaire commandant verantwoordelijk was, met het bekende noodlottige gevolg, dat de „krijgsmacht" in dat fort is overvallen en het fort zelf overmeesterd. Welke maatregelen hij had moeten nemen, zegt de dagvaarding met zooveel woorden niet. Uit de omschrijving van den overval in dit stuk is daaromtrent echter wel iets te halen, als men leest van „de militair onbewaakte poort" en van „de nagenoeg onbewapende militairen" in het fort. De heeren Bennewitz en Hoorweg, wier verslag waarschijnlijk de grondslag voor deze vervolging zal geweest zijn, althans in zoover dit het gerechtshof tot de slotsom heeft geleid, dat de overgave van den post te Curaçao door het uitgebrachte verslag van den garnizoenscommandant niet kon gehouden worden voor gejustificeerd, hebben naast de afwezigheid aan de fortpoort van een schildwacht — die blijkt zich even verwijderd te hebben en, door wiens schuld staat niet vast, niet vervangen te zijn — en het ongeladen zijn van de pistolen der bezetting in het posthuis, op andere punten gewezen. Veiligstelling van het fort had volgens deze des-

kundigen de eerste militaire taak van den commandant moeten zijn geweest; hij had moeten denken aan de mogelijkheid van een coup de main op de kazerne van buiten- of van binnenuit; met de 41 werkers van het garnizoen had hij een militaire bewaking moeten vormen; er had een alarmorder moeten zijn; de opberging van wapenen en munitie in het fort was onoordeelkundig; het politiebureau en de vreemdelingendienst hadden niet in het fort moeten zijn ondergebracht, althans niet zoo, dat bij gebreke van afscheiding tusschen politiebureau en kazernement ook dit laatste te allen tijde voor iedereen toegankelijk was.

Voor den leek riekt dit alles te veel naar Oost-Indische ervaring, wanneer men niet vooropstellen wil, dat het achteraf gemakkelijk praten is. Practisch komt het hierop neer, of redelijkerwijs van den Curaçaoschen garnizoenscommandant mocht worden geëischt, dat hij niet alleen denken zou aan — maar ook rekening houden met de mogelijkheid van een overval, als heeft plaats gehad. De bezuinigers van de voorafgegane jaren zouden waarschijnlijk weinig bereid geweest zijn met die mogelijkheid rekening te houden en niet veel hebben over gehad voor afweer van zulk een veronderstelden overval. Maar het waren geen leeken, die èn over de schuldvraag èn over het oorzakelijk verband tusschen de genoemde tekortkomingen en het slagen van den overval te beslissen hadden.

De verdediging heeft geen clementie gepleit; het was trouwens niet noodig na de clemente vordering van den advocaat-fiskaal. Deze toch heeft, na den beklaagde te hebben voorgehouden, dat hij de schuld droeg van den dood der drie gevallenen, van de uitlevering van Perez, van de nationale schande, ... vijf dagen gevangenisstraf geëischt.

Juridische en militair-technische vragen heeft de verdediger gesteld: was Borren de bevelvoerende militair of kan hij zich dekken achter zijn opperbevelhebber, die in hem slechts zag een commissaris van politie, als zoodanig nog staande onder het wettelijk hoofd der politie, den procureur-generaal? Was het fort een versterkte of bezette plaats? Is inderdaad strafbaar verzuim den beklaagde te verwijten? Vooral deze laatste vraag, de schuldvraag, was zoo belangrijk, omdat, ondanks de verzuimen van kapitein Borren, de overval volgens meer dan één deskundig oordeel waarschijnlijk niet zou hebben plaats gevonden, als er een oorlogsschip was geweest of voldoende manschappen waren uitgezonden, althans om Rooi Canarie onder de militaire politie te brengen. Zijn de aanvallers wel opstandelingen geweest in den zin van de straf-

bepaling, waarvan de toepassing werd gevraagd? Deze laatste, min of meer rhetorische, vraag scheen het sterkste wapen in de hand der verdediging.

Het vonnis van het Hoog Militair Gerechtshof van 14 October 1930 is in zijn geheel te vinden in de *Nederlandsche Jurisprudentie* 1930, bladz. 1391. Alle juridisch en feitelijk verweer vindt men erin weerlegd. Behalve de genoemde verzuimen heeft het hof in aanmerking genomen het gaan wonen van den commandant op Plantersrust, door gouverneur Brantjes hem toegestaan. Ook een der vroegere garnizoenscommandanten, de toenmalige kapitein Bierman, heeft dit in het *Politiek Economisch Weekblad* indertijd als een verkeerden maatregel naar voren gebracht. Dat er sprake is geweest van opstandelingen, immers aan het Nederlandsch gezag onderworpenen en tegen dat gezag opstandigen, heeft het hof afgeleid o. a. uit een verklaring van luitenant Berger na ingesteld onderzoek, dat voor het meerendeel de aanvallers op Curaçao gevestigd waren, en hieruit, dat zij hun wil aan den militairen commandant en door bedreiging met plundering en brandstichting aan den hoogsten militairen gezagvoerder hebben weten op te leggen en beiden met geweld hebben meegevoerd. Opmerkelijk is het, dat in de uitspraak het niet-uitoefenen van den politiedienst door de militaire politie op Rooi Canarie, tot ontlasting van kapitein Borren aangevoerd, hem als verzwarende omstandigheid wordt aangerekend: het had hem blijkbaar voorzichtiger gemaakt moeten hebben. Het openstellen van het fort voor iederen kwaadwillige en iederen spion, die met eigen oogen van de geheel onvoldoende bewaking zich zou wenschen te overtuigen, wordt als het ware als een uitlokking tot den overval beschouwd. En wat het geringe aantal politie-militairen betreft — hierin ligt geen verontschuldiging, zegt het hof, want de beklaagde had moeten bedenken, dat de verzekering van de veiligheid zijner troepen en van de ongestoorde beschikking over het Waterfort, waarin die troepen gelegerd en al de beschikbare machtsmiddelen geborgen waren, zijn eerste en hoogste taak was en bleef. Er is in deze sententie, die eindigt met een veroordeeling tot een gevangenisstraf van één dag, wel een en ander, dat verwondering wekt; dit vooral, dat „de eerst na den overval genomen maatregelen hebben doen zien, (dat) die veiligheid met de beschikbare middelen en zonder dat daarvoor militairen aan hun politietaak behoefden te worden onttrokken, had kunnen zijn verzekerd". Tenzij het hof hier doelt op iets, dat bij de openbare behandeling niet gebleken of het publiek

ontgaan is, klinkt deze uitspraak vreemd. Immers de heer Hoorweg heeft opgemerkt, dat de tegenzin in de militaire politie zich ook hierin geuit had, dat op 8 Juni 1929 de burgerij zich vrijwel geheel afzijdig gehouden had, terwijl daarnà 400 vrijwilligers zich aanmeldden, waaruit, zooals luitenant Berger verklaarde, ook vóór den overval hulp voor de politiemilitairen zou zijn te vormen geweest.

Het is niet veel, wat de pers over het proces heeft nagepleit. Zij heeft verslagen gegeven met plaatjes, waarop hoofdpersonen als kapitein Borren en ex-gouverneur Fruytier niet steeds in de naar omstandigheden meest gewenschte houding voor het voetlicht kwamen. Het meest trok nog de aandacht de overweging ten aanzien van de op te leggen straf, dat aan den dag gekomen was, hoe de Nederlandsche regeering in het openbaar en ook in geschrifte tegenover den gouverneur van Curaçao, opperbevelhebber van de aldaar gevestigde krijgsmacht, de politietaak der troepen steeds op den voorgrond heeft geschoven en aan haar zuiver militaire functie nagenoeg geen aandacht heeft gewijd; en deze: „dat beklaagde, op wien practisch is gedemonstreerd dat de ondanks zijn aanhoudend aandringen niet op volle sterkte gebrachte Rijkslandmacht niet te zelfder tijd kan dienen tot bescherming der kolonie, waarvoor de wetgever haar blijkens artikel 99 van het Regeerings-reglement heeft bestemd, en tot uitoefening van den politiedienst op Curaçao, deze proefneming niet al te duur zal mogen bekoopen". De Telegraaf die sprak van „een armzalige vertooning met de schuldigen als regisseurs", niet onduidelijk te kennen gevende, dat de Nederlandsche regeering de in de eerste plaats schuldige was, gaf in teekening een „impressie in den tourniquet van restaurant „Central"" met als onderschrift: „Kapitein Borren draait er in en ir. Fruytier draait er uit".

„De regeering gevonnist" schreef het Algemeen Handelsblad, en stelde als meer dan een ander blad tegenover Borrens veroordeeling de „dankbetuiging" aan Fruytiers adres.

Het Tweede-kamerlid Vos stelde aan de regeering de vraag, of zij de hand had in de vervolging van kapitein Borren, waarop hij ontkennend bescheid ontving. Het beslissende woord in deze is gesproken door den gouverneur van Curaçao na advies van het hof van justitie aldaar. Het vreemde van deze regeling, die in dit geval echter geen bezwaar opleverde, valt op, wanneer men bedenkt, dat deze gouverneur zelf bij een gebeurtenis, als waarvoor verwijzing plaats vindt, betrokken kan zijn geweest.

Vermakelijk was de vergissing, die de Nieuwe Rotterdamsche Courant maakte. Haar verslaggever had den advokaat-fiskaal een joodschen smid hooren prijzen, die met anderen het vertrek van de *Maracaibo* had willen sabotteeren, wanneer de gouverneur daartoe toestemming zou hebben gegegeven. De redactie wilde dezen Oosterschen ambachtsman huldigen, maar zij had misverstaan: geen joodsche smid maar de loods Smit was de persoon, wien de lofprijzing gegolden had.

Kapitein Borren heeft geweigerd gratie te vragen. Anderen hebben het voor hem gedaan. Ten onrechte misschien. Hier leek ongevraagde gratie op haar plaats; gratie om de ongelijke beoordeeling van de bij het drama van 8 Juni 1929 rechtstreeks en zijdelings betrokkenen zoo veel mogelijk ongedaan te maken. Er zijn er, die er kwaad noch goed van gehoord hebben; er zijn er, die er geen, of althans ten slotte geen blijvend, nadeel van geleden hebben; kapitein Borren zou alleen de kwade kansen krijgen. Ruim 1200 personen hebben het gratieverzoek ondersteund, onder welke 300 Curaçaoenaars met den ondervoorzitter van den raad van bestuur, twee leden van den Kolonialen raad en zelfs leden van de rechterlijke macht. Na maanden wachten is het verzoek geweigerd. Echter zal de Amsterdamsche dame, die — nogal naïef — aanbood voor kapitein Borren te gaan zitten, zeker niet aan haar aanbod gehouden worden.

Met de vervolging van kapitien Borren stemde in De Standaard. Van een meten met twee maten kon volgens dit blad in dit verband niet gesproken worden. De „misselijke houding" van den gouverneur moest met ontslag wegens ongeschiktheid gestraft worden, maar voor een andersoortig ambt was deze daarom niet ongeschikt. De gouverneur was niet de eerst geroepene om aan een gevecht deel te nemen, wat wel de taak der oficieren is, als er gevochten moet worden. Wat gebeurt er met de andere officieren? zoo vroeg het blad.

Intusschen was toen reeds bekend, dat beide officieren Curaçao hadden verlaten en aan luitenant Hulst ontslag uit den militairen dienst was verleend. De vraag van De Standaard houdt echter niet voldoende rekening hiermee, dat in de strafzaak uitsluitend aan de orde was kapitein Borrens gedrag vóór den overval, en dat de beide luitenants, die soortgelijke taak als hun militaire chef niet hadden, door gelijke verwijten niet getroffen konden worden. Van luitenant Hulst, die niet bij de politie was geplaatst, maar wel als

officier van munitie en bewapening een militaire taak had, hoort men in de geschiedenis van den overval nagenoeg niet. Ofschoon hij met luitenant Berger op het woningplat het schieten in het fort gehoord had, bleef hij tehuis, met de bij hem saamgekomen militairen, waar hem later ook de telefonische mededeeling, dat er niet geschoten mocht worden, bereikte en te kwart voor drieën de tijding van de afreis met de *Maracaibo*. Hij was bovendien de adjudant van den gouverneur. Men kan vragen, wie van beide officieren de aangewezen vervanger van kapitein Borren was, toen deze in Venezolaansche gevangenschap verkeerde, en het antwoord kan een leek zeker niet geven. Verwarrend werkt ook hier weer de dubbele taak van den garnzioenscommandant: militair gesproken was luitenant Hulst de aangewezene, maar, als gezegd, deze stond buiten de politieorganisatie, al was het voorgekomen, dat hij bij ontstentenis ook als politiechef den kapitein vervangen had. Maar die gevangenschap van kapitein Borren is ook niet doorgedrongen tot luitenant Berger, die dadelijk op pad ging en last gegeven had, dat bij luitenant Hulst zich de manschappen zouden verzamelen. Het schijnt, dat kapitein Borren op weg naar zijn eerste onderhoud met den gouverneur van niemand vergezeld is geweest, maar niettemin zich als gevangene beschouwd heeft in dien zin, dat hij niet daadwerkelijk tot verzet kon optreden.

Wat kapitein Borren betreft, zou volgens een bericht in het Koloniaal Weekblad na zijn veroordeeling nog aan de orde komen de vraag, of hij in militairen dienst kan blijven. In dit verband is zeker der vermelding waard, dat de heeren Hoorweg en Bennewitz kapitein Borren geprezen hebben om hetgeen hij in een der militaire politie vijandige omgeving heeft tot stand gebracht, en ook om den moed, waarmee hij in het fort door zijn vijanden heen gereden is, al werd daarbij vermeld, dat hij, voor zoover hij als politieman zijn doel bereikte, dit deed ten koste van zijn militaire taak, en dat op het oogenblik van moed na zijn gevangenschap een ineenstorting van zijn moreel volgde, waardoor het kon voorkomen, dat hij met Urbina naar de munitiebergplaats ging, al dacht hij wellicht, dat de Venezolanen, die al gevonden hadden, en zich leende tot het défaitistisch onderhoud met den gouverneur. Wat dit laatste betreft, ziet men bij kapitein Borren een soortgelijk verschijnsel als bij den gouverneur, gelijk ik in mijn vorig stuk opmerkte, nl. gemis aan besef, dat met de gevangenschap zijn taak als raadsman van den gouverneur was opgehouden, ofschoon hij wellicht geen uitdrukkelijk wets- of reglementsartikel tot zijn beschikking had, om hem dat besef bij te brengen.

Over het noodlottig onderhoud tusschen de heeren Fruytier en Borren loopen de verhalen uiteen. Is de gouverneur aanstonds bereid geweest, het hoofd in de schoot te leggen, toen kapitein Borren Urbina's boodschap had overgebracht met zijn eigen meening, dat tegenstand nutteloos moest worden geacht, of heeft de kapitein sterken aandrang moeten uitoefenen? Luitenant Berger, die dit onderhoud gedeeltelijk heeft bijgewoond, heeft verklaard, dat de gouverneur dadelijk alles goed vond, wat de garnizoenscommandant voorstelde, nl. de inwilliging van Urbina's eischen. Verder heeft deze getuige verklaard, dat de gouverneur uitdrukkelijk de order gegeven heeft, dat er niet geschoten zou mogen worden. Des oud-gouverneurs opmerking, dat hij zich dit niet meer herinnerde, werd in de rechtszaal met een onderdrukt gemompel ontvangen. Maar doet het veel ter zake? Lag het afzien van verzet niet opgesloten in het besluit om op Urbina's voorstellen in te gaan? Naar verluidt, zou Urbina's bedreiging van plundering en brandstichting, in het bijzonder wat de Isla betreft, ook nog zijn neergelegd in een schrijven zijnerzijds aan een van het personeel der C. P. I. M., wiens medewerking tot voorkoming van de uitvoering dezer bedreiging werd ingeroepen. Onbegrijpelijk mag het echter heeten, dat, wanneer men den ernst der bedreiging aanneemt, bij hen, die de beslissing in handen hadden, de vraag niet schijnt opgekomen te zijn, of het woord van den rebellenhoofdman wel te vertrouwen was.

Van luitenant Berger is ook de mededeeling, dat hij hulp van de C. P. I. M. gevraagd heeft, en hem die geweigerd is, waarna later het telefonisch aanbod van die zijde aan den gouverneur in tegenwoordigheid van dezen officier gevolgd is, wat hem begrijpelijkerwijs weinig aangenaam stemde.

De advocaat-fiskaal heeft kapitein Borren de bevrijding van Perez verweten. Waarop dit berust, is, als ik goed verstaan heb, bij de openbare behandeling niet gebleken. Van personen, destijds op Curaçao, hoorde ik, dat kapitein Borren in de gevangenis de vrijlating en daarmee de overlevering aan Urbina en de zijnen van Perez zou bevolen hebben. Hoe dit te rijmen is met de destijds vermelde veroordeeling van Venezolanen door den Curaçaoschen rechter, waarover ik in mijn vorig stuk gesproken heb, is mij niet opgehelderd. Ook niet krachtens welke bevoegdheid aan het bevel van den kapitein zou uitvoering zijn gegeven. Wel zou deze zich later beroepen hebben op den last van den gouverneur, die echter op zijn beurt zou hebben betwist, dien gegeven te hebben. In

ieder geval is gouverneur Fruytier van dezen eisch der Venezolanen, een der voorwaarden voor Urbina's aftocht waarschijnlijk, op de hoogte geweest. Het is nu niet meer zoo onbegrijpelijk, waarom de regeering op alle vragen, haar over deze zaak gesteld, het antwoord is schuldig gebleven.

Een andere zaak, die mij van Curaçaosche zijde, waarmee ik bedoel: uit Curaçao, is meegedeeld, is die van het S.O.S.sein, na den overval door den procureur-generaal opgegeven ter verzending aan den radiodienst. Het zou echter niet in den vorm, waarin het aangeboden was, zijn uitgezonden, maar de dienstdoenden ambtenaar zou zich bepaald hebben tot een algemeenen oproep om hulp, die echter gelukkig geen gevolg schijnt te hebben gehad.

Onder den voorganger van gouverneur Fruytier is, als gezegd, de afbraak begonnen. Het oude garnizoen verliep langzamerhand, de uitzending van politiemilitairen vlotte niet, ondanks herhaalden aandrang van den gouverneur, mede in verband met een eerst niet verwachte uitbreiding der petroleumbedrijven, ook op Aruba, en deugde niet. Er is gesproken van een dokter, die de detacheering niet bevorderde. En toch werden er nog soldaten gebruikt voor werk, dat eigenlijk door Openbare werken of een ander civiel departement had moeten worden gedaan, als het maken van kasten voor de openbare leeszaal en het zetten van begrootingsstukken ter drukkerij van De Curaçaosche Courant. De schutterij werd inmiddels afgeschaft. Op de Isla alleen werd een kern voor eigen verdediging gevormd; van de daar aanwezige reserveofficieren werd voor de landsverdediging geen gebruik gemaakt. De tegenstand van den Kolonialen raad met het wat dwaze incident, toen kapitein Borren als bestuursgemachtigde de door den waarnemenden gouverneur goedgekeurde rede voorlas, heeft zeker aan den toestand geen goed gedaan; mede op rekening daarvan mag worden geschreven de beperking van den militairen politiedienst tot het stadsdistrict. Gouverneur Brantjes, destijds afwezig, heeft verklaard, dat hij in deze zaak aan Borrens zijde stond en van de zijde van den minister zou hem ook een tevredenheidsbetuiging geworden zijn. Daarbij kwam de wonderlijke verhouding van den leider van den politiedienst tot den procureur-generaal, die, zeker niet in de eerste plaats door zijn eigen schuld, wel formeel hoofd der politie bleef, maar — in tegenstelling met zijn voorganger, die voor een procureur-generaal wel wat al te zeer in kleinigheden afdaalde — het in werkelijkheid niet meer dan administratief was. Dat dit stelsel ongewenschte gevolgen had, waar de oude bur-

gerpolitie gebleven was, en daar niet een erkend bekwaam vakman als kapitein Borren de teugels kon opnemen, is begrijpelijk. Het lijkt ook hier weer op een vooruitloopen op wat worden moest, de overneming van de politietaak door de militaire politie, waarvoor het tweede district, waarin Rooi Canarie gelegen was, het eerst in aanmerking zou gekomen zijn.

Was er eigenlijk wel recherche? is gevraagd naar aanleiding van de opmerking, hier te lande gemaakt, dat de recherche toch iets had moeten merken. Inderdaad — zij is er gekomen met luitenant Berger, die eerst het werk met één of twee sergeant moest afdoen, later met acht man. Als de geheele militaire politie bleef deze recherche tot het stadsdistrict beperkt, en wat op Rooi Canarie broeide, kon tot haar niet doordringen. Wat van de toestanden daar gebleken is, tart alle beschrijving. Vijfhonderd woningen met Venezolanen, las ik ergens, schots en scheef door elkaar geplaatst, een verzamelplaats van vaak ongure elementen, een broeinest van ongerechtigheid, met een politiepost onder ondeskundige leiding van een gewezen brigadier van het voormalige garnizoen, waar ook de Islapolitie niets kon doen.

Meer dan één pamflet blijkt van Venezolaansche zijde verspreid te zijn. Kapitein Borren heeft er althans één gehad, en daarover gesproken met den Venezolaanschen consul, die het bestuur tegen over de revolutionaire elementen te lankmoedig vond, en het begrijpelijkerwijs 't best vond, onvindbaar te zijn, toen Urbina den baas speelde.

De geschiedenis van het oorlogsschip, waarop de gouverneur Fruytier zou hebben aangedrongen, blijkt aldus geweest te zijn. Vóór zijn vertrek had de minister hem gesproken over de zending van een oorlogsschip in het voorjaar van 1929. Op Curaçao gekomen, heeft de heer Fruytier getelegrafeerd: als het komt, laat 't dan in Mei hier zijn in verband met de presidentsverkiezing in Venezuela, en daarna zou hij volgens zijn verklaring nog op de komst van een oorlogsschip telegrafisch hebben aangedrongen.

Tegen Rafael Simon Urbina en Gustavo Machado is op vordering van het openbaar ministerie bij beschikkingen van 28 Juli 1930 van den rechter in het benedenwindsche kantongerecht rechtsingang met last tot instructie en gevangenneming verleend ter zake van het ondernemen van een aanslag met het oogmerk om den gouverneur van de vrijheid te berooven, althans van openlijke geweldpleging met vereende krachten tegen personen en goederen, terwijl dat geweld den dood ten gevolge heeft, of wel feitelijke aanranding van den persoon van den gouverneur.

Den 23sten November 1930 is op het militaire kerkhof op Curaçao een grafmonument onthuld ter eere van de nagedachtenis van de gesneuvelde militairen Marcusse, Vaas en Van Zuilen. Hulde aan hen, die hiertoe het initiatief namen, en aan de bekende Curaçaosche milddadigheid, die de uitvoering heeft mogelijk gemaakt. Terecht is gewezen op den allerwonderlijksten indruk, die het maken moet, dat deze Nederlandsche militairen, die, in een deel van Nederland gevallen voor een Nederlandsche zaak, het moeten stellen met een opschrift in een taal, die zij waarschijnlijk niet verstaan hebben, in de taal van hen, wier slachtoffers zij werden.

Dr. Bergmann, de oud-directeur van den openbaren gezondheidsdienst in Curaçao, die oude grieven tegen het toenmalig gouvernement heeft, heeft gemeend, in deze zaak een woord te moeten meespreken, o. a. door een Open brief aan den minister van Koloniën, geplaatst in het Nieuws van den Dag van Nederlandsch-Indië, met klachten tegen het beleid van gouverneur Brantjes.

De heeren Hoorweg en Bennewitz hebben als hun meening uitgesproken, dat onder bekwame leiding in het fort weerstand had kunnen worden geboden, en dat later meer dan eens had kunnen worden beproefd het te heroveren en de Venezolanen te overmeesteren. Voorts zou kapitein Borren, wanneer een nadere vraag op de telefonische medeeling van luitenant Berger hem van den ernst van den toestand op de hoogte had gebracht, aan de Overzijde de daar aanwezige militairen hebben kunnen verzamelen en met hen, desnoods in opgeëischte auto's, een tegenaanval doen. En luitenant Berger had, wanneer hij de leiding had genomen, als kapitein Borrens gevangenschap tot hem doorgedrongen was, op eigen initiatief en verantwoording maatregelen kunnen nemen, zooals hij reeds begonnen was, toen de gouverneur Urbina's eischen inwilligde.

Hiermee ben ik aan het einde van de taak, die ik mij gesteld heb. De bedoeling is geweest, zooals ik in het begin van mijn vorig stuk gezegd heb, vast te leggen, zoo veel mogelijk, wat er gebeurd is. Zoo veel mogelijk; ik zal wel fouten gemaakt hebben. Al te zeer is stilzwijgendheid betracht. Daarom heb ik nagenoeg steeds mijn bronnen genoemd. Niet als beoordeelaar ben ik opgetreden. Wanneer ik eenige malen een „onbegrijpelijk" of „onverklaarbaar" heb doen hooren, een enkele maal een afkeurend woord niet teruggehouden heb, was dit, als ik meende daarmee een vrijwel algemeen oordeel weer te geven.

Amsterdam, 24 Januari 1931.

BANKWEZEN IN CURACAO
(1906—1928).
II (*Slot*)

DOOR

J. VAN ETTINGER

Kort voordat de Hollandsche Bank voor West-Indië hare werkzaamheden op Curaçao aanving, vroeg de N. V. Maduro's Bank bij rekest van 8 Augustus 1919 vergunning om eene circulatiebank op te richten ter verkrijging van de bevoegdheid om bankpapier uit te geven. Een soortgelijk verzoek hadden de heeren Maduro reeds gedaan in 1901, 1906 en 1916. De Maduro's Bank verwees naar het verzoekschrift van 1916, betoogde, dat ondanks de belangrijke uitbreiding van het bankbiljettenkapitaal der Curaçaosche Bank in 1918 er nog steeds schaarschte aan bankpapier bestond en dat die schaarschte nog zou toenemen, wanneer de Hollandsche Bank voor West-Indië hare operatiën zou beginnen en te dien einde van het noodige bankpapier zou moeten worden voorzien. Zij verwachtte, dat in verband met het eindigen van den wereldoorlog de groote Curaçaosche maatschappijen (petroleum, phosphaat) hare werkzaamheden belangrijk zouden uitbreiden en het tekort aan circulatiepapier zich nog dringender zou doen gevoelen.

Gouverneur Helfrich (1919—1921) weigerde het verzoek van de Maduro's Bank in te willigen. Blijkbaar zat bij het Koloniaal Bestuur de meening voor, dat, waar in groote rijken sedert jaren het stelsel van uitgifte van bankpapier door ééne bankinstelling werd gehuldigd, het niet aanging in eene kleine kolonie als Curaçao naast de bestaande circulatiebank (de Curaçaosche Bank) nog eene tweede toe te laten.

In verband met het tekort aan kasmiddelen, ontstaan door het uitbetalen van postwissels uit Nederland en Suriname, werd bij verordening van 30 September 1919 (P. B. no. 66) er toe overgegaan om het bankbiljettenkapitaal van de Curaçaosche Bank te brengen van *f* 1.000.000.— op *f* 1.500.000.—. Het lag in de

bedoeling van den Gouverneur om de meerdere circulatiemiddelen aan te wenden ter voorziening in de behoeften van het koloniaal bestuur en niet tot het geven van handels- en nijverheidscredieten of het verstrekken van voorschotten onder hypothecair verband.

Het in 1918 uitgevaardigde verbod van uitvoer van Nederlandsch gemunt goud en Nederlandsch en koloniaal gemunt zilver werd bij verordening van 6 Februari 1920 (P. B. no. 7) uitgebreid tot onbewerkt goud en zilver. De vrees bestond namelijk, dat men in de kolonie zou overgaan tot versmelting van munten en uitvoer van het aldus verkregen materiaal. Met het oog op Aruba werd evenwel de mogelijkheid om vergunning tot uitvoer te verleenen opengelaten.

Terzelfder tijd (P. B. 1920, No. 8) werden bepalingen vastgesteld in het belang van den omloop van Nederlandsche en koloniale munten. Deze verordening, uitgevaardigd in navolging van de wet van 12 Januari 1918 (Nederlandsch Staatsblad no. 14), verplichtte de ingezetenen op vordering van den Gouverneur opgaaf te doen van hun bezit aan zilveren, nikkelen en bronzen munten (zekere minima te boven gaand) en deze — zoo noodig — ter omwisseling tegen andere wettige betaalmiddelen aan te bieden. Ook aan deze verordening lag vrees voor versmelting ten grondslag. Tot uitvoering is het echter niet gekomen. Ook het Koninklijk besluit van 15 April 1920 (Nederlandsch Staatsblad no. 184; P. B. no. 29) — genomen ingevolge de bij de wet van 27 November 1919 (Nederlandsch Staatsblad no. 186) voorgeschreven gehalteverlaging van de Nederlandsche grove zilveren munt — werd niet uitgevoerd. De voorgenomen buitenomloopstelling en inwisseling van de zilveren teekenmunt bleef zoodoende tot heden achterwege.

Het Koloniaal bestuur was intusschen — in afwachting van de in uitzicht gestelde ommunting van de zilveren teekenmunt — ijverig bezig geweest de grove zilveren munt tegen afgifte van bankbiljetten aan de circulatie te onttrekken. De behoefte deed zich toen gevoelen aan meer bankbiljetten dan de Directie van de Curaçaosche Bank mocht uitgeven. Gouverneur Helfrich was bereid in die behoefte te voorzien maar meende, dat de soliditeit van de Bank hierdoor niet verzwakt mocht worden. Bij verordening van 14 Juni 1920 (P. B. no. 31) werd de Directie van de Curaçaosche Bank gemachtigd in bijzondere omstandigheden het bankbiljettenkapitaal van *f* 1.500.000. te verhoogen, mits voor uitgifte boven de genoemde grens *volledige* dekking in munt of muntmateriaal aanwezig was. Daar met de gedwongen omwisseling der grove zilveren munt geen voortgang werd gemaakt, werd

het voorschrift langen tijd niet toegepast. Eerst in Maart 1925 werd eene bankbiljettenemissie van meer dan ƒ 1.500.000.— bereikt.

Ter versterking van de metaaldekking van de Curaçaosche Bank verschafte De Nederlandsche Bank haar in October 1920 een bedrag aan gouden tientjes onder nadrukkelijke voorwaarde, dat eerstgenoemde instelling de gouden munt aan haar zou teruggeven, indien er geen behoefte meer aan bestond.

Eene poging van de Regeering om de partij bij De Nederlandsche Bank „geearmarked" te laten en het reglement van de Curaçaosche Bank, hetwelk — in tegenstelling met de octrooien van De Javasche en De Surinaamsche Bank — bewaring van munt en muntmateriaal slechts in Curaçao bij de Directie te Willemstad toeliet, te wijzigen, mislukte. De Gouverneur en de Directie van de Curaçaosche Bank waren van oordeel, dat in de toenmalige abnormale tijdsomstandigheden de beschikking over het goud te Willemstad de voorkeur verdiende boven bewaring te Amsterdam. Indien de verbinding met het moederland verbroken werd, zou de voorraad te Amsterdam niet meer in Curaçao kunnen worden aangewend. Ook van het weglaten uit het Bankreglement van het dekkingspercentage, zooals de Regeering mede had voorgesteld, wilde men op Curaçao niet weten. Men was van oordeel, dat de Bank aan kracht won door de duidelijk gepubliceerde dekking.

In den loop van 1921 had de Curaçaosche Bank zich aangesloten bij de overeenkomst tusschen de te Willemstad gevestigde banken en bankiers (Maduro's Bank, Hollandsche Bank voor West-Indië, Curiël and Sons e. a.) om dezelfde koersen in rekening te brengen. De Curaçaosche Bank was eerst tot dit arrangement toegetreden, toen de Directie voldoende zekerheid had bekomen, dat het publiek niet de dupe van de afspraak zou worden. Door de overeenkomst werden de onkosten voor telegrammen tot een minumum teruggebracht. Door haar toetreden tot de overeenkomst der particuliere bankiers kon de Curaçaosche Bank haar gewicht als Gouvernementsinstelling in de schaal werpen en verhinderen, dat aan het publiek te hooge tarieven in rekening werden gebracht.

De zaken op de Bovenwindsche eilanden, hoewel weinig winstgevend, werden uitgebreid door vergrooting van het aantal vertegenwoordigers der Curaçaosche Bank. Zoodoende werd ook de toestand van het muntwezen op die eilanden verbeterd.

In den loop van 1922 ging de Curaçaosche Bank er geleidelijk

toe over de bijeengebrachte grove zilveren munt weer in omloop te brengen onder intrekking van een gedeelte van de bankbiljetten van f 1.— en *f* 2.50.

Het bij de uitvoering van het Bankreglement door den Gouverneur in 1907 bepaalde maximum van het op hypotheken uit te zetten kapitaal (*f* 150.000.—) werd bij beschikking van den Gouverneur Brantjes (1921—1928) van 19 Februari 1923, no. 164, verhoogd tot *f* 160.000.—

In 1923 werden door particulieren van tijd tot tijd partijen grove zilveren munt aangevoerd. Daar de geldsomloop over het algemeen geen behoefte aan versterking had, trachtte de Curaçaosche Bank zooveel mogelijk die zilveren munt tot zich te trekken.

Tegen het einde van 1923 ontstond door de scherpe rijzing van den Amerikaanschen dollar ongerustheid over de toekomst van de Nederlandsche munt. Men verwachtte eene sterke daling van den Nederlandschen gulden, wanneer de in Nederland belegde buitenlandsche (hoofdzakelijk Duitsche) kapitalen zouden worden opgevraagd. Van verschillende zijden werd losmaking van de Curaçaosche valuta van de Nederlandsche gevraagd. Van de zijde der Curaçaosche Bank werd er op gewezen, dat voor die losmaking wijziging van de Curaçaosche muntwet noodzakelijk was en de (Nederlandsche) wetgever bezwaarlijk die toestemming — wantrouwen uitsprekende in de eigen valuta — kon geven. Eene eigen Curaçaosche valuta was niet aan te bevelen; de betalingsbalans was ongunstig of hoogstens labiel te noemen, de wisselkoersen waren niet standvastig.

Was vroeger de grootste zorg van de Curaçaosche Bank geweest geld ter beschikking te hebben voor de betalingen van het Gouvernement en het behoorlijk functionneeren van de circulatie en hield zij zich later vooral bezig met den verkoop van Gouvernements- en andere wissels, in den loop van 1923 bleek dat er eene verandering was ingetreden. De kasbehoeften van het Gouvernement waren gering geworden; particuliere lichamen zochten voor hunne kasgelden steun bij de particuliere banken en de Curaçaosche Bank ging langzamerhand steun verleenen aan de kaspositie van de particuliere bankinstellingen en bankiers. De circulatiebank begon er zoodoende naar te streven om „banker's bank" te worden.

In het voorjaar van 1924 deed de reeds vroeger gesignaleerde vrees voor waardevermindering van den Nederlandschen gulden zich weer duchtig gevoelen. Men verwachtte sterke toestrooming

van de grove Nederlandsche zilveren munt naar Curaçao en daardoor inflatie in de kolonie. De voornaamste leider van deze richting was de heer C. S. Gorsira J. P. Ezn., lid van den Kolonialen Raad van Curaçao en lid van de Directie der Curaçaosche Bank. Hij ijverde voor eene wijziging van de Curaçaosche Muntwet in dien zin, dat de Curaçaosche gulden gelijk gesteld werd met den Nederlandsche goudgulden of dat teruggekeerd werd tot een eigen Curaçaosche valuta op goudbasis. Tegen het laatste verklaarde zich de Voorzitter van den Kolonialen Raad, de oud-inspecteur van Financiën A. G. Statius Muller; hij beval aan de Curaçaosche Munt zoo te wijzigen, dat aan de grove zilveren munt de hoedanigheid van wettig betaalmiddel werd ontnomen [1]). Een ander standpunt werd ingenomen door den Administrateur van Financiën, tevens voorzitter van de Curaçaosche Bank, A. B. J. Prakken. Deze had ten volle vertrouwen in de toekomst van de Nederlandsche valuta; tegen een tijdelijken maatregel, in het belang der kolonie te nemen, verzette hij zich echter niet.

Toen de daling van den Nederlandschen gulden tegenover den dollar aanhield, kwamen er meer positieve voorstellen: vóór alles verbod van invoer van Nederlandsche zilveren munt, dan intrekking van de in de kolonie aanwezige Nederlandsche grove zilveren munt en vervanging door biljetten van de Curaçaosche Bank (c.q. Curaçaosche zilveren teekenmunt), of wel „earmarking" van de in omloop zijnde Nederlandsche zilveren munt. De Directie van de Curaçaosche Bank gaf in overweging den invoer van Nederlandsche zilveren munt voorloopig aan banden te leggen. Het lid van die Directie, de bovengenoemde heer Gorsira, diende een ontwerp-verordening in tot aanvulling van de Algemeene verordening op den in-, uit- en doorvoer en de accijnzen (P. B. 1908, no. 33); zijn voorstel had de strekking den invoer van gemunt zilver (dus ook vreemd zilver) zonder vergunning van den Gouverneur te verbieden. De ontwerp-verordening werd op 18 Maart 1924 door den Kolonialen Raad aangenomen (P. B. no. 32). De bekrachtiging van de verordening door den Gouverneur had eerst plaats op 19 Juli 1924, nadat een langdurige gedachtenwisseling met den Minister van Koloniën was voorafgegaan.

Aanvankelijk was getracht inflatie te voorkomen door intrekking van een deel van de bankbiljetten van de Curaçaosche Bank, maar toen het bleek dat het publiek die biljetten oppotte en dat van verschillende zijden voortgegaan werd met het invoeren van

[1]) Vergelijk het advies van de Staatscommissie vor het Muntwezen (1926), bladz. 48 v.v.

Nederlandsche grove zilveren munt, werd het invoerverbod onvermijdelijk. De Gouverneur kreeg het recht den maatregel bij besluit te schorsen.

Daar in den nazomer van 1924 de depreciatie van den Nederlandschen gulden tegenover den Amerikaanschen dollar vrijwel verdwenen was, werd het invoerverbod van dien tijd af zonder practische beteekenis.

Bij brief van 18 Juli 1925 diende Gouverneur Brantjes bij den Kolonialen Raad een voorstel in tot herziening van het Reglement van de Curaçaosche Bank (zittingjaar 1925—1926—5). In de Memorie van Toelichting wees de Gouverneur er op, dat door de aanvulling van het Bankreglement in 1920 (P. B. no. 31) de bevoegdheid was verleend om in *bijzondere omstandigheden* het bankbiljettenkapitaal der bank te verhoogen boven *f* 1.500.000.—, mits het hoogere bedrag volledig gedekt zou zijn door munt of muntmateriaal, Doordat de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij en de Mijnbouw-Maatschappij Curaçao op volle kracht werkten, terwijl op Aruba de Lago-Oil- and Transport Company, een dochtermaatschappij van de Standard Oil, zich vestigde, ontstond er behoefte aan meer bankbiljetten en aan hoogere coupures dan de bestaande van *f* 250.—. Deze behoefte was dus veroorzaakt door de toenemende welvaart en niet door *bijzondere* omstandigheden. Het in 1920 ingelaschte redmiddel kon derhalve geen toepassing vinden. Maar al ware dit wel zoo, eene volledige dekking boven *f* 1.500.000.— zou aan eene eenigszins groote uitbreiding van de bankbiljettenemissie in den weg staan en bovendien te veel munt vastleggen. De Gouverneur stelde daarom voor de maximumuitgifte van bankbiljetten te brengen op *f* 4.500.000. en de dekking in munt en (of) edel metaal te bepalen op $^1/_5$ tot en met *f* 1.500.000.—; op $\frac{1}{3}$ boven *f* 1.500.000. tot en met *f* 3.000.000; op $\frac{1}{2}$ boven f 3.000.000.—. De dekking moest voor minstens de helft uit gouden munt of goudmuntmateriaal bestaan. Tot de uitgifte van de nieuwe bankbiljetten zou slechts geleidelijk naar gelang van de behoefte worden overgegaan.

Verder werd voorgesteld de werkzaamheden uit te breiden met:

1°. de verstrekking van kapitaal aan ondernemingen op het gebied van den handel en aan banken tegen persoonlijke of zakelijke zekerheid;

2°. het verstrekken van gelden onder hypothecair verband op onroerende goederen tot een maximum van *f* 200.000.— (bestaand maximum *f* 160.000.—);

3°. het uitvoeren van opdrachten tot invordering, aankoopen en betalingen ten behoeve van en het verleenen van voorschotten aan het Gouvernement (het bestaand Reglement vermeldt" het uitvoeren van financieele commissiën door het Gouvernement aan de Bank opgedragen");

4°. het beleggen van geld in Staatsleeningen en op buitenlandsche Banken.

De Gouverneur motiveerde de uitbreiding van de operatiën door er op te wijzen, dat reeds thans te veel baar geld in de kluis der Bank ligt. Worden de middelen der instelling aanzienlijk uitgebreid, dan moet gezocht worden naar uitbreiding van het thans zoo beperkte operatieterrein. Daar door de vermeerdering der werkzaamheden meer risico zou worden geloopen stelde de Gouverneur voor de reserve van ƒ 50.000.— op ƒ 100.000.— te brengen.

Een ander belangrijk punt uit het voorstel is de opheffing van de schorsing van de inwisselbaarheid der bankbiljetten. Nu de omstandigheden, die in 1914 tot die schorsing aanleiding gaven, volkomen gewijzigd zijn, achtte de Gouverneur het gewenscht de inwisselbaarheid der bankbiljetten te herstellen.

Volgens het voorstel zou de Bankdirectie voor de vestiging van agentschappen op de overige eilanden der kolonie niet langer de goedkeuring van den Gouverneur behoeven. Kapitaalsuitbreiding, onder het vigeerend Reglement te allen tijde mogelijk (het kapitaal is *voorloopig* bepaald op ƒ 350.000.—), zou voortaan slechts mogelijk zijn door Reglementswijziging. Als metaaldekking zou ook worden aangemerkt eene bij De Nederlandsche Bank belegde som: hiermede zal wel bedoeld zijn eene door De Nederlandsche Bank in bewaring genomen, geëarmarkte partij munt.

Het Voorloopig Verslag van den Kolonialen Raad verscheen eerst in het laatst van September 1925 (Gedrukte Stukken, zittingjaar 1925—1926—5, no. 3). Uit dit V. V. bleek, dat verschillende leden van den Kolonialen Raad zich nimmer rekenschap hadden gegeven van karakter en doel van de Curaçaosche Bank. Men vroeg o. m. wat de rechtspositie van de Bank was, hoe de verhouding tusschen het Gouvernement en de Bank was: of de instelling een Gouvernementsbank was dan wel een door den wetgever in het leven geroepen rechtspersoon of zedelijk lichaam; of het Gouvernement financieele verantwoordelijkheid droeg; hoe het stond met de dekking van eventueele verliezen. indien het reservefonds daarvoor niet toereikend mocht zijn.

Eerst begin November 1925 werd de Memorie van Antwoord

ingediend (Gedrukte Stukken, zittingjaar 1925—1926—5, no. 4). Daarin deelde de Gouverneur mede dat hij het voorstel tot herziening van het Reglement van de Curaçaosche Bank op verzoek van den Minister van Koloniën introk. Bij de Regeering bestond het voornemen om op het voetspoor van de regelingen voor de Nederlandsche en de Nederlandsch-Indische circulatiebanken ook de inrichting en den werkkring van de West-Indische circulatiebanken bij de wet te doen regelen. Alvorens de wetsontwerpen bij de Staten-Generaal in te dienen, zou het advies van den Kolonialen Raad ter zake worden gevraagd.

Blijkens de Notulen van de vergadering van den Kolonialen Raad op 2 November 1925 (Zittingjaar 1925—1926, Notulen No. 10) herinnerde de Voorzitter er aan, dat de ontwerp-verordening tot herziening van het reglement voor de Curaçaosche Bank door den Gouverneur was teruggenomen. Niemand verlangde het woord naar aanleiding van deze mededeeling. Blijkbaar was het feit, dat de Curaçaosche Bank als circulatiebank voor het gewest zou behouden blijven, voor den Kolonialen Raad van oneindig meer belang dan de wijze, waarop een nieuw reglement voor de instelling tot stand zou worden gebracht.

De behoefte aan vermeerdering van kasmiddelen deed zich intusschen meer en meer gevoelen. Het liet zich duidelijk aanzien, dat bij de te verwachten uitbreiding van de werkzaamheden van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij op Curaçao en van de Lago Oil- and Transport Company op Aruba de beide particuliere banken te Willemstad zonder hulp van de Curaçaosche Bank niet altijd aan de aanvraag om betaalmiddelen zouden kunnen voldoen. Indien overgegaan mocht worden tot de reeds sedert geruimen tijd in uitzicht gestelde groote werken, zooals aanleg van eene waterleiding, verruiming en verbetering van de haven, enz. dan zou de behoefte aan bankbiljetten ongetwijfeld nog meer toenemen. De Curaçaosche Bank was in de verstrekking van die bankbiljetten echter zeer gebonden. Zij had de bevoegdheid om voor *f* 1.500.000.— aan biljetten uit te geven, voor 20% gedekt door munt en (of) muntmateriaal. Voorts was haar, zooals we boven hebben medegedeeld, in 1920 vergund bankbiljetten boven de *f* 1.500.00.— uit te geven, mits ten volle gedekt door munt of muntmateriaal. Het voorgeschreven maximum van 1½ millioen aan bankbiljetten was voor het in bloei toegenomen gewest reeds lang niet meer voldoende. De verplichte volledige dekking boven f 1.500.000.— legde een aanzienlijk bedrag aan munt en muntmateriaal renteloos vast.

Om nu in de behoefte aan bankbiljetten in voldoende mate te voorzien en tevens de organisatie van de Curaçaosche circulatiebank meer in overeenstemming te brengen met de moderne denkbeelden, diende de Gouverneur in afwachting van de totstandkoming van de Curaçaosche Bankwet een voorstel in tot wijziging van het Reglement van de Curaçaosche Bank (Gedrukte Stukken, Koloniale Raad, Zittingjaar 1925—1926 — *29*, nos. 1 en 2). Deze wijziging was bedoeld als tijdelijke maatregel dienst te doen.

Het voorstel bevatte in hoofdzaak het volgende: Het kapitaal zou van *f* 350.000.— gebracht worden op *f* 450.000.—. Het maximum van de reserve werd verhoogd van *f* 50.000.— op *f* 150.000— Het zg. „bankbiljettenkapitaal" (het maximum-bedrag, hetwelk aan bankbiljetten kon worden uitgegeven) zou worden geschrapt en daardoor het voorbeeld gevolgd worden van De Javasche Bank (1875) en De Surinaamsche Bank (1918). De dekking van de bankbiljetten door munt en (of) muntmateriaal zou worden bepaald op $\frac{1}{3}$, dezelfde dekking, welke oorspronkelijk in het Reglement van 1907 was bepaald en in 1909 (P. B. no. 15) tot één vijfde was teruggebracht.

Van een eventueel terugkomen op de sedert 1914 (P. B. no. 30) bestaande schorsing van de inwisselbaarheid der bankbiljetten tegen gangbare specie werd geen gewag gemaakt.

Het voorstel ontmoette bij den Kolonialen Raad over het algemeen instemming. Bedenkingen werden alleen aangevoerd tegen de schrapping van het z.g. bankbiljettenkapitaal. Men vreesde, dat daardoor onnoodig een rem tegen eene eventueele overbodige en ongewenschte opdrijving van de bankbiljettenemissie zou worden weggenomen (Koloniale Raad, Zittingjaar 1926—1927 — *2*, no. 1).

Bij de mondelinge behandeling in de vergadering van den Kolonialen Raad van 1 September 1926 (Zittingjaar 1926—1927 — Notulen no. 6) werd door een der leden, mede uit naam van eenige andere leden, het bezwaar tegen het „quotumstelsel" nogmaals toegelicht. Met het oog op de groote waarschijnlijkheid, dat de voorgestelde maatregel na betrekkelijk korten tijd vervangen zou worden door de Curaçaosche Bankwet, werd evenwel geen amendement voorgesteld tot behoud van den bestaanden toestand. Zonder verdere beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming werd vervolgens het voorstel aangenomen. De verordening werd op 14 September d. a. v. door den Gouverneur vastgesteld (P. B. No. 46).

Uit de balans van de Curaçaosche Bank over September 1926 bleek, dat de vergrooting van het kapitaal met ƒ 100.000.— gevonden was door overboeking op de kapitaalrekening van de geheele buitengewone reser[illegible]ad ƒ 28.500.— alsmede van ƒ 31.623. uit het reservefonds en van ƒ 39.877.— uit de winst op ingetrokken, niet ingeleverde bankbiljetten. Blijkens de toelichting op de ontwerp-verordening was oorspronkelijk voor de kapitaalsuitbreiding gerekend op de buitengewone reserve, ƒ 51.500.— van de reserve en ƒ 20.000.— van de winst op de ingetrokken bankbiljetten.

Bij nader inzien bleek het echter niet wenschelijk te zijn een gedeelte van het bedrag der ingetrokken doch nog niet opgekomen bankbiljetten als winst te beschouwen en te bezigen voor vergrooting van het kapitaal der bank. Eene oplossing van de moeilijkheden is ten slotte gevonden door onder de passiva op de balans een post op te nemen, aangevende de verplichting der instelling ter zake van de ingetrokken doch nog niet ter betaling aangeboden bankbiljetten. Voor het eerst kwam deze post voor op de maandbalans over December 1927.

Het kapitaal werd door een en ander eerst tot ƒ 450.000.— aangevuld uit de winst over 1927, terwijl de reserve door eene dotatie uit de winst over 1928 tot boven het vroeger reglementair voorgeschreven minimum van ƒ 50.000.— werd opgevoerd.

Bij de verordening van 14 Juni 1927 (P. B. no. 48) is de bepaling van artikel 1, 3de lid, van de verordening van 15 Augustus 1914 (P. B. no. 30), waarbij de inwisselbaarheid der bankbiljetten tijdelijk geschorst werd, ingetrokken.

Nadat de wereldoorlog en de daaruit voortspruitende bijzondere omstandigheden voorbij waren en er geen vrees voor eene financieele crisis in Curaçao meer bestond, bleef toch de eigenaardige toestand in Curaçao bestaan, dat de biljetten van de Curaçaosche Bank wel toegelaten werden als betaalmiddel in de openbare kassen van de kolonie, maar niet inwisselbaar waren tegen wettige betaalmiddelen.

Aan bedoelden toestand is een einde gemaakt door vorenvermelde intrekking.

In het zelfde jaar werd het aantal particuliere banken op Curaçao met één vermeerderd. Reeds sedert jaren behartigde de handelsfirme Morris E. Curiël and Sons naast hare in- en verkooptransactiën ook alle bankzaken. Met het oog op de toenemende belangrijkheid van laatstgenoemd onderdeel van haar bedrijf heeft de firma Curiël de bankzaken afgescheiden van haar overig

bedrijf en deze afdeeling zelfstandig gemaakt door de oprichting van de Curiël's Bank met een maatschappelijk kapitaal van ƒ 500.000.—. Op de acte van oprichting is goedkeuring verleend bij besluit van den Gouverneur van 15 April 1927, no. 350.

Nadat in 1925 de Lago Oil Transport Company Limited, eene tot het concern van de Standard Oil Company behoorende onderneming, zich op Aruba had gevestigd, werd in de tweede helft van 1927 de Arend Petroleum Maatschappij opgericht, welke haar bedrijf aan de Westkust van Aruba begon. Ten gevolge van een en ander namen de werkzaamheden van den vertegenwoordiger van de Curaçaosche Bank op Aruba zeer in omvang toe.

Zooals hiervoren werd medegedeeld, trok Gouverneur Brantjes in November 1925 de door hem in Juli 1925 bij den Kolonialen Raad ingediende voorstellen tot wijziging van het Reglement van de Curaçaosche Bank in, omdat bij den toenmaligen Minister van Koloniën het voornemen bestond om de inrichting en den werkkring van de West-Indische circulatiebanken bij de wet te doen regelen.

Voor Suriname, waar het octrooi van De Surinaamsche Bank geregeld was bij Koninklijk besluit van 2 Juli 1918, no. 2 (G. B. 1918, no. 56), leverde deze hervorming geen bezwaar op. Het octrooi werd vervangen door de Surinaamsche Bankwet 1928 (Nederlandsch Staatsblad no. 231; G. B. 1928, no. 70).

Wat Curaçao betreft, werd bij ministerieele beschikking van 28 Juni 1927, 2de Afdeeling, no. 4/241, [1]) eene commissie benoemd om den Minister van advies te dienen nopens de meest wenschelijke wijze van regeling van het circulatiebankwezen in Curaçao, met name betreffende de vraag of het aanbeveling verdient om de bestaande Gouvernementscirculatiebank in stand te houden dan wel aan eene particuliere bankinstelling de zorg voor het circulatiebankwezen op te dragen, met aanduiding in het eerste geval van de beginselen, welke bij de herziening van de inrichting en den werkkring van de Curaçaosche Bank (bij de wet) in acht zouden zijn te nemen, en in het andere geval van de voorwaarden, waaronder eventueel bedoelde opdracht (bij de wet) zou behooren te worden verleend, hetzij aan eene hier te lande of in Curaçao reeds bestaande bank dan wel aan eene in Curaçao of hier te lande voor dat doel in het bijzonder in het leven te roepen instelling, onder uiteenzetting tevens van de kans op verwezenlijking van dit laatste.

---

[1]) Openbaar gemaakt in de Staatscourant van 30 Juni 1927, no. 125.

Tot Voorzitter van deze Commissie werd benoemd de heer Mr. G. Vissering, President van De Nederlandsche Bank, en tot leden de heeren Mr. Dr. W. Dijckmeester, Directeur van de Hollandsche Bank voor West-Indië; J. van Ettinger, Referendaris bij het Departement van Koloniën; J. van Hasselt, Directeur van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij; Ir. J. E. F. de Kok, Directeur van de Bataafsche Petroleum-Maatschappij; Mr. Dr. C. F. Schoch, Hoofddirecteur van De Surinaamsche Bank, en E. A. Zeilinga Azn., oud-President van De Javasche Bank,

Als secretaris van de commissie werd aangewezen het lid Van Ettinger.

Ten einde volledig te worden ingelicht omtrent den toestand van het circulatiebankwezen in Curaçao en den werkkring van de aldaar gevestigde banken, achtte de commissie het wenschelijk een onderzoek ter plaatse te doen instellen. Op haar voorstel belastte de Minister van Koloniën met die taak het lid van de commissie, den Heer E. A. Zeilinga Azn.

De uitvoering van de aan den Heer Zeilinga gegeven opdracht had plaats in het 1ste kwartaal 1928. Voordat de Heer Zeilinga, vergezeld van zijn secretaris Mr. Dr. W. M. Westerman, oud-directeur van het bijkantoor te 's-Gravenhage van de Rotterdamsche Bankvereeniging, een onderzoek op Curaçao instelde, had hij besprekingen gehouden te New York en te Caracas, ten einde de verbindingen van handel en bankwezen van Curaçao met die van de Vereenigde Staten van Amerika en Venezuela na te gaan. Het onderzoek op Curaçao betrof de circulatiebank, de particuliere banken en het muntwezen. Aan de vertegenwoordigers van verschillende instellingen werd in eene speciaal daarvoor bijeengeroepen bijeenkomst gelegenheid gegeven hunne wenschen omtrent de regeling van het circulatiebankwezen te berde te brengen.

Begin Maart 1928 keerden de Heeren Zeilinga en Westerman weer naar het vaderland terug om daar aan de commissie verslag uit te brengen.

Kort na de aankomst van genoemde heeren op Curaçao werd op 6 Februari 1928 het 100-jarig bestaan van de Curaçaosche Bank herdacht. Het tijdstip van het eeuwfeest viel niet onder gelukkige omstandigheden. Immers de bovenvermelde commissie was bezig met het zoeken naar de meest geschikte wijze van regeling van het circulatiebankwezen en in afwachting van het verslag van die commissie en van de daaromtrent door den Minister van Koloniën te nemen beslissing bleef het voorshands onzeker of de Gouver-

nementscirculatiebank zou voortbestaan. Die onzekerheid mag echter de erkenning niet uitsluiten, dat de Curaçaosche Bank aan de Curaçaosche samenleving zoowel als aan het Gouvernement belangrijke diensten heeft bewezen [1]).

[1]) Zie ook mijn artikel „Het eeuwfeest van de Curaçaosche Bank" (1828—6 Februari—1928) in de „Economisch-Statistische Berichten", jaargang 1928, lste halfjaar, bladzijde 96 v.v.

QUIJRIJN SPRANGER

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het is aardig wanneer men bij het doorlezen van oude brieven — historische geschriften mag men misschien in dit geval wel zeggen — plotseling een naam tegenkomt, dien men elders in een geheel ander verband heeft vermeld gezien. Steller dezes mocht, eenige jaren geleden, van H. M. de Koningin vergunning erlangen om zich in Haar Huisarchief bevindende brieven van graaf Johan Maurits, later vorst van Nassau, bijgenaamd den Braziliaan, te raadplegen en openbaar te maken, en in een daarvan kreeg hij plotseling den naam in 't oog van een „nommé Quijrijn Spranger", welke naam op twee plaatsen voorkomt in de bekende „Geschiedenis van Suriname" door J. Wolbers (Amsterdam, H. de Hoogh, 1861), en wel op blz. 31, als „Gerrit Spranger", en op blz. 37 als „Spranger". Indien men de „Geschiedenis van de Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice door (generaal) P.M. Netscher ('s-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1888), ter hand neemt, dan treft men, op blz. 356, den naam van „Guerin Spranger" aan. Daar in de beide aangehaalde werken Spranger vermeld wordt als degeen, die omstreeks 1656 (Netscher geeft dit jaartal; Wolbers stelt 1657) bezit nam van Cayenne, mag men veilig aannemen, dat beide auteurs een en dezelfde persoon hebben bedoeld; de door vorst Johan Maurits gebezigde omzetting, van Guerin in Quijrijn, behoeft zijn identiteit niet onzeker te maken.

Laat ons nu zien, hoe het komt dat Spranger genoemd wordt in een brief van J. M.

Vorst Johan Maurits voerde in 1679, terwijl hij woonde op zijn buitenverblijf Berg en Dal bij Kleef, briefwisseling met den graaf d'Estrades, die in dat jaar, met Colbert en d'Avaux — de laatste was de bekwame Fransche Gezant te 's Gravenhage — te Nijmegen vertoefde bij gelegenheid van de aldaar tot stand gekomen vrede [1]). Waarom J. M. dat deed, kan weer blijken uit andere

[1]) In den catalogus van de op 24 Februari—5 Maart 1930 te Leiden door de firma Burgersdijk & Niermans gehouden verkooping van de

brieven in de verzameling, welke het archiefnummer 1478 draagt en in het archiefregister vermeld staat als: „een pak correspon- „dentie betreffende de uit Brazilië medegebragte Schilderijen en andere kunstvoorwerpen in 1679 aan Lodewijk XIV ten geschen- „ke aangeboden, hierbij eene memorie om boomen van 30 a 40 „voet hoogte te verplanten". Het was er vorst J. M. veel aan gelegen, dat een verzameling schilderijen, en ethnografische voorwerpen, die hij aan Lodewijk XIV wenschte aan te bieden, in goede orde naar Frankrijk overkwam, en ook werkelijk den koning bereikte [1]). Daarom vroeg hij ter zake raad aan d'Estrades en riep hij diens bemiddeling in. De eerste brief van den vorst, aan den maarschalk d'E. te Nijmegen, is gedagteekend: „De Bergendael ce 24 d'Avril 1679", de laatste brief aan d'Estrades, die in het dossier voorkomt, is door Johan Maurits gericht op 7 Juli d.a.v. aan den maarschalk, toen deze zich weder te Parijs bevond.

Vermoedelijk tusschen beide data in, is door den vorst de brief verzonden, waarvan de hoek, waarop de datum moet gestaan hebben, is afgescheurd, zoodat alleen nog de plaatsnaam „Cleves", leesbaar is, en waarin Spranger wordt genoemd.

Den inhoud nemen wij woordelijk over. Er staat het volgende:

„Cleves (de datum is zooals gezegd, afgescheurd).

„Monsieur,

„Quand Sa Majesté Tres Chrestienne fit prendre aux indes „Guaiana [2]), il y fust fait prisonnier et mené à Brest un nom- „mé Quyryn Spranger, lequel a esté autre foys (dans mes „services particuliers, deze woorden zijn weer doorgehaald) „mon domesticq au Brasil, il m'implore pour l'assister, afin „qu'il puisse-t-avoir sa liberté puisque les camerades sont

---

historische bibliotheek van wijlen prof. dr. P. J. Blok, staat onder n°. 746: *d'Estrades* Lettres, mémoires et négociations comme ambassadeur en . . Hollande, à la paix de Nimègue conj. avec Colbert et d'Avaux. n. h. suppl. d. de Guiche. Londr. 1743. 10 vol. 12°.

[1]) Een overzicht van deze zaak komt voor in het Jaarverslag der Vereeniging Oranje Nassau Museum, dat in April 1930 het licht zag.

[2]) Men vraagt misschien: Hoe komt vorst J. M. er toe dezen naam aldus te spellen? „One or more tribes in Brasil speaking a Tupi language are known as „Guayana", zegt C. H. de Goeje op blz. 212 van de „Proceedings" van het in 1924 te 's-Gravenhage gehouden Amerikanisten-Congres. Allicht heeft J. M. dien stamnaam in Brazilië gehoord.

Pater P. C. Tastevin, in Noms génériques de Cours d'eau dans l'Amérique tropicale, (Festschrift P. W. Schmidt, Herausgeber W. Koppers, Wien 1928) zegt, blz. 713: Notons pourtant que le mot *cay* dans la terminologie *aruak* des Antilles signifie *île*. Les noms Lucaye et Cayenne, qui sont des iles, ne devront donc pas figurer ici, quoiqe peut-être à l'origine ce soit le même mot; . . (que la forme *Guya*, etc.).

„sorti de prison, à ce qu'il me mande, je supplie donc vost:
„Excell: de me faire la grace, et de songer, comment on pour-
„ra sauver ce pauvre garçon, qui a rien au monde que son
„épée, laquelle est encore assez rejettable. Excusez ma liberté
„que je prends d'incommoder V. E. .. ray a.. et autres oc-
„casions qu'il luy plaira, de me commander, comme estant,
„etc.

„A Son Excellence Monsr. le Comte destrades. etc.

De inhoud van bovenstaanden brief doet op het eerste gezicht er aan twijfelen of met den „pauvre garçon" Spranger wel bedoeld kan zijn den stichter van een kolonie in het (latere) Fransch-Guiana. Geven wij echter nauwkeurig acht op hetgeen Netscher t.a.p. schrijft, dan wordt de zaak duidelijker. Deze vermeldt, dat de Zeeuwen in 1656 bezit namen van Cayenne (Hiermede — zou men denken — zal bedoeld zijn, de plaats waar thans de stad Cayenne ligt. — Men zie echter verder.), onder Guerin Spranger, die een contract sloot met den Franschman baron Douvily, tot het zoeken en ontginnen van goud- en zilvermijnen, hetgeen echter niet gelukte. Omtrent deze onderneming, zegt N. verder, bestaan tal van brochures, waarvan Ascher de titels opgeeft en waarvan sommige in de Kon. Bibl. voorhanden zijn.

Spranger bleef intusschen in Cayenne en zijne kolonie won zeer in belangrijkheid, doordat David Nassy zich, ingevolge vergunning der W.I. Compagnie, in 1659 en 1660, met eenige honderden uit Brazilië gevluchte en eenige uit Livorno geëmigreerde Joden, in zijne nabijheid kwam vestigen. Ook werd hem in 1663 door de Kamer Amsterdam een schip met Coloniers tot versterking gezonden, maar in datzelfde jaar kwam in Frankrijk de Compagnie Equinoxale (later Comp. des Indes occidentales) tot stand, die een geduchte vloot uitrustte, waarmede zij in 1664, onder de Tracy en la Barre, Cayenne veroverde en Spranger zoowel als de Joden van Nassy verjoeg.

Wel laat Netscher hierop volgen, dat deze vluchtelingen de wijk namen naar Suriname (en er veel bijdroegen tot de opkomst dier kolonie), maar dit sluit de mogelijkheid niet uit, dat Spranger, als het hoofd der kolonie te Cayenne, gevangen zou zijn gehouden, en, zooals de brief zegt, naar Brest zou zijn gevoerd „Quand Sa Majésté fit prendre Guaiana". Het jaartal 1664 noopt echter tot omzichtigheid; het lijkt op zich zelf al vreemd, dat Spranger zóó lang, immers, van 1664 tot 1679 gevangen zou hebben gezeten, en wanneer wij er nu nog op letten, dat het onwaarschijnlijk is, dat J. M. van een verovering, gedaan door de Compagnie

Equinoxale, zou gewagen als van een door Lodewijk XIV zelf, in vollen vredestijd bevolen operatie, dan komen wij tot de slotsom, dat wij verder moeten zoeken om in het geval Spranger licht te verkrijgen.

De „Beschrijving van Guiana", door mr. J. J. Hartsinck (Amsterdam, G. Tielenburg, 1770) deel 1, geeft nog meer opheldering. Eerst, blz. 161, dat de Compagnie van Cap-Nord in Juli 1652 van Havre de Grace een expeditie uitzond, welke „aan Cayenne", aan de noordoostelijkste punt, het fort Ceperou stichtte, waarbij zij een stad grondvestte, die naderhand de hoofdplaats van de gansche volkplanting is geworden, *en die zij denzelfden naam van het eiland gaven* [1]). Vervolgens ,dat einde 1653 Cayenne door de Franschen geheel verlaten was, en dat daarop de Nederlanders, onder Guerin Spranger en zijn medestanders, het eiland in bezit namen. Het door Netscher vermelde staat hier bij Hartsinck uitvoeriger, en onder opgave van meer bronnen, opgeteekend, en wij lezen er o.a. dat de ambassadeur Boreel bij Frankrijk protest aanteekende tegen den aanval van de Compagnie Equinoxale in 1664, terwijl wij ons met Frankrijk in staat van vrede bevonden. In strijd met Netscher zegt Hartsinck (blz. 163), dat de Franschen bij die gelegenheid de ingezetenen (van de Nederlandsche Kolonie) plunderden en ze, Joden zoowel als Christenen, naar la Rochelle voerden, *om verder naar hun vaderland terug te keeren*. Spranger zou dus op die wijze in Nederland kunnen zijn terechtgekomen.

Hartsinck verhaalt nu verder, hoe Cayenne in Mei 1676 door den commandeur Binkes weer veroverd werd, en hoe de koning van Frankrijk, die in 1674 de bezittingen van de West-Indische Compagnie aan de Kroon getrokken had, Cayenne door den graaf d'Estrées op 19 December 1676 liet hernemen. De officieren zoowel ter zee als te land, bestaande in den gouverneur, drie kapiteins, twee luitenants, twee vaandrigs, twee scheepshoofden, den predikant, den secretaris en twee commiezen, benevens de bezetting van tweehonderdzestig koppen werden krijgsgevangenen gemaakt en naar Frankrijk gezonden. Daar d'Estrées van Brest was uitgezeild, is hij waarschijnlijk met zijn krijgsgevangenen weer te Brest teruggekeerd (evenals de vloot van de Equinoctiale Compagnie, die in 1664 uit La Rochelle was vertrokken, daarheen, in hetzelfde jaar, met de krijgsgevangenen, Joden en Christenen, terugvoer).

---

[1]) De naam van het eiland is dus eerst op de stad en later op het geheele grondgebied tusschen Oyapoc en Marowijne, dus op geheel Fransch-Guiana, overgebracht.

Vorst Johan Maurits zegt zóó positief, dat Spranger gevangen werd genomen en naar Brest geleid, toen Lodewijk XIV Guiana deed veroveren, dat wel mag worden aangenomen, dat J. M. bedoelde dat Spranger in 1676 in gevangenschap geraakte. Er zit nog een „pointe" in den aanhef van J. M.'s brief, al is het allicht niet zijn bedoeling met die „pointe" den graaf d'Estrades te wonden. De *Fransche Equinoctiale Compagnie* doet eenigszins denken aan een zekere Chartered Company van later tijd. De Compagnie erlangde namelijk in 1663 van Lodewijk XIV een patent van oprichting, waarin de rivieren Orinoco en Amazone als grens van het beloofde land waren gedecreteerd. Zoodat J. M., in zijn brief vooropstellende, dat zijner allerchristelijkste majesteit *Guiana* liet veroveren, kon laten doorschemeren, dat de inneming van Cayenne nog maar een klein voorspel was geweest, en dus Portugeesch, Nederlandsch en een deel van Spaansch Guiana allicht eerlang zouden volgen. (Hartsinck vermeldt als bron, de „Voyage du chevalier de Marchais par le père Labat", tome 3. p. 89 en vlgn).

Het ligt wel voor de hand, dat men, bij een verzoek om een krijgsgevangene terug te zenden, zijn waarde zoo gering mogelijk deed voorkomen. De weer doorgehaalde woorden: „dans mes services particuliers", zouden maarschalk d'Estrades eens hebben kunnen doen denken, dat Spranger in Brazilië zéér bijzondere en belangrijke opdrachten had vervuld, en werden vermoedelijk dáárom vervangen door de uitdrukking, dat hij tot J. M.'s bedienden had behoord. Ook de kwalificatie van „pauvre garçon" — misschien op dat oogenblik en op zich zelf niet onjuist — schijnt mij toe toch met opzet te zijn gebezigd, om alle gedachte aan het eischen van losgeld te voorkomen. Het afbreken van S.'s bekwaamheid om den degen te voeren diende mogegelijk ter voorkoming dat de Franschen zouden beproeven S. over te halen om in Franschen dienst over te gaan.

Of de tusschenkomst van vorst Johan Maurits geholpen heeft, en Spranger kort daarop vergund is geworden naar zijn vaderland terug te keeren, zal wel een geheim blijven. Gelet op de gunstige stemming van den koning en van het geheele Fransche hof tegenover den hoogbejaarden vorst, die met zijn geschenk van schilderijen, enz. uit Zuid-Amerika en Afrika, de harten te Parijs schijnt te hebben veroverd, zou men het gaarne willen aannemen. Maar Johan Maurits is reeds den 20sten December 1679 overleden en ook moge men bedenken wat La Bruyère in 1687 in zijn boek: „Les Caractères" van het Fransche hof schreef: „La cour

est comme un édifice bâti de marbre; je veux dire qu'elle est com- „posée d'hommes fort durs, mais fort polis" (de woordspeling: gepolijst en beleefd, is niet te vertalen).

Wel zou zekerheid zijn te verkrijgen dat het werkelijk de Spranger uit Wolbers, Netscher en Hartsinck is geweest voor wien vorst Johan Maurits de tusschenkomst van maarschalk d'Estrades heeft ingeroepen, indien het namelijk gelukt terug te vinden of Quijrijn [1]) — wij zullen hem met dezen aldus vertaalden of weergegeven naam aanduiden — den commandeur Binkes in 1676 op de expeditie naar Cayenne heeft vergezeld.

---

[1]) Zooals de heer dr. H. D. Benjamins heeft medegedeeld in zijn artikel over het boek van Ottho Keye (W. I. Gids, 7de Jaargang, 1925—1926, blz. 536), staat in de eerste, in 1659 verschenen uitgave van dat boek het hieronder volgende gedicht van Q. Spranger. Men kan er uit opmaken — ook uit het feit dat S. klaarblijkelijk door Keye tot het schrijven van een voorrede, op rijm, was uitgenoodigd — dat de „dichter" Spranger in Braziliё is geweest, en zeer waarschijnlijk dezelfde persoon is als door vorst Johan Maurits bedoeld.

OP HET WARE ONDERSCHEYT,
Tusschen Koude ende Warme Landen,
BESCHREVEN
door d'HEER OTTHO KEYE, &c.

Een ander scherp sijn Pen, om guure Kouwe Landen
Te prijsen: of daar Hitt' te groot, de Huyt doet Branden;
't Verachte Laplandt; Groenlandt, 't ongefont Guinée,
Daar 't Landt de Menschen moort, en vol is van veel wee.
Ik prijs hier OTTHO KEY, die sulken Landt gaat prijsen
Aen Nederlandt; alwaar, geen quaade dampen rijsen,
Alwaar geen bitt're Koud', Neus, Oor; en Wangh door-bijt;
Ja soo s' het hart bevanght, des Levens-draat af-snijt;
Daar Vrucht noch Vreught en is, daar met gevaar van 't Leven
Men Monsters dooden moet, die niet veel nut en geven;
Noch waar te groote Hitt', geen lust is, maar een last;
Die 's Levens kracht verteert, en staagh, in 't sweet ons wast;
Maar sulcken Landt, dat alle Landen gaat te boven,
Een schets van Canaan, en Edens Eedle Hoven;
Daar de gematightheyt des Luchts, den Mensch verheught.
En daar geen Windt en Waeyt dan tot des menschen vreught.
Soo Landt-aardt yets vermagh in 't Leven te verlengen
Die moet ghy in Brasil, en sulcke landen brengen,
Als KEYE hier beschrijft; dat alle Vruchten geeft,
Niet eens, maar meer-maals 's Jaars, waar van men vrolijck leeft.
Ja vier-maal in een Jaar, Wijn stokken Druyven dragen,
Meer goet en soet is hier, 't geen KEYE's oogen sagen,
En and're nevens hem: die 't ook recht weeten wil,
Die Lese dit geschrift: of vare na Brasil. Q. Spranger.

BIBLIOGRAPHIE

Historisch Tijdschrift, Jrg. 9 (1930) Afl. 4, Godsdienstige toestand van Curaçao in de eerste eeuw (1634—1742) van het Hollandsche Bestuur, I, door P. A. Euwens, O.P.

De Indische Culturen (*Teysmannia*), 16 December 1930. Eenige houtsoorten uit Guyana (Vervolg).

Idem, Januari 1930. Het machinale sorteeren van fruit, door Prof. Dr. J. C. Th. Uphof. — Bananen. Waar zij groeien, door J. Sibinga Mulder. (Ontleend aan „Onze Aarde" van Augustus 1930).

De Indische Mercuur, 28 Januari 1931. Verslag omtrent den stand der cultures, alsmede inzake den uitvoer der voornaamste producten van Suriname, 3de kwartaal 1930, door G. Stahel.

Het Koloniaal Weekblad, 5 Februari 1931. De Fiscus en de Bovenwindsche Eilanden, door W. R. Menkman.

Nederlandsch Zendingsblad, Februari 1931. Suriname. De ontvangst der eerste zendelingen. [24 Dec. 1765] in het Boschland (met afb.).

Neerlandia, Februari 1931. Nederl. Antillen. De gevallenen ter eere! (Afbeelding van het gedenkteeken op 23 November 1930 op het Militair kerkhof te Willemstad op Curaçao onthuld, ter nagedachtenis van de politiemannen Vaas, Marcusse en Van Zuilen, die bij den overval der Venezolaansche opstandelingen op 8 Juni 1929 het leven hebben verloren).

De Wereld in Beeld. Serie II. De groote Indische Cultures. Met beschrijvenden tekst door Ir. L. J. M. Feber en inleidend woord door Mr. D. Fock, Oud Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië. Uitgave N.V. Zeepfabrieken „Het Anker", v.h. Gebr. Dobbelmann, Nijmegen.

De Rijkseenheid, 11 Februari 1931. De nood van de Surinaamsche Koffiecultuur.

La Quinzaine Coloniale, 25 Januari 1931. Un chemin de fer de pénétration en Guyane britannique, door Camille Fidel.

Tropisch Nederland, 9 Februari 1931. De bevolking van Onze West. De Indianen, door C. K. Kesler (Vervolg). Met afb.

Indisch Genootschap. Vergadering van 16 Januari 1931. Koloniale arbeidsvraagstukken in den Volkenbond, door Prof. dr. E. Moresco.

De Vrouw en haar Huis, Februari 1931. Surinaamsche suiker, door Ir. W. Spoon (met 2 illustraties).

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Januari/ Februari 1931. „Laat de kinderkens tot mij komen.... want hunner is het koninkrijk der hemelen.". — Het kinderhuis te Saron. — Ons werk onder de Britsch-Indische kinderen in Suriname. — Het tehuis voor Javaansche kinderen te Leliëndaal. — Melaatsche kinderen te Bethesda. — Begin en einde, door H. M. Bielke. (Dit kindernummer rijk geïllustreerd).

Koloniaal Missie Tijdschrift, Februari 1931. Het St. Elisabeths gasthuis op Curaçao, door W. v. R.

Foreign Affairs IX. No. 2 (1931). Dutch problems in the West Indies [Curaçao] by A. van den Bosch.

Economisch-Historisch Jaarboek, Deel 16, 1930. Isaac le Maire en de handel in actiën der Oost-Indische Compagnie, medegedeeld door Dr. J. G. van Dillen (met plaat: Acte betreffende den verkoop op tijd van een actie der West-Indische Compagnie. 2 Juli 1629).

Surinaamsche Rijmpjes van Sonja. Overgedrukt uit „De Nieuwe Stem" 1929—November—1930. Paramaribo 1930.

Reisen van Nicolaus de Graaff, Gedaan naar alle gewesten des Werelds Beginnende 1639 tot 1687 incluis, uitgegeven entoegelicht door J. C. M. Warnsinck, Kapitein ter Zee. Uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging, deel XXXIII. Martinus Nijhoff. Den Haag 1931.

Zijl, C. E. van der. Verbetering der cassave cultuur door middel van proefvelden. Proefschrift Wageningen. Wageningen 1930.

Statistisch overzicht der behandelde zieken van de koloniale troepen (Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao en Koloniale Reserve) over het jaar 1929. Weltevreden 1930.

Correspondence relating to the position of the sugar industry in certain West Indian Colonies, British Guiana, and Mauritius. Presented to Parliament. London 1930.

Further correspondance relating to the position of the Sugar industry in certain West Indian Colonies and British Guiana, Presented to Parliament. London 1930.

Report of the West Indian Sugar Commission, Part IV. London 1930

Boucher, L. Le. Ce qu'il faut connaître du bagne. Paris [1930].

Clark, V. S. e. a. Porto Rico and its Problems (Geïll.). Washington, 1930.

Haagsche Post, 28 Februari 1931. Suriname. Neêrlands Armoe-Kind. Een Reus gevraagd. (Van den Afgevaardigde der H. P.)

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Deel 71, afl. 1, 1 Januari 1931. — De ruststofwisseling bij den Europeaan in de tropen,

door Prof. Dr. W. Radsma. — Een geval van slangenbeet (Ancistrodon Rhodostoma) door Dr. T. Reddingius.

Neerlandia, Maart 1931. Suriname, Verbondsavond, door Six Dijkstra. — Surinaamsche Brieven. XI. — Curaçaosche Brieven. I.

Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling no. XXVII. Afdeeling Handelsmuseum no. 9. Inlichtingen en onderzoekingen van de afdeeling Handelsmuseum in 1930, Amsterdam 1931. — Cacaozaden uit Suriname ten behoeve van de selectie op Java. — Copaïva-balsem uit Suriname. — Tentoonstelling van beeldhouwwerken uit Oost-Indische- en Surinaamsche houtsoorten. — Toepassing van Surinaamsch hout. — Arabica-zaad uit Suriname.

Mgr. Martinus Joannes Niewindt, pionier van Curaçao, door Drs. L. M. Fr. Daniels O.P. Verzendingshuis Mariënburg, 's-Bosch.

Almanaque de Curaçao para el ano de 1931. Compilácion de W. M. Hoyer.

Tijdschrift voor Geschiedenis, Afl. 1, 1931. Nogmaals de levensgeschiedenis van Hendrik Smeets, door L. C. Vryman.

VERBETERING

Blz. 299 van dezen jaargang, Oct. 1930:
regel 4 van onderen staat „50 dagen", lees „80 dagen".
Blz. 494 van dezen jaargang, Febr. 1931:
regel 6 van onderen, staat „C. P. Thomson", lees: „C. L. Tomson".
regel 2 van onderen, staat „De Indische Gids", lees: „De Indische Post".

ON THE PROVENIENCE OF THE PORTUGUESE IN SARAMACCA TONGO

BY

MELVILLE J. HERSKOVITS

The great number of Portuguese words in the language of the Saramacca tribe of Bush-Negroes has been noticed by all those who have studied the speech of these people. As one penetrates deeper and deeper into the interior of the Suriname bush, along the upper Suriname River to the region where the Saramacca people live, the language of the coast, „taki-taki", or „Negro-English", as it is called, becomes less and less spoken, and the dialect heard takes on a character peculiar to itself. This dialect, as is well known, is not understood by the people of the coastal region. This is due to the fact that in spite of the basic similarity in structure and historical development of the two dialects, the speech of the interior contains not only many Portuguese terms not found in the coastal speech, but, what is more, a great number of African words, something that has not been as generally realised.

The question of the provenience of these Portuguese words has, in the main, been accepted as solved when it was said that they were introduced by Jewish refugees who, driven from Brazil in the middle of the seventeenth century, settled in Suriname and brought with them their Negro slaves. These slaves, it is held, took with them the Portuguese expressions they had learned from their Jewish masters when they fled to the bush with other insurgents among the Negroes, and incorporated these expressions in the language which later became the „Saramacca tongo". So strongly has this hypothesis been accept-

ed that we find, as the unofficial designation of the Saramacca speech, the term „Djoe-tongo".

I

Perhaps the most exhaustive analysis of the language of the Saramacca tribe of Bush-Negroes is that of Schuchardt [1]). To indicate his recognition of the importance of the Portuguese elements in Saramacca tongo, and to make clear the prevailing theory of the manner of their incorporation among the Saramacca Negroes, the following may be quoted from the preface to his dictionary [2]):

> „Neben der englischen Sprache, aber erst einige Zeit später setzte sich hier eine andere Sprache fest: die portugiesische. Es siedelten sich portugiesische Juden an, die aus Brasilien und Cayenne geflüchtet waren; sie erhielten 1659 einen Freibrief von der Westindischen Compagnie. Der Hauptreichtum dieser neuen Ankömmlinge scheint in Sklaven bestanden zu haben, woraus wir mit Sicherheit auf das Dasein eines Negerportugiesisch schliessen dürfen."

Another example of the prominence given this hypothesis of the provenience of Portuguese in the Saramacca language is to be seen in the discussion of language in van Panhuys' article „Boschnegers", in the Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië, from which I quote the following (p. 159):

> „Het gebruik van Portugeesche woorden bijvoorbeeld, bijzonder sterk bij de Saramaccaners, voert terug tot de tijden, dat de voorvaderen van die Boschnegers slaven waren op de plantages van de uit Brazilië verdreven, Portugeesche Joden. In het artikel „Iets over de Neger-engelsche taal", in het tijdschrift West-Indië, 1855, I, 286—295, is door Wullschlaegel medegedeeld, dat de genoemde stam zich in de 18de eeuw van het neger-Portugeesch, Jodentaal of Djoe-tongo bediende, en worden door de Hernhutters vervaardigde handschriften in die taal vermeld."

[1]) Hugo Schuchardt, „Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam" Verh. d. Koninklijke Akad. van Wetensch. te Amsterdam, Afd. Letterkunde, (n. r.) deel XIV, no. 6, 1914.

[2]) p. XV.

These citations give only two of numerous expressions of the same opinion.

During two field-trips to the Saramacca Bush-Negroes[1]) the distinct character of the language of the Saramacca people as one not understandable to those who live in the coastal region, and the presence not only of Portuguese but African elements, were deeply impressed upon me. I shall adduce below a small portion of the available evidence as to the presence of these elements in the Saramacca language. There are, nevertheless, certain logical difficulties in accepting the current explanation of the presence of the Portuguese words in the Saramacca language and, it should be here indicated, speculation concerning these difficulties have not been absent from the writings of the authorities I have quoted.

The problem, in the main, centers about these questions: First, does our historical knowledge justify the assumption that a majority of the Negro slaves who later became Saramacca Bush-Negroes ran away from Jewish plantations, — an inescapable assumption because of the fact that the Portuguese elements in the Saramacca speech are as numerous as they are found to be, and are present in so much greater number than words derived from other European tongues? Conversely, may we not ask next whether there should not be more appreciable Dutch and English elements in Saramacca tongo to represent the influence which masters of these latter nationalities exerted on their slaves, an influence which we cannot assume to have been less than that which the Jewish masters exerted on their slaves?

Schuchardt, like myself, finds himself puzzled to account for the amount of Portuguese he finds in Saramacca tongo. After quoting a letter from J. Kersten to the effect that „Alle Buschneger, sowohl an der oberen Saramakka, als auch an der oberen Suriname, Commewijne und Cottika, sprechen ziemlich dasselbe Negerportugie-

---

[1]) The Northwestern University Expeditions to Dutch Guiana for the Study of the Negro, in 1928 and 1929.

sisch" [1]), he goes on to state the problem somewhat as I have put it above:

> „Dann müssten wir annehmen dass einst das ‚Negerportugiesische' bei allen Sklaven der Kolonie geherrscht habe, und dagegen sprechen wiederum die Proben von 1718, oder dass die Mehrzahl aller Flüchtlinge von Sklaven der portugiesischen Juden gebildet wurde."

Panhuys also recognises the difficulty that is inherent in the current explanation of the provenience of the Portuguese elements, and offers an alternative hypothesis, which, as we shall see, is substantiated in part, at least, by the evidence to be given below [2]):

> „Enkele Portugeesche woorden kunnen in het Boschnegernegerengelsch zijn gekomen door de zeemans- en slaventaal, die als een soort van lingoa general op de Goud- en Slavenkust schijnt te zijn gebezigd; in het geschiedkundig overzicht is er de aandacht op gevestigd, dat soms juist zoogenaamde zoutwaternegers, d. i. pas van Afrika aangekomenen, de kern van een wegloopersbende vormden. Het verkeer tusschen Saramaccaners en andere stammen kan bij de laatsten tot overneming van enkele Portugeesche woorden aanleiding hebben gegeven."

II

Quite aside from the difficulties that arise from the logic of presupposing the Brazilian Portuguese-speaking Jews to have been the only source of the Portuguese words in Saramacca speech [3]), contradictions also arise from the data in hand which make the current hypothesis even less persuasive. Let us consider from this point of view, two words which can definitely be assigned to Jewish influen-

---

[1]) Op. cit., p. XXXI.

[2]) Op. cit., p. 159.

[3]) The contradiction between Kersten's statement, quoted above, as to the extent to which „Negro-Portuguese" is spoken, and van Panhuys', is something that cannot be taken up here. It was my impression, however, that the speech of the Auka tribe of Bush-Negroes is much more like taki-taki than that of the Saramacca people.

ces, „trefu", and „kasiri", both found in the taki-taki of the Negroes of the coastal region of Suriname. The first of these words is applied to a personal food taboo, which, if violated, is thought to bring on skin-diseases which culminate in leprosy. This word represents an excellent example of the telescoping of African and Jewish influences. The word itself comes from the Hebrew, and enough of the idea contained in it is Jewish to have made it congenial to apply this Jewish term to a concept, typically West African, of the punishment of the violation of a food-taboo with the scourge of diseases of the skin [1]). Yet, although this concept flourishes among the Saramacca people, almost in its pure African form, the word „trefu" is not applied to it in the interior. It is quite true that the Saramacca Negroes know the word „trefu", and may use it when speaking to a person from the coast, for all Saramacca men know taki-taki, but among themselves the term used is „tchina", and tchina is not Portuguese, or Hebrew, but African [2]).

The instance of the word „kasiri", used by the coastal Negroes in the sense of „ceremonially to cleanse", gives

---

[1]) Cp. Bosman's comment, which comes in connection with his comments on the possibility of converting the Gold-Coast natives to Christianity, p. 129, 2nd English edition, London, 1721: „.... each Person here is forbidden the eating of one sort of Flesh or other; one eats no Mutton, another no Goats-Flesh, Beef, Swines-Flesh, Wild-Fowl, Cocks with white Feathers, etc. This Restraint is not laid upon them for a limited time, but for their whole Lives; And .... if you ask the *Negroes* why they do this, they will readily tell you, because their Ancestors did so from the beginning of the World, and it hath been handed down from one Age to another by Tradition. The Son never eats what the Father is restrained from, as the Daughter herein follows the Mother's Example; and this Rule is so strictly observed amongst them, that 'this impossible to persuade them to the contrary". The tendency to stress the Jewish rather than the African aspects of the „trefu" is quite common, the latest example being Dr. P. H. J. Lampe's otherwise extremely careful and detailed report „Het Surinaamsche Treefgeloof", De West-Indische Gids, vol. X (1928), p. 545—568.

[2]) E. Peschuël-Loesche, in his „Volkskunde von Luango" (Stuttgart, 1907), gives several pages to the significance of „tchina" among the Loango people, and defines the word as follows (p. 456): „Tchina, ... bedeutet hauptsächlich Verbot, Verbotenes, das Verbieten, manchmal auch Gebot, also im ganzen etwa Verordnung, Regel, Vorschrift, Unverletzlichkeit; es bedeutet gleichfalls Erlass, Gesetz....".

us another clear example of Jewish influence, the derivation here being from the Hebrew word „kasher". Yet we do not find this word among the Saramacca people, though they have the identical concept (as of „washing the soul" or „washing an obia").

The Jewish influence among the Bush-Negroes is also often argued from other evidence. Thus, the „Djoe-lo", a clan name among the Auka tribe, was mentioned to me as deriving from those slaves who ran away from plantations owned by Jews, and a similar explanation was given for the „Nasi-lo" among the Saramacca people. A third example of this type, which set in motion my own speculations as to the correctness of the etymological explanations of the two preceding terms, has to do with the „Dombi-lo" of the latter tribe. This, it was explained to me by my informants, came from the fact that the members of this clan were descended from the run-away slaves owned by a Jewish family by the name of Levi. The Levites, it was recalled to me, were priests in Biblical times, and therefore the name „Dombi" was to be understood as deriving from the older English term of „Dominie". This explanation is of importance as demonstrating a type of reasoning on the basis of which the accepted hypothesis of Jewish influence in the formation of the Saramacca language has been built up. What then, we ask, may actually be the origin of the clan-name „Dombi"? The answer, I conclude, is to be found in Speith's study of the Ewe-speaking peoples of Togo-land, West-Africa, where we read [1]) that „Die *Domeer* stammen aus *Sẽ*, einer Stadt in *Krōbō*". The correspondence between the two names becomes more convincing through the fact that the principal clan-village of the people of the Dombi clan (the name, as pronounced by the Saramacca people, is really „Domi") is situated on the upper Suriname River and is named S'ei [2]).

[1]) Jakob Spieth, „Die Ewe-Stämme", p. 72. Berlin, 1906.
[2]) The name of this village is spelled „Slee" on the official „Overzichtskaart van Suriname", edition of 1927.

III

The question, thus, poses itself clearly. What is the origin of the numerous words of Portuguese derivation which are found in the interior of Suriname, in the speech of the inhabitants of the remote villages of the deep bush? Why is this Portuguese influence not manifested more fully in taki-taki? Can we accept the assumption of the overwhelming influence of the slaves who escaped from Jewish plantations in the making of the new language?

To demonstrate the extent to which Portuguese actually is found in Saramacca tongo, I may at this point give a few of the native words which I myself collected, and which can be directly traced to Portuguese sources. Some of these have been noted in Schuchardt's dictionary to which I have already referred, and where this is the case, I have written (S) after the meaning of the word. Furthermore, in some instances, Schuchardt has recognised and given the Portuguese derivation of the word, and in these cases I have written (SP) after the meaning [3]).

aki, here (SP); P., *aqui*
aguya, needle (SP); P., *agulha*
bari, cry (SP); P., *berrar*
bwōno, good; P., *bom* (plur., *boa*)
buka, tongue (SP); P., *boca*
dai, to give; P., *dar*
didia, day; P., *do dia* (the day)
faka, knife (SP); P., *faca*
felu, iron (SP); P., *ferro*
folo, flower; P., *flôr*

[1]) The Saramacca words here, as later, are spelled phonetically, the vowels having the continental (Italian) equivalents when unaccompanied by diacritical marks. „ɔ" has the value of „aw" in English „awe", „ō" is a close „o", as in French „eau," a hook (ǫ) under a letter represents nasalisation. Although tone is present in Saramacca speech, I have omitted tonal markings as irrelevant to this discussion. Where other sources are quoted, as for African words later in my discussion, I have adapted the phonetic systems of the various authors I quote so as to reconcile their usage to the system I utilise. The relationship between the Portuguese and Saramacca words in this table will be more apparent if the phonetics of Portuguese are kept in mind in readiug the table.

fundu, deep (SP); P., *fundo*
ganiya, chicken (SP); P., *gallinha*
gita, thunder; P., *grita* (cry, clamor, therefore *gritaria*, thunder)
gemi, groan; P., *gemer*
kai, fall (SP); P., *cahir*
kanda, to sing (SP); P., *cantar*
kamisa, shirt (SP); P., *camisa*
kamiya (*kamina*), path; P., *caminho*
kendi, hot (SP); P., *quente*
kō, with (S); P., *com*
kofu, cannister; P., *cofre* (chest)
kontu, story (SP); P., *conto*
kabita, goat; P., *cabra*
liō, river (SP); P., *rio*
liba, moon; P., *lua*
mandà, send (SP); P., *mandar*
manya, tomorrow; P., *amanhã*
mau, hand (SP); P., *mão*
mbeti, beast; P., *besta*
moya, wet; P., *molhado*
mundō, world (SP); P., *mundo*
muye, woman (SP); P., *mulher*
oloisi, watch; P., *relogio* [1])
oyo, eye (S); P., *olho*
pangi, woman's tunic; P., *panno*
peinti, comb (SP); P., *pente*
pu'uma, feather; P., *pluma*
suwa, sweat; P., *suor*
tela, land; P., *terra*
tio, uncle (S); P., *tio*
tu, all (SP); P., *todo* [1])
wobo, egg; P., *ovo*
womi, man; P., *homem*

Thus it is apparent, even from a cursory survey such as this, that the Portuguese contribution to Saramacca tongo is appreciable, though the question of where the Portuguese was obtained remains to be solved. Before proposing an alternate hypothesis to the one generally ac-

[1]) These words may also be of recent derivation from the French.

cepted, it is necessary to turn to at least one African source of origin of the Saramacca people. In this instance, it is to the Ewe-speaking peoples of the West Coast of Africa that we shall look. These folk, who include the Dahomeans, occupied an important position in the political and social alignment of the West African kingdoms. Dahomey, Popo, Ardra, Whydah, all these were Ewe-speaking, and in the early days of the slave-trade these kingdoms of Ewe-speaking peoples occupied a wider territory than even the considerable section they now inhabit. At present they are found in the southern portion of the French possession of Dahomey and the mandated territories of Togoland, and are bordered on the east by the Yoruban peoples of Nigeria, and on the west by the tribes of the Gold Coast, notably the Ashanti. The Yoruba, Ashanti, and Ewe-speaking peoples constitute the principal sources of the Saramacca tribe; indeed, my researches indicate that this same territory was the focal point of the slave-trade to the entire New World [1]).

Some of the linguistic correspondences between Saramacca tongo and Ewe follow. I have drawn on three sources for my Ewe words, Westermann's Ewe-English Dictionary [2]) (indicated in the following list by D), the same author's Ewe Grammar [3]) (indicated by G) and Delafosse's Manual [4]) (indicated by M). The original Ewe word is first given in the following table, and after it is the Saramacca word which corresponds to the one in Ewe. The source indicated is the one in which the Ewe word given was first found by me, for many of the words are given both by Westermann and Delafosse.

[1]) This conclusion, the evidence for which obviously cannot be presented here, is, I believe, amply demonstrated by the correspondences and traditions obtained from the Saramacca tribe on the second field-trip. It is, furthermore, in accord with the conclusions as to the sources of the Bush-Negroes arrived at by Lindblom, Delafosse, Westermann, and others who have given the matter their consideration.

[2]) D. Westermann, „Evefiala, or Ewe-English Dictionary''. Berlin, Dietrich Reimer, 1928.

[3]) D. Westermann, „Grammatik der Ewe-Sprache''. Berlin, Dietrich Reimer, 1907.

[4]) Maurice Delafosse, „Manuel Dahoméen''. Paris, Ernest Leroux, 1894.

ablewo, old woman (D); Sar., *abrewa*, old woman
adawla, bell (D); Sar., *adwila*, gong
adji, seeds used in a game (D); Sar., *adji*, seeds used in a game
dada, mother (D); Sar. „Kromanti tongo", *dada*, mother
do, to appear (G); Sar., *do* (*doro*), to arrive, to come, to appear
dosu, the first child born after twins (D); Sar., *dosu*, the first child born after twins
dzo, fire (D); Sar., *zo*, fire
fifia, just now, in this moment, immediately (D); Sar., *fia, fia*, hurry, promptly, now
fufu, yam (D); Sar., *fufu*, yam
gą, great, old (D); Sar., *g'ą*, old, great, as in *g'ą sembe*, elder, *g'ąmą*, chief
agama, chameleon (D); Sar., *agamą*, chameleon
gogo, anus (M); Sar., *gogo*, buttocks
guduto, one who inherits (M); Sar., *gudu*, treasure, wealth
hlo, clan (D); Sar., *lo*, clan
hohovi, twins (M); Sar., *hohobi*, twins
kakalika, cockroach (D); Sar., *kakalaka*, cockroach
kunu, something deadly (D); Sar., *kunu*, a supernatural vegeance for misdeeds that may kill
kesi, monkey (D); Sar., *keskesi*, monkey
akpaka, a large, flat calabash (D); Sar., *apaka*, a calabash in which belongings are kept
kpete, vulture (D); Sar., *opete*, vulture
lą, a fool (D); Sar., *lau*, foolish
legba, idol, figure representing a diety (D); Sar., *leba*, spirit of the cross-roads
lodo, parable (D); Sar., *odo*, proverb
logozo, tortoise (M); Sar., *logozo*, tortoise
loko, the odum tree (D); Sar., *loko*, a sacred bush tree
lolo, to be delerious (M); Sar., *lolo*, type of behavior under spirit possession. (Note: „lolo" as used in Paramaribo, may be derived from English „roll")
mą, able (D); Sar., *mą*, able
mǫ, trap (D); Sar., *mǫ*, one type of trap used by Saramacca tribe
tati, pestle (D); Sar., *tati*, pestle
togbui, ancestor (G); Sar., *togbō*, great-grandmother
trǫ, to change (D); Sar., *trō*, to change
vɔ, python (D); Sar., *vɔdų*, a snake sacred to the Saramacca people

wome, family, „inner belly" (Bauch-Inneres) (G); Sar., ***mbe***, extended family, „the belly from which all those related have come"

It can thus be seen that whatever other component elements may have gone into the creation of Saramacca tongo, both Portuguese and Ewe have made contributions to it to a degree that must be taken into consideration in any attempt to trace the Saramacca speech to its origins. This being the case, the question must be posed whether, on the basis of our knowledge of the historic contacts which the Ewe-speaking peoples had with Europeans in West-Africa, the Ewe-speaking slaves who were brought to Guiana may not have carried some Portuguese with them in the form of loan-words added to their aboriginal language in Africa itself.

IV

The necessity of taking into account such an explanation of some of the Portuguese found in the speech of the Saramacca people develops in part from a consideration of the discussion by Westermann and Delafosse of the presence of foreign words in Ewe as it is spoken at the present time. The former gives [1]) a list of twenty-one words in present-day Ewe that are derived from Portuguese, and the latter [2]) one of twenty-four, thirty-two of the combined list being duplicates. One of these words is especially striking, for it is exactly the same as one given above in the list of Saramacca tongo derivatives from Portuguese; ***kamisa***, a shirt. The phonetic shifts indicated in the several words I quote here as examples, are quite of the type that occurs in Saramacca tongo.

ahisinọ, Christian, from P. *christao*
caluto, cigarette, from P. *charuto*
kejo, cheese, from P. *queijo*
kpadle, missionary, from P. *padre*
seda, silk, from P. *seda*
tavo, table, from P. *tavoa*

[1]) Grammatik, p. 34.
[2]) Manuel, pp. 136—7.

We must still meet the question, how did these Portuguese derivatives which, in both Westermann's and Delafosse's lists of foreign words in Ewe number more than those from any other language [1]), come into the speech of the Dahomeans and their neighbors who speak Ewe?

This, I believe, is to be explained through a consideration of the history of the region, which, as a center of the slave-trade, brought the Ewe as well as the people of the neighboring regions in close contact with the Portuguese, whom we know to have been extremely active in the early slave-trade. The clearest exposition of this point is that of Delafosse [2]), and I quote his comment in full:

> „Parmi toutes les langues européennes, le portugais est celle qui a fourni le plus de mots au dahoméen. Les Portugais en effet n'ont pas seulement abordé au Dahomé, ils y ont fondé une ville, Ajuda [3]), et y ont fait souche. De plus, beaucoup des Dahoméens, ammenés comme esclaves au Brésil, sont revenus, une fois affranchis, se mêler dans leur pays d'origine avec ses métis portugais qu'ils appelaient orgueilleusement leurs compatriotes: ils devinrent bientôt riches et enfluents, et propagèrent le portugais, la langue des blancs. Pendant la guerre, c'est le portugais qui servait de langue diplomatique; le roi Béhanzin le parle, dit-on, assez bien. Actuellement encore, les Dahoméens appellent la langue portugaise *ajudagbe*, la langue de Ouida.

[1]) Westermann's list suggests the possibility that some of the English derivatives both in Saramacca tongo and taki-taki may also have been brought from Africa as part of the aboriginal speech of Ewe-speaking slaves, in the same manner as the Ewe may have been brought.

[2]) op. cit., pp. 135—6.

[3]) At this point, Delafosse appends a footnote that I also give in full: „Ce nom doit se prononcer ‚Ajouda'. Il signifie en portugais, ‚aide, assistance'. Ce mot a été transformé en *Juda* par les ancien navigateurs français (ce qui a donné lieu à quelques fantaisies sérieuses sur les Juifs au Dahomé et les Dahoméens de race sémite). Les Anglais en ont fait *Whydah*; j'ecris Ouida, qui est la prononciation adoptée aujourd'hui en France; les indigènes prononcent ‚Adjouda' ou ‚Agouda'. Le nom indigène est *Glehwe*." M. Delafosse's comments on the pronounciation of the name of this city from which so many slaves were sent to the New World brings to mind the Djuka clan called the „Djoe-lo", and one wonders whether this, rather than the fact that the clan ancestors ran away from plantations owned by Jews, might not conceivably be the derivation of the term.

This statement, it seems to me, throws a new light on the problem of the provenience of Portuguese in Saramacca tongo. In the light of it, I believe that the question posed throughout this discussion can now be answered. As to the first, it does not seem likely that the Jewish slave-owners of early Suriname lost so many slaves that these were able to impose the Portuguese learned from their Jewish masters on their fellow refugees. With regard to the second question that was asked, the comparative absence of Dutch and English in Saramacca tongo becomes clear when it appears that the slaves had not the same opportunity to learn these languages in Africa as they had to learn Portugues.

What we have, therefore, in this phenomenon, is an additional bit of evidence pointing to the impressive number of African elements in the civilisation of the Suriname Bush-Negroes, a civilisation which, in point of fact, has retained its basic African outlines and has persisted almost unchanged in the New World experiences of these people.

Northwestern University.

DÉPORTÉ'S IN SURINAME

tijdens het bewind van den Gouverneur Friderici

DOOR

C. K. KESLER

Op 10 Juni 1798, kort na het aanbreken van den dag, waren twee Duitsche soldaten van de „Brandwagt" aan de Motkreek op weg met een rapport van den commandant naar de post Oranje aan de Boven-Commewijne. Plotseling zagen zij op het strand een haveloozen, haast naakten man op zich toekomen. De soldaten maakten halt en brachten het geweer in den aanslag, om zich zoo noodig tegen een aanval van den bandiet te kunnen verdedigen. Deze bleek echter allerminst vijandelijke bedoelingen te hebben; integendeel hij viel op de knieën, trachtte zich verstaanbaar te maken en wees op een wrak, dat op eenigen afstand op het strand lag. Voorzichtig naderden de soldaten den schipbreukeling, die hun beduidde, hem te volgen naar een plaats in het bosch aan den rand van de kust, waar zij een troep van acht andere, even havelooze schipbreukelingen aantroffen. Een hunner trad bij hun nadering vooruit; het bleek, dat deze gebrekkig Duitsch sprak en van hem vernamen de soldaten, dat zij Fransche kooplieden voor zich hadden, die schipbreuk geleden en al hun bezittingen verloren hadden. Slechts enkele kleeidngstukken en kleinigheden hadden zij weten te redden.

Deze ontmoeting moesten de soldaten natuurlijk aan den commandant van de post Oranje rapporteeren en men kwam overeen, dat van de schipbreukelingen twee hen zouden vergezellen, om zelf hun wedervaren te kunnen verhalen en om hulp te verzoeken. Aan hun verzoek gaf de commandant gehoor; hij zond tien man met opdracht, den schipbreukelingen hulp te verleenen bij het herstellen van hun vaartuig, om hen in staat te stellen, hun reis voort te zetten. De beide afgezanten, die meer dan uitgeput waren, hield hij voorloopig bij zich.

De uitgezonden patrouille, waarbij een paar timmerlieden gevoegd waren, bereikte na een paar uren het bivak der schipbreu-

kelingen en een paar negers, die Fransch verstonden, hoorden van deze hetzelfde verhaal, dat den commandant door de afgezondenen gedaan was. Overeenkomstig hun opdracht gingen zij dadelijk aan het werk; het vaartuig werd verder op het strand getrokken en bleek minder beschadigd te zijn, dan het zich eerst liet aanzien. Tegen den avond was het weer in staat, zee te kiezen, als de schipbreukelingen dit wenschten. Inmiddels waren de beide afgezondenen van de post Oranje terug gekomen. Den nacht brachten de schipbreukelingen in gezelschap van de patrouille, die tot hun hulp was afgezonden, nog in hun voorloopig bivak door en bij het aanbreken van den volgenden dag, 11 Juni, begaven vier hunner zich op weg naar de brandwacht aan de Motkreek, om aan den commandant daar een tijdelijke verblijfplaats te verzoeken. De overigen zouden met het vaartuig over zee daarheen gaan, zoodra de vloed voldoende was opgekomen, om het weer vlot te maken.

De ontvangst aan den post Motkreek was welwillend, maar getuigde van de noodige voorzichtigheid, zoo niet van eenig wantrouwen tegenover de schipbreukelingen. Er werd een ruime hut voor hen in gereedheid gebracht en levensmiddelen, die zij hoog noodig hadden, te hunner beschikking gesteld. Tegen den middag kwam het vaartuig de Motkreek binnen en waren alle negen schipbreukelingen weer bijeen. Het allereerste, wat zij te doen hadden, na hun korjaal stevig te hebben vastgelegd, was hun krachten eenigszins te herstellen door een lang ontbeerd maal; daarna begaven zij zich naar den kapitein-commandant.

Deze bleek Fransch te verstaan en te spreken; hij hoorde het verhaal omtrent den tocht eenigszins ongeloovig aan. Trouwens, het havelooze voorkomen der schipbreukelingen was met hun voorgeven, dat zij kooplieden van Cayenne waren, niet weinig in strijd; de korjaal had niets van een handelsvaartuig, en, toen hij deze in oogenschouw had genomen, verheelde hij zijn verwondering niet, dat zij het ooit in hun hoofd gehaald hadden, met zulk een geheel onzeewaardig vaartuig een lange reis langs de kust te maken. Maar de passen, die zij hadden weten te redden, waren in orde, waren geteekend door den Agent van het Directoire te Cayenne, Oudin Jeannet, en vermeldden, als hun namen Picard, Gallois, Daunou, Desailleur, Delvezai, Tollibois en Frédérick, kooplieden, die vergunning hadden, voor hun zaken zich naar de naburige koloniën te begeven. Alleen de stuurman van de korjaal had geen pas. Intusschen deelde de kapitein hun mede, dat hij, overeenkomstig zijn orders, hun aankomst aan den Gouverneur Friderici moest rapporteeren.

Friderici was, zooals voldoende bekend is, in Suriname in een moeilijke positie. Herhaaldelijk reeds waren uit Cayenne en andere Fransche gebieden vluchtelingen in Suriname aangekomen, en zoowel de telkens wisselende toestanden in hare koloniën, als onze verhouding tot de Fransche Republiek, gebood de uiterste omzichtigheid bij het toelaten of uitwijzen dezer menschen. Bovendien maakten nog andere omstandigheden de verhouding tot de aangrenzende Fransche kolonie zeer gespannen. De Agent daar, de collega der Hollandsche Gouverneurs, Oudin Jeannet, was een neef van Danton en door den invloed van zijn oom in 1792 door de Nationale Conventie tot Agent in de kolonie Cayenne benoemd met opdracht o.a., de slavernij daar af te schaffen. Dit laatste deed hij niet; integendeel, hij trachtte met krachtige hand, zoowel kolonisten, als slaven in bedwang te houden en slaagde daarin aanvankelijk vrijwel. De gebeurtenissen echter, die de hoofden van Danton en zijne medestanders onder de guillotine deden vallen, brachten ook de positie van Jeannet in Cayenne in gevaar. Hij vluchtte naar de Vereenigde Staten en keerde eerst, nadat in de stormachtige vergadering der Conventie op 9 Thermidor de beide Robespierres en hun vrienden Couthon, Lebas en Saint-Just gevallen waren, naar Frankrijk terug. Door het inmiddels opgetreden Directoire werd hij wederom met het bestuur over Cayenne belast, waar tijdens zijn afwezigheid een ware anarchie was ingetreden. De krachtige en weinig scrupuleuze maatregelen, die hij tegen opstandige negers en blanke raddraaiers nam, herstelden althans tijdelijk, eenigermate de orde. Voor zoover de guillotine of massa-fusileeringen, zooals te Lyon en de „noyades", zooals te Nantes, de tegenstanders van het Schrikbewind niet uit den weg ruimden, werden zij door deportatie op groote schaal voor de gezaghebbers in Frankrijk onschadelijk gemaakt, een middel, dat ook het Directoire met ruime hand toepaste. Maar de ongeregelde toestanden, ook in Cayenne, hadden talrijke ontvluchtingen uit het deportatie-oord ten gevolge. Daarom liet Jeannet naar de omliggende koloniën, ook naar Suriname, gedrukte lijsten der onder zijn bewaking staande gedeporteerden met het signalement van ieder hunner zenden, benevens een verzoek om aanhouding in geval van ontvluchting.

Op die lijsten kwamen de namen, die de passen der schipbreukelingen vermeldden, niet voor en de commandant aan de Motkreek kon hun dus zonder groot bezwaar voorloopig gastvrijheid bewijzen en hun eenige vrijheid van beweging toestaan, maar verloor hen inmiddels niet uit het oog. Hunnerzijds richtten de schip-

breukelingen zich met een brief tot Friderici en waagden het, hem te berichten, wie zij eigenlijk waren en vanwaar zij gekomen waren, waaraan zij het verzoek toevoegden om bescherming en om vergunning, tijdelijk in Suriname te blijven. Het antwoord van den Gouverneur kwam drie dagen later en werd mondeling overgebracht door een zijner adjudanten, Het behelsde toezegging van volledige bescherming en de vergunning, in Suriname te blijven tot zich een geschikte gelegenheid tot verder reizen voordeed. Friderici noodigde hen uit, naar Paramaribo te komen en voegde erbij, dat men daar ten zeerste begaan was met hun ongeluk.

* * *

Wie waren nu echter die mannen, waarvoor de Hollandsche kolonie zich zoozeer interesseerde? Hun passen waren echt, in zooverre althans, dat zij inderdaad door Jeannet zelf geteekend waren. De namen echter, die hem waren opgegeven, waren gefingeerd, want Gallois heette in werkelijkheid Barthélemy, Picard heette Pichegru, Daunou d'Ossonville, Desailleur, Aubry; Delvezay La Rue; Tollibois Tellier; Toulouse Willot en Frédérick Ramel. Zij waren door het Directoire naar Cayenne gedeporteerd en op haast ongelooflijke wijze ontsnapt. Ramel teekende na de ontvluchting uit zijn geheugen het voornaamste daaromtrent op en het relaas dier gebeurtenissen werd onder den titel „Journal ou témoignage de l'Adjudant-Général Ramel" gepubliceerd door Matthieu Dumas [1]).

Jean-Pierre Ramel werd 6 October 1768 te Cahors geboren. Op 15-jarigen leeftijd nam hij als vrijwilliger dienst bij de infanterie, bereikte den officiersrang en diende o.a. onder Moreau aan den Rijn. In 1797 was hij commandant van de bataillons, aan wie vooral de bewaking en bescherming van het Directoire en der beide Raden was opgedragen. Bij de woelingen van 18 Fructidor (4 Sept. 1797), die door Generaal Augereau op bevel van Bonaparte onderdrukt, het Directoire nog voorloopig in stand lieten, was hij naar de meening van Directeuren en Raden tekort geschoten. Tegelijk met 69 anderen, onder wie ook Generaal Charles Pichegru, destijds Voorzitter van den Raad der Ouden en François, Marquis de Barthélemy, een der Directeuren, werd hij tot deportatie ver-

[1]) Een vertaling in het Duitsch verscheen in 1799 te Leipzig bij Fr. G. Jacobäer onder den titel: Merkwürdige Geschichte der martervollen Deportations-Reise Barthélemy's, Pichegru's und andrer französischen Gesetzgeber nach Cayenne, enz., von Ramel, einem der Deportierten.

oordeeld. Het eerste transport, dat weggezonden werd, bestond uit 16 der voornaamste veroordeelden.

Frankrijk was destijds nog in ziedenden toestand. Al waren ook de vreeselijke dagen van de Terreur voorbij, al was er een gedeeltelijke kalmte ingetreden, het was toch een rust, die door de minste aanleiding weer in razende betoogingen kon uitbreken. Zulk een aanleiding gaf in de kleinere plaatsen het doortrekken der veroordeelden. Van Pichegru was bekend, dat hij met de agenten der Bourbons onderhandeld had; Barthélemy had als gevolmachtigd minister in Zwitserland een welwillende houding tegenover de émigré's aangenomen; Ramel en anderen werden eveneens van dergelijke neigingen verdacht, genoeg, om in de kleinere plaatsen, waar men den terugkeer van het ancien régime vreesde, waar men in veel mindere mate dan in Parijs de gruwelen van den Terreur had beleefd, het volk te doen samenscholen, om de voorbij gevoerde verraders der vrijheid te beschimpen.

Zoo werd voor de veroordeelden de tocht van de Barrière de l'Enfer te Parijs naar Orleans en verder naar Rochefort een ware marteling. In de laatste plaats aangekomen, werden zij overgeleverd aan den Commissaris van de Marine, die hen aan boord deed brengen van een, op de Engelschen buitgemaakt kaperschip. Zou daar de doodstraf door middel van de „noyade", waardoor Carrier zich te Nantes had berucht gemaakt, op hen worden toegepast? Zij verwachtten niets anders, maar den volgenden dag werden zij overgebracht naar de korvet „La Vaillante", die na een reis vol tegenspoeden op 10 November op de reede van Cayenne voor anker kwam. Geen kwellingen waren den gedeporteerden gespaard; vier der gevangenenen, die als de gevaarlijkste beschouwd werden, Pichegru, Ramel, d'Ossonville en Willot waren een groot gedeelte van de reis in het kabelgat opgesloten geweest, gedurende eenigen tijd zelfs in de boeien gesloten, en half bedorven scheepsbeschuit en eens per dag een trog zwarte boonen was hun voedsel en water hun drank geweest.

In Cayenne aangekomen, scheen het grootste gedeelte van hun leed voorbij te zijn. Jeannet toonde zich den eersten dag niet onwelwillend en stelde de gevangenen aanvankelijk onder toezicht en verpleging der Zusters van Barmhartigheid. Dat was echter slechts van korten duur en geheel tegen de bedoeling van den commandant der korvet La Porte, die zich reeds gedurende de reis tot taak scheen gesteld te hebben, den veroordeelden het leven zoo bitter mogelijk te maken. Met den steun der Terroristen, die nog in den Raad van Cayenne zitting hadden en die Jeannet gegronde

reden had te vreezen, wist hij dezen ertoe te brengen, de ballingen in Sinemary te doen interneeren. Na een verblijf van slechts enkele dagen werden zij over zee in een goëlet (tweemast-vaartuig) daarheen gevoerd en onder bewaking gesteld van den commandant, die, evenals Jeannet gedaan had, hen niet onwelwillend ontving. Op de vijfden dag na hun aankomst werd hij echter afgelost en vervangen door een zekeren luitenant Aimé, een gewezen lakei uit Nancy afkomstig. Tijdens de eerste dagen der revolutie had deze het tot den officiersrang in het regiment Elzas gebracht, dat door de Nationale Conventie voor den dienst in de West was aangewezen.

De nieuwe commandant toonde, hetzij, dat hij daaromtrent geheime instructies had gekregen, of uit eigen initiatief daartoe overging, uitstekend geschikt te zijn, om het zijn gevangenen zoo onaangenaam mogelijk te maken. Dat begon reeds 's morgens vroeg, als de tamboer bij voorkeur de reveille vlak voor hun hutten sloeg, zonder er eenigszins rekening mede te houden, dat een paar hunner door de doorgestane ellende zwaar ziek geworden waren. Enkele dagen na hun aankomst stierf dan ook een hunner, de oude generaal Murinais.

Wat den toestand in het eenzame ballingsoord nog ellendiger maakte, was de omstandigheid, dat de gevangenen, de nieuwaangekomenen, zoowel als die, welke er reeds waren, elkander niet vertrouwden en, dat hun verschillende politieke inzichten zelfs daar tot voortdurende oneenigheid aanleiding gaven. Bij hun aankomst in het fort te Sinamary troffen zij daar den, na den val van het Schrikbewind veroordeelden, mislukten tooneelschrijver Jacques-Nicolas Billaud Varennes. Met zijn vriend Jean-Marie Collot d'Herbois was hij, o.a. wegens hun aandeel aan de beruchte September-moorden naar Cayenne degeporteerd. De dronkaard Collot d'Herbois, dien de Girondijnen spottend „le sobre Collot" noemden, hield het niet lang uit in de malariastreek, waarheen hij gevoerd was. Weldra kreeg hij heftige koortsen, trachtte die door een voortdurenden roes te genezen en stierf op 8 Januari 1796 na een geheele flesch rum te hebben opgedronken.

Geen der nieuwe ballingen wilde met den gewezen bloeddorstigen Terrorist Billaud Varennes, of met zijn geestverwanten iets te maken hebben, maar ook onderling waren zij alles behalve eensgezind. Ten slotte sloten er zich acht nader aaneen, wien het eenigen tijd later zou gelukken, uit Sinamary te ontvluchten, en overlegden voortdurend in het geheim, hoe zij er in zouden kunnen slagen, de waakzaamheid der wachten te verschalken. Allerlei

plannen werden overwogen, maar bij nadere bespreking als onuitvoerbaar ter zijde gesteld. Ontkomen over zee leek geheel onmogelijk; daarom werd eerst de mogelijkheid in het oog gevat, over land naar het Zuiden te ontkomen en te trachten, de Portugeesche koloniën in Brazilië te bereiken. De weg zou dan echter door het oerwoud gevoerd hebben, door een streek, bewoond door de vijandige Galibi's. De kans was uiterst gering, dat zulk een onderneming zou gelukken, aangenomen, dat de ballingen erin slaagden uit het fort te komen. Een toeval maakte ten slotte, dat hun aandacht uitsluitend op ontvluchting naar Suriname gericht werd. Pichegru, die een paar jaar te voren in Holland geweest was, had aanhangers in de kolonie en door bemiddeling van een kustvaarder hadden deze hem levensmiddelen en bier toegezonden. Weliswaar kreeg Pichegru niet het minste van de hem toegedachte weldaden, die door de bemanning van het vaartuig voor zichzelf behouden werden en had de kapitein ervan zelfs de onbeschaamdheid, in het fort te komen, om den gevangenen spottend mede te deelen, dat alles zeer goed gesmaakt had, maar deze laatste vernamen daardoor, dat zij vrienden en medestanders op niet te grooten afstand hadden. In Suriname konden zij dus hulp en bescherming, wellicht voor goed weer hun vrijheid verwachten. Maar, hoe daarheen te komen?

* * *

Het eenige middel was, zich van een vaartuig meester te maken en de reis over zee te wagen, een reis, die te gevaarlijker zou zijn, daar geen der gevangenen van navigatie de geringste kennis had en bovendien het vaarwater hun volkomen onbekend was. Het eenige vaartuig, dat zij misschien zouden kunnen bemachtigen was een korjaal met zeiltuig, die gebruikt werd bij de aflossing van de wacht in een schans aan de overzijde van de rivier, om de soldaten over te zetten. Deze korjaal lag aan den rand van het bosch niet ver van het fort gemeerd en hierop was voor het vervolg de hoop der gevangenen gevestigd. Tot hun geluk slaagden zij erin, nadat zij eerst getracht hadden, een Indiaan om te koopen, die van tijd tot tijd in het fort kwam, om groenten en vruchten te leveren, van een der bewoners van Sinamary inlichtingen en hulp te verkrijgen. Deze vertelde hun een en ander van de toestanden in Suriname en verzekerde hun, dat zij zonder deugdelijke passen daar niet zouden worden toegelaten, daar de Gouverneur Friderici en zijn voorganger sedert het uitbreken der revolutie de uiterste voorzichtigheid bij het toelaten van vreemdelingen in acht genomen hadden.

De allereerste zorg was dus, die passen te verkrijgen. Met medewerking van een inwoner van Cayenne gelukte dit boven verwachting; Jeannet liet zich verschalken en binnen acht dagen wist hun bondgenoot hun de vereischte papieren met gefingeerde namen te bezorgen. Nu bleef nog de moeilijkheid van de eigenlijke ontvluchting over. Ook daarbij diende hun het toeval op haast wonderbare wijze.

Het Directoire had Jeannet gelast, kapers uit te zenden, om vijandelijke en desnoods ook neutrale schepen, die zich in de West-Indische wateren vertoonden, buit te maken. Aan een dezer kapers onder bevel van een zekeren kapitein Poisvert gelukte het op de hoogte van Sinamary een Amerikaansch koopvaardijschip te vermeesteren met een lading meel benevens 40.000 flesschen Bordeaux-, Rijn-, en Spaanschen wijn. Eigenaar en gezagvoerder van schip en lading was kapitein Tilly. Daar de kaper vreesde, voor hij Cayenne kon bereiken, op zijn beurt door een Engelsch vaartuig overmeesterd te zullen worden, en wellicht ook, dat bij de verdeeling van den buit Jeannet zich het leeuwendeel daarvan zou toeeigenen, ging Poisvert met zijn prijs voor Sinamary ten anker, bracht den kapitein en de bemanning van het vermeesterde schip naar het fort en verzocht hulp bij het ontschepen van de lading. daarvan. Deze werd hem gaarne verleend. De commandant Aimé, zoowel als het garnizoen en de negers verheugden zich er reeds bij voorbaat op, zich aan de buitgemaakte wijnen een stevigen roes te kunnen drinken.

Voor de gevangenen waren deze gebeurtenissen in velerlei opzicht een buitenkansje. Vooreerst deelde kapitein Tilly hun mede, zoodra hij hen ongemerkt kon spreken, dat hij brieven van familieleden en vrienden uit Frankrijk bij zich had gehad, die hij thans echter niet kon afleveren, daar zij in de buitgemaakte meelvaten verborgen waren. Verder verklaarde hij zich bereid, ofschoon hij bij het zien van de ranke korjaal de poging ten sterkste ontried, indien de gedeporteerden besloten, zich erin te wagen, mede te gaan, om deze te sturen. Zoo scheen de laatste hinderpaal uit den weg geruimd en bleef nog slechts over, een geschikt oogenblik te kiezen, om den schildwacht te overmannen, de korjaal te vermeesteren en zee te kiezen.

Maar plotseling kwam op 1 Juni het bericht, dat Jeannet bevolen had, de te Sinamary geïnterneerde bemanning van het buitgemaakte Amerikaansche schip den volgenden dag naar Cayenne over te brengen. Het geheele plan dreigde daardoor te mislukken. Gelukkig voor de gedeporteerden bleek Barrick, de stuurman van

Tilly, bereid, diens plaats in te nemen. Hij diende daartoe echter te zorgen, ongemerkt achter te blijven, als Tilly en zijn equipage op transport gesteld werden en vertrok daarom onmiddellijk, om zich gedurende den tijd, die nog overbleef, in het bosch te verbergen. Vooraf was afgesproken, dat hij den volgenden avond, den 3en Juni om 9 uur zou zorgen, bij de korjaal te zijn; om, zoodra de gevangenen verschenen, de besturing daarvan op zich te nemen.

De uitvoering van het beraamde ontvluchtingsplan liep boven verwachting voorspoedig van stapel. Kapitein Poisvert noodigde luitenant Aimé tot een maaltijd aan boord van de prijs en zond voor het garnizoen en de gevangenen een goede hoeveelheid van de vermeesterde wijnen naar den wal. Een en ander maakte, dat 's avonds van eenige waakzaamheid geen sprake was; commandant Aimé werd na het maal geheel beschonken naar huis gedragen, de soldaten en de negers waren eveneens allen in een roes en de gevangenen deden, alsof zij onder den invloed van den wijn, dien zij echter voorzichtigheidshalve niet aangeroerd hadden, onderling heftige oneenigheid hadden.

Om 9 uur slopen de acht verbondenen naar de poort van het fort, waar toevalligerwijze juist de tamboer, die hen door zijn reveille zoo gekweld had, als schildwacht op post stond. Hij was de eenige, die nog eenigszins nuchter was, de geheele wacht lag in diepen slaap, de poort was niet gesloten en de brug niet opgehaald. De weg naar de vrijheid was dus open. Ramel trad op den schildwacht toe en vroeg hem, of hij ook wist, hoe laat het was. Toen daardoor diens aandacht een oogenblik afgeleid werd, greep hij hem plotseling bij de keel en ontwapende hem met behulp van Pichegru, die inmiddels naderbij geslopen was. Ramel en Pichegru voorzagen zich toen in het wachtlokaal van geweren en patronen en haastten zich daarop naar de korjaal, waar de anderen en ook Barrick reeds wachtten. Ongehinderd verliet het vaartuig den oever, dreef den stroom af en geraakte in zee, zonder opgemerkt te zijn door de bezetting van de schans aan den linkeroever, die trouwens ook haar aandeel van den wijn had gekregen. Ook het meer westelijk gelegen fort bij Iracombo kwamen zij onopgemerkt voorbij en eerst om ongeveer twee uur 's-nachts begrepen zij door twee kanonschoten uit de richting van Sinamary, gevolgd door een schot van Iracombo, dat hun vlucht toen bemerkt was. Zij hadden dus bij een eventueele vervolging, die echter niet zeer waarschijnlijk was, een goeden voorsprong. Gelegenheid, om water of levensmiddelen mede te nemen hadden de vluchtelingen na-

tuurlijk niet gehad; alleen had Le Tellier, de trouwe dienaar van Barthélemy, twee flesschen rum weten te bemachtigen. Toch waren zij vol goeden moed; de maan was opgekomen, de wind was gunstig en Barrick stuurde met veel behendigheid het lichte vaartuig. Binnen twee dagen hoopten zij de Motkreek, het doel van hun reis, te bereiken.

In den loop van den tweeden dag ging de wind echter geheel liggen; haaien zwermden om hun vaartuig, honger en vooral dorst en de brandende zonnehitte begonnen hen ondraaglijk te kwellen. Het duurde zoo vier dagen, eer zij den mond van de Marowijne bereikten; daarna stak de wind weer op en eindelijk op den 8sten Juni om ongeveer één uur in den namiddag kregen zij de post Oranje ten Oosten van de Motkreek in het gezicht. Hier bemerkte men het kleine vaartuig en begon erop te vuren, daar het geen vlag voerde. Het bleek den vluchtelingen dus duidelijk, dat de kusten van de Hollandsche kolonie goed bewaakt werden. Inmiddels was de wind in kracht toegenomen; Barrick hoopte nog, voor hij werkelijk tot een storm aangegroeid was, de Motkreek te kunnen bereiken, maar plotseling stak de wind met zulk een hevigheid op, dat de korjaal omsloeg en slechts met de uiterste inspanning konden de uitgeputte vluchtelingen, half zwemmend, half wadend door de modderbanken den oever bereiken. De korjaal hadden zij met groote moeite weten mede te voeren, maar wapenen en ammunitie waren verloren gegaan. Alleen een flesch, nog half vol met rum had Le Tellier weten te redden. Zoo brachten zij meer dood dan levend den nacht in het bosch door. Twee dagen duurde het nog, eer zij daar ontdekt werden; toen was eindelijk aan hun lijden en hun ontberingen een einde gekomen.

* * *

De reis naar Paramaribo, die zij op uitnoodiging van Friderici den 14en Juni aanvaardden, geleek een zegetocht. In twee tentbooten voeren zij langs de Commewijne, waar tegen 4 uur in den namiddag de Gouverneur met gevolg hen tegemoet kwam. Bij het voorbijvaren van het fort Nieuw-Amsterdam werden zij met 50 saluutschoten begroet en op dezelfde wijze, toen de tentbooten voor Paramaribo in den avond aangekomen waren. De stad was feestelijk verlicht, de wacht kwam in het geweer en, omstuwd door een juichende volksmenigte, werden zij naar het Gouvernementshotel geleid. Den voornaamsten der vluchtelingen, Barthélemy met zijn bediende Le Tellier bood de Gouverneur gastvrij-

heid aan en de voornaamste inwoners betwistten elkander haast de eer, de overigen te herbergen. Hun kort verblijf in Suriname was verder een aaneenschakeling van feesten.

Vier dagen na hun aankomst, op den 18en Juni, echter kwam een kustvaarder onder commando van een zekeren kapitein David voor Paramaribo met dépeches van Jeannet. Deze berichtte, dat acht déporté's ontvlucht waren, dat hij vermoedde, dat zij òf in handen van Engelsche kapers gevallen, òf op zee verongelukt waren. Zoo dit niet het geval was, zouden zij waarschijnlijk wel pogingen aangewend hebben, naar Suriname te ontkomen. Jeannet verzocht daarom, dat zijn Hollandsche ambtgenoot hen, zoo zij daar aankwamen, zou doen aanhouden en naar Cayenne doen terugzenden. Friderici hield zich zeer onnoozel. Hij antwoordde, dat hem van de genoemde heeren Barthélémy, Pichegru en anderen niets bekend was. Wel waren er eenige dagen geleden acht Fransche kooplieden en een matroos, van passen voorzien, aangekomen. De passen zond hij tot onderzoek aan Jeannet over.

De vluchtelingen konden zich thans voorloopig geheel buiten alle gevaar achten en rustig afwachten, dat de staat van hun gezondheid, die door het verblijf in Cayenne en de doorgestane ellende tijdens de vlucht zeer geleden had, hun zou veroorloven, te trachten onder bescherming van een neutrale vlag naar Europa terug te keeren. Eenigen konden daaraan voorloopig nog niet denken; Barthélemy was uiterst zwak, zoodat Friderici hem ernstig ontried, in den eersten tijd op reis te gaan. En d'Ossonville was zoo ziek, dat voor zijn leven gevreesd werd.

Den 27sten Juni kwam intusschen het antwoord van Jeannet, waarin hij erkende, dat de passen der zoogenaamde kooplieden inderdaad in orde en door hem zelf onderteekend waren. Hij vermeldde echter tevens, niet te begrijpen, hoe de zaak zich had toegedragen, daar hem na onderzoek gebleken was, dat handelaars van de, op de passen vermelde, namen in Cayenne onbekend waren. Echter wist hij met zekerheid, dat de ontvluchte gedeporteerden Barthélemy, Pichegru en zes anderen in Suriname waren en verlangde, dat de Gouverneur hen zou doen aanhouden en hem daaromtrent bericht zou doen toekomen.

Het was te voorzien, dat een pertinente weigering van Friderici, die intusschen er niet veel voor voelde, orders uit het revolutionaire Cayenne te ontvangen, aanleiding zou geven tot nieuwe moeilijkheden met de Fransche kolonie. De vluchtelingen wilden, vooral na de ondervonden gastvrijheid, hiertoe geen reden geven, waarom zij te kennen gaven, het beter te achten, maar zoo spoedig

mogelijk uit Suriname naar Engelsch grondgebied te vertrekken. In den toestand van d'Ossonville was een aanmerkelijke beterschap gekomen, alleen Barthélemy was nog niet in staat, een reis te ondernemen. Op hun aandringen stelde Friderici daarom een zeilvaartuig te hunner beschikking, dat hen naar St. Thomas zou overbrengen. De reis zou gaan over Berbice, daar de luitenant-kolonel Van Batenburg, een broeder van den Gouverneur van die kolonie van deze gelegenheid wenschte gebruik te maken, om zijn broeder te bezoeken.

Gouverneur Van Batenburg ontving de vluchtelingen even gastvrij, als men dat in Suriname gedaan had, doch eischte van hen, dat zij op hun eerewoord zouden beloven, nu zij zich onder bescherming van de Britsche vlag bevonden, het gebied van Z. Br. niet zonder verlof te verlaten. Deze belofte legden de vluchtelingen af en moesten daarom hun plan opgeven, naar het destijds Deensche eiland St.-Thomas te reizen. Onder persoonlijk geleide van den overste Hislop, commandant van de Britsche troepen in Guyana, met wien Ramel bij gelegenheid van het beleg van Toulon had kennis gemaakt, begaven zij zich daarna naar Demerary, waar de Gouverneur Beaujon hen in de gelegenheid stelde, met het fregat „The Crane" naar Europa terug te keeren. Slechts vier der lotgenooten waren daartoe echter in staat. Op de reis van Berbice naar Demerary waren Willot en d'Aubry zwaar ziek geworden; de eerste moest in Demerary achterblijven en kon eerst na zijn herstel naar Engeland en vandaar naar de V.S. vertrekken.

Het fregat „The Crane" voerde de anderen naar St.-Christoffel, waar zij overgingen op het fregat „L'Aimable", dat hen naar Engeland zou overbrengen. Beter ware het te zeggen, dat zij op dat schip waren overgebracht, want op hun beurt waren Pichegru, Ramel en d'Ossonville zwaar ziek geworden; onderweg bleek het, dat zij gele koorts hadden en het was slechts te danken aan de zorgvuldige verpleging aan boord van het schip, dat zij er het leven afbrachten.

Op 21 September, juist één jaar na het vertrek van Rochefort op de heenreis naar Cayenne kwam het fregat op de reede van Deal voor anker. Van Engeland uit kwamen voor en na op verschillende wijzen de vluchtelingen ten slotte weer in hun vaderland terug.

* * *

In Londen had Ramel nog het genoegen, op zeer toevallige wijze den Amerikaanschen kapitein Tilly, die zich zooveel moeite bij

de ontvluchting gegeven had, te ontmoeten. Twee dagen na de aankomst te Londen meldde hij zich aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken en trof daar in de wachtkamer een man, die zijn aandacht trok door zijn vermagerd uiterlijk, maar dien hij aanvankelijk niet herkende. Toen Ramel zijn naam aan den bode opgaf, kwam de onbekende plotseling op hem toe en zeide: „Kent gij mij niet meer? Ik ben Tilly."

De, het vorige jaar nog zoo robuste, zeeman was aan een skelet gelijk geworden, wat niet te verwonderen was na alles, wat hij na de ontvluchting van de acht Franschen in Cayenne nog had moeten uitstaan. Hij verhaalde het volgende:

Op 5 Juni, twee dagen na de vlucht was het fregat „La Décade" met een nieuw transport van 193 gedeporteerden, hoofdzakelijk schrijvers, journalisten en priesters binnen gevallen. Jeannet had blijkbaar missives ontvangen, die hem verontrustten, althans hij liet Tilly, dien hij aanvankelijk op eerewoord had vrijgelaten, uitnoodigen, 's avonds bij hem te komen. In den loop van het gesprek merkte Jeannet op, dat hij er genoeg van had, voortaan gevangenbewaarder van veroordeelde medeburgers te zijn, dat hij wist, welk aandeel Tilly en Barrick in de ontvluchting der gevangenen gehad hadden en hun dat volstrekt niet kwalijk nam. Integendeel, hij kwam met het volgende voorstel voor den dag: Hij zou Tilly's brik koopen, dezen daarop als kapitein herstellen en verzocht hem, dat hij hem naar Philadelphia zou brengen, waar hij zijn schip als belooning zou terug ontvangen. Tilly liet zich hierdoor verschalken, vertelde de gansche toedracht van de vlucht en liet zich ook ontvallen, dat in een der meelvaten brieven, die hij tot zijn spijt niet had kunnen afleveren, verborgen geweest en waarschijnlijk nog waren.

Nauwelijks had hij zich deze onvoorzichtige bekentenis laten ontvallen, of Jeannet stoof woedend op, riep de wacht binnen en dreigde Tilly den volgenden dag te zullen laten fusilleeren. Zoover kwam het echter niet; Tilly vermoedde later, o.a., omdat Jeannet bevreesd was, dat dan vermoedelijk voor hem verloren zouden zijn de gelden, die hij in een Amerikaansche bank had gedeponeerd. Tilly werd echter, aan handen en voeten geboeid, gevangen gezet, terwijl hij kort daarna moest vernemen, dat zijn moeite voor de vluchtelingen toch vruchteloos geweest was, daar hun vaartuig door een kaper van Cayenne in den grond was geboord. Juni en Juli bracht hij zoo in de gevangenis door en werd in den nacht van 1 Augustus aan boord van de Décade, die naar Frankrijk terug keerde, gebracht en in het kabelgat opgesloten.

Dit schip werd op de hoogte van Finisterre door een Engelsch fregat genomen, Tilly herkreeg zijn vrijheid en werd te Portsmouth aan wel gezet. In Londen wist hij vergunning te verkrijgen, om naar zijn land terug te keeren en was juist voor de laatste maatregelen daartoe aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken gekomen. Drie dagen later vertrok hij naar de V. S. Ruim veertien dagen later vertrok ook Ramel uit Londen naar Yarmouth en vandaar naar Hamburg, waar hij den 29stenOctober behouden aankwam.

* * *

Omtrent de verdere lotgevallen der voornaamste acteurs in dit treurspel valt nog het volgende te vermelden:

Jeannet, had zich tijdens zijn bestuur een aanzienlijk vermogen vergaderd, o.a. door willekeurige inbeslagneming van schepen, zware belastingen en verbeurdverklaring van plantages van geestelijken, monarchisten en girondijnen. Zoo had hij zich b.v. meester gemaakt van de plantage „La Gabrielle", die aan La Fayette toebehoorde en die jaarlijks 300.000 livres opbracht. In 1800 werd hij wegens machtsmisbruik afgezet en vervangen door Victor Hugues die in 1809 Cayenne aan de Engelschen en Portugeezen moest overgeven.

Billaud Varennes herkreeg zijn vrijheid door de amnestie, die na den val van het Directoire (10 Nov. 1799) aan gevangenen van de Conventie en het Directoire verleend werd. Hij weigerde echter hiervan gebruik te maken en naar Frankrijk terug te keeren, maar vertrok naar Haïti, waar hij overleed.

Van Pichegru zijn de verdere lotgevallen voldoende bekend. Na zijn terugkeer in Frankrijk werd hij in complotten tegen den Eersten Consul verwikkeld. Door verraad van een oud-officier, Le Blanc, kwamen deze ter kennis van het bestuur. Pichegru werd 28 Februari 1807 in de Rue Chabanais te Parijs overvallen en na heftigen tegenstand in de Temple gevangen gezet. Hier bracht hij zichzelf om het leven door zich aan zijn das op te hangen. Bonaparte beweerde, dat hij het voornemen gehad had, hem tot Gouverneur van Cayenne te benoemen, waarmede hij door zijn kort verblijf daar bekend was.

Ramel werd na den val van het Directoire in zijn rang in het leger hersteld en nam o.a. deel aan de expeditie van Rochambeau naar Santo-Domingo, diende onder Masséna in Italië, later in de armee aan den Boven-Donau en streed in 1811 in Spanje en Portugal. Na de restauratie ging hij tot de Bourbons over en werd

door Lodewijk XVIII benoemd tot maarschalk en commandant van het departement Haute Garonne. Hier werd hij tijdens een opstand op 15 Augustus 1815 te Toulouse gedood.

Ook Barthélemy koos, nadat hij tijdens het Keizerrijk Vice-President van den Senaat geweest was, de zijde der Bourbons en was aanvankelijk een mede-, later een tegenstander van den minister Decazes. Hij stierf enkele maanden voor de Juli-revolutie op 83-jarigen leeftijd.

In hetzelfde jaar stierf ook La Rue, die van Lodewijk XVIII den graventitel verkreeg en benoemd werd tot Conservator der Nationale Archieven.

Ook Willot werd na de restauratie tot graaf verheven; hij werd Commandeur der Orde van Saint-Louis en Commandant van Corsica. Hij overleed in 1823 te Choigny in het departement Seine-et-Oise.

Aubry keerde niet naar Frankrijk terug. Hij stierf in 1802 in Engeland.

Amsterdam, September 1930.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK V

KERK EN SCHOOL

§ 15. Voor de sluiting van een wettig en openbaar huwelijk heeft de gereformeerde kerk altijd geijverd en wij zien haar wezenlijk op haar best bij het rusteloos opkomen voor dit groote volksbelang [1]). En gelijk in het vaderland aldus in de overzeesche gewesten. Vóór monogamie, ouderconsent, afkondiging der drie geboden, openbaarheid heeft de Kerk gestreden, tegen bigamie, concubinaat, verboden graden, verlating, twee-gelooven-in-eenhuis niet minder ernstig gewaakt. En door het aanleggen en bijhouden van trouwregisters heeft zij aan tijdgenoot en nageslacht onwaardeerbare diensten bewezen. [2]). Voor onze kennis van het volksleven en de volkszeden zijn die trouwboeken eveneens van belang. Van al het gezegde gaan wij nu voorts de bevestiging zien ook op onze eilanden.

Zeer terecht trachtte de Kerk naar de toepassing van het voorschrift omtrent de drie Zondagsche proclamaties, opdat er gelegenheid zou zijn bezwaren tegen het voorgenomen huwelijk in te dienen. Maar tegen dit artikel der huwelijksordonnantie werd zwaar gezondigd. Op St. Eustatius kregen niet alleen de eilanders

---

[1]) L. Knappert, *De ger. kerk in haren strijd om het wettig huwelijk* in *Ned. Archief* II 217—275 en 359—396 (1903).

[2]) De Heer Ph. van Romondt, vermaagschapt aan tal van oude geslachten op St. Maarten, heeft uit deze en andere bescheiden uitvoerige genealogische aanteekeningen gemaakt over de families Hassell, Salomonsz., Gumbes, Westerband, Richardson, Leverock en mij welwillend gelegenheid gegeven die met de mijne te vergelijken. Ik betuig hem daarvoor hier mijnen hartelijken dank.

zelven en dus althans bij de regeering bekend, maar ook vreemdelingen, tot geheel onbekende matrozen incluis, vaak verlof drie proclamaties op één Zondag te laten gaan, wat toch alleen in zeer dringende gevallen en bij te goeder naam en faam bekend staande personen geoorloofd mocht heeten [1]). Wij weten dat aan de Kaap dit menigmaal voorkwam, wanneer de schepelingen op doorreis naar Indië, verloofd geraakt en willende trouwen, haast hadden, omdat de schepen niet wachten konden [2]). Op St. Eustatius vinden wij het euvel in graden. Zoo compareerden 10 November 1765 voor ds. Houwink de Ed. Heer Charles B. Burt, weduwnaar, van St. Christoffel, oud 36 jaar en de jongejuffrouw Petronella Heyliger van het eiland, huwelijksche geboden verzoekende. Zij legden bewijs over van ouderconsent en nog daarenboven een permit van comm. Jan de Windt, om des daags daarop en twee volgende dagen te worden afgekondigd, waarop zij den 13den dito zijn getrouwd [3]). Op denzelfden 10den November gingen in ondertrouw Jan Jacob de Windt, zoon van den commandeur, oud 23 jaar en Elisabeth Heyliger, oud 15 jaar, kregen hun drie geboden en trouwden ook den 13den [4]). Het kon nog sneller. Den 2den November 1765, een Zaterdag, vroegen Michaël Dickers van Amsterdam en Anna Catharina Hartsen van S. Eustatius de geboden, Zondag 3 werden zij driemaal gelezen en Maandag 4 getrouwd. Ja, Jan Lavaroux, van Londen, 27 jaar en Jane Anna Heyliger, van ons eiland, 16 jaar teekenden dienzelfden 2den November aan, des Zondags gingen alle drie geboden en nog dienzelfden dag werd het huwelijk gesloten [5]). Aldus ging het met Jan de Windt en juffrouw Aletta Rinkom, de weduwe van wijlen commandeur Coesvelt, 11 November 1741 gingen de drie proclamaties en op denzelfden dag was het huwelijk; 2 Juli 1745 met Anthony Spen, schipper, en Anna Cove; 18 Augustus 1745 met Bernard de St. George en Maria Markou, „met betaalinge der boete die daarop staat" [6]). De wetsovertreding werd aldus met geld gezoend. Die Anth. Spen was althans schipper, een van die „varende personen", die opmerkelijk talrijk zijn onder de bruidegoms. Zóó Jan Janszen Bay, weduwnaar, van Vlissingen, liggende op de reede van St. Eustatius op het schip de Russische

---

[1]) Van Bssen aan classis 6 Nov. 1748, class. arch. Amst., afd. S. E., blz. 15.

[2]) Een voorbeeld met een nichtje van Van Riebeeck in zijn *Dagverhaal* I 389 vlg.

[3]) *Trouwboek* S. E. no. 248 R. A. op 10 Nov. 1765.

[4]) *T. a. p.*

[5]) *Trouwboek* no. 248 op 2 Nov. 1765.

[6]) *Trouwboek* no. 252 op data. Het is als de grap van Alida Leevend: drie geboden op één dag en voor 't bed getrouwd, Wolff en Deken. *Willlem Leevend*, VIII 249.

Kof met Elisabeth Halleman van ons eiland, maar *die* hadden geen haast, want 10 April 1728 ging het eerste gebod en den 29ste trouwden zij [1]). Het allersnelst was natuurlijk, wanneer er in het geheel geen geboden gingen. Op den 28sten September 1757 ontving ds. van Essen het volgend briefje van comm. Jan de Windt: „Ik heb den brenger dezes, zijnde Hercules Lewis gepermitteert op heden zig in den houwelijken staat te laaten verbinden met Catharina Wood om reedenen denselve geen verdere uytstel leyden kan". En de dominee teekent onderworpen aan: „En soo sijn deselve hierop ook op den 28 September getrout, in tegenwoordigheyt van Thomas Bruett, gerigtsboode, die mij dit bovenstaande heeft behandigt en van Margrita Tonnis zijnde de moeder van Catharina Wood" [2]). Gunstige gedachten kan dit alles in geen geval wekken!

Er waren trouwens ook onverdachte redenen voor spoed, maar dan gingen de geboden nog na den trouw. Den 30sten Maart 1754 ondertrouwden Corn. Lespier en Anna Rathery. De moeder der bruid, de weduwe Jeems (van haarzelve) was stervende, waarom, op instandig verzoek der zieke, met speciale schriftelijke volmacht van comm. Jan de Windt en met kennis en goedachting des Eerw. Consistorii de houwelijksche bevestiging nog denzelfden dag aan het doodsbed der moeder plaats vond. Toch geschiedde 31 Maart de eerste afkondiging. „Daarom", vervolgt het trouwboek, „opdat zoo jemand met reden iets daartegen in te brengen hadde sulks doen mogte. Anders wenschen wij nogmaals daarover des Heeren zeegen" [3]). Even gemoedelijk ging het toe met het huwelijk van Isaäc van Dam en Sally Young (voorbeeld meteen van den geschonden staat der trouwregisters) „getrouwt op order van den Heer Gouverneur Jan de Windt op denzelfden avont op welke de ondertr. . . . . . hiet, zijnde de bruyt zeer . . . . k. Deze persoonen zijn door mij des avonds om . . gen uur getr. . . . en wel op uytdrukkelijk b . . . . van S. E. op den 9 Dec. . . . . de bruyt niet . . l, dog de geboden zullen egter gaan" [1]). Nog lees ik van een huwelijk, „liggende de bruid ziek aan de kinderpokjens" [2]).

Tegen lichtvaardige afbreking van het plan ten huwelijk waak-

---

[1]) *Trouwboek* no. 251 op datum.
[2]) *Trouwboek* no. 252 op 28 Sept. 1757.
[3]) *Trouwboek* no. 252 op 30 Maart 1754.
[1]) *Trouwboek* no. 253 op 9 Dec. 1767.
[2]) *Trouwboek* no. 254 op 3 Febr. 1776. In de eerste maanden van dat jaar heerschte er op het eiland eene vreeselijke pokkenepidemie, Wildrik aan classis 5 Junl 1776, oud class. archief afd. S. E. blz. 33.

te de Kerk. Op St. Maarten hadden Absalom Seagers en Joanna Ens reeds twee proclamaties gehad, toen zij ontslag van den gedanen ondertrouw vroegen. De kerkeraad stond hun dat toe, mits zij aan meester Andries Vis voor twee dagvaardigingen 2 stuivers en aan den predikant *f* 5 betaalden. Ds. Stauffer schonk die som aan partijen [1]). In dezelfde familie moest een bruidspaar herinnerd worden aan het weduwenjaar. Mary Seagers, weduwe van Benjamin Westerband, overleden 17 Maart 1791, was in Augustus reeds weder ondertrouwd met William Sochnesz. jongman. Dit was in strijd met het Echtreglement voor de Generaliteitslanden van 18 Maart 1665 artikel 52, waar staat dat „weduwen onder de vijftigh jaren sullen onderhouden annum luctus en binnen de negen maanden na harer mannen doodt niet mogen trouwen" [2]). De Eerw. kerkeraad liet derhalve partijen voor zich dagvaarden en verbood hen te trouwen of te cohabiteeren vóór negen maanden na 17 Maart op straffe volgens de wet [3]).

§ 16. Wij hebben indertijd melding gemaakt van het verzet van John Philips tegen het huwelijk zijner dochter [4]). Het reeds vermelde huwelijk van Anna Catharina Seijs, dochter des ouderlings [5]), vond bij den vader ook tegenkanting, verklarende „de vader des bruids (sic) 't huwelijk met ZE. genoegen niet te zijn edogh de bruid mondig zijnde zulks niet te kunnen beletten" [6]). De bruidegom was luthersch en misschien had ouderling Seys daartegen bezwaar. Hier was dus het ouderconsent onnoodig. Waar het geweigerd en de weigering onbillijk bevonden werd, kon de kerkeraad het huwelijk nochtans laten doorgaan. Op St. Maarten stond Nicolaas Violones jun. onder de geboden met Hannaritha Margaritha Buscher toen de vader, Nicolaas Violanes sen. ze stuitte. De kerkeraad dagvaardde beiden vóór zich tegen Vrijdag 12 Augustus 1791. Maar op dien dag kwam Nicolaas jun. zeggen, dat zijn vader onpasselijk was, waarop hem werd verleend eerste défault met tweede dagvaarding tegen 19 Augustus. Inderdaad stond toen Nicolaas sen. binnen en verklaarde dat hij de geboden gestut had, omdat de bruid mesties was. Toen daarop ds. Stauffer hem zijne acte van consent toonde, zeide de

---

1) *Not. kerker.* St. Maarten 27 Mei 1792 sub 3. R. A. Inv. no. 533.

2) *Kerkelijk Plakaatboek* I 831. Over het annus luctus uitvoerig in mijn art. *Ned. Archief* II, 1903, blz. 385 vlg.

3) *Notul. kerker.* St. Maarten 8 Augustus 1791, sub. 3 R. A. Invent. no. 533. Zóó ook de Raad des eilands, scabin. acten, archief no. 296. Reeds den 11den April van dit jaar had zij den dubieusen boedel van Benjamin geweigerd, *aldaar* no. 196.

4) *Boven*, IV § 29.

5) *Boven*, V § 9.

6) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 17 Jan. 1784.

man dat hij dat stuk had gezien noch geteekend, daarbij voorts bekennende dat zijn zoon geen wettig kind was. De kerkeraad delibereerde en (zonder dat wij de eigenlijke reden vernemen) „is Nicolaas senior verklaard quade opposant, gecondemneerd het huwelijk niet te verhinderen, maar aan koster Andries Vis te betalen ƒ 5—4—0." De derde proclamatie zou voortgang hebben en de predikant het huwelijk sluiten. Daar echter Nicolaas sen. onvermogend was, zouden diakenen uit de armkas den koster zijn ƒ 5.20 voldoen [1]).

§ 17. Het verhinderen van bigamie was zeker uiterst bezwaarlijk op eilanden, waar zooveel vreemdelingen uit alle 's Heeren landen langer of korter verblijf hielden, of alleen maar voor hun huwelijk schenen te komen, zooals b.v. Jacobus Sm.. geboren in Londen en wonende op Antigua en Elisabeth Jeamen j.d. geboren in Frankrijk en wonende op St. Thomas [2]). Behalve vooreerst talloozen uit Engeland, Schotland, Ierland en Wales, vinden wij vele Franschen, zooals die Monsieur Jean Laconderer van St. Foy (Gironde) j.m. 30 jaar, die met niemand minder trouwt dan met Elisabeth de Windt, dochter des commandeurs j. d. gaande in het zestiende jaars haars ouderdoms [3]). Dan Italianen zooals Francisco Girco uit Florence, die met Elisabet Meyers in het huwelijk treedt [4]); of Zweden, zooals Christiaan Detloff Homberg van Straalsund onder Zweedsch gebied j. m. 27 j. en Petronella de Ladoiré van Bordeaux [5]). Ik vind zelfs een bruidegom heel van Jeruzalem [6]). Stellig waakte men tegen bigamie, en misschien slaat daarop de soms voorkomende aanteekening, „dit huwelijk is door den Raad verboden" [7]). Ook bestond het gevaar, dat vreemdelingen hun huwelijk door verlating verbraken. Zoo trouwden Jean Thibaudeau en Helena Catharina Gijssen, zijnde de bruid getrouwd geweest met een Franschman, die Odet de Coligny heette, maar die haar „malitieus" verlaten had [8]). Zulke verlatingen vinden wij echter ook van eilanders zelven vermeld

[1]) *Notulen kerker.* S. Maarten 19 Aug. 1791 sub 1.
[2]) *Trouwboek* S. E. no. 251 op 24 April 1712.
[3]) *Trouwboek* S. E. no. 252 op 1 December 1759.
[4]) *Trouwboek* S. E. no. 253 op 11 Juli 1767.
[5]) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 20 Mei 1786.
[6]) *Trouwboek* S. E. no. 253 op 2 Maart 1771.
[7]) *Trouwboek* no. 254 op 26 Sept. 1784.
[8]) *Trouwboek* S. E. no. 252 op 20 Mei 1758. Natuurlijk valt de beroemde naam Odet de Coligny op. De groote Gaspard had als admiraal van Frankrijk expedities naar Florida in 1562 en 1565 uitgezonden, maar ze mislukten en het is zeer onwaarschijnlijk dat deze man daarmeê in verband zou staan. Het mannelijk oir des admiraals stierf in 1657 uit met Henri Gaspard. Van Odet ken ik geen nakomelingen. Misschien heeft een gewone avonturier zich met den beroemden naam getooid.

en dan tijdens den ondertrouw, zooals die James Runnels, die 17 April 1779 in ondertrouw werd opgenomen met Mary Elisabeth Stodges, maar sedert het eiland verliet en niet was teruggekeerd. Het meisje beviel 25 September 1779 van eene dochter, die eindelijk, toen de vader niet terugkeerde, 7 Januari 1780 werd gedoopt [1]).

De vreemde nationaliteiten brachten ook het verschil van godsdienst en dus de gemengde huwelijken. Om dit niet in de hand te werken bepaalde de Raad, dat, wanneer Roomschgezinden met Protestanten trouwden, de geboden van 6 tot 6 weken gaan moesten. Toen dus Guillaume Lacombé van Dijon en Elisabeth Aertssen van ons eiland 26 Juni 1779 aanteekenden, ging het eerste gebod 27 Juni, het tweede 8 Augustus, op welken dag ook het huwelijk voltrokken werd [2]). Heel streng hield men er zich trouwens niet aan. Toen Seb. Basier, roomsch, en Anna Oyen, protestant, 26 September 1784 hun eerste gebod kregen, ging het tweede reeds 2 October, dat de bruidegom toen stuitte [3]). In het „Trouwprotocol des eilands St. Eustatius" van ds. J. H. Reneman vindt men nu ook de gezindten aangeteekend, „zijnde roomsch van geloof", of „van gereformeerde religie", of (gewone vergissing, ook tegenwoordig nog dikwijls) „bruidegom luthersch, bruid protestant" [4]), terwijl natuurlijk gereformeerd bedoeld wordt. Gelijk, naar wij zagen, geestelijken van andere kerkgenootschappen doopten, trouwden zij ook. Tijdens een reis van ds. Wildrik naar Holland machtigde commandeur De Windt den Engelschen predikant Richardson om huwelijken te sluiten [5]). Door katholieke priesters gesloten huwelijken schreef men zonder meer in: „Antoine Vincent Telmont de St. Joseph en Marie Catharine Pimont van St. Martin in het Fransche Quartier zijn aldaar getrouwt volgens de gewoonten van dat lant of roomsche kerkgewoonte. Zijnde het huwelijk gecelebreert door den Capucijn Hypolite pastor loci. De trouwcedul was geteekend 28 November 1775 Du Carné Tresesson" [6]). Waren er in het geheel geen geestelijken, dan nam de overheid hun werk over. D.w.z. het huwelijk kon, juist als in patria, alleen burgerlijk zijn, en de bekende commissarissen

---

[1]) *Doopboek* no. 250 op 7 Januari 1780.

[2]) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 26 Juni 1779. Weder als in de Generaliteitslanden, mijn art. in *Ned. Archief* II, 1903. blz. 271.

[3]) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 26 Sept. 1784.

[4]) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 5 Juli 1783.

[5]) *Trouwboek* S. E. no. 253. Op een zeer geschonden blad waarboven 1774. Ds. W. schrijft over zijn voorgenomen reis aan classis 9 Nov. 1772, oud class. archief afd. S. E. blz. 31.

[6]) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 7 Febr. 1776.

tot de huwelijksche zaken hielden aanteekening van de geboden, zoowel van gereformeerden die voor den predikant als van alle soorten dissenters die voor schepenen zouden trouwen, terwijl zij bovendien als huwelijkshof toezicht hielden op de naleving der huwelijksordonnantie. Dit college bestond insgelijks in de overzeesche gewesten, maar op onze eilanden vond ik er niet opzettelijk melding van gemaakt. Maar de practijk ervan was er evenzeer. Want toen er b.v. sprake van was, dat ds. Houwink van St. Maarten naar Curaçao zou gaan, schreven de Heeren aan den vice-commandeur Abr. Heyliger, dat gedurende de vacature alle huwelijken, zonder onderscheid van confessie, ten overstaan van commandeur en raden behoorden gesloten te worden op straffe van onwettigheid [1]).

§ 18. Wij spraken van vreemdelingen die zich op onze eilanden lieten trouwen. Het omgekeerde kwam ook herhaaldelijk voor. Vele paren, om aan de bepalingen van het vaderlandsche huwelijksreglement te ontkomen, gingen met name naar St. Christoffel, waar de Engelsche predikant van Sandy Point hen trouwde, hetzij minderjarigen, die geen ouderconsent konden toonen, hetzij lieden die in concubinaat leefden, en dat zoo maar, als een andere smid van Gretna Green, voor de hand weg, tegen vier pistolen [2]). Zonder twijfel was dat verkeerd, maar het is de vraag, of het voorgestelde middel zou gebaat hebben, dat nl. geen inboorling zou mogen trouwen vóór hij geloofsbelijdenis had afgelegd [3]). In elk geval zou er grooter samenwerking tusschen de onderscheiden eilanden moeten geweest zijn. En die was er zelfs niet altijd tusschen de onze. Den 11den Mei 1792 waren op St. Maarten getrouwd Diederik Noteboom, pakhuismeester en soldijboekhouder, geboren te Montfoort, laatst gewoond hebbend te Waddingsveen en Sara Maria de la Chari van St. Eustatius. Ds. Brill had hen op dat eiland hunne proclamaties geweigerd, ds. Stauffer van St. Maarten hen nochtans getrouwd. Diederik verzocht toen, dat de kerkeraad een extract uit het trouwboek naar St. Eustatius zou zenden om aldaar in de kerkelijke protocollen te worden geïnsereerd. En inderdaad wendde de kerkeraad zich ten dezen met een brief aan Pieter Anthony Godin, commandeur en president des kerkeraads op St. Eustatius [4]).

[1]) Kamer Amst. aan Heyliger 28 Maart 1764, 7 Mei 1765, 342 W. I. C. 475. Vandaar ook af en toe de aanteekening, „dit huwelijk voltrokken door Gouverneur en Rade".

[2]) Van Essen aan X 2 Mei 1744, port. no. 6 fol. 185 r. Dez. aan classis 6 Nov. 1748, oud class. archief afd. S. E., blz. 15.

[3]) Van Essen aan X 30 Jan. 1744, port. no. 6, fol. 130r.

[4]) *Notulen kerkeraad* St. Maarten 27 Mei 1792 sub 2. R. A. Invent. no. 533. Of de inschrijving heeft plaats gehad kan ik niet nagaan: het laatste huwelijk in het *trouwboek* van S. E. is d.d. 12 Nov. 1791.

Wij hebben vroeger bericht, dat ds. Robberts, op St. Christoffel getrouwd, naar Nederlandsche wetten zich liet overtrouwen [1]. En dit kwam begrijpelijkerwijze meer voor blijkens de aanteekening: „hebbe ik op order van den gouverneur getrouwt.... welke persoonen voor veele jaaren reets onder de Engelschen zijn getrouwt geweest" [2]. Maar minder duidelijk is mij de reden van een overtrouw in Nederland. De Heer Alexander Le Jeune, geboortig van Bergen op Zoom en secretaris des eilands was 12 Augustus 1776 getrouwd met Maria Huurman geboren te Schiedam. Drie jaar later, 6 September 1779, schreef hij aan ds. Schwiers en verzocht de huwelijksche geboden van hem en Mej. Huurman af te roepen, zijnde hij voornemens, alhoewel dien 12en Augustus 1776 door den Weleerw. Heer R. Wildrik na voorafgaande proclamaties getrouwd, zich in het vaderland hertrouwen te laten. Ds. Schwiers voldeed aan het verzoek en 12, 19 en 26 September zijn de geboden gegaan en ongehinderd afgeloopen [3]). Ik kan dit niet verklaren. In 1776 was Le Jeune secretaris geworden in plaats van Joh. de Graaff, die tot commandeur was benoemd. Zij konden het samen zoo slecht vinden, dat De Graaff Le Jeune ontsloeg, al gelastten de Heeren hem dat ontslag oogenblikkelijk te herroepen [4]. Maar dit verklaart niets.

Bekend is de gewoonte van toen, om een kind, vóór het huwelijk geboren en dat men wilde echten, bij de huwelijkssluiting tusschen zich in te nemen. Op ons eiland lees ik meest niet anders dan „getrout en een kind geëgt". Slechts zie ik, dat, toen Cornelis Boy en Sara Jeems 10 Juli 1788 trouwden, zij aan de hand tusschen hen beiden in hun dochtertje Elisabeth hadden [5].

Den leeftijdsgrens, twaalf jaar voor het meisje [6]. heb ik niet overschreden gevonden. Wanneer wij op onze eilanden herhaaldelijk bruiden vinden van 15 en 16 jaar, behoeven wij dat niet aan het tropisch klimaat toe te schrijven. Van de eigenlijke kinderhuwelijken spreek ik hier niet, maar in het 18de eeuwsche Twenthe kennen wij immers jong gehuwde mevrouwtjes van 15 en 16 jaar, te zamen op een „snieboonendeun" [7].

---

1) *Boven*, V § sub 3.

2) B.v. *Trouwboek* S. E. no. 254 op 2 Juni 1776.

3) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 26 Juli 1776 en 6 Sept. 1779.

4) Heeren X aan De Graaff 30 April, 1 Mei, 28 Juni 1778, 111 W. I. C. 74.

5) *Trouwboek* S. E. no. 254 op 10 Juli 1788. Over de gewoonte, vóór de Reformatie, mijn gen. *art.*, blz. 391. Onwettig geborenen worden gewettigd door het huwelijk der ouders, De Groot, *Inleidingh t. d. Holl. Regtsgel.* I, 12, 9.

6) De Groot, *a. w.* I, 5, 3. Mijn gen. *art.* blz. 247.

7) C. Elderink, *Een Twentsch fabriqueur* 1923, blz. 7. Aleida Leurink was 15 jaar toen zij met ds. H. Keller van Losser trouwde, J. J. van Deinse, *Uit het land van katoen en heide*, 1925, blz. 56 vlg.

§ 19. Diakenen vinden wij het werk doen, dat wij van hen verwachten. Zij beheeren de diakoniekas [1]). Ook heeft de diakonie bezittingen b.v. slaven. Ik lees van een gedoopt kind, Charles, waarvan de vader, Jan Louis, behoort aan juffrouw Blake en de moeder, Rachel, een negerin aan de diakonie [2]). Voorts ondersteunen zij allerlei behoeftigen. Er was tegen het eind der eeuw op St. Maarten eene vrouw, Lettica Martin, die wij aan de diaconie *f* 22 zien vragen voor het cureeren van Catharina en Walther Gray. Men betaalt haar het bedrag uit, zonder dat blijkt, waarin dat cureeren bestond [3]). Dezelfde vrouw had ook diakoniekinderen bij zich thuis; voor William Brown vroeg zij *f* 5—4—0 in de maand, maar diakenen vonden drie daalders genoeg en gaven haar over elf maanden *f* 45—3—0 [4]). Dezelfde „moderatie" pasten zij toe op de rekening van Frederik George Eyman, M. D., die voor de behandeling van „diverse" armen eene nota had ingediend van *f* 91—4—0 doch aan wien uit de armegelden *f* 77 zou worden uitgekeerd [5]). En hier is Elizabeth Sochnesz., die aan diakenen mededeelt, dat de nagelaten kinderen van Edward Rilvy, in den orkaan van 1786 vergaan, Johanna en Maria, zeer nooddruftig zijn, waarop de broeders aan ieder van haar uit de armenkas *f* 2—6—0 in de maand toeleggen [6]). Nic. Willem'sJacob, dien wij reeds als diaken kennen [7]), hooren wij rapporteeren over Jane Dasy, eene ongehuwde dochter, aan éène zijde verlamd; diakenen geven haar *f* 4—1—0 in de maand [8]). Juist zooals het in een of ander vaderlandsch dorp gaan zou.

§ 20. Op de deputaten van Amsterdam, Middelburg, Delft en Rotterdam rustte de briefwisseling met de Oost-Indische gemeenten d.w.z. van lieverlede alleen met den kerkeraad te Batavia, die de berichten aan de andere kerkeraden doorzond [9]). Met onze eilanden stond in de 18de eeuw classis Amsterdam in briefwisseling, zooals ons reeds herhaaldelijk gebleken is. Hebben over het algemeen de W. Indische predikanten trouw en uitvoerig ge-

---

[1]) Reneman aan classis 2 Juli 1783, oud class. archief, afd. S. Maarten, blz. 44. De kas heet daar ledig. Het verbaast ons niet, wanneer wij b.v. zien dat vermogende burgers als Laurens Westerband en Anna Leverock in hun testament van 19 Jan. 1781 aan de diakonie legateeren.... 5 pesos. Scabin. acten St. Maarten, Archief no. 187.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 250 op 6 Juli 1779.

[3]) *Notulen kerker.* St. M. 12 Aug. 1791 sub. 2, 19 Aug. sub 2.

[4]) *Notulen* als *boven*, 27 Mei 1792, sub 5.

[5]) *Notulen* als *boven* 19 Aug. 1791, sub. 3.

[6]) *Notulen* als *boven* 27 Mei 1792, sub 4.

[7]) *Boven*, V § 9 in fine.

[8]) *Notulen* als *boven* 27 Mei 1792, sub 6.

[9]) Van Boetzelaer van Dubbeldam, *a. w.*, blz. 99.

schreven, de classis was minder plichtmatig. Telkens en telkens hooren wij, dat zij maar niet antwoordt, en wanneer zij het doet, dan treft ons hetzelfde dat van de brieven naar Oost-Indië gezegd wordt, er is niet meer die warme belangstelling, dat ingaan in en medeleven met alles wat in Indië gebeurde, die in het begin zoo weldadig aandoen [1]). De predikanten van hunne zijde schrijven aan de classis niet zóó onderdanig als zij dit den Heeren doen. In een brief aan X eindigt een hunner: „Hoch Edle Groot Achtbare Heeren! De Heere Godt gedenke aller uwer spijsofferen ende maake uwe brandofferen tot assche. Sela!" [2]) Dat Sela als bekrachtiging is kostelijk. Of nogeens: „Beveele de H. E. ende Gr. A. Heeren te zamen en in het bijzonder onder de vleugelen des Allerhoogsten. Hij overschaduwe UE. met de schatte van algenoegsaamheid en geve U.E. Gr. Achtb. seegen ende welvaerdt in lengte van dagen ewiglijk en altoos en teekene mij met de diepste veneratie.." [3]) Aan de briefwisseling met de classis had het hart zijn deel. Het heet: „Eene goede tijding uit een ver land is als koud water op eene vermoeide ziel" [4]). Of ook: „Niets zal mij aan deze zijde der groote wateren aangenamer zijn dan aanhoudende correspondentie" [5]). En dan het gevoel van eenzaamheid: „Na de laatste tijdinge hangen de protestantsche kerk zware wolken der ellende over het hoofd en bij rupture zouden wij op dit eiland komen te zijn en te zitten als een vogel op een takien. De Heere beware ons voor list en overval van vijanden!" [6]) Af en toe durft de teleurstelling zich uiten: „Al maar gehoopt en verlangd naar eenig antwoord. Het goede gedrag noch het uiterste devoir van een predikant helpt hier zonder steun der Heeren, hoewel H.E. Gr. A. nae haer beschaaft verstand in die behoorlijke verbeelding sijn" [7]). Dit was tot Bewindhebberen gericht. Even aangenaam is de openhartige toon, dien ds. Henr. Müller van St. Kruis tegenover de classis durft aanslaan, wien wij deswege zijn Duitsch Nederlandsch gaarne vergeven: „. . . . Ik, een jong leeraar neem de vrijheid. . . . opdat ik door U raad moge ontvangen. . . . Nu wil ik door classis onderricht worden en verwacht niets minder als dat de antwoord terug blijven zouden. Ik wil

[1]) Van Boetzelaer *a. w.* ,blz. 101.
[2]) Van Essen aan X 21 Nov. 1744, port. no. 6, fol. 300 v. *Boven*, I § 13 in fine.
[3]) Van Essen aan X 12 Juni 1745, port. no. 6, fol. 505 v. Schatten, schaduw.
[4]) Van Essen aan classis 27 Octob. 1750, oud class. arch. afd. S. E., blz. 16. Vergel. *Spr.* 25, 25.
[5]) Van Essen aan classis 15 Febr. 1755, aldaar blz. 19.
[6]) Uit denzelfden brief. Van Essen aan X 20 Febr. 1742: „In krijgstijd zouden wij hier niet anders zijn als een vogeljen op een takjen", port. no. 5, fol. 523.
[7]) Van Essen aan X 12 Juni 1745, port. no. 6, fol. 505 v.

gaarne onderricht worden, maar behandel mij niet als iemand die de kerkorde zoekt te violeeren. Als jongere past mij uwen raad te volgen, maar als Deensch onderdaan kan niemand mij tot gehoorzaamheid aan classis verplichten. Voor complimenten schrijven heb ik geen tijd en papier, maar beiden zoeken wij der kerke Christi nut te doen" [1]). En dan ook hier de teleurstelling over de clasicale traagheid: „Wij zouden wel eerder geschreven hebben, maar kregen van U op voorgaande brieven nimmer antwoord. Hoe zit dat toch? Maar wij zullen desniettemin onzen plicht doen en schrijven" [2]).

Was de classis in het schrijven traag, geregeld zorgde zij voor de toezending der synodale acta van Noord-Holland; de exemplaren voor St. Thomas, St. Jan en St. Kruis gingen via St. Eustatius [3]).

§ 21. Wij hebben reeds terloops gesproken van het leertuchtproces tegen ds. John Runnels en moeten daarover thans opzettelijk handelen. Hij was van een Statiaansch geslacht, waarvan wij onderscheiden leden kennen [4]), ging voor de studie naar Holland en wij vonden hem 1759 als student te Utrecht [5]). Naar zijn eigen zeggen heeft zijn behuwdoom, wijlen ds. Longueville, hem tot lidmaat der Engelsch Geref. kerk te Amsterdam aangenomen, wat dus wel Rev. David Longueville zal geweest zijn, die, van Exon gekomen, sinds 17 Juli 1740 te Amsterdam stond [6]). Na zijn studietijd is Runnels naar zijn eilanden teruggekeerd, want, toen ds. Barak Houwink in Januari 1763 op St. Maarten gekomen was en bevonden had, dat de meesten geen Nederlandsch meer verstonden, viel de aandacht op Runnels als Engelsch leeraar en Houwink stond hem toe te doopen en te trouwen wie het Nederlandsch niet machtig waren [7]). Natuurlijk ontstonden hieruit moeielijkheden. Houwink vond den man „ambitieus", hij had een volmacht van de Engelsch Presbyt. kerk om te mogen doo-

---

[1]) Henr. Müller aan classis d.d. Christinstadt, St. Kruis, 15 Jan. 1775. Oud class. arch. afd. St. Croix, blz. 1.

[2]) Henr. Müller aan classis d.d. Christianstadt 5 Juni 1776, archief en afd. als *boven*.

[3]) Van Essen aan classis 19 Aug. 1762; Wildrik aan classis 28 Juli 1768; 28 Mei 1770; 14 October 1775, oud class. archief afd. S. E., blz. 25, 27, 29, 32.

[4]) Aletta Doeke Francina R. ged. 3 Maart 1788 *Doopb.* no. 250. Anna Catharina R. vr. v. Isaäc Groebe, *Doopboek* no. 248 op 10 Jan. 1765. Anna Maria R. vr. van Jan Hendrik Sieben, *Doopb.* no. 247 op 26 Dec. 1715. Catharina R, ged. 10 Jan. 1765. George R. vader van Cath., *aldaar*. Isaäc Runnels als overl. vermeld *Doopb.* no. 253 op 8 Febr. 1773. Jacob Creagh Heyliger R., ged. 25 Oct. 1787, *Doopb.* no. 250 op datum. James R. *boven* blz. 361. Johannes R. gouv. a. i. *Doopb.* d . 250 op 3 Maart 1788. Joh. Hendrik R ged. 8 Apr. 1789 *aldaar* op datum. Van onzen ds. John R. en zijn gezin *boven*, blz. 189.

[5]) *Boven*, blz. 477.

[6]) Wagenaar, *Amsterdam*, II 175 *a*.

[7]) Houwink aan ds. Kesseler 20 Febr. 1763, oud class. archief, afd. S. M., blz. 1.

pen en wilde zich niet onder den Nederlandschen pastor loci voegen. Bovendien beteekende elke huisdoop, door hem verricht, schade voor Houwink [1]), doch in dat opzicht gedroeg Runnels zich althans correct, hij weigerde alle belooning, wat hem trouwens niet moeielijk viel, omdat hij het zeker hooge tractement van 1400 pesos ontving. En dan blijkt, dat hij niet rechtzinnig was. Volgens Houwink ontkende hij het „peccatum originale", nam althans den vrijen wil aan, om na den val het Evangelie te kunnen gehoorzamen. „Dus", zegt deze inquisiteur, „hauwde (sic) ik hem voor pelagiaan, semipelagiaan of remonstrant". Met de socinianen leerde hij bovendien dat de mysteriën van den godsdienst door de rede kunnen gekend worden. Kwaad was het ook, dat hij kettersche geschriften verspreidde met name „Bard, Appel aan het oordeel". Ik ben geneigd bij dezen naam te denken aan den befaamden Carl Friedrich Bahrdt, den Duitschen deïst, die „een unitaris was in de leer van Vader, Zoon en Geest, pelagiaans gezind in de leer van 's menschen verdorvenheid en sociniaansgezind in de leer der voldoening" [2]). Een bezwaar daartegen is slechts dat Bahrdt in dezen tijd hoogleeraar te Leipzig, toen nog niet voor kettersch gold. Dat vice-commandeur Heyliger en ouderling Bousjon (sic; Beaujon) Runnels ook onrechtzinnig vonden, hield ds. Houwink voor een even krachtig getuigenis als van twee professoren aan een onzer hoogescholen [3]).

Zondag 25 September 1763 nu preekte Runnels voor zijne Engelsche gemeente en noemde toen de leer, dat God de auteur der zonde is, „grouwelijk". Deswege voor den kerkeraad gedaagd, weigerde hij in een „impertinenten" brief te verschijnen. Maar Heyliger, Beaujon en John Salomons Gibbes getuigden eenstemmig, dat hij de praedestinatie loochende, omdat men anders den mensch tot een steen of machine zou maken en God tot een auteur van het kwaad. De vice-commandeur voegde daar nog bij, in later jaren, dat hij toentertijd reeds had getuigd, dat ook ds. N. Clay van Anguila zeide, dat Runnels de leer der H. Drieëenheid weersprak en deswege ook nimmer de Drie formulieren had willen onderteekenen. De kerkeraad, nog bovendien overwegende, dat de Engelschen hem wel is waar als predikant hadden geroepen, maar dat hij nooit was bevestigd en ook geen eigen kerkeraad had, verboden hem alle prediking, waar ook, totdat hij zijne dwalingen zou hebben herroepen. De commandeur van

[1]) *Boven*, blz. 483.

[2]) A. Ypey, *Gesch. v. d. Krist. Kerk i. d. 18de eeuw*, II 249. Zie verder *aldaar* het register i. v.

[3]) Houwink aan ds. Kesseler 6 Mei 1763, oud cl. archief als *boven*, blz. 2, 3.

St. Eustatius wijzigde dit vonnis in zooverre, dat het prediken buiten de kerk hem bleef toegestaan [1]). Inderdaad verzachtte ook hier de Staat het vonnis der Kerk, en wij vinden Runnels als predikant der Engelsch Presbyteriaansche gemeente van St. Maarten preeken, doopen en trouwen in 1765, 1771, 1775, tot 1777 toe, in welk jaar hij rustend heet [2]).

Maar toen rees ook bij hem het plan, nu de jaren hem weer behoudender hadden gemaakt, om zich te laten rehabiliteeren. Hij wilde naar Amsterdam, daar van de classis na onderzoek eene aanbeveling ontvangen (d.i. commendatus classis worden) en daarna als wettig presbyteriaansch predikant op St. Eustatius dienst doen. Men hoorde dat op het eiland met gemengde gevoelens, omdat men er voor de Nederl. Geref. gemeente nieuwe moeielijkheden van vreesde [3]). Maar Runnels deed de reis en stond in Maart 1779 binnen voor den kerkeraad der Engelsch Geref. gemeente te Amsterdam, praeses Thomas Peirson [4]). Na het onderzoek ontving hij eene attestatie, d.d. 20 Maart, waarin te lezen stond, dat John Runnels, Phil. en S. S. Th. D., de 37 artikelen aanvaardde, getrouw was in het hooren des Woords, mitsdien overal tot het avondmaal mocht worden toegelaten, en aan het slot de bede, hem, waarheen zijn lot hem ook zou brengen, goed te ontvangen. Met dit stuk was hij in September reeds weder in de kerkeraadsvergadering op St. Eustatius en verzocht thans tot het avondmaal te worden toegelaten [5]). De kerkeraad ging daarop echter niet in en de zaak bleef slepend. Toen kwam Rodney's overval in Februari 1781 en de Engelsche Episcopale predikant nam de gereformeerde kerk in gebruik. Nog vóór het einde des jaars veroverde de markies De Bouillé, gouverneur van Martinique, St. Eustatius weder op de Engelschen en zegde aan Reneman en Runnels bescherming hunner kerk toe. Deze laatste wendde zich toen maar weer tot de classis. Hij had middelen om te leven en het was dus geen eigenbaat die hem dreef, wanneer hij op verzoening met de classis, ten aanzien van de leergeschillen van 1763, aandrong. Ja, hij was toen ook van röellianismus en de leer van

---

[1]) *Notulen kerkeraad* S. Maarten 29 Sept. 1763 met copie van den brief van Runnels, het getuigenis der drie genoemden, een extract uit de preek en nog twee brieven van Houwink aan classis d.d. 27 en 29 Oct. Getuigenis van Abr. Heyliger Pzn., d.d. 22 Maart 1779, oud class. archief als *boven*, blz. 4, 12, 17.

[2]) *Doopboek* S. E. no. 250 op 18 Juni 1777.

[3]) Conr. Schwiers aan classis d.d. S. E. 27 Mei 1778, oud class. archief, afd. S. E. blz. 34.

[4]) Thomas Peirson SS. Th. D. was in 1777 Engelsch predikant te Amsterdam geworden en stond daar nog in 1806, *Naamregister der predt.*, 's-Grav. 1806, blz. 61.

[5]) Kerkeraad S. E. aan classis 6 Sept. 1779, oud class. arch., afd. S. E., blz. 35.

Bekker beschuldigd, maar hij zag dat alles thans als onvoorzichtige uitdrukkingen zijner jonge jaren, waarom de classis hem niet meer mocht verstooten. Hij vroeg, dat zij thans ds. Reneman, immers ook op St. Eustatius, zou machtigen om hem in den vollen kerkeraad zijne geloofsbelijdenis af te vorderen. Bleef de classis weigeren, hij zou toch de gemeente in alles trouw blijven tot God hem eens als heilbegeerig dischgenoot zou toelaten tot het genot van het eeuwig feest daarboven [1]). Men zou zeggen, een brief om steenen harten te vermurwen. Niets er van. In 1784 was de zaak nog hangende [2]). De classis eischte thans eene rondborstige verklaring van gedwaald te hebben en eene schriftelijke opening van 's mans tegenwoordige gevoelens. Met name stelden de broeders er veel belang in te weten, of Runnels nog eenigen twijfel koesterde aan de eeuwige verdoemenis? De aardsche handhaafden zij middelerwijl voor den ketter. Maar Runnels gaf ook hierin toe [3]).

Laat ons hopen, dat hij eindelijk zijn wensch verkregen hebbe!

§ 22. Nog vraagt een ander kerkgeschil onze aandacht. Op St. Kruis stond sinds 1774 de ons reeds welbekende Henr. Müller. Zekere Harm van Tiel had bezwaren tegen het gemeentebeleid van den predikant, en, om deze aangelegenheid te behandelen, zou de kerkeraad van St. Thomas naar St. Kruis overkomen om partijen te hooren. Zoo geschiedde dan ook 4 Maart 1777. De leden van de beide kerkeraden hebben wij reeds vroeger opgegeven [4]). Nadat ds. Brandt de zitting geopend had, stond ds. Müller met zijn kerkeraad binnen en verzocht een onderzoek van de beschuldiging door Harm van Tiel ingebracht, dat de gemeente op St. Kruis niet naar eene Hollandsche gemeente geleek. Waarop Van Tiel binnenstond en schriftelijk te kennen gaf: De Dordtsche kerkorde wil dat er avondmaal zij op Paasch-, Pinkster- en Kerstdag [5]), maar hier is het elke maand. Het wordt bij de zieken in huis gebracht. Men moet zich bij den predikant aanmelden wanneer men communiceeren wil. Er is op kerstdag j.l. geen avondmaal geweest. Er wordt bij den dienst te veel gezongen. Daarna stonden ds. Müller c.s. binnen en verdedigden zich als volgt. Dat er elke maand avondmaal was, geschiedde op veelvuldig verlan-

[1]) J. Runnels aan ds. Petrus Broes en Ludov. Hamerster te Amsterdam, d.d. St. Eust. 27 Nov. 1782, archief als *boven*, blz. 40.

[2]) Kerkeraad aan classis 18 April 1784, archief als *boven*, blz. 48.

[3]) John Runnels aan classis 24 Mei 1785, archief als *boven*, blz. 50. Over een leertuchtproces tegen een ketterschen schoolmeester te Stellenbosch a°. 1769 mijn *Schets v. e. geschied. onzer handelskerken*, blz. 93.

[4]) *Boven*, blz. 473.

[5]) Artik. 63. Hooyer, *Oude Kerkordeningen*, blz. 456.

gen. Dat het bij de zieken aan huis werd gebracht, was volgens een besluit van 22 Sept. 1771, dus vóór ds. Müllers tijd, en daaraan kon hij niet tornen [1]). Bovendien vond hij zelf het ook goed, terwijl er altijd een ouderling en eenige lidmaten, die de psalmen zongen, medegingen [2]). De aanmelding voor het avondmaal had hij ingevoerd, omdat er soms negers kwamen, die men niet kende en dus moest ondervragen. Verder diende Van Tiel te bedenken, dat Kerstdag niet altijd op Zondag viel en dat dan bovendien de burgerwachten hun jaarlijksch feestmaal hielden, waarom er dan geen avondmaal was. Maar altijd werd het twaalf maal in het jaar bediend. Ach, betoogde ds. Müller, al deze ceremoniën maken toch niet het wezenlijke van den godsdienst uit! Ze behooren, vond hij, tot die middelmatigheden, waarvan ook in de kerkorde sprake is [3]). In Holland was daarin ook wel verschil b.v. in het al of niet knielen van het bruidspaar. En nu het zingen. Ja, daarvoor voelde ds. Müller als Duitscher veel. Het hart der weldenkenden werd er door geroerd, het laten zingen na den zegen geschiedde opdat de menschen niet haastig zouden wegloopen. Het zingen bij den doop van ps. 5 vond hij zeer stichtelijk, „ook" voor de ouders. Hij herinnerde er verder terecht aan, dat in Holland het oude lied, O God, die onze Vader zijt, ook na het gebed mocht gezongen worden [4]). Terwijl eindelijk onder het zingen de leeraar een weinig kan uitrusten. Dit laatste argument was zeer „ad hominem". Overigens verbaast het ons niet van dezen liturg, die aldus den zang vóórstond, elders te hooren, dat hij de nieuwe psalmberijming in zijne gemeente had ingevoerd. Nadat hij aldus zijne zaak verdedigd had, stond Harm van Tiel weder binnen, aan wien de praeses het betoog voorlas en die daarna verklaarde, dat hij geheel overtuigd was en voortaan in liefde met den kerkeraad zou leven. Partijen gaven daarop elkander de hand: een blij eindigend treurspel. Slechts hooren wij met eenige vreeze, dat, zoo sommigen met deze uitspraak niet tevreden mochten zijn, er appel bij de classis in Amsterdam mocht ingebracht worden [5]).

[1]) Aldus reeds in zijn *brief* van 15 Jan. 1775, waarin hij er bijvoegt dat het den broeders op St. Thomas ten aanstoot is.

[2]) In Paramaribo gaat na afloop van het avondmaal in de kerk tegenwoordig de predikant met een ouderling in een auto bij de zieken rond, om het avondmaal uit te reiken. *Mondel. meded.*

[3]) Art. 85. Hooyer, *a. w.*, blz. 459.

[4]) Art. 69. Hooyer *a. w.*, blz. 457.

[5]) Kerkeraad van St. Thomas aan classis 8 April 1779 met extract uit de notulen van de vergadering op St. Kruis van 4 Maart 1777. Oud class. archief afd. St. Thomas, blz. 3. 4*a*. Wel zeer laat! Misschien heeft ds. Brandt zich in het jaar vergist? Het bericht over de invoering der nieuwe psalmberijming schrijft Müller in zijn brief d.d. St. Kruis 15 Jan. 1775.

§ 23. De geschiedenis van het kerkgebouw op St. Eustatius is in den aanvang duister. Men leest gewoonlijk dat er reeds in 1672 eene gereformeerde kerk gebouwd werd, die in den orkaan van 1742 te gronde ging. Uit het eigen getuigenis van ds. Kowan is ons echter gebleken, dat er geen kerk was in 1702, dat hij moest preeken in de kortegaard in het fort, dat hij daar als kansel een plank had op twee blokken en dat er zich voor de gemeente vijf banken bevonden [1]). Eerst onder zijn opvolger Van Essen maakte men plannen tot verbetering, voor 't geval men den „edelen vrede" behouden mocht [2]) en de dominee kon slechts hopen dat daardoor de verchristende wereld op het eiland tot inwendig christendom komen, ordentelijker en eerbaarder en een aangename reuke Christi worden zou [3]). Toch duurde het nog tot 1755 vóór de nieuwe kerk was voltooid. Van Essen wijdde haar 2 November van dat jaar in met eene rede naar ps. 84, 1—5: Hoe lieflijk is uwe woning, Heer der heerschairen [4]). Helaas, de groote orkaan van 31 Augustus 1772, die het gansche eiland zoo deerlijk teisterde, verwoestte ook de nieuwe kerk. Jan de Windt vroeg toen aan de Heeren om bouwmateriaal, maar die haastten zich niet en verzochten eerst 15 April 1774 om eene nauwkeurige prijsopgave. Daarna echter toonden zij zich tevreden over de bekomen inlichtingen en zonden ten blijk daarvan den commandeur vier okshoofden besten rooden wijn ten geschenke [5]). Wanneer de nieuwe kerk toen gereed is gekomen, weet ik niet; op het prentje in een bekend boekje van Rodney's plundering ziet met ook de kerk staan [6]). In 1816 zag de predikant-reiziger G. B. Bosch haar, vrij ver van andere huizen, te midden van een ruim kerkhof, hoog en regelmatig gebouwd, met vaste banken voorzien [7]). Enkele jaren later beschrijft Teenstra haar: „zij is een laag, half kruisgebouw, aan het Westeinde met een vierkanten omtrent 70 voeten hoogen toren, het bovenste derde deel van hout met een achtzijdig blauw dak. Dezelve is voorzien van een uurwerk en 4 wijzerplaten. Zoowel de kerk als de toren zijn aan de naar de reede gekeerde Zuidzijde wit bepleisterd, waardoor men haar op Saba zeer duidelijk met het bloote oog kan onderscheiden. De kerk is

[1]) *Boven*, I §§ 16, 18. Lindesay's kerkbouw, *boven* II, § 24 gold het herstel van dit lokaal in het fort.

[2]) Van Essen aan X 20 Febr. 1742, port. no. 5, fol. 523.

[3]) Van Essen aan classis 27 Octob. 1750, class. arch. als *boven*, blz. 16.

[4]) Van Essen aan classis 26 Febr. 1756, class. arch. blz. 20. Dez. aan X 4 Maart 1756, port. no. 7, fol. 716. Zie ook *beneden*, hoofds. VI, § 13.

[5]) Heeren X aan Jan de Windt, d.d. 26 Octob. 1774.

[6]) *Engelsche tierannij*, Amst. 1781, tegenover blz. 96.

[7]) G. B. Bosch, *Reizen in West-Indiën*, 1829, I 43.

van binnen met hout bekleed, zeer donker en er bevindt zich noch orgel noch eenig sieraad in. Dit en de hooge banken en kleine glazen doen het geheel een somber aanzien verkrijgen" [1]). Wij gelooven het gaarne en kunnen deze nuchtere soberheid slechts toeschrijven aan de booze tijden na 1781. Men kon het beter, getuige de geref. kerk op Curaçao en ook die op St. Maarten, een fraaie en nette kerk [2]), waarin o.a., vóór de Engelschen ook hier alles kort en klein sloegen, 6 Februari 1781, een prachtige mahoniehouten preekstoel [3]). En orgels waren er toch ook. Juist in dezen tijd, 20 December 1774, kreeg de geref. kerk op St. Kruis een nieuw orgel, geschenk van den lutheraan Chartere Stuart, dat ds. Müller toen inwijdde [4]). Toen op St. Eustatius de methodistengemeente tot bloei kwam, zooals de zendeling Jonathan Raynar, 1815—1818, ons dat beschrijft, met eene jaarlijksche collecte van de blanken alleen van 40 £, met (later, in 1830) 39 blanken, 120 vrije zwarten en een 300 slaven [5]), gebruikte zij, behalve eene eigen kleine kapel, ook de gereformeerde kerk somtijds; doch in den regel deed daar een Engelsch Episcopaalsch predikant dienst, want een Nederlandsch gereformeerd leeraar was er niet meer [6]). Thans staat de kerk, van dak, preekstoel en banken beroofd, op den rand van het klif, als een trieste bouwval. Zóó zag Fenger haar, „The Dutch *D*eformed Church" [7]).

§ 24. Hij vermeldt bij die gelegenheid ook het kerkhof, eene lange rij van graven, met de grafsteenen der oude families De Windt, Heyliger, Van Mussenden en ook de vergeten rustplaats van admiraal Krull. Geen steen herinnert de wereld aan zijn heldenmoed, „maar wat nood, want de wereld komt hier niet, de dooden slapen hier met zichzelven alleen, in een damp die uit den grond schijnt op te komen en de atmosfeer van het eiland doordringt" [8]). Veel erger is, wat hij bij een volgend bezoek zag: „het oude kerkhof vertoont eene jarenlange verwaarloozing. Het gras overwoekert de verweerde steenen, maar vooral, de profanatie der plaats is afschuwelijk, geen graftombe of zij droeg de sporen

---

[1]) M. D. Teenstra, *De Ned. W. I. eilanden*, 1837, II 328. *Collectie Bodel-Nijenhuis*, Univ. Bibl. Leid., portef. 369, pl. 22 een prent van G. T. van Paddenburg opgedragen aan ds. Schwiers met de kerk en hoogen toren.

[2]) Reneman aan classis, d.d. St. M. 14 Jan. 1780, oud class. arch., afd. St. M., blz. 18.

[3]) Reneman aan classis d.d. St. M. 23 Oct. 1781, *aldaar* blz. 20.

[4]) *Boekzaal* 1775, I 745 vlg.

[5]) Findlay, *The history of the Wesl. Method. Mission. Society*, Lond. 1921, II 156 s.

[6]) Bosch *a. w.* I 43. G. van Lennep Coster, *Aanteekeningen ged. mijn verblijf in de W. Indiën* 1842, blz. 144.

[7]) Fred. A. Fenger, *Alone in the Caribbean*, 1917, pag. 304.

[8]) *T. a. p.*

der negerbevolking, de smadelijkste vervuiling en verwaarloozing. Beter dan maar, begraven te liggen op een eenzamen bergtop of in de diepten der zee" [1]). Wat dit alles voor ons nationaal gevoel te schrijnender maakt, is de onaangetaste rust van het oude Joodsche kerkhof, met de Hebreeuwsche letters op de grafsteenen: „geen ontwijding door de negers hier" [2]). Want het is alsof het oude kwaad zich hier wreekt, de oude tijd, toen geen slaaf op de kerkhoven rusten mocht, maar zijn lijk in de rimboe onder den grond werd gestopt. Wij zagen reeds dat er op St. Maarten twee kerkhoven waren [3]). Mochten daar aanvankelijk ook de christelijke negers en mulatten of althans de gedoopte begraven worden, op het eind der 18de eeuw verbood de kerkeraad dat voor alle negers en voor wie van de kleur waren, vrijen of slaven, gedoopten of ongedoopten. Zij mochten niet tusschen de anderen rusten, maar moesten hunne dooden begraven op een door de regeering aangewezen stuk woesten grond [4]). Wat de christenen aangaat, zij mochten private graven op de kerkhoven laten aanleggen van 7 × 8 voet voor *f* 25 aan de armenkas [5]). Bij begrafenissen werd de klok geluid en gold het, op St. Eustatius, een persoon van eenige beteekenis, dan ging de commandeur eerst achter de baar, daarna de predikant, daarna de kapitein der burgerij. Lijkbidders waren er niet [6]).

§ 25. Van de pastorie van ds. Kowan, die hij met een voorschot uit de diakoniekas voor zich gebouwd had, hebben wij gesproken [7]). Fraai of geriefelijk was het niet, en ds. van Essen kreeg een nieuw „pastoraat huis", dat hij „met zeer veel satisfactie en gemak" bewoonde [8]).

(*Wordt vervolgd.*)

---

[1]) Fred. A. Fenger, *The cruise of Diablesse*, 1926, p. 261.

[2]) *T. a. p.*

[3]) *Boven*, blz. 475.

[4]) *Not. kerker.* St. Maarten 19 Aug. 1791, sub 4. R. A. Invent. no. 533.

[5]) *Aldaar*, sub. 5.

[6]) Ds. van Essen had in zijn dagen over dien voorrang een strijd met Ellis, den kapitein der burgerij, die hem bij de begrafenissen wilde „voordringen", wat hij, ofschoon „geen soeker van ijdele eer", zich niet wilde laten welgevallen. Hij zou ook wel twee goede mannen tot lijkbidders benoemd willen zien, maar, als hij dit zou voordragen, zou de heer Ellis zeggen, dat hij was gekomen, niet om wetten te maken maar om ze te ontvangen. Van Essen aan X 29 Juni 1744, port. no. 6, fol. 198.

[7]) *Boven* II, § 4.

[8]) Van Essen aan classis 14 Sept. 1761, oud class. archief afd. S. E., blz. 24.

LUCIEN WOLF EN DE JOODSCHE KOLONISATIE IN WEST-INDIË.

Op 23 Augustus overleed te Londen de Joodsche geschiedschrijver, journalist en diplomaat Lucien Wolf, die in 1857 te Londen geboren werd als zoon van Edward Wolf van Canonbury. Met betrekking tot de kolonisatie van Joden in West-Indië deed hij indertijd een belangrijke vondst in het Britsch Museum, welke wij hier in herinnering brengen.

In de Egerton M.S.S. no. 2395, fol. 46 ontdekte hij een privilege dat hij met zijn beschouwingen in de Transactions of the Jewish Historical Society of England publiceerde (1899), III pp. 82—84 onder den titel: „American Elements in the Resettlements". Het waren „Privileges Granted to the People of the Hebrew Nation That are toe Goe to the Wilde Cust". Het was ongedagteekend en ongeteekend en van wonderlijke spelling. Het werd herdrukt in een artikel van Max. J. Köhler: Some Early American Zionist„ Projects" in de Publications American Hist. Society, no. 8, blz. 91—97. Ofschoon Wolf aannam, dat het een Engelsch privilege uit het jaar 1654 was, toonde de heer Köhler aan, dat het klaarblijkelijk de vertaling was van een Hollandsch privilege, welke meening Samuel Oppenheim deelde in zijn artikel: „An Early Jewish Colony in Westeren Guiana (1658—1666) and its Relations to the Jews in Surinam, Cayenne and Tobago" (Publ. Amerc. Jewish Hist. Soc. no. 16 (1907) pp. 95—186. Het door Wolf gevonden stuk is te vinden als appendix II van Oppenheims artikel. Aan dit uit 18 artikelen bestaande stuk is toegevoegd als addendum: A Rule in what Manner and Condition That the Negroes shall Bee Delivered in the Wilde Cust. Als bewijs voert Oppenheim in zijn supplemental Data (Publ. Amer. Jewish Hist. Soc. no. 17 (1908), blz. 53—70, aan de Resolutien rakende de nieuwe Collonie in Isekepe (Essequibo), 1 Nov. 1657[—19 Nov. 1663], uit het Rijksarchief, waaruit blijkt, dat het privilege door Joden in Holland was opgesteld in 1657, door het kolonisatiecommité in zijn eindvorm op 12 Nov. 1657 was goedgekeurd, nadat het te voren door vertegenwoordigers van de steden Middelburg, Vlissingen en Veere in October 1657 voorloopig was goedge-

keurd. Oppenheim toont in zijn Suppl. Data verder aan, dat Charles Longland in zijn brief van Leghorn aan Cromwell's secretaris John Thurloe van 8 Maart 1657 (Nieuwe Stijl) van een emigratie van 25 families van Leghorn in 1658 naar een plaats tusschen Suriname en Cartagena waarvan de vertaling van het Hollandsche document melding maakt. De vertaling door Oppenheim van 9 artikelen van het Engelsche privilege rakende de godsdienstige aangelegenheden der Joden, door Dingman Versteeg, destijds de officieele vertaler van de Holland Society van New York nagezien. werd opgenomen in bovenaangehaalde Supp. Data op blz. 62—64 (noot).

De vondst van Lucien Wolf heeft destijds tot belangrijke en nauwkeurige onderzoekingen naar de kolonisatie der Joden in Westelijk Guyana aanleiding gegeven welke hebben geleid tot de zekerheid, dat het document van Hollandsche herkomst was.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

